

Projekt Justičnej akadémie Slovenskej republiky

v oblasti trestnej justície

2014-2015

Co-funded by the Criminal Justice
Programme of the European Union

Justícia a ochrana poškodených

Tento projekt bol implementovaný v spolupráci s akadémiami krajín Vyšehradskej štvorky

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury

Országos Bírósági Hivatal

Justiční Akademie

<http://www.ja-sr.sk/victimprotection>

Obsah

Podrobný obsah.....	3
Vladimír Cehlár: Saturácia potrieb poškodených prostredníctvom mediácie v trestných veciach.....	9
Martin Lulei: Vybrané aspekty trestnej politiky a nástrojov na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti v probácii.....	28
Peter Horvath: Práva poškodeného trestným činom vyplývajúce z článku 2 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách.....	44
Peter Horvath: Práva poškodeného trestným činom vyplývajúce z článku 6 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách.....	65
Peter Horvath: Spojitosť medzi súpismi ľudských práv v Dohovore a v Charte.....	83
Marica Pirošíková: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva	106
Sławomir Buczma, Rafał Kierzyńska: Ochrana obetí trestných činov z pohľadu smernice 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov v Európskej únii a smernice 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze	124
Martin Bargel: Zadoštučenie a jeho význam pre poškodeného v trestnom konaní.....	135
Andrea Kenéz: Rámec Európskej únie pre ochranu poškodených v trestnom konaní. Čo by mal vedieť justičný pracovník?	151
Rafał Kierzyńska: Práva obetí v Charte Základných práv EÚ.	160
Slávka Karkošková: Čo číni maloleté obeť sexuálneho zneužívania osobitne zraniteľnými?	171
Marica Pirošíková: Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva ..	190
Ludmila Čírtková: Forenzně psychologické poznatky k domácemu násilí.....	203
Tomáš Durdík: Vybraná práva poškozených a obětí trestných činů v trestním řízení.....	223
Pavel Šámal: Právní úprava domácího násilí v ČR. Seminář Justiční akademie „Domácí násilí a práva obětí v trestním řízení“. 2.–3. listopadu 2015	241
Marica Pirošíková: Práva vyplývajúce z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k poškodeným trestnými činmi	250
Tomáš Gřivna: Stručný pohled na historický vývoj legislativních nástrojů EU na ochranu poškozených a obětí trestných činů, úskalí implementace v České republice.....	270

Podrobný obsah

Podrobný obsah.....	3
Vladimír Cehlár: Saturácia potrieb poškodených prostredníctvom mediácie v trestných veciach.	9
1/ Úvod (vznik probácie a mediácie na Slovensku).....	9
2/ Činnosť probačných a mediálnych úradníkov na Slovensku	10
Ako vnímať probáciu v trestnom práve?	11
Aké výhody nám prináša probácia a alternatívne tresty?	14
Metódy a prístupy využívané v procese probácie	14
Základné princípy pre používanie programov restoratívnej justície v trestných veciach.	18
Samotný smer restoratívnosti možno vidieť prostredníctvom nasledujúcich princípov a hodnôt:.....	20
Ako príklad, chceme poukázať na skúsenosti Belgických expertov (2008), ...	21
Výsledkom mediácie v trestnom konaní môže byť:	24
Ľudská dôstojnosť a jej miesto v restoratívnej justícii	24
Martin Lulei: Vybrané aspekty trestnej politiky a nástrojov na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti v probácii.....	28
Rizikové a protektívne faktory páchania trestnej činnosti	30
Nástroje na meranie rizika recidívy, ich obsah a využitie v praxi	32
Viktimizácia a vybrané zistenia z realizovaných výskumov	35
Peter Horvath: Práva poškodeného trestným činom vyplývajúce z článku 2 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách	44
Pojem „poškodený, resp. obeť“ sa vykladá autonómne a nezávisle od vnútroštátnych pravidiel	44
V nasledujúcom texte sa stručne dotkneme ďalších citlivých otázok, ako sú samovražda, asistovaná samovražda a eutanázia.	48
Použitie smrtiacej sily zo strany predstaviteľov štátnej moci.	49
Príklady z nedávneho precedenčného práva:	52
Ochrana obetí terorizmu.	55
Ochrana fyzických osôb pred násilím zo strany iných súkromných osôb.....	57
Domáce násilie	61
Trest smrti.....	63
Peter Horvath: Práva poškodeného trestným činom vyplývajúce z článku 6 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách	65
Článok 6 – Právo na spravodlivé súdne konanie	65
Obvinenie z trestného činu.....	67

Nezávislý a nestranný súd	71
„Spravodlivé“	72
Verejné vypočutie.....	73
Peter Horvath: Spojitosť medzi súpismi ľudských práv v Dohovore a v Charte	83
Marica Pirošíková: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.....	106
Článok 2 Dohovoru	106
Články 3 a 8 Dohovoru.....	114
Niektoré práva poškodeného vyplývajúce z článku 6 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie) .	122
Sławomir Buczma, Rafał Kierzyńska: Ochrana obetí trestných činov z pohľadu smernice 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov v Európskej únii a smernice 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze	124
Právny rámec EÚ vo vzťahu k ochrane obetí trestných činov	124
Hlavné prvky smernice, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov	126
Prístup k osobitným právam v závislosti od úlohy obeť v systéme trestného súdnictva v členských štátoch.....	127
Definícia zraniteľných obetí.....	127
Rodové násilie a násilie páchané v intímnych vzťahoch.....	128
Hlavné úspechy prijatia smernice 2012/29/EÚ	129
Hlavné vlastnosti smernice o európskom ochrannom príkaze	130
Rozsah smernice o európskom ochrannom príkaze.....	131
Dôvody pre vydanie EPO	132
Martin Bargel: Zadoštučenie a jeho význam pre poškodeného v trestnom konaní	135
1. Morálne uspokojenie poškodeného uložením spravodlivého trestu.....	135
2. Morálne plnenie páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému.....	139
3. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená ujma na zdraví, vo forme majetkovej náhrady bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia.....	139
4. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená majetková škoda, vo forme jej majetkovej náhrady alebo uvedením veci do pôvodného stavu	140
5. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola spôsobená morálna alebo iná škoda, vo forme nahradenia nemajetkovej ujmy v rozsahu určenom rozsudkom vo výroku o náhrade škody.....	142
Andrea Kenéz: Rámec Európskej únie pre ochranu poškodených v trestnom konaní. Čo by mal vedieť justičný pracovník?	151
I.) Posilnenie práv poškodených v Európskej únii	151

II.) Definícia pojmu „poškodený“	151
III.) (Cezhraničné) trestné činy vyvolávajú otázku ochrany poškodených.....	152
IV.) Potreby poškodených.....	152
V.) Rámec práv a ochrany poškodených	152
Medzinárodné právne nástroje definujúce legislatívu EU	153
Rámec EÚ.....	154
Minimálne pravidlá týkajúce sa špecifických trestných činov.....	156
Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV (transpozícia do 6. apríla 2013).....	156
Pravidlá o odškodňovaní obetí trestných činov	159
Rafał Kierzyński: Práva obetí v Charte Základných práv EÚ.....	160
1. Všeobecné práva	160
1.1. Dôstojnosť	160
1.2. Bezpečnosť	161
1.3. Majetok.....	162
1.4. Rovnosť pred zákonom.....	163
1.5. Nediskriminácia	164
1.6. Ochrana detí	164
2. Práva špecifické pre spravodlivosť	166
2.1. Účinný prostriedok nápravy	167
2.2. Spravodlivý proces a právna pomoc.....	168
2.3. Právna pomoc.....	169
Slávka Karkošková: Čo číni maloleté obeť sexuálneho zneužívania osobitne zraniteľnými?	171
1. Faktory zraniteľnosti vyplývajúce zo Smernice 2012/29/EÚ a zo špecifických črt prípadov CSA	171
1. Nepochopenie kontraintuitívnych reakcií ako faktor osobitnej zraniteľnosti obetí CSA pred orgánmi činnými (nielen) v trestnom konaní.....	172
1.1 „Pasivita“ obeť	172
1.2 Oneskorené oznámenie.....	174
1.3 Nekonzistentná výpoveď	177
1.4 Odvolanie výpovede	179
1.5 Pozitívne postoje k páchatelovi.....	181
1.6 Absentujúce alebo nevýrazné symptómy traumy.....	182

1.7 Nekonzistentné reakcie protektívneho rodiča	182
2. Zlyhania na strane profesionálov ako faktor osobitnej zraniteľnosti obetí CSA	184
2.1 Neaplikovanie osobitných ochranných opatrení.....	185
2.2 Nevhodne vedený výsluch maloletých obetí CSA.....	186
2.3 Nevhodná formulácia otázok a očakávaní adresových súdny znalcom	187
2.4 Nerešpektovanie prezumpcie statusu obeť ak sa na trestnoprávnej rovine podozrenie nepreukáže	188

Marica Pirošíková: Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

.....	190
-------	-----

1. Pozitívne záväzky vyplývajúce z práva na život, súkromie a zákazu ponižujúceho zaobchádzania	190
1.1 Povinnosť chrániť právo na život (hmotnoprávny aspekt)	190
1.2 Povinnosť viesť účinné oficiálne vyšetrovanie násilnej smrti (procesnoprávny aspekt).....	190
1.3 Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich z práva na život.....	191
1.4 Povinnosť štátov chrániť jednotlivcov pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie (hmotnoprávny aspekt)	192
1.5 Požiadavka viesť účinné oficiálne vyšetrovanie zlého zaobchádzania a neprimeraných zásahov do práva na súkromie (procesnoprávny aspekt)	193
1.6 Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania a z práva na súkromie.....	194
1.6.1 Telesné tresty	194
1.6.2 Znásilnenie.....	194
1.6.3 Domáce násilie.....	196
2. Špecifiká vyšetrovania sexuálnych trestných činov.....	197
2.1 Práva obhajoby v. záujmy poškodených trestnými činmi sexuálneho zneužívania	197
2.2 Situácia v Slovenskej republike.....	199
2.2.1 Výsluch osôb mladších ako 18 rokov.....	199
2.2.2 Ochrana dieťaťa nariadením predbežného opatrenia v občianskoprávnom konaní	200
2.2.3 Ochrana slobody prejavu osôb oznamujúcich trestné činy sexuálneho zneužívania	201
2.2.4 Nízka miera výskytu krivých obvinení v prípade trestných činov sexuálneho zneužívania.....	201
2.2.5 Limity znaleckého dokazovania	201

Ludmila Čírtková: Forenzně psychologické poznatky k domácímu násilí .....

1. Diferenciace typů domácího násilí	203
Další vzorce domácího násilí.....	204
Partnerské psychické týrání.....	204

Ilustratívni výňatky z líčení psychicky týrané partnerky	205
Dysforické domáci násilí	206
Ilustratívni výňatky k typu dysforické domáci násilí	206
Situační párové násilí	207
Další varianty domácího násilí	207
Ilustrace	210
2. Současné trendy: interaktivní přístupy k domácímu násilí	211
Jak převést výzkumné poznatky o IPV do praxe? To je zatím otevřená otázka.	214
3. Posuzování týrání v partnerských vztazích	215
Forenzně psychologická vodítka k posuzování týrání	216
Následky týrání	218
Tomáš Durdík: Vybraná práva poškozených a obětí trestných činů v trestním řízení	223
1. Vymezení pojmů	223
1.1 Právo poškozeného a oběti trestného činu na aktivní účast v trestním řízení	224
2. Právo na zajištění ochrany a bezpečí	227
2.1 Zajištění práva na ochranu a bezpečí oběti trestného činu prostřednictvím institut předběžných opatření v trestním řízení	232
3. Důvěrník oběti a zmocněnec poškozeného v trestním řízení	234
4. Peněžitá pomoc poskytovaná dle zákona č. 45/2013 Sb. obětem trestných činů	236
5. Další oblasti práv poškozených a obětí trestných činů v rámci trestního řízení	238
Pavel Šámal: Právní úprava domácího násilí v ČR. Seminář Justiční akademie „Domácí násilí a práva obětí v trestním řízení“. 2.–3. listopadu 2015	241
1. Úvod	241
2. Trestné činy týrání osoby žijící ve společném obydlí a týrání svěřené osoby	242
3. Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání	246
4. Ochrana obětí domácího násilí v trestním řízení	248
5. Závěr	248
Marica Pirošíková: Práva vyplývající z judikatury Evropského soudu pro lidské práva ve vztahu k poškozeným trestnými činy	250
1. Právo na život	250
1.1 Povinnost chránit právo na život (hmotnoprávní aspekt)	250
2. Zákaz zlého zaobcházení a právo na soukromí	257

2. 1 Povinnosť štátov chrániť jednotlivcov pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie (hmotnoprávny aspekt)	258
2.2 Požiadavka viesť účinné oficiálne vyšetrovanie zlého zaobchádzania a neprimeraných zásahov do práva na súkromie (procesnoprávny aspekt)	261
3. Účinný prostriedok nápravy	263
3.1 Situácia v Slovenskej republike.....	263
4. Niektoré práva poškodeného vyplývajúce z článku 6 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie)	267
Tomáš Gřivna: Stručný pohľad na historický vývoj legislatívnych nástrojů EU na ochranu poškodených a obětí trestných činů, úskalí implementace v České republice	270
I. Úvodem	270
II. Vývoj právnych nástrojů v právo ES/EU	271
III. Závěrem	279

Vladimír Cehlár: Saturácia potrieb poškodených prostredníctvom mediácie v trestných veciach.

Abstrakt

V úvode článku je prezentovaná oblasť probácie a mediácie na Slovensku s akcentom na trestnú mediáciu. Prostredníctvom ďalšej časti autor poukazuje na možnosti využívania trestnej mediácie z pohľadu restoratívnosti. Samotný odklon a proces mediácie v trestnom konaní vníma ako determinujúci prvok, ktorý by mal primárne saturovať potreby poškodených (obetí) trestných činov. Prostredníctvom príbehu z praxe približuje jednotlivé časti v procese mediácie, ako jeden z možných prístupov. Vo väčšej miere približuje potreby, ale aj alternatívy, ktoré majú dlhodobý trvajúci charakter z pohľadu možnej recidívy nakoľko výsledkom je dohoda vo forme konsenzu medzi obeťou a páchatelom.

Kľúčové slová:

Mediácia. Restoratívnosť. Obeť trestného činu. Obvinený. Odsúdený. Proces mediácie. Mediátor.

1/ Úvod (vznik probácie a mediácie na Slovensku)

V druhej polovici 20. storočia sa v Európe, ale aj na Slovensku začali vo väčšej miere hľadať nové formy spravodlivosti, ktoré by nahradili niektoré tradičné postupy v trestnom konaní. Tieto formy alebo skôr alternatívne riešenia trestných vecí možno charakterizovať: „*Ako špecifické postupy používané alternatívne oproti štandardnému trestnému konaniu a zvláštne formy reakcie na trestnú činnosť, ktoré predstavujú alternatívu k tradičnému trestu odňatia slobody.*“¹ Zámerom alternatívnych prístupov je najmä individualizovať trestný postih. Pozitívom je motivovať páchatelov trestných činov, aby boli aktívni v oblasti zapojenia sa do riešenia trestných vecí za účelom eliminovania vzniknutej škody v prospech poškodeného. Súčasne cieľom bolo aj znížiť preťaženie súdov a orgánov činných v trestnom konaní, vysporiadať sa s nedostatkom kapacity väzníc a vytvoriť účinné formy prevencie kriminality.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky v časovom horizonte rokov 2000 až 2003 pripravilo rekonštrukciu trestnoprávných kódexov. Ich filozofickým základom sa stala idea restoratívnej justície. Tento pohľad na trest odňatia slobody nám umožňuje, by sa ukladal len v nevyhnutnom prípade, ak nie je možné nájsť iné riešenie trestnej veci. Na realizáciu alternatív sa predpokladalo zriadenie Probačnej a mediačnej služby (ďalej len PMS).

Od 01.08. 2001 bolo zriadené na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky, sekcii trestného práva, jedno miesto odborného referenta, ktorý mal za úlohu koordinovať prípravu a realizáciu pilotného projektu PMS. Možno konštatovať, že PMS na Slovensku bola budovaná ako centralizovaná služba zohľadňujúca lokálne špecifiká. Zámerom, bolo **jednak posilniť práva poškodených trestnými činmi, pomáhať aktívne pri resocializácii páchatel'a a jeho bezproblémovom návrate do spoločnosti po spáchaní trestného činu, a zároveň pôsobiť výchovne voči celej spoločnosti. PMS na Slovensku sa chcela zaradiť medzi inštitúcie, ktoré budú aktívne pôsobiť v rámci programov prevencie kriminality.**²

¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternatívni řešení trestních věcí v praxi. s. 3.

² Vyhodnotenie pilotného projektu PaM na Slovensku. 2002. Autor: Ministerstvo spravodlivosti SR

V podmienkach Slovenska sa v Trestnom poriadku zaviedol inštitút zmiery. Tým sa vytvoril priestor na to, aby po splnení zákonom predpokladaných podmienok, so súhlasom obvineného a poškodeného, súd resp. v prípravnom konaní prokurátor mohol rozhodnúť o schválení zmiery a zastaviť trestné stíhanie. Jednou z podmienok, ktoré musí obvinený splniť je náhrada škody, ak bola činom spôsobená, alebo urobiť iné opatrenie na náhradu škody alebo inak odstrániť ujmu vzniknutú trestným činom. Pri rokovaní páchatel'a s poškodeným sa využíva mediácia, ako forma riešenia sporu, ktorý vznikol medzi oboma stranami spáchaním trestného činu. Po ukončení a pozitívnom vyhodnotení pilotného programu, bol prijatý zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediálnych úradníkoch, ktorý je účinný od 01.01.2004.

2/ Činnosť probačných a mediálnych úradníkov na Slovensku

Probačný a mediálny úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením. Na tento účel probačný a mediálny úradník:

- a) obstaráva podklady týkajúce sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí,
- b) utvára podmienky na rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmiery,
- c) uskutočňuje úkony na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom, alebo na účely odstránenia ujmy, ktorá vznikla trestným činom,
- d) vykonáva dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontrolu výkonu trestov nespojených s odňatím slobody,
- e) uskutočňuje pri výkone probácie a mediácie ďalšie úkony v trestnom konaní.

Probačný a mediálny úradník na základe rozvrhu práce uskutočňuje v rámci svojej pôsobnosti úkony na základe rovnopisu právoplatného rozhodnutia súdu, z ktorého vyplýva povinnosť vykonať probáciu, alebo na základe písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. Vo vhodných prípadoch v oblasti mediácie uskutočňuje úkony aj bez takého pokynu, najmä z podnetu poškodeného alebo obvineného, pričom o tom probačný a mediálny úradník bez zbytočného odkladu písomne informuje príslušný orgán činný v trestnom konaní; na vykonanie mediácie je potrebný písomný súhlas predsedu senátu alebo samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora.

Pri výkone probácie a mediácie je probačný a mediálny úradník oprávnený získavať informácie a poznatky o osobe obvineného a stanoviská poškodeného, ktoré sú významné pre rozhodnutie súdu alebo prokurátora.

Po prijatí zákona o probačných a mediálnych úradníkoch Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky prostredníctvom okresných súdov začalo realizovať výberové konanie na pozíciu probačného a mediálneho úradníka. (ďalej len „PaMú“).

PaMú je zamestnancom súdu, má právo nahliadať do spisov, kontrolovať plnenie uložených opatrení u odsúdeného, zisťovať rodinné, sociálne, pracovné pomery páchatel'a, organizovať stretnutia páchatel'a a

poškodeného, realizovať mediácie, spracovávať dohody, ktoré uzatvorí páchateľ a poškodený. Zároveň spolupracuje so štátnymi a neštátnymi subjektami pri riešení konkrétnych sociálnych problémov páchateľa ale aj poškodeného. Môže si žiadať od zamestnávateľa a od školy posudky na páchateľa. Práca probačného a mediačného úradníka sa sústreďuje na dve oblasti činnosti – probáciu a mediáciu.³

3/ Oblasť probácie

Probáciu vykonáva PaMú okresného súdu, v ktorého obvode má pobyt obvinený alebo odsúdený, ktorému bol uložený probačný dohľad.

Ako vnímať probáciu v trestnom práve?

Slovo probácia je odvodené z latinského výrazu „probare“ – čo znamená skúšať, overovať, (alternatíva uprednostnená pred prísnejším trestom, resp. má prevenčný charakter, ktorého kroky sú cielené a minimalizujú dôsledky trestného konania, chráni spoločnosť a vytvára priestor pre obv., ods. na nápravu svojho protizákonného správania, je zameraná na dohľad a kontrolu). V podmienkach SR možno probáciu v trestnom konaní zadefinovať aj ako určitý druh dohľadu nad obvineným, odsúdeným za účelom znižovania opätovnej trestnej činnosti, má udržiavací charakter, t.j. udržať páchateľa v spoločnosti a zabezpečiť kontrolu plnenia uložených povinností a obmedzení.

K samotnému pojmu probácia existujú rôzne definície, podľa Inciardiho⁴ „ je probácia podmienený trest, ktorý ukladá podmienky pobytu na slobode a zachováva súdu právo zmeniť podmienky trestu alebo uložiť nový trest, ak páchateľ poruší podmienky“. Pojem probácia sa podľa uvedeného autora používa na označenie stavu, systému a procesu. Probácia ako stav označuje unikátny charakter postavenia podmiennečne prepusteného odsúdeného – nie je ani slobodným občanom, ani vo výkone nepodmiennečného trestu. Probácia ako systém je organizačnou súčasťou výkonu spravodlivosti tak, ako ju stelesňuje orgán či organizácia, ktorá dohliada na probáciu. Ako proces označuje probácia súbor funkcií, činnosti a služieb, ako je spracovanie hlásenia pre súdy, dohľad nad podmiennečne prepustenými odsúdenými a poskytovanie služieb.⁵

Probáciu môžeme rozdeliť na :

- a) činnosť v prípravnom konaní, pred rozhodnutím súdu,
- b) činnosť po rozhodnutí súdu, prokuratúry, (parole).

Samostatná a jednoznačná definícia probačnej činnosti neexistuje. Ústav pre výskum interregionálnej kriminality a spravodlivosti Organizácie spojených národov (United Nations Crime & Justice Research Institute „UNICRI“), v Príručke pre probačné služby a v Smerniciach pre probačných manažérov, Rím – Londýn 1989 definuje probáciu ako: „**konanie súdu, kde páchateľ je odsúdený na obdobie kontroly a dozoru v spoločnosti**“. Preto možno povedať, že to, čo spadá pod probačné aktivity, závisí predovšetkým v značnej miere od povahy a štruktúry trestných kódexov. Probáciu vo všeobecnej rovine možno vnímať ako

³ Zákon číslo 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch

⁴ INCIARDI, J.: Trestní spravedlnost. Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy. s. 669.

⁵ INCIARDI, J. : Trestní spravedlnost. Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy. s. 669.

konanie súdu, prokuratúry, kde páchatel' je obvinený alebo odsúdený na obdobie kontroly a dozoru v spoločnosti.

Pri takomto zedefinovaní probácie nám vznikajú **tri základné oblasti**, ktoré sú relevantné pre aplikačnú prax.

Do prvej oblasti patrí „mandát“ probačného a mediačného úradníka, na základe ktorého môže vykonávať probačnú činnosť. Vznik mandátu musí byť od kompetentného a rozhodujúceho orgánu, ktorý ho vydal formou „uznesenia“ alebo „rozsudku“ tak, aby bol jasný a jednoznačný pre probačného úradníka ale aj pre obvineného, resp. odsúdeného. Ide o vyjasnenie postavenia probačného úradníka v tomto procese, ktorý musí vysvetliť (poučiť) obvineného (odsúdeného), čo môže od neho očakávať a čo nie. Táto časť je z pohľadu vyjasnenia postavenia obvineného (odsúdeného) dôležitá a pomáha obom stranám vytvoriť profesionálny vzťah počas probácie, ktorý môže napr. pri podmienenečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom trvať maximálne 5 rokov a až na 10 rokov, ak ide o trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Počas tohto obdobia probačný úradník má mandát na spracovanie probačného programu, ktorého obsahom o.i. je spolupráca so sociálnymi inštitúciami, ktoré by mali participovať napr. na hľadaní vhodného zamestnania pre obvineného (odsúdeného), sprostredkovať rekvalifikáciu, byť nápomocný pri vybavovaní invalidného dôchodku a pod.

Pod probačný program možno začleniť aj aplikáciu uložených povinností a obmedzení v rámci krátkodobého a dlhodobého cieľa. Mandát v tomto ponímaní znamená mať určitú **moc** nad obvineným (odsúdeným), ktorá pozostáva v spracovaní správ pre prokurátora alebo sudcu, čo môže výrazným spôsobom ovplyvniť ďalší priebeh probácie. Samotná správa môže byť pozitívna za účelom osvedčenia sa obvineného (odsúdeného) v probácii. Okrem uvedeného jej obsah môže pozostávať z návrhu na zníženie probačných opatrení. V prípade negatívnych poznatkov o obvinenom (odsúdenom), spracuje probačný úradník správu formou návrhu na premenenie podmienenečného trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody, alebo návrh na rozšírenie probačných opatrení, uložených povinností a obmedzení a pod.

Druhá oblasť je špecifická tým, že je zameraná na kontrolu a dozor, čo je primárnou úlohou činností probačného a mediačného úradníka. Čiže, probačný a mediačný úradník je v rámci tohto procesu povinný dozerať na obvineného (odsúdeného), aby akceptoval uložené povinnosti a obmedzenia, ktoré mu boli uložené „uznesením“ alebo „rozsudkom“. Pod pojmom „dozor“ v tomto procese sa podľa Tokijských pravidiel myslí „znižovať opätovnú trestnú činnosť a pomáhať páchatel'ovi pri jeho integrácii do spoločnosti tak, aby sa minimalizovala pravdepodobnosť návratu k trestnej činnosti“ (príloha č. 10.1).⁶ V rámci tejto oblasti by mal probačný a mediačný úradník vedieť rozlíšiť termín „dohľadu“ od „kontroly“.

V Európskych odporúčaníach pre komunitné sankcie a opatrenia sa termín „dohľad“ odlišuje od termínu „kontrola“. Pojem „dohľad“ obsahuje predovšetkým pomocné aktivity riadené stanoveným

---

⁶ Štandardné minimálne pravidlá Organizácie spojených národov pre mimoväzobné opatrenia (Tokijské pravidlá) (Rezolúcia valného zhromaždenia 45/110, 14. December 1990)

orgánom alebo v jeho mene, ktorých cieľom je udržať páchatel'a v spoločnosti, tak aj aktivity, ktoré zabezpečujú, že páchatel' dodržiava všetky stanovené podmienky a povinnosti.⁷

V priebehu „kontroly“ probačný a mediačný úradník predovšetkým zisťuje plnenie uložených povinností a obmedzení zo strany obvineného (odsúdeného), resp. participuje na ich aplikácii. Napríklad v prípade uloženej povinnosti spočívajúcej najmä v príkaze podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu a pod. V prípade ich neplnenia, probačný a mediačný úradník, o.i. formou „úradného záznamu“ písomne upozorní obvineného (odsúdeného) na možné dôsledky, ktoré budú nasledovať pri opätovnom nerešpektovaní – neplnení uložených povinností a obmedzení. Túto časť probácie možno považovať za náročnú, nakoľko ide o proces, kde obvinený (odsúdený) by nemal byť pasívny ale aktívny z viacerých aspektov. Inou a dôležitou časťou probácie je hľadanie zdrojov za účelom zabezpečenia základných životných potrieb obvineného (odsúdeného), získanie zamestnania (brigády), zabezpečenie si zdroja obživy. Probačný a mediačný úradník by mal pozitívne viesť obvineného (odsúdeného) k plneniu jednotlivých cieľov v rámci probačného programu tak, aby sa zvyšovala kvalita jeho života v spoločenskom i rodinnom živote. Dôležitým a opodstatneným znakom týchto činností je **motivácia** (sústavná), ktorá by obvineného (odsúdeného) uspokojovala a pomáhala zvládať životné situácie, ale aj uložené povinnosti a obmedzenia v priebehu probačného dohľadu.

Na základe uvedeného, by sme mohli hľadať určitý druh rovnováhy medzi **starostlivosťou** o páchatel'a a **kontrolou** páchatel'a, nakoľko touto problematikou sa má probačný a mediačný úradník zaoberať vo svojej každodennej práci. Táto oblasť v „Príručke probačných služieb“ a v „Smerniciach pre probačných odborníkov a manažérov, Rím – Londýn 1998, s.130“ je prezentovaná ako najviac problémová, nakoľko probační pracovníci narážajú na konfliktnú situáciu pri plnení týchto úloh. **„V podstate ide o rozsah, v akom sa má na probáciu pozeráť, či ju vnímať ako organizovanie sociálnej práce alebo ako nástroj na dohľad a kontrolu.“** Táto problematika je viac rozobraná v materiály OSN, v Komentároch k štandardným minimálnym pravidlám OSN k mimoväzobným opatreniam (Tokijské pravidlá), New York 1993, kde sa o.i. uvádza, že na jednej strane má dohľad kontrolnú funkciu, ktorá má povzbudiť páchatel'a, aby už nevykonával trestnú činnosť. Na druhej strane, má dohľad sociálnu a pomocnú funkciu a pomáha páchatel'ovi integrovať sa do spoločnosti. Tieto ciele dohľadu sa odrážajú v dvoch prípadoch. **Viac kontrole orientovaný prístup** sa sústreďuje na zodpovednosť páchatel'a voči spoločnosti. Druhý, **viac pomocne orientovaný prístup** sa sústreďuje na prekonávanie problémov, ktoré by mohli spôsobiť ďalšie previnenie ale aj práca s obeťou a poškodeným. Pri aplikácii probačného dohľadu probačný a mediačný úradník **„napätie“**, ktoré vzniká medzi starostlivosťou o obvineného (odsúdeného) a kontrolou plnenia uložených povinností a obmedzení, by mal vnášať rovnováhu medzi tieto prístupy. Predovšetkým oblasť sociálnej pomoci obvineným (odsúdeným), by mala byť viac zameraná v rámci kooperujúcej činnosti aj so sociálnym kurátorom, sociálnym pracovníkom, charitatívnymi spoločnosťami, občianskymi združeniami atď. Podľa môjho subjektívneho názoru a osobných skúseností, takáto flexibilnejšia spolupráca by mohla fungovať aj na báze určitých mentorov. Títo by boli nápomocní obvineným (odsúdeným) napríklad pri podmienenečnom prepustení z VTOS (parole), kde súd nariadil probačný dohľad a uložil povinnosti zamestnať sa, platiť zameškané výživné, resp. uhradiť spôsobenú škodu obeti (poškodenému), a pod.

Do tretej oblasti probácie spadajú miesto jej konania, kde sa probačné opatrenia, resp. uložené povinnosti a obmedzenia realizujú. Ide v podstate o to, že probačné aktivity sa vykonávajú len

⁷ Odporúčanie Rady Európy č. R(92)16 o Európskych pravidlách pre používanie trestov a opatrení, vykonávaných v rámci spoločnosti (Výbor ministrov, 19. Október 1992)

u obvineného (odsúdeného), ktorému bol uložený probačný dohľad na slobode v rámci podmieneného alebo alternatívneho trestu. Napríklad pri treste povinnej práce, to môže byť mesto, obec, právnická osoba zaoberajúca sa vzdelávaním, charitatívnou činnosťou atď.

Aké výhody nám prináša probácia a alternatívne tresty?

- odsúdený, obvinený sa stáva aktívny pri odstraňovaní spôsobenej ujmy obeti,
- možnosť práce s obeťou, poškodeným,
- aktívne pristupuje k plneniu uložených povinností a obmedzení,
- odsúdený neprichádza o zamestnanie, (spoločenský záujem),
- nižšie náklady štátu na výkon trestu,
- trest vykonávaný na slobode,
- nedochádza k narušeniu rodinných a sociálnych väzieb,
- priestor na nápravu, náhradu škody,
- prevencia v rámci uložených povinností a obmedzení,
- k zahladeniu trestu dochádza ich vykonaním, čistý výpis registra trestov (napr. trest domáceho väzenia, trest povinnej práce ...),
- možnosť okamžitého začlenia do spoločnosti po odsúdení a pod.

Metódy a prístupy využívané v procese probácie

Vieme, že primárnou funkciou probačného a mediačného úradníka v procese probácie je dozerať a kontrolovať obvinených (odsúdených) na plnenie uložených povinností a obmedzení. Aby sme mohli v empirickej praxi dosiahnuť tento hlavný cieľ dohľadu a kontroly, je potrebné si povedať niečo o spôsobe využívania týchto metód a prístupov. V odbornej literatúre, ale aj v pracovnom materiály, ktorý bol spracovaný odborníkmi z Belgicka sa poukazuje na to, ako dosiahnuť hlavný cieľ dohľadu, čo robiť za účelom možného zníženia recidívy, a aké kroky realizovať v súvislosti s integráciou páchatel'a do spoločnosti. Aby sa dosiahol želaný cieľ, je pre probačného a mediačného úradníka potrebný základný metodologický rámec alebo etický kódex. Ďalej uvádzajú, že probačná prax však zostáva rôznorodá. Probační pracovníci po celej Európe používajú rôzne metódy a prístupy, ktorými sa riadia v ich praxi s jednotlivými páchatel'ami. Z týchto dôvodov sa používajú skôr viaceré metódy v kombinácii ako jedna špeciálna metóda, ktorá by v praxi dominovala. Probační úradníci majú tendenciu konať s rôznym a často aj

zároveň špecifickým prístupom k metódam.⁸ Takáto prezentácia je v podmienkach probácie na Slovensku v určitých aspektoch totožná, pričom v niektorých prípadoch oblasť sociálnej pomoci by bolo vhodnejšie riešiť odborníkmi, ako je sociálny kurátor, sociálny pracovník, mentor a pod., v rámci ich profesijných a inštitucionálnych zariadení. Medzi všeobecné zásady, ktoré využíva probačný a mediálny úradník v empirickej praxi možno začleniť: *individualizáciu, ciele vyjadrenie pocitov; kontrolu emocionálnej zaangažovanosti; nestranný prístup; zásadu samourčenia obvineného (odsúdeného); dôvernú (mlčanlivosť) ako ochranu informácií, ktoré obvinený (odsúdený) považuje za dôverné a je etickou povinnosťou probačného a mediálneho úradníka;*

4/ Mediácia a saturácia potrieb poškodených

Profesia civilného mediátora a probačného a mediálneho úradníka vznikla na Slovensku ako reakcia na potrebu riešiť konfliktné situácie mimosúdnu cestou. V súčasnej dobe zaznamenávame zvýšený záujem riešiť konflikty mimosúdny spôsobom. Ide o situácie, ktoré sa nás týkajú buď priamo alebo okrajovo, v ktorých môžeme byť aj priamymi účastníkmi. Čiže hľadáme možné riešenia, alternatívy za účelom saturácie individuálnych potrieb, záujmov, názorov, postojov alebo na odstránenie škody alebo inej ujmy z pohľadu konfliktu a práva. Viac ako desaťročné skúsenosti v oblasti riešenia konfliktov prostredníctvom mediácie nás viedli k potrebe zodpovedania otázok, ktoré s touto problematikou priamo, či okrajovo súvisia. Súčasnú poznanie mediácie v podmienkach Slovenskej republiky je v prevažnej miere prezentované odbornou verejnosťou z pohľadu jej právneho zamerania, čiže prostredníctvom civilného a trestného práva. Laická verejnosť oblasť mediácie vníma ako jeden celok, nedochádza k jej deleniu podľa právnych segmentov, ale je akceptovaná skôr ako multifunkčný nástroj na riešenie konfliktov (sporov).

Príbeh z praxe:

§ Ublíženie na zdraví (popis skutku)

Pán Peter žije v spoločnej domácnosti v rodinnom dome so svojou dcérou Evou, ktorá je rozvedená, ma tri deti, najstaršie je vo veku 8 rokov. Manželka pána Petra a matka dcéry Evy zomrela pred tromi rokmi na rakovinu. Rodina túto stratu manželky a matky veľmi zle znáša. Jedného rána pri otvorení chladničky Eva zistila, že včerajší nákup, ktorý mala v chladničke je preč a nemá potraviny na raňajky pre svoje tri deti. Obrátila sa na otca, ktorý v tom čase fajčil cigaretu na záhrade, či zjedol tie jogurty a vypil mlieko, ktoré bolo v chladničke. On jej povedal, že áno. V tom dcéra začala vulgárna nadávať otcovi, ktorý ju fyzicky napadol, udrel rukou Evu do tváre, čím jej zlomil nos a pri páde na zem si zlomila aj zápästie. Tieto zranenia si vyžadovali 21 dní na liečenie, súdny znalec ohodnotil jednotlivé zranenia, vyčíslil bolestné vo výške 986,-Eur. Otec Peter bol trestne stíhaný za prečin ublíženie na zdraví. Prokurátor trestnú vec odstúpil na okresný súd probačnému a medičnému úradníkovi, aby on oslovil obvineného a poškodenú za účelom možného riešenia prečinu ublíženia na zdraví formou mediácie.

Zhodnotenie - vnímanie konfliktu z pohľadu laickej ale aj odbornej verejnosti:

⁸ Ústav pre výskum interregionálnej kriminality a spravodlivosti Organizácie spojených národov (United Nations Crime & Justice Research Institute „UNICRI“, v Príručke pre probačné služby a v Smerniciach pre probačných manažérov, Rím – Londýn 1989, s. 54.

Môžeme si položiť otázku, ako vidíme konflikt, čo by sme v súvislosti s mediáciou mali riešiť. V takto predstavenom príbehu sa zhodneme, že cieľom by malo byť uhradenie bolestného vo výške 986,-Eur, ktoré vyčíslil súdny znalec.

? Ako prebiehala mediácia v tomto príbehu?

Probačný a mediálny úradník (ďalej len „mediátor“) po preštudovaní trestného spisu sa rozhodol, že prvé stretnutie s účastníkmi mediácie urobí nepriamym spôsobom. Dôvodom bola skutočnosť, že mediátor nepozná súčasný stav konfliktu, čím chcel predchádzať nežiaducej eskalácii napätia, ktoré bolo medzi obvineným Perom a jeho dcérou Evou.

Mediátor, ako prvého účastníka predvolal poškodenú Evu, aby zistil súčasný stav konfliktu, či náhodou nedošlo k urovnaniu situácie z pohľadu uhradenia škody, aké má požiadavky na obvineného Petra, jej otca, atď.

Poškodená Eva sa dostavila na predvolanie mediátora včas, jej správanie a vystupovanie bolo skôr krčkovité, neudržiavala očný kontakt s mediátorom, prevažne pozerala smerom dole, na stoličke sedela len na jej okraji akoby bola už aj na odchode a neustále si stláčala prsty na ruke atď. Táto neverbálna a verbálna komunikácia nebola v súlade s tým, čo v úvode poškodená prezentovala vo vzťahu k skutku, ktorý sa stal, najmä ak sa mala vyjadrovať o náhrade škody, k požiadavkám voči otcovi Petrovi. Pri rozhovore len stroho uviedla, že ona nič nechce, že podpíše všetko, čo jej mediátor predloží, že ona chce mať pokoj s týmto prípadom.

Erudovanosť a schopnosť mediátora čítať verbálne a neverbálne signály, ktoré vysielala poškodená (obeť) trestného činu bol základom toho, aby v procese využil všetky možné teoretické, ale aj praktické skúsenosti v súvislosti s prácou s obeťami trestného činu. V rámci jednotlivých fáz mediácie, mediátor využíval metódu ekletizmu. Poškodená Eva na základe správnych komunikačných techník začala rozprávať o celej situácii viac. Okrem iného povedala, že jej otec ako prišiel o prácu už druhý rok len pije, že ak je pod vplyvom alkoholu sa jej stále vyhráza, že ju vyhodí aj s deťmi na ulicu, atď. Ekonomická situácia Evy je veľmi zlá, poberá len rodičovský príspevok, výživné na deti jej manžel neposiela, podala na neho aj trestné oznámenie. Tie jogurty, ktoré jej otec Peter zjedol a vypil mlieko bolo jediné čo mala na stravu pre deti na celý deň. Sociálnu dávku mala dostať až na nasledujúci deň, manžel jej výživne opäť neposlal. K svojmu správaniu voči otcovi Petrovi povedala, že bola zúfala, keď videla prázdnu chladničku a vedľa v izbe jej plakali tri deti, ktoré boli hladné a chceli jesť. To bol dôvod, prečo sa voči otcovi Petrovi správala vulgárne a jedným dychom dodala, že ak otec nepije je veľmi dobrý človek, že vtedy ho má rada ale aj jej deti.

Ako druhého v poradí mediátor predvolal obvineného Petra, ktorého vystupovanie v rámci prvého kontaktu možno hodnotiť ako osobu, ktorá sa cíti byť nevinná. Obvinený Peter svoje konanie videl inak. Pohoršoval sa, že za facku svojej dcéry je trestne stíhaný, ako je to možné, veď ju dal dcére a nie cudziemu človeku, atď. V rámci využitia jednotlivých mediálnych a komunikačných techník obvinený sa uvoľnil a z jeho útočného postoja, ktorý mal voči svojej dcére a súdnemu systému začal primerane komunikovať. Okrem iného uviedol, že on je dlhodobo nezamestnaný, že robil celý život vodiča, po smrti manželky nevládol situáciu a začal piť. Nemá finančné prostriedky, dostáva len sociálnu dávku a občas má brigádu, kde si zarobí peniaze. Čo sa týka bolestného, uviedol, že on nemá finančné prostriedky na to, aby dcére Eve zaplatil bolestné vo výške 986,-Eur. (Chceme dodať, že obvinený je prvýkrát trestne stíhaný.)

Tento príbeh z pohľadu prezentácie mediácie prerušíme, budeme v ňom pokračovať až po priblížení si jednotlivých oblastí, ktoré sú relevantné pre mediátora z viacerých aspektov.

Za nebezpečné a rizikové považujeme, ak bez nasledujúceho odborného poznania by mediátor spracoval dohodu v podobe, ako navrhovala poškodená, aby mala pokoj, a aby trestné konanie bolo ukončené.

Otázky na prehodnotenie súčasného stavu:

- ? Je dôležité, aby mediátor bol expertom a dôkladne ovládal metódy a techniky práce?
- ? Môžeme v takomto prípade hovoriť o saturácii potrieb poškodených?
- ? Nejde tu o rezignáciu poškodeného, ktorá nemá nič spoločné s mediáciou a restoratívnosťou?
- ? Je etické, ak by takáto mediácia bola ukončená?
- ? Hrozí pri povrchnom prístupe mediátora k zopakovaniu recidívy?

Aby sme sa čo najefektívnejšie zamerali na hlavný cieľ tohto článku, považujeme za nevyhnutné mať dostatočné vedomosti z oblasti komunikácie, konfliktov a mediácie ako takej. Komunikáciu považujeme za nevyhnutný prostriedok na odovzdávanie a preberanie správ, prejavovanie svojich pocitov, emócií, potrieb, atď. Využívame ju ako metódu, prostredníctvom ktorej prebieha sociálna interakcia medzi klientom a mediátorom, ale aj v iných profesiách. Poznanie špecifik zručnosti v oblasti verbálnej a neverbálnej komunikácie považujeme za potrebnú súčasť toho, čo by mal ovládať mediátor, ak náplňou práce je riešenie konfliktov a sporov. Asociácia mediátorov Slovenska popisuje mediátora ako dôležitý subjekt v rámci mediácie, ktorý ako kvalifikovaný odborník pre oblasť komunikácie a riešenie sporov je stranám nápomocný pri riešení ich sporu. Aj tento príklad potvrdzuje, že oblasť komunikácie je nevyhnutnou súčasťou každého profesionála, ktorý by mal vedieť čítať a rozpoznávať rôzne signály verbálnej a neverbálnej komunikácie, aby následne mohol efektívnejšie riešiť oblasť konfliktov.

Ak sa zamyslíme nad pojmom konflikt a považujeme o tom, či sme ho niekedy zažili, pravdepodobná odpoveď bude, že každý z nás v každej fáze svojho života prežil nejaký konflikt, či už v detstve s druhým dieťaťom (rovesnícky), alebo voči rodičom, kde naše správanie nebolo v súlade s ich predstavami, atď. Ani ako dospelí jedinci sa slovu konflikt nevyhneme, je to len na nás, na našich zručnostiach, schopnostiach a záujme, či chceme riešiť konflikt a akým spôsobom. Bežné laické riešenie má svoje opodstatnenie, nakoľko pri ňom v prevažnej miere využívame vzorce správania prevzaté od svojich rodičov, známych, ale aj získané v priebehu nášho života. Křivohlavý v predslove svojej knihy „Konflikty medzi lidmi“ popisuje, koľko pravdy mal jeho kamarát, keď mu hovoril, že život človeka je vlastne nepretržitý reťazec konfliktov. Ak sa dvaja nedokážu dohodnúť, kde sú narušené vzťahy do takej miery, že vzájomná komunikácia je nemožná (nebezpečná), tam vidíme priestor, možnosť nástupu tretej strany v podobe mediátora, ktorý je nezávislý a nestranný.⁹

Pojem konflikt v nás spravidla evokuje niečo negatívne, čomu sa v bežnej životnej situácii snažíme vyhnúť, nedať svojim správaním podnet, aby takéto konfliktné správanie vzniklo, aby sme sa nestali jeho účastníkom, ale existujú aj opačné situácie. V tejto súvislosti možno povedať, že ide o osobné poznanie, ktorého súčasťou môžu byť bežné medziľudské vzťahy, ktoré prinášajú konfliktné situácie. Z tohto pohľadu

⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. 2002. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vyd. Portál. 2002. 192 s. ISBN 80-7178-642-X

a životného štýlu, môže ísť o konflikty sociálno-ekonomického, sociálno-kultúrneho, sociálno-politického rozdielu, ale aj konflikty marginalizovaných skupín s majoritou, konflikty zamestnávateľa a zamestnanca a podobne. Z celej tejto palety možných zdrojov konfliktov, ktoré vznikajú v každodennom živote ako interakcia rôznych predstáv, názorov, postojov a záujmov. Sú prevažne prezentované minimálne dvoma odlišnými, navzájom sa vylučujúcimi možnosťami, majú spravidla antagonistický charakter. Mediátor by mal ovládať aj tieto aspekty konfliktu. V ďalšej časti si túto oblasť priblížime v súvislosti s trestným činom a restoratívnosťou.

Základné princípy pre používanie programov restoratívnej justície v trestných veciach.

Na posilnenie právneho postavenia trestnej mediácie sa v čase 26.-27. novembra 2008 konal v Omšeni (Slovenská republika), v poradí 4. *Seminár na podporu a posilnenie súdnych kapacít v oblasti trestných vecí*. Projekt bol vedený pod číslom SK/06/IB/JH/02/TL, kde sa belgickí experti, ako Hans DOMINICUS - Federálne ministerstvo spravodlivosti Belgicka, Michaël DANTINNE - Univerzita Liège, profesor kriminológie, Denis VAN DOOSSELAERE - Univerzita v Liège, psychológ a kriminológ, lektor Fakulty Psychológie a Kriminologického ústavu a Leo MULLENDER - Federálne ministerstvo spravodlivosti Belgicka, právny poradca, vedúci projektu za belgickú stranu, zhodli o. i. v definovaní trestnej mediácie. Uviedli, že: „mediácia je alternatívnou a neautoritatívnou formou mimosúdneho riešenia sporov medzi obvineným a poškodeným, jej cieľom je spoločné hľadanie vyhovujúceho a obojstranne uspokojivého riešenia, ktorým sa zmierni alebo zníži aktuálne existujúci konflikt prostredníctvom vzájomnej komunikácie“. (Seminár, 2008). Prostredníctvom záverečnej správy k predmetnej konferencii zo dňa 17. júla 2009, ktorá bola spracovaná Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky a partnerom za členský štát únie, Federálnym ministerstvom spravodlivosti Belgicka, boli prijaté závery a odporúčania v oblasti mediácie.

Aliancia nevládných organizácií pôsobiacich pri OSN v oblasti prevencie kriminality a trestnej justície formulovala pracovnú definíciu restoratívnej justície a jej možnosti nasledovným spôsobom: „Restoratívna justícia je proces, pri ktorom všetky strany majúce účasť na určitom trestnom čine sa stretávajú spoločne za účelom kolektívneho posúdenia, ako vyriešiť nepriaznivé následky trestného činu a jeho budúce dôsledky“¹⁰

Zeher¹¹ ako autor knihy „Úvod do Restoratívni justice“ a zakladateľ týchto ideí, prináša ucelenú a podrobnú informáciu o restoratívnosti z pohľadu obnovujúcej spravodlivosti. Určite v nej nedostaneme jasné a jednoznačné odpovede, ktoré by sme očakávali, ale poskytnú nám nové pohľady, podnety a skúsenosti, ako by sme mohli spravodlivosť uplatňovať. Zehr (2003, s. 8) konštatuje, že: „Hlavným účelom restoratívnej justície nie je znížiť recidívu. Restoratívne programy sú často v snahe získať uznanie prezentované a vyhodnocované ako spôsoby znižovania opakujúcej sa trestnej činnosti. Možno konštatovať, že existujú dobré dôvody myslieť si, že programy restoratívnej justície recidívu znižujú. Výskum zatiaľ, i keď sa sústredil hlavne na mladistvých páchatel'ov, prináša v tejto oblasti celkom povzbudivé výsledky. Aj napriek tomu, zníženie recidívy nie je dôvodom existencie restoratívnych programov, ide len o vedľajší účinok. Restoratívna justícia je správna vec, ktorú je treba správne robiť. Mali by sme sa zaoberať obeťami a reagovať na ich potreby, páchatelia by mali byť zapojení do procesu, nepozerať na to, či páchatel'ovi dôjde, o čo tu ide a či dosiahneme zníženie recidívy.“ Takýto pohľad na konfliktné udalosti a spáchaný trestný čin je špecifický a preto nemôžeme určiť jeden univerzálny restoratívny program, či techniku.

¹⁰ KARABEC, Z. et al. 2003. Probační a mediační služba v ČR. (Rukopis)

¹¹ ZEHR, H. 2003. *Úvod do restoratívni justice*. Praha. 2003. Združenie pre probáciu a mediáciu v justícii.

Pokračovanie v príbehu z praxe:

§ Ublíženie na zdraví (priebeh mediačných stretnutí s poškodenou, páchatelom a záver)

Prvky restoratívnosti boli mediátorom v rámci procesu mediácie v plnej miere akceptované a využité, konflikt bol videný v širších súvislostiach, mediátor dokázal dekódovať prejavy komunikácie, ktoré boli prezentované poškodenou Evou a páchatelom Petrom. Dôležitým faktorom bol signál poškodenej, kde v úvode mediácie rezignovala. Mediátor v tejto pozícii by sa mal pokúsiť reagovať na skutočné potreby obeti, aby nešlo len o dočasný ale podľa možnosti o trvalý stav saturácie potrieb. Tento stav možno dosiahnuť len prostredníctvom vhodne postavených otvorených otázok tak, aby obeť bola stimulovaná a nemohla odpovedať na ne slovom áno, nie. Poškodená Eva, okrem toho, čo je napísané v zápisnici vyšetrovacieho spisu priblížila celú atmosféru pred konfliktom, počas konfliktu a po konflikte. Súhlasila s tým, aby mediátor pri ďalšom stretnutí mohol povedať jej potreby a požiadavky, ktoré boli v rámci rozhovoru prezentované a súhlasila so spoločným stretnutím s páchatelom Petrom.

Na druhom stretnutí došlo k spoločnému stretnutiu poškodenej Evy s páchatelom Petrom, kde im mediátor preformuloval informácie, ktoré mu pri individuálnom stretnutí povedali. Potom urobil rekapituláciu poznaného stavu, k čomu sa vyjadrovali jednotliví účastníci mediácie. Jednotlivé pozície poškodenej a páchatelá boli navzájom rešpektované, neskákali si do reči, zapisovali si poznámky ak druhý hovoril, aby potom mohli reagovať na povedané. Ich komunikácia vždy prebiehala prostredníctvom mediátora. Týmto spôsobom prebiehali jednotlivé fázy mediácie až do okamihu, keď jednotlivé strany boli schopné a ochotné navzájom komunikovať. Keďže komunikácia medzi páchatelom a poškodenou bola zlá, v rámci mediácie sa dozvedeli o sebe nasledovné:

Poškodená Eva sa dozvedela, že jej otec veľmi zle znášal smrť manželky, potom bol ešte prepustený z práce, bol zvyknutý sa finančne postarať o rodinu, ale keď sa mu to nedarilo, začal piť. Taktiež sa dozvedela, že jej otec Peter po roku neúspešného hľadania zamestnania chcel spáchať samovraždu, ale náhodný turista mu zachránil život. Svoju neschopnosť nájsť si prácu a postarať sa o rodinu považoval za osobné zlyhanie.

Páchatel Peter sa zas dozvedel v rámci mediácie, že jeho dcéra je rozvedená, že nie je pravdou to, čo hovorila, že jej manžel pracuje v zahraničí. Ďalej Peter sa prvýkrát dozvedel na mediácii okolnosti, prečo mu dcéra vynadala, že zjedol jediná stravu, ktorú mala pre deti v chladničke. Taktiež nevedel, že jej manžel jej neplatí výživné na tri deti, ktoré mal súdom určené vo výške 430,-Eur. Požiadavku poškodenej Evy, aby sa prihlásil na protialkoholické liečenie privítal veľmi pozitívne. K tomu dodal, že potreboval v tomto smere pomoc, ale sám nemal odvahu sa liečiť. Je rád, že dcéra ho má naďalej rada, že pre ňu a vnúčatá urobí všetko, aby boli už len šťastní.

Záver mediácie:

Výsledkom mediácie bola spísaná dohoda medzi poškodenou Evou a páchatelom Petrom, kde poškodená nepožadovala náhradu škody bolestného vo výške 986,-Eur, nakoľko vedela, že jej otec nemá peniaze. Za účelom saturácie svojich potrieb poškodená požadovala, aby páchatel (otec) Peter sa podrobil ústavnému protialkoholickému liečeniu. Čiže mediácia bola zameraná na budúcnosť. Podľa vyjadrenia poškodenej Evy, jej otec je veľmi obetavý a dobrý muž, pokiaľ nepije. V dohode bola spísaná požiadavka poškodenej, že za dostatočujúce k náhrade škody považuje to, že ak obvinený (otec) Peter sa podrobí ústavnej protialkoholickému liečbe. Predmetná mediácia bola ukončená podmieneným zastavením trestného stíhania

so skúšobnou dobou v trvaní 12 mesiacov. Pred spísaním záverečnej správy na obvineného Petra, po uplynutí skúšobnej doby bola predvolaná aj poškodená, aby sa vyjadrila k súčasnému stavu, či Peter akceptoval požiadavku, či požíva alkohol, resp. či sa neopakujú situácie, kde jej bolo ublížené na zdraví. Poškodená uviedla, že je veľmi rad, že nakoniec mediácia dopadla podmieneným zastavením trestného stíhania, otec absolvoval liečenie, chodila mu na návštevy aj s deťmi. Jej otec Peter je abstinent, zamestnal sa, pracuje ako šofér na výstavbe diaľnice. Rodinné vzťahy sa zlepšili, ich komunikácia je ešte lepšia ako pred spáchaním trestného činu.

Pri spracovávaní záverečnej správy bol prítomný aj obvinený Peter, ktorý predložil doklady o absolvovaní ústavného liečenia. Povedal, že je pyšný na svoju dcéru, že takto mu pomohla a kvalita jeho života je teraz oveľa lepšia, má radosť zo života.

Tento príbeh nám naznačil jednu z možností, ako môže prebiehať mediácia, ak máme erudovaného mediátora, ktorý vo svojej práci používa prvky restoratívnosti z pohľadu saturácie potrieb poškodených. Nie vždy musí ísť len finančnú náhradu, ale alternatív je veľa, len je potrebné ich správne nastaviť a aplikovať v bežnej praxi. Za tým účelom si v ďalšej časti povieme aj o princípoch restoratívnosti, ktoré majú svoje opodstatnené miesto v procese mediácie.

Samotný smer restoratívnosti možno vidieť prostredníctvom nasledujúcich princípov a hodnôt:

- a) **Rešpekt** - je jednou z kľúčových hodnôt, ktorá je prejavovaná nielen k osobe poškodeného (obeti) a ďalším postihnutým osobám, ale taktiež i k páchatelovi.
- b) **Zodpovednosť** - v tomto prípade páchatel trestného činu preberá zodpovednosť za spôsobenú škodu (ujmu) a restoratívny proces posilňuje jeho motiváciu k náprave – obnove narušených vzťahov.
- c) **Dialóg** - všetky programy a techniky restoratívnej justície sú založené predovšetkým na rôznych formách dialógu medzi účastníkmi konfliktu, ktorý vznikol medzi poškodeným a páchatelom alebo komunitou.
- d) **Participácia** - predovšetkým restoratívna justícia sa usiluje o to, aby do riešenia konfliktu boli zapojení všetci účastníci trestného činu, ich zástupcovia. Samotné riešenie konfliktu – udalosti je v rukách tých, ktorých sa týka a nie v rukách formálnej authority.
- e) **Vyváženosť** - medzi priority restoratívnej justície možno zaradiť získanie rovnováhy v komunite. V podstate ide o vyváženie záujmov zúčastnených a hľadanie riešenia, ktoré bude prijateľné pre zúčastnené strany.
- f) **Dobrovoľnosť** - z pohľadu restoratívnej justície to znamená, že participácia účastníkov na riešení konfliktu „trestného činu“ je vždy založená na báze dobrovoľnosti, čiže nemôžu byť k tejto činnosti donútení žiadnou autoritou.
- g) **Pospolitosť** (spoluúčasť) - cieľom restoratívnej justície je vždy zapojiť členov komunity, kde obeť a páchatel žijú. V tomto smere trestný čin sa nevníma ako oddelený a izolovaný akt, ktorý by mal byť len súkromnou záležitosťou jeho aktérov.

h) **Individualita** - ide o rešpektovanie jedinečnosti každého človeka, ktorá z pohľadu restoratívnej justície je vždy vyvažovaná vo vzťahu k pospolitosti.

☑ **Definícia „restoratívnosti“** je podľa nášho názoru determinovaná aj empirickou praxou a dlhoročnými skúsenosťami, ktoré boli prezentované aj expertmi z Belgicka (seminár, 2008), ktorí konštatujú nasledovné: *„Naše niekoľkoročné skúsenosti s mediáciou nás postupne priviedli k vytvoreniu pracovnej definície. Restorácia, to nie je totožný pojem ako - dostať sa späť do východiskového bodu. Restorácia je niečo iné ako **oprava**, návrat k situácii, ako to bolo pred spáchaním trestného činu. V tomto význame, trestné činy sú vlastne neopraviteľné. Zanechávajú stopy, našťastie nie vždy rovnako dramatické, ale aj napriek tomu sa niečo v živote zmení. Je nešťastím, keď človek nepochopí, že sa to nezmení ani vtedy, ak sa z obete stane páchatel'. Restorácia sa nemôže redukovať na finančnú náhradu škody. Podľa našich skúseností tento prístup spôsobuje, že sa obeť cíti byť predaná, ako keby jej utrpenie a poníženie bolo jednoducho premenené na určitú finančnú čiastku, ktorá je zvyčajne určovaná vonkajšími kritériami. Keď strany zainteresované na trestnom čine požadujú restoráciu, vyslovujú tým potrebu zmeny ich nastavenia voči trestnému činu a jeho dôsledkom, zmeny pri začleňovaní daných skúseností do svojho života.“* Tieto myšlienky sú podrobnejšie rozvinuté vo Van Garsse, L. (2001) „Op zoek naar herstelrecht. Overwegingen na jaren bemiddelingswer.“

Mediáciu sme opísali aj ako komunikačný proces s viac-menej nepredvídateľným obsahom a výsledkom, to však neznamená, že je to proces bez akejkoľvek orientácie. Definícia restoratívnej mediácie popisuje, že mediácia má byť zameraná na podmienky, ktoré navodzujú zmiernenie, čiže „restoráciu“ (obnovu). V slove „zmiernenie“ sa dá ľahko odhaliť aj spoločenský záujem.

Keď strany zainteresované na trestnom čine požadujú „restoráciu“, vyslovujú tým potrebu zmeny ich nastavenia voči trestnému činu a jeho dôsledkom, zmeny pri začleňovaní daných skúseností do svojho života.¹²

Ako príklad, chceme poukázať na skúsenosti Belgických expertov (2008), ktorí restoráciu prezentujú prostredníctvom niekoľkých charakteristík, ktoré by mali spĺňať minimálne tieto požiadavky:

- a) Jasný, reálny cieľ, ktorý má byť dosiahnutý, subjektívny proces, ktorý dáva zmysel.
- b) Tento proces je relatívne nepredvídateľný čo do dĺžky trvania, jeho obsahu a hĺbky.
- c) Ani závažnosť trestného činu, či výška spôsobenej škody nie sú rozhodujúcimi ukazovateľmi pre zaradenie prípadu do procesu. Veľakrát banálne napadnutia maskujú závažný osobnostný problém v oblasti prispôsobovania sa, zatiaľ čo o niektorých veľmi závažných činoch, z pohľadu trestného práva, sa ľahko diskutuje.
- d) Kvôli nepredvídateľnosti procesu, restoráciu nemožno urýchľovať alebo organizovať podľa vopred dohodnutého cieľa. Zainteresované strany buď pozvanie na stretnutie príjmu, alebo nie.
- e) Zvláštnosťou je, že restoráciu požadujú súčasne tak zo strany obete ako aj páchatela. Zo strany páchatela ide často o zdôvodňovanie napadnutia a jeho dôsledkov, o vysvetľovanie jeho minulosti a jej dopadu na jeho osobnosť.

¹² Seminár, konaný v Omšeni, Slovenská republika, 2008.

f) Pravdepodobne najpovzbudzujúcejším prvkom pozitívneho prístupu celého procesu sú signály rešpektovania druhého. Naozaj nezveličujeme, ak tvrdíme, že preukazovanie úcty (rešpektu) je skutočnou hybnou silou všetkého, čo sa deje v procese restorácie.

Teda, hlavnou úlohou mediátora je vytvorenie prostredia istoty a úcty voči zainteresovaným stranám a to, aby sa tento pocit preniesol aj na vzťahy medzi stranami a tým sa pomohlo odbúrať ich stiesnenosť a obranný postoj. Môžeme skutočne konštatovať, že preukazovanie vzájomného rešpektu medzi zainteresovanými stranami (alebo ich okolím) v konkrétnych situáciách mediácie má za následok neočakávané závažné zvraty v myslení. To sú tie momenty, o ktorých sa hovorí ako o „uzdravovaní“ a oslobodzovaní. Na nešťastie, toto sa nedá zorganizovať, dajú sa len vytvoriť priaznivé podmienky na priebeh tohto procesu mediácie.¹³

Medzi dôležité aspekty môžeme zaradiť aj dobrovoľnosť, pričom na prvý pohľad sa zdá, že dobrovoľná účasť na mediácii je samozrejماً. Povinná účasť by nielen vytlačila autenticitu zo vzájomnej komunikácie, ale by ohrozila aj legálne právo zúčastnených strán. Toto je jasné, čo sa týka obete. A navyše povinnosť zúčastňovať sa by mohla spôsobiť sekundárnu viktimizáciu (nechceme ju opäť nechať prežívať nepríjemnú skutočnosť trestného činu). Z pohľadu páchatel'a, nútenou účasťou by sme sa dostali mimo právny rámec. Ak naozaj chceme dosiahnuť jeho úprimnú, skutočnú ľútosť, ťažko si ju môžeme vynucovať. Preto podľa medzinárodných aj národných smerníc sa predpokladá, že mediátori budú starostlivo informovať svojich klientov o povahe ponuky zúčastňovať sa na mediácii aj o práve túto ponuku odmietnuť na začiatku, alebo v ktorejkoľvek fáze procesu. (ORE č. (99) 19)

Tvorcovia zákonov, aj odborníci z praxe by si mali položiť otázku, či „*alternatívna voľba*“ je skutočne voľba. A opäť tu ide o rovnováhu, záleží od kontextu trestného činu a potreby sociálneho prostredia; niekedy sa nedá vyhnúť určitému (morálnemu) tlaku na zainteresované strany. Ak je niekedy mediácia otvorenou alebo maskovanou časťou trestu alebo uložených podmienok, sme na zlej adrese. **Ak skutočne nepôjde o dobrovoľnú účasť, mediácia bude predstavovať len nástroj na potrestanie a moralizovanie osôb**. Pretože „*vnímaná sloboda účasti*“ je skôr subjektívna záležitosť, mediátori by si mali preveriť u klientov v každom jednotlivom prípade, či nejde len o získanie výhody, ale o skutočnú alternatívu zúčastniť sa alebo nie.

Ďalším jasným princípom, priamo naviazaným na definíciu o restoratívnej mediácii v trestnom konaní je dôvernosc informácií (zachovanie mlčanlivosti). O tomto sa hovorí vo „všeobecných princípoch“ Odporúčaní Rady Európy. Tento princíp je v našich podmienkach implementovaný aj do zákona č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediálnych úradníkoch.

K tejto problematike Dolanská uvádza, že: „*Mediáciou sa v zmysle zákona o probačných a mediálnych úradníkoch rozumie mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným. Mediácia je tu chápaná ako špecifická, mimoprocesná metóda riešenia trestnej veci, ktorá naplňa zmysel konceptu restoratívnej justície, v prípadoch tých trestných činov, ktoré sú dôsledkom konfliktného vzťahu medzi páchatel'om a obeťou konkrétneho trestného činu. Mediácia medzi poškodeným a obvineným vychádza zo všeobecných zásad a princípov mediácie, jej špecifiká sú však dané kontextom trestného konania, v rámci ktorého sa uplatňuje. Mediácia je tu teda vymedzená v užšom význame, ako býva zvyčajne chápaná, pretože je výslovne viazaná na súvislosť s trestným konaním. Ide teda o činnosť*

¹³ Metodika, ktorá bola spracovaná Belgickými expertmi na oblasť mediácie. 2008.

vykonávanú v súvislosti s trestným konaním a smerujúcu k urovneniu konfliktného stavu vyvolaného trestným činom ako aj k zmierneniu škôd a následkov, ktoré spáchaním trestného činu vznikli.“¹⁴

Na doplnenie poznatkov uvádzame aj názor Tonyho Marshalla, ktorý vo svojom článku z roku 1996 o restoratívnej justícii kládol dôraz na závažnú úlohu mediátorov. Pre týchto pracovníkov bola potreba nájsť konkrétne riešenie problémov, s ktorými sa stretávali vo svojej každodennej praxi dôležitejšia než teoretické vedomosti. Ak sa pozrieme späť, ako sa vyvíjala mediácia, toto je naozaj správny smer. Mediácia je predovšetkým inšpirovaná praxou a neustálou snahou porozumieť motívom a potrebám ľudí.¹⁵

Takéto poznanie a vlastné empirické skúsenosti z oblasti restoratívnej mediácie, ale aj tie, ktoré boli získané z poznatkov od iných trestných mediátorov v rámci vzdelávacích aktivít, možno prezentovať tak, že:

- a) **v restoratívnej mediácii** je ťažko predvídať dĺžku trvania mediáčného procesu, obsah a konečný výsledok, ale predovšetkým je to subjektívny - osobný, intímny a svojím charakterom jedinečný proces,
- b) **mediácia v trestnom práve** sa dostáva do antagonistického postavenia voči tradičnému poňatiu súdneho konania, medzi ktorého kvalitami je objektivnosť, transparentnosť, predvídateľnosť a porovnateľnosť.

Špecifikom trestnej (restoratívnej) mediácie je fakt, že trestné právo je v antagonistickom postavení s trestnou mediáciou.

Na prvý pohľad sa restoratívnosť a trestné právo predstavuje ako uzavretý systém, založený na racionálnych kritériách, v ktorom ide o redukciu trestného činu na právnu kategóriu a následne trest. V praxi sa stretávame s určitým „kurióznym správaním“ zo strany sudcov a prokurátorov pri posudzovaní krajných medzí vyššie spomínanej racionality. Jeden dáva prednosť morálke, iní sa sústreďujú viac na trestný čin, na očakávania zainteresovaných ľudí, ako bude znieť rozsudok. V motivácii vyneseného trestu nachádzame odraz (očakávaného) vnímania obete, (očakávaného) prania a plnenia očakávaní verejnej mienky. Pri určovaní trestu sa objavuje zvyšujúca a jasná snaha sledovať predstavy konkrétnych osôb hľadajúcich spravodlivosť, keď sa odkazuje na relatívnu závažnosť trestného činu ale aj na špecifické situačné a osobnostné charakteristiky páchatela, ktoré v priebehu konania vyjdú najavo. A teraz sme sa dostali ďaleko od priameho, prísne racionálneho uplatňovania práva. Môžeme to zdôvodniť na základe princípov samotného justičného systému. Základný princíp **legality** obmedzuje oprávnenosť systému na tú malú časť spoločnosti, ktorá v prísnom zmysle slova vytvára obsah právnych predpisov. Dokonca obmedzuje aj rozsah a povahu toho, čo môže byť z úradnej moci ponúknuté ako kompenzácia. Princíp **subsidiarity** stanovuje trest ako určitý donucovací prostriedok spoločnosti, prostriedok na ochranu života, konečný nápravný prostriedok. Oba tieto princípy nás vedú k záveru, že trestné právo je koncepčne spojené so sebaobmedzovaním. Je jasné, že tento systém nemožno chápať ako hermeticky uzavretú nádobu alebo uzavretý systém rozhodovania. Oba vyššie spomenuté princípy automaticky majú za následok vznik „protikladu“, existenciu sveta, ktorý uniká pred spravodlivosťou. **Princíp legality** má za následok

¹⁴ DOLANSKÁ, R. 2011. *Postavenie a etické aspekty činnosti probačného a mediáčného úradníka*. In Restoratívna spravodlivosť ako výzva. Michančová S. (Ed.) Prešovská univerzita. s. 32 – 41. 2011. 146 s. ISBN 978-80-555-0389-9

¹⁵ MARSHALL, T. F. 1996. *The evolution of Restorative Justice in Britain*. European Journal on Criminal Policy and Research. 1996. 4.4, 21-43

potrebu usmerňovania a narábania s rôznorodosťou problémov a konfliktov, ktoré **nie sú** predmetom právnej úpravy. A toto platí ešte viac pre princíp subsidiarity. Ak je trest, výkon spoločenského nátlaku, považovaný za „nápravu s konečnou platnosťou,“ potom overovanie tohto princípu sa môže uskutočniť len za predpokladu veľkého množstva „takýchto náprav“ v danej spoločnosti. (Metodika, 2008).

Mediácia na Slovensku sa vykonáva len so súhlasom poškodeného a obvineného. Ak je obvinený mladistvý, na vykonanie mediácie musí mať probačný a mediačný úradník súhlas jedného zákonného zástupcu. Účasť všetkých zainteresovaných strán na mediácii je dobrovoľná.¹⁶

Mediácia v trestnom konaní môže byť realizovaná z podnetu: zákonného zástupcu mladistvého obvineného, obvineného, poškodeného, vyšetrovateľa, prokurátora, predsedu senátu, samosudcu, právneho zástupcu. Pokyn (súhlas) k mediácii od prokurátora, predsedu senátu alebo samosudcu nesmie smerovať k spôsobu a výsledku vykonávania mediácie.

Výsledkom mediácie v trestnom konaní môže byť:

a) **Podmienečné zastavenie trestného stíhania** - v konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, môže prokurátor so súhlasom obvineného po vznesení obvinenia do podania obžaloby na návrh policajta alebo aj bez návrhu podmienečne zastaviť trestné stíhanie. *V tomto prípade obvinený musí urobiť vyhlásenie, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne. Zároveň musí nahradiť škodu, ak bola činom spôsobená, alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrieť dohodu alebo urobiť iné potrebné opatrenie na jej náhradu.*

b) **Zmier** – v konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, môže prokurátor so súhlasom obvineného a poškodeného rozhodnúť o schválení zmiery a zastaviť trestné stíhanie.

Ak výsledkom mediácie je zmier, obvinený musí vyhlásiť, že spáchal skutok za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a určito. Obvinený musí nahradiť škodu, pokiaľ bola činom spôsobená, alebo urobil iné opatrenia na náhradu škody, alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom a zloží na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely, a táto peňažná suma nie je zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu a taktiež na majetkové pomery obvineného.

Ľudská dôstojnosť a jej miesto v restoratívnej justícii

Filozofia restoratívnej spravodlivosti predostiera idey pokory a rešpektu k ľudskej dôstojnosti ako isté etické výzvy. V praktickom živote, pri realizácii mediačného stretnutia, existuje kontinuum reakcií, ktoré sa viac alebo menej môžu približovať k ideálu. Nielen strany bezprostredne zasiahnuté zločinom, ale aj

---

¹⁶ Zákon číslo 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch

profesionálni probační a mediální pracovníci a pracovníčky sa musia vysporiadať s vnútornou neistotou, ktorú provokujú otázky typu:

- Je vôbec mentálne možné oddeliť osobu od jej činov (rešpektovať zločinca ale zahrnúť zločin)? Alebo ide len o teoretický konštrukt?*
- Aký súvis s ľudskou dôstojnosťou a aké praktické dôsledky má zodpovednosť za vlastné skutky?*
- Sú si naozaj zúčastnené strany rovné z hľadiska ich ľudskej dôstojnosti?*
- Má v sebe predpoklad rovnosti nejaké etické riziká? Môže predpoklad rovnosti niektorú zo zúčastnených strán zvýhodňovať a inej uškodiť?*
- Ako dosiahnuť, aby rešpektovanie dôstojnosti páchatel'a nevyvolávalo u obetí dojem, že sa realita spôsobeného zla a nespravodlivosti zľahčuje?*
- Dokážeme nájsť spravodlivú mieru záujmu o potreby páchatel'a a potreby obeť? Alebo v rámci mediácie potreby niektorej strany preferujeme? Je vôbec možné zachovať voči zúčastneným stranám postoj nestrannosti a neutrálnosti? (Podľa Dolanskej, 2011).*

Etický princíp **nestrannosti** kladie na mediátora povinnosť zachovať nestrannosť voči všetkým účastníkom. Nestrannosť znamená slobodu od favorizovania (zvýhodňovania) alebo predpojatosti, a to buď v slovách alebo činoch. Nestrannosť zahŕňa záväzok podporovať všetkých účastníkov (na rozdiel od jedného jedinca) v dosahovaní vzájomne uspokojivej dohody a/alebo obojstranne uspokojivého dialógu. Nestrannosť znamená, že mediátor nebude hrať rolu žalobcu ani advokáta. Mediátor má povinnosť zachovať nestrannosť a zároveň predkladať stranám otázky potrebné k tomu, aby zväžili prípustnosť navrhnutých možností riešenia a dialógu. Aktuálna nestrannosť mediátora môže byť ohrozená napr. vtedy ak mal s niektorým z účastníkov mediácie kedykoľvek v minulosti sociálne alebo profesionálne vzťahy. Ak v minulosti poskytoval profesionálne služby obom stranám, nie je dovolené pokračovať v mediácii, pokiaľ sa táto záležitosť neprediskutuje a pokiaľ sa obe strany slobodne nerozhodnú pokračovať v mediácii s daným mediátorom. Aktuálna nestrannosť je tiež otázna vtedy, ak mediátor v priebehu mediácie emočne reaguje na zúčastnené strany (sympatiou alebo antipatiou). Etické dilemy vyvoláva v mediátoroch aj napätie medzi nestrannosťou a pokušením predostierať riešenia alebo smerovať proces tak, aby riešenie bolo férovejšie, spravodlivejšie. Podobne eticky náročné je zvládnuť napätie medzi zachovaním neutrálnosti a poskytnutím potrebnej profesionálnej právnej alebo terapeutickkej rady.

- Do akej miery determinujeme potreby obetí a páchatel'ov? Aké potreby sme ochotní akceptovať ako oprávnené?*
- Do akej miery zážitky niektorých účastníkov a účastníčok preberú prioritu alebo ovplyvnia potreby iných účastníkov a účastníčok? Kto o tom rozhodne? Aké sú z toho implikácie?*

☐ *Môže alebo by malo úsilie o podporovanie uzdravenia a poskytnutie symbolickej reparácie plne nahradiť trest, odplatu alebo väzenia?*¹⁷

Dúfame, že aj tento uhol pohľadu Vám umožní lepšie pochopiť princíp restoratívnosti a proces mediácie s akcentom na saturáciu potrieb poškodeného, ktorá nemusí mať len finančný charakter.

Slovník odborných termínov, ktoré sa používajú v mediácii:

Mediácia (z lat. *mediare* = byť uprostred) - je proces zameraný na úlohy a ciele. Je orientovaná na dosiahnutie výsledkov, nerieši vnútorné príčiny konfliktov. Okrem dohody samotnej ako primárneho cieľa sa sústreďuje aj na vedľajšie ciele. Každé štádium mediačného procesu má svoj cieľ, ktorý sa dosahuje plnením konkrétnych úloh.

Mediátor - pomáha dvom, alebo viacerým stranám v konflikte k dosiahnutiu súhlasu (zhody). Je to alternatívna forma riešenia konfliktov, s konkrétnymi krokmi, ktoré sú smerované v prospech zúčastnených strán.

Konflikt (z pohľadu mediácie) - môže byť definovaný rôznym spôsobom: v jemnejšej definícii ho vnímame ako nesúhlas s myšlienkami, názormi, postojmi alebo záujmami inej osoby/iných osôb, v menej jemnej ho chápeme ako zápas, opozíciu až nepriateľstvo.

Facilitácia - je účinná metóda organizovania, vedenia a zvládania úspešného stretnutia či jednania.

Facilitátor - je zodpovedný za vlastný proces jednania, dohliada na dynamiku a efektivitu jednania, zrozumiteľnosť pre všetkých účastníkov a reálnosť výsledného riešenia. Dôležitou podmienkou pre úspešnosť a funkčnosť facilitácie je nestrannosť facilitátora.

Konciliácia - je alternatívna metóda riešenia konfliktov, pri ktorej sa strany konfliktu dohodnú na službách **konciliátora**, ktorý sa s nimi stretáva oddelene za účelom vyriešiť rozpory (konflikty) medzi nimi. Tretia strana je zodpovedná za priebeh komunikácie medzi nimi a podporuje zmierovacie konanie.

Arbitráž - ide o rozhodcovské konanie, kde rozhodcom nemusí byť právnik. Sporové strany alebo ich zástupcovia prezentujú dôkazy a argumenty neutrálnej strane (osobe, ktorá nie je zaujatá voči žiadnej zo zúčastnených strán), ktorá rozhoduje o tom, ako sa spor vyrieši. Jej rozhodnutie je záväzné. Rozhodca často „delí na polovicu“, chce byť rovnako ďaleko či blízko k obidvom, bez ohľadu na ich podiel pri vzniknutej situácii. Arbitráž je liek na riešenie sporu, ktorý prichádza zvonku. Ani autorita, ani rozhodca sa neriadi našimi záujmami, ale rozhoduje podľa miery svojich poznatkov, ktorými v prípade potreby môže svoje rozhodnutie zdôvodniť.

Program restoratívnej justície - je každý program, ktorý používa restoratívne procesy a snaží sa dosiahnuť restoratívne výsledky.

---

¹⁷ DOLANSKÁ, R. 2011. *Postavenie a etické aspekty činnosti probačného a mediačného úradníka*. In Restoratívna spravodlivosť ako výzva. Michančová S. (Ed.) Prešovská univerzita. s. 32 – 41. 2011. 146 s. ISBN 978-80-555-0389-9.

Restoratívny proces - je každý proces, v ktorom obeť a páchateľ, a v prípade potreby všetci ostatní jednotlivci alebo členovia spoločnosti postihnutí trestným činom, sa spoločne aktívne zúčastňujú na riešení záležitostí, vyplývajúcich z trestného činu, obvyčajne s pomocou tzv. uľahčovateľa. Restoratívne procesy môžu zahŕňať mediáciu, konferencie a kruhy vydávajúce rozsudky.

Restoratívny výsledok - je dohoda dosiahnutá v dôsledku restoratívneho procesu. Restoratívne výsledky zahŕňajú odpovede a programy, ako sú napr. reparácia (odškodnenie), reštitúcia a verejnoprospešná služba, zamerané na uspokojenie individuálnych a kolektívnych potrieb a plnenie záväzkov strán a dosiahnutie znovuzачlenenia obeť a páchateľa do spoločnosti.

Strany - sú obeť, páchateľ a všetci ostatní jednotlivci alebo členovia spoločnosti postihnutí trestným činom, ktorí sa môžu zúčastniť na restoratívnom procese.

Uľahčovateľ - je osoba, ktorej úlohou je spravodlivo a nestranne uľahčovať účasť strán na restoratívnom procese.

Obeť a páchateľ - v mediácii sa musia obvyčajne dohodnúť na základných faktoch prípadu ako základe pre ich účasť na restoratívnom procese. Účasť páchateľa nebude použitá ako dôkaz o priznaní viny v nasledujúcom súdnom konaní.

Rozdiely vedúce k nerovnováhe síl - ako aj kultúrne rozdiely medzi stranami musia byť vzaté do úvahy pri predkladaní prípadu na restoratívny proces a počas restoratívneho procesu.

Martin Lulei: Vybrané aspekty trestnej politiky a nástrojov na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti v probácii

Abstrakt

Odborný článok je parciálnou syntézou vedeckých poznatkov autora k vybraným témam, ktoré boli súčasťou odbornej prednášky na tému Nástroje na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti v probácii uskutočnenej v roku 2014 v Budapešti v rámci projektu Justícia a ochrana poškodených. Autor sa zameriava trestnú politiku, základné charakteristiky paradigmy rizikových faktorov a príklady konkrétnych nástrojov na meranie rizika recidívy páchania trestnej činnosti. Súčasťou odborného článku sú aj vybrané zistenia z realizovaných výskumov zameraných na kriminalitu a viktimizáciu v SR.

Kľúčové slová

Kriminalita. Probácia. Recidíva. Riziko. Sociálna práca v trestnej justícii. Viktimizácia.

Úvod

Systém trestnej justície je nadradený pojem trestnej politiky, ktorá obsahuje (okrem iných prvkov) aj inštitút probácie a alternatívnych sankcií a opatrení. Pojem trestná politika sa pertraktuje v rôznych národných stratégiách, akčných plánoch, programoch politických strán, v programových vyhláseniach vlád atď. Niektorí autori uvádzajú, že trestná politika sa stáva predmetom politického súperenia (Soľaniková, 2011), iní sa vyjadrujú i k tzv. populistickej trestnej politike (Rodriguez, 2012). O kauzalite politických rozhodnutí a kriminality (na kontrolu ktorej sa trestná politika zameriava) nemožno pochybovať¹⁸. Vedu a prax v oblasti trestnej politiky spája predovšetkým termín výskumom riadená prax - VRP (z angl. evidence based practice), ktorý sa však nevyužíva iba v trestnej politike. V niektorých publikáciách je nesprávne spojený (bohužiaľ aj v odbornej literatúre) s nepresným prekladom „praxe založenej na dôkazoch“. Americkí autori Meghan a Enver (2009, s. 11) vo svojej publikácii týkajúcej sa implementácie VRP v oblasti trestnej justície zdôrazňujú, že VRP je objektívne, vyvážené a zodpovedné využívanie súčasného výskumu a najlepších dostupných výskumných dát a zistení k realizácii politiky a praktických rozhodnutí, ktoré zvyšujú úroveň kvality týchto opatrení pre jeho užívateľa. V kontexte trestnej justície včleňujú do obsahu pojmu „užívateľ“ predovšetkým páchatelov trestnej činnosti, obeť a komunitu. Práve VRP a aktuálny mainstream restoratívnej justície by mali byť ťažiskovými východiskami pri nastavení opatrení trestnej politiky.

Podľa údajov z publikácie Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike (ŠÚ SR, 2013) dosiahol rozsah materiálnych škôd spôsobených kriminalitou v roku 2012 úroveň 701,4 mil. Eur, pričom oproti roku 2011 to predstavuje nárast o 26 %. Napriek nárastu materiálnych škôd spôsobených kriminalitou, úroveň celkovej registrovanej kriminality v SR sa medzi rokmi 2011 a 2012 znížila o 3 %, od roku 2008 o 14 %, a od roku 2004 po rok 2012 o 31 %. Miera kriminality má klesajúci trend, a to aj po zohľadnení demografického vývoja v SR. Počet trestných činov medzi rokmi 2004 a 2012 klesal, zatiaľ čo počet obyvateľov Slovenska v tom istom období stúpal. Aktuálne nedisponujeme kontrafaktuálnou analýzou dopadu politických

¹⁸ Napr. represívna trestná politika 80-tych rokov v USA (tzv. „get though“ éra).

rozhodnutí na úroveň celkovej registrovanej kriminality, ale výskumnými zisteniami vieme odpovedať napr. na otázku týkajúcu sa dôvery občanov SR v systém trestnej justície. Podľa výsledkov prieskumu verejnej mienky (Flash Eurobarometer 385, 2013), ktorý bol realizovaný v časovom období od 30. septembra do 2. októbra 2013¹⁹, sa menej ako 3 respondenti z desiatich vyjadrili, že inklinujú k dôvere v národný systém justície v SR. Vzhľadom k tomu, že podľa výsledkov resp. poradia bola SR predposledným štátom z členských štátov EÚ, možno toto zistenie považovať za alarmujúce. Medzi ťažiskové prvky dôvery v probáciu (ako prvku systému trestnej justície) zaraďuje napr. Burrell (2005) dôveru súdov (a iných kľúčových inštitúcií) a dôveru verejnosti. Dôsledkom dôvery súdov je nárast využívania probácie, čo potenciálne vedie k znižovaniu väzenskej populácie.

Probácia ako prvok systému trestnej justície je jedným z nástrojov na znižovanie počtu väzenskej populácie a ochranu verejnosti pred kriminalitou. Význam probácie zdôrazňujú aj štatistické údaje o počte väzenskej populácie a počte osôb pod špecializovaným/probačným dohľadom. Napr. v Nemecku bola v roku 2008 väzenská populácia 73 000 osôb a takmer 225 000 osôb bolo pod špecializovaným dohľadom v rámci systému trestnej justície. Podobne v Anglicku a Walese bola väzenská populácia 83 500 a pod dohľadom bolo 241 500 osôb (McNeill, 2011).

Otázne však je efektívne nastavenie výkonu probácie, ktorého limitom je predovšetkým adekvátne finančné zabezpečenie. V publikácii *Probation in Europe* autori vypočítavali percentuálny podiel financií z národných rozpočtov alokovaných na probačné služby z prostriedkov väzenských služieb (čiže koľko % z rozpočtu väzenských služieb predstavujú finančné prostriedky určené na probačné služby). Napr. probačná služba na Malte disponovala s 3,1% z rozpočtu väznenstva, Luxembursko 18, 4%, Švédsko 25%, Škótsko 21,8 %, Katalánsko 12,5% (Durnescu, Kalmthout, 2008, 33). Na Slovensku to bolo v roku 2005 0,72% a v roku 2010 0,97% (Lulei, 2011). Za rok 2013 predstavovali výdavky na väzenský systém resp. v rámci štátneho rozpočtu v programe 070 Väznenstvo sumu 148 923 828 € (MS SR, 2014). Výdavky na probačnú a mediačnú službu resp. probačné a mediačné úrady pôsobiace na okresných súdoch sa osobitne nerozpočtujú a nesledujú. Tieto sú súčasťou výdavkov rozpočtovaných v programe 08P Financovanie systému súdництва. Z uvedeného 08P Financovanie systému súdництва však nie je možné požadované informácie vyselektovať a preto nie je možné za rok 2013 tieto výdavky vyčíslieť.

V kontexte Probačných a mediačných úradov pôsobiacich na okresných súdoch v Slovenskej republike uvádza Cehlár (2011), že počet pridelených probačných dohľadov (agend v probácii) v rokoch 2006–2009 sa pohyboval nad úrovňou 6 000. V roku 2010 bolo v Slovenskej republike pridelených probačným a mediačným úradníkom 5 472 spisov (+9 239, ktoré sa prenášali do ďalšieho roku) a k 31.12. 2010 bola väzenská populácia na Slovensku 10 031 osôb (ZVJS, 2010). Podľa kartotéky zamestnaní Internetového sprievodcu trhu práce (ISTP) je zamestnanie probačný a mediačný úradník podľa klasifikácie ISCO-08 zaradené pod číslom 2619 „Špecialisti v oblasti práva, sociálneho a zdravotného poistenia inde neuvedení“. Z Informačného systému o priemerných zárobkoch (MPSVR, 2014) vyplýva, že v prvom kvartáli (1. Q.) 2014 bola priemerná hrubá mesačná mzda 894,00 €. Tento údaj samozrejme nereprezentuje selektovanú priemernú hrubú mesačnú mzdu iba probačných a mediačných úradníkov. Probačné systémy štátov V4 sú odlišné a napr. Česká republika a Rakúsko zaraďujú obdobné zamestnania do klasifikácie ISCO-08 pod číslom 2635. K tomuto číslu je v rámci Slovenska priradené zamestnanie „Špecialisti v oblasti sociálnej práce a poradenstva“, pričom z Informačného systému o priemerných zárobkoch (MPSVR, 2014) vyplýva, že v prvom kvartáli (1. Q.) 2014 bola priemerná hrubá mesačná mzda 721,00 €. V ČR (Informačný systém o priemernom výdélku) je pod týmto číselným označením (2635) uvedené zamestnanie „Specialisté

¹⁹Prieskumným súborom bolo 26 581 respondentov z 28 členských štátov, využitá bola metóda interview (telefonicky) v materinskom jazyku, možnosťami odpovedí boli a) inklinujem k dôvere, b) inklinujem k nedôvere, c) neviem.

v oblasti sociálnej práce“ s podkategóriou „Sociálni pracovníci špecializovaných probačných stredísk, nápravných a jiných zařízení“, kde v 1. polroku 2013 bola priemerná hrubá mesačná mzda 26 585 Kč, čo podľa aktuálne platného kurzového lístka Národnej banky Slovenska je v prepočte 964,20 €. V Rakúsku je pod týmto označením (2635) uvedené zamestnanie „Sociálny pracovník“ s podkategóriou „Bewährungshelfer“ (probačný pracovník), pričom pri tejto kategórii národná rakúska sústava povolání uvádza aktuálnu priemernú mesačnú hrubú mzdu pri nástupe 1 960,00 € (AMS, 2014).

Jedným z ukazovateľov efektivity trestnej politiky je počet klientov v probačnom dohľade a počet uložených alternatívnych sankcií a opatrení. Pre ilustráciu uvádzame Tabuľku 1, v ktorej je evidentný nárast týchto ukazovateľov vo vybraných štátoch.

Tabuľka 1 Nárast počtu ukladania alternatívnych sankcií a opatrení a počtu klientov v probácii vo vybraných štátoch (McNeill, Beyens, 2013)

Štát	Časové obdobie	Nárast v %
Dánsko /klienti	2006 - 2011	6
Francúzsko / klienti	2002 - 2012	23
Anglicko a Wales / alternatívne sankcie	1999 -2009	28
Írsko / alternatívne sankcie	1980 - 2011	450
Švajčiarsko / alternatívne sankcie	1996 - 2007	400

Rizikové a protektívne faktory páchania trestnej činnosti

Paradigma rizikových faktorov (ktorej obsahom je i identifikácia protektívnych faktorov) má širokospektrálne využitie v praxi (napr. tvorba probačných programov, intervencií sociálnej práce v trestnej justícii s cieľovou skupinou mládeže, vyhodnotenie miery rizika recidívy a potrieb páchatel'a, tvorba probačného plánu a i). Paradigmou rizikových faktorov definuje Farrington (In Shader, 2003) ako identifikáciu kľúčových rizikových faktorov páchania trestnej činnosti a nástrojov preventívnych metód, ktoré pôsobia proti ich vplyvu. Prístup orientovaný na protektívne faktory sa aplikuje predovšetkým v práci s mládežou a výskumné závery z oblasti protektívnych faktorov sa využívajú aj pri tvorbe nástrojov zameraných na meranie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a (z angl. risk/needsassessmenttools). Protektívne faktory charakterizujeme ako interné a externé zdroje, ktorých pôsobenie má pozitívne dôsledky pre vybranú cieľovú skupinu (napr. riziková mládež, trestané osoby atď.). Zaraďujeme sem napr.:

- intenzívnu sociálnu oporu,
- silné spojenie s prosociálne orientovanou dospelou
- osobou,

- flexibilnú osobnosť,
- manželstvo,
- vysťahovanie sa do inej lokality,
- získanie zamestnania a i. (Lulei, 2011).

Protektívne faktory môžu obsahovať osobné zdroje (napr. sebakontrola), zdroje sociálne (súdržnosť rodiny, emocionálna podpora v rodine) a komunitné zdroje (pozitívne posilňovanie v škole, v komunite a i.) (Walsh, 2006 in Maschiet al., 2009: 236). Shader (2003) uvádza, že vedecké názory na obsah protektívnych faktorov sa líšia, pričom dominantné sú dve základné orientácie ich definície:

1. neprítomnosť rizika a niečo pojmovodlogicky odlišné (opozitum na dvoch častiach kontinua) napr. výborné výsledky žiaka v škole môžu byť považované za protektívny faktor, pretože je to opozitum zlých výsledkov žiaka v škole, čo je známy rizikový faktor),
2. charakteristiky alebo podmienky, ktoré pôsobia na rizikové faktory v zmysle znižovania ich vplyvu (napr. chudoba je charakterizovaná ako rizikový faktor, ale prítomnosť podpory zo strany rodičov môže znížiť negatívny vplyv chudoby ako i pravdepodobnosť kriminálnej kariéry).

Vyššie spomenuté názorové orientácie na definície protektívnych faktorov uvádza i YouthJusticeBoard(2005) vo svojom informačnom bulletine nasledovne:

1. faktory, ktoré znamenajú protiklad alebo absenciu rizikového faktoru a pomôžu ochrániť deti a mládež voči účasti na trestnej činnosti, drogovej závislosti alebo inom antisociálnom správaní,
2. faktory, ktoré zmierňujú vplyvy spôsobené vystaveniu sa rizikovým faktorom, pričom práve toto pomáha vysvetliť, prečo niektoré deti môžu byť vystavované skupinám rôznych rizikových faktorov, ale v budúcnosti sa nebudú správať antisociálne alebo páchať trestnú činnosť (YouthJusticeBoard, 2005).

IoanDurnescu(2010) z Univerzity v Bukurešti na základe výsledkov longitudinálnych štúdií diferencuje rizikové faktory páchatel'ov trestnej činnosti do nasledovných štyroch základných skupín:

- historické (vek spáchania prvého trestného činu, počet predchádzajúcich obvinení),
- dispozičné (demografické charakteristiky osobnosti páchatel'a),
- kontextuálne (antisociálna rovesnícka skupina, antisociálni rodičia),
- klinické (abúzus návykových látok, impulzivita, úroveň inteligencie, duševné zdravie).

Rizikové faktory diferencujeme na statické (nie je možné ich zmeniť, napr. vek páchatel'a pri spáchaní

prvého trestného činu) a dynamické (podliehajúce zmenám, napr. antisociálne postoje, abúzus návykových látok a i.). Durnescu (2010) na základe metaanalýzy 131 štúdií publikovanej v roku 1995 uvádza nasledovnú diferenciaciu statických a dynamických faktorov:

a) statické:

1. vek,
2. história páchania trestnej činnosti,
3. história antisociálneho správania,
4. rodinné faktory – história páchania trestnej činnosti, vzdelávanie, štruktúra,
5. pohlavie,
6. úroveň inteligencie,
7. rasa

b) dynamické :

1. antisociálna osobnosť, psychopatia,
2. rovesnícka skupina,
3. kriminogénne potreby – antisociálne postoje, voľný čas, vzdelávanie a i.,
4. interpersonálne konflikty,
5. osobné problémy – depresie, nízke sebahodnotenie atď.,
6. sociálne úspechy – manželstvo, úroveň vzdelania, príjem a i.,
7. abúzus návykových látok.

Paradigma rizikových faktorov vychádza z aktuálnych vedeckovýskumných zdrojov. Vyhodnocovanie rizikových a protektívnych faktorov sa využíva predovšetkým v probačnom procese pri tvorbe nástrojov na vyhodnotenie rizika recidívy a potrieb páchatel'a z dôvodu stanovenia efektívnej intervencie. Ak však absentuje vyhodnotenie rizika recidívy a potrieb páchatel'a, dôsledkom je stanovenie „nekompatibilnej“ intervencie (napr. v zmysle intenzity probačného programu), čo je kontraproduktívne a vedie k recidíve trestnej činnosti.

Nástroje na meranie rizika recidívy, ich obsah a využitie v praxi

V terminológii trestnej politiky je risk alebo riziko „mladý pojem“, ktorý sa začal využívať v 90-tych rokoch v západných štátoch, kedy sa začali pertraktovať pojmy akými boli vyhodnotenie rizika, manažment rizika, ochrana verejnosti. Etymologicky vychádza zo španielskeho *riesgo* alebo talianskeho *risco*, ktoré

pomenovávali nebezpečenstvo pre lode vytvárané skalami pod vodou, tiež z rímskeho *rixicare* čo znamená vyhrážanie s násilím. Vo všeobecnosti by sme mohli pojem riziko charakterizovať ako niečo negatívne, čomu by sme sa radšej (ak môžeme) vyhli.

Nástroje na meranie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a:

- pomáhajú rozlišovať podľa miery zisteného rizika a to dovoľuje zvoliť potrebnú intenzitu a spôsoby práce,
- umožňujú stanoviť si s páchatel'om individuálne ciele spolupráce a zamerať úsilie na ich postupné dosiahnutie,
- zabezpečujú väčšiu objektivitu práce s páchatel'om,
- slúžia k sledovaniu a vyhodnoteniu procesu postupných zmien v správaní páchatel'a,
- ponúkajú prostriedok k zisteniu potreby prijať opatrenia pre dosiahnutie bezpečnosti pri práci s páchatel'om a pre zvýšenie ochrany verejnosti pred ďalšou kriminalitou páchatel'a po jeho prepustení (Štern a kol., 2010).

Tieto nástroje sa využívajú

- ako správy pre súd,
- na plánovanie intervencií v rámci probácie a väzenského systému,
- na párovanie hodnoty dosiahnutého rizika s intenzitou dohľadu,
- na klasifikácia klienta /odsúdeného alebo v probácii,
- pri určení vývoja resp. progresu a jeho dopadov,
- pri rozhodnutí o podmienčnom prepustení (Durnescu, 2013).

Bonta (1996) a Durnescu (2010) diferencujú (historicky) nástroje na hodnotenie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel'a (kategórie podľa napr. úrovne objektivity, štruktúry, faktorov ktoré obsahujú) do nasledovných 4 generácií:

1. subjektívne a neštruktúrované hodnotenie rizika (minulá skúsenosť, profesionálny odhad, nemožno hovoriť o validite z vedeckého pohľadu),
2. prvé štruktúry nástrojov vychádzajúce z realizovaných výskumov (faktory akými napr. boli druh trestnej činnosti, spolupáchateľstvo a pod.), viac objektívne ako 1 generácia, empiricky založené (prednostne však iba na statických faktoroch),
3. zahrnutie aj dynamických faktorov (zamestnanosť, ubytovanie, závislosti atď.), preto sa začína uvádzať označenie „hodnotenie rizík a potrieb“ (angl. risk/needs assessments),

4. začlenenie do prípadového manažmentu a dohľadu (obsahujú identifikáciu rizikových faktorov), cielene zamerané intervencie, plány na dosiahnutie cieľov a prístupy na to využité, monitorovanie postupu resp. vývoja, sumár aktivít a ich plnenia – cieľom je koherentná a konzistentná resocializácia.

Nástrojov na hodnotenie miery rizika recidívy a určenie potrieb páchateľa je široké spektrum a diferencujú sa v rôznych špecializáciách napr. Centrum pre manažment páchateľov sexuálnych trestných činov v USA (CSOM) vyvinulo už v roku 2000 špecializovaný nástroj, ktorý bol následne upravovaný a v roku 2003 zverejnený ako výskumná verzia „Sex Offender Treatment Needs and Progress Scale“ (McGrath, Cumming, 2003). V Anglicku a Walese sa využíva špecializovaný klinický nástroj, tzv. systém hodnotenia páchateľa (The Offender Assessment System – OASys), ktorý bol vyvinutý na zistenie a určenie potrieb páchateľa, pravdepodobnosť recidívy a rizika spáchania vážnej škody páchateľom. OASys sa začal na národnej úrovni používať od roku 2001 a k novembru 2005 bolo vypracovaných okolo 870.000 hodnotení na 370.000 odlišných páchateľoch. Tento nástroj obsahuje tri základné komponenty, ktoré zisťujú potreby páchateľa, hodnotenie a manažment rizika a rozvoj a zhodnotenie výstupného plánu práce s páchateľom. Meranie alebo určenie potrieb páchateľa je spojené s charakteristikami vo vzťahu k páchaniu trestnej činnosti alebo recidívy. OASys rozlišuje statické kriminologické faktory (nie je možné ich zmeniť, napr. predchádzajúce obvinenie) a dynamické kriminologické faktory (meniace sa napr. závislosti). Tento klinický nástroj definuje 12 základných faktorov spojených s páchaním trestnej činnosti:

- informácie o páchaní trestnej činnosti,
- analýzy trestných činov,
- ubytovanie,
- vzdelávanie, školenia a zamestnateľnosť,
- finančný manažment a príjmy,
- vzťahy,
- životný štýl a príbuzné aspekty,
- abúzus drog,
- abúzus alkoholu,
- emocionálna pohoda,
- myslenie a správanie,
- postoje.

Aplikácia tohto nástroja poukázala na mimoriadne efektívnu prediktívnu hodnotu páchania trestnej činnosti resp. jej merania (Howard, 2006, s. 1 – 3). K dispozícii už sú evaluované verzie OASys1 a OASys2, a zároveň ich kombinovaná verzia. Úspešná implementácia tohto nástroja sa realizuje v súčasnosti v Chorvátsku. Samozrejme, nástrojov na určenie miery rizika recidívy a potrieb páchateľa je mnoho

a diferencujú sa podľa špecifickej cieľovej skupiny (napr. páchatelia násilných sexuálnych trestných činov). Ako príklad môžeme uviesť nástroje takéhoto charakteru, a to napr. RRASOR (angl. Rapid Risk Assessment for Sexual Offence Recidivism), STATIC-99, STATIC 2002, RM 2000 (angl. Risk Matrix 2000), SORAG (angl. Sex Offender Risk Appraisal Guide), STABLE 2007, SARN (angl. Structured Assessment Risk Need), ACUTE 2007, SARPO, SAVRY, KARA a i. Nástroje na meranie rizika recidívy a určenie potrieb páchatel' a sú podporný nástroj (rovnako ako napr. elektronický monitoring páchatel'ov domáceho násilia) efektívneho procesu resocializácie a ochrany verejnosti pre kriminalitou.

Viktimizácia a vybrané zistenia z realizovaných výskumov

Heretik (1994) uvádza viktimologickú klasifikáciu resp. nasledovné fázy viktimácie ako procesu poškodzovania obeť:

- primárna – priame poškodenie obeť pri čine,
- sekundárna – spôsobená reakciou okolia, vyšetrovaním trestného činu, subjektívnym spracovaním faktu viktimácie,
- terciárna- dochádza k emanácii (vyžarovaniu) trestného činu a jeho následkov na široký okruh pôvodne nezúčastnených osôb, napr. blízkych príbuzných, pozostalých a pod. Čírtková (2000, s. 182) označuje terciárnu viktimáciu ako „stav, kedy jedinec nie je schopný primerane sa vyrovnáť s traumatickou skúsenosťou, i keď objektívneho hľadiska došlo k náprave či uzdraveniu a odškodneniu. Psychicky sa celkom zásadne mení, dochádza k nalomeniu pôvodnej životnej cesty napr. nie je schopný nadviazať na pôvodnú pracovnú kariéru, mení výrazne životný štýl“.

Podľa údajov z výskumu obeť kriminality v SR (Košecká, Ritomský, 2013), ktorý sa začal realizovať v roku 2007 prostredníctvom využitia metódy 1886 štruktúrovaných rozhovorov deklarovala viac ako polovica všetkých obeť násilia (50,9%), že po viktimizácii menej dôverujú svojmu okoliu. Poruchami spánku po viktimizácii viac trpia vyššie vekové kategórie, vysoký je výskyt porúch spánku u respondentov vo vekových kategóriách 45 – 54 rokov a 55 – 64 rokov, naopak u mladších respondentov sú poruchy spánku najmenej uvádzaným symptómom. Túto tendenciu prejavujú vekové kategórie 15 – 24 rokov, 25 – 34 rokov a 35 – 44 rokov. Najviac uvádzaným symptómom boli takmer vo všetkých vekových kategóriách (s výnimkou kategórie 45 – 54-ročných) pocity strachu a obavy z opakovania viktimizácie. Najmenej trpela postviktimačnými symptómami kategória respondentov vo veku 45 – 54 rokov, z ktorých až 50% nezažívalo žiadne ťažkosti a naopak najviac prežívala postviktimačné ťažkosti kategória respondentov 65-ročných a starších, z ktorých ani jeden nedeclaroval, že by netrpel žiadnym z uvedených symptómov.

V nasledovných riadkoch prinášame vybrané výskumné zistenia z výskumných zámerov orientovaných na súvislosti sociálnej práce a probácie z pohľadu 31 zahraničných expertov a názory slovenskej verejnosti na vybrané aspekty restoratívnej justície. Výskumy sme realizovali v roku 2008.

Na základe informácie a komunikácie so Štatistickým úradom SR sme vychádzali z nasledovných dát uvedených v Tabuľke 1. Nakoľko v období realizácie výskumu neexistovali presné dáta celoslovenskej populácie, týkajúce sa vzdelanostnej štruktúry (posledné komplexné štatistické ukazovatele boli z roku

2001), uvedené kritérium do kvótnych kritérií zaradené nebolo. Vychádzali sme z troch kvótnych kritérií pohlavia, vekových kategórií a trvalého bydliska. Nakoľko sme v rámci výskumnej sondy použili dotazník, distribuovaný anketármi podľa kvótnych kritérií, možno typ výberu súboru označiť v úvodzovkách („kvótny“) podobne ako pojem „verejnosť“ (vzhľadom na validnú operačnú definíciu). Rešpektovanie kvótnych kritérií a typ výberu súboru sme realizovali v rámci výskumnej sondáže (metóda – dotazník), pričom sme výskumný nástroj distribuovali v mesiacoch jún a júl 2008 prostredníctvom 4 školených anketárov (2 z obce, 2 z mesta). V nasledujúcej Tabuľke 2 uvádzame početnosti a percentá výskumného súboru výskumnej sondy podľa kvótnych kritérií.

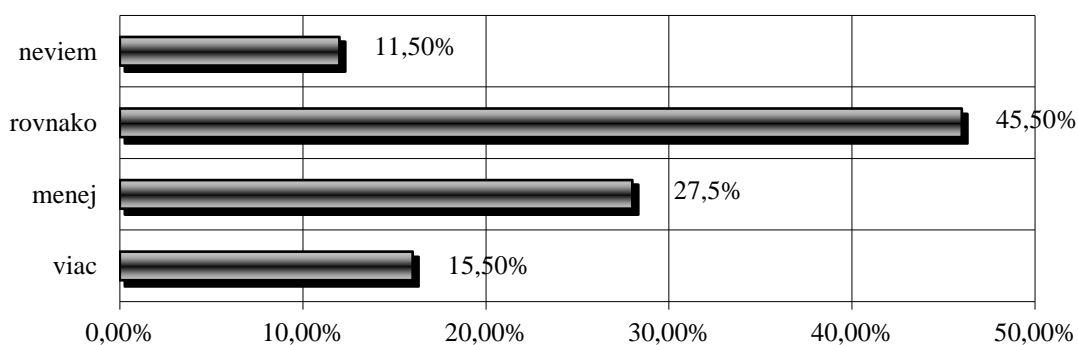
Tabuľka 2 Charakteristika výskumného súboru sondy podľa kvótnych kritérií

Kvótné kritérium		%	n	SPOLU	
				%	n
POHLAVIE	muži	47,5	105	100	200
	(stav k 31.12.2007) ženy	52,5	95		
VEK	0 - 17	20,0	40	100	200
	18 - 40	36,5	73		
	(stav k 31.12.2007) 41 - 64	31,5	63		
	65 a viac	12,0	24		
TRVALÉ BYDLISKO	obec	45,0	90	100	200
	(stav k 31.12.2007) mesto	55,0	110		

Vo faktografickej pološke „mesto“ bolo zastúpených nasledovných 13 miest v SR: Levice, Martin, Bratislava, Prievidza, Zvolen, Trnava, Nitra, Partizánske, Prešov, Topoľčany, Piešťany, Želiezovce, Šahy. Vo faktografickej pološke „obec“ bolo zastúpených nasledovných 32 obcí v SR: Lehnice, Rohovce, Hrubá Borša, Chynorany, Čeladince, Ludanice, Norovce, Mýtne Ludany, Koľačno, Solčany, Bošany, Rajčany, Brodzany, Veľké Bielice, Oslany, Tehla, Radobica, Krušovce, Devičany, Kozárovce, Kubáňovo, Žirany, Ivánka pri Nitre, CabajČápor, Hronské Kosihy, Starý Tekov, Hronské Kľačany, Kukučínov, Santovka, Pohronský Ruskov, Podlužany, Nitrianske Hrnčiarovce.

Otázka:

„Všeobecne povedané, myslíte si, že ľudia, ktorí boli vo výkone trestu odňatia slobody za nenásilné trestné činy a sú dnes prepustení späť do spoločnosti sú viac, menej alebo rovnako ako pred ich uväznením náchylní dopustiť sa trestných činov v budúcnosti?“

Graf 1 Zmena páchatelia prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody

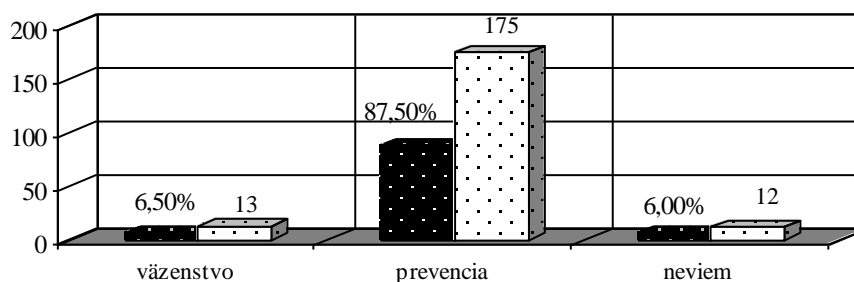
Tabuľka 3 Zmena páchatelia prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody

položka	n	%	Krisberg, Marchiona, 2006 – USA %
viac	31	15,50	31,00
menej	55	27,50	14,00
rovnako	91	45,50	51,00
neviem	23	11,50	4,00
spolu	200	100,00	100,00

Z uvedených výsledkov môžeme konštatovať, že v intervalovej škále bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení 45,50% zastúpená odpoveď *rovnačo*. Z názorného percentuálneho vyjadrenia v Grafe 1 je evidentné, že najmenej bola zastúpená odpoveď *neviem*. Avšak pri priradení koeficientov jednotlivým polohám predstavoval aritmetický priemer hodnotu 2,53, ku ktorej bola najbližším koeficientom 3 – *rovnačo*. Samozrejme, že metodologická komparácia výskumu v USA a nášho výskumného súboru je vzhľadom na nenaplnenie kritéria reprezentatívnosti výskumného súboru z našej strany neprípustná. Preto uvádzame len informatívne percentuálne vyjadrenie výskumnej štúdie realizovanej v roku 2006 v USA (Krisberg, Marchiona, 2006). Paradoxne bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení i v uvedenej štúdii zastúpená odpoveď *rovnačo* (51,00%) (Tabuľka 3).

Otázka:

„Väzenský systém je financovaný zo štátneho rozpočtu, čiže aj z Vašich daní. Keby ste si mali vybrať, do ktorej z uvedených oblastí by ste investovali viac?“

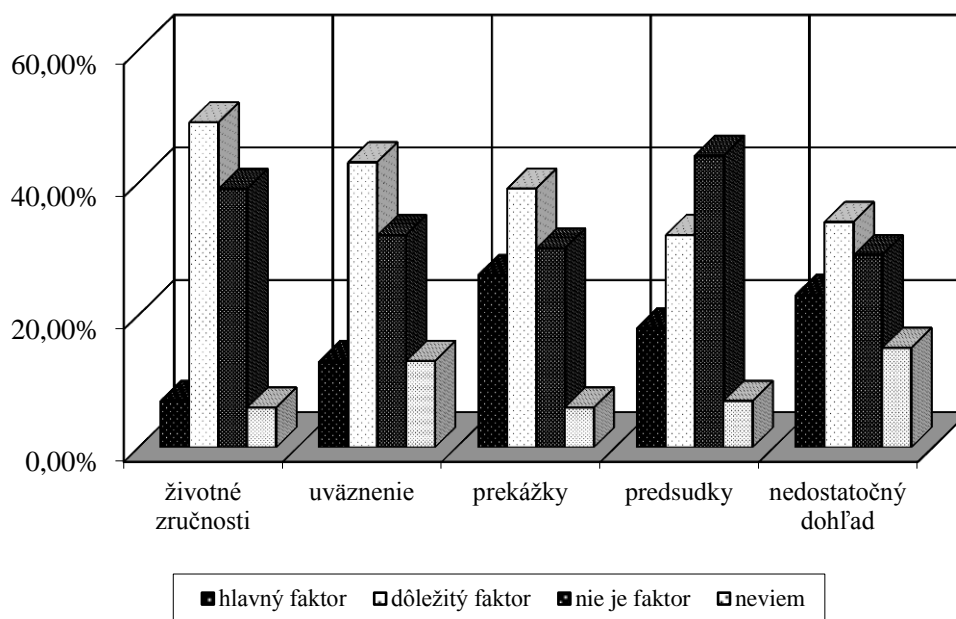
Graf 2 Prevencia vs. väzenský systém

Záver z meta analýzy (sekundárnej analýzy) publikovanej v roku 1999 v USA, kde sa okrem iného uvádza, že „verejnosť veľmi podporuje včasnú intervenciu a jej programy, aj v prípade použitia prostriedkov daňových poplatníkov, túto tézu podporuje viac ako rozširovanie a budovanie väzenských kapacít“ (U. S. Department of Justice, 1999, s. 10). Až 87,50% (n=175) respondentov z nášho výskumného súboru by investovalo peniaze do prevencie, opatrení vedúcich k predchádzaniu páchania trestnej činnosti. Do rozširovania väzenských kapacít by investovalo 6,50% respondentov z nášho výskumného súboru (n=13). Položku *neviem* uviedlo 6,00% (n=12) respondentov. Percentuálne vyjadrenie a početnosti sú uvedené v Grafe 2.

Otázka:

„Aký je podľa Vás hlavný faktor (čo z uvedeného na to najviac vplýva) toho, že ľudia prepustení z väzenia spáchajú zase trestný čin (čiže opakovane, resp., recidivujú)?“

Uvedomujeme si komplikovanú formuláciu uvedenej položky výskumného nástroja, ale zakomponovali sme ju do výskumnej sondy predovšetkým z dôvodu, že uvedená položka bola použitá i vo výskume v USA (Krisberg, Marchiona, 2006), pričom sme medzi faktory ešte zaradili doplňujúcu položku týkajúcu sa i probácie - „nedostatočný dohľad“. Percentuálne vyjadrenie jednotlivých faktorov uvádzame v Grafe 3. Tabuľka 4 prezentuje početnosti a percentá, pričom najvyššie hodnoty sú zvýraznené. V Grafe 3 uvádzame faktory recidívy podľa percentuálneho vyjadrenia dát získaných v už uvedenej štúdii v USA.

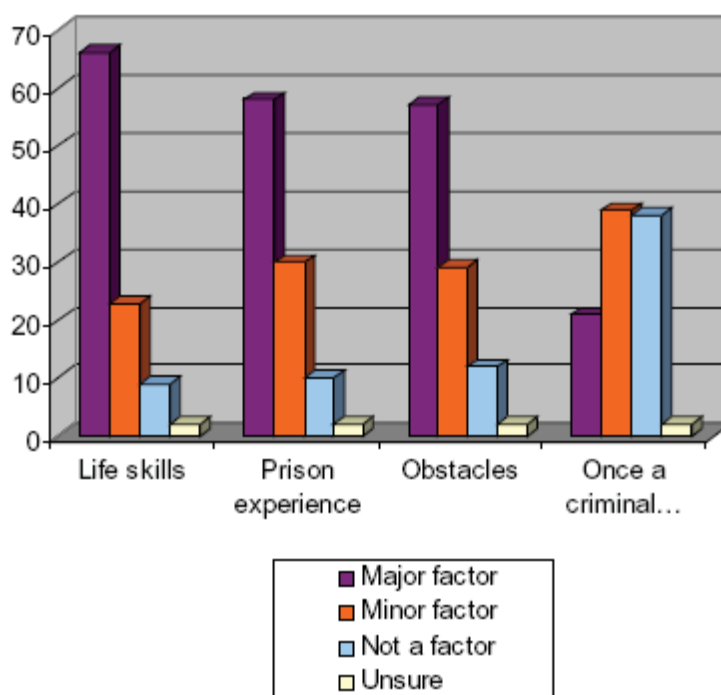
Graf 3 Faktory recidívy

Tabuľka 4 Faktory recidívy

položka	hlavný faktor		dôležitý faktor		nie je faktor		neviem		spolu	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
životné zručnosti	13	6,50	98	49,00	78	39,00	11	5,50	200	100

skúsenosť z väzenia	25	12,50	86	43,00	63	31,50	26	13,00	200	100
prekážky	52	26,00	77	38,50	59	29,50	12	6,00	200	100
predsudky	35	17,50	64	32,00	87	43,50	14	7,00	200	100
nedostatočný dohľad	46	23,00	67	33,5	58	29,00	29	14,50	200	100

Z výsledkov uvedených v Tabuľke 4 môžeme konštatovať, že ako hlavný faktor uviedlo až 26% (n = 52) respondentov výskumnej sondy prekážky („Ľudia vracajúci sa z väzenia do spoločnosti prežívajú príliš veľa prekážok, aby viedli život bez páchania trestných činov“). Za dôležitý, ale nie hlavný faktor považovalo 49% (n = 98) respondentov výskumnej sondy životné zručnosti („Keď ľudia opustia väzenie, nemajú viac životných zručností ako mali pred nástupom do basy“). V americkej štúdií bol v najväčšom počte zastúpený ako hlavný faktor práve tento výrok, týkajúci sa životných zručností (Graf 4).

Graf 4 Faktory recidívy – výskumná štúdia v USA

Záver

Jedným z ukazovateľov efektivity trestnej politiky je počet väzenskej populácie a počet osôb pod špecializovaným/probačným dohľadom. Na to, aby bol probačný systém nastavený efektívne má významný vplyv jeho finančné zabezpečenie, ktorého popularita (napr. v porovnaní s finančným zabezpečením väzenského systému) je vzhľadom na nedostatočnú informovanosť slovenskej verejnosti nízka. Dôsledkom neefektívnej trestnej politiky je nielen nárast celkovej registrovanej kriminality, ale i nárast majetkových škôd spôsobených kriminalitou a počtu obetí trestnej činnosti.

Literatúra

AMS (Public EmploymentServiceAustria). 2014. Berufsexicon.

<http://www.berufsexikon.at/pdf/pdf.php?id=2075&berufstyp=2> [02. 09. 2014]

BURRELL, W. D. 2005. Trends in Probationand Parole in theStates. 10 s. www.appa-net.org/ccheadlines/docs/Trends_Probation_Parole.pdf [on-line] [20.02. 2014]

CEHLÁR, V. 2011. Sociálna práca s klientom v probácii. In: Zručnosti, Partnerstvo, Sieť v práci s trestanými osobami (Zborník z medzinárodnej konferencie). Ružomberok: Verbum, 2011, s. 10–21.

ČÍRTKOVÁ, L. 2000. Policejní psychologie. Praha : Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-475-3.

DURNESCU, I. 2010. Risk Assessment in probation. Anoverview. In: Herzog-Evans, M. Transnational Criminology Manual (Volume 3). Nijmegen: Wolf LegalPublishers, 2010, s. 487–497.

European Commission, Directorate-General for Justice. 2013. *Justice in the EU* (Report, Flash Eurobarometer 385).

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_385_en.pdf[on-line] [20.02. 2014]

HERETIK, A.. 1994. Základy forenznej psychológie. Bratislava : SPN, 1994. 223 s. ISBN 80-08-01870-4.

HOWARD, P. 2006. The Offender Assessment System: an evaluation of the second pilot. In: Findings (bulletin produced by the Research, Development and Statistic Directorate of Home Office), 2006, č. 278, s. 1 -3. ISSN 1473-8406.

KOŠECKÁ, D. – RITOMSKÝ, A. 2013. Viktimologické aspekty násilných incidentov : údaje z výskumu obetí kriminality na Slovensku. In Sociológia kriminality a vybraných spoločensky nežiaducich javov. Nitra : FF UKF, 2013. - ISBN 9788055802602.

KRISBERG, B. – MARCHIONA, S. 2006. Attitudesof US Voters toward Prisoner Rehabilitation and Reentry Policies. In: Focus (Views from the National Council on Crime nad Delinquency), 2006, 6 s. http://www.nccd-crc.org/nccd/pubs/2006april_focus_zogby.pdf [on-line] [22. 03. 2012]

LULEI, M. 2010. Current Developments of Probation and Social Work in Slovakia – Theoretical Enthusiasm and Practical Scepticism, 2010. In *Revistade Asistenta Sociala*. - ISSN 1584-5397, Vol. 9, no. 3 (2010), p. 59-68.

LULEI, M. 2011. Sociálna práca v trestnej justícii a probácia = Criminal justice socialwork and probation. - Nitra : UKF, 2011. - 136 s. - ISBN 978-80-8094-945-5.

LULEI, M. 2012. Paradigma rizikových faktorov v praxi sociálnej práce v trestnej justícii - praktické implikácie, 2012. In *Sociální práce/Sociálna práca*. - ISSN 1213-6204, Roč. 2012, č. 2 (2012), s. 70-74.

MASCHI, T. – BRADLEY, C. – WARD, K. 2009. *Forensicsocialwork: psychosocial and lega lissues in diverse practice settings*. Springer Publishing Company: New York, 2009.

McNEILL, F. – BEYENS, K. 2013. *Offender supervision in Europe*. Palgrave Macmillan, 176 p. ISBN 978-1-137-37917-7.

McNEILL, F.. 2011. Full proposal for a new COST Action: Offender Supervision in Europe. (Project proposal draft n. oc-2011-1-9757).

MEGHAN, G. - ENVER, S.. 2009. *Implementing evidence-based policy and practise in community corrections (Second Edition)*. Washington : National Institute of Corrections, 2009. 91 s. <http://nicic.gov/library/files/024107.pdf> [on-line] [20.02. 2014]

Ministerstvo práce a sociálných vecí ČR. 2013. Informační systém o průměrném výdělku.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. 2014. Informačný systém o priemerných zárobkoch.

RODRIGUEZ, A. M. 2003. Criminal Policy: New Challenges, Old Ways. In: *Cahiers de défense sociale: bulletin de la Societé International de Défense Sociale pour une Politique Criminelle Humaniste*, ISSN 0223-582X, N°. 30, 2003 , p. 181-212

<http://www.defensesociale.org/revista2003/12.pdf> [on-line] [02. 09. 2014]

SHADER, M. 2003. *Risk factors for delinquency: An overview*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. <https://www.ncjrs.gov.uk> [on-line] [13. 02. 2012]

SOLÁNIKOVÁ, S. 2011. Trestná politika po vstupe do Schengenu. COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2011.

https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Solanikova_Svetlana_5548.pdf [on-line] [02. 09. 2014]

Štatistický úrad SR. 2013. *Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike*. 165 s. ISBN 978-80-8121-232-1.

http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Socialne_statistiky/Trendy_soc_vyvoja/trendy-soc-vyvoja-sr-2013.pdf [on-line] [20.02. 2014]

ŠTERN, P. 2005. Zrod Probační a mediační služby souvisí se zaváděním alternativních postupů. In: Sociálna práca, 2005, č. 4, s. 3 – 11. ISSN 1213-6204.

VAN KALMTHOUT, A M., & DURNESECU, I. (Eds). 2008. Probation in Europe. Nijmegen, The Netherlands. Wolf Legal Publishers/CEP.

Youth Justice Board. Risk and protective factors(bulletin).

<http://www.yjb.gov.uk/publications/> [on-line] [22. 03. 2012]

Zbor väzenskej a justičnej stráže. 2010. Ročenka za rok 2010.

<http://www.zvjs.sk> [on-line] [22. 03. 2012]

Autor:

PhDr. Martin Lulei, PhD.
Faculty of Education
Institute of Social Studies and Curative Education
Research Center
Šoltésovej 4
811 08 Bratislava
Slovak Republic

e-mail: lulei@fedu.uniba.sk

Peter Horvath: Práva poškodeného trestným činom vyplývajúce z článku 2 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách

Skôr než sa začnem zaoberať právami poškodeného trestným činom, považujem za nesmierne dôležité prediskutovať postavenie poškodeného z iného uhla pohľadu, a to z perspektívy Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách (ďalej len „Dohovor“).

Článok 34 Dohovoru skúma oblasť „Individuálnych sťažností“ a znie takto:

„Súd môže prijímať sťažnosti podané ktorýmkoľvek jednotlivcom, mimovládnu organizáciou alebo skupinou osôb, ktoré sa považujú za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných Dohovorom alebo jeho protokolmi jednou z Vysokých zmluvných strán. ...“

Podľa článku 34 sa môžu sťažovať na Európskom súde pre ľudské práva (ESLP) iba tí sťažovatelia, ktorí sa považujú za poškodených porušením Dohovoru. Je dôležité poznamenať, že je najprv úlohou vnútroštátnych orgánov účinne napraviť akékoľvek údajné porušenie Dohovoru. Takže otázka, či sťažovateľ môže tvrdiť, že je poškodeným z titulu predmetného porušenia Dohovoru, je relevantná vo všetkých fázach konania pred ESLP.

Pojem „poškodený, resp. obeť“ sa vykladá autonómne a nezávisle od vnútroštátnych pravidiel

pričom neberie do úvahy existenciu predsudkov a postačovať môže aj taký čin, ktorý má len dočasné právne účinky. Napríklad v prípade *Monnat v. Švajčiarsko*²⁰ sa výklad pojmu „poškodený, resp. obeť“ môže rozvinúť na základe podmienok v „súčasnej spoločnosti“ a musí sa uplatňovať bez „nadmerného formalizmu“.

ESLP aplikuje rôzne prístupy k poškodeným, konkrétne rozlišuje priamych a nepriamych poškodených. V prípade priameho poškodeného musí mať konanie alebo opomenutie vo veci priamy vplyv na sťažovateľa, toto kritérium sa však nemôže uplatňovať nepružne. Nakoľko sa precedenčné právo ESLP neustále vyvíja, súd akceptuje aj sťažnosti „potenciálnych“ poškodených, t.j. osôb, ktoré sa nemohli sťažovať na priame porušenie Dohovoru. Avšak na vytvorenie štatútu poškodeného nepostačuje obyčajná domnienka či podozrenie, napríklad potenciálny peňažný trest uložený sťažovateľovi alebo údajné dôsledky súdneho rozhodnutia. Napriek tomu sťažovateľ nemôže o sebe tvrdiť, že je poškodeným v takom prípade, kedy je čiastočne zodpovedný za údajné porušenie Dohovoru. Aby nepriami poškodení mohli byť považovaní za poškodených v zmysle Dohovoru, musí existovať osobný a konkrétny vzťah medzi priamym poškodeným a sťažovateľom (napr. manželka poškodeného zabitého predstaviteľmi štátnej moci). Sťažnosť môže byť podaná iba žijúcou osobou alebo v jej mene, zosnulá osoba nemôže podať sťažnosť na ESLP ani prostredníctvom zástupcu. Smrť poškodeného však automaticky neznamená, že sa v prípade zastaví začaté

---

²⁰ *Monnat v. Švajčiarsko*, rozsudok z 21. septembra 2006
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76947>

konanie ESĽP. Všeobecne povedané, rodinní príslušníci pôvodného sťažovateľa môžu realizovať sťažnosť za predpokladu, že majú dostatočný záujem urobiť tak vtedy, keď pôvodný sťažovateľ zomrie po podaní sťažnosti na ESĽP.

Sťažovateľ musí byť schopný zdôvodniť svoje postavenie poškodeného v priebehu celého konania. Všeobecne možno povedať, že zmiernenie trestu zo strany vnútroštátnych orgánov zbaví sťažovateľa štatútu poškodeného v prípade, ak je porušenie výslovne alebo aspoň v podstate uznané a následne napravené vhodnou a dostatočnou nápravou. To, či niekto má štatút poškodeného, môže tiež závisieť na výške priznaného odškodnenia zo strany vnútroštátnych súdov a efektívnosti priznaných nápravných opatrení.

Teraz sa pozrieme na článok 2 Dohovoru – právo na život, ktoré je najzákladnejším ľudským právom a tiež prvým hmotným právom predstaveným v Dohovore. Článok 2 znie nasledovne:

1. Právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.

2. Zbavenie života sa nepovažuje za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak vyplýva z použitia sily, ktoré je bezpodmienečne nevyhnutné pri:

a) obrane osoby proti nezákonnému násiliu;

b) vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákonne zadržanej;

c) zákonnom potlačení nepokojov alebo vzbury.

V tomto konkrétnom článku Dohovor stanovuje určité minimálne normy pre signatárske štáty namiesto uloženia prísnych a pevných požiadaviek. Je teda na jednotlivých štátoch, ako splnia tieto základné požiadavky a z toho vyplýva, že je im umožnený istý priestor na voľné uváženie. Toto právo na vlastné uváženie závisí na viacerých okolnostiach, napr. na povahe zvoleného prístupu, prípadne na záujmoch, o ktoré ide.

Toto právo je absolútne, čiže nemožno ho odoprieť ani v čase vojny alebo v čase inej verejnej mimoriadnej situácie ohrozujúcej život národa. V opačnom prípade by boli všetky ostatné základné práva skôr iluzórne. Existuje iba jedna sústava výnimiek, a to podľa článku 15 odseku 2 Dohovoru, ktorý stanovuje: „Podľa tohto ustanovenia nie je možné odstúpiť od článku 2, s výnimkou úmrtí spôsobených dovolenými vojnovými činmi a od článkov 3, 4 (odsek 1) a 7“.

Druhá veta odseku 1 sa týka trestu smrti, ktorým sa budeme zaoberať o niečo neskôr. Článok 2 Dohovoru spomína dva základné prvky, to jest v odseku 1 je to všeobecný záväzok chrániť právo na život „zákonom“ a v odseku 2 zákaz zbavenia života, ktorý je vymedzený výnimkami uvedenými v bodoch

a) - c). Tieto výnimky sú povolené len vtedy, keď je to „bezpodmienečne nevyhnutné“ podľa uvedených účelov.

Prvým a veľmi dôležitým prípadom týkajúcim sa tejto problematiky bol prípad *McCann v. Spojené kráľovstvo*²¹, v ktorom ESĽP rozhodol, že pojem „bezpodmienečne nevyhnutné“ v článku 2 „znamená potrebu aplikácie striktnejšieho a presvedčivejšieho overenia nevyhnutnosti oproti bežne využívanému overeniu pri určovaní toho, či úkony štátu sú „nevyhnutné v demokratickej spoločnosti“ podľa odseku 2, článkov 8 až 11 Dohovoru. Konkrétne vynaložená sila musí byť presne primeraná dosiahnutiu cieľov stanovených v bodoch 2 (a), (b) a (c) článku 2“. Štátom je uložený všeobecne pozitívny záväzok preskúmať konkrétne úmrtia. ESĽP ďalej vo svojom rozsudku konštatoval, že „mala by existovať určitá forma účinného úradného vyšetrovania v prípadoch, kedy boli jednotlivci zabití v dôsledku použitia sily predstaviteľmi štátnej moci.“

Pri prešetrovaní predmetnej záležitosti nachádzame viacero slovných spojení a pojmov, ktoré je potrebné definovať, alebo aspoň objasniť. Článok 2 sa týka práva „každého“, kde sú samozrejme myslené iba ľudské bytosti. Právnické osoby (firmy) sú „osobami“, no ani tak nie sú v tomto pojme zahrnuté, pretože žiadna z nich nemá „život“. V opačnom prípade by mohli mať základné práva chránené Dohovorom (napr. právo na spravodlivý proces alebo právo na vlastníctvo), ale nie v súlade s článkom 2. Pojem „život“ Dohovor nedefinuje. Pokiaľ ide o pojem „života“, chránený je iba „ľudský“ život – život zvieratá do tohto pojmu v žiadnom prípade nespadá.

Nielenže chýba náležitá definícia toho, čo je „život“, chýba aj vysvetlenie kedy sa život začína a kedy končí. Vo svojom precedenčnom práve ESĽP nestanovuje, či skôr nemôže stanoviť presné normy, táto problematika je vždy predmetom voľného uváženia jednotlivých štátov. K dispozícii je dostatočný manévrovací priestor pre jednotlivé štáty rozhodovať o záležitostiach týkajúcich sa vnútroštátneho spôsobu nakladania s danou problematikou. Jediným riadnym záväzkom štátov je poskytnúť primeranú váhu rôznym záujmov a nájsť medzi nimi rozumnú rovnováhu.

Vzhľadom k tomu, že právu na život prináleží maximálne dôležité postavenie medzi základnými ľudskými právami, musíme spomenúť problematiku umelého prerušenia tehotenstva, ktorá vždy vyvolá búrlivú verejnú diskusiu. V obdobných prípadoch sa ESĽP často odvoláva na prípad *X v. Spojené kráľovstvo*²², kde komisia skonštatovala, že má tri možnosti výkladu článku 2: a) vôbec sa nevzťahuje na nenarodený ľudský plod; b) uznáva právo na život ľudského plodu s určitými obmedzeniami; alebo c) udeľuje ľudskému plodu absolútne právo na život. V prípade *X v. Spojené kráľovstvo* komisia inklinovala k prvému výkladu, a síce že článok 2 sa týka osôb už narodených a nemôže byť aplikovaný na ľudský plod. Vďaka vývoju precedenčného práva sa v prípade *H v. Nórsko*²³ posunul tento postoj mierne smerom k druhej možnosti výkladu konštatovaním, že za istých okolností môže ľudský plod požívať určitú ochranu

²¹ *McCann v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 13. augusta 2008

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-86233>

²² *X v. Spojené kráľovstvo*, rozhodnutie z 13. mája 1980

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74270>

²³ *H v. Nórsko*, rozhodnutie z 19. mája 1992

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1759>

podľa článku 2 s ohľadom na rozdielnosť názorov medzi jednotlivými štátmi o tom, či a do akej miery článok 2 chráni život plodu. Komisia vo svojej pozícii vychádzala z odlišných názorov rakúskeho a nemeckého Ústavného súdu a nórskeho Najvyššieho súdu. Rakúsky Ústavný súd konštatoval, že článok 2 sa nevzťahuje na nenarodený život, zatiaľ čo nemecký Spolkový ústavný súd rozhodol, že „každý“ znamená každá živá ľudská bytosť, preto pojem „každý“ zahŕňa aj nenarodené ľudské bytosti. Podľa nórskeho zákona o ukončení tehotenstva z roku 1978 je povolené „prerušenie tehotenstva z vlastného rozhodnutia“ len počas prvých 12 týždňov tehotenstva; prerušenie tehotenstva v 12. až 18. týždni je povolené (v prípade, že tehotenstvo, pôrod či starostlivosť o dieťa by mohli matku viesť do ťažkej životnej situácie) po schválení dvoma lekármi; po 18. týždni je prerušenie povolené zo závažných dôvodov, avšak nikdy nie v prípade existencie dôvodu predpokladať, že plod je životaschopný. Komisia dospela k záveru, že „existujú rôzne názory na to, či takéto povolenie nastoľuje spravodlivú rovnováhu medzi legitímnou potrebou chrániť plod a oprávnenými záujmami dotýčajúcej ženy. Avšak vzhľadom na to, čo je uvedené vyššie o nórskejších právnych predpisoch, ich požiadavkách na ukončenie tehotenstva, ako aj o osobitných okolnostiach prejednávanej veci, komisia nezistila, že by bol žalovaný štát prekročil rámec voľného uváženia, ktorý komisia uznáva každému štátu v tejto citlivej problematike umelého prerušenia tehotenstva. V súlade s tým komisia konštatovala, že námietka sťažovateľky na základe článku 2 Dohovoru je zjavne neopodstatnená“.

ESĽP musel rozhodnúť o prípade priamo súvisiacom s umelým prerušením tehotenstva v prípade Boso v. Taliansko²⁴ v roku 2002. Prípado sa týkala ženy, ktorá podstúpila umelé prerušenie tehotenstva proti prianiu svojho manžela, potenciálneho otca, avšak v súlade s príslušnými vnútroštátnymi zákonmi (Zákon č. 194 z roku 1978). ESĽP potvrdil zásadu uvedenú v prípade H v. Nórsko a zhodnotil, že „nie je potrebné určiť, či plod môže mať nárok na ochranu podľa prvej vety článku 2. Aj pri pripustení, že za určitých okolností by sa dalo uvažovať o tom, že ľudský plod má práva chránené článkom 2 Dohovoru, súd konštatuje, že v prejednávanej veci ... vyplýva z dôkazov, že tehotenstvo jeho manželky bolo ukončené v súlade s § 5 Zákona č. 194 z roku 1978“. Podľa príslušných talianskych právnych predpisov môže byť umelé prerušenie tehotenstva vykonané len za účelom ochrany zdravia ženy: legislatíva povoľuje interrupciu počas prvých dvanástich týždňov tehotenstva, ak existuje ohrozenie telesného alebo duševného zdravia ženy. Po uvedenom termíne je možné interrupciu vykonať iba vtedy, ak by pokračovanie tehotenstva alebo pôrod ohrozili život ženy, alebo vtedy, ak sa dieťa má narodiť s tak závažným stavom, že by bolo ohrozené fyzické alebo duševné zdravie matky. Podľa názoru súdu tieto ustanovenia nastoľujú spravodlivú rovnováhu medzi potrebou zabezpečiť ochranu plodu a záujmami danej ženy. V prípade Vo v. Francúzsko²⁵ bola sťažovateľkou žena, ktorá bola kedysi tehotná, zamýšľala donosiť plod, a ktorej nenarodené dieťa bolo podľa očakávania životaschopné. Počas návštevy nemocnice došlo k zámene uvedenej ženy za inú ženu s podobným menom, pričom jej do maternice bolo zavedené vnútro maternicové teliesko. To spôsobilo únik plodovej vody, následkom čoho musela podstúpiť terapeutický potrat, ktorý viedol k úmrtiu plodu. Pani Vo tvrdila, že lekári konali nedbanlivo, a že by mali byť stíhaní pre neúmyselné zabitie. Francúzsky kasačný súd však konštatoval, vzhľadom na nutnosť striktného výkladu trestného práva, že plod nemôže byť obeťou neúmyselného zabitia. Sťažnosť preto vzniesla ústrednú otázku, či absencia trestnoprávneho prostriedku v

²⁴ Boso v. Taliansko, rozhodnutie z 5. septembra 2002

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23338>

²⁵ Vo v. Francúzsko, rozsudok z 8. júla 2004

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61887>

rámci francúzskeho právneho systému potrestania neúmyselného zničenia plodu predstavuje zlyhanie zo strany štátu pri zákonnej ochrane práva na život v zmysle článku 2 Dohovoru. V odpovedi na túto otázku ESĽP zhrnul argumenty z prípadov X v. Spojené kráľovstvo a H v. Nórsko, ako aj Boso v. Taliansko a dospel k záveru, že: „Z tejto rekapitulácie precedenčného práva vyplýva, že v okolnostiach doposiaľ preskúmaných orgánmi Dohovoru – to jest v rôznych právnych predpisoch týkajúcich sa prerušenia tehotenstva – nenarodené dieťa nie je považované za „osobu“ priamo chránenú článkom 2 Dohovoru, a že ak nenarodení majú „právo“ na „život“, je toto implicitne obmedzené právami a záujmami matky. Orgány Dohovoru však nevylúčil možnosť, že za určitých okolností je možné rozšíriť ochranné opatrenia aj na nenarodené dieťa“. Týmto sa už zrejme komisia zaoberala pri uvážení, že „článok 8 odsek 1 nemožno vykladať v tom zmysle, že tehotenstvo a jeho ukončenie sú principiálne a výlučne záležitosťou súkromného života matky“, ... pričom ESĽP takto uvažoval v rozhodnutí o vyššie uvedenom prípade Boso. Z preskúmania týchto prípadov taktiež jasne vyplýva, že o tejto problematike sa vždy rozhodovalo zvážením rôznych a niekedy aj protichodných práv a slobôd, ktoré si nárokovali žena, matka alebo otec navzájom voči sebe alebo voči nenarodenému dieťaťu“. Podľa sťažovateľky by iba trestnoprávny prostriedok dokázal uspokojiť požiadavky článku 2 Dohovoru, ale ESĽP konštatoval, že v prípade neúmyselného zabitia to nie je nevyhnutne nutné. V oblasti lekárskej nedbanlivosti by mali postačovať občianskoprávna náprava alebo administratívny prostriedok nápravy a disciplinárne opatrenia.

V nasledujúcom texte sa stručne dotkneme ďalších citlivých otázok, ako sú samovražda, asistovaná samovražda a eutanázia.

Okrem trestu smrti článok 2 predkladá iba obmedzené podmienky, za ktorých môže byť osoba zbavená tohto práva, ale žiadna z nich sa vzťahuje k samovražde alebo eutanázii. Tieto problematiky vyvolávajú zložité otázky, ktoré sa často navzájom prekrývajú. Po prvé: Kedy sa končí život? Po druhé: Je prijateľné poskytovať paliatívnu starostlivosť nevyliciteľne chorej alebo umierajúcej osobe (aj vtedy ak liečba môže mať za následok skrátenie života)? Po tretie: Musí štát „chrániť“ právo na život aj takej osoby, ktorá nechce už dlhšie žiť, čiže proti vlastnému želaniu tejto osoby? Majú takéto osoby taktiež právo na smrť, inými slovami, právo spáchať samovraždu? A ak áno, môžu požiadať o pomoc inej osoby? A napokon: Môže štát povoliť ukončenie života s úmyslom ukončiť utrpenie, a to aj v prípade, že príslušná osoba nemôže vyjadriť svoje želanie v tomto ohľade? Väčšina z týchto otázok nebola (zatiaľ) Európskemu súdu pre ľudské práva prednesená.

Kedy sa končí život? Rovnako ako v prípade začiatku života, neexistuje žiadny náležitý konsenzus (ani právny, ani vedecký) o tom, kedy nastáva okamih smrti. Takáto otázka by mohla vyvstať v prípadoch, kedy sa oficiálne orgány rozhodli vypnúť prístroje na podporu života v určitom okamihu, kedy už danú osobu nepovažovali za žijúcu, ale toto rozhodnutie bolo príbuznými spochybnené. ESĽP v zásade ponecháva odpoveď na túto otázku na jednotlivých štátoch. V podobných prípadoch vyvstáva na základe Dohovoru otázka, či vnútroštátne právne predpisy umožňujúce vypnutie prístrojov na podporu života ešte stále dostatočne „chránia“ právo na život dotknutej osoby.

Podľa Odporúčania č. 1418 (1999) Parlamentného zhromaždenia Rady Európy by mali členské štáty „zabezpečiť, aby smrteľne choré alebo umierajúce osoby, pokiaľ sa nerozhodnú inak, dostali primeranú paliatívnu starostlivosť a tíšenie bolesti, aj keby táto liečba ako vedľajší efekt mohla prispieť k skráteniu ich

života“. Toto Odporúčanie nepovažuje zabitie z milosti (eutanáziu) za prijateľné. Žiaden členský štát Rady Európy nepovoľuje aktívne ukončenie života iné než na žiadosť pacienta. Je však potrebné poznamenať, že neexistuje jasná hranica medzi „pasívnym“ odňatím podpory životných funkcií a „aktívnou“ eutanáziou. Taktiež nebolo doposiaľ určené, či eutanázia môže byť v súlade s Dohovorom.

V prípade *Sanles Sanles v. Španielsko*²⁶ pán Sampedro trpel tetraplégiou (úplné ochrnutie všetkých štyroch končatín i trupu) od veku dvadsať päť rokov. V roku 1993 dovŕšil päťdesiat rokov veku a odvtedy sa snažil od španielskych súdov získať potvrdenie poskytnutia práva ukončiť svoj život s pomocou iných osôb (vrátane jeho lekára), a to bez zásahu štátnej moci. Tento pán však zomrel skôr, než sa konanie v Španielsku skončilo. Španielske súdy rozhodli o jeho príbuznej, pani Sanles Sanles menovanej ako právna nástupkyňa vo veci tohto nároku, že v tejto záležitosti nie je spôsobilá. ESĽP vyhlásil námietku sťažovateľky za neprípustnú (nezlučiteľnú *ratione personae*) podľa článku 2.

Na vyššie uvedené Odporúčanie sa odvolal rozsudok súdnej komory v prípade *Pretty v. Spojené kráľovstvo*²⁷. Tento konkrétny prípad sa týkal 43-ročnej vydatej Dianne Pretty, ktorá trpela nevyliciteľnou degeneratívnou chorobou v pokročilom štádiu. Aj keď bola ochrnutá od krku dole a neschopná zrozumiteľnej reči, jej intelekt a schopnosť rozhodovať sa boli nepoškodené. Vystrašená a zúfalá z utrpenia a nedôstojnosti, ktoré by musela pretrpieť, a neschopná sama spáchať samovraždu chcela od svojho manžela, aby jej s ňou pomohol. V Spojenom kráľovstve spáchanie samovraždy nie je trestným činom, ale je ním pomoc inému so samovraždou. Trestné stíhanie však môže začať len so súhlasom riaditeľa Štátnej prokuratúry (DPP – *Director of Public Prosecutions*). Pani Pretty sa preto snažila získať ubezpečenie od DPP, že jej manžel nebude stíhaný za to, že jej pomôže spáchať samovraždu v súlade s jej želaním, ale DPP to odmietol. Vnútroštátne súdy potvrdili rozhodnutie DPP. Pani Pretty sa potom obrátila na Európsky súd pre ľudské práva. Súd prípad prijal a citoval časti Odporúčania č. 1418 (1999). ESĽP odmietol tvrdenie, že článok 2 Dohovoru by sa mal vykladať ako poskytnutie jednotlivcom práva spáchať samovraždu. Odôvodnenie súdu znelo: „Článok 2 nemožno bez prekrútenia znenia vykladať tak, že priznáva úplne opačné právo, a to právo na smrť; ani nemôže vytvoriť právo na sebaurčenie v zmysle priznania jednotlivcovi oprávnenia vybrať si smrť skôr než život“ ... „Súd teda konštatuje, že z článku 2 Dohovoru nemožno vyvodiť žiadne právo zomrieť, či už v rukách tretej osoby alebo s pomocou orgánu verejnej správy.“ Toto rozhodnutie neznamena, že ak by niektorý štát uznal takéto právo, bolo by to určite v rozpore s článkom 2. Rozhodnutie tiež neznamena, že ak by štát, ktorý uznal právo jednotlivca vziať si vlastný život, mal byť vnímaný tak, že konal v súlade s článkom 2, znamenalo by to, že takéto právo by malo byť priznané aj sťažovateľovi. Niekoľko dní po vynesení rozsudku začala mať pani Pretty ťažkosti s dýchaním a po paliatívnej starostlivosti upadla do kómy a zomrela niekoľko dní po rozhodnutí súdu.

Použitie smrtiacej sily zo strany predstaviteľov štátnej moci.

---

²⁶ *Sanles Sanles v. Španielsko*, rozhodnutie z 20. októbra 2000
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22151>

²⁷ *Pretty v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 29. apríla 2002
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448>

Vzťahuje sa k tomu druhý odsek článku 2, ktorý sa zaoberá „zbavením života“. Niektoré činnosti vedúce k usmrteniu osôb konaním štátnych orgánov presadzovania zákona nebudú považované za porušenie článku 2, ak spĺňajú taxatívne uvedené kritériá v bodoch tohto článku: obrana osoby proti nezákonnému násiliu (článok 2 (2) (a)), vykonávanie zákonného zatknutia (článok 2 (2) (b)), zabránenie úteku osoby zákonne zadržanej (článok 2 (2) (b)), a napokon zákonné potlačenie nepokojov alebo vzbury (článok 2 (2) (c)).

Takzvané „zmiznutia“ (budú prediskutované nižšie), kedy predstavitelia štátnej moci niekoho zatknú a ten neskôr jednoducho zmizne bez stopy, by mali byť riešené rovnako ako úmyselné zabitie predstaviteľom štátnej moci.

Použitie smrtiacej sily zo strany štátneho orgánu bolo prvýkrát podrobne riešené v prípade McCann a ďalší v. Spojené kráľovstvo, o ktorom sme sa zmienili vyššie. Nechcem sa opakovať, ale v článku 2 uvádzané obmedzenia v rámci „bezpodmienečnej nevyhnutnosti“ volajú po oveľa prísnejších požiadavkách, než aké sú stanovené v článkoch 8 až 11. Použitie sily na dosiahnutie niektorého z účelov stanovených v jednotlivých bodoch článku 2 musí byť vždy absolútne „primerané“. Vnútroštátne právo musí pozitívne chrániť jednotlivcov pred činmi, ktoré nie sú podľa druhého odseku oprávnené.

V prípade McCann a ďalší v. Spojené kráľovstvo súd zdôraznil, že je potrebné „striktnejšie a presvedčivejšie overenie nevyhnutnosti“. Pokiaľ ide o konkrétny prípad, išlo o úmrtie troch členov Írskej republikánskej armády (IRA), ktorí odcestovali do Španielska s úmyslom odpáliť výbušný systém v automobile, pričom zaparkovali automobil vedľa zamýšľaného cieľa. Neskôr sa ukázalo, že v čase, keď boli zabití, boli všetci neozbrojení, a že automobil neobsahoval výbušný systém – hoci výbušný systém aj časovacie zariadenie boli nájdené v úkryte teroristov v Malage. ESĽP došiel k záveru, že podozriví boli zabití úmyselne, preto je potrebné konštatovať porušenie ustanovení článku 2. Bolo to prvýkrát, kedy vláda európskeho štátu bola uznaná zodpovednou za protiprávne použitie smrtiacej sily zo strany orgánov presadzovania zákona. Podľa súdu mohla byť operácia naplánovaná a riadená bez nutnosti zabiť podozrivé osoby. Takže použitá sila nebola primeraná a bola nad rámec overenia bezpodmienečnej nevyhnutnosti. Súd vo svojich vyjadreniach skúmal, či vnútroštátne právne predpisy dostatočne chránili právo na život troch usmrtených osôb, a či zistené skutočnosti preukazujú porušenie zásadných požiadaviek uvedených v článku 2 v zmysle požiadavky „bezpodmienečnej nevyhnutnosti“ s cieľom dosiahnutia jedného z účelov uvedených v písmenách (a) - (c) článku 2 (2). Okrem toho boli tiež skúmané procesné požiadavky podľa článku 2.

Ako už bolo spomenuté, precedenčné právo súdu používa formuláciu „bezpodmienečne nevyhnutné“. Anglická právna norma pre použitie smrtiacej sily však použila formuláciu „primerane nevyhnutné“. Otázka znela, či v Gibraltári zákon dostatočne chránil právo na život. Právna norma Dohovoru zjavne vyžaduje prísnejšiu „podmienku“ než národná norma, ale v podstate medzi týmito dvoma pojmami nebol žiadny významný rozdiel. ESĽP tentoraz neskúmal výcvik príslušných agentov v rámci svojho posudzovania, či zákon ustanovil dostatočnú ochranu.

Nebolo to tak ani v inom prípade zo začiatkov precedenčného práva, kedy ESĽP venoval značnú pozornosť vnútroštátnemu právnemu rámcu upravujúcemu použitie smrtiacej sily a poukázal na jeho

závažné nedostatky. Prípád Matzarakis v. Grécko²⁸ sa týkal policajnej automobilovej naháňačky. Unikajúci muž prešiel svetelnú križovatku na červenú a prerazil niekoľko policajných zátarás, kým ho polícia vážne zranila niekoľkými z viacerých výstrelův na vozidlo z revolverov, pištolí a samopalov. Spôsob použitia strelných zbraní policiou za daných okolností bol chaotický. Na vozidle bolo napočítaných šestnásť zásahov projektilmi, z ktorých niektoré boli horizontálne alebo smerovali nahor namiesto nadol, ako by sa dalo očakávať v prípade streľby iba na pneumatiky vozidla. V Grécku bolo v tom čase použitie strelných zbraní upravené iba zákonom z čias druhej svetovej vojny. Ten uvádzal niekoľko situácií, v ktorých člen policajného zboru môže použiť strelné zbrane bez toho, aby bol zodpovedný za následky. Neskôr, v roku 1991, dekrétom povolili použitie strelných zbraní len „keď je to bezpodmienečne nevyhnutné, a keď boli vyčerpané všetky menej extrémne metódy“. Použitie strelných zbraní počas policajnej akcie nebolo nijak inak upravené a neexistovali žiadne pokyny pre plánovanie a riadenie akcií orgánov presadzovania zákona. Za takýchto okolností vnútroštátne nariadenia nedokázali naplniť záväzok štátu v tomto ohľade, takže nebolo možné zabezpečiť adekvátnu starostlivosť počas policajnej akcie. Inými slovami, vnútroštátny právny rámec neuspokojil potrebu poskytnúť danú úroveň „ochrany podľa zákona“ práva na život. V dôsledku toho rozsudok dal jasne najavo, že nedokonalý právny rámec nebude postačovať, môže predstavovať porušenie Dohovoru, a tak sa sťažovateľ, pán Matzarakis – hoci prežil – stal poškodeným z titulu porušenia článku 2 Dohovoru. V obdobných prípadoch sú predmetom skúmania všetky sprievodné okolnosti, takže žalovaný štát musí preukázať „bezpodmienečnú nevyhnutnosť“ akéhokoľvek zabitia, a to nielen pokiaľ ide o činy agentov, ktorí zabitie vykonali, ale aj pokiaľ ide o „všetky sprievodné okolnosti“ vrátane plánovania, riadenia a organizácie operácie

V tomto štádiu treba uviesť dve poznámky. Po prvé, ESĽP sa vždy opiera o vnútroštátnymi súdmi zistený skutkový stav. V úplne výnimočných prípadoch sa však zriedkavo stáva, že komisia vyšle do dotknutej krajiny delegáciu, aby zistila skutkový stav. Po druhé, všeobecne povedané, dôkazné bremeno spočíva na sťažovateľovi, ktorý ho musí uniesť s „presvedčivými dôkazmi“ a „mimo rozumnú pochybnosť“ tak, aby jeho tvrdenia boli prijaté. Tentoraz sa však zdá, že ESĽP do istej miery preniesol vecné bremeno, pretože bremeno spočinulo na štáte s nutnosťou dokázať, že jeho konanie bolo „bezpodmienečne nevyhnutné“ v zmysle článku 2.

Skúmané boli taktiež zásadné požiadavky uvedené v článku 2. ESĽP zdôraznil, že štátne orgány nezatkli podozrivé osoby už na hranici, hoci tak mohli urobiť, a nezabránili im v ceste do Gibraltáru. Štátne orgány navyše uviedli vojakov SAS do viery, že podozrivé osoby disponujú výbušným systémom, ktorý sa dá odpáliť pomocou diaľkového ovládania, pričom podozriví budú ozbrojení a budú mať pri sebe vybavenie na odpálenie výbušného systému. Uvedené informácie sa ukázali ako úplne nesprávne. Za takýchto okolností bolo použitie smrtiacej sily takmer nevyhnutné, a to najmä s ohľadom na výcvik vojakov. ESĽP zhodnotil, že výcvik vojakov zahŕňal pokračovanie v začatej streľbe, až kým podozrivý nebude mŕtvy. Ich reflex pri akcii postráda ten stupeň opatrnosti pri použití strelných zbraní, aký možno očakávať od príslušníkov orgánov presadzovania zákona v demokratickej spoločnosti, a to aj pri práci s nebezpečnými osobami podozrivými z terorizmu.

---

²⁸ Matzarakis v. Grécko, rozsudok z 20. decembra 2004
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67820>

Tieto základné zhodnotenia sa potvrdili aj v niekoľkých neskorších prípadoch, ako boli Kaya v. Turecko²⁹ alebo Andronicou a Constantinou v. Cyprus³⁰, ktoré zahŕňali použitie smrtiacej, prípadne takmer smrtiace sily.

Príklady z nedávneho precedenčného práva:

Prípád Andreou v. Turecko³¹ sa týkal britského občana, ktorého postrelili a zranili turecké ozbrojené sily počas napätia v nárazníkovej zóne OSN na Cypre. Došlo k porušeniu článku 2, pretože použitie potenciálne smrtiacej sily proti sťažovateľovi nebolo „bezpodmienečne nevyhnutné“ a nebolo podložené žiadnou z výnimiek povolených podľa článku 2.

V prípade Perisan a ďalší v. Turecko³² sila použitá proti väzňom na potlačenie nepokojov vo väzení, čo viedlo k úmrtiu ôsmich z nich, nebola „bezpodmienečne nevyhnutná“ a EŠLP rozhodol, že došlo k porušeniu tohto článku v súvislosti s ôsmimi väzňami, ktorí zomreli a šiestimi, ktorí svoje zranenia prežili.

Prípád Putintseva v. Rusko³³ sa týkal úmrtia mladého muža počas povinnej vojenskej služby po tom, čo ho nadriadený postrelil pri pokuse o útek. Právny rámec týkajúci sa použitia sily na zabránenie úteku vojaka bol nedokonalý a orgány nedokázali minimalizovať uchýlenie sa k smrtiacej sile.

Procesná požiadavka viesť vyšetrowanie zabitia sa líši od zásadnej požiadavky nepoužiť smrtiacu silu, pokiaľ to nie je bezpodmienečne nevyhnutné. Dôležité je, že môže dôjsť k porušeniu procesnej požiadavky bez porušenia tej zásadnej, a naopak. V prípade McCann EŠLP zistil iba porušenie zásadnej požiadavky. Naopak, v prípade Kaya v. Turecko súd nezistil porušenie zásadných požiadaviek, ale zistil porušenie procesných požiadaviek článku 2. V iných prípadoch, ako napríklad Kiliç v. Turecko³⁴ a Ertak v. Turecko³⁵ boli porušené oba druhy požiadaviek.

Vyššie zmienený prípad Kaya v. Turecko sa týkal zabitia brata sťažovateľa, ktorého údajne zabili bezpečnostné sily v roku 1993. Štátne orgány uviedli, že bol zabitý v prestrelke medzi príslušníkmi bezpečnostných síl a skupinou teroristov, ktorá upútala pozornosť bezpečnostných síl v ten konkrétny deň, a tvrdili, že brat sťažovateľa bol medzi útočníkmi. EŠLP konštatoval, že neexistuje dostatočný skutkový a preukazný základ k záveru (mimo rozumné pochybnosti), že zosnulého úmyselne zabili predstavitelia

---

²⁹ Kaya v. Turecko, rozsudok z 19. februára 1998

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58138>

³⁰ Andronicou a Constantinou v. Cyprus, rozsudok z 9. októbra 1997

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102>

³¹ Andreou v. Turecko, rozsudok z 27. januára 2007

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95295>

³² Perisan a ďalší v. Turecko, rozsudok z 20. augusta 2010

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98754>

³³ Putintseva v. Rusko, rozsudok z 10. augusta 2012

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110814>

³⁴ Kiliç v. Turecko, rozsudok z 28. marca 2000

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58524>

³⁵ Ertak v. Turecko, rozsudok z 9. mája 2000

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59199>

štátnej moci, a teda že nešlo o porušenie zásadných požiadaviek článku 2. Vyšetrovanie zabitia však vykazovalo závažné pochybenia, pretože prokurátor predpokladal bez pochybností, že zosnulý bol terorista, ktorý zomrel v konflikte s bezpečnostnými silami a nevyočul vojakov zapojených do incidentu. Na zosnulom neboli vykonané žiadne testy na prítomnosť stôp po strelnom prachu, zo zbrane zosnulého neboli odobrané odtlačky prstov. Mŕtvola bola odovzdaná dedinčanom, čo znemožnilo získať akékoľvek dôkazy z prípadnej analýzy, pitevná správa bola povrchná, atď. Preto v tomto prípade došlo k porušeniu procesných požiadaviek článku 2.

V prípade procesných požiadaviek (pozitívny záväzok štátu) ohľadom zabitia je dôležité si uvedomiť, že hlavným účelom vyšetrovania je zabezpečiť účinné vykonávanie vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré chránia právo na život, a v prípadoch zahŕňajúcich štátne orgány alebo predstaviteľov štátnej moci zaistiť ich zodpovednosť za úmrtie, ku ktorému došlo v rámci ich právomoci. Požiadavky pri vyšetrovaní majú zásadný význam: nezávislosť, promptnosť a rýchlosť, schopnosť zistiť skutkový stav a prístupnosť pre verejnosť a príbuzných.

Rád by som teraz predstrel nedávny, celkom zaujímavý prípad týkajúci sa vyššie uvedenej problematiky. Prípad Giuliani a Gaggio v. Taliansko³⁶ sa týkal úmrtia mladého muža počas jeho účasti na anti-globalizačnom proteste počas summitu G8 v Janove v roku 2001. Nedošlo k porušeniu článku 2 ohľadom použitia smrtiacej sily s tým, že použitie sily nebolo nadmerné alebo neprimerané tomu, čo bolo bezpodmienečne nevyhnutné k obrane osoby proti nezákonnému násiliu. Nebolo zistené žiadne porušenie článku 2 ohľadom vnútroštátneho právneho rámca upravujúceho použitie smrtiacej sily alebo ohľadom zbraní vydaných orgánom presadzovania zákona, a ani porušenie článku 2, pokiaľ ide o organizáciu a plánovanie policajných operácií počas samitu G8 v Janove. Orgány mali povinnosť zabezpečiť pokojný priebeh a bezpečnosť všetkých občanov počas zákonom povolených demonštrácií, avšak nedokázali uvedené zaručiť absolútne a mali značný priestor pre voľné uváženie pri voľbe použitých prostriedkov. Nebolo zistené ani žiadne porušenie článku 2 týkajúce sa údajnej neexistencie účinného vyšetrovania úmrtia. ESĽP zistil, že podrobné vyšetrenie smrtiacej strely, ktoré bolo predmetom sporu medzi stranami, nebolo rozhodujúce nakoľko súd zdôraznil, že uchýlenie sa k smrtiacej sile bolo oprávnené.

Úmrtia vo väzbe taktiež poukazujú na prvoradú úlohu ochrany práva na život poškodeného. V tomto ohľade je veľmi cenný prípad Salman v. Turecko³⁷ ako často zmieňovaný prípad. V jeho rozsudku ESĽP konštatoval: „Osoby vo väzbe sú v zraniteľnej situácii a úrady majú povinnosť ich chrániť. Preto ak je osoba vzatá do policajnej väzby v dobrom zdravotnom stave a po jej prepustení sa zistia zranenia, je povinnosťou zo strany štátu poskytnúť hodnoverné vysvetlenie, ako boli tieto zranenia spôsobené. Povinnosť orgánov vysvetliť zaobchádzanie s danou osobou vo väzbe je mimoriadne prísna vtedy, keď osoba umrie.“

Sťažovateľkin manžel Agit Salman bol zatknutý vo februári 1992 v Turecku a zadržaný na policajnej stanici. O menej ako 24 hodín neskôr bol mŕtvy. Tureckí lekári – odborníci došli k záveru, že zomrel na

---

³⁶ Giuliani and Gaggio v. Taliansko, rozsudok z 24. marca 2011

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104098>

³⁷ Salman v. Turecko, rozsudok z 27. júna 2000

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58735>

infarkt, pričom podliatiny na hrudi a zlomenina hrudnej kosti boli spôsobené pokusom o resuscitáciu. Medzinárodní znalci však nesúhlasili a zistili, že zranenia poškodeného sa zhodovali s bitím. EŠLP konštatoval, že Agit Salman bol podrobený mučeniu pri výsluchu, ktoré spôsobilo jeho smrť. O tejto skutkovej podstate súd rozhodol: „Agit Salman bol vzatý do väzby v zjavne dobrom zdravotnom stave a bez akýchkoľvek už existujúcich zranení alebo prebiehajúcich chorôb. Nebolo poskytnuté žiadne hodnoverné vysvetlenie zranenia ľavého členka, podliatiny a opuchu ľavého chodidla, podliatiny na hrudi a zlomenej hrudnej kosti. Dôkazy nepodporujú tvrdenia štátnych orgánov, že zranenia mohli byť spôsobené počas zatýkania, alebo že zlomenina hrudnej kosti bola spôsobená masážou srdca. ... Súd preto konštatuje, že štátne orgány nedokázali vysvetliť úmrtie Agita Salmana na zástavu srdca počas jeho zadržovania v Adanskom riaditeľstve bezpečnosti, a že zodpovednosť žalovaného štátu za jeho úmrtie je namieste. Z toho vyplýva, že v tomto ohľade došlo k porušeniu článku 2.“

Procesné požiadavky článku 2 sú v prípade úmrtia vo väzbe rovnako dôležité. EŠLP uviedol, že štátne orgány by mali vždy vyšetriť prípad úmrtia osoby vo väzbe, pričom súčasťou vyšetrovania by mala byť pitva poskytujúca kompletný a presný záznam o úraze a klinických nálezočoch, vrátane príčiny smrti. V tejto súvislosti došlo k zásadným zlyhaniam, pretože neboli urobené žiadne náležité súdnoznalecké fotografie tela, nebola vykonaná žiadna dostatočná analýza zranení a v súdnoznaleckej správe bolo potrebné pridržať sa „nekvalifikovaného predpokladu“. Nedostatky v preskúmaní pitvy znížili šancu určiť zodpovednosť polície za smrť manžela sťažovateľky.

K zodpovednosti štátu podľa bodov článku 2 Dohovoru môže dôjsť aj v prípade nevyriešených zabití. V užšom slova zmysle to vyvoláva otázku zodpovednosti predstaviteľov štátnej moci rovnako ako v prípade Kashiyev a Akayeva v. Rusko³⁸. V zime 1999-2000 sťažovatelia utiekli z hlavného mesta Čečenska Groznyj, aby sa nemuseli zapojiť do bojov medzi silami Ruskej federácie a čečenskými bojovníkmi. Pri návrate domov objavili niekoľko tiel svojich príbuzných, ktoré vykazovali známky bitia aj strelných rán. Telá boli nájdené v oblasti pod kontrolou síl Ruskej federácie. Medzitým očití svedkovia videli, ako jedného z príbuzných sťažovateľov zadržali ruské ozbrojené sily. Sťažovatelia obvinili štátne orgány zo zabitia svojich príbuzných a taktiež z toho, že nerealizovali riadne vyšetrovanie zabití. EŠLP vyzval štátne orgány, aby predložili kópie dokumentov vyšetrovania trestného činu, avšak orgány tak učinili len čiastočne s tvrdením, že chýbajúca časť dokumentácie nie je relevantná ... Nakoľko štátne orgány neposkytli dostatočné odôvodnenie zabití, EŠLP napokon konštatoval, že príbuzných sťažovateľov zabili príslušníci ozbrojených síl, preto ich úmrtie možno pripísať štátnym orgánom. Došlo teda k porušeniu článku 2 v oblasti jeho zásadných požiadaviek. Z procesného hľadiska súd rozhodol, že došlo aj k porušeniu samotného článku 2, nakoľko bolo zistených viacero pochybení, napríklad prietahy v konaní, absencia snahy identifikovať vojakov potenciálne zapojených do prípadu, neboli vykonané pitvy, úplne zbytočné odklady a prerušenia vyšetrovania, neopodstatnené presuny spisu medzi orgánmi a taktiež nedostatočné preskúmanie konkrétnych vojenských operácií. Za takých okolností preto EŠLP dospel k záveru, že pre nedostatok účinného trestného vyšetrovania viedli závažné pochybenia či skôr nedostatočná činnosť štátnych orgánov k porušeniu procesných požiadaviek článku 2.

³⁸ Kashiyev a Akayeva v. Rusko, rozsudok z 24. februára 2005
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68419>

Súd v rozsudku k prípadu Kiliç rovnako konštatoval porušenie zásadných i procesných požiadaviek článku 2. V tomto prípade bol poškodeným novinár zabitý začiatkom roka 1993, ktorý síce výslovne požiadal o ochranu pred orgánmi, tá mu však napriek tomu nebola pridelená. Štátne orgány mali vedomosť o „skutočnom a bezprostrednom“ nebezpečenstve protiprávneho útoku na poškodeného, ale neposkytli mu žiadnu ochranu. Obdobná situácia nastala aj v prípade Shanaghan v. Spojené kráľovstvo³⁹, kedy muža zo Severného Írska v roku 1991 zastrelila pro-britská teroristická organizácia.

Podľa ESĽP si štátne orgány boli alebo mali byť vedomé hrozby útoku. Britské bezpečnostné sily podozrievali sťažovateľkinho syna Patricka Shanaghana, že je členom Írskej republikánskej armády (IRA). Sťažovateľka tvrdila, že jej synovi sa príslušníci severoírskkej polície počas vypočúvania vyhrážali. Spis (vrátane fotografie) identifikujúci Shanaghana ako podozrivého z terorizmu sa stratil, keď údajne vypadol z armádneho nákladného automobilu a mohol (opäť údajne) skončiť v rukách teroristov, ktorí ho zabil. Väčšina príslušníkov miestnej polície bola v čase streľby privolaná k dopravnej nehode, takže vrahovia utiekli. ESĽP zhrnul rad nedostatkov (nedostatočná nezávislosť policajtov, nedostatočná verejná kontrola a informovanosť rodiny poškodeného, atď.), čo viedlo k porušeniu procesných požiadaviek článku 2.

Ako sme už videli, ak existujú tvrdenia o aktívnej tajnej dohode medzi vrahmi a štátnymi orgánmi, štát má zásadnú povinnosť vykonať úplné, nestranné a rýchle vyšetrenie.

Vo vyššie zmienenom prípade Ertak v. Turecko sa objavila ďalšia relevantná problematika a tou je fenomén zmiznutia. V tomto konkrétnom prípade bol sťažovateľkin syn Mehmet Ertak zatknutý pri kontrole totožnosti, keď sa vracal domov z práce s tromi členmi jeho rodiny 20. augusta 1992. Očití svedkovia údajne videli poškodeného v policajnej väzbe i to, že tam bol mučený. Jedna zadržaná osoba ohlásila, že Ertaka priviedli do jeho cely po mučení zjavne mŕtveho a potom ho z cely vyviekli. Zadržaný už Ertaka viac nevidel. Napriek výslovnej žiadosti komisie príslušné orgány neposkytli kópie z väzobného registra. Orgány popreli aj to, že Ertak bol zatknutý alebo zadržaný a uviedli, že jeho meno nie je uvedené vo väzobnom registri. Komisia do Turecka vyslala delegátov „vyšetriť“ tento prípad a vypočuť niekoľkých svedkov. Delegáti došli k záveru, že Mehmet Ertak bol zatknutý. Našli aj ďalšieho zadržaného, ktorý bol nepochybne zatknutý a zadržávaný, pričom ani jeho meno nefigurovalo vo väzobnom registri. Mali byť zistené aj ďalšie nedostatky, napríklad neposkytnuté, a preto chýbajúce, zápisnice z výsluchov vedených prokurátorom. ESĽP neuznal vysvetlenie štátnych orgánov ako dostatočné na objasnenie toho, čo sa stalo po zatknutí Mehmeta Ertaka a konštatoval, že „vzhľadom na okolnosti prípadu štátne orgány nesú zodpovednosť za úmrtie Mehmeta Ertaka, ktoré spôsobili predstavitelia štátnej moci po jeho zatknutí.“ Z tohto dôvodu došlo k zásadnému porušeniu článku 2. Vzhľadom k tomu, že štátne orgány musia viesť účinné a nezávislé vyšetrenie v prípade (aj údajného) zabitia, alebo v akomkoľvek prípade úmrtia osoby vo väzbe, súd skúmal aj procedurálne aspekty. Zistil, že štátne orgány si nespĺnili náležite svoju povinnosť vykonať účinné a primerané vyšetrenie sprievodných okolností zmiznutia syna sťažovateľa. Vyšetrenie na vnútroštátnej úrovni nebolo dôkladné a nevykonali ho nezávislé orgány. Došlo tak aj k procesnému porušeniu článku 2.

Ochrana obetí terorizmu.

³⁹ Shanaghan v. Spojené kráľovstvo, rozsudok z 4. mája 2001
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59452>

Touto citlivou otázkou sa tentoraz budem zaoberať len stručne. Štáty sú povinné prijať všetky potrebné opatrenia na ochranu základných práv každej osoby počas boja proti teroristickým činom, pričom však všetky tieto prijaté opatrenia musia neustále rešpektovať ľudské práva a zásady právneho štátu. Akákoľvek forma svojvôle ako aj akékoľvek diskriminačné alebo rasistické zaobchádzanie musia byť vylúčené a podrobené náležitému dohľadu. *Nota bene*, rozhodujúci význam má overenie „bezpodmienečnej nevyhnutnosti“.

V tomto ohľade je potrebné spomenúť prípad *Finogenov a ďalší v. Rusko*⁴⁰. Tento prípad sa týkal obliehania divadla Dubrovka v Moskve čečenskými separatistami a rozhodnutia premôcť teroristov a oslobodiť rukojemníkov pomocou plynu v októbri 2002. ESĽP zistil, že nedošlo k porušeniu článku 2 v súvislosti s rozhodnutím vyriešiť krízovú situáciu s rukojemníkmi použitím sily a plynu. Súd ďalej konštatoval, že došlo k porušeniu článku 2 ohľadom nedostatočného naplánovania a vykonania záchranej operácie. Navyše bolo zistené porušenie toho istého článku kvôli neúčinnému vyšetrovaniu údajnej nedbanlivosti štátnych orgánov pri plánovaní a realizácii záchranej operácie, ako aj kvôli nedostatočnej lekárskej pomoci rukojemníkom.

V súvislosti s článkom 2 majú štáty povinnosť poskytnúť primeranú ochranu týkajúcu sa činnosti ich orgánov nielen vo vyššie uvedených prípadoch, ale napríklad aj pri výskyte environmentálnych rizík ohrozujúcich život. Vo väčšine takýchto prípadov sa sťažovatelia odvolávajú na iné ustanovenia Dohovoru, ale v hre môže byť aj článok 2. V prípade *Guerra a ďalší v. Taliansko*⁴¹ sťažovatelia bývali v Manfredonii v Taliansku. Z továrne situovanej relatívne blízko od domácností žiadateľov uniklo veľké množstvo toxických látok. Sťažovatelia boli všeobecne vystavení tomuto znečisteniu, pretože emisie z továrne často smerovali k ich domovom. Raz došlo k závažnej nehode, pri ktorej unikli tony nebezpečných plynov. Asi 150 ľudí muselo byť prevezených do nemocnice kvôli akútnej otrave arzénom. Sťažnosť bola prijatá len na základe článku 10, ale ESĽP rozhodol, že je príslušný preskúmať danú vec aj podľa článkov 8 a 2 Dohovoru. Zameral sa na článok 8. Po preskúmaní skutočností súd dospel k záveru, že štátne orgány náležite neposkytli sťažovateľom „potrebné informácie“ na posúdenie rizík, ktorým by mohli čeliť, ak zostanú žiť v Manfredonii. Súd napokon konštatoval, že došlo k porušeniu článku 8 a konštatoval, že nie je potrebné skúmať tento prípad aj podľa článku 2.

Ďalším zaujímavým a taktiež často zmieňovaným prípadom bol *L.C.B. v. Spojené kráľovstvo*⁴². V tomto konkrétnom prípade bola sťažovateľkou dcéra muža, ktorý slúžil v britskom letectve v 50. rokoch. Bol vystavený žiareniu spôsobenému nukleárnymi testami vykonanými v rokoch 1957 a 1958. Sťažovateľke narodenej v roku 1966 diagnostikovali leukémiu vo veku asi štyroch rokov a musela podstúpiť medicínsku liečbu. Sťažovateľka sa domnievala, že vystavenie jej otca žiareniu bolo pravdepodobnou príčinou jej ochorenia v detstve a napadala štátne orgány s tým, že neupozornili jej otca a neporadili mu sledovať jej zdravotný stav pred diagnostikovaním jej choroby. ESĽP v podstate skúmal tri otázky. Po prvé, či britské

---

⁴⁰ *Finogenov a ďalší v. Rusko*, rozsudok z 4. júna 2012

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108231>

⁴¹ *Guerra a ďalší v. Taliansko*, rozsudok z 19. februára 1998

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135>

⁴² *L.C.B. v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 9. júna 1998

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58176>

úradu vedeli alebo mali vedieť, že otec sťažovateľky bol vystavený nebezpečnej dávke rádiácie. Ak tomu tak bolo, tak vyvstala druhá otázka: či úradu mali poskytnúť konkrétne informácie a rady rodičom, alebo či mali sledovať zdravotný stav dieťaťa. Po tretie, či by tieto rady alebo sledovanie zdravotného stavu umožnili včasné diagnostikovanie ochorenia. Sťažnosť sťažovateľky bola zamietnutá. Súd rozhodol, že v danom čase úradu mohli dôvodne predpokladať, že otec sťažovateľky nebol nebezpečne ožiarený a nebolo preukázané, že existuje príčinná súvislosť medzi žiarením a leukémiou. Preto sa nedalo očakávať, že rodičia sťažovateľky budú informovaní o týchto záležitostiach, alebo že budú prijaté akékoľvek iné preventívne opatrenia. Preto nedošlo k porušeniu článku 2.

Ochrana fyzických osôb pred násilím zo strany iných súkromných osôb

Dotkli sme sa už ochrany v prípade „zabitia“ predstaviteľmi štátnej moci, ale čo takto ochrana fyzických osôb pred násilím zo strany iných súkromných osôb? Existuje pestrá škála prípadov precedenčného práva z tejto konkrétnej oblasti, kedy sťažovatelia namietajú zlyhanie štátnych orgánov pri ochrane ich života alebo života ich príbuzných. Pri posudzovaní uvedených záležitostí ESLP berie do úvahy tak zásadné ako aj procedurálne aspekty. Štáty by sa mali nielen zdržať úmyselného a nezákonného zbavenia života, ale mali by tiež prijať vhodné opatrenia na ochranu života jednotlivca, a to najmä vykonávaním účinných opatrení s podporou mechanizmov presadzovania zákonnosti. Prípád Osman v. Spojené kráľovstvo⁴³ sa týkal zabitia otca školáka učiteľom, ktorý sa mimochodom stal posadnutým týmto chlapcom. Chlapec bol taktiež zapojený do incidentu streľby, pričom v nej bol zranený a prežil. Po psychiatrickom vyšetrení bol učiteľ postavený mimo službu z dôvodu uvedenej citovej náklonnosti. Bol uznaný vinným v dvoch obvineniach zo zabitia, ale nakoľko sa k činu priznal na základe zníženej zodpovednosti, bol napokon odsúdený na nútený pobyt v zabezpečenej psychiatrickej liečebni bez časového obmedzenia. Vyvstala otázka, či úradu mohli alebo mali urobiť viac pre ochranu poškodených. Podľa sťažovateľov bola polícia informovaná o skutočnostiach, na základe ktorých prisľúbila ich ochranu, ale v tomto smere zlyhala. Polícia však poprela, že by bola urobila akýkoľvek prisľub a tvrdila, že nikdy nemala dostatok dôkazov proti učiteľovi na to, aby ho zatkli pred týmto smrteľným incidentom. Konalo sa preskúmanie prípadu, ale vzhľadom na odsúdenie dotýčajúcej osoby za zabitie išlo len o disciplinárne konanie bez snahy zistiť úplný skutkový stav skutočností, konkrétne činnosť či skôr nečinnosť polície. Sťažovatelia preto začali občianske konanie proti polícii za to, že nepodnikla adekvátne kroky na ochranu dieťaťa a jeho otca, ale toto konanie britské súdy zamietli z dôvodov verejného záujmu, pretože podľa zákona je polícia oslobodená od zodpovednosti za nedbanlivosť pri vyšetrowaní a potláčaní kriminality. Komisia zistila, že polícia bola upozornená na povahu obáv ohľadom učiteľa, ale tvrdenie o policajnom prisľube ochrany rodiny poškodených nebolo odôvodnené. Nebolo dostatočne doložené, že polícia mohla alebo mala vedieť o závažnosti hrozby predstavovanej týmto učiteľom, preto nešlo o porušenie článku 2. Komisia však taktiež konštatovala, že došlo k porušeniu článku 6 tým, že sťažovateľovi bol odmietnutý prístup k súdu na základe zásady, že polícia nemôže byť žalovaná za nedbanlivosť vo svojich oficiálnych úlohách. Názor komisie následne ESLP presvedčil a ten zdôraznil, že pozitívne záväzky štátu podľa článku 2 by sa mali vykladať spôsobom, ktorý neukladá nemožné alebo neprimerané bremeno na štátne orgány. Sťažovateľovi sa nepodarilo preukázať, že orgány vedeli alebo mali vedieť, že pre život rodiny Osmanovcov predstavoval

⁴³ Osman v. Spojené kráľovstvo, rozsudok z 28. októbra 1998
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257>

učiteľ „skutočné a bezprostredné nebezpečenstvo“. Nedošlo teda k porušeniu článku 2. Napriek tomu absencia akéhokoľvek súdneho preskúmania záležitostí na vnútroštátnej úrovni mala za následok porušenie článku 6.

Ďalším dôležitým a často zmieňovaným prípadom je *Menson v. Spojené kráľovstvo*⁴⁴. Sťažovateľmi boli súrodenci Michaela Mensona, duševne narušeného černocho, ktorého napadol a podpálil gang mladých belochoch v rasistickom útoku v Londýne v januári 1997. Zomrel v nemocnici o dva týždne neskôr. Po incidente polícia neprijala náležité opatrenia na zabezpečenie dôkazov a ani nevypočula poškodeného v nemocnici, aj keď bol schopný popísať útok svojim príbuzným. Sťažovatelia namietali, že vyšetrovanie bolo ovplyvnené rasizmom vnútri polície. Obrátili sa aj na Úrad pre sťažnosti na políciu, ktorý následne potvrdil existenciu nezávislého dôkazu na podporu tvrdení sťažovateľov. Spis bol odovzdaný prokuratúre, ale rozhodnutie o prípadnom začatí trestného konania proti príslušníkom polície pre trestný čin ešte nebolo prijaté v čase, keď sa ESĽP zaoberal sťažnosťou sťažovateľov v roku 2003. Sťažovatelia namietali viacero porušení Dohovoru (vrátane článku 2). Súd nakoniec vyhlásil prípad za „zjavne neopodstatnený“ a neprípustný vo všetkých ohľadoch – hlavne preto, že páchatelia trestného činu boli napokon odsúdení a prísne potrestaní. Súd zdôraznil, že vyšetrovanie v priebehu vnútroštátneho konania musí byť promptné a zopakoval tiež požiadavky stanovené v iných prípadoch týkajúcich sa úmyselného zabitia predstaviteľmi štátnej moci, úmrtia vo väzbe alebo zabitia, v ktorých otázka účasti štátnych orgánov zostala nevyriešená.

Absencia akejkoľvek priamej zodpovednosti štátnych orgánov za smrť fyzickej osoby nevyklučuje uplatniteľnosť článku 2. V prípade *Angelova a Iliev v. Bulharsko*⁴⁵ boli sťažovateľmi matka a brat muža rómskeho pôvodu, ktorý bol zabitý v nevyprovokovanom útoku skupiny tínedžerov v roku 1996. Útok bol rasovo motivovaný. Sťažovatelia tvrdili, že orgánom sa nepodarilo vykonať rýchle, efektívne a nestranné vyšetrovanie, a že vnútroštátna legislatíva neobsahovala žiadny samostatný trestný čin alebo trest za rasovo motivovanú vraždu alebo vážne zranenia. Ďalej tvrdili, že orgánom sa nepodarilo vyšetriť a stíhať rasovo motivovaný násilný trestný čin a trestné konanie bolo príliš zdĺhavé, na základe čoho bol sťažovateľom zamietnutý prístup na súdu ohľadom náhrady škôd. ESĽP uviedol, že po dobu jedenástich rokov nebol nikto súdený, následkom čoho konanie proti väčšine útočníkov muselo byť prerušené na základe zákona o premlčaní. Štátne orgány nedokázali účinne vyšetriť úmrtie promptne, rýchlo a s potrebnou razanciou s ohľadom na rasové motívy. ESĽP dospel k záveru, že rasistické motívy boli orgánom známe od počiatkovej fázy vyšetrovania. Ich neschopnosť dokončiť predbežné vyšetrovanie a postaviť páchatela urýchlene pred súd bola teda úplne neprijateľná. Orgány taktiež nedokázali nikoho obviňovať zo žiadneho rasovo motivovaného trestného činu a nevykonali požadované rozlíšenie medzi trestnými činmi, ktoré boli rasovo motivované a činmi, ktoré takto motivované neboli. ESĽP skúmal prípad podľa článku 14 v spojení s článkom 2 a nakoniec dospel k záveru, že konanie inštitúcií predstavuje neoprávnené zaobchádzanie nezlučiteľné s článkom 14.

---

⁴⁴ *Menson v. Spojené kráľovstvo*, rozhodnutie z 6. mája 2003
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23192>

⁴⁵ *Angelova a Iliev v. Bulharsko*, rozsudok z 26 júla 2007
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81906>

Štát má tiež osobitnú zodpovednosť chrániť osoby vo väzbe pred útokmi iných súkromných osôb. Prípád Paul a Audrey Edwards v. Spojené kráľovstvo⁴⁶ sa týkal psychicky narušeného Christophera Edwardsa (syna sťažovateľov), ktorý bol zatknutý v roku 1994 pre obťažovanie žien na ulici. Po vypočutí magistrátnym sudcom bol umiestnený do väzenskej cely. Neskôr v ten deň bol iný duševne narušený muž Richard Linford (s násilníckou minulosťou) tiež vzatý do väzby a umiestnený zjavne do rovnakej cely ako Edwards. V noci Linford napadol a zabil Christophera Edwardsa. O rok neskôr sa Linford priznal k obvineniu z vraždy a bol poslaný do zabezpečenej psychiatrickej liečebne. Tam mu bola diagnostikovaná paranoidná schizofrénia. Vzhľadom na jeho priznanie sa počas súdneho procesu skúmal skutkový stav veci len zbežne. Tri mesiace po procese bolo zadané vypracovanie súkromnej správy (teda nad rámec zákona) o prešetrení okolností prípadu tromi štátnymi orgánmi. Správa dospela k záveru, že obaja muži nemali byť vo väzení a nemali ani zdieľať tú istú celu. Sťažovatelia namietali neschopnosť úradov ochrániť ich syna, čím bolo porušené jeho právo na život. ESLP zopakoval svoje rozhodnutie z prípadu Osman, že dochádza k porušeniu zásadných požiadaviek uvedených v článku 2, ak sa zistí, že orgány vedeli alebo mali vedieť o skutočnom a bezprostrednom ohrození života jedinca trestnými činmi tretej osoby, a že neprijali potrebné opatrenia, ktorými by sa podľa očakávania zabránilo tomuto ohrozeniu. Súd dospel k záveru, že v spôsobe zaobchádzania s Edwardsom došlo k množstvu pochybení, pretože mal byť držaný buď v nemocnici alebo v zdravotnom stredisku väznice. Na druhej strane anamnéza Richarda Linforda a jeho vnímaná nebezpečnosť boli orgánom známe, pričom o týchto poznatkoch mali byť väzenské orgány upozornené. Záver znel, že došlo k porušeniu článku 2 v jeho vecnom aspekte. Z procesného hľadiska ESLP dospel k záveru, že nebolo vedené plné súdne vyšetrovanie vo veci a trestné konanie, v ktorom bol Linford odsúdený na základe jeho priznania, neobsahovalo súdny proces s vypočutím svedkov. V tejto súvislosti neboli splnené procesné požiadavky, preto vyvstala otázka, či prešetrenie nad rámec zákona znamenalo nápravu uvedeného, čiže nezávislosť, rýchlosť, schopnosť zistiť skutočnosti, prístupnosť verejnosti a príbuzných. ESLP dospel k záveru, že boli zistené dva závažné nedostatky – prešetrenie nemalo právomoc prinútiť svedkov a konalo sa súkromne. Kvôli týmto dvom nedostatkom prešetrenie nespĺnilo procesné požiadavky článku 2, takže došlo k porušeniu aj v tomto ohľade.

Štát má pozitívne záväzky týkajúce sa práva poškodeného na život, keď hovoríme o prevencii. Táto povinnosť sa týka aj prevencie samovrážd, najmä keď je dotyčná osoba zadržaná. Táto problematika sa prvýkrát vyskytla v prípade Keenan v. Spojené kráľovstvo⁴⁷. Prípád sa týkal mladého muža Marka Keenana s anamnézou duševnej choroby, ktorý bol odsúdený na trest odňatia slobody za napadnutie. Počas zadržania javil hrozbu sebapoškodzovania, preto bol na určitú dobu umiestnený do ošetrovne väznice. Po istom čase vo väznici napadol dvoch členov väzenského personálu po zmene medikamentóznej liečby. Za toto napadnutie bol umiestnený do trestnej cely (samotky), kde sa obesil. Ako príčina smrti bolo potvrdené zadusenie, ale konanie sa nesnažilo zistiť širšie príčiny. Sťažovateľka, matka zomrelého muža, namietala na základe článku 2, že väzenské orgány konali nedbanlivo v súvislosti so starostlivosťou o jej syna. Bola upozornená, že nemôže žalovať orgány, pretože anglický zákon príslušnú žalobu neumožňuje. Ako už bolo uvedené, štát v podstate musí stanoviť účinné ustanovenia trestného poriadku s účinným mechanizmom

⁴⁶ Paul a Audrey Edwards v. Spojené kráľovstvo, rozsudok z 14. marca 2002
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60323>

⁴⁷ Paul a Audrey Edwards v. Spojené kráľovstvo, rozsudok z 14. marca 2002
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60323>

presadzovania zákonnosti. Štátne orgány musia ďalej prijať primerané preventívne opatrenia na ochranu osoby, ktorej život je ohrozený trestnými činmi inej fyzickej osoby. V prípade Keenan musel ESĽP posúdiť, do akej miery sa tieto zásady aplikujú a nakoniec dospel k záveru, že štátne orgány reagovali na Keenanove správanie rozumným spôsobom, konkrétne jeho umiestnením do nemocničnej starostlivosti a pod dohľad, keď javil samovražedné sklony. Preto nedošlo k porušeniu zásadných požiadaviek článku 2. Súd však dospel k záveru, že zaobchádzanie s Keenanom nespĺňalo štandardy zaobchádzania vyžadované v článku 3 Dohovoru. Len kvôli úplnosti, súd dospel k záveru, že jemu uložený disciplinárny trest zrejme mohol neskôr ohroziť jeho fyzickú i morálnu odolnosť, a preto nebol v súlade so štandardmi zaobchádzania podľa článku 3 ohľadom duševne chorého človeka. Išlo o sedemdnňovú izoláciu v trestnom bloku a predĺženie jeho trestu o ďalších dvadsaťosem dní, ktoré mu bolo uložené dva týždne po udalosti a len deväť dní pred jeho predpokladaným dátumom prepustenia. Uvedené treba považovať za neľudské a ponižujúce zaobchádzanie a trestanie v zmysle článku 3. Vidíme tu názorný príklad prelínania a prepojenia rôznych ustanovení Dohovoru v rámci ochrany.

Štát musí zabezpečiť ochranu aj v iných oblastiach, ako vidno v prípade Erikson v. Taliansko⁴⁸. Tieto požiadavky na ochranu práva na život „zo zákona“ sa vzťahujú aj na prípady údajného zanedbania povinnej starostlivosti lekármi. V tomto konkrétnom prípade staršia žena, matka sťažovateľky, zomrela na nepriechodnosť čriev. Chorobu nediagnostikovali v miestnej nemocnici, kde žena absolvovala röntgenové vyšetrenie, pričom však správu o tomto vyšetrení lekár nepodpísal. Trestným vyšetrovaním sa nepodarilo identifikovať lekára a sťažovateľka tvrdila, že bolo porušené právo jej matky na život z dôvodu zlyhania štátnych orgánov pri určení osoby zodpovednej za jej úmrtie. ESĽP dospel k záveru, že vykonané trestné vyšetrenie bolo dostatočné. Okrem toho súd taktiež vyriekol voči sťažovateľke, že nepodala samostatnú občianskoprávnu žalobu proti nemocnici, a zamietol prípad ako „zjavne neopodstatnený“.

V prípade Powell v. Spojené kráľovstvo⁴⁹ syn sťažovateľov, 10-ročný Robert Powell zomrel na Addisonovu chorobu, ktorá je liečiteľná, ak sa včas diagnostikuje. Aj keď nemocničný pediater od začiatku odporúčal vykonať test na túto chorobu, výkon testu nebol objednaný. Sťažovatelia tvrdili, že na zakrytie uvedených faktov boli lekárske záznamy sfaľšované. Sťažovatelia iniciovali disciplinárne konanie, policajné vyšetovania a tiež občianskoprávne konanie proti orgánu zdravotníctva. Orgán priznal zodpovednosť za to, že sa nepodarilo diagnostikovať chorobu, a zaplatil sťažovateľom značnú sumu ako náhradu škody. Na druhej strane údajné sprisahanie zakrytia neschopnosti diagnostikovať sudca zamietol s odôvodnením, že podľa anglického práva lekári nie sú povinní odhaliť všetky záležitosti o okolnostiach úmrtia rodičom zosnulého dieťaťa. Pokiaľ ide o falšovanie lekárskeho záznamu a následné zakrývanie tejto skutočnosti ESĽP konštatoval, že preskúmanie sťažnosti sťažovateľov v súlade s článkom 2 sa musí nutne obmedziť na udalosti vedúce k úmrtiu ich syna. Sťažnosti sťažovateľov na základe článkov 2 (8 a 10) nepodporila skutočnosť, že vystúpili z odvolacieho konania v disciplinárnom konaní a pristúpili na občianskoprávne vyrovnanie. ESĽP poukázal na to, že ak príbuzný zosnulého prijme kompenzáciu ako urovnanie občianskoprávnej žaloby založenej na lekárskej nedbanlivosti, v zásade nemožno príbuzného už viac

⁴⁸ Erikson v. Taliansko, rozhodnutie o prijateľnosti z 26. októbra 1999

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-4817>

⁴⁹ Powell v. Spojené kráľovstvo, rozhodnutie o prijateľnosti z 4. mája 2000

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5215>

považovať za poškodeného, pokiaľ ide o okolnosti liečby zosnulého alebo vzhľadom na vykonané vyšetrovanie jeho úmrtia. Sťažovatelia teda nemohli viac tvrdiť, že sú (nepriamymi) poškodenými.

Positívne záväzky štátnych orgánov vyplývajúce z článku 2 opäť potvrdil ESĽP v prípade *Calvelli a Ciglio v. Taliansko*⁵⁰ výrok, že k záväzkom jednotlivých štátov patrí povinnosť prijať vhodné opatrenia v nemocniciach na ochranu života pacientov, pričom je potrebné realizovať riadne konanie na odhalenie príčiny úmrtia a zaň zodpovedajúce osoby vziať na zodpovednosť. Druhý prípad sa týkal úmrtia dieťaťa krátko po pôrode. Matka mala diabetes 1. typu a v minulosti absolvovala viacero ťažkých pôrodov doma. Ošetrojúci lekár nevykonal vonkajšie vyšetrenie matky na posúdenie, či plod nie je príliš veľký pre prirodzený pôrod a nebol prítomný pri pôrode. Oneskorené privolanie lekára na pôrodnú sálu výrazne znížilo šance novorodenca na prežitie. Sťažovatelia – rodičia dieťaťa – dostali náhradu škody. Verili však, že dotýčny lekár by mal byť stíhaný. Začalo sa trestné konanie, ale muselo byť ukončené po niekoľkých rokoch, počas ktorých došlo k procesným pochybeniam a prieťahom, až bol prípad nakoniec premlčaný. Podľa sťažovateľov došlo k porušeniu ustanovenia o práve na život. Sťažovatelia uzavreli dohodu s poisťovateľmi lekára a kliniky, na základe ktorej mali poisťovne vyplatiť určitú finančnú čiastku sťažovateľom. ESĽP poukázal na pochybenia v trestnom konaní, ale dospel k záveru, že občianskoprávny spôsob riešenia by bol ponúkol sťažovateľom dostatočnú nápravu, keby sa prípad nebol vyriešil. Rozsudok občianskoprávneho súdu by navyše mohol viesť aj k disciplinárnej žalobe proti lekárovi. Podľa ESĽP preto nebolo potrebné posudzovať prípad, či skutočnosť premlčania brániaca stíhaniu lekára za údajný trestný čin bola v súlade s článkom 2. Preto tu nedošlo k porušeniu článku 2.

Domáce násilie

Existujú aj ďalšie oblasti, ktoré sa dotýkajú práva na život podľa článku 2, a z nich je potrebné zmieniť sa konkrétne o domácom násilí. Táto problematika sa týka všeobecne všetkých členských štátov a je to pravdepodobne do značnej miery latentný problém, pretože sa často odohráva v rámci osobných vzťahov. Postihnuté však nebývajú len ženy, aj muži alebo deti môžu tiež byť obeťami týchto trestných činov. Domáce násilie môže mať rôzne formy, od fyzického po psychické násilie alebo slovné urážanie.

V prípade *Opuz v. Turecko*⁵¹ sťažovateľkin manžel v roku 2002 zastrelil sťažovateľkinu matku, keď sa pokúsila pomôcť sťažovateľke utiecť zo spoločnej (manželskej) domácnosti. V rokoch predchádzajúcich tomuto zabitíu manžel na sťažovateľku i jej matku niekoľkokrát násilne (ohrozujúc ich život) zaútočil. Útoky zahŕňali bitie, zrazenie autom a tiež pobodanie nožom. Na tieto incidenty i na obavy žien o svoj život boli orgány opakovane upozornené. Proti manželovi bolo síce vedené trestné konanie pre celý rad trestných činov, ale najmenej v dvoch prípadoch bolo konanie prerušené po tom, čo ženy stiahli svoje žaloby. Manžel bol uznaný vinným za zrazenie autom a dostal trojmesačný trest odňatia slobody a za pobodanie dostal pokutu. Séria násilia vyvrcholila smrteľným postrelením sťažovateľkinej matky. Za tento trestný čin bol v roku 2008 uznaný vinným z vraždy a odsúdený na trest odňatia slobody, proti ktorému sa odvolal. ESĽP

⁵⁰ *Calvelli a Ciglio v. Taliansko*, rozsudok veľkej komory z 17 januára 2002
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60329>

⁵¹ *Opuz v. Turecko*, rozsudok z 9. júna 2009
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92945>

konštatoval, že orgány v tom čase vedeli alebo mali vedieť o existencii skutočného a bezprostredného ohrozenia života, pričom sa im nepodarilo v rámci svojich právomocí prijať opatrenia proti identifikovanej fyzickej osobe, ktorými by sa podľa očakávania dalo vyhnúť tomuto ohrozeniu. Prípád odhalil typický vzorec eskalácie násilia voči sťažovateľke a jej matke, ktoré bolo natoľko závažné, že by preventívne opatrenia boli oprávnené. Situácia bola orgánom známa. Vedeli, že v manželovom trestnom registri boli záznamy o domácom násilí a existovalo tak významné riziko ďalšieho násilia. Možnosť smrtiaceho útoku sa dala predvídať. Na druhej strane, trestné konanie vyplývajúce z usmrtenia trvalo viac ako šesť rokov a odvolacie konanie stále prebiehalo, čo sa nedá označiť za promptnú reakciu orgánov na úmyselné zabitie, ku ktorému sa páchatel už priznal. V dôsledku toho súd rozhodol, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru.

Ďalším príkladom domáceho násilia je prípad *Kontrová v. Slovenská republika*⁵². Dňa 2. novembra 2002 sťažovateľka podala trestné oznámenie na svojho manžela za fyzické napadnutie a bitie elektrickým káblom. V sprievode svojho manžela sa neskôr pokúsila trestné oznámenie stiahnuť a pozmeniť ho v tom duchu, že údajné činy jej manžela boli len drobné priestupky, ktoré si nevyžadujú ďalšie opatrenia. Dňa 31. decembra 2002 jej manžel zastrelil ich päťročnú dcéru jednoročného syna. Pred ESĽP sťažovateľka tvrdila, že polícia nedokázala prijať vhodné opatrenia na ochranu života jej detí. Súd uviedol, že o situácii v rodine sťažovateľky miestna polícia vedela vzhľadom na trestné oznámenie a telefónne hovory na núdzovú linku. Jeden zo zaangažovaných policajtov však dokonca pomáhal sťažovateľke a jej manželovi pozmeniť trestné oznámenie z novembra 2002 tak, aby mohlo byť považované za priestupok bez ďalších opatrení. ESĽP konštatoval zlyhanie polície vo svojich povinnostiach, pričom priamym dôsledkom tohto zlyhania bola smrť detí sťažovateľky. Súd taktiež konštatoval porušeniu článku 2.

Ako ďalší relatívne nedávny prípad domáceho násilia musíme spomenúť prípad *Branko Tomašić a ďalší v. Chorvátsko*⁵³. Sťažovateľmi boli príbuzní dieťaťa a jeho matky. Matkin manžel a otec dieťaťa zabil svoju ženu a ich spoločné dieťa a potom spáchal samovraždu. Všetko sa to udialo mesiac po jeho prepustení z väzenia, kde bol na výkone trestu za vyhrážky smrťou. Pôvodne mal nariadené podstúpiť povinnú psychiatrickú liečbu počas pobytu vo väzení a liečbu podľa potreby po prepustení, ale v priebehu odvolacieho konania súd nariadil, aby bola jeho liečba po prepustení ukončená. Sťažovatelia namietali, že chorvátsky štát neprijal dostatočné opatrenia na ochranu dieťaťa jeho matky a nevykonal účinné vyšetrovanie úmrtí súvisiacich so zodpovednosťou štátu. ESĽP dospel k záveru, že chorvátske orgány nedokázali prijať primerané opatrenia na zabránenie úmrtia dieťaťa a jeho matky. Zistenia vnútroštátnych súdov a závery psychiatrického vyšetrenia ukázali, že orgány si mali byť vedomé vážnych hrozieb voči životu matky i dieťaťa. Súd zistil aj niekoľko pochybení v konaní orgánov. Hoci bola potreba psychiatrickej liečby manžela podchytená, štátne orgány nevedeli preukázať skutočné a náležité podanie takejto liečby. Aj keď manželovu liečbu vo väzení tvorilo niekoľko konverzačných sedení, tieto boli vykonané bez prítomnosti psychiatra a v nariadení povinnej psychiatrickej liečby neboli uvedené dostatočné informácie o tom, ako túto liečbu realizovať. Manžel navyše pred svojim prepustením nebol vyšetrený, či stále predstavuje hrozbu pre dieťa a jeho matku. Záverom ESĽP konštatoval, že vnútroštátne orgány neprijali dostatočné opatrenia

⁵² *Kontrová v. Slovenská republika*, rozsudok z 31. mája 2007

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80696>

⁵³ *Branko Tomašić a ďalší v. Chorvátsko*, rozsudok z 15. januára 2009

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90625>

na ochranu života poškodených.

Trest smrti

A napokon pár slov o treste smrti. Článok 2 a protokoly č. 6 a 13 sa týkajú trestu smrti a jeho zrušenia. Druhá veta v prvom odseku článku 2 sa vzťahuje na trest smrti a znie takto: „*Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou súdom uloženého trestu nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest*“. Pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami týchto protokolov (t.j. takmer všetky zmluvné štáty Dohovoru), bolo toto ustanovenie nahradené ustanoveniami protokolov č. 6 a 13 k Dohovoru, ktoré rušia trest smrti v čase mieru, respektíve za všetkých okolností. Autori dohovoru nepovažovali existenciu alebo používanie trestu smrti za porušenie práva na život Dohovoru ako takého. V tej dobe, na začiatku 50-ych rokov 20. storočia, veľa štátov ešte udržiavalo trest smrti vo svojich zbierkach zákonov, aj keď jeho používanie bolo už na ústupe. Článok 1 protokolu č. 6 stanovuje: „*Trest smrti sa zrušuje. Tento trest nemožno nikomu uložiť alebo ho vykonať.*“ S výhradou jediného obmedzenia, bezpodmienečná povaha ustanovenia – ktoré sa pre zmluvné štáty protokolu považuje za ďalší článok Dohovoru ako celku (článok 6 protokolu č. 6) – znamená, že voči nemu nie sú prípustné žiadne výhrady. Článok 1 protokolu č. 6 nemá vplyv na uplatňovanie zvyšku článku 2 iný než druhá veta prvého odseku tohto posledne menovaného článku. Mimosúdne zabitie v rozpore s článkom 2, odsek č. 2 ostáva aj naďalej zakázané. Nový článok zakazuje súdom uložené popravy. Jediné obmedzenie – na ktoré sa však vzťahujú aj ustanovenia v článkoch 3 a 4 protokolu – je obsiahnuté v článku 2 protokolu č. 6, ktorý znie: „*Štát môže zákonom ustanoviť trest smrti za činy spáchané v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny; tento trest sa uloží iba v prípadoch, ktoré predpokladá zákon, a v súlade s jeho ustanoveniami. Štát oznámi generálnemu tajomníkovi Rady Európy príslušné ustanovenia takého zákona.*“

Druhá veta odseku 1 článku 2 Dohovoru zostáva v platnosti pre tie štáty, ktoré si zachovávajú trest smrti za činy spáchané v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny, najmä pokiaľ ide o podmienku, že trest musí vyniesť „súd“, čiže nezávislý a nestranný tribunál zriadený zo zákona. Protokol v článku 3 stanovuje: „*Od ustanovení tohto protokolu nemožno odstúpiť podľa článku 15 Dohovoru.*“ To znamená, že štáty nemôžu odstúpiť od svojich záväzkov podľa článku 6, pokiaľ ide o konanie v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny, ktoré by mohlo viesť k trestu smrti. Ktorýkoľvek zmluvný štát protokolu zachovávajúci trest smrti v čase vojny (hroziacej vojny) preto musí zabezpečiť, aby sa príslušné súdy a postupy neodchýlili od minimálnych požiadaviek na spravodlivý proces (uvedených v článku 6).

Fráza v protokole č. 6 „*v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny*“ nebola doposiaľ objasnená. V súlade so všeobecným medzinárodným právom ju však treba chápať ako odkaz na skutočný alebo hroziaci medzinárodný ozbrojený konflikt.

Podľa protokolu č. 13 sa štáty môžu dohodnúť na zrušení trestu smrti „za každých okolností“, teda v čase mieru aj v čase vojny.

Teraz uvedieme niektoré príklady prípadov týkajúcich sa tak problematiky trestu smrti ako aj článku 2 Dohovoru.

V prípade Bader a Kanbor v. Švédsko⁵⁴ boli sťažovateľmi štvorčlenná rodina sýrskych štátnych príslušníkov, ktorým vo Švédsku zamietli žiadosti o azyl. Boli im doručené deportačné príkazy vrátiť sa do Sýrie. Sťažovali sa, že nakoľko otec rodiny bol v Sýrii v neprítomnosti uznaný vinným z vraždy a odsúdený na trest smrti, po návrate by mu hrozila poprava. EŠLP skonštatoval, že prvý sťažovateľ má odôvodnený strach z výkonu trestu smrti na jeho osobe, keby bol nútený vrátiť sa do vlasti. Ohľadom trestného konania vedúceho k uloženiu trestu smrti, ktoré bolo sumárnej povahy (okamžité rozhodnutie bez súdu), EŠLP skonštatoval, že z dôvodu úplného ignorovania práva na obhajobu došlo k zjavnému odopretiu spravodlivého procesu. Trest smrti uložený sťažovateľovi po nespravodlivom procese by spôsobil jemu a jeho rodine ešte väčší strach a obavy o budúcnosť v prípade núteného návratu do Sýrie. V súlade s tým by deportáciou sťažovateľov do Sýrie došlo k porušeniu článkov 2 a 3 (zákaz neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania) Dohovoru.

V prípad Rrapo v. Albánsko⁵⁵ bol žiadateľ (albánsky a americký štátny príslušník) po vydaní z Albánska zadržaný vo väzení v Spojených štátoch amerických, aby sa postavil pred súd v USA kvôli početným obvineniam z trestných činov, z ktorých jeden by mu vyniesol trest smrti. Počas svojho zadržiavania v Albánsku sťažovateľ namietal, že s ohľadom na hrozbu trestu smrti v prípade jeho súdneho a odsúdenia v USA by došlo k porušeniu jeho práv podľa Dohovoru v dôsledku jeho extradície. EŠLP konštatoval, že vydanie sťažovateľa do USA nevedlo k porušeniu článkov 2 a 3 a článku 1 protokolu č. 13 k Dohovoru. V materiáloch predložených súdu nebolo nič, čo by mohlo vrhnúť pochybnosti na dôveryhodnosť uistenia, že sťažovateľovi nebude uložený trest smrti zo strany USA. Z iného hľadiska súd konštatoval porušenie článku 34 (právo na individuálnu sťažnosť), pretože sťažovateľ bol vydaný do Spojených štátov amerických v rozpore s vyjadrením EŠLP pre albánsku vládu nevydať ho v súlade s pravidlom č. 39 (predbežné opatrenie) Rokovacieho poriadku.

A v neposlednom rade je tu prípad Öcalan v. Turecko⁵⁶, ktorý treba spomenúť ako príklad týkajúci sa, okrem iného, trestu smrti ako výsledku spravodlivého procesu. Abdullah Öcalan je turecký štátny príslušník a odpykáva si doživotný trest v Turecku. Pred zadržaním bol vodcom Robotníckej strany Kurdistanu (PKK), ktorá je považovaná za ilegálnu organizáciu. Po zatknutí v Keni 15. februára 1999 bol letecky prevezený do Turecka, kde bol v júni 1999 odsúdený na trest smrti. Po zrušení trestu smrti v čase mieru v tureckej legislatíve v roku 2002 vnútroštátny súd zmenil sťažovateľov trest smrti na doživotné väzenie. Namietal uloženie a/alebo výkon trestu smrti v súvislosti s ním. Z tohto dôvodu EŠLP konštatoval, že nedošlo k porušeniu článkov 2, 3 alebo 14, nakoľko bol trest smrti zrušený.

Existuje samozrejme mnoho ďalších aspektov a názorov podložených prípadmi, ktoré sa týkajú práv poškodených z perspektívy Európskeho dohovoru o ľudských právach, pričom ich škála je stále širšia a širšia vzhľadom na vývoj našej ekonomiky a spoločnosti v priebehu času.

---

⁵⁴ Bader a Kanbor v. Švédsko, rozsudok z 8. novembra 2005

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70841>

⁵⁵ Rrapo v. Albánsko, rozsudok z 25. septembra 2012

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113328>

⁵⁶ Öcalan v. Turecko, rozsudok z 12. mája 2005

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022>

Peter Horvath: Práva poškodeného trestným činom vyplývajúce z článku 6 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách

Článok 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach zakotvuje maximálne dôležitú úlohu súdnych konaní v demokratickej spoločnosti a zaručuje právo na spravodlivý proces. Preto niet divu, že je to jedno z najčastejšie spomínaných ustanovení Dohovoru pred štrasburským súdom. Tento konkrétny článok je komplexný a obsahuje záruky pre zainteresované strany v občianskoprávnom konaní aj pre obžalovaných v trestnom konaní. Sústavu záruk týkajúcich sa oboch typov konaní popisuje prvý odsek a zvyšné dva odseky sa zaoberajú iba trestnoprávnymi záležitosťami.

Článok 6 – Právo na spravodlivé súdne konanie

1. Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti.

2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;

b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;

c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;

d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;

e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.

V prípade *Mihova v. Taliansko*⁵⁷ bola otázkou použiteľnosť článku 6. Sťažovateľka podala sťažnosť pre sexuálne zneužívanie jej dcéry. Vyšetrujúci sudca použil výrok o treste vyplývajúci z dohody o vine a treste medzi obvineným a prokuratúrou. Sťažovateľka nebola informovaná o dátume pojednávania a proti rozsudku sa odvolala. Kasačný súd vyhlásil jej odvolanie za neprípustné z dôvodu, že poškodená strana, ktorá nebola účastníčkou konania ako civilná osoba, nemôže sa odvolať proti odsúdeniu alebo zbaveniu obžaloby. Medzitým sťažovateľka začala proti danému mužovi občianskoprávne konanie. Sťažovateľka namietala, že jej nebolo umožnené napadnúť uložený trest, ktorý sa jej zdal príliš zhovievavý. Európsky súd pre ľudské práva (ESĽP) skonštatoval, že cieľom sťažovateľky v trestnom konaní bolo prijatie trestného opatrenia, čo Dohovor nezaručuje. Aj za predpokladu, že by článok 6 (1) bol za takých okolností uplatniteľný, skutočnosť, že vnútroštátne právo neumožňuje zasahovanie poškodenej strany do dohody o vine a treste medzi obvineným a prokurátorom, nemožno samu o sebe považovať za rozpornú s Dohovorom. Sťažovateľka navyše mohla podať proti dotyčnému mužovi občianskoprávnu žalobu na náhradu škody. Mala preto prístup k súdu s právomocou preskúmať jej občianske právo na odškodnenie. V dôsledku toho bola sťažnosť posúdená ako neprípustná, nakoľko nedošlo k porušeniu článku 6 (1).

Tento vyššie uvedený príklad ukazuje samotný význam previerky, ktorá má byť dôkladne vedená od začiatku prípadu pri spracovávaní sťažností.

Pred ďalším diškurzom považujem za nevyhnutné vyjadriť svoj zámer podľa môjho najlepšieho vedomia a svedomia, že kedykoľvek sa vedie diskusia o článku 6 z akéhokoľvek pohľadu, vždy musíme poskytnúť celkový pohľad na samotné ustanovenia, aby sme pochopili holistický význam a dôležitosť tohto článku.

V súvislosti so zásadnými i procesnými aspektmi článku 6 je potrebné potvrdiť, že mu náleží značná autonómia v rámci vnútroštátnych právnych predpisov. To znamená, že k procesnému porušeniu práva môže dôjsť aj vtedy, keď sa to nepovažuje za porušenie na vnútroštátnej úrovni, a zároveň procesné pochybenie vnútroštátneho práva automaticky neznamená porušenie článku 6. Pokiaľ ide o spravodlivosť, ESĽP zásadne skúma konanie ako celok, čo však neznamená, že nemôže preskúmať niektoré kľúčové okamihy príslušného konania.

Musíme tiež zdôrazniť základné rozdiely medzi postavením poškodeného z hľadiska Dohovoru a postavením poškodeného trestným činom z hľadiska jeho každodenného významu vo vnútroštátnych jurisdikciách. Podľa článku 6 Dohovoru môže osoba tvrdiť, že je „poškodeným“ len po skončení konania, alebo po uznaní osoby vinnou z trestného činu (alebo po prehranom občianskoprávnom spore). Dodržiavať treba aj výnimky, napríklad keď hovoríme o požiadavke primeranej lehoty alebo prezumpcie nevinoty. Všetky členské štáty Rady Európy v zmysle článku 1 sú povinné zorganizovať svoje právne systémy tak, aby boli v súlade s článkom 6, pričom nesplnenie uvedeného nemôže byť odôvodnené praktickými alebo finančnými ťažkosťami.

---

⁵⁷ *Mihova v. Taliansko*, 30. marca 2010
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98314>

Väčšina práv článku 6 sa dá zrieknuť, ale zrieknutie sa musí byť jednoznačné, informované a nemôže ísť proti verejnému záujmu. Zrieknutie sa nemožno považovať za odôvodnené, ak bolo vynútené alebo dotknutá osoba nerozumie jeho následkom. Príkladom zrieknutia sa práv môže byť prípad *Gustafson v. Švédsko*⁵⁸, v ktorom bol nárok žalobcu na náhradu škody zamietnutý z dôvodu jeho opomenutia predložiť akékoľvek nové relevantné dôkazy o tom, že bol poškodeným trestným činom. Sťažovateľ predložil iba materiály už posúdené vnútroštátnym súdom, ktorý údajného páchatela oslobodil. EŠLP sťažnosť zamietol s odôvodnením, že sťažovateľ mohol požiadať o ústne vypočutie, čo však neurobil s vedomím toho, že predmetné kolégium ústne vypočutie využívalo zriedkavo. Uvedené možno dôvodne považovať za zrieknutie sa svojho práva na ústne vypočutie.

Základný výklad práva na spravodlivé súdne konanie závisí na tom, či sa predmetná záležitosť týka občianskeho práva alebo záväzku alebo trestného stíhania. V prípade občianskych práv a záväzkov je nutná kumulatívna prítomnosť všetkých týchto prvkov: (i) musí existovať „spor“ o „právo“ alebo „záväzok“, čo sa označuje aj ako „Benthemove kritériá“ (vypracované v prípade *Benthem v. Holandsko*⁵⁹), (ii) právo alebo záväzok musia mať oporu vo vnútroštátnom právnom systéme a (iii) právo alebo záväzok musia byť „civilnej“ (občianskej) povahy. „Spor“ musí byť formulovaný vo vecnom zmysle a smie sa vzťahovať iba na existujúce právo v rozsahu jeho vykonávania. Taktiež sa musí skutočne a vážne týkať otázok skutočnosti alebo práva a musí byť rozhodujúci pre práva sťažovateľa. V prípade *Georgiadis v. Grécko*⁶⁰ bol za „spor“ považovaný nárok údajne neoprávnene zadržaného sťažovateľa na náhradu škody aj napriek tomu, že právo na náhradu škody bolo v zásade stanovené len v rámci vnútroštátneho práva a nie v konkrétnej situácii sťažovateľa, ktorý mal výhradu svedomia. EŠLP tak skúmal sťažnosť vo veci samej a konštatoval, že došlo k porušeniu článku 6 (1).

Ako uvidíme ďalej, na Európsky súd pre ľudské práva by sa mohli obrátiť tie obeť trestných činov, ktoré boli napríklad zapojené do trestného činu a v dôsledku toho utrpeli ujmu alebo zranenia, následne iniciovali občianskoprávne konanie s cieľom požadovať náhradu škody, v čom však buď neuspeli alebo uspeli v pre nich nie uspokojivej miere.

Obvinenie z trestného činu

Teraz sa zameriame na problematiku „obvinenia z trestného činu“. Podľa Dohovoru má autonómnu koncepciu a platí bez ohľadu na definíciu obvinenia vo vnútroštátnom práve. V chápaní EŠLP má skôr zásadný než formálny význam. O „obvinení“ sa dá rozhodne hovoriť vtedy, keď je na osobu vydaný príkaz na zatknutie pre trestný čin, alebo je osoba oficiálne informovaná o stíhaní vedenom proti nej. Stanovíť uplatniteľnosť trestnoprávnych položiek článku 6 nám však umožňujú tri prvky, ktoré sú tiež známe ako „Engelove kritériá“, pretože boli vypracované v prípade *Engel a ďalší v. Holandsko*⁶¹. Ak sa dodrží niektoré z

⁵⁸ Gustafson v. Švédsko, rozsudok z 1. júla 1997

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58051>

⁵⁹ Benthem v. Holandsko, rozsudok z 23. októbra 1985

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57436>

⁶⁰ Georgiadis v. Grécko, rozsudok z 29. mája 1997

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58037>

⁶¹ Engel a ďalší v. Holandsko, rozsudok z 8. júna 1976

týchto kritérií, potom prípad spadá pod trestnoprávne položky článku 6. Prvým Engelovým kritériom je skutočnosť, že predmetný čin je vo vnútroštátnom práve kategorizovaný ako „trestný“. Druhým Engelovým kritériom je, že sa počíta povaha daného trestného činu. Tretím kritériom je povaha a stupeň závažnosti možného trestu. Nie každé súdne rozhodnutie prijaté v priebehu trestného konania patrí do pôsobnosti článku 6. Patria tam iba tie konania, ktoré môžu viesť k uznaniu vinným z trestného činu.

Kategorizácia vo vnútroštátnom práve znamená, že ak je čin kategorizovaný ako trestný na národnej úrovni, bude táto záležitosť automaticky spadať do pôsobnosti trestnoprávnej oblasti článku 6.

Ak však nie je možné naplniť prvé kritérium, vstupujú do hry druhé a tretie kritérium, ako bolo jasne stanovené v prípade *Weber v. Švajčiarsko*⁶².

Skúmanie povahy trestného činu vyžaduje porovnanie medzi vnútroštátnymi právom a rozsahom jeho použitia pri iných trestných činoch v rámci daného právneho systému. Vnútroštátne ustanovenia zamerané na potrestanie konkrétneho činu sa zvyčajne považujú za „trestnoprávne“, ale v niektorých prípadoch účel trestu môže existovať spoločne s účelom zastráženia. „Trestnoprávna“ povaha nutne nevyžaduje určitý stupeň závažnosti, aj menej závažná povaha trestného činu môže spadať do pôsobnosti článku 6. Trestný čin týkajúci sa väčšej časti populácie by mohol byť relevantnou okolnosťou indikujúcou „trestnoprávnu“ povahu činu. Ak je uložený trest skôr sankčný než len odstrašujúci, zvyčajne sa čin kvalifikuje ako „trestný“ a v tom prípade sa stupeň závažnosti, t.j. výška trestu, stáva irelevantným. Môže sa vyskytnúť aj prípad kombinovanej povahy, kde súbežne existuje možnosť trestnoprávnej aj disciplinárnej zodpovednosti. V takýchto prípadoch je potrebná dôkladnejšia analýza. Čin sa pravdepodobnejšie považuje za disciplinárny a nie trestnoprávny vtedy, keď skutkový stav veci zjavne nevedie k spáchaniu činu mimo konkrétneho uzavretého kontextu, akým je napríklad väzenie.

Tretie Engelovo kritérium treba zvážiť v prípade, že po individuálnej analýze prvého a druhého kritéria nebolo možné dosiahnuť závery. Ide o alternatívne kritérium schopné potvrdiť obžalobu ako trestnú, aj keď povaha trestného činu nie je nutne trestnoprávna.

Za každých okolností sa v prípadoch „trestnej obžaloby“ ochrana podľa článku 6 začína oficiálnym oznámením podozrenia voči osobe alebo praktickými opatreniami, ktorými obžaloba prvotne „vplýva“ na danú osobu. Ak však polícia osobu vypočúva ako potenciálneho podozrivého a jeho odpovede sa použijú proti nemu neskôr (v priebehu súdneho konania), článok 6 sa vzťahuje aj na takéto vypočúvanie napriek skutočnosti, že osoba formálne nepožíva štatút podozrivého alebo obvineného.

Článok 6 pokrýva celé súdne konanie v občianskych aj trestných veciach, vrátane stanovenia výšky odškodnenia a trestu. Neplatí to však na rôzne konania súvisiace s určením „trestnej obžaloby“, teda na postupy vykonávané po právoplatnom odsúdení a udelení trestu. Mimo pôsobnosť článku 6 napríklad spadajú návrh na obnovu súdneho konania alebo žiadosť o zníženie trestu, žiadosť o podmienené

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57479>

⁶² Weber v. Švajčiarsko, 22. mája 1990

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57629>

prepustenie, konanie o stanovení konkrétneho väzenia na odpykanie trestu, stanovenie nápravnovýchovnej skupiny pre väzňa. Ak medzitým vnútroštátne orgány súhlasia s opätovným otvorením prípadu alebo vyhovejú žiadosti o mimoriadnu revíziu, budú sa na následné súdne konania vzťahovať záruky článku 6.

Právo na spravodlivé súdne konanie zahŕňa právo na súd, ktorý má rôzne podoby v občianskoprávnej a trestnoprávnej sfére.

Prvou a nesmierne dôležitou základnou časťou článku 6 je právo na prístup k súdu. V texte nie je záruka *expressis verbis* práva na prístup k súdu, ale podľa ESĽP toto ustanovenie zaručuje každému právo na prednesenie pred súdom (alebo tribunálom) akýchkoľvek nárokov v súvislosti s jeho občianskymi právami a záväzkami. Právo na prístup k súdu však nie je absolútne, nakoľko v prípade *Golder v. Spojené kráľovstvo*⁶³ sa ESĽP vyjadril, že samotná podstata tohto práva nabáda štáty k jeho regulácii, ktorá nesmie nikdy narušiť podstatu daného práva ani vyvolať rozpor s ostatnými právami predloženými v Dohovore.

Toto je právo podať žiadosť na súd s právomocou skúmať skutkový a právny stav relevantný pre daný spor s cieľom prijatia záväzného rozhodnutia. Právo nárokované na súde musí vychádzať z vnútroštátnych právnych predpisov a žiadateľ by mal mať osobný záujem na výsledku konania, ale článok 6 nevytvára hmotné práva, napríklad na získanie náhrady škody. Vo vnútroštátnom právnom systéme musí existovať štruktúrne právo odvolať sa na súdny orgán, čiže prístup k súdu zahŕňa možnosť žiadať o aspoň jednostupňovú súdnu revíziu, ktorá je autonómnou požiadavkou článku 6. Nemusí to nutne znamenať, že toto právo môže byť vykonávané len v prípade odvolania sa z nižšieho súdu na vyšší, znamená to len, že vnútroštátne konanie takéto právo predpokladá. Právo na súd ako také zahŕňa aj právo na odôvodnené rozhodnutie.

Požiadavku odmietnuť prístup k súdu je možné v niektorých prípadoch odôvodniť vzhľadom na povahu strany v spore. Legitímny cieľ sleduje obmedzenie prístupu k súdu osôb duševne chorých, detí a mladistvých, úpadcov a osôb vyvolávajúcich časté súdne spory.

Existuje niekoľko rôznych formálnych náležitostí slúžiacich ako prekážky prístupu k súdu, ako sú súdne poplatky alebo lehoty na odvolanie, ktoré sú procesnej povahy. Vo vnútroštátnom právnom systéme musí žiadateľ preukázať značnú ostražitosť, aby vyhovel týmto formálnym náležitostiam. Jednou z týchto formálnych náležitostí je osobná prítomnosť, ktorou môže byť podmienené pokračovanie v občianskoprávnom konaní. Podľa ESĽP musí byť obvinený v trestnom konaní prítomný na hlavnom pojednávaní, nakoľko cieľ a účel odsekov 1 a 3 c až e článku 6 predpokladajú prítomnosť obvineného. Absencia obžalovaného alebo strany sporu však môže byť povolená za určitých výnimočných okolností, napríklad ak orgány síce konali dôsledne, ale neboli aj tak schopné oznámiť konanie dotknutej osobe. Obmedzenie prístupu k súdu bolo uznané za neprimerané v prípade *Atanasova v. Bulharsko*⁶⁴, kde zamietnutie trestných súdov občianskoprávneho nároku žalobkyne z dôvodu zákonného obmedzenia v

⁶³ *Golder v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 21. februára 1975
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496>

⁶⁴ *Atanasova v. Bulharsko*, rozsudok z 2. januára 2009
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88659>

trestnom konaní dosiahlo až rozmery porušenia článku 6. Pokiaľ ide o podstatu tohto prípadu, žalobkyňa utrpela zranenie pri dopravnej nehode v roku 1992. V roku 1994 vstúpila ako civilný účastník do trestného konania vedeného proti vodičovi a nárokovala si odškodnenie za jej údajné fyzické zranenia. Vnútroštátne súdy došli v roku 2002 k záveru, že nemôžu preskúmať jej nárok ako civilného účastníka trestného konania, nakoľko toto konanie bolo zastavené na základe premlčania, ale môže sa domáhať nápravy na občianskoprávných súdoch. EŠĽP sa zaoberal otázkou, či rozhodnutie trestných súdov nepreskúmať jej občiansku žalobu po ukončení trestného konania z dôvodu premlčania porušilo jej právo na prístup k súdu alebo nie. Ponechali jej však právo požadovať náhradu škody v občianskoprávnom konaní. Sťažovateľka využila svoje právo podľa vnútroštátneho právneho systému požadovať náhradu škody v trestnom konaní ako civilný účastník. Mala preto legitímne očakávanie, že súdy o jej nároku rozhodnú. Kvôli prietahom bulharských orgánov pri riešení tohto prípadu bola žaloba ohľadom tohto činu premlčaná. Výsledkom bola nemožnosť získať rozhodnutie o jej nároku na náhradu škody v trestnom konaní. Za takých okolností nebolo správne vyžadovať od nej čakať až do premlčania stíhania trestného činu kvôli nedbanlivosti súdnych orgánov predtým, než jej bolo umožnené mnoho rokov po nehode podať novú žalobu na civilný súd ohľadom odškodnenia za jej zranenia. Došlo preto k porušeniu článku 6 odsek 1 a bola jej priznaná suma 4000 eur ako náhrada morálnej ujmy.

Ďalším aspektom prístupu k súdu je otázka právnej pomoci. V niektorých jurisdikciách zmluvných strán Dohovoru, napríklad na Cypre, neexistuje systém právnej pomoci pre občianskoprávne prípady. Posúdenie, či chýbajúci systém právnej pomoci vedie alebo nevedie k porušeniu Dohovoru, teda bude závisieť na skutkových okolnostiach konkrétneho prípadu. Odmietnutie právnej pomoci v občianskoprávnej veci z dôvodu nerozvážnej alebo zlomyseľnej povahy nároku samozrejme nedosiahne rozmery porušenia Dohovoru, podobne ako zo zákona vyplývajúce vylúčenie určitých typov občianskoprávných sporov zo systému právnej pomoci. K porušeniu práva na prístup k súdu môže niekedy dôjsť pri existencii imunity účinne brániacej domáhaniu sa nároku právnou cestou. Postoj k imunitě u občianskoprávných žalôb požívanej niektorými vnútroštátnymi alebo zahraničnými orgánmi je trochu nejasný.

Otázka imunity vyvstala v prípade *Osman v. Spojené kráľovstvo*⁶⁵. Tento konkrétny prípad sa týkal zabitia otca školáka učiteľom, ktorý sa stal posadnutým týmto chlapcom. Chlapec bol taktiež zapojený do incidentu strelby, pričom v nej bol zranený ale prežil. Po psychiatrickom vyšetrení bol učiteľ postavený mimo službu z dôvodu uvedenej citovej náklonnosti. Bol uznaný vinným v dvoch obvineniach zo zabitia a k činom sa priznal na základe zníženej zodpovednosti. Bol odsúdený na nútený pobyt v zabezpečenej psychiatrickej liečebni bez časového obmedzenia. Vyvstala otázka, či úrady mohli alebo mali urobiť viac pre ochranu poškodených. Podľa sťažovateľov bola polícia od počiatku informovaná o všetkých relevantných skutočnostiach a prisľúbila sťažovateľom ochranu, ale v tomto smere zlyhala. Polícia takýto prisľub sťažovateľom poprela a tvrdila, že nikdy nemala dostatok dôkazov proti učiteľovi na jeho zatknutie pred predmetným zabitím. Konalo sa preskúmanie prípadu, ale vzhľadom na odsúdenie dotýčajúcej osoby za zabitie išlo len o disciplinárne konanie nezisťujúce úplný skutkový stav. Sťažovatelia, pani Osmanová a Ahmet (matka a syn), preto začali občianskoprávne konanie proti polícii za to, že nepodnikla adekvátne kroky na ochranu Ahmeta a jeho otca, ale toto konanie britské súdy zamietli z dôvodov oslobodenia polície od

⁶⁵ *Osman v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 28. októbra 1998
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257>

zodpovednosti za nedbanlivosť pri vyšetrowaní a potláčaní kriminality. Komisia zistila, že polícia bola upozornená na povahu obáv ohľadom učiteľa, ale tvrdenie sťažovateľov konkrétne o policajnom prísľube ochrany poškodených trestným činom nebolo náležite odôvodnené. Nebolo možné dokázať, že polícia si mala byť vedomá závažnosti hrozby predstavovanej týmto učiteľom. ESĽP však rozhodol, že došlo k porušeniu článku 6, nakoľko sťažovateľom bol zamietnutý prístup k súdu vnútroštátnym nariadením o tom, že polícia nemôže byť žalovaná za nedbanlivosť pri výkone svojich oficiálnych úloh. ESĽP v zásade potvrdil stanovisko komisie a napokon dospel k záveru, že absencia akéhokoľvek súdneho preskúmania otázok na vnútroštátnej úrovni mala za následok porušenie článku 6.

Ďalším podstatným prvkom práva na spravodlivé súdne konanie je definitívnosť rozhodnutí súdu – inými slovami *res judicata* (právoplatne rozsúdená vec). Tá pramení zo zásady právnej istoty a znamená, že po nadobudnutí právoplatnosti oslobodenia spod obžaloby alebo občianskoprávneho rozsudku musia sa tieto okamžite stať záväznými. Ako sme videli, mimoriadne preskúmanie sa musí obmedziť na veľmi presvedčivé okolnosti, pričom samotná možnosť existencie dvoch názorov na predmetný subjekt práva nie je primeraným dôvodom na opätovné preskúmanie. Na opätovné otvorenie prípadu môžu postačovať iba novo zistené okolnosti.

Okrem vyššie uvedených otázok je treba zo zásady efektivity poukázať aj na včasný výkon právoplatného rozhodnutia súdu ako imanentného segmentu práva na spravodlivé súdne konanie. Štát sa nemôže odvolávať na nedostatok finančných prostriedkov ako ospravedlnenie za to, že nectí dlh vzniknutý v dôsledku rozsudku voči orgánu štátnej moci. Toto však nie je prípad právoplatného rozsudku v neprospech súkromnej osoby alebo spoločnosti, kedy nedostatok finančných prostriedkov môže odôvodniť neschopnosť výkonu rozsudku. V týchto prípadoch zostáva záväzkom štátu pomôcť (a nie garantovať) úspešnému žalobcovi vo výkone rozsudku v jeho prospech. Čo sa týka výkonu rozsudku, porušenie vnútroštátnej lehoty automaticky neznamená porušenie článku 6, oneskorenie o určitú dobu môže byť prijateľné.

Nezávislý a nestranný súd

Článok 6 stanovuje, že každý má právo na vypočutie pred nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Tieto dve požiadavky (nezávislosť a nestrannosť) ESĽP často zvažuje spoločne. Fráza „nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom“ zahŕňa tri hlavné ťažiskové aspekty – súd „ustanovený zákonom“, „nezávislý“ súd a „nestranný“ súd. Je nanajvýš dôležité, že tieto vlastnosti sa aplikujú iba na súdne orgány, pretože policajné orgány alebo orgány činné v trestnom konaní nemusia byť nestranné, nezávislé, alebo ustanovené zákonom. Toto ustanovenie sa zaoberá otázkou, či konkrétny disciplinárny alebo správny orgán má vlastnosti „súdu“ alebo „tribunálu“ v zmysle článku 6 aj v prípade, že vo vnútroštátnom právnom systéme sa tento orgán nazýva inak. Ide o jediné ustanovenie článku 6 výslovne odkazujúce na vnútroštátny právny systém. Orgán nemusí byť súčasťou bežného súdneho mechanizmu a musí mať právomoc prijímať záväzné rozhodnutia, nie len poskytovať rady či názory.

Pojem „nezávislosť“ súdu sa do istej miery prekrýva s pojmom „súd ustanovený zákonom“. Často býva analyzovaný v spojení s „objektívnou nestrannosťou“ člena súdu, pričom medzi týmito dvoma aspektmi neexistuje jasný rozdiel. V každom prípade požiadavka „nezávislosti“ znamená existenciu

procesných záruk oddelenia súdnictva od iných mocí, s osobitným zreteľom na výkonnú moc. Pojem „nezávislosti“ súdu zahŕňa štrukturálne prešetrenie zákonných a inštitucionálnych záruk.

Na druhej strane „nestrannosť“ znamená vyšetrenie nezávislosti súdu voči stranám konkrétneho prípadu. Ide o absenciu zaujatosti a predsudkov voči stranám. Ako bolo uvedené v prípade *Sander v. Spojené kráľovstvo*⁶⁶, prítomnosť čo i len jedného zaujatého sudcu v porote môže viesť k porušeniu článku 6, a to aj ak nie sú žiadne dôvody pochybovať o nestrannosti ostatných sudcov. Existujú dve formy nestrannosti: subjektívna a objektívna. Prvá z nich sa predpokladá, pokiaľ nie je preukázaný opak, zatiaľ čo objektívna nestrannosť vyžaduje menej prísnu úroveň individualizácie, a teda menej závažné dôkazné bremeno pre sťažovateľov.

„Spravodlivé“

Požiadavka spravodlivosti v článku 6 sa vzťahuje na konanie ako celok s potrebou kumulatívnej analýzy vo všetkých fázach. Nedostatok na jednej úrovni je možné napraviť v ďalšej, neskoršej fáze. „Spravodlivosť“ je úplne nezávislá od vnútroštátneho výkladu, čo znamená, že procesné pochybenie ústiace až do porušenia článku 6 počas vnútroštátneho konania nemusí samo o sebe viesť k zriadeniu nespravodlivého súdu, ale ESĽP môže konštatovať porušenie článku 6 aj v prípade súladu vnútroštátneho konania s vnútroštátnymi právnymi predpismi. Kumulatívnou analýzou môžu rôzne drobné nedostatky viesť k porušeniu článku 6, aj keby každý nedostatok sám o sebe nevedol k rozporu s požiadavkou „spravodlivosti“. Nikdy by sme nemali zabúdať a vždy by sme mali mať na pamäti, že článok 6 nepovoľuje ESĽP pôsobiť ako súd štvrtej inštancie, nikdy nemôže opätovne zistiť skutkový stav vnútroštátneho prípadu a nemôže zamietnuť voľné uváženie vnútroštátneho súdu pri zvážení dôkazov. Spravodlivosť v zmysle článku 6 vždy záleží na tom, či bola sťažovateľom poskytnutá dostatočná možnosť uviesť svoj prípad a napadnúť dôkazy, ktoré považujú za falošné, a nie na tom, či vnútroštátne súdy dosiahli správne alebo nesprávne rozhodnutie. „Spravodlivosť“ ako taká zahŕňa ako v trestnoprávných tak aj v občianskoprávných prípadoch požiadavky sporového konania (adverznosti), rovnosti zbraní, prítomnosti a prístupu verejnosti. V trestných veciach ďalej zahŕňa požiadavky obrany pred navádzaním na trestný čin, práva mlčať a neinkriminovať sa, a napokon právo nebyť vyhostený ani vydaný do krajiny, v ktorej osoba môže čeliť zjavnému odmietnutiu spravodlivého súdneho konania.

Zásada adverznosti znamená, že príslušný materiál alebo dôkazy sú k dispozícii pre obe strany sporu, ktoré potom majú možnosť spoznať a na súde sa vyjadriť k tvrdeniam v spise alebo k dôkazom predloženým druhou stranou. Musí byť umožnený prístup k materiálom životne dôležitým pre vyriešenie sporu, ale prístup k menej dôležitým dôkazom môže byť obmedzený. Údajné porušovanie zásady sporového konania podľa článku 6 (1) a práva na obhajobu podľa článku (3) sú obvykle skúmané v spoločne, pretože tieto požiadavky sa väčšinou prekrývajú. Konkrétnejšia požiadavka sporového konania v trestnom konaní vyžaduje zverejnenie dôkazov obhajoby, avšak právo na zverejnenie môže byť obmedzené napríklad za účelom ochrany tajných vyšetrovacích metód. O zverejnení či nezverejnení materiálov obhajobe nemôže rozhodnúť len prokuratúra. V súlade s článkom 6 musí byť otázka nezverejnenia predkladaná

⁶⁶ *Sander v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 9. mája 2000
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58835>

vnútroštátnym súdom na všetkých úrovniach a môžu ju vnútroštátne súdy schváliť iba vtedy, ak je to nevyhnutne potrebné.

Rovnosť zbraní sa často prekrýva s požiadavkou adverzности, ale v podstate znamená rovné procesné možnosti uvedenia prípadu. Princíp adverzности je pomerne úzkym pochopením prístupu k dôkazom a k poznatkom o nich a v judikatúre ESĽP nie je jasné, či tieto princípy v skutočnosti existujú nezávisle od seba. Drobnejšia nerovnosť neovplyvňujúca spravodlivý priebeh konania ako celku nebude v rozpore s článkom 6. Neexistuje však vyčerpávajúca definícia minimálnych požiadaviek „rovnosti zbraní“. Musia existovať jasné procesné záruky zodpovedajúce povahe prípadu a zodpovedajúce tomu, o čo ide medzi stranami, ktoré môžu zahŕňať možnosti predložiť dôkazy, napadnúť dôkazy druhej strany a argumentovať ohľadom týchto záležitostí.

Verejné vypočutie

Článok 6 tiež zaručuje každému verejné vypočutie v akomkoľvek trestnom obvinení vznesenom proti nemu. Článok 6 ďalej uvádza, že tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov, alebo v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti. Toto ustanovenie vyžaduje, aby sa ústneho vypočutia v trestných veciach v zásade zúčastnili štátny zástupca a obvinený. Verejné vypočutie je základným rysom práva na spravodlivé súdne konanie. Skladá sa zo štyroch implikovaných práv: (i) právo na ústne vypočutie a osobnú účasť na súde, (ii) právo na efektívnu účasť, (iii) právo na verejnosť konania (t.j. vypočutia sa môžu zúčastniť tretie osoby a médiá) a (iv) právo na zverejnenie rozhodnutia súdu.

Ohľadom práva na ústne vypočutie a osobnú účasť je potrebné poznamenať, že takáto osobná účasť predpokladá ústne vypočutie, avšak nie každé ústne vypočutie musí nutne byť verejné. Neexistuje však žiaden významný rozdiel medzi situáciami, keď je prítomný iba právny zástupca (aj keď to môže byť relevantné na účely článku 6 (3), b a c) a prípadmi vykonávanými písomným konaním pri úplnej neprítomnosti strán sporu). Podľa názoru ESĽP prípad, ktorý si má vypočuť iba jedna inštancia a jeho záležitosti nie sú vysoko odborné alebo čisto právne, musí mať ústne vypočutie a písomné konanie nepostačuje. Je na ESĽP určiť, či by aj odvolacie konania mali byť rovnaké. Písomné konanie vo fáze odvolania sa všeobecne prijíma ako v súlade s článkom 6, ak nenastali problémy s dôveryhodnosťou svedkov a skutočností nie sú spochybňované, alebo aj ak strany dostali adekvátnu príležitosť predložiť svoje prípady písomne a napadnúť dôkazy proti nim. Prítomnosť strany sporu na aspoň jednej úrovni jurisdikcie súdu je autonómna požiadavka, ale môžu sa vyskytnúť výnimky. Napríklad v prípade priestupku (prekročenie povolenej rýchlosti alebo iné dopravné priestupky), pokiaľ netreba posudzovať dôveryhodnosť svedkov, ESĽP uznáva nepotrebnosť ústneho vypočutia a konanie môže byť vedené v písomnej forme. Fyzická prítomnosť strán sporu sa vyžaduje kvôli zhromaždeniu dôkazov od týchto strán, ak boli svedkami udalostí dôležitých pre daný prípad. Na druhej strane môže byť dôležité dať sudcovi príležitosť urobiť si závery o sťažovateľovej osobnosti, schopnostiach, atď. Ak konanie prvostupňového súdu prebiehalo v neprítomnosti, môže sa to napraviť v odvolacom stupni, ak odvolací súd je oprávnený rozhodnúť o otázkach skutkových aj právnych a má právomoc kompletne znovu preskúmať rozhodnutie prvostupňového súdu. V

každom prípade sa vyžaduje prítomnosť pred odvolacím súdom, ak sa tento zaoberá otázkami skutkovými aj právnymi a je plne oprávnený zrušiť alebo zmeniť rozhodnutie nižšej inštancie. Ide aj o prípad, keď žiadateľ riskuje veľkú ujmu na jeho pozícií na odvolacej úrovni, a to aj vtedy, keď sa odvolací súd zaoberá iba právnymi otázkami, alebo keď je pre právny názor odvolacieho súdu potrebné posúdenie charakteru žiadateľa alebo jeho zdravotného stavu. Nakoľko je možné zriecť sa väčšiny práv článku 6, môže sa osoba vzdať svojho práva byť prítomný, ale musí tak učiniť jednoznačným spôsobom. Súdne konanie v neprítomnosti bude povolené len vtedy, keď orgány vynaložia všetko úsilie obvinených nájsť a informovať ich o nastávajúcich vypočutiach, a pri možnosti plnej obnovy konania v prípade ich opätovného nájdania.

Pri práve na efektívnu účasť je dôležité pri súdnom pojednávaní vziať do úvahy fyzický a duševný stav obvineného, jeho vek a ďalšie charakteristiky jeho osoby. Obžalovaný z trestného činu nesmie pociťovať nátlak atmosféry súdnej siene (najmä v prípade nadmernej pozornosti verejnosti), aby mohol konzultovať so svojimi právnikmi a jeho účasť na pojednávaní bola efektívna. V trestných veciach týkajúcich sa maloletých je potrebné zriadiť špecializované súdy a brať náležitý ohľad na hendikepované osoby.

Právo účasti tretích strán a médií, čiže verejná povaha rokovaní, zaisťuje väčšiu viditeľnosť spravodlivosti a zachovanie dôvery spoločnosti v justíciu. Samotný odborný charakter prípadu nie je dostatočným dôvodom na vylúčenie verejnosti. Verejná povaha rokovania neznamená jeho implicitné konanie za zatvorenými dverami (bez prístupu verejnosti), ale súd musí individualizovať svoje rozhodnutie pri vylúčení verejnosti. Existuje istý typ záležitostí s rokaním štandardne bez prístupu verejnosti, napríklad disciplinárne prípady vo väzniciach. Neschopnosť zorganizovať verejné vypočutie na prvom stupni nebude napravené otvorením odvolacieho konania pre verejnosť, pokiaľ odvolací súd nemá plnú revíziu právomoc pre daný prípad, neexistuje však právo na verejné rokovanie pri odvolaní, ak už súd prvej inštancie bol verejný, pokiaľ nejde o kompletne odvolanie týkajúce sa faktických aj právnych otázok.

O štvrtom elemente „verejného vypočutia“ v rámci spravodlivého súdneho konania je potrebné poznamenať, že nie je povinnosťou súdu prečítať jeho plný rozsudok na verejnom zasadnutí, nakoľko postačuje jeho zverejnenie v písomnej podobe a rozhodnutie súdu musí byť k dispozícii pre konzultácie v registri súdu.

Požiadavka „spravodlivosti“ v trestnom konaní má konkrétne aspekty, a síce (i) obrana pred navádzaním na trestný čin, (ii) právo nevypovedať a neinkriminovať sa (nesvedčiť proti sebe samému) a napokon (iii) právo nebyť vyhostený ani vydaný do krajiny, v ktorej osoba môže čeliť zjavnému odmietnutiu spravodlivého súdneho konania.

Ohľadom prvej požiadavky má veľký význam prípad *Ramanauskas v. Litva*⁶⁷. V uvedenom prípade sťažovateľ pracoval ako prokurátor a vo svojej sťažnosti namietal, že ho prostredníctvom osobného známeho oslovila osoba jemu dovtedy neznáma, ktorou bol v skutočnosti policajt zo špeciálnej protikorupčnej jednotky. Policajt ponúkol sťažovateľovi úplatok v hodnote 3000 USD výmenou za prísľub oslobodzujúceho rozsudku tretej osoby. Sťažovateľ najprv ponuku odmietol, ale neskôr s ňou súhlasil,

⁶⁷ *Ramanauskas v. Litva*, rozsudok z 5. februára 2008
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-84935>

nakoľko mu táto ponuka bola niekoľkokrát zopakovaná. Policajt informoval svojich nadriadených a námestník generálneho prokurátora ho oprávnil simulovať trestný čin úplatkárstva. Krátko nato sťažovateľ od policajta úplatok prijal. V roku 2000 bol uznaný vinným z prijatia úplatku vo výške 2500 USD a odsúdený na trest odňatia slobody. V odvolacom konaní súd druhej inštancie rozsudok potvrdil. Najvyšší súd zamietol dovolanie sťažovateľa a rozhodol, že záležitosť podnecovania nemala žiadny vplyv na právnu kvalifikáciu sťažovateľovho počínania. Podľa ESĽP by vnútroštátne orgány nemali byť oslobodené od zodpovednosti za konanie policajtov jednoduchou argumentáciou, že napriek výkonu policajnej služby policajti konali „ako súkromné osoby“. Obzvlášť dôležité bolo konštatovanie, že orgány mali prevziať zodpovednosť, nakoľko počiatočná fáza operácie sa odohrala bez prítomnosti právneho rámca alebo súdneho povolenia. Okrem toho poverením policajta simulovať akt úplatkárstva a zbavením ho všetkej trestnej zodpovednosti orgány následne legitimizovali predbežnú fázu a využili jej výsledky. Navyše nebolo poskytnuté žiadne uspokojivé vysvetlenie dôvodov alebo osobných motívov, ktoré mohli viesť policajta k osloveniu prokurátora z vlastnej iniciatívy bez upozornia nadriadených, alebo prečo nebol stíhaný za svoje činy už v priebehu predbežnej fázy. V tomto bode vláda jednoducho poukázala na skutočnosť, že celá príslušná dokumentácia bola zničená. Bola teda uznaná zodpovednosť orgánov za aktivitu policajta a sťažovateľove známosti pred povolením simulácie úplatkárstva. Opačný výrok by otvoril cestu k zneužívaniu a svojvôli umožnením obídenia príslušných zásad. Úkony policajta a sťažovateľovej známosti zašli nad rámec samotného pasívneho vyšetrovania existujúcej trestnej činnosti: neexistuje žiadny dôkaz o tom, že sa sťažovateľ predtým dopustil akejkolvek trestnej činnosti, konkrétne v súvislosti s korupciou, ku všetkým stretnutiam sťažovateľa a policajta došlo z vlastného podnetu policajta a sťažovateľ bol zdanlivo podrobený nepoctivému nabádaniu svojho známeho a policajta vykonať trestný čin napriek neexistencii objektívneho dôkazu o jeho úmysle zapojiť sa do tejto činnosti. Sťažovateľ v priebehu konania tvrdil, že bol podnecovaný spáchať trestný čin. Vnútroštátne orgány popreli, že došlo k nejakému podnecovaniu zo strany polície a neprijali žiadne opatrenia na súdnej úrovni na výkon seriózneho preskúmania tvrdení sťažovateľa. Presnejšie povedané, orgány sa ani nepokúsili objasniť úlohu protagonistov v prípade sťažovateľa aj napriek skutočnosti, že usvedčenie sťažovateľa bolo založené na dôkazoch získaných v dôsledku namietaného policajného podnecovania. Najvyšší súd konštatoval, že po zistení viny sťažovateľa sa stala irelevantnou otázka, či došlo k akémukoľvek vonkajšiemu vplyvu na jeho zámer spáchať trestný čin. ESĽP tieto tvrdenia napadol. Skutky policajta a sťažovateľovho známeho mali za následok podnecovanie sťažovateľa k spáchaniu trestného činu, z ktorého bol uznaný vinným. Nič nenasvedčovalo tomu, že by bol býval spáchal trestný čin bez ich zásahu. S ohľadom na uvedený zásah a jeho využitie v napadnutom trestnom konaní bolo súdne konanie sťažovateľa pozbavené aspektu spravodlivosti. ESĽP napokon konštatoval, že došlo k porušeniu článku 6 (1) a sťažovateľovi prisúdil 30 000 eur ako náhradu všetkých škôd.

Ako vidno, judikatúra ESĽP používa termín „navádzanie na trestný čin“ zameniteľne s výrazom „policajné podnecovanie“, každopádne sa však oba pojmy zdajú byť vykladané rovnocenným spôsobom pre účely Dohovoru aj napriek skutočnosti, že medzi nimi existuje podstatný rozdiel, nakoľko policajné podnecovanie sa týka podnecovania k trestnému činu v súvislosti s oficiálnym vyšetrovaním. Zatiaľ čo však ponúknutie úplatku niekým môže nadobudnúť rozmery podnecovania, nemusí nevyhnutne znamenať navádzanie na trestný čin. Ochrana proti navádzaniu na trestný čin podľa ustanovenia Dohovoru o spravodlivom súdnom konaní je absolútnej povahy, čo znamená, že ani verejný záujem nemôže

ospravedlniť usvedčenie na základe dôkazov získaných policajným podnecovaním. Obdobne v prípade *Teixeira de Castro v. Portugalsko*⁶⁸ dvaja policajti obstarali malé množstvo drog od sťažovateľa bez predchádzajúcich záznamov v trestnom registri v priebehu vyšetrovania bez dozoru, pričom neexistoval žiaden solídny dôvod vynucovania práva pre výkon operácie. Súd tak dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 6(1), nakoľko aktívne správanie sa policajtov prekročilo bremeno prijateľnej úrovne.

Ohľadom policajného podnecovania je potrebné vykonať overenie v dvoch krokoch, a síce či činitelia štátnej moci zostali v medziach „v podstate pasívneho“ správania, alebo zašli nad ich rámec, a či bol sťažovateľ schopný efektívne nastoliť záležitosť navádzania na trestný čin počas vnútroštátneho konania a ako sa s tým vysporiadali vnútroštátne súdy. Pri posudzovaní „v podstate pasívneho“ správania činiteľov štátnej moci ESĽP na základe svojej analýzy opätovne preskúma skutočnosť, či orgány vytvorili riziko pre obyčajnú rozumnú osobu spáchať trestný čin vplyvom predmetného vyšetrovania, a preskúma tiež kvalitatívne aspekty vnútroštátneho právneho základu upravujúceho takéto tajné operácie. Ohľadom skúmania právneho základu je potrebné zistiť, či špeciálna činnosť tajných agentov vedúca k spáchaniu trestného činu bola pod riadnym dohľadom (sudcu), či orgány zostali v podstate pasívne, a tiež to, či orgány mali solídny dôvod začať vyšetrovanie (nielen proti náhodnému subjektu). Taktiež môže byť relevantné, či cieľový subjekt začal sám páchať trestnú činnosť. Ak sú tieto prvky analýzy nepresvedčivé, až potom bude ESĽP pokračovať v skúmaní toho, či bolo sťažovateľovi vnútroštátnymi právnymi predpismi umožnené vzniesť otázku navádzania na trestný čin v priebehu súdneho konania. V takom prípade musí prokuratúra preukázať, že sťažovateľove tvrdenia o navádzaní na trestný čin sú prinajmenšom neodôvodnené.

Právo nevyповedať a nesvedčiť proti sebe samému je ďalším dôležitým aspektom na zváženie v súvislosti s článkom 6 (1), pretože v podstate bráni prokuratúre získať dôkazy popretím vôle obvineného nevyповedať proti sebe. Zákon sám o sebe môže osobe uložiť povinnosť vypovedať pod hrozbou sankcie (napríklad poskytnúť dôkazy ako svedok na súde). Okrem toho existujú aj ďalšie typy situácií popretia vôle obvinených osôb, ktoré sa rozhodli nepodať svedectvo – fyzický alebo psychický nátlak a tiež nátlak s použitím tajných vyšetrovacích postupov. Základným pravidlom je nemožnosť opätovného preskúmania prípustnosti vnútroštátnych dôkazov zo strany ESĽP, pretože by to bolo proti pravidlu štvrtej inštancie. Prípustnosť alebo neprípustnosť nátlaku alebo potlačenia vôle obvineného závisí od rôznych faktorov, konkrétne od povahy a stupňa nátlaku, od váhy verejného záujmu na vyšetrovaní a napokon od existencie akýchkoľvek relevantných ochranných opatrení týkajúcich sa konania. Stále nie je jednoznačné, či upozornenie podozrivého na jeho právo nevyповedať je vždy povinné. Zdá sa však, že je nevyhnutne nutné aspoň formálne upozornenie pred prvým výsluchom, ak existuje možnosť, že by sa vypočúvaná osoba mohla stať podozrivou a výsluch prebieha bez prítomnosti právneho zástupcu. Právo nevyповedať sa prekrýva s prezumpciou neviny podľa článku 6(2). V prípade *Shannon v. Spojené kráľovstvo*⁶⁹ bol sťažovateľ obvinený z falšovania účtovníctva a sprisahania za účelom podvodu vyzvaný dostaviť sa pred finančného vyšetrovateľa a zodpovedať otázky o tom, či niekto z falošného účtovníctva profitoval. Sťažovateľ sa nedostavil kvôli obave použitia jeho odpovedí ako dôkazu proti nemu v priebehu súdneho konania. V

⁶⁸ *Teixeira de Castro v. Portugalsko*, rozsudok z 9. júna 1998

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58193>

⁶⁹ *Shannon v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 4. októbra 2005

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70364>

dôsledku toho bol sťažovateľ uznaný vinným a dostal pokutu za priestupok nesplnenia, bez dostatočného ospravedlnenia, požiadavky vyšetrovateľov odpovedať na otázky. Jeho odvolanie proti uznaniu vinným pôvodne umožnil okresný súd, ale odvolací súd potvrdil uznanie sťažovateľa vinným s odôvodnením, že nemal dostatočné ospravedlnenie na odmietnutie vyhovieť požiadavkám vyšetrovateľov, nakoľko požadované informácie by mohli byť potenciálne usvedčujúce. ESĽP napokon konštatoval, že požiadavka na sťažovateľa dostaviť sa na vypočúvanie finančnými vyšetrovateľmi a byť nútený zodpovedať otázky v súvislosti s udalosťami, z ktorých bol obvinený, nebola v súlade s jeho právom neinkriminovať sám seba, a preto došlo k porušeniu článku 6 (1).

Nie vždy je jednoznačné, či je osoba vypočúvaná ako podozrivý alebo ako svedok, hoci ide o relevantnú okolnosť, nakoľko podozrivý má právo nevypovedať a svedok toto právo nemá. Pri analýze takýchto prípadov berie ESĽP do úvahy nielen formálny štatút vypočúvanej osoby, ale aj skutkové okolnosti výsluchu za účelom zistenia, či je alebo nie je možné dotyčnú osobu považovať za potenciálneho podozrivého. V takom prípade je totiž danej osobe umožnené nárokovať si právo nevypovedať.

Právo na odôvodnené rozhodnutie je taktiež imanentnou súčasťou požiadavky spravodlivého súdneho konania. Vnútroštátne rozhodnutie by malo obsahovať dôvody dostatočné zodpovedať základné aspekty skutkovej a právnej argumentácie strany sporu. Článok 6 neumožňuje sťažnosti ohľadom vyšetrovania a právnej právomoci vnútroštátnych súdov tvrdím, že dospeli k zlému rozhodnutiu. Pokiaľ sú nejaké dôvody uvedené, bude predmetné rozhodnutie v zásade v súlade s článkom 6. V rozsudku sa nevyžaduje podrobná odpoveď na každú argumentáciu prednesenú stranami sporu.

Pokiaľ ide o hodnovernosť dôkazov predložených vnútroštátnym súdom ESĽP overuje, či sa „nezákonnosť“ vo vnútroštátnych podmienkach zhoduje s „nespravodlivosťou“ v autonómnych podmienkach Dohovoru, a či sťažovateľ mohol nastoliť túto záležitosť pred vnútroštátnymi súdmi. Väčšina námietok podľa článku 6 ohľadom nespoľahlivých dôkazov však býva zamietnutá ako námietky povahy štvrtej inštancie.

Pomerne často sa vyskytujú odkazy na porušenie článku 6 ohľadom požiadavky primeranej lehoty, ktorá pramení zo zásady efektivity, pričom znenie článku 6 ju predpokladá *expressis verbis* ako plne autonómnu potrebu. Týka sa dĺžky procesných úkonov a platí pre občianskoprávne i trestnoprávne prípady. Podľa precedenčného práva ESĽP nie je stanovená žiadna lehota pre akýkoľvek typ konania, všetky prípady sa posudzujú individuálne. Zdlhavé prípady sú prvou oblasťou, v ktorej ESĽP vyniesol pilotné rozsudky. Požiadavku „primeranej lehoty“ nemožno zamieňať s dĺžkou predbežného zadržania, ktoré sa vzťahuje iba na prípady zbavenia osoby slobody v prípravnom konaní. V trestnoprávnej záležitosti je počiatok časového obdobia braného do úvahy na účely požiadavky „primeranej lehoty“ stanovený dátumom oznámenia „obvinenia“. Tento sa môže líšiť v rôznych vnútroštátnych právnych úpravách, takže stanovenie presného dátumu sa neriadi žiadnym vyčerpávajúcim zoznamom alebo náležitou definíciou. Za dátum začatia vyšetrovania označujúceho sťažovateľa za podozrivého možno akceptovať dátum počiatku vyšetrovania, ale aj dátum zatknutia, pátrania alebo výsluchu čo i len ako svedka. Dátumom ukončenia je deň oznámenia konečného vnútroštátneho rozhodnutia vymedzujúceho spor súdom vyššieho stupňa. Pri opätovnom otvorení prípadu, napríklad na základe kontrolnej revízie, sa z výpočtu vylúči obdobie bez prebiehajúceho konania. Pri riešení problematiky zdlhavosti treba zväžiť niekoľko základných kritérií. Predovšetkým ide

o povahu a zložitost prípadu, ktoré zahŕňajú počet obvinených, počet obvinení a čo hrozí žiadateľovi vo vnútroštátnom konaní. Napríklad prípady týkajúce sa nároku na starostlivosť o dieťa, náhrady ujmy za infikovanie krvi vírusom HIV alebo aj žaloby za vážne zranenia pri dopravnej nehode majú spravidla prednosť a vždy vyžadujú osobitnú pozornosť. Ak vystanú sťažnosti na zdĺhavosť konania, do úvahy sa berú aj správanie sťažovateľa a orgánov. Pri posudzovaní „primeranej lehoty“ sa berú do úvahy prietahy pripísateľné orgánom ale nie prietahy (úmyselné alebo nie) zo strany sťažovateľa. Obžalovaného však nemožno viniť za využitie všetkých právnych prostriedkov (odvolanie, žiadosti a pod.) umožnených vnútroštátnym právnym systémom, pokiaľ tieto neboli zneužitú. Neexistuje žiadne všeobecné pravidlo o lehote stanovenej článkom 6, treba však venovať zvýšenú pozornosť prípadom trvajúcim viac ako 3 roky na prvom stupni, 5 rokov na dvoch stupňoch a 6 rokov na troch stupňoch súdov.

Sťažnosti ohľadom zdĺhavosti sa považujú za jednu z najbežnejších záležitostí, na ktorú sa poškodení trestnými činmi môžu úspešne sťažovať. Prípád *Pantea v. Rumunsko*⁷⁰ sa týkal rumunského právnik (bývalého štátneho žalobcu) zapojeného do prudkej výmeny názorov osobou, ktorá utrpela vážne zranenia. Bol stíhaný a vzatý do väzby na viacero mesiacov. V čase rozhodnutia ESĽP bol prípad stále nevyriešený. ESĽP konštatoval, že konanie začalo ovplyvňovať situáciu sťažovateľa ihneď po začatí jeho trestného stíhania. Trestné konanie v tom čase prebiehajúce na prvostupňovom súde trvalo osem rokov a osem mesiacov. Vzhľadom k tomu, že rumunské orgány mohli byť zodpovedné za celkové prietahy v riešení prípadu, ESĽP konštatoval, že konanie nespĺňa požiadavku „primeranej lehoty“ v zmysle článku 6 (1) Dohovoru, čím došlo k jeho porušeniu.

Na vyššie uvedenom prípade *Pantea v. Rumunsko* je zaujímavé, že sťažovateľa možno považovať za „poškodeného“ v chápaní tak Dohovoru ako aj vnútroštátnej legislatívy.

Článok 6 (2) stanovuje, že každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom. Ide o zásadu prezumpcie nevinoty, ktorou sú viazané nielen súdy ale aj iné štátne orgány a musia ju ctiť rovnako po oslobodení spod obžaloby ako aj na súdnom konaní. Tento základný princíp platí v priebehu trestného konania v plnom rozsahu vrátane prípravného konania a taktiež po skončení trestného konania bez ohľadu na jeho výsledok, pričom však k porušeniu tejto zásady môže dôjsť aj pri absencii právoplatného odsúdenia.

Odsek (3) článku 6 je často skúmaný v súvislosti s právom na spravodlivé súdne konanie podľa odseku (1) článku 6, pretože odsek 3 obsahuje právo na obhajobu uvedené v podobe minimálnych záruk zároveň znamenajúcich, že nejde o ich vyčerpávajúci zoznam. V bodoch a) až e) sú určené rôzne aspekty práva na spravodlivé súdne konania.

Článok 6 v odseku (3) a) stanovuje, že každý obvinený z trestného činu má právo byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu. Toto ustanovenie sa zameriava na informácie, ktoré treba obvinenému podať v čase jeho obvinenia alebo

---

⁷⁰ *Pantea v. Rumunsko*, rozsudok z 3. septembra 2003
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61121>

začatia konania, a to v jazyku, ktorému obvinený rozumie, pričom to nemusí nutne byť jeho alebo jej materinský jazyk.

Poskytnuté informácie musia byť dostatočné na to, aby obvinený mohol začať formulovať svoju obhajobu, avšak v počiatočnej fáze sa nevyžadujú úplné dôkazy proti obvinenému – tieto môžu byť predložené neskôr. Pokiaľ je podaných dostatok informácií ústne, nevyžaduje sa písomné oznámenie o „povahe a dôvode obvinenia“.

Podľa odseku (3) b) článku 6 má každá osoba obvinená z trestného činu právo mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby. Primeranosť času je subjektívna a vždy záleží na okolnostiach a zložitosti prípadu, vrátane dosiahnutých fáz konania a záležitostí vyplývajúcich pre sťažovateľa. Akékoľvek obmedzenia tejto požiadavky môžu byť oprávnené iba vtedy, pokiaľ to nie je viac než striktné nevyhnutné, pričom musia byť vždy primerané zisteným rizikám. Medzi týmto právom a právom na sporové konanie a právom na rovnosť zbraní možno badať isté prekryvanie. V prípade *Öcalan v. Turecko*⁷¹ bolo stanovené najšť krehkú rovnováhu medzi potrebou zabezpečiť súdne konanie v primeranej lehote a potrebou poskytnúť dostatok času na prípravu obhajoby, čím by sa predišlo urýchlenu súdnemu konaniu popierajúcemu obvinenému možnosť náležite sa brániť.

Odsek (3) c) článku 6 sa skladá zo štyroch rôznych prvkov, a síce práva obhajovať sa osobne, čo v podstate nie je absolútnym právom, práva zvoliť si obhajcu, mať bezplatnú právnu pomoc, pokiaľ osoba nemá dostatok prostriedkov na jeho zaplatenie a ak to vyžadujú záujmy spravodlivosti, a napokon práva na praktickú a účinnú právnu pomoc, ktorá by nemala byť čisto teoretická a iluzórna. Právo výberu obhajcu vzniká len v prípade, kedy má obvinený dostatočné prostriedky na jeho zaplatenie, ale osoba požívajúca právnu pomoc nemá právo zvoliť si svojho zástupcu alebo konzultovať v danej veci.

Odsek (3) d) článku 6 stanovuje, že obvinený má právo vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu. Uvedené sa nemôže vykladať ako absolútne právo obvineného predvolať svedkov – základné podmienky ukladá vnútroštátny právny systém. Dôkazy, na ktoré sa odvoláva stíhanie, by mali byť predložené v prítomnosti obvineného na verejnom zasadnutí a s očakávaním kontradiktórnych tvrdení. Problémy by mohlo spôsobiť predloženie štátnym zástupcom písomných vyhlásení svedka, ktorý sa z nejakých dôvodov nedostaví na rokovanie. Názorným príkladom uvedeného je napríklad strach svedka, v skutočnosti obe trestného činu, ukázať sa na verejnosti. V prípade *Al-Khawaja a Tahery v. Spojené kráľovstvo*⁷² z roku 2011 bol prvým sťažovateľom lekár obvinený z dvoch prípadov útoku na dve pacientky. Jedna z pacientok zomrela pred súdnym konaním, ale stihla pred smrťou urobiť na polícii vyhlásenie neskôr prečítané na súdnom konaní. Sudca uviedol, že obsah vyhlásenia bol pre trestné stíhanie rozhodujúcim bodom obžaloby, nakoľko neexistoval žiadny iný priamy dôkaz o tom, čo sa odohralo. Počas súdneho konania porota vypočula dôkazy od mnohých rôznych svedkov a obhajobe bola poskytnutá príležitosť

⁷¹ *Öcalan v. Turecko*, rozsudok z 12. mája 2005

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022>

⁷² *Al-Khawaja a Tahery v. Spojené kráľovstvo*, rozsudok z 15. decembra 2011

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108072>

vypočúť všetkých svedkov, ktorí podali živé dôkazy. Prvý sťažovateľ bol napokon uznaný vinným z oboch činov. Druhý sťažovateľ bol okrem iného obvinený zo zámerného zranenia osoby po pobodaní členmi podsvetia. Nikto z opýtaných na mieste činu nepotvrdil, že by bol videl sťažovateľa bodnúť poškodeného, ale o dva dni neskôr jeden z prítomných urobil vyhlásenie na polícii a usvedčil druhého sťažovateľa. Na súdnom konaní prokurátor požiadal o dovoľenie prečítať vyhlásenie tohto konkrétneho svedka z dôvodu, že sa svedok obával predstúpiť pred súd, pričom jeho vyhlásenie bolo napokon porote prečítané v jeho neprítomnosti. Sťažovateľ bol uznaný vinným a proti tomuto uznaniu sa odvolal. Obaja sťažovatelia sa obrátili na ESLP so sťažnosťou, že ich uznanie vinnými bolo založené na výpovedi svedkov, ktorých nemohli podrobiť krížovému výsluchu na hlavnom pojednávaní, a táto okolnosť zjavne porušila ich právo na spravodlivé súdne konanie. Komora ESLP v oboch prípadoch konštatovala porušenie ustanovení odseku (1) článku 6 v spojení s odsekom (3) d) článku 6 z dôvodu, že absencia možnosti vypočúť dotknutých svedkov nebola v konaní účinne vyvážená. V súvislosti s odsekom (1) článku 6 v spojení s odsekom (3) d) článku 6 bolo poznamenané, že pôvodne pred uznaním obvineného vinným je potrebné predložiť všetky dôkazy v jeho prítomnosti na verejnom vypočutí vzhľadom na spornú podstatu tvrdení. Výnimky z uvedenej zásady sú možné, nesmú však porušiť práva obhajoby. Z tejto všeobecnej zásady boli vyvedené dva dôsledky. Po prvé, musí existovať dostatočný dôvod pre pripustenie dôkazu neprítomného svedka. Dostatočným dôvodom je, okrem iného, úmrtie svedka či jeho neprítomnosť kvôli strachu z obžalovaného alebo jeho spolupáchateľov. Ak neprítomnosť svedka spôsobil len všeobecný strach zo svedčenia, pričom tieto obavy nemožno priamo pripísať obžalovanému alebo jeho spolupáchateľom, je na vnútroštátnom súde vykonať príslušné vyšetrovanie s cieľom zistiť, či existujú objektívne dôvody takéhoto strachu. Po druhé, ak je uznanie vinným založené na vyhlásení neprítomného svedka, ktorého obvinený nemá možnosť konfrontovať v priebehu konania, považuje sa to za všeobecne nezlučiteľné s článkom 6. V súlade s uvedeným musia vnútroštátne súdy postupovať vyvážené s veľkou dávkou kontroly kvôli nebezpečnosti prijatia takýchto dôkazov. Otázka v každom z prípadov znela, či boli použité dostatočné vyvažujúce faktory vrátane opatrení umožňujúcich spravodlivé a náležité posúdenie hodnovernosti týchto dôkazov. V súvislosti s uvedeným sa ESLP domnieva, že vnútroštátne právne predpisy obsahovali silné záruky zaistenia spravodlivosti. V súvislosti s praktickou aplikáciou týchto záruk ESLP zvažoval tri otázky: či bolo nutné pripustiť vyhlásenia svedkov v neprítomnosti, či neoverený dôkaz bol jediným alebo rozhodujúcim dôvodom uznania viny sťažovateľov a či boli aplikované dostatočné vyvažujúce faktory.

V prípade prvého sťažovateľa nebolo spochybnené, že smrťou poškodeného bolo nutné pripustiť vyhlásenie svedka v neprítomnosti a považovať ho za rozhodujúce. Hodnovernosť týchto dôkazov podporili dvaja priatelia, ktorí svedčili na súdnom konaní. Navyše sa jej popis útoku značne podobal popisu útoku zo strany druhého sťažovateľa, s ktorými neexistoval dôkaz o tajnej dohode. ESLP usúdil, že porota bola schopná vykonať spravodlivé a riadne posúdenie dôveryhodnosti tvrdení zosnulého svedka proti prvému sťažovateľovi, takže existoval dostatok faktorov vyvažujúcich prijatia predmetného dôkazného tvrdenia. ESLP konštatoval, že nedošlo k porušeniu príslušného článku.

V prípade druhého sťažovateľa bolo predmetné vyhlásenie svedka jediným, v ktorom sa tvrdilo videnie bodnutia a bolo rozhodujúcim dôkazom proti sťažovateľovi. Tvrdenie nebolo dostatočne kompenzované. Aj keď sťažovateľ predložil dôkazy popierajúce obvinenia, nemohol overiť hodnovernosť dôkazov neprítomného svedka prostredníctvom konfrontácie. Sudcovo varovanie poroty pred nebezpečenstvom spoliehania sa na neoverené dôkazy nemohlo byť dostatočným vyvážením, keďže

jediným priamym dôkazom proti sťažovateľovi bolo neoverené vyhlásenie jediného svedka obžaloby. Vzhľadom na rozhodujúcu povahu vyhlásenia bez podporných dôkazov ESĽP pri skúmaní spravodlivosti konania ako celku dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 6 a druhému sťažovateľovi priznal náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 6000 eur.

Ďalším príkladom z nedávnej judikatúry ohľadom spravodlivého súdneho konania je prípad *Gani v. Španielsko*⁷³. Týkal sa trestné konania proti sťažovateľovi, ktorý bol zatknutý a obvinený okrem iného zo znásilnenia v nadväznosti na trestné oznámenie na polícii zo strany jeho bývalej partnerky a matky ich dieťaťa. Svedčila pri vypočutí pred vyšetrojúcim sudcom v neprítomnosti obhajcu sťažovateľa, ktorý neudal žiaden dôvod svojej neprítomnosti. Svedectvo bolo spísané a na súdnom konaní žena začala odpovedať na otázky prokuratúry. Jej svedecká výpoveď musela byť prerušená, nakoľko bolo povedané a medicínsky potvrdené, že trpí posttraumatickým stresovým syndrómom, následkom čoho nemohla byť podrobená krížovému výsluchu. Ako alternatívu súd nariadil prečítanie jej svedectva. Sťažovateľ bol napokon právoplatne odsúdený a uväznený. ESĽP konštatoval, že sťažovateľovi bolo umožnené spochybníť dôveryhodnosť ženy podaním vlastného vylíčenia skutočností, ktoré náležite vykonal. Vnútroštátne súdy starostlivo porovnali obe verzie skutkového stavu a zohľadnili aj vyhlásenie poškodeného na pojednávaní, ktoré napriek neúplnosti poslúžilo ako potvrdenie jej vyhlásenia v prípravnom konaní. Hodnovernosť jej vyhlásení ďalej podporili nepriame dôkazy a lekárske správy potvrdzujúce, že jej fyzické zranenia a psychický stav boli v súlade s jej vylíčením udalostí. Existoval dostatok vyvažujúcich faktorov, ktoré umožňovali pripustiť výroky ženy ako dôkazy, a preto nedošlo k porušeniu článku 6, odseku č. 1 v spojení s odsekom č. 3 d) Dohovoru.

Existujú však absolútne dôležité výnimky, ktoré treba dodržať, nakoľko väčšina členských štátov Dohovoru uznáva pravidlá ospravedlňujúce napríklad rodinných príslušníkov z povinnosti vypovedať.

Požiadavka bezplatnej pomoci tlmočníka predložená v článku 6 (3) e) stanovuje, že obvinený má právo na bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí. Ak je tlmočenie odopreté, je povinnosťou orgánov preukázať, že obvinený má dostatočné znalosti jazyka používaného pred súdom. Na rozdiel od práva na bezplatnú právnu pomoc obhajcu podľa odseku (3) c) článku 6, ktorý v podstate podlieha overeniu dostatočnosti prostriedkov, odsek (3) e) článku 6 sa vzťahuje na každú osobu obvinenú z trestného činu. Toto ustanovenie sa prekrýva s právom na sporové konanie a rovnosti zbraní, s právom na podrobné oboznámenie s povahou a dôvodom obvinenia v jazyku, ktorému rozumie a s právom mať primeraný čas a možnosti na prípravu obhajoby. V prípade *Diallo v. Švédsko*⁷⁴ bol pašerák heroínu z Francúzska zatknutý a vypočúvaný švédskymi colníkmi bez prispenia tlmočníka pri prvom rozhovore na colnom úrade, ale dostatočná znalosť francúzštiny u dotyčného colníka uspokojila ESĽP a ten konštatoval, že nedošlo ani k náznaku porušenia Dohovoru a sťažnosť vyhlásil za neprípustnú.

---

⁷³ Gani v. Španielsko, rozsudok z 9. septembra 2013

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116836>

⁷⁴ Diallo v. Švédsko

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96885>

Zásadnou úlohou ESLP je v prvom rade stanoviť, či došlo k porušeniu Dohovoru alebo nie, a v prípade porušenia priznať náhradu škody, ak to uzná za vhodné. ESLP nemôže nariadiť obnovu konania na vnútroštátnej úrovni ani zrušiť rozsudok vnútroštátneho súdu, ale odhaľuje činnosť alebo nečinnosť štátu, ktoré prerástli do porušenia Dohovoru. Tento systém so svojimi hranicami poskytuje ochranu sťažovateľa ustanoveniami uvedenými v Dohovore, či už ide „len“ o poškodených podľa Dohovoru alebo poškodených v našom všeobecnom poňatí alebo oboje naraz.

Peter Horvath: Spojitosť medzi súpismi ľudských práv v Dohovore a v Charte

Skôr než prikrčíme k podrobnému porovnaniu Charty a Dohovoru vyvstáva evidentná potreba stručného pohľadu do histórie oboch dokumentov.

*Charta základných práv Európskej únie*⁷⁵ je prvým dokumentom obsahujúcim písomnú katalogizáciu ustanovení za účelom ochrany ľudských práv v rámci Európskej únie, ktorý zabezpečuje právnu istotu a tiež prehľadnú viditeľnosť ľudských práv.

V období pred Chartou existovalo úsilie vytvoriť spoločnú „euroústavu“ (oficiálne „Ústavu pre Európu“) s úmyslom nahradiť všetky zmluvy EÚ jedným textom. Jej zakladajúcu zmluvu v Ríme 29. októbra 2004 podpísalo 25 členských štátov Európskej únie, čím dodali Charte právnu silu. Po niekoľkých debatách kvôli zamietavému hlasovaniu holandských a francúzskych voličov v referende bola zmluva napokon odmietnutá v roku 2005 a proces ratifikácie prerušený. Charta ako taká bola pôvodne súčasťou Európskeho dohovoru. Následne bola dňa 13. decembra 2007 v Portugalsku podpísaná Lisabonská zmluva⁷⁶, vytvorená ako náhrada vyššie uvedenej znefunkčnenej Ústavy pre Európu. Zmluva obsahovala veľké množstvo zmien, ktoré boli v podstate súčasťou spoločnej ústavy a dopĺňali dve základné zmluvy Európskej únie.

Ako je dobre známe, tieto dve hlavné zmluvy EÚ sú: - Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva⁷⁷ (Zmluva o EHS) z roku 1958, známa aj pod názvom Rímska zmluva, ktorá bola v Lisabone premenovaná na Zmluvu o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ); a - Zmluva o Európskej únii⁷⁸ (ZEÚ) alebo Maastrichtská zmluva z roku 1993, ktorá vytvorila Európsku úniu, novelizovaná Amsterdamskou zmluvou, Zmluvou z Nice a napokon Lisabonskou zmluvou. Nezahŕňala však vôbec žiadnu zmienku o základných či ľudských právach.

Lisabonská zmluva teda novelizovala tieto dve základné zmluvy v mnohých oblastiach a zmenila napríklad systém hlasovania. Ďalej dala členským štátom výslovné právo vystúpiť z EÚ a Charta základných práv sa stala právne záväznou. Najdôležitejšou zmenou však bola konsolidovaná právna subjektivita pre Európsku úniu. Je to jeden z najvýznamnejších aspektov, ktorý stanoví platformu pre EÚ ako právnickú osobu, aby sa stala signatárom Dohovoru.

Pre úplnosť uvedieme aj odkaz na článok 6 Zmluvy o Európskej únii, ktorý stanovuje:

---

⁷⁵ [http://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/Pravnicka_fakulta/Sluzby/Kniznica/O_kniznici/Charta - EU.pdf](http://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/Pravnicka_fakulta/Sluzby/Kniznica/O_kniznici/Charta_-_EU.pdf)
http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

⁷⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EN>
http://ec.europa.eu/archives/lisbon_treaty/full_text/index_sk.htm

⁷⁷ nekonsolidovaná verzia Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (Zmluva o EHS):
http://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_economic_community_rome_25_march_1957-en-cca6ba28-0bf3-4ce6-8a76-6b0b3252696e.html

<https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229sk00010331.pdf>

⁷⁸ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN>

[https://www.mzv.sk/App/WCM/media.nsf/vw_ByID/ID_3B704251D03F1D46C1257674002F6340_SK/\\$File/Zmluva_o_EU.pdf](https://www.mzv.sk/App/WCM/media.nsf/vw_ByID/ID_3B704251D03F1D46C1257674002F6340_SK/$File/Zmluva_o_EU.pdf)

„1. Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy.

Ustanovenia charty žiadnym spôsobom nerozširujú právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

Práva, slobody a zásady v charte sa vykladajú v súlade so všeobecnými ustanoveniami hlavy VII charty, ktorými sa upravuje jej výklad a uplatňovanie a pri riadnom zohľadnení vysvetliviek, na ktoré sa v charte odkazuje a ktoré označujú zdroje týchto ustanovení.

2. Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Týmto pristúpením nie sú dotknuté právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

3. Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorem o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.“

Zámerom Lisabonskej zmluvy je „dokončiť proces začatý Amsterdamskou zmluvou a Zmluvou z Nice, s cieľom posilniť efektívnosť a demokratickú legitimitu Únie a zlepšiť súdržnosť jej činnosti“⁷⁹

Charta teda zjavne spojila do jedného dokumentu základné práva chránené v rámci EÚ. Po prvýkrát bola vyhlásená na zasadnutí Európskej rady v Nice v roku 2000 – bez právnej záväznosti. Nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy 1. decembra 2009 sa Charta stala právne záväznou pre inštitúcie EÚ a národné vlády.

Úmyslom jej samotného textu však nie je vytvoriť nové práva, ale zosumarizovať práva existujúce:

- sústavy občianskych, politických, hospodárskych a sociálnych práv (precedenčné práva Súdneho dvora Európskej únie (Európskeho súdneho dvora – ESD), práva a slobody zakotvené v Dohovore a práva a zásady spoločných ústavných tradícií členských štátov EÚ) a
- „tretiu generáciu“ základných práv (ochrana údajov, čisté životné prostredie, záruky pre bioetiku, dobrá správa vecí verejných).

Charta vychádza z Európskeho dohovoru o ľudských právach⁸⁰, Európskej sociálnej charty⁸¹, judikatúry Európskeho súdneho dvora a existujúcich ustanovení právnych predpisov EÚ.

---

⁷⁹ Preambula Lisabonskej zmluvy

⁸⁰ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

⁸¹ <http://www.refworld.org/pdfid/3ae6b3678.pdf>

<https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/ESCRBooklet/Slovak.pdf>

Na druhej strane bol vytvorený Európsky dohovor o ľudských právach (formálne Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd) ako medzinárodná zmluva na ochranu ľudských práv a základných slobôd v celej Európe.

Vypracovala ho Rada Európy v roku 1950 a platnosť nadobudol 3. septembra 1953. Všetky členské štáty Rady Európy (RE) sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru (47 k dnešnému dňu), a u nových členov Rady Európy sa očakáva ratifikácia Dohovoru pri najbližšej príležitosti.

Dohovorom bol vytvorený Európsky súd pre ľudské práva (ESĽP). Bez zachádzania do podrobností je potrebné poznamenať, že v roku 1998 sa ESĽP stal plnohodnotnou stálou inštitúciou, pričom bola protokolom č. 11 Dohovoru⁸² zrušená Európska komisia pre ľudské práva, ktorá dovtedy rozhodovala o prípustnosti sťažností. Každá osoba, ktorá pociťuje porušenie svojich práv v rámci Dohovoru členským štátom Rady Európy, môže predniesť svoj prípad pred ESĽP. Dohovor je jediným *medzinárodným* dokumentom o ľudských právach, ktorý poskytuje individuálnu ochranu na tak vysokej úrovni.

Z hľadiska štruktúry Dohovor pozostáva z troch častí (hláv). Hlavné práva a slobody sú obsiahnuté v Hlave I, zloženej z článkov 2 až 18. Hlava II (články 19 až 51) sa zaoberá zriadením súdu a pravidlami jeho činnosti. Hlava III obsahuje rôzne záverečné ustanovenia.

V januári 2010 bolo na podpis predložených pätnásť protokolov k Dohovoru. Možno ich rozdeliť do dvoch hlavných skupín: protokoly meniace rámec systému Dohovoru a protokoly rozširujúce práva, ktoré môžu byť chránené.

Charta obsahuje 54 článkov rozdelených do siedmych hláv: prvých šesť hláv sa zaoberá hmotnými právami v rámci týchto okruhov: dôstojnosť, slobody, rovnosť, solidarita, občianstvo, spravodlivosť. Posledná hlava obsahuje všeobecné ustanovenia upravujúce výklad a uplatňovanie Charty.

Pred posúdením konkrétnych ustanovení oboch dokumentov je nesmierne dôležité najprv v krátkosti nahliadnuť do pravidiel týkajúcich sa výkladu a uplatňovania Charty, aby sme pochopili súvislosť medzi Chartou a Dohovorom. Na úvod je potrebné poznamenať, že panuje určitá neistota ohľadom vzťahu medzi Chartou a Dohovorom.

Podstatu prepojenia oboch dokumentov treba hľadať medzi všeobecnými ustanoveniami Charty, ktoré upravujú jej výklad a uplatňovanie. Posledná hlava (články 51 až 54) sa zaoberá výkladom a uplatňovaním Charty v týchto aspektoch: Rozsah pôsobnosti (článok 51); Rozsah a výklad práv a zásad (52); Úroveň ochrany (53) a napokon Zákaz zneužívania práv (54).

Článok 51⁸³ Charty stanovuje rozsah pôsobnosti. Jeho cieľom je určiť oblasti pôsobnosti Charty a vzťahuje sa predovšetkým na inštitúcie a orgány Európskej únie, samozrejme v súlade so zásadou

---

⁸² <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/155.htm>

http://www.ucps.sk/Protokol_c_11_k_EDLP

⁸³ Článok 51 – Rozsah pôsobnosti

subsidiarity. Požiadavka rešpektovať základné práva definované v rámci Únie je záväzná pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. Základné práva zaručené v Únii nemajú iný účinok než v rámci právomocí ustanovených zmluvami. Charta nemôže mať za následok rozšírenie rozsahu pôsobnosti práva Únie nad rámec právomocí Únie vymedzených v týchto zmluvách.

Článok 52⁸⁴ sa týka rozsahu a výkladu práv a zásad pre stanovenie pravidiel ich výkladu a zaoberá sa opatreniami na obmedzenie výkonu práv. Odsek dva odkazuje na práva uznané v tejto Charte, ktoré sú predmetom ustanovení už predošlých zmlúv. Najdôležitejšiu otázku týkajúcu sa Dohovoru možno nájsť v treťom odseku s poslaním zabezpečiť súlad medzi Chartou a Dohovorom. Znenie článku 52 je nasledovné:

„V rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore. Toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv.“

Znamená to, že ak práva uvedené v Charte zodpovedajú aj právam zaručeným v Dohovore, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovené v Dohovore. Je potrebné poznamenať, že toto ustanovenie tiež zahŕňa prípustné obmedzenia znamenajúce nutnosť pre zákonodarcu dodržať súlad s rovnakými normami, aké sú stanovené obmedzujúcimi opatreniami podľa Dohovoru, a to bez nepriaznivého vplyvu na autonómiu práva Únie a Európskeho súdneho dvora (ESD). Pozoruhodné je, že odkaz na Dohovor zahŕňa aj jeho protokoly. Význam a rozsah konkrétneho základného alebo ľudského práva neurčuje len samotný text, ale aj judikatúra ESĽP a ESD. Posledná veta článku 52 odseku 3 však umožňuje Únii priznať širší rozsah ochrany týchto práv, čo znamená, že úroveň ochrany zo strany Charty nemôže byť nikdy nižšia ako úroveň zaručená Dohovorom.

Článok 15 Dohovoru stanovuje:

„1. V prípade vojny alebo akéhokoľvek iného verejného ohrozenia existencie štátu, môže ktorákoľvek Vysoká zmluvná strana prijať opatrenia smerujúce k odstúpeniu od záväzkov vyplývajúcich z tohto dohovoru

---

1. Ustanovenia tejto charty sú pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, a tiež pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. V dôsledku toho rešpektujú práva, dodržiavajú zásady a podporujú ich uplatňovanie v súlade so svojimi príslušnými právomocami a pri zachovaní obmedzení právomocí Únie, ktoré boli na ňu prenesené zmluvami.

2. Táto charta nerozširuje rozsah pôsobnosti práva Únie nad rámec právomocí Únie, ani nezakladá žiadnu novú právomoc ani úlohu pre Úniu, ani nemení právomoci a úlohy vymedzené v zmluvách.

⁸⁴ Článok 52 – Rozsah a výklad práv a zásad

1. Akékoľvek obmedzenie výkonu práv a slobôd uznaných v tejto charte musí byť ustanovené zákonom a rešpektovať podstatu týchto práv a slobôd. Za predpokladu dodržiavania zásady proporcionality možno tieto práva a slobody obmedziť len vtedy, ak je to nevyhnutné a skutočne to zodpovedá cieľom všeobecného záujmu, ktoré sú uznané Úniou, alebo ak je to potrebné na ochranu práv a slobôd iných.

2. Práva uznané v tejto charte, ktoré sú predmetom ustanovení zmlúv, sa vykonávajú za podmienok a v medziach vymedzených týmito zmluvami.

3. V rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore. Toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv.

v rozsahu, v akom to bezprostredne vyžaduje naliehavosť situácie a za predpokladu, že tieto opatrenia sú zlučiteľné s jej inými záväzkami podľa medzinárodného práva.

2. Podľa tohto ustanovenia nie je možné odstúpiť od článku 2, s výnimkou úmrtí spôsobených dovolenými vojnovými činmi a od článkov 3, 4 (odsek 1) a 7.

3. Každá Vysoká zmluvná strana, ktorá využije svoje právo odstúpiť od záväzkov, v plnom rozsahu informuje generálneho tajomníka Rady Európy o opatreniach, ktoré prijala a o ich dôvodoch. Generálneho tajomníka Rady Európy informuje tiež o tom, kedy tieto opatrenia stratili platnosť a odkedy sa ustanovenia dohovoru znova vykonávajú v plnom rozsahu.“

Charta neovplyvňuje toto konkrétne ustanovenie Dohovoru, čiže členské štáty majú možnosť využiť výnimku z práv Dohovoru v prípade vojny alebo iného verejného ohrozenia života národa.

Zoznam práv, ktoré sa dajú považovať za zodpovedajúce právam v rámci Dohovoru, nezahŕňa v zmysle článku 52 odseku 3 Charty práva dopĺňajúce práva uvedené v Dohovore.

Články obsahujúce práva predložené v Dohovore, ktoré sa zhodujú s právami uvedenými v Charte, možno rozdeliť do dvoch skupín:

1. Články Charty, ktorých zmysel a rozsah je rovnaký ako v prípade zodpovedajúcich článkov Dohovoru.
2. Články, ktoré majú rovnaký zmysel ako zodpovedajúce ustanovenia Dohovoru, ale rozsah je širší.

Týmito dvoma skupinami sa budeme zaoberať neskôr. Teraz však poďme pokračovať článkom 53⁸⁵ Charty zameraným na úroveň ochrany naskutku určenej k udržaniu úrovne ochrany v rámci pôsobnosti práva Únie, medzinárodného práva a vnútroštátneho práva. S vedomým dôležitosťou Dohovoru je tu o ňom výslovná zmienka.

Článok 54⁸⁶ sa týka zákazu zneužívania práv a zodpovedá článku 17 Dohovoru, ktorý znie takto:

„Nič v tomto dohovore sa nesmie vykladať ako oprávnenie pre štát, skupinu alebo osobu vykonávať činnosť alebo uskutočniť skutok s cieľom narušiť práva alebo slobody v dohovore zakotvené, alebo na obmedzovanie týchto práv a slobôd vo väčšom rozsahu, než je stanovené v dohovore.“

---

⁸⁵ Článok 53 – Úroveň ochrany

„Žiadne ustanovenie tejto charty sa nesmie vykladať tak, že obmedzuje alebo poškodzuje ľudské práva a základné slobody uznané v rámci príslušného rozsahu ich pôsobnosti, právom Únie, medzinárodným právom a medzinárodnými zmluvami, ktorých zmluvnou stranou je Únia alebo všetky členské štáty, a najmä Európskym dohovorem o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj ústavami členských štátov.“

⁸⁶ Článok 54 – Zákaz zneužívania práv

„Žiadne ustanovenie tejto charty sa nesmie vykladať tak, že zahŕňa právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na poškodenie práv a slobôd uznaných v tejto charte alebo na ich obmedzenie vo väčšom rozsahu, ako je ustanovený v tejto charte.“

Pri zvážení všetkých uvedených aspektov vrátime sa teraz ku konkrétnym článkom oboch základných dokumentov pre oblasť ľudských práv.

Európsky dohovor o ľudských právach obsahuje nasledujúce ustanovenia týkajúce sa ľudských práv s odkazom na konkrétne články Dohovoru (s vyňatím ostatných ustanovení týkajúcich sa procedurálnych aspektov):

Článok 1 – Závazok dodržiavať ľudské práva

Článok 2 – Právo na život

Článok 3 – Zákaz mučenia

Článok 4 – Zákaz otroctva a nútenej práce

Článok 5 – Právo na slobodu a bezpečnosť

Článok 6 – Právo na spravodlivé súdne konanie

Článok 7 – Uloženie trestu výlučne na základe zákona

Článok 8 – Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života

Článok 9 – Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva

Článok 10 – Sloboda prejavu

Článok 11 – Sloboda zhromažďovania a združovania

Článok 12 – Právo uzavrieť manželstvo

Článok 13 – Právo na účinný opravný prostriedok

Článok 14 – Zákaz diskriminácie

Článok 15 – Odstúpenie vo výnimočných situáciách

Článok 16 – Obmedzenia politickej činnosti cudzincov

Článok 17 – Zákaz zneužitia práv

Protokoly:

Protokol č. 1: Článok 1 – Ochrana majetku

Článok 2 – Právo na vzdelanie

Článok 3 – Právo na slobodné voľby

Protokol č. 4: Článok 1 – Zákaz uväznenia pre dlh

Článok 2 – Sloboda pohybu

Článok 3 – Zákaz vyhostenia občanov

Článok 4 – Zákaz hromadného vyhostenia cudzincov

Protokol č. 6: Článok 1 – Zrušenie trestu smrti

Článok 2 – Trest smrti v čase vojny

Protokol č. 7: Článok 2 – Právo na odvolanie v trestných veciach

Článok 3 – Odškodnenie v prípade justičného omylu

Článok 4 – Právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný

Článok 5 – Rovnosť medzi manželmi

Protokol č. 12: Článok 1 – Všeobecný zákaz diskriminácie

Protokol č. 13: Článok 1 – Zrušenie trestu smrti

Charta základných práv Európskej únie v Hlave I s titulom Dôstojnosť obsahuje nasledovné články:

Článok 1 – Ľudská dôstojnosť

Článok 2 – Právo na život

Článok 3 – Právo na nedotknuteľnosť osoby

Článok 4 – Zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu

Článok 5 – Zákaz otroctva a nútených prác

Hlava II s titulom Slobody obsahuje nasledovné články:

Článok 6 – Právo na slobodu a bezpečnosť

Článok 7 – Rešpektovanie súkromného a rodinného života

Článok 8 – Ochrana osobných údajov

Článok 9 – Právo uzavrieť manželstvo a právo založiť rodinu

Článok 10 – Sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania

Článok 11 – Sloboda prejavu a právo na informácie

Článok 12 – Sloboda zhromažďovania a združovania

Článok 13 – Sloboda umenia a vedeckého bádania

Článok 14 – Právo na vzdelanie

Článok 15 – Slobodná voľba povolania a právo na prácu

Článok 16 – Sloboda podnikania

Článok 17 – Vlastnícke právo

Článok 18 – Právo na azyl

Článok 19 – Ochrana v prípade vysťahovania, vyhostenia alebo extradície

Hlava III s titulom Rovnosť obsahuje nasledovné články:

Článok 20 – Rovnosť pred zákonom

Článok 21 – Nediskriminácia

Článok 22 – Kultúrna, náboženská a jazyková rozmanitosť

Článok 23 – Rovnosť medzi ženami a mužmi

Článok 24 – Práva dieťaťa

Článok 25 – Práva starších osôb

Článok 26 – Integrácia osôb so zdravotným postihnutím

Hlava IV s titulom Solidarita obsahuje nasledovné články:

Článok 27 – Právo pracovníkov na informácie a konzultácie v rámci podniku

Článok 28 – Právo na kolektívne vyjednávanie a kolektívne akcie

Článok 29 – Právo na prístup k službám zamestnanosti

Článok 30 – Ochrana v prípade bezdôvodného prepustenia

Článok 31 – Spravodlivé a primerané pracovné podmienky

Článok 32 – Zákaz detskej práce a ochrana mladistvých pri práci

Článok 33 – Rodina a pracovný život

Článok 34 – Sociálne zabezpečenie a sociálna pomoc

Článok 35 – Zdravotná starostlivosť

Článok 36 – Prístup k službám všeobecného hospodárskeho záujmu

Článok 37 – Ochrana životného prostredia

Článok 38 – Ochrana spotrebiteľa

Hlava V s titulom Občianstvo obsahuje nasledovné články:

Článok 39 – Právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu

Článok 40 – Právo voliť a byť volený vo voľbách do orgánov samosprávy obcí

Článok 41 – Právo na dobrú správu vecí verejných

Článok 42 – Právo na prístup k dokumentom

Článok 43 – Európsky ombudsman

Článok 44 – Petičné právo

Článok 45 – Sloboda pohybu a pobytu

Článok 46 – Diplomatická a konzulárna ochrana

Hlava VI s titulom Spravodlivosť obsahuje nasledovné články:

Článok 47 – Právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces

Článok 48 – Prezumpcia nevinny a právo na obhajobu

Článok 49 – Zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov

Článok 50 – Právo ne byť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin

Pri porovnávaní chránených práv predložených v Charte a v Dohovore zistíme, že prvá sústava ustanovení obsahuje články, ktorých zmysel a rozsah sú rovnaké v Charte aj v Dohovore.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 2 – Právo na život</p> <p>1. Každý má právo na život.</p> <p>2. Nikto nesmie byť odsúdený na trest smrti ani popravený.</p>	<p>Článok 2 – Právo na život</p> <p>1. Právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.</p> <p>2. Zbavenie života sa nepovažuje za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak vyplýva z použitia sily, ktoré je bezpodmienečne nevyhnutné pri:</p> <p>a) obrane osoby proti nezákonnému násiliu;</p> <p>b) vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákonne zadržanej;</p> <p>c) zákonom potlačení nepokojov alebo vzbury.</p>

Odsek 1 Charty teda zjavne vychádza z prvej vety odseku 1 článku 2 Dohovoru. Druhá veta sa vzťahuje na trest smrti, ktorý bol zrušený na základe článku 1 protokolu č. 6 k Dohovoru. Na tomto ustanovení sa zakladá článok 2 odsek 2 Charty.

V súlade s článkom 53 odsek 3 Charty má článok 2 má rovnaký význam a rozsah, vrátane zákazových ustanovení uvedených v Dohovore.

CHARTA	DOHOVOR
--------	---------

<p>Článok 4 – Zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu</p> <p><i>Nikoho nemožno mučiť ani podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.</i></p>	<p>Článok 3 – Zákaz mučenia</p> <p><i>Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.</i></p>
---	---

Článok 4 Charty zaručuje rovnaké práva ako článok 3 Dohovoru. Zakazuje telesný trest, postupy pri výsluchu porušujúce fyzickú integritu, ako aj metódy „stresu a nátlaku“ (napríklad státie pri stene, odopieranie spánku či jedla a pitia, ale aj nútenie väzňov stáť či chodiť nahí). Taktiež zahŕňa tri samostatné kategórie zakázaného zaobchádzania:

- (1) mučenie;
- (2) neľudské zaobchádzanie/trest a
- (3) ponižujúce zaobchádzanie/trest.

Neexistuje náležitá všeobecne prijatá definícia toho, čo predstavuje „mučenie“. Mučenie je definované, či skôr v hrubých rysoch opísané, ako „úmyselné neľudské zaobchádzanie spôsobujúce veľmi závažné a kruté utrpenie“ (či už fyzické alebo duševné). Zlé zaobchádzanie „musí dosiahnuť minimálnu úroveň závažnosti“. Prahová úroveň závisí od všetkých okolností prípadu (dĺžka trvania, fyzické alebo duševné následky a v niektorých prípadoch pohlavie, vek a zdravotný stav poškodeného, atď.). Faktorom posudzovania rozdielu medzi uvedeným je zvyčajne *intenzita* zaobchádzania.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 5 – Zákaz otroctva a nútených prác</p> <p><i>1. Nikoho nemožno držať v otroctve alebo nevoľníctve.</i></p> <p><i>2. Od nikoho nemožno vyžadovať, aby vykonával nútené alebo povinné práce.</i></p>	<p>Článok 4 – Zákaz otroctva a nútej práce</p> <p><i>1. Nikoho nemožno držať v otroctve alebo nevoľníctve.</i></p> <p><i>2. Od nikoho sa nevyžaduje, aby vykonával nútené alebo povinné práce.</i></p>

Právo v článku 5 odseky 1 a 2 Charty zodpovedá článku 4 odsekom 1 a 2 Dohovoru s prakticky rovnakým znením.

Ohľadom odseku 1 nemožno odôvodniť žiadne obmedzenia, čiže tento zákaz je absolútny.

Slovné spojenie „nútené alebo povinné práce“ v odseku 2 je treba chápať vo svetle zákazových ustanovení obsiahnutých v článku 4 odsek 3 Dohovoru, ktorý obsahuje nasledujúce výnimky:

- a) práca vyžadovaná počas pozbavenia slobody alebo v čase podmieneného prepustenia,
- b) služba vojenského charakteru,

- c) služba vyžadovaná v prípade núdze alebo pohromy ohrozujúcej život,
d) práca alebo služba, ktorá tvorí súčasť bežných občianskych povinností

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 6 – Právo na slobodu a bezpečnosť</p> <p><i>Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť.</i></p>	<p>Článok 5 – Právo na slobodu a bezpečnosť</p> <p><i>1. Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikoho nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane na základe postupu stanového zákonom:</i></p> <p><i>a) zákonné pozbavenie slobody osoby po odsúdení príslušným súdom;</i></p> <p><i>b) zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody z dôvodu nesplnenia rozhodnutia vydaného súdom v súlade so zákonom alebo s cieľom zabezpečiť splnenie povinnosti stanovenej zákonom;</i></p> <p><i>c) zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, alebo ak je to dôvodne považované za potrebné za účelom zabránenia spáchaniu trestného činu alebo úteku po jeho spáchaní;</i></p> <p><i>d) pozbavenie slobody maloletého na základe zákonného rozhodnutia za účelom výchovného dohľadu alebo jeho zákonné pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán;</i></p> <p><i>e) zákonné pozbavenie slobody osôb, aby sa zabránilo šíreniu nákazlivej choroby, alebo duševne chorých osôb, alkoholikov, narkomanov alebo tulákov;</i></p> <p><i>f) zákonné zatknutie alebo iné pozbavenie slobody osoby, aby sa zabránilo jej nepovolenému vstupu na územie štátu, alebo osoby, proti ktorej sa vedie konanie o vypovedaní alebo vydaní.</i></p> <p><i>2. Každý, kto je zatknutý, musí byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, oboznámený s dôvodmi svojho zatknutia a s každým obvinením proti nemu.</i></p> <p><i>3. Každý, kto je zatknutý alebo pozbavený slobody v súlade s ustanovením odseku 1 písm. c) tohto článku, musí byť ihneď predvedený pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú</i></p>

	<p><i>zákonom na výkon súdnej moci a má právo, aby jeho vec bola prejednaná v primeranej lehote, alebo byť prepustený počas konania. Prepustenie sa môže podmieniť zárukou, že sa takáto osoba dostaví na pojednávanie.</i></p> <p><i>4. Každý, kto je zatknutý alebo inak pozbavený slobody, má právo podať návrh na začatie konania, v ktorom súd urýchlene rozhodne o zákonnosti pozbavenia jeho slobody a nariadi prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné.</i></p> <p><i>5. Každý, kto bol zatknutý alebo pozbavený slobody v rozpore s ustanoveniami tohto článku, má nárok na odškodnenie.</i></p>
--	--

Článok 6 Charty obsahuje práva zaručené v článku 5 Dohovoru, s rovnakým znením, významom a rozsahom. Oprávnené uplatnené obmedzenia nesmú byť nad rámec obmedzení povolených Dohovorom.

Právo na slobodu sa najčastejšie týka zatknutia a nezákonného pozbavenia slobody zo strany štátu. Právo na slobodu nie je absolútnym právom. Zabezpečuje, že osobu možno pozbaviť slobody len v súlade so zákonom. „Osobná bezpečnosť“ sa vzťahuje na zákaz svojvoľného pozbavenia slobody zo strany štátu. Zatknutie je najbežnejší typ zásahu do slobody. Nie každý zatknutý je pozbavený slobody (napr. osoby vzaté na policajnú stanicu a potom bez obvinenia prepustené), ale ak je zatknutie nezákonné, akékoľvek následné pozbavenie slobody bude tiež nezákonné. Inou formou pozbavenia slobody je *zadržanie*, ktoré sa najčastejšie spája s odňatím slobody. V prípade „nezákonnosti“ dĺžka doby sama o sebe nie je rozhodujúca. Dôvody zákonného pozbavenia slobody jedinca sú taxatívne uvedené v článku 5 Dohovoru.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 7 – Rešpektovanie súkromného a rodinného života</p> <p><i>Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a komunikácie.</i></p>	<p>Článok 8 – Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života</p> <p><i>1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.</i></p> <p><i>2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.</i></p>

Článok 7 Charty zodpovedá článku 8 Dohovoru. Od 1. júna 2010 bolo slovo „korešpondencia“ nahradené slovom „komunikácia“, čo je jediný rozdiel. „Komunikácia“ zahŕňa listy, telefónne hovory, faxy aj e-maily. ESĽP nepodal vyčerpávajúcu definíciu pojmu „súkromný život“. Východiskovým bodom opisu

„rodinného života“ je pokrvný vzťah, ale na etablovanie rodinného života môžu postačovať aj finančné a emocionálne väzby. Štátny orgán môže zasiahnuť do výkonu práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života človeka iba na základe vyčerpávajúceho zoznamu dôvodov uvedeného v článku 8 Dohovoru: národná bezpečnosť, verejná bezpečnosť, hospodársky blahobyt krajiny, predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochrana zdravia alebo morálky a ochrana práv a slobôd iných.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 10 (1) – Sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania</p> <p>1. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Toto právo zahŕňa slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo vieru sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním úkonov zachovávaním obradov.</p>	<p>Článok 9 – Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva</p> <p>1. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi a zachovávaním obradov.</p> <p>2. Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže podliehať len takým obmedzeniam, ktoré sú stanovené zákonom, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.</p>

Toto konkrétne právo je zrejme jedným z najstarších uznávaných práv. Rovnako je chránené právo *nemať* náboženské vyznanie alebo *nezúčastňovať sa* náboženských úkonov. Obmedzenia týkajúce sa tohto práva musia byť v súlade s článkom 9 odsek 2 Dohovoru.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 11 - Sloboda prejavu a právo na informácie</p> <p>1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu</p> <p>zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie a myšlienky bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice.</p> <p>2. Rešpektuje sa sloboda a pluralita médií</p>	<p>Článok 10 - Sloboda prejavu</p> <p>1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. (Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.)</p> <p>2. Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré stanovuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci</p>

Článok 11 Charty zodpovedá článku 10 Dohovoru. Obmedzenie výkonu tohto práva nesmie byť nad rámec uvedený v článku 10 odsek 2 Dohovoru bez ohľadu na prípadné obmedzenia, ktoré môže uložiť súťažné právo Únie na právo členských štátov zavádzať udeľovanie licencií (vysielanie, televízia alebo kino).

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 17 – Vlastnícke právo</p> <p>1. Každý má právo vlastniť svoj oprávnené nadobudnutý majetok, užívať ho, nakladať s ním a odkázať ho. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku, s výnimkou verejného záujmu, v prípadoch a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon, pričom musí byť včas vyplatená spravodlivá náhrada. Užívanie majetku môže byť upravené zákonom v nevyhnutnej miere v súlade so všeobecným záujmom.</p> <p>2. Duševné vlastníctvo je chránené</p>	<p>Článok 1 Protokolu č. 1 – Ochrana majetku</p> <p>Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré stanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.</p> <p>Predchádzajúce ustanovenie však nebráni právu štátu prijímať zákony, ktoré považuje za nevyhnutné, aby upravil užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom alebo zabezpečil platenie daní alebo iných poplatkov alebo pokút.</p>

Článok 17 Charty vychádza z článku 1 Dodatočného protokolu k Dohovoru a je spoločný pre všetky ústavy členských štátov. Jeho znenie bolo aktualizované, ale zmysel a rozsah tohto práva sú rovnaké ako zmysel a rozsah práva zaručeného článkom 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru, pričom obmedzenia výkonu tohto práva nesmú byť nad rámec obmedzení v ňom uvedených.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 19 (1) – Ochrana v prípade vystáhovania, vyhostenia alebo extradície</p> <p>1. Hromadné vyhostenie je zakázané.</p> <p>Článok 19 (2)</p> <p>2. Nikto nesmie byť vystahovaný, vyhostený ani vydaný do štátu, v ktorom existuje vážne riziko, že bude vystavený trestu smrti, mučeniu alebo inému neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.</p>	<p>Článok 4 Protokolu č. 4 – Zákaz hromadného vyhostenia cudzincov</p> <p>Hromadné vyhostenie cudzincov je zakázané.</p> <p>Článok 3 Protokolu č. 4 - Zákaz vyhostenia občanov</p> <p>1. Nikoho nemožno, či už individuálne alebo hromadne, vyhostiť z územia štátu, ktorého je občanom.</p> <p>2. Nikoho nemožno pozbaviť práva vstúpiť na územie štátu, ktorého je občanom.</p>

Článok 19 odsek 1 Charty má rovnaký význam a rozsah vo vzťahu k hromadnému vyhosteniu ako článok 4 Protokolu č. 4 k Dohovoru. Toto právo vychádza z práva členských štátov kontrolovať vstup, pobyt a vyhostenie cudzích štátnych príslušníkov. Jeho účelom je zabezpečiť, aby nebolo možné prijať žiadne opatrenie na vyhostenie všetkých osôb s konkrétnou štátnou príslušnosťou. Tento konkrétny zákaz v medzinárodnom práve vychádza z dvoch princípov – zákazu diskriminácie a zákazu svojvôle.

Článok 19 odsek 2 Charty odkazuje na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva ohľadom článku 3 Dohovoru

CHARTA	DOHOVOR

<p>Článok 48 – Prezumpcia nevinny a právo na obhajobu</p> <p>1. Každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.</p> <p>2. Každý, kto je obvinený, má zaručené právo na obhajobu</p>	<p>Článok 6 (2) a (3) – Právo na spravodlivé súdne konanie</p> <p>2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.</p> <p>3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:</p> <p>a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;</p> <p>b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;</p> <p>c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;</p> <p>d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;</p> <p>e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.</p>
---	--

Prezumpcia nevinny a právo na obhajobu zaručené článkom 48 Charty patria k najdôležitejším základným právam trestnoprávnej legislatívy v angloamerickom obecnom (zvykovom) práve aj v právnych poriadkoch kontinentálnej Európy. To isté platí pre článok 6 odseky 2 a 3 Dohovoru, v rovnakom význame a rozsahu v súlade s článkom 52 odsek 3 Charty. Prezumpcia nevinny znamená, že osoba obvinená z trestného činu sa považuje za nevinnú, kým jej vina nebola preukázaná zákonným spôsobom. Z tohto hľadiska dôkazné bremeno spočíva na orgánoch činných v trestnom konaní s povinnosťou dokázať, že obvinený spáchal trestný čin. Ak sa to orgánom nepodarí dokázať, obvinený musí byť zbavený viny. Úlohou orgánov je informovať obvineného o prípade vznesenom voči nemu, aby si mohol pripraviť a predniesť svoju obhajobu.

Pojem „obvinenie z trestného činu“ má autonómny význam. Konkrétne právo sa nevzťahuje na postupy v rámci vyšetrovania trestnej činnosti, ako sú krvné testy alebo dychové skúšky, lekárske vyšetrenia, odobratie odtlačkov prstov, prehliadky, alebo skupinová identifikácia. Ďalším všeobecným základným právnym princípom a právom v trestnom konaní je právo na obhajobu. V tejto súvislosti sú stanovené spoločné minimálne štandardy, ako je prístup k právnemu poradenstvu, prístup k bezplatnému tlmočeniu a prekladu alebo oboznámenie podozrivých osôb o ich právach.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 49 odsek 1 (vynímajúc poslednú vetu) a 2 – Zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov</p> <p>1. Nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu. Ak po spáchaní trestného činu zákon ustanovuje miernejší trest, uloží sa tento trest.</p> <p>2. Tento článok nebráni súdeniu a potrestaniu osoby za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, bolo trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných spoločenstvom národov.</p>	<p>Článok 7 - Uloženie trestu výlučne na základe zákona</p> <p>1. Nikoho nemožno uznať za vinného zo spáchania trestného činu na základe skutku alebo opomenutia, ktoré v čase jeho spáchania nie je považované podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva za trestný čin. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.</p> <p>2. Tento článok nebráni súdeniu a potrestaniu osoby za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, bolo trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi.</p>

Odsek 1 článku 49 Charty odkazuje na „trestný čin“ – platí teda iba vtedy, keď je osoba uznaná za vinnú (zo spáchania trestného činu). Tento článok sa týka len trestného stíhania. Pojem „trest“ má v tomto smere autonómny význam znamenajúci opatrenie uložené po uznaní za vinného zo spáchania trestného činu. Z odseku 2 bola odstránená zmienka o „civilizovaných“ národoch, čo však nemení zmysel tohto odseku. V súlade s článkom 52 odsek 3 Charty má tu zaručené právo rovnaký význam a rozsah ako právo zaručené článkom 7 Dohovoru. Článok 49 odsek 3 Charty⁸⁷ uvádza všeobecnú zásadu proporcionality medzi trestami a trestnými činmi, ktorú predpokladajú jednak ústavné tradície členských štátov ako aj judikatúra Európskeho súdneho dvora. Článok 49 uvádza tri hlavné zásady: zákonnosť (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), zákaz retroaktivity a primeranosť.

Budeme teraz pokračovať druhou sústavou ustanovení Charty s významom rovnakým ako zodpovedajúce články Dohovoru, ale so širším rozsahom:

CHARTA	DOHOVOR

⁸⁷ Článok 49 odsek 3: „Prisnosť trestov nesmie byť neprimeraná trestnému činu.“

<p>Článok 9 – Právo uzavrieť manželstvo a právo založiť rodinu</p> <p>Právo uzavrieť manželstvo a právo založiť rodinu sa zaručuje v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, ktoré upravujú výkon týchto práv.</p>	<p>Článok 12 – Právo uzavrieť manželstvo</p> <p>Muži a ženy, ktorí sú na to vekom spôsobilí, majú právo uzavrieť manželstvo a založiť rodinu v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, ktoré upravujú výkon tohto práva.</p>
--	--

Článok 9 Charty upravuje rovnakú oblasť ako článok 12 Dohovoru, avšak s rozšírenou pôsobnosťou na iné formy uzavretia manželstva v bežnom slova zmysle, pokiaľ sú tieto formy ustanovené vnútroštátnymi právnymi predpismi. Ide o modernizáciu znenia pre prípady, kedy vnútroštátne právne predpisy uznávajú alternatívy manželstva (vrátane manželstva medzi osobami rovnakého pohlavia).

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 12 (1) - Sloboda zhromažďovania a združovania</p> <p>1. Každý má právo pokojne sa zhromažďovať a slobodne sa združovať s inými na všetkých úrovniach, najmä v súvislosti s politickými, odborárskymi a občianskymi otázkami, z čoho vyplýva, že každý má právo zakladať na ochranu svojich záujmov odbory alebo vstupovať do nich.</p>	<p>Článok 11 - Sloboda zhromažďovania a združovania</p> <p>1. Každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa s inými, vrátane práva zakladať na obranu svojich záujmov odbory, alebo vstupovať do nich.</p> <p>2. Výkon týchto práv môže podliehať len takým obmedzeniam, ktoré stanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky alebo ochranu práv a slobôd iných. Tento článok nebráni zavedeniu zákonných obmedzení na výkon týchto práv príslušníkmi ozbrojených síl, polície a úradníkmi štátnej správy.</p>

Každý má právo: - pokojne sa zhromažďovať a- slobodne sa združovať na všetkých úrovniach, najmä v súvislosti s politickými, odborárskymi a občianskymi otázkami.

Politické strany na úrovni Únie prispievajú k vyjadrovaniu politickej vôle občanov Únie. Význam článku 12 odsek 1 Charty je rovnaký ako význam článku 11 Dohovoru, ale jeho rozsah je širší, keďže sa vzťahuje na všetky úrovne (vrátane európskej úrovne). S odvolaním sa na článok 52 odsek 3 Charty obmedzenia nesmú prekročiť rámec uvedený v článku 11 odsek 2 Dohovoru.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 14 (1), (3) – Právo na vzdelanie</p> <p>1. Každý má právo na vzdelanie a na prístup k odbornému a ďalšiemu vzdelávaniu.</p> <p>(2. Toto právo zahŕňa možnosť bezplatnej povinnej školskej dochádzky.)</p> <p>3. Sloboda zakladať vzdelávacie inštitúcie za predpokladu dodržiavania demokratických zásad a právo rodičov zabezpečiť vzdelanie a výchovu svojich detí v zhode s ich náboženským, filozofickým a pedagogickým presvedčením sa rešpektuje v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, ktoré upravujú výkon tohto práva.</p>	<p>Článok 2 Protokolu č. 1 – Právo na vzdelanie</p> <p>Nikom nemožno odoprieť právo na vzdelanie. Pri výkone akýchkoľvek funkcií v oblasti výchovy a výučby, ktoré štát vykonáva, bude rešpektovať právo rodičov zabezpečovať túto výchovu a vzdelávanie v zhode s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.</p>

Tento konkrétny článok Charty je potrebné posudzovať s rozšíreným rozsahom zahŕňajúcim prístup k odbornému a ďalšiemu vzdelávaniu. Toto právo na vzdelanie sa vzťahuje na materské, základné a stredné školstvo, aj na vyššie vzdelávanie vrátane univerzitného školstva a odborného vzdelávania. Podstata tohto práva však do značnej miery závisí na úrovni a type predmetného vzdelávania: základné vzdelávanie má univerzálny charakter, je povinné a musí byť poskytované bezplatne, čo však samozrejme neznamená, že všetko základné vzdelávanie musí byť bezplatné.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 47 (1) – Právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces</p> <p>Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.</p> <p>Článok 47 (2) a (3)</p> <p>Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať. Právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú</p>	<p>Článok 13 – Právo na účinný opravný prostriedok</p> <p>Každý, koho práva a slobody priznané týmto dohovorom boli porušené, má právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom bez ohľadu na to, že porušenie spôsobili osoby pri plnení ich úradných povinností.</p> <p>Článok 6 (1) – Právo na spravodlivé súdne konanie</p> <p>1. Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne</p>

<p><i>dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.</i></p>	<p><i>nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti.</i></p>
--	--

Článok 47 odsek 1 Charty vychádza z článku 13 Dohovoru. Druhý odsek zodpovedá článku 6 odsek 1 Dohovoru. V právnych predpisoch Únie sa právo na spravodlivé prejednanie záležitosti neobmedzuje na spory týkajúce sa občianskoprávných práv a záväzkov, čo je jeden z dôsledkov toho, že Európska únia je spoločenstvo založené na zásadách právneho štátu. Odsek 3 uvádza povinnosť poskytnúť právnu pomoc, ak by absencia takejto pomoci narušila právo na účinný prostriedok nápravy. Tento článok Charty kombinuje dve práva – právo na spravodlivé súdne konanie a právo na účinný prostriedok nápravy.

CHARTA	DOHOVOR
<p>Článok 50 – Právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin</p> <p><i>Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným</i></p> <p><i>rozsudkom v súlade so</i> <i>zákonom.</i></p>	<p>Článok 4 Protokolu č. 7 – Právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný</p> <p><i>1. Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní podliehajúcim právomoci toho istého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený právoplatným rozsudkom v súlade so zákonom a trestným poriadkom tohto štátu.</i></p> <p><i>2. Ustanovenia predchádzajúceho odseku nie sú na prekážku obnove konania v súlade so zákonom a trestným poriadkom príslušného štátu, ak nové alebo novoodhalené skutočnosti alebo podstatná chyba v predchádzajúcom konaní mohli ovplyvniť rozhodnutie vo veci.</i></p> <p><i>3. Od tohto článku nemožno odstúpiť podľa článku 15 dohovoru.</i></p>

Článok 50 treba zvažovať s rozšírenou pôsobnosťou na úrovni Európskej únie medzi vnútroštátnymi súdmi členských štátov. Je to pravidlo požiadavky „*non bis in idem*“ („nie dvakrát v tej istej veci“) často označované aj ako *dvojité potrestanie za ten istý trestný čin*, ktoré tiež zakazuje dvojité stíhanie. Tento princíp v podstate znamená, že je zakázané druhýkrát začať konanie alebo otvoriť rozsudok proti tej istej osobe za ten istý trestný čin, alebo s rovnakými vnútroštátnymi súdmi.

Po porovnávanom prehľade vyššie uvedených dvoch sústav článkov mali by sme sa stručne pozrieť na zvyšok práv zaručených Chartou bez ich vyčerpávajúceho obsiahnutia (len s odkazom na najdôležitejšie práva) a bez uvedenia znenia týchto článkov.

Článok 1 – Ľudská dôstojnosť

Dôstojnosť je v podstate nielen jedným zo základných práv, ale vystihuje aj ich podstatu. Právo na ľudskú dôstojnosť uznáva, že každý ľudský život má hodnotu nezávisle na akýchkoľvek faktoroch (napr. na spoločenskom postavení), pričom táto hodnota je rovnaká u všetkých ľudských bytostí bez ohľadu na ich charakteristiku (pohlavie, rasa, etnický pôvod, vek, zdravotné postihnutie, atď.). Článok 1 zaručuje právo na život a zakazuje mučenie, otroctvo, trest smrti, eugenické praktiky a klonovanie ľudských bytostí. Všeobecne povedané, mučenie, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie, krutý a neobvyklý trest, zjavné popretie základných práv či dokonca diskriminácia na základe pohlavia, rasy atď. považujú sa za porušenie ľudskej dôstojnosti.

Článok 3 – Právo na nedotknuteľnosť osoby

Zásady článku 3 sú zahrnuté v Dohovore o ľudských právach a biomedicíne. Pokiaľ ide o slobodný a informovaný súhlas, k porušeniu práva na nedotknuteľnosť osoby nedochádza vtedy, ak daná osoba chápe riziká a výhody zvoleného postupu (ako aj jeho alternatív) a slobodne dá svoj súhlas. Tento konkrétny článok zakazuje eugenické praktiky (napríklad nútená sterilizácia, nútené tehotenstvo a prerušenie tehotenstva, atď.) a tiež reprodukčné klonovanie ľudských bytostí.

Článok 8 Charty vyžaduje ochranu osobných údajov, záruka ktorej vychádza okrem iného z článku 8⁸⁸ Dohovoru.

Článok 13 – Sloboda umenia a vedeckého bádania

Toto právo pramení z práva na slobodu myslenia a prejavu a môže byť predmetom obmedzení výkonu uvedených v článku 10 Dohovoru (Sloboda prejavu).

Článok 16 – Sloboda podnikania

---

⁸⁸ Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života

1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.

2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.

Tento konkrétny článok vychádza z judikatúry Európskeho súdneho dvora. Obmedzenie výkonu tohto práva sa riadi článkom 52 odsek 1 Charty.

Článok 20 – Rovnosť pred zákonom

Princíp právneho štátu je obsiahnutý vo všetkých európskych ústavách a rovnako ho ctí aj súd, čomu zodpovedá tento článok.

Článok 21 – Nediskriminácia

Toto ustanovenie siaha nad rámec článku 14 Dohovoru ohľadom poskytovanej ochrany. Ustanovenie sa nevzťahuje na obmedzený okruh osôb. Kategórie ľudí, ktorí musia byť chránení, možno podľa potreby rozšíriť na sociálne potreby. Ak sa zaobchádzanie s osobami v podobnom postavení výrazne líši od zaobchádzania považovaného za bežné, je nutné uviesť primerané a objektívne zdôvodnenie v závislosti od účelu opatrenia a primeraný vzťah medzi daným opatrením snažiacim sa dosiahnuť ho a cieľom konkrétneho opatrenia.

Článok 23 – Rovnosť medzi ženami a mužmi

Ustanovenie sa týka všetkých oblastí a zahŕňa nielen rovnosť, pokiaľ ide o rovnakú odmenu za rovnakú prácu, ale vzťahuje sa aj na rovnú účasť vo všetkých sférach spoločnosti.

Článok 24 – Práva dieťaťa

Týkajú sa detí do veku 18 rokov, pokiaľ príslušné vnútroštátne právne predpisy neuznávajú skorší vek dosiahnutia plnoletosti, pričom ustanovenia chránia základné záujmy detí.

Článok 26 – Integrácia osôb so zdravotným postihnutím

Táto záruka vychádza zo všeobecnej požiadavky nediskriminácie a rovnakého zaobchádzania.

Charta v článkoch 27 až 38 zaručuje základné práva pracovníkov a spotrebiteľov v rámci Hlavy IV s titulom Solidarita, vrátane práva na informácie, na spravodlivé a primerané pracovné podmienky, na sociálne zabezpečenie a zdravotnú starostlivosť, či ustanovenia o ochrane životného prostredia.

Pod pojmom práva občanov v článkoch 39 až 46 Charta poskytuje záruky za účelom ochrany práv týkajúcich sa volieb, európskeho ombudsmana a tiež slobody pohybu a pobytu.

Na záver stojí za to urobiť pár poznámok o vzťahoch medzi Európskym súdnym dvorom (ESD), Dohovorom a Európskym súdom pre ľudské práva (ESĽP). Článok 6 odsek 2 Zmluvy o Európskej únii⁸⁹ (ZEÚ)

⁸⁹ Článok 6 (2) ZEÚ

„Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Týmto pristúpením nie sú dotknuté právomoci Únie vymedzené v zmluvách.“

stanovuje, že EÚ pristúpi k Dohovoru, ktorý EÚ kolektívne podpíše podobne ako učinia jednotlivé krajiny. Keď sa tak stane, EÚ bude ako celok podliehať právomoci štrasburského súdu a následne bude možné napadnúť opatrenia na úrovni EÚ priamo pred súdom. Existujúce vzťahy medzi ESD a ESĽP by sa zjavne dali opísať ako vzájomné uznávanie a spolupráca. Nie je jasné, či po pristúpení budú rozhodnutia ESD napadnuteľné v Štrasburgu. Je však pravdepodobné, že v dôsledku článku 6 (2) Zmluvy o Európskej únii by malo existovať právo na odvolanie z ESD k ESĽP, ak by nejaký zákon EÚ bol napadnutý pre porušenie práva zakotveného v Dohovore. Je však dôležité si uvedomiť, že Európsky súdny dvor sa nikdy nestane niečím ako všeobecným ústavným súdom – má právomoc riešiť iba prípady, ktoré spadajú do pôsobnosti práva EÚ. Nie je nutné, aby boli vyčerpané miestne opravné prostriedky. Aj súd nižšej inštancie sa môže sám rozhodnúť predložiť daný prípad Európskemu súdnemu dvoru. Situácia je výrazne odlišná v prípade ESĽP – ten sa zaoberá daným prípadom až po tom, čo absolvoval celú cestu po najvyšší súd predmetnej krajiny. Pokiaľ daný prípad túto cestu neabsolvoval, ESĽP ho neprijme. Po prijatí Lisabonskej zmluvy by mohli rozdiely medzi ESD a ESĽP viesť k vyššiemu počtu prípadov z oblasti ľudských práv, ktorými sa bude zaoberať ESD. Závazný štatút Charty EÚ a možnosť vyššieho štandardu ochrany by mohli zatriktívniť ľuďom v EÚ cestu do Luxemburska skôr než do Štrasburgu. Uvidíme...

Marica Pirošíková: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) neobsahuje ustanovenie, ktoré by sa týkalo výlučne práv osoby poškodenej trestným činom (ďalej len „poškodený“). Napriek tomu však Európsky súd pre ľudské práva (ďalej v len „Súd“) vo svojej judikatúre vyvodil z jednotlivých článkov Dohovoru záruky, ktoré významne ovplyvňujú postavenie poškodeného v konaní pred vnútroštátnymi orgánmi. V prípade, ak sú tieto záruky zo strany vnútroštátnych orgánov porušené, môžu sa poškodení obrátiť so svojou sťažnosťou na Súd.

Článok 2 Dohovoru

V zmysle judikatúry Súdu, prvá veta článku 2 ods. 1 ukladá štátu nielen zdržať sa úmyselného a nezákonného pozbavenia života, ale tiež uskutočniť primerané kroky za účelom ochrany života osôb podliehajúcich jeho právomoci. Tento záväzok podľa Súdu zahŕňa primárnu povinnosť štátu zabezpečiť právo na život tým, že zavedie účinné trestnoprávne ustanovenia odstraňujúce od páchania trestných činov proti jednotlivcovi a systém orgánov činných v trestnom konaní za účelom prevencie, potlačania a trestania porušení týchto ustanovení. Zároveň môže tento záväzok za určitých okolností prerásť do pozitívnej povinnosti štátnych orgánov uskutočniť preventívne operatívne opatrenia za účelom ochrany osoby, ktorej život je v ohrození z dôvodu trestnej činnosti inej osoby. Majúc na pamäti ťažkosti pri spravovaní súčasnej spoločnosti, nepredvídateľnosť ľudského správania a nutnosť voľby pri stanovovaní priorit a zdrojov, rozsah tohto záväzku je nutné interpretovať tak, aby na štátne orgány nekladol neznesiteľné alebo neprimerané bremeno. Preto nie každé domnelé nebezpečenstvo, ktoré hrozí životu, zaväzuje štátne orgány prijať v súlade s Dohovorom konkrétne opatrenia na zabránenie jeho zhmotnenia. Predpokladom vzniku pozitívnej povinnosti je zistenie, že štátne orgány v danom čase vedeli alebo mali vedieť o existencii skutočného a bezprostredného rizika hroziaceho životu konkrétnej fyzickej osoby z dôvodu trestnej činnosti tretej osoby a neprijali v rámci svojich právomocí opatrenia, ktoré by sa odôvodnili zdali byť primeranými na odvrátenie tohto nebezpečenstva.

Povinnosť chrániť právo na život v zmysle článku 2 Dohovoru ďalej vyžaduje, aby sa uskutočnilo účinné oficiálne vyšetrovanie, ak boli jednotlivci násilne usmrtení. Hlavným cieľom takéhoto vyšetrovania je zabezpečiť účinnú implementáciu vnútroštátneho práva, ktoré chráni právo na život a v prípadoch, ktoré sa týkajú zamestnancov alebo orgánov štátu, zistiť ich zavinenie na úmrtiach, ku ktorým došlo v rámci ich zodpovednosti. Aká forma vyšetrovania naplní tieto ciele sa môže meniť v závislosti od odlišných okolností. Avšak akýkoľvek spôsob je použitý, orgány musia konať z vlastnej iniciatívy bezprostredne po tom, ako sa o prípade dozvedeli. Nemôžu ponechať na iniciatíve blízkeho príbuzného, aby podal formálnu sťažnosť alebo bral zodpovednosť za priebeh akéhokoľvek vyšetrovania. Aby bolo vyšetrovanie namietaného nezákonného usmrtenia zamestnancami štátu účinné, môže byť všeobecne považované za nevyhnutné pre osoby zodpovedné a vykonávajúce vyšetrovanie, aby boli nezávislé od tých, ktoré boli zúčastnené na udalosti. Uvedené znamená nielen absenciu hierarchického a inštitucionálneho vzťahu ale tiež reálnu nezávislosť. Vyšetrovanie musí byť tiež účinné v tom zmysle, že je spôsobilé viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb. Uvedené nie je povinnosťou vo vzťahu k výsledku, ale pokiaľ ide o spôsoby. Orgány musia uskutočniť primerané kroky umožňujúce im zaistiť dôkazy týkajúce sa prípadu, vrátane *inter alia*,

výpovedí očitých svedkov, znaleckých dôkazov a ak je to vhodné, pitvy poskytujúcej úplnú a presnú správu o zranení a objektívnu analýzu klinických záverov, vrátane príčiny smrti. Pri akýchkoľvek nedostatkoch vyšetrovania, ktoré znemožnia zistenie príčiny smrti alebo zodpovednej osoby alebo osôb hrozí, že budú v rozpore s týmto štandardom. Požiadavka promptnosti a primeranej rýchlosti je obsiahnutá v tomto kontexte. Zatiaľ čo môžu vzniknúť prekážky alebo ťažkosti, ktoré zabraňujú pokroku vo vyšetrovaní v osobitnej situácii, rýchla odpoveď orgánov vyšetrujúcich použitie smrteľného násillia môže byť všeobecne považovaná za nevyhnutnú pre udržanie dôvery verejnosti v ich oddanosť právnemu štátu a prevenciu akéhokoľvek zdania kolúzie alebo tolerancie nezákonných konaní. Z rovnakých dôvodov musia existovať dostatočné prvky verejnej kontroly vyšetrovania alebo jeho výsledkov, aby bola zabezpečená zodpovednosť v praxi, ako aj v teórii. Stupeň verejnej kontroly sa môže samozrejme meniť od prípadu k prípadu. Akokoľvek, vo všetkých prípadoch blízki príbuzní poškodeného musia byť zapojení do konania v rozsahu nevyhnutnom na zabezpečenie ich legitímnych záujmov.

V prípade *Mižigárová proti Slovenskej republike* (rozsudok zo 14. decembra 2010) sťažovateľka podľa článku 2 Dohovoru namietala porušenie práva na život v dôsledku toho, že jej manžel zomrel na následky smrteľného zranenia, ktoré utrpel v priebehu policajného predvedenia, a že slovenské orgány neuskutočnili dôkladné a skutočné vyšetrovanie okolností jeho smrti. Podľa článku 3 Dohovoru tiež namietala, že s jej manželom bolo počas policajného predvedenia zle zaobchádzané, a že orgány neuskutočnili dostatočné vyšetrovanie vo vzťahu k tomuto zlému zaobchádzaniu. Sťažovateľka ďalej tvrdila, že vo vzťahu k jej sťažnostiam podľa článkov 2 a 3 nemala účinný prostriedok nápravy v zmysle článku 13 Dohovoru. Nakoniec namietala, že jej práva a práva jej zosnulého manžela podľa článkov 2, 3 a 13 Dohovoru v spojení s článkom 14 boli porušené z dôvodu etnickej príslušnosti.

Skutkové okolnosti prípadu možno zhrnúť nasledovne. Dňa 12. augusta 1999 približne medzi 20.00 hod. a 20.30 hod. polícia zadržala manžela sťažovateľky spolu s ďalšou osobou. Polícia ich podozrievala z krádeže bicyklov, na ktorých jazdili. Počas zadržania policajti proti nim použili hmaty a chvaty a odviezli ich na Okresné oddelenie Policajného zboru Poprad. V čase zadržania bol manžel sťažovateľky (pán Šarišský) v dobrom zdravotnom stave. Potom, ako ho vypočuli štyria policajti, bol odvedený do inej miestnosti za účelom ďalšieho výsluchu policajtom, ktorý bol mimo služby a s ktorým sa už pred tým stretol, poručikom F. Počas výsluchu bol manžel sťažovateľky postrelený do brucha. Po štyroch dňoch strávených v nemocnici tomuto zraneniu podľahol. Dňa 29. mája 2000 podala prokurátorka proti poručíkovi F. obžalobu za trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 224 ods. 1 a 2 Trestného zákona, ku ktorému došlo v dôsledku toho, že nedbanlivosťou porušil dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania. V obžalobe bolo okrem iného uvedené, že pri vyšetrovacom pokuse zo 4. mája 2000 bolo preukázané, že výpoveď poručíka F., podľa ktorej mal zbraň v puzdre, ktoré zakrývala košeľa, nebola pravdivá, pretože ak by tomu bolo tak, manžel sťažovateľky by nemohol vytiahnuť z neho zbraň. Dňa 18. októbra 2000 sudca Okresného súdu Poprad vydal podľa § 314e Trestného poriadku trestný rozkaz. Ním uznal poručíka F. vinným z trestného činu ublíženia na zdraví v zmysle § 224 ods. 1 a 2 Trestného zákona, ku ktorému došlo v dôsledku toho, že nedbanlivosťou porušil dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania. V trestnom rozkaze bolo uvedené, že podľa príslušných predpisov si nezabezpečil zbraň, v dôsledku čoho manžel sťažovateľky zbraň vytiahol z puzdra a spôsobil si ňou smrteľné zranenia. Poručík F. bol odsúdený na trest odňatia slobody vo výmere 1 roka, ktorý mu bol podmienene odložený na skúšobnú dobu dva a pol roka. Ani prokurátor, ani

poručík F. nepodali proti trestnému rozkazu odvolanie a tak nadobudol právoplatnosť. Poručík F. následne, dňa 23. januára 2001, spáchal samovraždu.

Rozsudkom zo 14. decembra 2010 Súd vo vzťahu k podstate sťažnosti konštatoval, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru. V tomto ohľade Súd uviedol, že aj ak manžel sťažovateľky spáchal samovraždu spôsobom, aký opísali vnútroštátne orgány, tieto porušili svoju povinnosť uskutočniť primerané opatrenia na ochranu jeho zdravia a telesnej integrity počas policajného zadržania. Poznamenal zároveň, že okolnosti prípadu neodôvodňovali, aby službukonajúci policajt mal pri sebe zbraň počas výsluchu sťažovateľkinho manžela, ktorý bol podozrivý z krádeže bicyklov. Ďalej poukázal na to, že vnútroštátna právna úprava, účinná v danom čase, vyžadovala, aby si policajti zabezpečili služobnú zbraň s cieľom vylúčiť akékoľvek „neželané“ následky. Vzhľadom na to, že dotknuté orgány tak nepostupovali, Súd konštatoval, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru v jeho hmotnej časti.

Pokiaľ ide procesnú časť článku 2 Dohovoru, t. j. o vyšetovanie okolností smrti manžela sťažovateľky, Súd dospel k záveru, že nebolo dostatočne nezávislé. Nad vyšetovaním dohliadali pracovníci sekcie kontroly a inšpekčnej služby ministerstva vnútra. Súd uviedol, že títo pracovníci boli podriadení ministerstvu vnútra. Aj keby sa Súd domnieval, že títo pracovníci boli dostatočne nezávislí na účely článku 2 Dohovoru, je podľa neho poľutovaniahodné, že začali svoje vyšetovanie až 13. augusta 1999, kedy pracovníčka vypočúvala zraneného pána Šarišského v nemocnici. Vyšetrovacía skupina, ktorá bola vytvorená hneď po postrelení sa skladala z policajtov z Popradu, čo bol okres, ku ktorému prináležal poručík F. Boli to títo policajti, ktorí uskutočnili počiatočné forenzné preskúmanie miesta činu. Navyše, po tom, ako prípad prevzali pracovníci sekcie kontroly a inšpekčnej služby, boli policajti z Popradu naďalej zúčastnení na vyšetovaní. Konkrétne, zo záznamu o vyšetovacom pokuse uskutočnenom 4. mája 2000 je zrejmé, že technici vykonávajúci pokus boli z Okresného riaditeľstva Policajného zboru Poprad, čo bol okres poručíka F. Ďalšie vyšetovanie bolo tiež vykonávané Krajským úradom vyšetovania Prešov. Zatiaľ čo Súd uznal, že miestna polícia nemôže zostať pasívna do príchodu nezávislých vyšetovateľov, za absencie osobitných okolností, okamžité konanie miestnej polície by malo byť obmedzené na zabezpečenie inkriminovaného miesta. V predmetnom prípade vyšetrovacía skupina ohliadla miesto činu, fotograficky ho zdokumentovala, zabezpečila odtlačky prstov, balistické, biologické a hmotné dôkazy. Avšak nemali potrebné technické vybavenie na odobratie povýstrelových splodín z rúk poručíka F. a namiesto toho mu umožnili vrátiť sa domov aj keď uviedli, že bol pod stálym policajným dozorom. Neboli poskytnuté žiadne detaily o identite tohto policajta alebo rozsahu dozoru. Akokoľvek, vzhľadom na to, že pracovníci sekcie kontroly a inšpekčnej služby ministerstva vnútra prišli až nasledujúci deň, predpokladá sa, že policajt bol tiež z okresu poručíka F. v Poprade. Súd si tiež všimol pokračujúcu prítomnosť technika z okresu poručíka F. v Poprade vo vyšetovaní, predovšetkým počas vyšetovacieho pokusu uskutočneného 4. mája 2000. Jeho účasť minimalizuje zdanie nezávislosti vyšetovania a uvedené nemôže byť napravené následnou účasťou sekcie kontroly a inšpekčnej služby. Súd preto dospel k záveru, že vyšetovanie nebolo dostatočne nezávislé.

Navyše, Súd dospel k záveru, že vážnym nedostatkom týkajúcim sa smrti pána Šarišského bola skutočnosť, že vyšetovatelia nevenovali náležitú pozornosť tvrdeniu pána Šarišského, že sa postrelil potom, ako mu poručík F. podal zbraň. Tvrdenie, že poručík F. dal dobrovoľne zbraň pánovi Šarišskému je vážnejším argumentom proti poručíkovi F. ako ten o spôsobení škody na zdraví z nedbanlivosti avšak nevyzerá, že by sa ním vyšetovatelia zaoberali uprednostniac namiesto toho spoliehanie sa na tvrdenie poručíka F., že mu

pán Šarišský násilne odňal zbraň. Súd ďalej uviedol, že v prípadoch, ako je predmetný, v ktorom neexistovali nezávislí očití svedkovia incidentu, malo zabezpečenie forenzných stôp rozhodujúcu dôležitosť pri zisťovaní, kto bol zodpovedný za smrť p. Šariškého. Ak by vyšetrovatelia priniesli na policajnú stanicu potrebné vybavenie, povýstrelové splodiny mohli byť odobraté z rúk poručíka F. bezprostredne po streľbe. Ak by takéto stopy boli zabezpečené, bolo by možné vylúčiť alebo potvrdiť, či stlačil spúšť. Namiesto toho boli stopy zabezpečené až na ďalší deň. Napriek tomu, že vláda uviedla, že poručík F. zostal pod policajným dozorom, až kým neboli vzorky odobraté, Súd mal pochybnosť o nezávislosti policajta vykonávajúceho dozor, ktorý bol pravdepodobne z okresu, ku ktorému prináležal poručík F. V dôsledku toho sa podľa Súdu nebolo možné spoliehať na výsledky testu týkajúceho sa povýstrelových splodín. Napriek tomu, že balistický posudok neskôr potvrdil, že pán Šarišský sa „s najväčšou pravdepodobnosťou“ postrelil sám, náležité vykonaný test týkajúci sa povýstrelových splodín by bol rozhodujúci. Vyšetrovatelia teda neuskutočnili všetky primerané kroky na zabezpečenie dôkazov týkajúcich sa incidentu, v dôsledku čoho nebolo vyšetrovanie spôsobilé zistiť nad akúkoľvek pochybnosť, kto bol zodpovedný za smrť pána Šariškého. Nakoniec Súd uviedol, že bola venovaná veľmi malá pozornosť tvrdeniu sťažovateľky, že manžel mal poranenia na tvári, ramene a uchu, napriek tomu, že pitva prítomnosť týchto zranení potvrdila. Vláda následne uviedla, že týmto zraneniam nebola venovaná pozornosť, pretože neboli relevantné pre zistenie príčiny smrti. Akokoľvek, boli relevantné pre zistenie, či bolo s pánom Šarišským zo strany policajtov zle zaobchádzané, či už počas zadržania alebo predvedenia, čo by bolo následne relevantné pre vyšetrenie možného porušenia článku 2 Dohovoru, ako aj samostatného porušenia podľa článku 3. Súd preto dospel k záveru, že nedostatok vyšetrovania vo vzťahu k tvrdeniu sťažovateľky, že s jej manželom bolo zo strany policajtov zle zaobchádzané pred tým, ako došlo k postreleniu, bolo vážnym pochybením vo vyšetrovaní a zabránilo orgánom v získaní jasného a presného obrazu udalostí vedúcich k smrti pána Šariškého. Vo svetle vyššie uvedeného, Súd dospel k záveru, že na vnútroštátnej úrovni nebolo uskutočnené účelné vyšetrovanie spôsobilé zistiť pravdivosť skutočností týkajúcich sa smrti pána Šariškého. Z uvedeného dôvodu dospel k záveru o porušení procesnej časti článku 2 Dohovoru.

Súd priznal sťažovateľke 45 000 EUR ako náhradu nemajetkovej ujmy a 8000 EUR ako náhradu nákladov a výdavkov. Zvyšok jej nárokov zamietol.

V prípade *Eremiášová a Pechová proti Českej republike* (rozsudok zo 16. februára 2012) sťažovateľky namietali, že v prípade pána V. P., partnera prvej sťažovateľky a syna druhej sťažovateľky, ktorý zomrel v júli 2002 v dôsledku pádu z okna budovy obvodného oddelenia Polície Českej republiky v Brne, došlo k porušeniu práva na život chráneného článkom 2 Dohovoru, a to z dvoch dôvodov: jednak je toto úmrtie pričítateľné vnútroštátnym orgánom, jednak jeho vyšetrovanie nebolo účinné, pretože niektoré dôležité vyšetrovacie úkony neboli uskutočnené riadne a dôkladne, a ani nezávislé, pretože ho najmä v jeho úvodnej fáze realizovali policajti, a nie na polícii nezávislý orgán.

Pokiaľ ide o porušenie hmotnej časti článku 2 Súd riešil, či sú vnútroštátne orgány zodpovedné za sporné úmrtie. Uviedol okrem iného, že štáty musia prijať rozumné kroky na ochranu života osôb na svojom území, vrátane určitých preventívnych opatrení. U zadržaných osôb je o to viac namiesto určitého ostražitého prísušníkov polície. Podľa Súdu neboli okolnosti úmrtia uspokojivo vysvetlené. Aj pokiaľ by Súd pripustil, že V. P. zomrel pri pokuse policajtom utiecť, čomu sa krátko predtým snažili zabrániť, mali byť ostražitejší, keď s ním spoločne prechádzali okolo nechráneného okna. Súd upozornil na povinnosť štátnych orgánov prijať

primerané opatrenia na ochranu osôb pred sebapoškodením. Aj keď vnútroštátne orgány tvrdili, že sa správal pokojne, neumožnili mu predtým použiť toalety na druhom poschodí, kde neboli mreže a eskortovali ho na WC, kde mreže boli, a z bezpečnostných dôvodov mu nedovolili dvere na WC zavrieť. Vzhľadom na to, si boli štátne orgány vedomé toho, že existuje riziko, že by sa V.P. mohol pokúsiť utiecť. K porušeniu článku 2 teda došlo z dôvodu, že štátne orgány neposkytli V.P. dostatočnú a primeranú ochranu, ako to vyžaduje článok 2 Dohovoru.

Následne Súd analyzoval vo svetle svojej judikatúry spôsob vedenia vyšetrovania predmetného úmrtia. Pripomenul význam požiadavky na náležité vyšetrenie udalostí týkajúcich sa smrti. Zistil, že vyšetrovanie síce začalo z úradnej moci, ale od počiatku pripúšťalo len jednu verziu udalostí, a síce možnú účasť policajtov na samovražde V. P. To nadmerne obmedzilo rozsah a spôsob vedenia vyšetrovania. Keď sťažovateľky podali trestné oznámenia označilo štátne zastupiteľstvo dovtedajšie vyšetrovanie za zjavne nedostatočné. Napriek tomu neboli niektoré vyšetrovacie úkony, napr. rekonštrukcia činu, analýza odevu zomrelého alebo oddelený výsluch policajtov, za účelom zistenia príčiny smrti V. P. uskutočnené včas alebo dokonca vôbec a neboli preverené ani niektoré ďalšie okolnosti. Ďalej podotkol, že vyšetrovanie síce uskutočňovali rôzne policajné orgány, vrátenie inšpekcie ministra vnútra, väčšina z nich, rovnako ako možní vinníci, hierarchicky podliehala mestskému riaditeľovi polície, a všetky v konečnom dôsledku ministrom vnútra. Aj keď Súd nenašiel žiadne dôkazy o prepojení alebo zaujatosti vyšetrovacích orgánov, nevzbudzovali tieto orgány zdanie nezávislosti a neboli poskytnuté dostatočné záruky proti prípadným tlakom zo strany nadriadených orgánov. Navyše samotná inšpekcia vychádzala v podstatnom rozsahu z úkonov, ktoré uskutočnili policajné orgány na miestnej úrovni. Vzhľadom na uvedené konštatoval Súd porušenie článku 2 aj v procesnej časti.

Súd priznal sťažovateľkám 10 000 EUR ako náhradu nemajetkovej ujmy a 2 000 EUR ako náhradu nákladov a výdavkov. Zvyšok ich nárokov zamietol.

V rozsudku *Kontrová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 31. mája 2007) Súd poznamenal, že v prípade sťažovateľky polícia nezabezpečila splnenie povinností vyplývajúcich z príslušných ustanovení Trestného poriadku a služobných predpisov, ako napr. prijatie a riadne zaznamenanie sťažovateľkinho trestného oznámenia, začatie vyšetrovania trestnej veci a neodkladné začatie trestného konania proti sťažovateľkinmu manželovi, vykonanie riadneho záznamu tiesňového volania, upovedomenie nasledujúcej služby o situácii, a tiež prijatie opatrení v súvislosti s oznámením, že sťažovateľkin manžel má strelnú zbraň a vyhráža sa s ňou. Súd mal za preukázané, že priamym následkom týchto pochybení bolo usmrtenie sťažovateľkiných detí jej manželom. Uvedené však *de facto* skonštatoval už najvyšší súd pri zrušení rozhodnutia krajského súdu z 21. januára 2004 a rozsudku okresného súdu z 20. októbra 2003. Okresný súd obvinených policajtov spod obžaloby oslobodil. Mal za to, že trestný čin marenia úlohy verejného činiteľa predpokladá zmarenie úlohy úplne alebo aspoň na určitý čas. Nepostačuje iba zdržiavanie splnenia úlohy. Dospel k záveru, že v prejednávanom prípade konanie policajtov neprerástlo do takéhoto zmarenia ich úlohy a ich konanie nemalo priamy vzťah k tragédii. Krajský súd zamietol odvolanie proti tomuto rozsudku. Najvyšší súd vo veci rozhodoval na základe sťažnosti pre porušenie zákona podanej generálnym prokurátorom. Mal za to, že oba sudy vyhodnotili dôkazy nelogicky, nevzali do úvahy všetky relevantné skutočnosti a dospeli k nesprávnym záverom. Najvyšší súd bol toho názoru, že je zrejmé, že obvinení policajti zanedbali plnenie svojich úloh. Uviedol, že medzi ich protiprávnym konaním a fatálnym následkom

bola priama príčinná súvislosť. Najvyšší súd vrátil vec okresnému súdu na opätovné prejednanie a poukázal na to, že podľa § 270 ods. 4 Trestného poriadku je tento súd viazaný jeho vyššie uvedeným právnym názorom. Následne okresný súd uznal policajtov B., P. Š. a M. Š. za vinných v zmysle obžaloby a odsúdil ich na tresty odňatia slobody v trvaní šiestich, štyroch a štyroch mesiacov. Súd tiež skonštatoval, že sťažovateľka nemala k dispozícii účinný prostriedok nápravy, prostredníctvom ktorého by sa mohla domôcť na vnútroštátnej úrovni náhrady za utrpenú nemajetkovú ujmu, ktorá jej vznikla v súvislosti s usmrtením jej detí, k čomu došlo v dôsledku opomenutia štátu splniť si povinnosti obsiahnuté v pozitívnom záväzku vyplývajúcom z článku 2 Dohovoru. Vláda v konaní pred Súdom tvrdila, že žaloba na ochranu osobnosti je prostriedkom nápravy, ktorý mala sťažovateľka využiť vo vzťahu k svojim námietkam podľa článkov 2 a 8 Dohovoru za účelom splnenia požiadavky vyčerpania vnútroštátnych prostriedkov nápravy podľa článku 35 ods. 1 Dohovoru. Na podporu tohto argumentu sa vláda odvolávala na vnútroštátne súdne rozhodnutia a trvala na tom, že tieto rozhodnutia preukazujú, že uvedená žaloba bola pre sťažovateľku dostupná v teórii aj v praxi. Vláda uviedla, že v konaní o žalobe pred Okresným súdom Nitra (sp. zn. 10 C 142/2002) matka požadovala, okrem iného, náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch v súvislosti so smrťou svojej dcéry. Odvolávala sa na predchádzajúce odsúdenie vodiča automobilu za neúmyselné usmrtenie jej dcéry. V rozsudku z 15. mája 2006 okresný súd uznal, že žalobkyňa utrpela nemajetkovú ujmu a priznal jej odškodnenie 200 000 Sk. V konaní o žalobe pred Okresným súdom Žiar nad Hronom (sp. zn. 7 C 818/96) matka požadovala, okrem iného, finančné odškodnenie za nemajetkovú ujmu spôsobenú jej a jej synovi v súvislosti s jeho násilnou smrťou. Odvolávala sa na prechádzajúce odsúdenie žalovaného za obzvlášť násilnú a rasisticky motivovanú vraždu jej syna. Okresný súd rozhodol, že žalobkyňa a jej syn utrpeli nemajetkovú ujmu a v rozsudku z 9. septembra 2004 priznal žalobkyni 100 000 Sk z titulu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpela a 200 000 Sk z titulu ujmy, ktorá bola spôsobená jej synovi. Dňa 19. januára 2005 Krajský súd v Banskej Bystrici potvrdil prvostupňový rozsudok. Súd však námietku vlády o nevyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov nápravy zamietol. Dospel k záveru, že neexistuje dostatočne ustálená judikatúra v podobných prípadoch, ako je sťažovateľkin, ktorá by preukazovala, že možnosť získať náhradu vo vzťahu k nemajetkovej ujme využitím dotknutého prostriedku nápravy je v praxi dostatočne určitá a ponúka primerané šance na úspech, tak ako to vyžaduje príslušná judikatúra Súdu. Pripomenul, že už v štádiu prijateľnosti zistil, že v teoretickom ponímaní aj v súdnej praxi došlo k určitému vývinu, pokiaľ ide o oblasť uplatnenia žalôb na ochranu osobnosti. K udalostiam, na základe ktorých vznikol posudzovaný prípad došlo v roku 2002. Rozhodnutia, na ktoré sa v neskoršom štádiu odvolala vláda boli z roku 2006. Akýkoľvek význam, ktorý by mohli mať vo vzťahu k prejednávánemu prípadu je tak potlačený tým, že boli prijaté až po relevantnom čase.

Za zistené porušenie Súdu priznal sťažovateľke 25 000 EUR ako náhradu nemajetkovej ujmy a 4 300 EUR ako náhradu nákladov a výdavkov. Zvyšok jej nárokov zamietol.

Z uvedeného vyplýva, že k odsúdeniu Slovenskej republiky v prípade Kontrová došlo z dôvodu, že Súdu sa stotožnil s tvrdením sťažovateľky o neexistencii účinného vnútroštátneho prostriedku nápravy vo vzťahu k namietanému porušeniu práva na život, prostredníctvom ktorého by získala náhradu za utrpenú nemajetkovú ujmu.

V prípade *Furdík proti Slovenskej republike* (rozhodnutie z 2. decembra 2008) sťažovateľ *inter alia* namietal porušenie článku 2 Dohovoru v tom, že dotknutý štát neprijal potrebné opatrenia na ochranu

života jeho dcéry, ktorá zomrela v dôsledku zranení, ktoré utrpela pri horolezeckom výstupe na vrch Široká veža vo Vysokých Tatrách. Uviedol, že právna úprava v Slovenskej republike neposkytovala dostatočné záruky zabezpečujúce účinnú organizáciu záchranej zdravotnej služby v podobných prípadoch. Predovšetkým nebol stanovený osobitný časový limit, v ktorom by bola záchranná služba povinná dostať sa k zranenej osobe. Podľa sťažovateľa to malo byť v priebehu 10 - 15 minút po prijatí tiesňového volania, s výnimkou prípadov vis major. Sťažovateľ tvrdil, že by mohol úspešne požiadať o odškodnenie pred vnútroštátnymi orgánmi, iba ak by vo vnútroštátnej právnej úprave bola inkorporovaná podobná záruka. Vláda namietala, že sťažovateľ nevyčerpal vnútroštátne prostriedky nápravy, tak ako požaduje článok 35 ods. 1 Dohovoru. Predovšetkým mohol žiadať o odškodnenie prostredníctvom žaloby podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov, ako aj prostredníctvom žaloby na ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. Vo vzťahu k obojm rozhodnutiam občianskoprávných súdov o takých nárokoch a vyššie uvedeným záverom, ku ktorým dospeli orgány činné v trestnom konaní, sťažovateľ napokon mohol žiadať o nápravu pred ústavným súdom na základe článku 127 ústavy. Vláda tiež tvrdila, že vnútroštátna právna úprava obsahovala komplexné a dostatočné záruky na zabezpečenie účinnej a včasnej pomoci osobám nachádzajúcim sa v naliehavých situáciách. Nebolo reálne, aby bol v príslušnej právnej úprave stanovený osobitný časový limit, v ktorom by sa mala Letecká záchranná služba dostať k osobe, ktorej život bol v ohrození, tak ako navrhol sťažovateľ.

Súd nepovažoval príslušnú právnu úpravu v Slovenskej republike za nezlučiteľnú s požiadavkami článku 2 Dohovoru. Súd bol toho názoru, že pozitívny záväzok štátu podľa článku 2 Dohovoru nezachádza až tak ďaleko, aby vyžadoval inkorporovať do príslušnej právnej úpravy povinnosť dosiahnuť výsledok, ktorým je splnenie lehoty, v ktorej sa ambulancia leteckej záchranej zdravotnej služby musí dostať k osobe vyžadujúcej si nevyhnutnú lekársku starostlivosť, tak ako navrhol sťažovateľ. Viaceré limitujúce činitele sprevádzajúce zásahy leteckej záchranej zdravotnej služby, ako jej závislosť na meteorologických podmienkach, prístupnosti terénu a technickom vybavení, by mohli spôsobiť, že taký záväzok by bol ťažko splniteľný a uvalil by na štátne orgány zodpovedných štátov neúmerné bremeno.

Pokiaľ ide o žalobu na ochranu osobnosti vláda v konaní pred Súdom okrem rozsudkov uvedených v prípade Kontrová uviedla ďalší prípad vnútroštátnej praxe potvrdzujúci účinnosť tohto prostriedku nápravy. Konkrétne išlo o konanie vedené na Okresnom súde Prešov pod sp. zn. 6 C 67/2004, v ktorom žalobkyňa požadovala odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpela v dôsledku skutočnosti, že počas pôrodu jej v dôsledku nesprávneho postupu službukonajúceho lekára zomrela matka. Dňa 17. mája 2006 okresný súd čiastočne vyhovel návrhu. Odvolal sa na znalecké závery konštatujúce, že matka žalobkyne nedostala primeranú zdravotnú starostlivosť, tak ako vyžadoval zákon. Uložil žalovanému zdravotníckemu zariadeniu povinnosť zaplatiť žalobkyňi 400 000 Sk ako odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy. Rozsudok nadobudol právoplatnosť 6. novembra 2006.

Súd vo vzťahu k námietke vlády týkajúcej sa nevyčerpania uvedeného vnútroštátneho prostriedku nápravy najskôr poznamenal, že k vnútroštátnym rozhodnutiam významným v prípade sťažovateľa došlo v roku 2006. V tejto súvislosti pripomenul, že 7. novembra 2005 Odborná komisia Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou zistila porušenie príslušnej právnej úpravy týkajúcej sa poskytovania zdravotnej starostlivosti Leteckou záchrannou službou. Ministerstvo zdravotníctva v tomto ohľade zastavilo konanie

28. júna 2006, majú za to, že Letecká záchranná služba neporušila žiadnu z povinností uložených zákonom. V kontexte trestného konania, ktoré skončilo 13. novembra 2006, prokurátor Krajskej prokuratúry v Prešove vyjadril názor, že pri organizácii záchrannej akcie sa vyskytli nedostatky, tieto však nebolo možné kvalifikovať ako trestný čin. Neodôvodnené meškanie pri príchode záchranného tímu bolo tiež uvedené v správe predloženej Českým horolezeckým zväzom. Súd ďalej poukázal na ďalší príklad vnútroštátnej praxe z roku 2006, preukazujúci účinnosť žaloby na ochranu osobnosti v prípade úmrtia osoby (vyššie uvedený rozsudok Okresného súdu Prešov, ktorý nadobudol právoplatnosť 6. novembra 2006). Súd následne dospel k záveru, že sťažovateľ mohol preukázateľne žiadať o odškodnenie prostredníctvom § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka a v prípade neúspechu podať na ústavný súd sťažnosť, odvolávajúc sa na záruky článku 2 Dohovoru alebo jeho ústavného ekvivalentu.

Ak v dôsledku trestného činu alebo iného neoprávneného zásahu došlo k usmrteniu osoby, majú osoby uvedené v § 15 Občianskeho zákonníka možnosť požadovať náhradu za nemajetkovú ujmu z titulu neoprávneného zásahu do života, telesnej integrity ich blízkej osoby. Takýmto neoprávneným zásahom do práva na život dochádza zároveň k neoprávnenému zásahu do súkromného, prípadne rodinného života blízkych osôb, a preto môžu tieto požadovať aj náhradu za utrpenú nemajetkovú ujmu do svojich osobnostných práv. Pokiaľ ide o výšku náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch táto je súdom určovaná voľnou úvahou, avšak s prihliadnutím na zákonné kritériá závažnosti vzniknutej ujmy a okolnosti, za ktorých k neoprávnenému zásahu do osobnosti došlo. Určenie konkrétnej výšky náhrady potom musí zohľadňovať všetky okolnosti prípadu a musí byť v súlade s požiadavkou spravodlivosti. Ak ide o poškodených trestnými činmi, pripomíname, že podľa § 4 ods. 2 písm. i) zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov je s účinnosťou od 1. januára 2006 navrhovateľ v konaní o náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, ktoré mu boli spôsobené trestným činom, oslobodený od súdneho poplatku.

Záverom uvádzame, že v zmysle § 287 zákona č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť škodu, ak je jej výška súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, pokiaľ škoda nebola uhradená. Výrok o povinnosti obžalovaného na náhradu škody musí presne označovať osobu oprávneného a nárok, ktorý mu bol prisúdený. V odôvodnených prípadoch môže súd vysloviť, že záväzok má byť splnený v splátkach, a súčasne určí podmienky ich splatnosti, pritom berie na zreteľ aj vyjadrenie poškodeného. Pôvodne ustanovenie § 287 ods. 1 znelo: „Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému majetkovú škodu, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť škodu, ak je jej výška súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, pokiaľ škoda v tam uvedenej výške nebola dosiaľ uhradená.“ Hoci bol poškodený v zmysle § 46 zákona č. 301/2005 Z. z. definovaný ako osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, možnosť uplatnenia náhrady inej ako majetkovej škody v trestnom konaní vylučovalo práve znenie spomínaného ustanovenia § 287 ods. 1. K zmene tohto ustanovenia došlo zákonom č. 650/2005 Z. z., čím bola uvedená prekážka odstránená. V tomto ohľade upozorňujeme na komentár k Trestnému poriadku k ustanoveniu § 287 ods. 1, v ktorom je *inter alia* uvedený: „Vzhľadom na definíciu

pojmu škoda (§ 46 ods. 1), povinnosť rozhodnúť o nej v odsudzujúcom rozsudku, ak bol riadne uplatnený, sa vzťahuje na škodu majetkovú, morálnu aj inú, aj na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „škoda“ vo vzťahu ku škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona treba v prípade smrti, znásilnenia alebo sexuálneho násillia vykladať v súlade s výkladom pojmu "nemajetková ujma" v občianskom súdnom konaní.“ Uvedenou legislatívnou zmenou došlo k zosúladieniu právnej úpravy s európskym štandardom, ktorým je, že poškodený si náhradu nemajetkovej ujmy (morálnej škody) môže uplatniť už v trestnom konaní (pozri napr. sp. zn. 1To/10/2011, v ktorom krajský súd ako odvolací súd priznal nemajetkovú ujmu rodičom poškodeného (každému vo výške 10 000 EUR), ktorý bol usmrtený následkom spáchania zločinu zabitia podľa § 147 ods. 1 Trestného zákona). V tejto súvislosti však upozorňujeme na to, že v Európe sú aj také právne systémy (napr. Francúzsko), kde súd konajúci v trestnej veci rozhoduje o všetkých aspektoch skutku, ktorý je predmetom trestného konania bez možnosti odkázania poškodeného s nárokom na náhradu škody do iného konania. Takýto prístup považujeme za správny nielen z hľadiska včasnosti priznania nápravy a ochrany poškodeného (zabraňuje tomu, aby bola obeť trestného činu opakovane traumatizovaná vracaním sa k nepríjemným udalostiam v občianskoprávnom konaní), ale aj z hľadiska hospodárnosti súdneho konania (zabránenie opakovanému vykonávaniu úkonov občianskoprávnym súdom, ktorý sa zároveň musí najskôr oboznámiť s trestným spisom). V tejto súvislosti poznamenávame, že kým dokazovanie výšky majetkovej škody spôsobenej trestným činom môže významne presahovať rámec trestného konania, v prípadoch určenia výšky náhrady za nemajetkovú ujmu, bude vo väčšine prípadov postačujúce dokazovanie vykonané v súvislosti so zisťovaním okolností a spôsobu spáchania trestného činu. Aj Súd, ktorý často priznáva náhradu nemajetkovej ujmy, sa pri odôvodňovaní svojho výroku v tejto časti vo väčšine prípadov obmedzuje na slovné spojenie „uskutočniac odhad na spravodlivom základe Súd sťažovateľovi priznáva ...“, pretože skutkové okolnosti prípadu dostatočne vyhodnotil už pri odôvodnení svojho výroku o porušení práv zaručených Dohovorom.

Články 3 a 8 Dohovoru

V zmysle judikatúry Súdu povinnosť zmluvných strán podľa článku 1 Dohovoru priznať každému, kto podlieha ich právomoci práva a slobody uvedené v Dohovore v spojení s článkom 3 vyžaduje, aby štáty zabezpečili, že jednotlivci podliehajúci ich právomoci nebudú vystavení zlému zaobchádzaniu, vrátane zlého zaobchádzania zo strany ostatných jednotlivcov. Ak niektorá osoba obhájitelným spôsobom tvrdí, že bola vystavená zaobchádzaniu, ktoré je nezákonné a v rozpore s článkom 3 Dohovoru, potom toto ustanovenie v spojení so všeobecnou povinnosťou, ktorú zmluvným štátom ukladá článok 1 Dohovoru – „priznať každému, kto podlieha ich právomoci, práva a slobody uvedené v (...) tomto Dohovore – implikuje požiadavku viesť účinné oficiálne vyšetrovanie. Táto povinnosť musí viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb a nemožno ju obmedziť len na prípady zlého zaobchádzania zo strany zamestnancov štátu. Podobne, v práve na rešpektovanie súkromného života je obsiahnutý pozitívny záväzok štátu, na základe ktorého je možné vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom. Zatiaľ čo voľba prostriedkov k zabezpečeniu súladu s článkom 8 vo sfére ochrany proti konaniam jednotlivcov patrí v zásade do priestoru štátu pre voľnú úvahu, účinný postup proti závažným trestným činom, pri ktorých ide o základné hodnoty a prvky súkromného života, vyžaduje náležité ustanovenia trestného práva. Najmä deti a ostatní zraniteľní jednotlivci musia byť účinne chránení. Pozitívny záväzok

štátu obsiahnutý v článku 8 zaručiť telesnú integritu jednotlivca môže byť rozšírený na otázky týkajúce sa účinnosti vyšetrovania.

V prípade *Kummer proti Českej republike* (rozsudok z 25. júla 2013) bol sťažovateľ približne hodinu umiestnený v policajnej cele, kde bol rukami bolestivo pripútaný k okám upevneným na stenách cely a následne mu boli spútané aj nohy. Spútaný sťažovateľ bol údajne policajtmi fyzicky napádaný. Podľa verzie polície k žiadnemu fyzickému napadnutiu poškodeného nedošlo a ani pripútanie nebolo nijako neprimerané. Jednou z okolností, u ktorej bola medzi stranami zhoda, bol určitý stupeň ovplyvnenia sťažovateľa alkoholom počas obmedzenia jeho osobnej slobody na policajnej stanici.

Pokiaľ ide o porušenie hmotnej časti článku 3, Súd uviedol, že pre nedostatok dôkazov nie je možné posúdiť, ktorá zo strán má pravdu, pokiaľ ide o samotné fyzické napadnutie sťažovateľa počas jeho pripútania v policajnej cele. Súd ďalej kritizoval samotný fakt, že sťažovateľ bol pripútaný a rovnako zobral do úvahy stanoviská Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu (ďalej len „CPT“), týkajúce sa praxe pripútania osôb v policajných celách. Podľa CPT policajná cela predstavuje bezpečné miesto, kde už nie je nutné používať ďalšie obmedzujúce prostriedky, ako je pripútanie. Namiesto pút je nutné uprednostniť osobný dohľad a prípadne zásah lekára či manuálnu kontrolu zaistenej osoby. V obzvlášť závažných prípadoch násilného správania, je možné pripustiť krátkodobé spútanie zaisteného, nie však jeho pripútanie k pevným úchytom umiestneným v cele. Súd sa zaoberal aj poraneniami sťažovateľa, ktoré utrpel počas pobytu na policajnej stanici, ktoré však boli zo strany polície odmietané a zľahčované. Vzhľadom na to, že spôsob vzniku a závažnosť poranení nemohla byť na základe dôkazov predložených Súdu jednoznačne osvetlená, Súd sa pridržal svojej praxe v obdobných prípadoch, z ktorej sa vyvodzuje princíp, že pokiaľ je osoba umiestnená do policajnej cely bez zranení a po prepustení sú zranenia zistené, musí byť štát spôsobilý vznik tohto poranenia presvedčivým spôsobom vysvetliť, čo sa v predmetnom prípade nestalo. Na rozdiel od znaleckých posudkov, ktoré si nechala vypracovať Inšpekcia polície, ktoré vylúčili, že by zranenie mohli byť dôsledkom bitia, znalecký posudok predložený sťažovateľom uvedený nevyviedol. Príťažujúcou okolnosťou pre žalovaný štát bolo aj samotné umiestnenie sťažovateľa, ktorý bol preukázateľne pod vplyvom alkoholu, do cely. Súd uviedol, že v takomto stave bol zraniteľný a bez možnosti privolať pomoc iným spôsobom ako búchaním na dvere. Keď do nich búchal, bol pripútaný ku kovovému oku, keď sa ani potom neupokojil, pokračovali policajti v uplatňovaní ďalších obťažujúcich obmedzujúcich prostriedkov. Podľa Súdu uvedené muselo v sťažovateľovi vyvolať pocity strachu, úzkosti a menejcennosti a predstavovalo to útok na jeho dôstojnosť. Pri závere o porušení článku 3 v hmotnej časti vzal Súd do úvahy aj celkový kontext prípadu, konkrétne, že k zadržaniu sťažovateľa mestskou políciou došlo na ulici, vo vzdialenosti 50 m od jeho domu, pretože nemal pri sebe doklad totožnosti a mal byť údajne pristihnutý pri spáchaní priestupku spočívajúceho vo vykonávaní malej potreby. Súd v tomto ohľade poznamenal, že vnútroštátne predpisy nevyžadujú povinnosť mať doklad totožnosti vždy pri sebe.

Pokiaľ ide o procesný aspekt porušenia článku 3 Dohovoru Súd uviedol, že pokiaľ existuje relevantné podozrenie, že mohlo zo strany polície dôjsť k porušeniu článku 3 Dohovoru, tak má štát povinnosť uskutočniť účinné a nezávislé vyšetrovanie prípadu. Pokiaľ ide o prvý aspekt Súd uviedol, že sťažovateľ podal trestné oznámenie v deň, keď k zlému zaobchádzaniu došlo. Policajti, ktorí boli za toto zaobchádzanie údajne zodpovední však boli vypočutí až takmer o tri mesiace neskôr, potom, ako sa sťažovateľ sťažoval na

nečinnosť Inšpekcie polície. Takýto prístup inšpekcie preto Súd nepovažoval za spĺňajúci jej povinnosť viesť vyšetrovanie s náležitou starostlivosťou a rýchlosťou. Pokiaľ ide o druhý aspekt, otázku nezávislosti Inšpekcie polície, Súd podotkol, že sa stále jednalo o útvar ministerstva vnútra. Na rozdiel od Inšpekcie ministra vnútra, ktorú Súd posudzoval v prípade *Eremiášová a Pechová* (pozri vyššie), je riaditeľ Inšpekcie polície menovaný vládou (nie ministrom vnútra) a je zodpovedný vláde. Napriek tomu, že tento aspekt zvýšil jej nezávislosť vo vzťahu k polícii, tento jediný rozdiel nemôže byť dôvodom na to, aby Súd dospel k inému záveru ako vo veci *Eremiášová a Pechová*. Súd zobral do úvahy, že členmi Inšpekcie polície boli naďalej príslušníci polície, ktorí boli povolaní k výkonu úloh na ministerstve vnútra. Táto skutočnosť sama o sebe podkopáva ich nezávislosť vo vzťahu k polícii. Podľa Súdu toto usporiadanie nevyvoláva dojem nezávislosti a nezaručuje dôveru verejnosti v monopol štátu na použitie sily. Dohľad štátneho zástupcu nad vyšetrovaním nepovažoval za postačujúci na to, aby vyšetrovanie spĺňalo požiadavku nezávislosti. Vzhľadom na uvedené dospel Súd k záveru o porušení článku 3 aj v jeho procesnej časti.

Súd rozhodol o spravodlivom zadosťučinení samostatným rozsudkom (rozsudok z 27. marca 2014), ktorým schválil dohodu strán uzatvorenú v tomto ohľade. Sťažovateľovi bolo vyplatených 100 000 českých korún ako náhrada nemajetkovej ujmy, 5 040 českých korún ako náhrada škody za sťažovateľove zranenia a 13 648 českých korún ako náhrada nákladov a výdavkov.

V prípade *M. C. proti Bulharsku* (rozsudok zo 4. decembra 2003) sťažovateľka pred Súdom namietala, že bola dvakrát znásilnená (31. júla 1995 a 1. augusta 1995), avšak bulharské právo neposkytuje účinnú ochranu proti znásilneniu a sexuálnemu zneužívaniu, pretože stíhané sú iba prípady, keď sa obeť aktívne bráni, a že bulharské orgány náležite nevyšetřili udalosti z 31. júla 1995 a 1. augusta 1995.

Súd skonštatoval, že § 152 ods. 1 Trestného zákona⁹⁰ sa nezmieňuje o požiadavke fyzického odporu obete a definuje znásilnenie spôsobom, ktorý sa výrazne nelíši od ustanovení v ostatných členských štátoch. Rozhodujúcim však je zmysel daný výrazom ako „sila“, „hrozba“ alebo ďalším pojmom používaným v právnych definíciách. Ďalej uviedol, že v prejednávanom prípade pri absencii judikatúry výslovne sa zaoberajúcej otázkou, či každý sexuálny akt vykonaný bez súhlasu obete je trestný podľa bulharského práva, je ťažké spoľahlivo dospieť k všeobecným záverom v tomto ohľade. Súd tiež poznamenal, že nepotrebuje získať definitívne odpovede o praxi bulharských orgánov v prípadoch znásilnenia vo všeobecnosti a že stačí zistiť, či je tvrdenie sťažovateľky o reštriktívnej praxi založené na odôvodnených argumentoch a či ho vláda nevyvrátila.

Pri skúmaní konkrétnych okolností prípadu Súd skonštatoval, že v priebehu vyšetrovania bolo vypočutých množstvo svedkov a boli vypracované psychologické a psychiatrické posudky. Uznal, že bulharské orgány čelili ťažkej úlohe, pretože boli konfrontované s dvoma protikladnými verziami udalostí a malým množstvom priamych dôkazov. Na druhej strane však Súd dospel k záveru, že orgány nevyužili všetky možnosti na zistenie skutkových okolností a nedostatočne posúdili dôveryhodnosť vzájomne si odporujúcich výpovedí. Za významné považoval, že dôvodom na takýto postup bol očividne názor vyšetrovateľa a prokurátora, že to, čo sa udialo, bolo „znásilnenie na schôdzke“, kde chýbali priame dôkazy

⁹⁰ Toto ustanovenie definuje znásilnenie ako pohlavný styk so ženou 1) nespôsobilou sa brániť, ak nedala na to súhlas; 2) bola prinútená silou alebo hrozbou; 3) ktorá bola uvedená do stavu bezbrannosti páchatelom.

znásilnenia, ako je násilie, odpor alebo volanie o pomoc. Okrem toho prokuratúra nevyklúčila možnosť, že sťažovateľka nemusela súhlasiť, ale prijala názor, že pri absencii dôkazov o odpore nie je možné skonštatovať, že páchatelia boli uzrozumení s tým, že sťažovateľka nesúhlasí. Súd bol toho názoru, že v praxi môže byť niekedy ťažké preukázať nesúhlas pri absencii „priameho“ dôkazu, ako sú stopy po násilí alebo priami svedkovia. Štátne orgány však musia skúmať všetky skutočnosti a rozhodnúť na základe zhodnotenia všetkých okolností prípadu. Vyšetrovanie a jeho závery sa musia zamerať na otázku nesúhlasu. To sa v prejednávacom prípade nestalo. Súd skonštatoval, že prístup štátnych orgánov bol reštriktívny a prakticky povyšoval „kladenie odporu“ pri znásilnení do pozície definujúceho prvku skutkovej podstaty trestného činu. Kritizoval aj to, že sa málo zaoberali skutočnou zraniteľnosťou mladých ľudí a osobitnými psychologickými faktormi, ktoré sa vyskytujú v prípadoch znásilnenia mladistvých. Pri vyšetrovaní tiež došlo k značným prieťahom.

Súd dospel k záveru, že účinnosť vyšetrovania, a najmä prístup vyšetrovateľov a prokurátorov k prípadu nespĺnil požiadavky obsiahnuté v pozitívnom záväzku štátu – z hľadiska relevantných moderných štandardov v porovnávacom a medzinárodnom práve – t. j. zaviesť a účinne aplikovať systém trestného práva trestajúci všetky formy znásilnenia a sexuálneho zneužívania. K argumentu vlády, že vnútroštátny systém poskytol možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom, Súd uviedol, že toto tvrdenie je nepodstatné, a zdôraznil, že účinná ochrana pred znásilnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy. Na základe uvedeného dospel k záveru, že došlo k porušeniu pozitívneho záväzku obsiahnutého v článkoch 3 a 8 Dohovoru.

Súd priznal sťažovateľke 8 000 EUR ako náhradu nemajetkovej ujmy a 4 110 EUR ako náhradu nákladov a výdavkov. Zvyšok jej nárokov zamietol.

V prípade *B. Č. proti Slovensku* (rozhodnutie zo 14. marca 2006) sťažovateľka namietala podľa článku 3 Dohovoru, že slovenské štátne orgány nevzali do úvahy všetky relevantné skutkové okolnosti a nepotrestali jej bývalého manžela za jeho nevhodné správanie voči ich synovi. Predovšetkým trvala na tom, že vyšetrovateľ sa zaoberal výlučne incidentom zo 7. júla 1999 a nevzal do úvahy tvrdenia chlapca, podľa ktorého otec v jeho prítomnosti často krát odhaľoval svoj penis a zámerne s ním manipuloval.

Podľa sťažovateľkinho trestného oznámenia jej vtedajší manžel sexuálne zneužil ich syna. Trestné oznámenie sa zakladalo na skutočnosti, že sťažovateľka a jej dcéra 7. júla 1999 prekvapili chlapca a jeho otca vyzlečených v obývacej izbe ich bytu, pričom otec mal stoporený penis. V priebehu konania boli zadovážené posudky viacerých znalcov. Jeden z nich sa odvolával na chlapcove vyjadrenia, podľa ktorých otec v prítomnosti chlapca pohyboval so svojím penisom tak, ako keby hral na gitare. Na otca bola v súvislosti s incidentom, ku ktorému došlo 7. júla 1999, podaná obžaloba. Vec preskúmali súdy dvoch stupňov. Odvolací súd podotkol, že znalecké posudky obsiahnuté v spise si navzájom odporujú. Vec preto vrátil do prípravného konania a nariadil príslušným orgánom, aby zabezpečili nový posudok vypracovaný znalcom, ktorého odporučí Slovenská komora psychológov.

V súlade s týmto pokynom vyšetrovateľ požiadal o podanie znaleckého posudku k sporným otázkam Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Znalci ústavu predložili obsahly posudok, ktorý bol, na rozdiel od predchádzajúcich posudkov, vypracovaný na základe vyšetrovania všetkých

zainteresovaných osôb. Pred tým, ako dospeli k svojim záverom, znalci analyzovali aj ostatné dostupné posudky. Znalci ústavu vo svojom závere konštatovali, že otcovo správanie neohrozilo duševný vývoj chlapca. Ako dôveryhodné posúdili chlapcovo vyjadrenie, podľa ktorého ho otec nikdy neudrel a ani sa nedotýkal jeho tela a nežiadal ho, aby sa dotýkal jeho genitálií. Vo vzťahu k údajnému zneužívaniu dieťaťa bolo jedinou usvedčujúcou informáciou chlapcovo vyjadrenie, podľa ktorého sa otec dotýkal svojho penisu tak, akoby hral na gitare. Nebolo možné zistiť, kedy, v akej súvislosti a ako často k takémuto správaniu dochádzalo.

Po preskúmaní rozsiahleho dôkazného materiálu, ktorý bol zadovážený, vyšetrovateľ napokon zastavil konanie, pretože v správaní obvineného nebolo zistené nič, na základe čoho by ho bolo možné kvalifikovať ako sexuálne zneužívanie v zmysle príslušného zákona. Prokurátor následne potvrdil tento záver s odkazom na znalecký posudok predložený Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Vyšetrovateľ a prokurátor pritom vzali do úvahy sťažovateľkino trestné oznámenie aj skutočnosti zistené v priebehu vyšetrovania vrátane vyjadrení chlapca. Opreli sa v konečnom dôsledku o posudok znalcov, ktorí vyšetrili všetky zainteresované osoby.

Súd uznal kľúčovú úlohu znalcov aj v podobných prípadoch, keď vzniká otázka, či dvojmyselné a nevhodné správanie dospelého vo vzťahu k maloletému dieťaťu alebo v jeho prítomnosti predstavuje sexuálne zneužívanie. Berúc do úvahy všetko, čo mal k dispozícii, Súd dospel k záveru, že zainteresované orgány dostatočne prešetrili okolnosti okolo údajného sexuálneho zneužívania sťažovateľkinho syna. Ich konečné rozhodnutie zastaviť trestné konanie voči sťažovateľkinmu bývalému manželovi sa opieralo o posudok znalcov z výskumného ústavu, ktorí sa podrobne zaoberali predmetnými otázkami vrátane rozporov medzi skôr predloženými a ďalšími znaleckými posudkami. Toto rozhodnutie nebolo podľa Súdu možné za osobitných okolností prípadu považovať za také, ktoré by nespĺňalo požiadavky vyplývajúce zo záväzkov dotknutého štátu podľa článku 3 Dohovoru.

K záveru o porušení procesných záruk obsiahnutých v článku 3 Dohovoru dospel v niekoľkých prípadoch aj ústavný súd pri rozhodovaní o sťažnosti podľa článku 127 ústavy.⁹¹

V prípade I. ÚS 72/04 sa sťažovateľ obrátil 27. októbra 2003 na ústavný súd so sťažnosťou podľa článku 127 ústavy, namietajúc *inter alia* porušenie článku 3 Dohovoru. Sťažovateľ uviedol, že 7. júla 2002 bol fyzicky napadnutý dvoma osobami, ktoré ho počas prechádzky napadli od chrbta silným kopnutím do chrbta, zrazili ho na zem a následne ho kopali do chrbta, hlavy, brucha. Počas útoku mu, nadávali „špinavý čierny Cigán“ a vyhrážali sa mu, že „skape“. Aj napriek prosbám sťažovateľa, aby prestali, pretože bol práve prepustený z nemocnice, páchatelia v útoku pokračovali a začali ho kopať ešte intenzívnejšie a agresívnejšie. Následkom trestného činu u neho vznikli poruchy pohyblivosti horných a dolných končatín, zhoršená artikulácia, zhoršenie zraku, poruchy rovnováhy a nestabilná chôdza. Tieto zranenia si vyžiadali 7-týždňovú hospitalizáciu na neurologickej klinike.

---

⁹¹ Pozri napr. I. ÚS 72/04, III. ÚS 194/06.

Napriek tomu, že sťažovateľ už pri podaní trestného oznámenia 8. augusta 2002 presne identifikoval dvoch útočníkov (uviedol ich mená a bydlisko), policajné orgány nekonali a nezabezpečili ich rýchle stíhanie, hoci sa útočníci pohybovali v blízkosti trvalého bydliska sťažovateľa. Sťažovateľ namietal, že vyšetrovanie v jeho veci dlho nevedlo k postaveniu páchatel'ov pred nestranný súd, ktorý by vo veci rozhodol. Ako dôkaz porušenia dôkladnosti v postupe vyšetrovania sťažovateľ doložil stanovisko generálnej prokuratúry, ktorým akceptovala jeho námietky proti priebehu a výsledkom vyšetrovania.

Pri skúmaní podmienok namietaného porušenia práva zaručeného článkom 3 Dohovoru, a najmä jeho procesných garancií, ústavný súd zistil, že skutok, ktorý sa mal stať 7. júla 2002, by mohol napĺňať všetky znaky neľudského zaobchádzania so sťažovateľom, pričom ide o závažné podozrenie z trestného činu, ktorý nebol dosiaľ vyšetrený. Toto konanie malo znaky konania, ktoré požíva ochranu článku 3 Dohovoru, teda ochranu pred neľudským zaobchádzaním. Sťažovateľ 9. augusta 2002 podal trestné oznámenie Obvodnému oddeleniu Policajného zboru Bratislava IV (ďalej len „obvodné oddelenie“). Napriek tomu, že identifikoval páchatel'ov a oznámil ich bydlisko, trestné stíhanie vo veci bolo začaté až 13. februára 2003. Hoci obvodné oddelenie malo presné informácie o páchatel'och označených sťažovateľom a mohlo si zadovážiť lekárske posudky o zraneniach sťažovateľa, k začatiu trestného stíhania došlo až s odstupom 7 mesiacov, čo ústavný súd považoval za ústavne neakceptovateľné. Skutočnosti tvrdené riaditeľom obvodného oddelenia, že polícia je zle personálne obsadená, že jednotliví policajti odchádzali na rodičovskú dovolenku, prípadne do zamestnania mimo polície, nemohli brániť realizácii záväzku štátu urýchlene vyšetriť činy, ktoré požívajú ochranu článku 3 Dohovoru. Neospravedlňiteľné prietahy pri začatí trestného stíhania zo strany obvodného oddelenia ústavný súd považoval za porušenie procesných podmienok, a tým aj za porušenie práva podľa článku 3 Dohovoru. Pokiaľ ide o posúdenie postupu úradu justičnej polície, tomu bola vec postúpená 13. februára 2003 a k vzneseniu obvinenia voči K. Č. došlo až 23. júna 2003 a voči sťažovateľom označenému spolupáchatel'ovi M. K. až 15. apríla 2004. Postup vyšetrovateľa v konaní z hľadiska včasnosti a úplnosti vyšetrovania ústavný súd tiež vyhodnotil ako ústavne neakceptovateľný. Ústavný súd poukázal aj na iné chyby v konaní. Sťažovateľ namietal kvalifikáciu trestného činu aj postup vo vyšetrovaní, ale napriek tomu bol vypočutý len raz 11. marca 2003, teda v čase, keď ešte nebolo vznesené obvinenie voči žiadnej z podozrivých osôb. Podozrivé osoby boli od počiatku známe, ale u prvej došlo k vzneseniu obvinenia takmer po 1 roku od podania trestného oznámenia a u druhej až po vyše 20 mesiacoch. Skutočnosť, že námietky sťažovateľa mali reálny základ, bola podľa ústavného súdu potvrdená aj tým, že generálna prokuratúra prijala a akceptovala jeho sťažnosti. Ústavný súd tak zistil porušenie článku 3 Dohovoru aj v postupe úradu justičnej polície. Ústavný súd priznal sťažovateľovi primerané finančné zadostučinenie vo výške 100 000 Sk.⁹²

V prípade *Hajduová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 30. novembra 2010) sťažovateľka pred Súdom namietala, že vnútroštátne orgány porušili jej práva garantované článkom 8 Dohovoru tým, že okresný súd si nesplnil svoju zákonnú povinnosť a nenariadil vykonanie ochranného liečenia jej bývalého manžela A. ihneď po jeho odsúdení.

Skutkový stav možno stručne zhrnúť nasledovne. Dňa 21. augusta 2001 sťažovateľkin (teraz už bývalý) manžel A., fyzicky aj slovne napadol sťažovateľku na verejnosti. Sťažovateľka utrpela menšie

⁹² Pozri nález ústavného súdu z 12. októbra 2005.

zranenie a obávala sa o svoj život a o svoju bezpečnosť. Spolu s deťmi sa odsťahovala zo spoločnej domácnosti do zariadenia mimovládnej organizácie v Košiciach. Dňa 27. a 28. augusta 2001 sa A. opakovane vyhrážal sťažovateľke *inter alia* tým, že zabije ju aj niekoľko ďalších osôb. Bolo voči nemu začaté trestné stíhanie a bol vzatý do väzby. V priebehu trestného konania znalci zistili, že obžalovaný trpí vážnou poruchou osobnosti. Odporučili jeho umiestnenie do psychiatrického zariadenia. Dňa 7. januára 2002 Okresný súd Košice I A. uznal vinným. Súd sa rozhodol neodsúdiť ho na trest odňatia slobody a skonštatoval, že by sa mal podrobiť psychiatrickému vyšetreniu. Zároveň bol A. prepustený z väzby a prevezený do nemocnice v Košiciach. Táto nemocnica neposkytovala liečenie, ktoré bolo v prípade A. potrebné, a ani okresný súd nenariadil, aby takéto bolo liečenie vykonané. Preto bol prepustený z nemocnice 14. januára 2002. Po svojom prepustení z nemocnice sa A. opätovne vyhrážal sťažovateľke a jej právnej zástupkyňi. Dňa 14. a 16. januára 2002 sťažovateľka a jej právna zástupkyňa podali na neho trestné oznámenie. Taktiež informovali okresný súd o jeho správaní a o nových trestných oznámeniach, ktoré boli voči nemu podané. Dňa 21. januára 2002 A. opätovne navštívil právnu zástupkyňu a vyhrážal sa jej, ako aj jej zamestnancovi. V ten istý deň ho zatkla polícia a obvinila zo spáchania trestného činu. Dňa 22. februára 2002 okresný súd v súlade so svojím rozhodnutím zo 7. januára 2002 nariadil A. ochranné liečenie. Následne bol prevezený do nemocnice v Plešivci. Sťažovateľka sa obrátila aj na ústavný súd so sťažnosťou podľa článku 127 ústavy. Tento však jej sťažnosť odmietol, nakoľko nepodala žalobu na ochranu osobnosti.

Súd vo svojom rozsudku z 30. novembra 2010 dospel k záveru o porušení článku 8 Dohovoru. Pokiaľ ide o prijateľnosť sťažnosti Súd konštatoval, že vláda s odkazom na demonštratívne uvedenú konzistentnú judikatúru v prípadoch podobných ako je sťažovateľkin nepreukázala, že jej interpretácia rámca žaloby na ochranu osobnosti bola v danom čase dostatočne určitá nie len v teórii, ale taktiež aj v praxi, a že poskytovala aspoň minimálne vyhliadky na úspech. Pri prijímaní tohto záveru Súd taktiež vzal do úvahy osobnú situáciu sťažovateľky, najmä zraniteľnosť obetí domáceho násillia s potrebu aktívnej účasti štátu na ich ochrane. Námienu vlády, ktorá sa týkala vyčerpania vnútroštátnych prostriedkov nápravy v podobe žaloby na ochranu osobnosti preto neakceptoval. Čo sa týka podstaty sťažnosti Súd s ohľadom na skutkové okolnosti prípadu ako aj uznanie vlády, že sťažnosť nie je zjavne nepodložená, dospel k záveru, že absencia opatrení prijatých vnútroštátnymi orgánmi ako reakcia na správanie A., konkrétne nesplnenie zákonnej povinnosti nariadiť vykonanie ochranného liečenia A. po jeho odsúdení okresným súdom 7. januára 2002, znamenala porušenie pozitívneho záväzku štátu podľa článku 8 Dohovoru zabezpečiť rešpektovanie súkromného života sťažovateľky.

Pokiaľ ide o spravodlivé zadosťučinenie, Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 4 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 1 000 EUR.

V prípade *V. C. proti Slovenskej republike* (rozsudok z 8. novembra 2011) sťažovateľka tvrdila, že žalovaný si nesplnil svoju povinnosť podľa procesnej časti článku 3 viesť účinné vyšetrowanie týkajúce sa jej sterilizácie. Trestné konanie v prípade malo začať z iniciatívy štátnych orgánov po tom, ako boli informované o zákroku. Všeobecné vyšetrowanie sterilizácií rómskych žien, ktoré iniciovala vláda nemohlo byť považované za účinné vo vzťahu k samotnému prípadu sťažovateľky. Podobne, občianskoprávne konania, ktoré iniciovala sťažovateľka nevyhovovali požiadavkám článku 3. Najmä, sťažovateľka bola v ťažkom postavení, pretože súdy boli viazané posúdiť prípad iba vo svetle vyjadrení strán a dôkazné bremeno spočívalo na nej. Takéto konanie nevedlo k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb. Vláda

nesúhlasila s tvrdeniami sťažovateľky. Podľa jej názoru nedošlo k porušeniu článku 3 v jeho procesnej časti, berúc do úvahy, že namietaná prax násilných sterilizácií rómskych žien bola dôkladne preskúmaná v kontexte trestného konania iniciovaného úradom vlády a skupinou znalcov vytvorenou ministerstvom zdravotníctva. Akékoľvek špecifické povinnosti prináležiace štátu vo vzťahu k prípadu sťažovateľky boli splnené v súvislosti s občianskoprávnym konaním, ktoré iniciovala.

Súd zistil, že spôsob, akým konal lekárske personál umožňoval kritiku, pričom vzal do úvahy svoje závery o tom, že sťažovateľka nedala svoj informovaný súhlas na sterilizáciu. Akokoľvek, z dostupných informácií Súdu nevyplynulo, že by lekári konali so zlým úmyslom so zámerom zle zaobchádzať so sťažovateľkou. V tomto ohľade sa predmetný prípad líši od iných prípadov, v ktorých Súd rozhodol, že vnútroštátne orgány mali začať trestné konanie zo svojej vlastnej iniciatívy po tom, ako sa dozvedeli o prípade. Sťažovateľka mala možnosť požiadať o trestné vyšetrovanie svojho prípadu, ale ju nevyužila. Požiadala o odškodnenie prostredníctvom žaloby na ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. V priebehu občianskoprávneho konania bola oprávnená predložiť svoje argumenty za pomoci advokáta, navrhnúť dôkazy, ktoré považovala za relevantné a vhodné a došlo ku kontradiktórnemu prerokovaniu podstaty prípadu. Občianskoprávne konanie trvalo dva roky a jeden mesiac na dvoch stupňoch konania a ústavný súd následne rozhodol o sťažnosti sťažovateľky týkajúcej sa jej relevantných práv podľa Dohovoru za trinásť mesiacov. Sťažovateľka preto mala možnosť, aby vnútroštátne orgány preskúmali konanie lekárskeho personálu, ktoré považovala za nezákonné. Vnútroštátne sudy sa zaoberali jej prípadom počas obdobia, ktoré nemôže byť podrobené osobitnej kritike. Vo svetle vyššie uvedeného tvrdenia sťažovateľky, že žalovaný štát, v rozpore so svojimi povinnosťami podľa článku 3, neuskutočnil účinné vyšetrovanie jej sterilizácie, nemôže byť akceptované. Preto nedošlo k procesnému porušeniu článku 3 Dohovoru.

V prípade *Zubal' proti Slovenskej republike* (rozsudok z 9. novembra 2010) sťažovateľ namietal porušenie článku 8 Dohovoru v dôsledku vykonania domovej prehliadky v jeho dome. V tomto ohľade predovšetkým namietal nedodržanie podmienok podľa § 84 Trestného poriadku a neexistenciu náležitej odôvodnenosti zásahu. Individuálnymi námietkami sťažovateľa sa zaoberal aj ústavný súd na základe sťažnosti podanej podľa článku 127 ústavy, ktorý v marci 2006 sťažovateľovu ústavnú sťažnosť odmietol. Pokiaľ ide o časť, v ktorej namietal nariadenie a vykonanie prehliadky, mal sa domáhať nápravy v trestnom konaní, kde mal status poškodeného. Pokiaľ ide o prijateľnosť sťažnosti Súd sa nestotožnil s argumentáciou vlády, ktorá s poukazom na nález ústavného súdu namietala, že sťažovateľ sa mal domáhať nápravy v trestnom konaní. V tomto ohľade Súd poznamenal, že trestné konanie, vo vzťahu ku ktorému bola nariadená domová prehliadka, bolo prerušené v prípravnom konaní. Vzhľadom na to nebolo možné, aby sa sťažovateľ domáhal akejkoľvek nápravy v tomto ohľade pred trestným súdom, ako to bolo uvedené v rozhodnutí ústavného súdu.

Vo vzťahu k podstate sťažnosti Súd zistil, že vykonanie domovej prehliadky malo základ vo vnútroštátnom práve, konkrétne § 82 a nasl. Trestného poriadku. Ďalej, že bola vykonaná v súvislosti vyšetrovaním trestného činu, t.j. sledovala legitímny cieľ predchádzania zločinnosti. Ďalej poznamenal, že sťažovateľ bol v trestnom konaní v postavení poškodeného, a že nepovažuje za presvedčivý argument vnútroštátnych orgánov odôvodňujúci vykonanie domovej prehliadky skutočnosťou, že sťažovateľ nevydá vec dobrovoľne z obavy možných komplikácií pri získavaní odškodnenia od páchatelov trestného činu.

Sťažovateľ nemal zjavný dôvod na odopretie spolupráce s orgánmi činnými v trestnom konaní, pretože by sa tým vystavil riziku sankcie, možno aj trestnej. Súd uviedol, že následný vývoj v prípade bol v súlade s týmito jeho úvahami, pretože mesiac a pol po vykonaní domovej prehliadky sa polícia nakontaktovala na sťažovateľa a vyzvala ho podľa § 78 Trestného poriadku, aby jej odovzdal obrazy. Sťažovateľ výzvu okamžite uposlúchol. Súd poznamenal, že domová prehliadka pozostávala iba z vizuálneho prezretia priestorov a k prehliadke bola prizvaná nezúčastnená osoba. Súd sa napriek tomu stotožnil so sťažovateľom, že prítomnosť polície v jeho dome mohla mať dôsledky na jeho dobré meno. Záverom uviedol, že vykonanie domovej prehliadky v dome sťažovateľa, uskutočnenej bez dostatočných dôvodov, keď sťažovateľ nebol podozrivý zo spáchania trestného činu, ale bol poškodeným v trestnom konaní, nebolo „nevyhnutné v demokratickej spoločnosti“. Preto došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru. Súd dospel k záveru, že vykonanie domovej prehliadky v dome sťažovateľa, uskutočnenej bez dostatočných dôvodov, keď sťažovateľ nebol podozrivý zo spáchania trestného činu, ale bol poškodeným v trestnom konaní, nebolo „nevyhnutné v demokratickej spoločnosti“.

Niektoré práva poškodeného vyplývajúce z článku 6 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie)

Subjektom práv uvedených v „trestnej časti“ článku 6 Dohovoru môže byť len obvinený. Poškodenému nevyplývajú z článku 6, pokiaľ jej jeho aplikovateľnosť založená na „trestnom obvinení“ inej osoby, nijaké práva v trestnom konaní, menovite ani právo začať a viesť trestné stíhanie proti niekomu. Ak ale právny poriadok pripúšťa súkromnú žalobu, v ktorej možno súčasne uplatňovať nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom, alebo ak možno takýto nárok uplatniť v adhéznom konaní, je článok 6 ods. 1 aplikovaný vo vzťahu k poškodenému vo svojej „civilnej časti“.

V prípade *Loveček a ďalší proti Slovenskej republike* (rozsudok z 21. decembra 2010) sťažovatelia, klienti nebankovej spoločnosti SUN, a.s., žalovali Slovenskú republiku pre porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru z dôvodu neprimeranej dĺžky trestného konania, v ktorom si ako poškodení uplatnili svoj nárok na náhradu škody. Individuálne nároky na náhradu škody poškodených sťažovateľov boli neskôr vylúčené najvyšším súdom z trestného konania, pričom sťažovatelia boli odkázaní na občianskoprávne konanie. Okrem toho podľa článku 13 Dohovoru namietali, že vo vzťahu k neprimeranej dĺžke trestného konania nemali na vnútroštátnej úrovni k dispozícii účinný prostriedok nápravy. Dĺžkou konania sa zaoberal aj ústavný súd, ktorý však podanú sťažnosť sťažovateľov v auguste 2002 odmietol. V odôvodnení uznesenia ústavný súd uviedol, že rozhodovanie o nároku na náhradu škody poškodených nepatrí medzi základne ciele trestného konania, a že pôvodný účel odhaliť a potrestať páchatelov bol podľa ústavného súdu zachovaný. Zároveň poukázal na to, že sťažovatelia si mohli uvedený nárok na náhradu škody uplatniť v občianskoprávnom konaní.

Súd rozsudkom z 21. decembra 2010 vyhlásil sťažnosť na neprimeranú dĺžku konania za prijateľnú a zvyšok sťažnosti za neprijateľný. Súd sa nestotožnil s argumentáciou vlády, že článok 6 ods. 1 Dohovoru nebol aplikovateľný na uvedený prípad, vzhľadom na to, že sťažovatelia boli vylúčení so svojimi individuálnymi nárokmi na náhradu škody z trestného konania. V tomto ohľade Súd poznamenal, že až do rozhodnutia najvyššieho súdu o vylúčení poškodených z trestného konania sťažovatelia mali právo, aby ich individuálne nároky na náhradu škody boli prerokované v primeranej lehote. Následne konštatoval, že

dĺžkou konania, ktorá nespĺňala požiadavku „primeranej lehoty“ došlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru. Po preskúmaní všetkých predložených materiálov Súd čiastočne pripustil, že dĺžka trestného konania bola zapríčinená aj zložitou vecou, na druhej strane však poukázal na to, že trvalo 2 roky a 3 mesiace, kým bol zriadený osobitný vyšetrovací tím na objasnenie predmetnej trestnej veci. Okrem toho Súd poukázal aj na to, že Okresná prokuratúra Bratislava V pripustila, že v prípravnom konaní došlo k prieťahom. Súd priznal sťažovateľom spolu 56 150 EUR z titulu nemajetkovej ujmy a 63,50 EUR za administratívne výdavky. Zvyšok ich nárokov zamietol.

JUDr. Marica Pirošíková, zástupkyňa SR pred Európskym súdom pre ľudské práva

Ślawomir Buczma, Rafał Kierzyńska: Ochrana obetŕ trestných činov z pohľadu smernice 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetŕ trestných činov v Európskej únii a smernice 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze

Úvod

Ochrana obetŕ trestných činov sa v poslednom čase stala jednou z najvýznamnejších tém v súvislosti s vývojom trestného konania v oblasti legislatívy a praxe. Posilnenie ochrany obetŕ sa stalo predmetom nastavenia noriem v domácom právnom systéme, ako aj na európskej úrovni. Z pohľadu EÚ sa pozornosť musí upriamiť na dve smernice: smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetŕ trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV⁹³ a smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze⁹⁴.

Hĺbková analýza obidvoch vyššie uvedených právnych aktov ako aj ďalších nástrojov na ochranu obetŕ musí zohľadniť základnú skutočnosť, že trestné konanie tak, ako je tradične chápané, nebolo poňaté na ochranu a podporu obetŕ. Jeho primárnym a hlavným cieľom je zozbieranie a overenie dôkazov, zistení o skutku a osoba páchatelŕa, určenie viny a prípadne trestu. Ochrana obetŕ sa považovala za druhoradý účel trestného konania. Je preto potrebné zvážiť, či sa môže stať jeho rovnocenným cieľom spolu so všetkými záležitosťami týkajúcimi sa páchatelŕa. Nesmieme pritom zabúdať, že tieto ciele niekedy vyžadujú špecifický prístup a prijatie opatrení počas konania; malo by sa tiež preskúmať, či je možné vykonávať ochranu obete bez ohrozenia efektívneho potláčania kriminality a boja proti trestnej činnosti.

Právny rámec EÚ vo vzťahu k ochrane obetŕ trestných činov

Potreba stanovenia noriem v oblasti ochrany obetŕ trestných činov na úrovni EÚ sa považuje za vedľajší účinok úspešného zavedenia priestoru voľného pohybu a pobytu, ktorý predstavuje prínos pre občanov v podobe zvýšenej miery cestovania, štúdia a práce v iných štátoch než je štát ich pobytu. Odstránenie vnútorných hraníc a vo zvýšenej miere využívanie práva voľného pohybu a pobytu viedli k zvýšeniu počtu ľudí, ktorí sa stávajú obeťami trestných činov a sú zapojení do trestného konania v inom členskom štáte než je štát ich pobytu.

Prvým komplexným nástrojom ustanovujúcim normy v tejto oblasti bolo rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obete v trestnom konaní⁹⁵. Ako však čas ukázal, toto priekopnícke úsilie zaviesť spoločné normy EÚ v oblasti ochrany obetŕ trestných činov neuspelo. V správe Komisie⁹⁶ sa podotýka, že cieľ harmonizácie legislatívy v oblasti práv obetŕ nebol naplnený z dôvodu významných rozdielov v národných právnych systémoch. Navyše v mnohých prípadoch sa členské štáty usilovali transponovať rámcové rozhodnutie nezáväznými nástrojmi ako sú usmernenia, charty

⁹³ OJ L 315, 14.11.2012, s. 57.

⁹⁴ OJ L 338, 21.12.2011, s. 2.

⁹⁵ OJ L 82, 22.3.2001, s. 1.

⁹⁶ COM (2009) 16 konečná verzia, 20.4.2009.

a odporúčania. Preto sa účinok implementácie rámcového rozhodnutia z roku 2001 považuje za neuspokojivý.⁹⁷

Mimo justičnej spolupráce v trestných veciach smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov⁹⁸ zaviedla systém, ktorý umožňuje obetiam získať odškodnenie v inom členskom štáte⁹⁹. Avšak týmto bol pokrytý len jeden konkrétny aspekt ochrany obetí, čo prirodzene nebolo postačujúce pre uspokojivé riešenie tak komplexnej a mnohostrannej otázky.

V dňoch 10. a 11. decembra 2009 Európska rada prijala tzv. Štokholmský program. Úradný názov dokumentu bol „Otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich“. V tomto dokumente sa od Komisie a členských štátov požadovalo, aby preskúmali možné zlepšenia v legislatíve a praktické podporné opatrenia na ochranu obetí vrátane prioritne obetí terorizmu¹⁰⁰.

Potreba uskutočnenia konkrétnych krokov pre stanovenie spoločných minimálnych noriem ochrany obetí trestných činov a ich práv v trestnom konaní v celej Európskej únii bola zdôraznená aj v uznesení Európskeho parlamentu Rade o vytvorení oblasti trestného súdnictva Európskej únie¹⁰¹. V tomto dokumente Európsky parlament vyzýval k prijatiu komplexného právneho rámca poskytujúceho obetiam trestných činov najširšiu ochranu vrátane primeraného odškodnenia a ochrany svedka, a to najmä v prípadoch organizovanej trestnej činnosti. Navyše v záveroch Rady o stratégii pre zabezpečenie naplnenia práv a zlepšenie podpory osobám, ktoré sa stanú obeťami trestných činov v Európskej únii¹⁰², prijatých v roku 2009, bola zdôraznená nevyhnutnosť vytvorenia podporného programu pre obeť. Nakoniec Rezolúcia o cestnej mape pre posilnenie práv a ochrany obetí, najmä v trestnom konaní, prijatá Radou počas maďarského predsedníctva v roku 2011, zabezpečila zoznam konkrétnych krokov, ktoré je potrebné pre tento účel v EÚ prijať¹⁰³. Tento dokument obsahuje nasledovné opatrenia:

Opatrenie A: Smernica nahradzujúca rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV;

Opatrenie B: Odporúčanie alebo odporúčania o praktických opatreniach a príkladoch správnej praxe vo vzťahu k smernici uvedenej v opatrení A;

Opatrenie C: Nariadenie o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení pre obeť prijatých v občianskych veciach;

---

⁹⁷ S. Buczma, ibidem.

⁹⁸ OJ L 261, 6.8.2004, s. 15.

⁹⁹ Vid': H. Kuczyńska H., Wspólny obszar postępowania karnego w prawie Unii Europejskiej, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 64.

¹⁰⁰ OJ C 115, 4.5.2010, p.1.

¹⁰¹ Dokument INI/2009/2012.

¹⁰² Zverejnené na internetovej stránke Rady:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/110726.pdf

¹⁰³ Zverejnené na internetovej stránke Rady:

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/122529.pdf

Opatrenie D: Prehodnotenie smernice Rady 2004/80/ES (aby sa zväžila potreba prehodnotenia a zjednodušenia existujúcich postupov, na základe ktorých obeť žiada o odškodnenie a na predloženie vhodných legislatívnych a nelegislatívnych návrhov v oblasti odškodňovania obetí trestných činov);

Opatrenie E: Komisia bola požiadaná, aby prostredníctvom odporúčaní navrhla praktické opatrenia a príklady správnej praxe pre usmernenie členských štátov v procese riešenia konkrétnych potrieb obetí.

Vzhľadom na neodkladnú potrebu vyvážiť práva osôb podozrivých a obvinených zo spáchania trestného činu na strane jednej a obetí na strane druhej Európska komisia predložila 18. mája 2011 balík nástrojov zameraných na zlepšenie súčasného systému ochrany obetí. Balík obsahoval Komuniké o ochrane obetí trestných činov ako aj návrh smernice stanovujúcej minimálne normy práv, podpory a ochrany obetí trestných činov¹⁰⁴ a návrh nariadenia o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach (ďalej len EPO v občianskych veciach)¹⁰⁵. Balík predstavuje nevyhnutný komponent, ktorého cieľom je doplniť horizontálny mechanizmus ochrany obetí a posilnenie ich práv. Doplnil iniciatívu členských štátov o smernicu o európskom ochrannom príkaze, v ktorej ide o vzájomné uznávanie ochranných opatrení prijatých v trestných veciach. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/91/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze prijatá počas poľského predsedníctva v roku 2011 zaviedla mechanizmus umožňujúci súdnu alebo ekvivalentnému orgánu v členskom štáte, v ktorom bolo prijaté ochranné opatrenie v snahe chrániť osobu pred trestným činom ohrozujúcim jej život, telesnú alebo psychickú integritu, dôstojnosť, osobnú slobodu alebo sexuálnu integritu, vydať európsky ochranný príkaz umožňujúci príslušnému orgánu v inom členskom štáte pokračovať v ochrane po spáchaní alebo domnelom spáchaní trestného činu.

Hlavné prvky smernice, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov

Definície

Článok 2 obsahuje definície vzťahujúce sa na účel tejto smernice, ako je definícia obeť v článku 2.1 písm. a) a rodinných príslušníkov v článku 2.1 písm. b).

Navyše sa rozlišuje medzi rodinnými príslušníkmi obeť, ktorá bola usmrtená v priamej súvislosti s trestným činom a ktorej bola spôsobená ujma a rodinnými príslušníkmi obetí, ktoré nespádajú do definície obeť, ale napriek tomu na základe tejto smernice požívajú mnohé práva.

Počas stretnutí pracovnej skupiny sa väčšina členských štátov zhodla, že rodinných príslušníkov by malo zdefinovať národné právo. Komisia dôrazne odporovala tento názor.

Od úplného začiatku vyjednávania delegácie zdôrazňovali potrebu obmedzenia počtu rodinných príslušníkov obeť odvolávajú sa na to, že pojem „rodinní príslušníci“ by potenciálne mohol zahŕňať veľký

¹⁰⁴ COM(2011) 275 konečná verzia, 2011/0129 (COD).

¹⁰⁵ Dokument 10613/11 COPEN 123.

počet osôb. Členské štáty vyjadrili obavy najmä v súvislosti s tým, že by to mohlo ovplyvniť priebeh trestného konania, pravdepodobne viesť k prietahom v konaní, predstavovať ďalšiu administratívnu záťaž a zvýšiť náklady. V prípade mnohopočetných rodín by mohlo dôjsť k internému stretu záujmov medzi rodinnými príslušníkmi, v prípadoch sexuálneho zneužívania so zapojením rodinných príslušníkov by počet rodinných príslušníkov s právami podľa tejto smernice musel byť obmedzený.

Kompromis vypracovaný Radou a schválený Európskym parlamentom umožňuje členským štátom stanoviť postupy s cieľom určiť, ktorí rodinní príslušníci zosnulých obetí majú prednosť pri vykonávaní práv podľa tejto smernice. To znamená, že členské štáty môžu navyše stanoviť postupy na obmedzenie počtu rodinných príslušníkov, ktorí by inak mali práva podľa tejto smernice (napríklad právo prístupu k službám na podporu obeť).

Prístup k osobitným právam v závislosti od úlohy obeť v systéme trestného súdництва v členských štátoch

Úloha obeť v systéme trestného súdництва sa líši v každom členskom štáte v závislosti od národného systému. Existujú totiž členské štáty, kde obeť zohráva dôležitú úlohu v trestnom konaní a kde je postavenie obeť rovnocenné so zárukami pre osoby podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu. A zároveň existujú aj také systémy, kde je úloha obeť skôr slabá a môže sa obmedziť na úlohu svedka alebo prizvanej osoby, pričom sa vylučuje ich postavenie účastníka konania. S cieľom obsiahnuť riešenia v legislatívach všetkých členských štátov boli stanovené určité kritériá v snahe definovať úlohu obeť.

Kritériá sú nasledovné:

- národný systém poskytuje právne postavenie účastníka trestného konania;
- na obeť sa kladie právna požiadavka alebo sa od obeť vyžaduje¹ aktívna účasť v trestnom konaní, napríklad v postavení svedka; alebo
- na základe národného práva má obeť právny nárok aktívne sa zúčastňovať trestného konania a snažiť sa tak urobiť tam, kde jej národný systém neumožňuje mať právne postavenie účastníka trestného konania.

Bolo teda možné dosiahnuť kompromis o definícii úlohy obeť vo vzťahu k nasledovným právam: právo byť informovaný o prípade (článok 6), právo na tlmočenie a preklad (článok 7), právo na preskúmanie rozhodnutia nestíhať skutok (článok 11), právo na preplatenie výdavkov (článok 14), právo ustanoviť špeciálneho zástupcu dieťaťa, ktoré je obeťou v prípade ak sú držiteľia rodičovských práv a povinností vylúčení zo zastupovania dieťaťa (článok 24 písm. b).

Definícia zraniteľných obeť

Táto definícia a rozsah práv udelených tejto špecifickej kategórii obeť viedla hneď od počiatku k intenzívnej diskusii o tom, či je zostavenie predpokladaného zoznamu zraniteľných obeť správny prístup.

Nutnosť zaviesť individuálne posudzovanie, na základe ktorého možno zahrnúť konkrétne obeť do vyššie uvedenej kategórie bola pre členské štáty zväčša preferovaným riešením. Bolo zdôraznené, že akákoľvek obeť môže byť zraniteľná a mal by sa zaviesť mechanizmus individuálneho posudzovania na určenie toho, či ide o zraniteľnú obeť.

Komisia navrhla vypracovať predpokladaný zoznam zraniteľných obetí. Napriek tomu mnohé delegácie vehementne namietali proti akýmkoľvek kategóriám – aké kritériá by sa mali použiť, niektorí chceli zahrnúť obeť terorizmu alebo obeť domáceho násillia ako aj obeť iných druhov rovnako závažnej trestnej činnosti. Mnohí podporovali ako základ individuálne posudzovanie, ktoré sa má vykonať v každom konkrétnom prípade v súlade s národnými postupmi. Nakoniec sa práve individuálne posudzovanie stalo základom pre kompromis dosiahnutý Radou. Nebol zostavený príkladný zoznam zraniteľných obetí v operatívnej časti textu a ich špecifikácia bola vložená do preambuly.

Tento prístup sa zmenil počas trojstranného neformálneho stretnutia s Európskym parlamentom kvôli vehementnému odporu Európskeho parlamentu, čo viedlo k zmene pojmu pre túto kategóriu obetí. Pojem *zraniteľné obeť* bol nahradený pojmom *obeť s osobitnými potrebami ochrany*. Boli konkretizované aj kategórie obetí, ktoré môžu spadať pod tento pojem. V tomto ohľade sa spomínali **obeť terorizmu, organizovanej trestnej činnosti, obeť obchodovania s ľuďmi, rodového násillia, násillia v intímnom vzťahu, sexuálneho násillia, vykorisťovania alebo zločinu z nenávisťi; a obeť s postihnutím**. Mechanizmus individuálneho posudzovania však zostal nezmenený a mal by vychádzať z:

(a) osobných vlastností obete;

(b) druhu alebo povahy trestnej činnosti; a

(c) okolností spáchania trestného činu

V kontexte individuálneho posudzovania sa musí špeciálna pozornosť venovať obetiam, ktoré utrpeli značnú ujmu v dôsledku závažnosti trestného činu; obeť trestného činu spáchaného s motívom predsudkov alebo diskriminačným motívom, čo by mohlo mať konkrétny súvis s ich osobnými vlastnosťami; obeť, ktorých vzťah alebo závislosť od páchatel'a z nich robí výnimočne zraniteľné obeť. Pre účely tejto smernice sa predpokladá, že deti, ktoré sú obeťami, majú osobitné potreby ochrany kvôli svojej zraniteľnosti.

Rodové násillie a násillie páchané v intímnych vzťahoch

Podľa názoru Európskeho parlamentu je ochrana obetí rodového násillia a násillia páchaného v intímnych vzťahoch veľmi dôležitá. V tomto ohľade bol Štokholmský program zrušený, keďže obidve kategórie obetí sú uvedené ako najzraniteľnejšie obeť.

Štokholmský program spomína túto kategóriu obetí explicitne v odseku 2.3.4, kde sa uvádza, že osoby, ktoré sú najzraniteľnejšie alebo ktoré sa ocitnú vo výnimočne exponovaných situáciách, ako napríklad osoby vystavené opakovanému násilliu páchanému v intímnom vzťahu, obeť rodového násillia

alebo osoby, ktoré sa stanú obeťami iných druhov trestnej činnosti v členskom štáte, ktorého nie sú štátnymi príslušníkmi ani v ňom nemajú pobyt, potrebujú špeciálnu podporu a právnu ochranu.

Aby sa dosiahol kompromis s Európskym parlamentom, muselo sa nájsť riešenie, ako zaobchádzať s obeťami rodového násillia v kontexte smernice. V predbežnom trojstrannom neformálnom rokovaní Európsky parlament trval na tom, aby bola definícia „rodového násillia“ a „násillia páchaného v intímnom vzťahu“ zahrnutá do pracovnej časti textu (článok 2). Členské štáty boli dôrazne proti tomuto prístupu. V priebehu vyjednávania Európsky parlament súhlasil s tým, aby bola definícia oboch kategórií obetí uvedená na inom mieste v smernici za podmienky, že problematika bude dostatočne rozpracovaná a bude zabezpečená potrebná pomoc, podpora a ochrana pre túto kategóriu obetí.

Požiadavke Európskeho parlamentu bolo vyhovené vloženíím odkazu na obeť rodového násillia a násillia v intímnom vzťahu do článku 9.3 s témou „Dostupná podpora a služby pre obeť“ (cielená a integrovaná podpora pre obeť s osobitnými potrebami), v článku 22.3 uvádzajúcom príklady obetí s osobitnými potrebami ochrany, v článku 26.2, ktorý súvisí s povinnosťou členských štátov poskytovať súčinnosť za účelom zníženia rizika sekundárnej a opakovanej viktimizácie najmä pokiaľ ide o obeť rodového násillia a násillia v intímnom vzťahu ako aj doplneníím vysvetliviek popisujúcich jav rodového násillia a násillia v intímnom vzťahu (odôvodnenie 17 a 18). Odôvodnenia boli zosúladené s Dohovorom Rady Európy zo 7. apríla 2011 o predchádzaní a boji proti násilliu páchanému na ženách a domácejmu násilliu.

Hlavné úspechy prijatia smernice 2012/29/EÚ¹⁰⁶

Vyššie uvedené práva boli mimoriadne dôležité pre členské štáty, Komisiu a Európsky parlament. Neznamená to však, že ostatné práva uvedené v smernici sú menej dôležité. V priebehu vyjednávania však nespôsobili toľko rozruchu ako tie, ktoré sú uvedené vyššie.

Vo všeobecnosti všetky práva zahrnuté v smernici sú zacielené na všetky obeť. Existujú však príklady, kde niektoré z uvedených práv môžu požívať len osobitné druhy obetí. Ich aplikácia môže byť obmedzená z nasledujúcich dôvodov:

a) prístup k tlmočeniu a prekladom poskytnutý bezplatne obeťami, ktoré nerozumejú jazyku alebo nehovoria jazykom daného trestného konania, na základe ich žiadosti (**článok 7 smernice 2012/29/EÚ**). Prístup k tlmočeniu a prekladom sa však môže použiť v prípade, že o to obeť požiadala a zároveň môže byť obmedzený na konkrétne informácie ako je napríklad preklad konečného rozsudku v súdnom konaní alebo informácie umožňujúce obeť oboznámiť sa so stavom, v akom sa nachádza trestné konanie, okrem výnimočných prípadov, kedy by takýmto oznámením mohol byť negatívne ovplyvnený správny postup v riešení prípadu;

b) ***právo na právnu pomoc sa obmedzuje na obeť, ktoré majú postavenie účastníka trestného konania, čo znamená, že sa toto právo vzťahuje len na tie členské štáty, kde podľa národného***

---

¹⁰⁶ S. Buczma, op. cit. passim

práva existuje možnosť, aby obeť bola v postavení účastníka trestného konania (článok 13 smernice 2012/29/EÚ);

c) právna možnosť preplatenia výdavkov vynaložených v dôsledku účasti v trestnom konaní sa obmedzuje na obeť zohrávajúce aktívnu úlohu (**článok 14 smernice 2012/29/EÚ**). Znamená to, že členské štáty sú povinné preplatiť len nevyhnutné výdavky obetí v súvislosti s účasťou v trestnom konaní a nie sú povinné preplatiť právne výdavky obetí. Členské štáty môžu stanoviť podmienky preplatenia výdavkov podľa národného práva, ako je lehota pre uplatnenie náhrady výdavkov, denné diéty a paušálne cestovné a maximálny denný limit ušlého príjmu (odôvodnenie 47 preambuly k **smernici 2012/29/EÚ**);

d) **niektoré práva sú určené len pre obeť, ktoré majú pobyt v inom členskom štáte ako je členský štát, kde došlo k spáchaniu trestného činu. Majú možnosť podať trestné oznámenie príslušným orgánom v členskom štáte pobytu v prípade, že obeť tak neučinila v členskom štáte, kde k spáchaniu trestného činu došlo** (ak tak nemohla urobiť v danom členskom štáte alebo v prípade závažného trestného činu podľa posúdenia národného práva daného členského štátu, ak tak urobiť nechcela). Tieto obeť môžu využiť ustanovenia uvedené v Dohovore o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie z 29. mája 2000¹⁰⁷ o výsluchu zabezpečenom prostredníctvom videokonferenčného hovoru alebo konferenčného hovoru (**článok 17 smernice 2012/29/EÚ**);

Napriek tomu, že boli spomenuté isté obmedzenia pri uplatňovaní konkrétnych práv všetkými obeťami, všeobecne možno obsah smernice 2012/29/EÚ prirodzene hodnotiť kladne. Porovnanie s rámcovým rozhodnutím 2001/220/SVV nedáva priestor pre pochybnosti o tom, že smernica 2012/29/EÚ je moderný a účinný nástroj posilňovania práv obetí v celej EÚ. Povedomie o právach uvedených v smernici umožňuje obeť rozumieť trestnému konaniu a byť porozumený. Môže sa to docieľiť aj prístupom k tlmočeniu a prekladu. Všetky uvedené práva sú výnimočne dôležité pre obeť cestujúce v Európe. Musíme mať na pamäti, že každý sa môže stať obeťou trestného činu v zahraničí. Preto povedomie o tom, že sa s obeťami musí zaobchádzať úctivo a citlivo rovnako tak v cudzom štáte ako aj v štáte pôvodu uľahčuje cestovanie a život v rôznych štátoch EÚ.

Smernica nielen zlepšuje práva občanov EÚ, ale všetkých obetí trestných činov spáchaných v EÚ aj keď pochádzajú z tretích krajín. Vyššie normy zaobchádzania s obeťami preto zároveň pozitívne zmenia vnímanie EÚ navonok mimo Európy¹⁰⁸.

Hlavné vlastnosti smernice o európskom ochrannom príkaze

Smernica o európskom ochrannom príkaze (EPO) bola iniciatívou skupiny členských štátov, konkrétne Belgicka, Bulharska, Estónska, Španielska, Francúzska, Talianska, Maďarska, Poľska, Portugalska, Rumunska, Fínska a Švédska. Pôvodná myšlienka bola zo Španielska a práca na nej začala počas španielskeho predsedníctva. Bola dokončená počas poľského predsedníctva prijatím smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze.

¹⁰⁷ OJ C 197, 12.7.2000, s. 3.

¹⁰⁸ Vid': S. Buczman, *Europejskie standardy postępowania z ofiarami przestępcstw – nowe rozwiązania*, Na wokandzie 7(10) 2011, s. 23.

Rozsah smernice o európskom ochrannom príkaze

Smernica EPO nepredstavuje povinnosť pozmeniť národné systémy pre prijatie ochranných opatrení ani povinnosť zaviesť takéto opatrenia do národného práva členských štátov. Zavádza mechanizmus vzájomného uznávania opatrení už existujúcich v národných právnych systémoch. Európski zákonodarcovia si boli plne vedomí toho, že modely ochrany obetí v členských štátoch EÚ sa líšia, keďže vychádzajú z odlišných právnych tradícií. Napriek tomu každý jednotlivý členský štát vyvinul svoje vlastné postupy ochrany obetí aplikáciou tzv. ochranných opatrení, zameraných špecificky na ochranu osoby pred trestným činom, ktorý by mohol akýmkoľvek spôsobom ohroziť život danej osoby alebo jej fyzickú, psychickú a sexuálnu integritu ako aj dôstojnosť alebo osobnú slobodu, a ktorých cieľom je predchádzanie páchanu nových trestných činov alebo zmiernenie dôsledkov už spáchaných trestných činov. Uvedené osobné práva chránenej osoby zodpovedajú základným hodnotám uznávaným a presadzovaným vo všetkých členských štátoch.

Smernica EPO sa vzťahuje na ochranné opatrenia prijaté v trestných veciach, a preto nezahŕňa ochranné opatrenia prijaté v občianskych veciach. Toto riešenie bolo prijaté po hĺbkovej diskusii, ktorá vyústila do koncepcie zavedenia dvoch oddelených nástrojov – EPO a občianskeho EPO, ktorý teraz spadá pod nariadenie (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach¹⁰⁹. V snahe preklenúť veľkú rozdielnosť systémov ochranných opatrení v členských štátoch európsky zákonodarca stanovil, že smernica sa má vzťahovať na akékoľvek dostupné ochranné opatrenie v priebehu trestného konania. Aby bolo ochranné opatrenie vykonateľné v súlade s touto smernicou, nie je nutné, aby dané opatrenie prijal trestný súd. Práve naopak, nie je relevantná trestná, správna či občianska povaha orgánu, ktorý ochranné opatrenie prijal. Povaha konania má teda len rozhodný vplyv na možnosť vydania EPO, nezávisle od toho, ktorý orgán je podľa domáceho práva kompetentný uložiť ochranné opatrenie.

V súlade s článkom 5 smernice môže byť EPO vydaný ak bolo predtým prijaté ochranné opatrenie vo vydávajúcom štáte. Vytvára to komplexný trojstupňový postup pozostávajúci z (1) prijatia ochranného opatrenia, (2) vydania EPO a (3) jeho uznania a vykonania vykonávajúcim štátom. Smernica však nepokrýva všetky ochranné opatrenia existujúce v členských štátoch. Jej rozsah sa obmedzuje na nasledujúce zákazy a obmedzenia:

(a) zákaz vstupu do určitých priestorov, na určité miesta alebo do určených oblastí, kde chránená osoba býva alebo ktoré navštevuje;

(b) zákaz alebo úprava styku s chránenou osobou v akejkoľvek podobe vrátane telefonického, elektronického, poštového alebo faxového styku alebo iného styku realizovaného akýmkoľvek inými prostriedkami; alebo

(c) zákaz alebo úprava priblíženia sa k chránenej osobe bližšie než je predpísaná vzdialenosť.

---

¹⁰⁹ OJ L 181, 29.6.2013, s. 4.

Je nutné zdôrazniť, že aj keď bola smernica prijatá ako nástroj justičnej spolupráce v trestných veciach, zapojené orgány vo všetkých troch krokoch postupu nemusia byť len príslušné trestné súdy. Vyššie uvedené pravidlo irelevantnosti povahy orgánu, ktorý prijal ochranné opatrenie, platí aj pre všetky ďalšie kroky postupu EPO. Znamená to, že EPO môže byť vydané a uznané nielen trestným, ale aj občianskym súdom rovnako ako aj správnym orgánom, a to v závislosti od inštitucionálnej štruktúry ochrany obetí v danom členskom štáte. Preto sa vo vzťahoch medzi niektorými štátmi EÚ môže stať, že jediným spojivom medzi postupom EPO a systémom trestného súdnictva je skutočnosť, že ochranné opatrenie bolo prijaté vo vzťahu k prebiehajúcemu trestnému konaniu, avšak nebol zapojený žiaden typický trestnoprávny orgán ako je polícia, prokuratúra či súdnictvo. Je to jasne vysvetlené v článku 9(1), ktorý znie: „Vykonávajúci štát môže použiť v súlade so svojím národným právom trestné, správne alebo občianske opatrenia.“

EPO nasleduje obeť

Jednou z najdôležitejších vlastností a zvláštností EPO je, že príkaz nasleduje obeť. Doteraz nástroj zakladajúci sa na vzájomnom uznávaní trestného rozhodnutia zabezpečil zaslanie rozhodnutia alebo príkazu do štátu, do ktorého sa presťahoval, mienil presťahovať alebo sa mal presťahovať páchateľ. V tomto ohľade bol však model zmenený úplne, čo implikuje závažné dôsledky pre všeobecnú koncepciu nástroja a príslušného postupu.

Po prvé, EPO môže byť zaslané do viac ako jedného vykonávajúceho štátu. Môže to byť spôsobené spôsobom života obete, keď sa obeť presťahuje do jedného štátu a napríklad pracuje v druhom štáte. Môže to byť problém najmä v pohraničných mestách ako je Cieszyn / Těšín. V týchto prípadoch by mala byť ochrana poskytnutá v oboch štátoch (v uvedenom prípade v Poľsku a Českej republike).

Po druhé, EPO môže byť vydané na základe rozhodnutia, ktoré nebolo pôvodne prijaté orgánom vydávajúceho štátu. Mechanizmus EPO zahŕňa aj situáciu, keď bol rozsudok obsahujúci dané ochranné opatrenie vyhlásený jedným štátom a potom prenesený do druhého štátu, ktorý sa následne rozhodne vydať EPO na základe tohto rozsudku. Takže pôvodcom ochranného opatrenia môže byť aj rozhodnutie, ktoré je vydané alebo len vykonávané vydávajúcim štátom.

Dôvody pre vydanie EPO

V súlade s článkom 6(1) smernice môže byť európsky ochranný príkaz vydaný ak sa chránená osoba rozhodne bývať alebo zostať alebo už býva alebo zostala v inom členskom štáte. Príslušný orgán vo vydávajúcom štáte zohľadní okrem iného zamýšľanú dĺžku pobytu chránenej osoby vo vykonávajúcom štáte a závažnosť potreby ochrany. Musí sa však zohľadniť, že vyššie uvedené podmienky sú len názornou ukážkou, preto sa vydávajúci orgán môže rozhodnúť vydať EPO aj na základe iných premís, ak to považuje za potrebné.

EPO sa nemôže vydať ex officio z podnetu vydávajúceho orgánu. Podobne ako ochranné opatrenia nemôžu byť vykonávané proti vôli chránenej osoby, je pri ich vydaní vždy potrebný podnet chránenej osoby.

Výkon EPO a porušenie podmienok

EPO sa vo všeobecnosti vykonáva v súlade so zákonmi vykonávajúceho štátu. Zákony rôznych členských štátov sa však líšia, čo môže spôsobiť špecifické problémy, najmä v prípade porušenia povinnosti určenej v ochrannom príkaze. Dôsledky porušenia sa môžu výrazne líšiť v členských štátoch v závislosti od ich právnych noriem. Preto smernica poskytuje všeobecný zoznam možných riešení, ktoré v takom prípade možno použiť (viď článok 11). Vykonávajúci orgán môže

(a) trestne stíhať a prijať akékoľvek iné opatrenie v nadväznosti na porušenie ak porušenie predstavuje spáchanie trestného činu v súlade so zákonmi vykonávajúceho štátu,

(b) prijať akékoľvek netrestné rozhodnutia súvisiace s porušením alebo

(c) prijať akékoľvek bezodkladné a predbežné opatrenie s cieľom ukončiť porušovanie, než sa počká, ak je to potrebné, na následné rozhodnutie vydávajúceho štátu.

Ak však v podobnom prípade nie je k dispozícii nástroj na národnej úrovni, ktorý by bolo možné použiť vo vykonávajúcom štáte, jeho príslušný orgán musí aspoň podať hlásenie vydávajúcemu orgánu o každom porušení ochranného opatrenia uvedeného v EPO, o ktorom sa dozvie. Táto voľba sa považuje za posledné možné riešenie, pričom musíme mať na pamäti, že výmena informácií, a to aj tá najrýchlejšia, neposkytne chránenej osobe skutočnú a hmotnú ochranu počas relatívne dlhého časového obdobia.

Záver

O potrebe zvýšenia noriem ochrany obetí v súvislosti s trestným konaním nie je pochyb. Vyššie uvedené nástroje sú jednými z mnohých možných a požadovaných krokov v tomto smere. Ochrana obetí by sa mala stať podstatným prvkom fungovania súdnych orgánov, tak na národnej ako aj európskej úrovni. Spôsob, akým orgány zaobchádzajú s obeťami často ovplyvňuje vnímanie účinnosti súdnych systémov EÚ v očiach verejnosti. Ak zohľadníme skutočnosť, že už temer 12 miliónov občanov EÚ žije v inom členskom štáte než je štát ich pôvodu, je to extrémne dôležité. Správnou implementáciou smerníc teda členské štáty preukážu svojim občanom, že nové zavedené normy zaobchádzania stáli za čakanie. Samotná smernica môže posilniť ochranu obetí, ale podstatné zlepšenie ochrany obetí nebude možné do úplnej implementácie tejto smernice ako aj smernice EPO. Len potom môžeme očakávať zavedenie konzistentného a komplexného mechanizmu ochrany obetí, ktorý im umožní prístup k rovnakým právam nezávisle od ich štátnej príslušnosti a miesta pobytu.

Na základe vyššie uvedeného je potrebné v tejto fáze poukázať na to, že ak uplynula lehota pre implementáciu smernice a smernica je jasná a bezpodmienečná, jednotlivec sa môže odvolať na smernicu

proti štátu¹¹⁰. Je to ďalší aspekt zodpovednosti daného členského štátu v prípade, že netransponoval alebo neaplikoval smernice správne. Lisabonská zmluva posilnila kompetencie EÚ v oblasti trestného súdnictva. Znamená to, že Komisia môže začať proti danému členskému štátu konanie pre porušenie zmluvy. Každý občan sa môže sťažovať na chabú aplikáciu pravidiel, vďaka čomu je tento nástroj veľmi silným nástrojom pre obeť pri presadzovaní svojich práv¹¹¹.

Stanovenie spoločných minimálnych noriem ochrany obetí povedie k zvýšeniu dôvery v národné systémy súdnictva členských štátov v trestných veciach, čo môže viesť k účinnejšej spolupráci v trestných veciach v EÚ. Preto by normy v oboch smerniciach mali zároveň implikovať efektívnejší boj proti cezhraničnej kriminalite¹¹².

---

¹¹⁰ P. Craig, G. De Búrca, EU Law, Text, Cases and Materials. Oxford 2008, s.280-281.

¹¹¹ Vid' prejav F. Le Baila *Posilnenie práv obetí v Európe*, SPEECH/2011/11/08 prednesený počas konferencie Victim Support Europe (Podpora obetí v Európe) "Zavádzanie práv obetí do praxe – Ako implementovať smernicu EÚ o právach obetí v celej EÚ", ktorá sa konala v Bruseli dňa 26. novembra 2012.

¹¹² Vid' A. Grzelak, T. Ostropolski, System prawa Unii Europejskiej. Podręcznik, Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych, t. XI., Warszawa 2011, s. 141.

Martin Bargel: Zadosťučinenie a jeho význam pre poškodeného v trestnom konaní

Pojem zadosťučinenie sa v Trestnom zákone ani v Trestnom poriadku priamo nevyskytuje. Je však neoddeliteľnou súčasťou súdneho konania a najmarkantnejšie sa prejavuje v prípadoch, keď súd rozhoduje o treste a o náhrade škody.

Zadosťučinenie predstavuje pre poškodeného istú satisfakciu za príkorie, ktoré mu bolo spôsobené trestným činom. Môže byť vyjadrené:

- **morálnym uspokojením** poškodeného vo forme rozhodnutia súdu o uznaní viny páchatel'a, ale najmä vo forme uloženia spravodlivého trestu,
- **morálnym plnením** páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému (napr. ospravedlnením sa, priznaním viny a úprimným prejavom ľútosti nad trestným činom a jeho následkami a podobne),
- **finančným odškodnením** poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená ujma na zdraví, vo forme majetkovej náhrady bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia,
- **finančným odškodnením** poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená majetková škoda, vo forme jej majetkovej náhrady alebo uvedením veci do pôvodného stavu (napr. pri trestnom čine krádeže či pri trestnom čine poškodzovania cudzej veci a podobne),
- **finančným odškodnením** poškodeného, ktorému bola spôsobená morálna alebo iná škoda, vo forme nahradenia nemajetkovej ujmy v rozsahu určenom rozsudkom vo výroku o náhrade škody (napr. pri trestnom čine znásilnenia a podobne).

1. Morálne uspokojenie poškodeného uložením spravodlivého trestu

Z osobných dlhoročných skúseností z pojednávacej miestnosti viem, aký obrovský význam má pre poškodeného uloženie spravodlivého trestu páchatel'ovi, najmä v prípadoch, keď poškodenému bola spôsobená morálna, alebo iná škoda.

Zväčša ide o prípady pozostalých po nebohom, ktorý bol usmrtený násilným trestným činom, alebo obeť sexuálnych trestných činov, obeť týrania či obeť ohovárania, resp. krivého obvinenia a pod. Jednoducho povedané, obeť trestný činov, pri ktorých nevzniká majetková škoda. Pre takýchto poškodených nadobúda zadosťučinenie vo forme uloženia spravodlivého trestu páchatel'ovi mimoriadny, ak nie ten najdôležitejší, význam. V mnohých prípadoch sú však očakávania poškodených, pokiaľ ide o druh a výmeru trestu, aký by mal byť páchatel'ovi uložený, neprimerané, pretože ich pohľad najmä na výmeru trestu odňatia slobody je zväčša jednostranný a ovplyvnený biblickým „oko za oko, zub za zub“. Súd pri ukladaní trestu ale musí zohľadniť všetky kritériá predpokladané zákonom a pritom dbať nielen na záujem poškodeného, ale i na primeranosť trestu pre páchatel'a z hľadiska jeho individualizácie a tiež proporcionality k samotnému trestnému činom a jeho následkom.

V slovenskom Trestnom zákone je účel trestu vymedzený v ustanovení § 34 ods. 1, podľa ktorého trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou.

Trest je opatrením štátneho donútenia, ktoré v mene štátu, na základe a v medziach zákona ukladajú v predpísanom konaní na to povolané súdy páchatelovi za spáchaný trestný čin. V tejto definícii je vyjadrená zásada „nulla poena sine lege, sine crimine, sine iudicio“. Trest ako právny následok trestného činu môže priamo postihnúť len páchatela trestného činu (zásada personalita trestu), tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu (§ 34 ods. 3 Trestného zákona).

Trest je jedným z prostriedkov na dosiahnutie účelu Trestného zákona. Tým je určená aj jeho funkcia v tých smeroch, v ktorých má pôsobiť zákon na ochranu spoločnosti, jednak pred páchatelom trestného činu, voči ktorému sa prejavuje prvok represie (zabráneniu v trestnej činnosti) a prvok individuálnej prevencie (výchovy k riadnemu životu – rehabilitácia), a jednak aj voči ďalším členom spoločnosti – potencionálnym páchatelom, voči ktorým sa prejavuje prvok generálnej prevencie (výchovné pôsobenie trestu na ostatných členov spoločnosti).

Ochrana spoločnosti sa teda uskutočňuje dvoma prvkami, a to prvkom donútenia (represie) a prvkom výchovy. Oba prvky sa uplatňujú zásadne súčasne v každom treste, pričom treba mať na zreteli dôležitosť vzájomného pomeru medzi trestnou represiou a prevenciou.

Ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestných činov, vrátane ochrany práv a slobôd jednotlivých občanov, robí z trestu prostriedok sebaobrany spoločnosti pred trestnými činmi. Trest pritom nesmie byť prostriedkom na riešenie iných spoločenských problémov. Preto Trestný zákon vychádza z myšlienky, že základným účelom a cieľom trestu je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi a pred ich páchatelmi.

Individuálna prevencia spočíva vo vytvorení podmienok na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život. Generálna prevencia má zabezpečiť nielen odradenie ostatných potencionálnych páchatelov od páchania trestných činov, ale i utvrdenie pocitu právnej istoty a spravodlivosti u ostatných členov spoločnosti. Spravodlivé a včasné uloženie trestu dáva ostatným členom spoločnosti najavo, že konanie, za ktoré bol uložený trest, je protiprávne a nežiaduce, varuje ich pred páchaním trestnej činnosti a posilňuje pocit právnej istoty a právneho štátu. Trestný zákon vychádza z jednoty individuálnej a generálnej prevencie, pričom obe tieto zložky sa navzájom dopĺňajú a podmieňujú. Disproporcia medzi jednotlivými druhmi prevencie v zásade vedie k nedostatočnému výchovnému pôsobeniu trestu tak na páchatela trestného činu, ako i na ostatných členov spoločnosti.

Trest samozrejme musí vyjadrovať aj morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou. V treste je teda obsiahnuté aj spoločenské odsúdenie, negatívne ohodnotenie páchatela a jeho činu, a to tak právne, ako aj etické.

Ďalším ustanovením, ktoré musí súd aplikovať pri úvahách týkajúcich sa ukladania trestu, je § 34 ods. 4 Trestného zákona, podľa ktorého pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob

spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.

Výmerou trestu sa rozumie nielen určenie trestu v rámci sadzby tam, kde je trest takto kvantifikovaný, ale aj určenie rôznych modalít alebo obsahu trestov, ak je toto určenie vyhradené súdu (napríklad určenie druhu a rozsahu zakázanej činnosti, rozsahu majetku, ktorý prepadá v prospech štátu, určenie podmienok, obmedzení pri treste zákazu pobytu, pri podmienenom odsúdení). Práve rozpätie zákonom stanovenej trestnej sadzby pri určitých trestoch umožňuje a zároveň ukladá súdu povinnosť individualizovať ukladaný trest. Súd je povinný vo výmere uloženého trestu zohľadniť všetky okolnosti uvedené v ustanovení § 34 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona.

V súvislosti s výmerou trestu platí v slovenskom Trestnom zákone pre súd striktná povinnosť prihliadať na poľahčujúce a priťažujúce okolnosti upravená v ustanovení § 38 Trestného zákona. Táto povinnosť nie je len formálne deklarovaná, ale súd je povinný trest ukladať v upravených trestných sadzbách tak, že v prípade, ak prevažuje pomer poľahčujúcich okolností, znižuje sa horná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby o jednu tretinu (§ 38 ods. 3 Trestného zákona) a ak prevažuje pomer priťažujúcich okolností, zvyšuje sa dolná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby.

„V tejto súvislosti je potrebné poukázať na skutočnosť, že dokonaním trestného činu sú v podstate všetky priťažujúce okolnosti už dané, kým poľahčujúce okolnosti si páchatel môže vytvoriť aj po spáchaní činu (priznanie sa k spáchaniu činu a úprimná lútosť, pričinenie sa o odstránenie škodlivých následkov trestného činu, nahradenie škody a podobne). Poľahčujúce a priťažujúce okolnosti trestu sú dôležitým prostriedkom individualizácie trestu a zároveň sú významné pre dosiahnutie účelu trestu, lebo vyjadrujú možnosť nápravy páchatela alebo pomery páchatela, a tým v prospech alebo v neprospech páchatela ovplyvňujú druh a výmeru ukladaného trestu. Ako právne významné skutočnosti sú všeobecne priťažujúcimi alebo poľahčujúcimi okolnosťami, lebo ich možno použiť pri ukladaní ktoréhokoľvek trestu, ak nejde o trest za trestný čin, ktorého zákonnými znakmi sú aj okolnosti poľahčujúce alebo priťažujúce.“¹¹³

„Osobu páchatela treba hodnotiť vo všetkých súvislostiach. V rámci hodnotenia osoby páchatela nemožno obísť ani možnosti jeho nápravy. Úsudok o možnosti nápravy páchatela si súd vytvára z veľkej časti už na základe hodnotenia povahy a závažnosti spáchaného trestného činu (t.j. či ide o prečin, zločin, obzvlášť závažný zločin) pri náležitom zhodnotení osoby páchatela. Možnosť nápravy páchatela konkretizuje jeho osobu vo všetkých zásadných súvislostiach. Primárne ide o stanovenie prognózy budúceho vývoja správania sa páchatela na základe objasnenia jeho osobnostných vlastností a ich spojitostí so spáchaným trestným činom, vrátane vplyvu sociálnej mikroštruktúry. Z hľadiska posúdenia možnosti nápravy páchatela má veľký význam celkový spôsob jeho života a jeho správanie pred spáchaním trestného činu a jeho postoj k spáchanému trestnému činu.“ (Rt 23/1967) Záver súdu o možnosti nápravy páchatela musí byť vždy v plnom súlade s ochranou, ktorú súd uloženým trestom poskytuje záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatelov trestných činov a výchovným pôsobením na ostatných členov spoločnosti.

¹¹³ Trestné právo s vysvetlivkami a judikatúrou. 1. zväzok – Trestný zákon – IURA EDITION, 2006, str. 89-90

Pri ukladaní trestov treba zároveň vychádzať zo spojenia a vzájomnej vyváženosti princípu zákonnosti trestu a princípu individualizácie trestu.

Trest musí byť úmerný k spáchanému trestnému činu (zásada proporcionálnosti trestu). Úmernosť trestu okrem iného určujú aj pohnútky páchateľa a možnosti jeho nápravy.

„V českom Trestnom zákonníku nie je účel trestu *expressis verbis* vyjadrený. Je nahradený formuláciami všeobecných zásad sankcionovania priamo aplikovateľných na konkrétny prípad, ktoré sú určené jednak pre všetky sankcie (§ 36 až 38), jednak špeciálne pre tresty (§ 39 až 45) a ochranné opatrenia (§ 96 a 97). Účel trestania je potrebné vyvodzovať nielen z týchto všeobecných zásad, ktoré vytvárajú základné právne prostredie pre ukládanie sankcií, ale aj z jednotlivých ustanovení upravujúcich ukládanie trestných sankcií, a z celkového chápania trestného zákonníka.“¹¹⁴

„Zmyslom a účelom trestu v najvšeobecnejšom zmysle je ochrana spoločnosti pred kriminalitou. Trest nesmie byť prostriedkom riešenia iných spoločenských problémov. Trest ukladaný páchateľovi v sebe spája ako moment trestnej represie a prevencie vo vzťahu k nemu samému (individuálna represia a individuálna prevencia), tak aj moment výchovného pôsobenia na ostatných členov spoločnosti (generálna prevencia). Prevenciu i represiu je potrebné chápať v každom individuálnom prípade vyvážené, pretože len potom individuálna prevencia pôsobí ako prostriedok prevencie generálnej. Ide totiž o to, že generálna prevencia, ktorá vychádza z prevencie individuálnej, má zaistiť ochranný efekt vo vzťahu k ostatným potencionálnym páchateľom a že individuálna prevencia je chápaná ako nástroj generálnej prevencie. Uvedený pomer individuálnej a generálnej prevencie nemožno obracať. Pokiaľ by sa tak stalo, bola by narušená jednota, resp. vyváženosť prevencie a represie a generálna prevencia opretá o odstrašenie prísnu represiou by sa stala prostriedkom prevencie individuálnej. Povýšenie momentu trestnej represie by v skutočnosti znamenalo exemplárne trestanie, ktoré je v rozpore s týmito zásadami.“ (ÚS ČR 47/1998-u)

Hoci sa v ustanoveniach o treste v slovenskom Trestnom zákone a ani v českom Trestnom zákonníku nikde doslovne nespomína pojem „zadosťučinenie“ ako skutočnosti, ktorá má pri uložení trestu pre poškodeného význam, teoretické a akademické výklady aj s takouto úlohou trestu počítajú.

„Požiadavka prihliadnuť pri ukladaní trestu k právom chráneným záujmom poškodeného sa dostáva do popredia pozornosti najmä v súvislosti s presadzovaním myšlienok tzv. restoratívnej justície, ktorá kladie dôraz na uzmiernenie páchateľa s obeťou a obnovu trestným činom narušených spoločenských vzťahov, úsilie o posilnenie práv poškodeného v trestnom konaní a hľadanie cesty, ako uľahčiť poškodenému, aby dosiahol náhrady škody a odčinenia spôsobeného príkoria.“¹¹⁵

„Reštitučná teória účelu trestu rozvíja myšlienku uspokojenia záujmov poškodeného vo forme náhrady škody i zadosťučinenia. Má to význam z hľadiska dosiahnutia generálno-preventívneho účinku trestu, pretože prispieva nielen k uspokojeniu poškodeného, ale aj širšej verejnosti a potláča tak potrebu

¹¹⁴ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentář, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 412

¹¹⁵ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentář, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 429

trestať svojpomocne.“¹¹⁶ „Úlohou trestu nesporne je aj dosiahnutie obnovenia klúdu v spoločnosti a dosiahnutia generálno-preventívnych účinkov aj tým, že sa poškodenému poskytne náležité zadosťučinenie. Nevyhnutnosť orientovať sa pri ukladaní trestu i na ochranu záujmov osôb poškodených trestným činom v českom Trestnom zákonníku vyplýva z ust. § 39 ods. 3, podľa ktorého sa pri ukladaní trestných sankcií prihliadne k i právom chráneným záujmom osôb poškodených trestným činom. Trest by mal teda viesť páchatel'a k tomu, aby sa usiloval o náhradu škody, poprípade tiež ďalšie formy primeraného zadosťučinenia.“¹¹⁷

Morálne uspokojenie poškodeného uložením spravodlivého trestu páchatel'ovi znamená najmä pre tých poškodených, ktorým bola spôsobená morálna škoda, zrejme až tú najvyššiu možnú formu zadosťučinenia a satisfakcie, aká sa mu môže dostať.

2. Morálne plnenie páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému

Predpokladom uspokojenia poškodeného a dosiahnutia pre neho spravodlivého zadosťučinenia nie je v tomto prípade činnosť ani rozhodnutie súdu (uložením trestu či povinnosti na náhradu spôsobenej škody), ale aktívne konanie páchatel'a v rámci základných etických a morálnych pravidiel slušného správania. V mnohých prípadoch, keď už v priebehu trestného konania bola poškodenému nahradená škoda, napr. pri dopravnej nehode plnila poisťovňa, sa poškodený dožaduje ospravedlnenia zo strany páchatel'a, ktorého sa mu doposiaľ nedostalo. Zväčša je len na samotnom páchatel'ovi, či, kedy a ako prejaví ochotu uspokojiť poškodeného aj nemateriálne. Motiváciu však páchatel' má. Poskytuje mu ju ust. § 36 písm. k), l) Trestného zákona, podľa ktorých sa za poľahčujúcu okolnosť považuje to, že páchatel' sa pričínil o odstránenie škodlivých následkov trestného činu alebo dobrovoľne nahradil spôsobenú škodu a priznal sa k spáchaniu trestného činu a trestný čin úprimne oľutoval.

Ak páchatel' aktívne koná tým, že prizná vinu, odstráni škodlivý následok, trestný čin úprimne oľutuje a samozrejme sa ospravedlní poškodenému, vždy to pozitívne ovplyvní náhľad poškodeného na samotné príkorie spôsobené mu trestným činom, ale i na osobu páchatel'a a následne i na samotný verdikt súdu ohľadom trestu.

3. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená ujma na zdraví, vo forme majetkovej náhrady bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia

Ujmou na zdraví sa na účely Trestného zákona rozumie akékoľvek poškodenie zdravia (§ 123 ods. 1). Z hľadiska následkov trestného činu na zdraví poškodeného je pre potreby Trestného zákona vymedzený všeobecný pojem ujma na zdraví. Ide o najširší pojem a zahŕňa aj ublíženia na zdraví a ťažkú ujmu na zdraví ako závažnejšie stupne poškodenia, resp. poruchy zdravia. Podmienky priznania a poskytnutia náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia upravuje zákon č. 437/2004 Z.z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona NR SR č. 273/1994 Z.z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o

¹¹⁶ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentár, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 429

¹¹⁷ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentár, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 415

zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov.

V zmysle označeného zákona sa bolesťou rozumie ujma spôsobená poškodením na zdraví, jeho liečením alebo odstraňovaním jeho následkov. Sťaženie spoločenského uplatnenia je stav v súvislosti s poškodením na zdraví, ktoré má preukázateľne nepriaznivé následky pre životné úkony poškodeného, na uspokojovanie jeho životných a spoločenských potrieb alebo na plnenie jeho spoločenských úloh. Náhrada za bolesť i za sťaženie spoločenského uplatnenia sa poskytuje jednorazovo na základe lekárskeho posudku.

4. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená majetková škoda, vo forme jej majetkovej náhrady alebo uvedením veci do pôvodného stavu

Škodou sa v zmysle § 124 Trestného zákona rozumie ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom.

Škodou v zmysle § 124 odsek 1 Trestného zákona sa rozumie aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť.

Pri trestných činoch proti životnému prostrediu sa škodou rozumie súhrn ekologickej ujmy a majetkovej škody, pričom majetková škoda v sebe zahrnuje aj náklady na uvedenie životného prostredia do predošlého stavu. Pri trestnom čine neoprávneného nakladania s odpadmi podľa § 302 Trestného zákona rozsahom činu sa rozumie cena, za ktorú sa odpad v čase a v mieste zistenia činu obvykle zbiera, prepravuje, vyváža, dováža, zhodnocuje, zneškodňuje alebo ukladá, a cena za odstránenie odpadu z miesta, ktoré na jeho uloženie nie je určené.

Spoločným predpokladom finančného odškodnenia poškodeného, ktorému bola spôsobená ujma na zdraví, ale aj v prípadoch, ak mu bola spôsobená majetková škoda či škoda morálna, iná škoda, alebo ktorému boli porušené či ohrozené iné zákonom chránené práva alebo slobody, je začatie tzv. adhézneho konania. Adhézne konanie je súčasťou trestného konania a začína sa návrhom poškodeného na náhradu škody. Adhézne konanie je v Trestnom poriadku upravené v ustanoveniach § 46 ods. 1, 3, 4, § 256 ods. 2, § 287 a § 288 Trestného poriadku.

Účelom adhézneho konania je predovšetkým urýchlenie a úspora nákladov konania medzi stranami sporu. Nie je samostatnou časťou trestného konania, ale splýva s trestným konaním. Rieši náhradu škody, ktorú následkom trestného činu utrpel poškodený. Na základe jeho výsledkov súd rozhodne, ak tomu nebránia zákonné prekážky, o náhrade škody alebo odkáže poškodeného na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.

Ak bola poškodenému spôsobená trestným činom škoda, môže si uplatniť nárok na náhradu škody priamo v trestnom konaní proti obžalovanému. Ak ho súd uzná vinným a nárok na náhradu škody z tejto viny vyplýva, rozhodne o nároku na náhradu škody, ak tomu nebránia zákonné prekážky, trestný súd spolu s rozhodnutím o trestnom čine.

Poškodený je oprávnený v trestnom konaní navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť škodu spôsobenú trestným činom; návrh musí poškodený uplatniť najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu škody uplatňuje.

Základnou podmienkou, aby si poškodený mohol uplatniť nárok na náhradu škody v adhéznom konaní je, že mu táto bola spôsobená trestným činom obvineného. Vyžaduje sa, aby medzi vznikom škody a spáchaným skutkom, za ktorý je obvinený stíhaný, bola príčinná súvislosť. Z toho vyplýva, že predmetom adhézneho konania nemôže byť škoda spôsobená iným činom, za ktorý nie je páchatel trestne stíhaný, aj keby súvisel so skutkom, ktorý je predmetom trestného stíhania. Rozhodujúce je pritom uvedenie skutku v obžalobe alebo v návrhu na schválenie dohody o vine a treste, pretože o nároku na náhradu škodu rozhoduje súd.

Podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom **ublížené na zdraví**, spôsobená **majetková, morálna** alebo **iná** škoda alebo boli porušené či ohrozené jej **iné zákonom chránené práva alebo slobody**.

Ublížením na zdraví sa rozumie taký, ktorý je porušením normálnych telesných alebo duševných funkcií sťažuje výkon obvyklej činnosti, alebo má iný vplyv na obvyklý spôsob života poškodeného a ktorý vyžaduje lekárske ošetrovanie, aj keď nezanecháva trvalé následky.

Majetkovú škodu sa rozumie ujma, ktorá nastala v majetkovej sfére poškodeného, a je objektívne vyjadriteľná peniazmi. Skutočnou škodou na veci je nutné rozumieť takú ujmu, ktorá znamená zmenšenie majetkového stavu poškodeného oproti stavu pred škodlivou udalosťou a predstavuje majetkové hodnoty, ktoré je potrebné vynaložiť na to, aby bola vec uvedená do predchádzajúceho stavu.

Morálna škoda je škoda vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti. Vyjadruje ju psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia a podobne.

Inou škodou je škoda, ktorá môže byť spôsobená na iných právach poškodeného napr. porušenie autorského práva, právach vyplývajúcich zo zmlúv – licenčnej zmluvy, zmluvy o dielo.

Pri rozhodovaní o náhrade škody poškodeného voči obvinenému súd aplikuje ohľadom tohto nároku spravidla ustanovenia občianskeho hmotného práva, najčastejšie Občianskeho zákonníka týkajúce sa náhrady škody (§ 420 a nasl.), v procesnom postupe však stále aplikuje Trestný poriadok.

Ak súd odsudzuje obžalovaného za trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu, uvedenú v § 46 ods. 1 Trestného poriadku (majetkovú, morálnu alebo inú alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom

chránené práva alebo slobody), uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť škodu, ak je jej výška súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného.

Výrok o povinnosti obžalovaného na náhradu škody musí presne označovať osobu oprávneného a nárok, ktorý mu bol prisúdený. V odôvodnených prípadoch môže súd vysloviť, že záväzok má byť splnený v splátkach, a súčasne určí podmienky ich splatnosti, pritom berie na zreteľ aj vyjadrenie poškodeného.

Výrok rozsudku o náhrade škody môže byť na návrh poškodeného vyjadrený v peňažných prostriedkoch v cudzej mene, ak to neodporuje okolnostiam prípadu a škoda bola spôsobená na peňažných prostriedkoch v cudzej mene alebo na veciach zakúpených za také peňažné prostriedky alebo ak obžalovaný alebo poškodený je devízovým cudzozemcom.

Ak podľa výsledku dokazovania nie je podklad na vyslovenie povinnosti na náhradu škody alebo ak by bolo treba na rozhodnutie o povinnosti na náhradu škody vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré presahuje potreby trestného stíhania a predĺžilo by ho, súd odkáže poškodeného na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom. Poškodeného treba označiť jeho menom a priezviskom, dátumom a miestom narodenia a miestom bydliska. Ak je poškodeným právnická osoba, treba ju označiť jej obchodným menom alebo názvom, sídlom a identifikačným číslom podľa záznamu v obchodnom registri, živnostenskom registri alebo inom registri.

Na občianske súdne konanie alebo na konanie pred iným príslušným orgánom odkáže súd poškodeného tiež so zvyškom jeho nároku, ak mu nárok z akéhokoľvek dôvodu prizná len sčasti.

Ak súd obžalovaného spod obžaloby oslobodí, odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody vždy na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.

5. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola spôsobená morálna alebo iná škoda, vo forme nahradenia nemajetkovej ujmy v rozsahu určenom rozsudkom vo výroku o náhrade škody

Morálnou škodou z pohľadu nášho Trestného poriadku je škoda vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti (psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia) a môže sa týkať najmä trestných činov proti ľudskej dôstojnosti a trestných činov proti iným právam a slobodám (trestné činy znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, súložie medzi príbuznými, nebezpečného vyhrážania a ďalšie trestné činy - § 359 až 378a Trestného zákona).

„Morálna škoda predstavuje škodu, ktorá vznikla poškodenému spravidla zásahom do jeho osobnej sféry. Pojem „morálna škoda“ vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona (zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených

násilnými trestnými činmi) treba v prípadoch smrti, znásilnenia alebo sexuálneho násillia vykladať v súlade s výkladom pojmu „nemajetková ujma“ v občianskom súdnom konaní.“¹¹⁸

Inou škodou je škoda vzniknutá trestným činom, ktorá nie je majetkovou škodou, morálnou škodou ani ublížením na zdraví. Môže ísť napr. o ujmu na zdraví, ktorá nedosahuje intenzitu ublíženia na zdraví. Iná škoda môže byť spôsobená na iných právach poškodeného (napr. porušenie autorského práva, porušenie práv vyplývajúcich zo zmlúv – licenčnej zmluvy).

V súvislosti s uplatnením nároku poškodeného na náhradu nemajetkovej ujmy v adhéznom konaní je potrebné uviesť, že trestný súd v procesnom postupe aplikuje ustanovenia Trestného poriadku, ale ohľadom podmienok samotného nároku aplikuje ustanovenia občianskeho hmotného práva, a to ustanovenia upravujúce osobnostné práva fyzických osôb, ktoré sú v Občianskom zákonníku zaradené ako ochrana osobnosti v ustanoveniach § 11 až 16.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v jednom zo svojich rozhodnutí (uznesenie sp. zn. 5 Cdo 265/2009 zo 17.2.2011) týkajúcom sa náhrady nemajetkovej ujmy uviedol nasledovné:

„Pojmovými znakmi subjektívnych osobnostných práv sú absolútna povaha, imateriálny charakter, všeobecnosť a výlučnosť, zásadná neprevoditeľnosť, časová neobmedzenosť a nepremlčateľnosť. Pôsobia voči neobmedzenému, resp. neurčitému okruhu ostatných subjektov práva, ich predmetom sú výlučne nemajetkové hodnoty (osobnosť), patria každej fyzickej osobe „a priori“, (sú prejavom ľudskej osobnosti vo vzťahu k ostatným subjektom, t.j. či fyzickým alebo právnickým osobám) s rovnakým právnym postavením, výlučné oprávnenie nakladať počas celého života v medziach určených právnym poriadkom s jednotlivými stránkami svojej osobnosti patrí fyzickej osobe, nemožno ich scudzovať, deliť od ich nositeľa, upínajú sa na fyzickú osobu po dobu jej fyzickej existencie v spoločnosti (sú časovo neobmedzené počas života fyzickej osoby) sú nezdediteľné (netvorí predmet dedičstva), sú nepremlčateľné, rovnako aj neprekludovateľné a nemožno ich postihovať exekúciou. Na rozdiel od nich majetkové práva možno oddeliť od ich subjektov, prevádzať (scudzovať) ich, podliehajú exekúcii, premlčaniu a preklúzii. Špecifickosť subjektívnych osobnostných práv spočíva v ich predmete, ktorým je priamo osobnosť človeka, fyzickej osoby v jej celistvosti. Právo na ochranu osobnosti (subjektívne rýdzo osobné, resp. osobnostné právo) Občiansky zákonník upravuje ako jednotné právo (doslovné znenie „fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti“). V dôsledku toho je treba jednotlivé práva, ktoré v tomto jednotnom rámci vznikajú, chápať ako práva čiastkové, líšiace sa navzájom vzťahom k rôznym hodnotám, stránkam osobnosti, avšak vychádzajúcim z osobnosti tvoriacej fyzickú a mravnú jednotu. Ako základné hodnoty osobnosti každej fyzickej osoby uvádza Občiansky zákonník v § 11 výslovne život, zdravie, občiansku česť a ľudskú dôstojnosť, ako aj súkromie, meno a prejavy osobnej povahy.

Podľa ustanovenia článku 8 odseku I Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných práv a slobôd (publikovaného pod č. 209/1992 Zb.) každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného

¹¹⁸ Minárik Š. a kol.: Trestný poriadok – Stručný komentár. Iura Edition, 2006. s. 731. Pozri aj § 287 ods. 1 Trestného poriadku. Burda, E. – Gaňa, S. – Tobiášová, L.: Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. In.: Justičná revue, 59, 2007, č. 4, s. 503-526.

života, obydľia a korešpondencie. Z ustanovenia článku 17 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (publikovaného pod č. 120/1976 Zb.) vyplýva, že nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie a každý má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

Právo na súkromie v rôznych poňatiach môže zahŕňať tak ochranu rodinného života, súkromie obydľia, listové tajomstvo, ako aj ochranu cti, povest' človeka, či ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním údajov o osobe. V ústavnej rovine je zakotvené v článku 16 Ústavy Slovenskej republiky - nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená, obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom; článku 19 ods. 1 - každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života, ods. 2 - každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe; v článku čl. 21 garantujúcom nedotknuteľnosť obydľia; v článku 22 zaručujúcom ochranu listového tajomstva, tajomstva dopravovaných správ a iných písomností a ochranu osobných údajov.

Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku zo 16. decembra 1992 vo veci Niemetz proti Nemecku uviedol, že „...nepovažuje za možné alebo potrebné pokúsiť sa o vyčerpávajúcu definíciu pojmu „súkromný život“. Mohlo by však byť príliš reštriktívne limitovať tento pojem „výsostným okruhom“, v ktorom môže jednotlivец žiť svoj vlastný osobný život, ako sa rozhodne, a úplne z tohto okruhu vylúčiť vonkajší svet neobsiahnutý v tomto okruhu. Rešpektovanie súkromného života musí tiež obsahovať do určitej miery právo zakladať a rozvíjať vzťahy s ostatnými ľuďmi.“

Súčasťou práva na súkromie je právo na rodinný život. Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku z 21. júna 1988 vo veci Berrhab proti Holandsku konštatoval: „Z pojmu rodina, na ktorom je založený článok 8, vyplýva, že dieťa narodené z takéhoto zväzku je ipso iure súčasťou tohto vzťahu. Z tohto dôvodu existuje od momentu narodenia dieťaťa a už vzhľadom na samotnú existenciu tejto skutočnosti medzi dieťaťom a jeho rodičmi zväzok rovnajúci sa „rodinnému životu“, dokonca aj vtedy, keď už rodičia neskôr spolu nežijú.“ Podstatou rodinného života je oprávnenie fyzickej osoby utvárať, udržiavať a rozvíjať vzťahy medzi členmi rodiny založené na silných citových väzbách.

Ak medzi fyzickými osobami existujú sociálne, morálne, citové a kultúrne vzťahy vytvorené v rámci ich súkromného a rodinného života, môže porušením práva na život jednej z nich dôjsť k nedovolenému zásahu do práva na súkromie druhej z týchto osôb. Takýmto protiprávnym zásahom tretej osoby do práva na súkromie, resp. práva na rodinný život môže byť ďalšiemu účastníkovi vzťahu spôsobená taká ujma, ktorá mu čiastočne alebo úplne bráni naplno naplňovať jeho citové potreby, t.j. nemajetková ujma postihujúca inú ako majetkovú sféru osobnosti, sféru osobnostnú, ku ktorej nepochybne patrí aj citová (emocionálna) ujma. Ak dôjde k smrti jedného z členov rodinného vzťahu, pozostalá osoba môže utpieť citovú ujmu vo forme šoku, smútku zo straty blízkej osoby a takisto aj spoločensva (vzťahu) s blízkou osobou.

Osobnosť, ktorá je chránená prostredníctvom všeobecného osobnostného práva, v prípade, ak došlo k zásahu do tohto práva, má možnosť využiť právne prostriedky ochrany osobnosti, ktoré sú exemplifikatívne uvedené v ustanovení § 13 Občianskeho zákonníka. Prichádzajú do úvahy, pokiaľ hrozí alebo je spôsobená ujma v osobnostnej nemajetkovej sfére a majú rôznu povahu. Ktoré z týchto právnych prostriedkov príslušná

fyzická osoba na ochranu svojej osobnosti uplatní, bude závislé v prvom rade na jej vôli ovplyvnenej predovšetkým intenzitou a povahou protiprávneho zásahu. Zásah do emocionálnej sféry fyzickej osoby, spôsobený protiprávnym konaním tretej osoby, následkom ktorého je úmrtie blízkej osoby, zakladá právo domáhať sa ochrany osobnosti podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti. Realizácia tejto ochrany je vo výlučnom záujme osôb, ktoré sú v takom úzkom vzťahu k postihnutej fyzickej osobe, že ochrana integrity jeho osobnosti aj po jeho smrti (tzv. postmortálna ochrana) je ich osobným záujmom; ide o najbližších príbuzných, a to manžela a deti, a ak ich niet, o rodičov.

Jednotlivé prostriedky na ochranu osobnosti sú relatívne samostatné. Je možné ich použiť jednotlivo alebo kumulovane, taktiež v závislosti od intenzity protiprávneho zásahu do osobnostnej sféry fyzickej osoby. Zákon výslovne pripúšťa možnosť podania návrhu na upustenie od neoprávnených zásahov (negatívna žaloba), výslovne prípustný je aj návrh na odstránenie následkov už uskutočnených zásahov (reštitučná žaloba) a návrh na poskytnutie primeraného zadosťučinenia (satisfakčná žaloba), ktoré nemá charakter peňažnej náhrady, teda nejde o majetkové plnenie, ale je výlučne prostriedkom morálneho, imateriálneho pôsobenia. Svojou povahou nejde o prostriedok represívny, ani reparačný, ale o špeciálny prostriedok ochrany osobnosti so satisfakčnou povahou, ktorá sa bezprostredne nepremiata do majetkovej sféry postihnutej fyzickej osoby, preto ju nemožno vyjadriť a vyčísliť v peniazoch. V prípade, ak by sa nezdalo morálne zadosťučinenie postačujúce, umožňuje Občiansky zákonník v § 13 ods. 2 priznať náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorej účelom je vyvážiť a zmierniť nemajetkovú ujmu peňažnou formou a plní tiež satisfakčnú funkciu. Z uvedeného vyplýva, že vedľa žalôb na zdržania sa zásahov a žalôb na odstránenia následkov zásahu sú možné aj žaloby dožadujúce sa inej formy ochrany. Plynie to zo slova „najmä“ použitého v prvej vete ustanovenia § 13 Občianskeho zákonníka. Touto inou formou ochrany sú žaloby o určenie, že určitým spôsobom sa zasiahlo do práv osobnosti žalobcu, alebo žaloby o určenie, že určité výroky sú nepravdivé. Tieto žaloby nie sú žalobami určovacími podľa ustanovenia § 80 písm. c) Občianskeho súdneho poriadku. Preto nie je potrebné, aby sa preukazoval právny záujem na tomto určení.

Európsky súd pre ľudské práva v niektorých prípadoch porušenia osobnostných práv napr. práva na život, osobnú slobodu a bezpečnosť, práva na súkromie a rodinný život, dospel k záveru, že dostatočným zadosťučinením pre sťažovateľa je samotné konštatovanie porušenie práva (rozsudky Český vs. Česká republika zo 6. júna 2000, Malhous vs. Česká republika z 12. augusta 2001, Pavletič vs. Slovensko z 22. júna 2004, Indra vs. Slovensko z 1. februára 2005). V iných prípadoch okrem záveru o porušení týchto práv, súčasne priznal úspešným sťažovateľom náhradu za utrpenú ujmu (rozsudky Kučera vs. Slovensko zo 17. júla 2007, Babylonová vs. Slovensko z 20. júna 2006, Turek vs. Slovensko zo 14. februára 2006).“

Jednotné právo na ochranu osobnosti fyzickej osoby je zabezpečované radom parciálnych prostriedkov, ktoré možno vnímať relatívne úplne samostatne. Právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch podľa ustanovenia § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka predstavuje jedno z čiastkových a relatívne samostatných prostriedkov ochrany jednotného práva na ochranu osobnosti fyzickej osoby. Vzniká vtedy, keď morálna satisfakcia ako rýdzo osobné právo, nestačí na vyváženie a zmiernenie nepriaznivých následkov protiprávneho zásahu do osobnostných práv. Napriek tomu, že ide o satisfakciu v oblasti nemateriálnych osobnostných práv (podobne ako je to v prípade bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia alebo práva na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom podľa ustanovenia § 17 ods. 2 zákona č. 514/2003 Z.z.

o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci), jeho vyjadrenie peňažným ekvivalentom spôsobuje, že ide o osobné právo majetkovej povahy. Vychádzajúc z uvedeného Najvyšší súd Slovenskej republiky judikoval, že **právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch - peňažnú satisfakciu (zadosťučinenie) je podľa ustanovenia § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka osobným právom majetkovej povahy vyjadriteľným peňažným ekvivalentom a podliehajúcim premlčaniu vo všeobecnej trojročnej lehote počítanej od okamihu zásahu do práv fyzickej osoby na ochranu osobnosti** (uznesenie *sp. zn. 5 Cdo 265/2009 zo 17.2.2011*).

„Právo na peňažné zadosťučinenie, ktorého **účelom** je vyvážiť a zmierniť nemajetkovú ujmu peňažnou formou, premlčaniu podlieha, keďže táto satisfakčná funkcia, obdobne ako v prípade náhrady za vytrpenú bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia“ (R 28/1970) sa približuje funkcii reparačnej, aká je aj pri náhrade škody, pokiaľ je napravitelná poskytnutím peňazí.

V súvislosti s posúdením opodstatnene vznesenej námietky premlčania voči uplatňovanému nároku na náhradu nemajetkovej v peniazoch prichádza do úvahy aj otázka kolízie uplatnenia námietky premlčania s ustanovením § 3 Občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. Ustanovenie § 3 Občianskeho zákonníka je všeobecným ustanovením hmotnoprávnej povahy, ktoré dáva súdu oprávnenie posúdiť, či výkon subjektívneho práva je v súlade s dobrými mravmi a v prípade, ak to tak nie je, požadovanú ochranu odoprieť. Hoci definícia dobrých mravov nie je v žiadnom právnom predpise upravená, vo všeobecnosti možno za dobré mravy považovať súhrn spoločenských, kultúrnych a mravných noriem, ktoré preukázali počas historického vývoja určitú mieru stálosti (nemennosti), vyjadrujú podstatné historické tendencie a stotožňuje sa s nimi relevantná časť spoločnosti.

Vo vzťahu k akceptovaniu námietky premlčania aj z hľadiska jej súladnosti s ustanovením § 3 Občianskeho zákonníka Najvyšší súd Slovenskej republiky v už spomínanom uznesení *sp. zn. 5 Cdo 265/2009 zo 17.2.2011* uviedol, že: „Všeobecne možno bezpochyby dôvodiť, že v konaní účastníkom konania opodstatnene vznesenú námietku premlčania voči uplatňovanej pohľadávke, nemožno pokladať za konanie, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi, pretože inštitút dobrých mravov je zákonným inštitútom a prispieva k istote v právnych vzťahoch. Za špecifických okolností však výkon práva namietať premlčanie uplatneného nároku by mohol byť konaním umožňujúcim poškodiť druhého účastníka právneho vzťahu, ktorý márne uplynutie premlčacej doby nezavinil a voči ktorému by zánik uplatňovaného nároku v dôsledku uplynutia premlčacej doby bol neprimerane tvrdým postihom v porovnaní s rozsahom a charakterom ním uplatňovaného práva a s dôvodmi, pre ktoré svoje právo neuplatnil včas. Znaky konania vykazujúce priamy úmysel poškodiť druhého účastníka je potrebné vyvodzovať z tých okolností, za ktorých bola námietka premlčania tohto nároku uplatnená a nie z okolností a dôvodov, z ktorých je vznik uplatňovaného nároku odvodzovaný, inými slovami, rozhodujúce (určujúce) pre odopretie účinkov námietky premlčania sú okolnosti, ktoré existovali v čase uplatnenia námietky premlčania. Tieto okolnosti musia byť naplnené v natoľko výnimočnej intenzite, aby bol odôvodnený tak významný zásah do právnej istoty, akým je neumožnenie práva uplatniť námietku premlčania.“

V trestnom konaní vzhľadom na definíciu pojmu škoda (§ 46 ods. 1 Trestného poriadku) povinnosť rozhodnúť o jej náhrade v odsudzujúcom rozsudku, ak bol jej nárok riadne uplatnený, sa vzťahuje na škodu majetkovú, morálnu aj inú, aj na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „morálna škoda“ vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom treba v prípade smrti (napr. aj znásilnenia, sexuálneho násillia, poškodenia dobrého mena pri krivom obvinení) vykladať v súlade s výkladom pojmu „nemajetková ujma“ v občianskom konaní.

Je zrejmé, že trestnoprávny pojem „škoda“ je obsahovo výrazne širší a obsiahlejší ako pojem „škoda“ v práve súkromnom. Trestné právo, a to predovšetkým v zmieňovanom ustanovení § 46 ods. 1 Trestného poriadku, totižto vychádza z pojmu škoda, resp. definuje jeho obsah nie v zmysle dnes už v Európe postupne prekonanej a prekonávanej predstavy o škode ako zásahu výlučne do majetkových práv poškodeného, ale nazerá na škodu modernejším, vyspelo-európskym chápaním ako na protiprávny zásah do materiálnych i nemateriálnych práv, pričom výsledkom takéhoto zásahu môže byť logicky nielen ujma materiálna (majetková či peňažná), ale aj ujma nemateriálna (imateriálna), teda ujma či škoda, ktorá sa neprejaví vo sfére materiálnej, ale vo sfére inej, tvorenej všetkými ostatnými právami inej, nie – materiálnej, povahy, ktorým právny poriadok priznáva právnu ochranu a ich porušenie resp. zásah do takýchto práv sankcionuje. Trestný poriadok teda vníma škodu ako škodu majetkovú, morálnu a inú, pričom obsahovo odkazuje na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „morálna škoda“ a „iná škoda“, vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému zavineným protiprávnym konaním sankcionovaným normami trestného práva, treba vnímať ako pojmy, ktoré sú v priamej súvislosti so všeobecným pojmom „nemajetková, resp. imateriálna ujma“ v práve civilnom, t.j. pojmom, ktorý je obsahovo natoľko rôznorodý, ako sú obsahovo rôznorodé zákonné práva o slobody, ktoré podliehajú zákonnej ochrane a zásah do ktorých je právom sankcionovaný (spravidla vo forme príkazu takýto zásah odstrániť/napraviť/zastaviť). S ohľadom na tieto skutočnosti, t.j. predovšetkým s ohľadom na imateriálny charakter týchto chránených práv, možno takúto (nemajetkovú) ujmu, ktorá takýmto porušením vznikla, peňažne len zmierniť, v žiadnom prípade však nie reparaovať, to s ohľadom na charakter týchto práv nie je možné (protiprávny zásah, ktorým došlo k porušeniu zdravia či cti fyzickej osoby, nie je možné peniazmi, resp. peňažnou reparáciou napraviť, peňažná náhrada slúži len na prípadné zmiernenie následkov takéhoto konania).

Pri rozhodovaní o nároku na náhradu škody v adhéznom konaní je nutné rešpektovať hmotnoprávne ustanovenia osobitných predpisov, na ktorých je uplatnený nárok založený a ktorými sa tiež aj riadi. Tieto predpisy špecificky upravujú vznik nároku na náhradu škody, jeho obsah a rozsah, spôsob náhrady. Potom ako už bolo uvedené aj pri rozhodovaní o neoprávnených zásahoch do osobnostných práv a právnych prostriedkoch nápravy sa rozhoduje podľa ustanovení § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka.

Podľa § 11 Občianskeho zákonníka fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.

Predmetom ochrany podľa § 11 Občianskeho zákonníka sú také rýdzo osobné práva občana, ktoré ovplyvňujú rozvoj jeho osobnosti a sú s ním úzko spojené. Všestranný rozvoj a uplatnenie osobnosti človeka

je hlavným zmyslom a cieľom tejto občianskoprávnej ochrany. Toto hľadisko je určujúce pri posudzovaní otázky, či a ktoré práva sú ustanovením § 11 Občianskeho zákonníka chránené.

Podľa § 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka fyzická osoba má právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jeho osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadosťučinenie.

Primeranosť zadosťučinenia závisí od okolností, za ktorých došlo k neoprávnenému zásahu, a bude spočívať v morálnom plnení, napr. ospravedlnení alebo v odvolaní urážlivých výrokov, atď., a to obvykle tam, kde k nim došlo (v pracovnom kolektíve, v dennej tlači a pod.).

Podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadosťučinenie podľa § 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jeho vážnosť v spoločnosti, má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch.

Pokiaľ morálne zadosťučinenie nie je postačujúce, má poškodená osoba právo na peňažnú satisfakciu. Právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch má fyzická osoba aj vtedy, keď **morálna satisfakcia** už nie je aktuálna.

Podľa § 13 ods. 3 Občianskeho zákonníka výšku náhrady podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka pokiaľ určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.

Výšku peňažného zadosťučinenia súd určuje na základe voľnej úvahy, ktorá však nemôže byť svojvoľou. Zákon ustanovuje súdu povinnosť prihliadnúť pritom na dve hľadiská, a to na závažnosť vzniknutej ujmy, ako aj na okolnosti, za ktorých k porušeniu došlo. Určenie výšky peňažnej satisfakcie má byť s ohľadom na okolnosti konkrétneho prípadu v súlade s požiadavkou spravodlivosti. Aj napriek tomu, že súd voľnou úvahou určuje výšku peňažnej satisfakcie, zo žaloby (z návrhu v adhéznom konaní) musí byť zjavné, akú výšku poškodený požaduje. Súd totiž nemôže ísť „ultra petitum“ a prisúdiť viac, ako poškodený žiada. **Z prisúdenej peňažnej sumy však nemožno súčasne priznať aj úroky z omeškania**, pretože dlžník sa až do rozhodnutia súdu nedostal do omeškania.

Úprava ochrany súkromia, vrátane rodinného súkromia, vychádza zo zásady, že do súkromného života osoby sa nesmie neoprávnené zasahovať a nesmie sa jej súkromnému životu spôsobiť žiadna ujma. Funkciou práva na súkromie je totiž zabezpečiť pre fyzickú osobu nerušenosť súkromnej sféry, v ktorej by mohla všestranne rozvíjať svoju osobnosť. Ústava zároveň rodinný život priraduje k súkromnému životu, pričom toto priradenie treba interpretovať tak, že rodinný život a právo na jeho ochranu sú súčasťou súkromia. Ústava chráni aj súkromie fyzickej osoby v jej rodinných vzťahoch voči iným fyzickým osobám, čo v sebe zahŕňa vzťahy sociálne, kultúrne, ale aj morálne, či materiálne. Zásahy do týchto vzťahov, ktoré sú neoprávnené, možno kvalifikovať ako zásahy do rodinného života - do rodinného súkromia. V prípade, že medziľudské väzby tvoriace základ a rámec súkromného života jednotlivca dosahujú určitú intenzitu a vykazujú určité ďalšie charakteristiky, môže takouto deštrukciou vzťahov dôjsť k neoprávnenému zásahu do práva na ochranu súkromia ako čiastkového práva na ochranu osobnosti za podmienky, že konanie

pôvodcu zásahu je protiprávne, je objektívne spôsobilé do práva na ochranu osobnosti zasiahnuť a existuje príčinná súvislosť medzi protiprávnym zásahom do osobnosti fyzickej osoby objektívne spôsobilým vyvolať nemajetkovú ujmu, spočívajúcu v porušení alebo ohrození osobnosti fyzickej osoby a vznikom tejto nemajetkovej ujmy. Treba tiež uviesť, že právnym prostriedkom ochrany proti takému zásahu je práve návrh, ktorým sa fyzická osoba domáha podľa ustanovení o ochrane osobnosti primeraného zadosťučinenia, ktoré môže mať i podobu náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch.

S poukazom na vyššie uvedené je potrebné uzavrieť, že ustanovenia § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka poskytujú právny základ nároku na náhradu nemajetkovej - imateriálnej ujmy spôsobenej jednotlivcovi usmrtením jeho blízkej osoby. Rešpektovanie súkromného života musí zahŕňať do určitej miery aj právo na vytváranie a rozvíjanie vzťahov s ďalšími ľudskými bytosťami. Súčasťou súkromného života je život rodiny, zahrňujúci i vzťahy medzi blízkymi príbuznými, hlavne vzťahy sociálne a morálne.

Súdna prax tuzemských súdov pripustila žaloby na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktoré si uplatňujú postihnuté blízke osoby, ktorých právo na súkromný a rodinný život bolo dotknuté úmrtím blízkej osoby. Je nepochybné, že úmrtie blízkej osoby predstavuje závažný zásah do práva na súkromie dotknutej fyzickej osoby, ako jedného z čiastkových osobnostných práv fyzickej osoby.

Náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorej sa poškodení domáhajú v adhéznom konaní, môže súd podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka priznať vtedy, ak by sa morálna satisfakcia nezdala postačujúca, najmä ak bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti. Dôvody priznania náhrady sú v tomto ustanovení uvedené len demonštratívne. Zákon tu ustanovuje jedinú podmienku priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorá bude splnená vtedy, keď sa nemateriálne (morálne) zadosťučinenie nezdá postačujúce.

Podmienkou priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch (t.j. materiálnej satisfakcie) je vždy – v závislosti na individuálnych okolnostiach daného prípadu – existencia závažnej ujmy. Za závažnú ujmu treba považovať ujmu, ktorú fyzická osoba vzhľadom na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo, intenzitu zásahu, jeho trvanie alebo dopad a dôsledky považuje za ujmu značnú. Pritom však nie sú rozhodujúce jej subjektívne pocity, ale objektívne hľadisko, teda to, či by predmetnú ujmu takto v danom mieste a čase (v tej istej situácii) vnímala aj každá iná fyzická osoba.

„Samotná závažnosť ujmy vzniknutej v dôsledku neoprávneného zásahu do práva na ochranu osobnosti nie je jediným a výlučným kritériom pre určenie výšky nemajetkovej ujmy v peniazoch. Pri určení tejto výšky súd musí prihliadnúť aj na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Tieto okolnosti môžu byť významné tak u osoby postihnutej, ako aj u osoby, ktorá neoprávnený zásah spôsobila“ (R 29/2001)

I keď samotné jednotlivé súčasti osobnosti fyzickej osoby a osobnostných práv, ktorým poskytuje ochranu § 11 Občianskeho zákonníka (ľudská dôstojnosť, česť, meno, vážnosť, súkromie a pod.) sú hodnoty, ktoré v podstate nemožno vyjadriť v peniazoch, to ešte neznamená, že by peniazmi nebolo možné vyjadriť výšku náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej protiprávnym zásahom do osobnosti. Priznanie zadosťučinenia v peniazoch predpokladá splnenie určitých zákonom kvalifikovaných podmienok. Výšku náhrady tohto zadosťučinenia určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za

ktorých k porušeniu práva došlo. Občiansky zákonník žiadnu maximálnu ani minimálnu hranicu výšky zadosťučinenia v peniazoch nestanovuje. Ustanovenie 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka stanovuje len, že zadosťučinenie má byť primerané. Určenie výšky náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch je vecou úvahy súdu, ktorý sa pri tejto úvahe musí riadiť dvoma v zákone taxatívne stanovenými kritériami (§ 13 ods. 3 Občianskeho zákonníka – závažnosť vzniknutej ujmy a okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo) a z týchto musí pri svojom rozhodovaní o výške náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch vychádzať. Iné ako vyššie uvedené kritériá nemôže súd pri rozhodovaní o tejto otázke vziať na zreteľ. V tejto súvislosti poukazujem na rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Cdo/137/2008 z 18.2.2010, kde sa uvádza, že v prípade zásahu do práva na súkromie nie je zníženie dôstojnosti alebo vážnosti v spoločnosti v značnej miere jedinou relevantnou formou závažnosti ujmy spôsobenej fyzickej osobe na chránených právach.

Poznamenávam, že finančné odškodnenie poškodeného za morálnu škodu, utrpenie (resp. za násilným trestným činom vyvolanú smrť blízkej osoby) nikdy samo o sebe nemôže dostatočne nahradiť stratu blízkej osoby, môže však do istej miery kompenzovať emocionálne útrapy poškodeného trestným činom vyvolané. Ak sa k finančnému zadosťučineniu pripojí aj spravodlivý trest pre páchatel'a, môže sa skutočne stať, že poškodený bude z pojednávacej miestnosti odchádzať s dobrým pocitom a vierou v spravodlivosť v tom najširšom slova zmysle.

S ohľadom na uvedené ja namieste vysloviť, že trestné súdy v Slovenskej republike majú v rámci adhézneho konania dostatočné zákonné prostriedky na to, aby mohli v odsudzujúcich rozsudkoch rozhodovať aj o náhrade nemajetkovej ujmy. Zrejme je len otázkou času, kedy začnú vo väčšom rozsahu tieto prostriedky využívať. Tým by sa zavŕšil proces zadosťučinenia pre poškodeného už v trestnom konaní bez toho, aby sa svojho nároku musel domáhať v ďalšom už civilnom súdnom konaní. Verím, že osveta v rámci výchovného procesu sudcov prispeje ku kompletnému uspokojeniu všetkých práv poškodeného v trestnom konaní

JUDr. Martin Bargel

Andrea Kenéz: Rámec Európskej únie pre ochranu poškodených v trestnom konaní. Čo by mal vedieť justičný pracovník?

I.) Posilnenie práv poškodených v Európskej únii

Ako vo svojom uznesení o pláne na posilnenie práv a ochrany poškodených uviedla Rada Európy, najmä v trestnom konaní bol nevyhnutným dôsledkom odstránenia vnútorných hraníc a narastajúceho uplatňovania práva na slobodu pohybu a pobytu nárast počtu osôb, ktoré sa stali obeťou trestného činu a súčasťou trestného konania v inom členskom štáte EÚ, než je štát ich bydliska.

Záver z zasadnutia Európskej rady v Tampere v roku 1999 stanovujú potrebu vypracovať minimálne štandardy ochrany obetí trestnej činnosti.

V týchto dňoch bolo vo svetle Štokholmského programu stanovené ako strategická priorita skonsolidovať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, posilniť práva obetí trestnej činnosti a zabezpečiť ich potreby v oblasti ochrany, podpory a prístupu k spravodlivosti.

Ide tu o nárok alebo skutočnosť?

Vysokou prioritou Európskej únie a jej členských štátov je *aktívna ochrana* obetí trestnej činnosti. Hoci bolo na vnútroštátnej i EÚ úrovni v tejto oblasti prijatých viacero právnych nástrojov a nelegislatívnych opatrení, pričom článok 82(2)(c) Zmluvy o fungovaní EÚ navyše vytvára pre Úniu právny základ na stanovenie minimálnych noriem týkajúcich sa práv poškodených s cieľom uľahčiť vzájomné uznávanie rozsudkov a súdnych rozhodnutí, uvedené nástroje a opatrenia ešte nenadobudli účinnosť a vnútroštátne právne predpisy a politiky v oblasti práv poškodených a úlohy poškodených v trestnom konaní sa medzi jednotlivými členskými štátmi výrazne líšia.

II.) Definícia pojmu „poškodený“

- fyzická osoba, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzickej alebo emočnej ujmy či ekonomickej straty, ktoré boli priamo spôsobené trestným činom,
- rodinní príslušníci osoby, ktorej smrť bola priamo spôsobená trestným činom, a ktorí utrpeli ujmu v dôsledku smrti danej osoby,

Pojem „rodinní príslušníci“ sa vzťahuje na manžela alebo manželku, osobu žijúcu s poškodeným v oddanom intímnom vzťahu stabilne a trvalo, na príbuzných v priamej línii, súrodencov a nezaopatrené osoby vo vzťahu k poškodenému,

Pojem „osoby blízke poškodenému“ sa vzťahuje na príbuzných a ďalšie osoby v úzkom vzťahu s poškodeným, ako sú partneri, deti a vnúčatá, rodičia a súrodenci,

Pojem „dieťa“ sa vzťahuje na každú osobu mladšiu ako 18 rokov (ak je vek poškodeného neistý, pričom existujú dôvody domnievať sa, že poškodeným je dieťa, bude sa poškodený na účely smernice č.

2012/29/EU považovať za dieťa)

III.) (Cezhraničné) trestné činy vyvolávajú otázku ochrany poškodených

- (nadnárodná) organizovaná trestná činnosť
- terorizmus
- obchodovanie s ľuďmi
- sexuálne zneužívanie, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia
- dopravné nehody
- podvod
- počítačová kriminalita porušujúca vlastnícke práva

IV.) Potreby poškodených

- uznanie a zaobchádzanie s rešpektom
- ochrana
- podpora
- prístup k spravodlivosti
- odškodnenie a obnova

V.) Rámec práv a ochrany poškodených

Nelegislatívne opatrenia

Predovšetkým profesijné vzdelávacie programy, ako napríklad:

- Program Spravodlivosť (2014-2020)

Tento program prispeje k ďalšiemu rozvoju európskeho priestoru spravodlivosti založeného na vzájomnom uznávaní rozhodnutí a vzájomnej dôvere podporou, okrem iného, justičnej spolupráce v trestných veciach, justičného vzdelávania (vrátane jazykového vzdelávania v právnej terminológii s cieľom podporiť spoločnú právnu a justičnú kultúru), účinného prístupu k spravodlivosti v Európe (vrátane práv obetí trestnej činnosti a procesných práv v trestnom konaní).

- Daphne III.

Cieľom tohto programu je prispieť k ochrane detí, mládeže a žien proti všetkým formám násilia a dosiahnuť vysokú úroveň ochrany zdravia, blaha a sociálnej súdržnosti, prispieť k zabráneniu a boju proti všetkým formám násilia, ktoré sa vyskytujú na verejnosti alebo v súkromí, vrátane sexuálneho vykorisťovania a obchodovania s ľuďmi, ako aj prijať preventívne opatrenia a poskytovať podporu poškodeným a ohrozeným skupinám.

Program stavia na výsledkoch predchádzajúcich programov Daphne (2000-2003) a Daphne II (2004-2008).

- Program Práva, rovnosť a občianstvo (2014-2020)

Tento program prispeje k ďalšiemu rozvoju priestoru, ktorý presadzuje a chráni rovnosť a práva osôb tak, ako sú zakotvené v Zmluve o fungovaní EÚ, v Charte základných práv EÚ a v medzinárodných dohovoroch o ľudských právach. Konkrétne ide o presadzovanie nediskriminácie, boja proti rasizmu, xenofóbii, homofóbii a iným formám neznášanlivosti, podporu práv osôb so zdravotným postihnutím, podporu rovnosti medzi ženami a mužmi a presadzovanie rovnosti pohlaví, predchádzanie násiliu na deťoch, mládeži, ženách a iných rizikových skupinách, presadzovanie práv dieťaťa, zaistenie najvyššej úrovne ochrany údajov, podporu práv vyplývajúcich z občianstva Únie a presadzovanie práv spotrebiteľov.

Legislatívne nástroje

Medzinárodné právne nástroje definujúce legislatívu EU

OSN:

- Dohovor o právach dieťaťa (1989),
- Dohovor OSN proti nadnárodnej organizovanej trestnej činnosti (2000),
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) (1979),
- Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi (2000),

Rada Európy:

- Dohovor o opatreniach proti obchodovaniu s ľuďmi (2005),
- Dohovor o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu (2011),
- Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (2007),
- Odporúčanie Rec (2006)8 o pomoci obetiam trestných činov.

Rámec EÚ

• Charta základných práv Európskej únie

Ľudská dôstojnosť (Článok 1), Právo na život (Článok 2), Právo na nedotknuteľnosť osoby (Článok 3), Právo na slobodu a bezpečnosť (Článok 6), Rešpektovanie súkromného a rodinného života (Článok 7), Ochrana osobných údajov (Článok 8), Sloboda prejavu a právo na informácie (Článok 11), Vlastnícke právo (Článok 17), Rovnosť pred zákonom (Článok 20), Nediskriminácia (Článok 21), Kultúrna, náboženská a jazyková rozmanitosť (Článok 22), Rovnosť medzi ženami a mužmi (Článok 23), Práva dieťaťa (Článok 24), Práva starších osôb (Článok 25), Integrácia osôb so zdravotným postihnutím (Článok 26), Sloboda pohybu a pobytu (Článok 45), Diplomacia a konzulárna ochrana (Článok 46), Právo na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces (Článok 47).

• Minimálne normy práv a ochrany poškodených

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (transpozícia do 16. novembra 2015) (*vid' podrobnosti v prednáške pána Kuba Sękowski*).

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EU z 25. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze (transpozícia do 11. januára 2015).

Podľa Štokholmského programu by sa vzájomné uznávanie malo rozšíriť na všetky typy rozsudkov a rozhodnutí justičnej povahy, či už v oblasti trestnoprávnej alebo správnej. Štokholmský program taktiež poukazuje na to, že obetiam trestnej činnosti možno ponúknuť osobitné ochranné opatrenia, ktoré by mali byť účinné v rámci celej Európskej únie.

V spoločnom priestore spravodlivosti bez vnútorných hraníc je potrebné zabezpečiť, aby sa ochrana poskytnutá fyzickej osobe v jednom členskom štáte zachovala a pokračovala v ktoromkoľvek inom členskom štáte, do ktorého sa daná osoba presúva alebo presunula. Rovnako by sa malo zabezpečiť, aby oprávnené uplatňovanie práva občanov Európskej únie na slobodný pohyb a pobyt na území členských štátov nevedlo k strate ich ochrany.

Predmetná Smernica sa vzťahuje na ochranné opatrenia, ktoré majú konkrétne za cieľ chrániť osobu proti trestnému činu inej osoby, ktorý môže akýmkoľvek spôsobom ohroziť život danej osoby či jej fyzickú, duševnú a sexuálnu nedotknuteľnosť, dôstojnosť alebo osobnú slobodu, a ktoré majú za cieľ zabrániť novým trestným činom alebo zmierniť dopady predchádzajúcich trestných činov.

Uznanie európskeho ochranného príkazu vykonávajúcim štátom okrem iného znamená, že príslušný orgán tohto štátu, s výhradou obmedzení stanovených v Smernici, prijme existenciu a platnosť ochranného opatrenia prijatého vo vydávajúcom štáte, uzná faktickú situáciu popísanú v európskom ochrannom príkaze a súhlasí s tým, že ochrana by mala byť poskytnutá a mala by byť aj naďalej poskytovaná v súlade s jeho vnútroštátnym právom.

Smernica sa vzťahuje na ochranné opatrenia prijaté v prospech obetí alebo možných obetí trestných činov (a na príbuznú osobu hlavnej chránenej osoby), v *trestných* veciach, pričom sa primerane zohľadňujú potreby poškodených, a to najmä obzvlášť zraniteľných osôb (napr. maloletí, osoby so zdravotným postihnutím). Smernica by sa však nemala vzťahovať na opatrenia prijaté na ochranu svedkov.

S každou žiadosťou o vydanie európskeho ochranného príkazu by sa malo zaobchádzať zodpovedajúco promptne a s prihliadnutím na konkrétne okolnosti (napr. naliehavosť, dátum príchodu chránenej osoby, stupeň rizika).

Predmetná Smernica obsahuje úplný zoznam zákazov a obmedzení, ktoré by mal vykonávajúcí štát uznať a realizovať, ak sú uložené vo vydávajúcom štáte a uvedené v európskom ochrannom príkaze:

- a) zákaz vstupu na určité lokality, miesta alebo vymedzené oblasti, kde má chránená osoba pobyt, alebo ktoré navštevuje,
- b) zákaz prípadne regulácia kontaktu akejkoľvek podoby s chránenou osobou (prostredníctvom telefónu, elektronickej alebo riadnej pošty, faxu atď.)
- c) zákaz prípadne regulácia priblíženia sa k chránenej osobe bližšie ako na určenú vzdialenosť.

Smernica poskytuje vysoký stupeň flexibility v mechanizme spolupráce medzi vydávajúcim a vykonávajúcim štátom.

Ak príslušný orgán vydávajúceho štátu odvolá európsky ochranný príkaz, príslušný orgán vykonávajúceho štátu by mal prerušiť opatrenia, ktoré boli prijaté na účely výkonu európskeho ochranného príkazu. Príslušný orgán vykonávajúceho štátu však môže nezávisle a v súlade so svojim vnútroštátnym právom prijať akékoľvek ochranné opatrenie v rámci svojich vnútroštátnych právnych predpisov s cieľom chrániť dotknutú osobu.

V súlade s článkom 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a s článkom 47(2) Charty základných práv Európskej únie by ako istý druh rovnováhy medzi právami obvineného

a poškodeného mala byť osobe predstavujúcej nebezpečenstvo poskytnutá možnosť vypočutia a napadnutia ochranného opatrenia.

Dánsko a Írsko sa nezúčastňujú prijatia tejto Smernice.

Krajiny Višeγράdskej štvorky s ňou doposiaľ nemajú praktické skúsenosti.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach (vzťahuje sa od 11. januára 2015 na ochranné opatrenia nariadené 11. januára 2015 alebo neskôr, a to bez ohľadu na dátum začatia konania).

Toto Nariadenie stanovuje pravidlá pre jednoduchý a rýchly mechanizmus uznávania ochranných opatrení v *občianskych* veciach nariadených v členských štátoch EÚ. Rozsah pôsobnosti Nariadenia je v oblasti justičnej spolupráce v *občianskych* veciach v zmysle článku 81 Zmluvy o fungovaní EÚ.

Nariadenie by sa malo vzťahovať na ochranné opatrenia nariadené za účelom ochrany osoby v prípadoch, kedy existujú vážne dôvody domnievať sa, že je ohrozený život danej osoby, jej telesná alebo duševná nedotknuteľnosť, osobná sloboda, bezpečnosť alebo sexuálna nedotknuteľnosť (napr. s cieľom zabrániť akejkoľvek forme násillia založeného na pohlaví a násillia v blízkych vzťahoch, ako je fyzické násillie, obťažovanie, sexuálna agresia, prenasledovanie, zastrasovanie alebo iné formy nepriameho nátlaku).

Toto Nariadenie dopĺňa Smernicu 2012/29/EÚ. Skutočnosť, že osoba je predmetom ochranného opatrenia nariadeného v občianskych veciach, nutne nevylučuje vymedzenie tejto osoby ako „poškodeného“ v zmysle uvedenej Smernice.

Toto Nariadenie sa vzťahuje iba na ochranné opatrenia nariadené v *občianskych* veciach. Na ochranné opatrenia prijaté v trestných veciach sa vzťahuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze.}

Minimálne pravidlá týkajúce sa špecifických trestných činov

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV (**transpozícia do 6. apríla 2013**)

Prevencia obchodovania s ľuďmi a boj proti nemu je pre existenciu Európskej únie a jej členských štátov prioritou, pričom ide o závažnú (často organizovanú) trestnú činnosť, ktorú výslovne zakazuje Charta základných práv Európskej únie.

Smernica zaujíma integrovaný, holistický prístup orientovaný na ľudské práva, pričom stanovuje minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblasti obchodovania sa ľuďmi.

S prihliadnutím na rodové hľadisko Smernica taktiež zavádza spoločné ustanovenia s cieľom posilniť prevenciu tohto druhu trestnej činnosti a ochranu jeho obetí nasledovnými opatreniami:

- neviest' trestné stíhanie poškodených a neukladať im tresty,
- vyšetrovanie alebo stíhanie trestného činu nie sú závislé od oznámenia alebo obvinenia zo strany poškodeného alebo jeho zástupcu, pričom trestné konanie môže pokračovať aj vtedy, ak táto osoba svoju výpoveď odvolá,
- stíhanie má trvať dostatočne dlhý čas po tom, ako obeť dosiahla plnoletosť,
- pravidlá súdnej právomoci a koordinácie stíhania,
- bezodkladný a bezplatný prístup k právnemu poradenstvu a právnemu zastupovaniu,
- individuálne posúdenie rizík,
- zabránenie sekundárnej viktimizácii prostredníctvom osobitného zaobchádzania (predchádzať zbytočnému opakovaniu výsluchov počas vyšetrovania, stíhania alebo súdneho procesu, využívať vhodné komunikačné technológie, vyvarovať sa predkladaniu dôkazov na verejnom pojednávaní a zbytočného dopytovania ohľadom súkromného života poškodeného),
- ustanovenia o pomocných, podporných a ochranných opatreniach pre detské obeť obchodovania s ľuďmi,
- právo na odškodnenie obetí.

Spojené kráľovstvo a Dánsko sa nezúčastňujú prijatia tejto Smernice.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (transpozícia do 18. decembra 2013)

Sexuálne zneužívanie a sexuálne vykorisťovanie detí (vrátane detskej pornografie) predstavujú vážne porušenie základných práv (práva detí na ochranu a na starostlivosť nevyhnutnú pre ich blaho), ako ich stanovujú Dohovor OSN z roku 1989 o právach dieťaťa a Charta základných práv Európskej únie.

Táto Smernica dopĺňa Smernicu 2011/36/EÚ.

Stanovuje minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblasti sexuálneho zneužívania a sexuálneho vykorisťovania detí, detskej pornografie a kontaktovania detí na sexuálne účely.

Smernica taktiež zavádza ustanovenia na posilnenie prevencie a ochranu poškodených nasledovnými opatreniami:

- neviest' trestné stíhanie poškodených a neukladať im tresty,

- vyšetrovanie alebo stíhanie trestného činu nie sú závislé od oznámenia alebo obvinenia zo strany poškodeného alebo jeho zástupcu, pričom trestné konanie môže pokračovať aj vtedy, ak táto osoba svoju výpoveď odvolá,
- stíhanie má trvať dostatočne dlhý čas po tom, ako obeť dosiahla plnoletosť,
- pravidlá právomoci a koordinácie stíhania,
- osobitný zástupca,
- bezodkladný a bezplatný prístup k právnemu poradenstvu a právnemu zastupovaniu,
- detská obeť v sprievode dospeléj osoby má byť vypočutá bez zbytočného odkladu a v čo možno najstručnejšej forme v priestoroch určených alebo prispôsobených na tento účel, pričom vypočutie vykonáva alebo sprostredkováva ten istý odborník vyškolený na tento účel,
- audiovizuálne zaznamenané výpovede sa môžu použiť ako dôkaz v trestnom konaní pred súdom,
- vypočutie bez prítomnosti verejnosti, s využitím vhodných komunikačných technológií,
- ochrana súkromia, identity a obrazu detských obetí a predchádzanie verejnému šíreniu akýchkoľvek informácií, ktoré by mohli viesť k ich identifikácii.

Dánsko sa nezúčastňuje prijatia tejto Smernice.

Rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu,

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/919/SVV z 28. novembra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa rámcové rozhodnutie 2002/475/SVV o boji proti terorizmu

Terorizmus predstavuje jedno z najzávažnejších porušení všeobecných hodnôt ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti a solidarity, ľudských práv a základných slobôd. Takisto je jedným z najväznejších útokov na demokraciu a právny štát. Hrozba terorizmu sa v uplynulých rokoch rozrástla a rýchlo rozvinula (viď 11. september, Londýn, Madrid, Paríž, Kodaň).

Toto rámcové rozhodnutie spolu s pozmeňujúcim rozhodnutím od členských štátov vyžadujú zosúladiť ich právne predpisy a zaviesť minimálne sankcie týkajúce sa trestných činov terorizmu a stanoviť pravidlá súdnej príslušnosti s cieľom zabezpečiť možnosť účinného stíhania aktov terorizmu. Obe rozhodnutia vymedzujú teroristické trestné činy, ako aj trestné činy súvisiace s teroristickými skupinami alebo trestné činy súvisiace s teroristickými aktivitami.

Ohľadom práv a ochrany poškodených: Podľa článku 10 musia členské štáty zabezpečiť, aby vyšetrovanie alebo trestné stíhanie trestných činov, na ktoré sa vzťahuje toto rámcové rozhodnutie, neboli

závislé na správe alebo obvinení vznesenom osobou, na ktorej bol trestný čin spáchaný, a to aspoň v prípadoch, kedy činy boli spáchané na území členského štátu. Okrem opatrení ustanovených v Rámcovom rozhodnutí Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestných konaniach, každý členský štát v prípade potreby prijme všetky možné opatrenia na zabezpečenie primeranej pomoci rodinám obetí.

Pravidlá o odškodňovaní obetí trestných činov

Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla týkajúca sa odškodnenia obetí trestných činov

Obete trestných činov by mali mať právo na spravodlivé a primerané odškodnenie za ujmu, ktorú utrpeli, a to bez ohľadu na to, kde v Európskej únii bol trestný čin spáchaný. Získať odškodnenie obetí je často ťažké buď preto, že páchateľ nemá potrebné finančné zdroje alebo preto, že nebolo možné určiť alebo stíhať páchateľa. Väčšina členských štátov si je vedomá tejto skutočnosti a už zaviedla štátom financované systémy odškodnenia. Tieto systémy sa však značne líšia.

Táto smernica ukladá členským štátom povinnosť ustanoviť vo svojich vnútroštátnych právnych predpisoch systém odškodnenia obetí násilných trestných činov spáchaných na ich území a zavádza systém na uľahčenie prístupu k odškodneniu pre obete trestných činov v cezhraničných situáciách (možnosť podania návrhu v členskom štáte bydliska, označenie centrálnych kontaktných miest v členských štátoch atď.), a to bez ohľadu na krajinu bydliska obete alebo členský štát, v ktorom bol trestný čin spáchaný.

Výška odškodnenia, ktoré sa má vyplatiť jednotlivým poškodeným, je ponechaná na uvážení toho členského štátu, v ktorom bol daný trestný čin spáchaný, musí však byť spravodlivá a primeraná.

Komisia zaviedla štandardné formuláre pre postúpenie žiadostí a rozhodnutí týkajúcich sa odškodnenia obetí.

Smernica s ohľadom na vykonávanie obsahuje ustanovenie pre vypracovanie a publikovanie manuálu na internete pre vypomáhajúce orgány. Smernica taktiež stanovuje zriadenie systému centrálnych kontaktných miest v každom členskom štáte s cieľom uľahčiť spoluprácu v cezhraničných prípadoch. Ďalšie informácie poskytnie internetová stránka Európskeho justičného atlasu pre občianske veci.

Krajiny Višegrádskej štvorky s ňou doposiaľ nemajú žiadne skúsenosti, aspoň pokiaľ ide o justičných pracovníkov (sudcovia, prokurátori) zaoberajúcich sa trestnými prípadmi.

Andrea Kenéz, sudca Metropolitného súdu v Budapešti (Fővárosi Törvényszék)

Rafał Kierzyńska: Práva obětí v Chartě Základních práv EÚ.

Ochrana základních práv sa stala jednou z charakteristických črt Európy. Kým je však Rada Európy po celé roky uznávaná ako hlavný zo svetových kľúčových hráčov v tejto oblasti, pre Európsku úniu sa uvedená úloha javí ako takpovediac nová. Základné zmluvy o EÚ ako aj sekundárne právo s určitosťou nastoľujú otázky týkajúce sa ochrany základných práv, tieto však neboli príliš viditeľné. Situácia sa rapídne zmenila po prijatí Lisabonskej zmluvy a Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“). Charta bola onedlho povýšená na hlavné meradlo ochrany ľudských práv, takmer porovnateľné s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „EDLP“ alebo „Rímsky dohovor“).

Podľa preambuly Charty je Únia založená na nedeliteľných a univerzálnych hodnotách ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti and solidarity. Je založená na zásade demokracie a zásade právneho štátu. Do stredobodu svojej činnosti stavia človeka, a to zavedením občianstva Únie a vytvorením priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Na tento účel EÚ považuje za potrebné posilniť ochranu základných práv s ohľadom na vývoj v spoločnosti, sociálny pokrok, vedecký a technický rozvoj, a to zviditeľnením týchto práv v Charte.

Tento dokument opätovne potvrdzuje ľudské práva vyplývajúce z ústavných tradícií a medzinárodných záväzkov spoločných pre členské štáty, EDLP, sociálne charty prijaté Úniou a Radou Európy, ako aj z judikatúry Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva.

Normy zakotvené v Charte boli všeobecne prijaté v prospech každého jednotlivca, nielen obeť trestného činu. Niektoré z noriem sa však javia obzvlášť relevantné z hľadiska osoby ovplyvnenej trestnou činnosťou a bude im venovaná 1. časť tejto eseje.

Charta zahŕňa aj niektoré ustanovenia vypracované konkrétne pre osoby, ktoré sú účastné trestného konania, a to s ohľadom na ich špecifické potreby počas konania. Medzi týmito zásadami nájdeme aj také, ktoré sa venujú priamo obetiam trestnej činnosti. Budeme sa nimi zaoberať v 2. časti článku.

1. Všeobecné práva

1.1. Dôstojnosť

Článok 1 sa týka ochrany ľudskej dôstojnosti a stanovuje, že ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná a musí byť rešpektovaná a chránená.

Toto právo „číslo jedna“, technicky sa vymykajúce akejkolvek presnej definícii, je nie len právom ako takým, ale predstavuje tiež skutočný základ ostatných, odvodených základných práv. Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948 popisuje ľudskú dôstojnosť nasledovne:

„...uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete.“

Od čias európskej renesancie bola ľudská dôstojnosť vo všetkých obdobiach považovaná za otázku súvisiacu s morálkou. V našej dobe sa však dôstojnosť stále viac vzťahuje aj na ďalšie aspekty ľudského života, vrátane biológie človeka. Rada Európy sa odvoláva na dôstojnosť vo svojom dokumente z Ovieda z roku 1997 s názvom Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny. Odôvodnenia uvedené v preambule obsahujú aj nasledujúce vyhlásenia:

- (štáty ako signatári tohto Dohovoru) „presvedčené o nutnosti rešpektovať človeka ako jedinca i ako príslušníka ľudského rodu a uznávajúc dôležitosť zabezpečenia dôstojnosti človeka;
- vedomé si toho, že zneužitie biológie a medicíny môže viesť k aktom ohrozujúcim ľudskú dôstojnosť;
- rozhodnuté prijať potrebné opatrenia na ochranu dôstojnosti človeka a základných práv a slobôd jedinca v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny.“

V rovnakej súvislosti sa na ľudskú dôstojnosť ako prostriedok i predmet právnej ochrany odvoláva najnovší nástroj Rady Európy, ktorým je Dohovor proti obchodovaniu s ľudskými orgánmi z roku 2015. Jedno z odôvodnení uvedené v preambule Dohovoru znie takto:

„Vzhľadom na to, že obchodovanie s ľudskými orgánmi porušuje ľudskú dôstojnosť a právo na život...“.

Aj Európska únia si osvojila takéto široké chápanie ľudskej dôstojnosti. Vo veci C-377/98 Holandsko v. Európsky parlament a Rada Súdny dvor potvrdil, že základné právo na ľudskú dôstojnosť je súčasťou právneho poriadku Únie, pričom jeho chápanie schválil ako faktor týkajúci sa všetkých aspektov ľudského života, vrátane takých zjavne vzdialených oblastí, ako je potreba zabezpečiť pretrvávajúcu účinnú neodcudziteľnosť a nedostupnosť ľudského tela na komerčné a priemyselné účely. Tento nový pohľad na vec môže byť v skutočnosti relevantný pre obeť trestnej činnosti aj napriek tomu, že predmetný pojem sa zvyčajne chápe ako zdroj ochrany proti ponižovaniu, vyhrážaniu či fyzickému a psychickému násiliu. Uvedené druhé, tradičnejšie chápanie ľudskej dôstojnosti samozrejme ostáva v hre i naďalej, preto je potrebné pojem „dôstojnosť“ prediskutovať komplexne a ucelene.

V kontexte Charty vyplýva, že žiadne z práv v nej stanovených nesmie byť použité na poškodenie dôstojnosti inej osoby, a že dôstojnosť človeka je súčasťou podstaty práv stanovených v tejto Charte. Dôstojnosť sa preto musí rešpektovať aj vtedy, ak je právo samo osebe obmedzené.

1.2. Bezpečnosť

Článok 6 stanovuje právo na slobodu a bezpečnosť, aj vrátane osobnej bezpečnosti, čo môže byť osobitne dôležité v súvislosti s obeťami a poškodenými. V súlade s týmto článkom má každý právo na slobodu a osobnú bezpečnosť.

Práva uvedené v článku 6 sú rovnaké ako práva zaručené v článku 5 EDLP, pričom podľa článku 52 ods. 3 Charty majú rovnaký význam a pôsobnosť. V dôsledku uvedeného sa na ne môžu oprávnené vzťahovať obmedzenia, ktoré však nesmú prekročiť obmedzenia povolené v EDLP v znení článku 5. Ten sa týka najmä práv osôb vo väzbe alebo zatknutých osôb. Pojem „bezpečnosť“ má však rozhodne širší význam

a nepochybne sa môže vzťahovať aj na iné osoby, okrem iného na obeť trestnej činnosti. Toto právo v uvedenom zmysle sa zjavne odráža aj v Smernici 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SSV (Ú.v. EÚ L 315 z roku 2012, str. 5, ďalej len „Smernica 2012/29/EÚ“). Odôvodnenie 52 preambuly tejto smernice uvádza, že by mali byť k dispozícii opatrenia na ochranu bezpečnosti a dôstojnosti obetí a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a pred pomstou, ako napríklad predbežné opatrenia, ochranné alebo obmedzujúce príkazy. Táto koncepcia rozpracovaná v článku 18 sa musí zvažovať priamo s komentovaným ustanovením Charty. Povinnosť členských štátov chrániť obeť a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a pred pomstou sa týka ochrany pred rizikom citovej alebo psychickej ujmy ako aj fyzickej ochrany.

Práva priznané v článku 6 sa musia rešpektovať predovšetkým vtedy, ak Európsky parlament a Rada Európy prijímajú legislatívne akty v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach na základe článkov 82, 83 a 85 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“), a to najmä s cieľom vymedziť minimálne spoločné ustanovenia ohľadom kategorizácie trestných činov a trestov, ako aj určitých aspektov procesného práva.

1.3. Majetok

Podľa článku 17 ods. 1 Charty má každý právo vlastniť svoj oprávnené nadobudnutý majetok, užívať ho, nakladať s ním a odkázať ho. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku, s výnimkou verejného záujmu, v prípadoch a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon, pričom musí byť včas vyplatená spravodlivá náhrada. Užívanie majetku môže byť upravené zákonom v nevyhnutnej miere v súlade so všeobecným záujmom.

Tento článok vychádza z článku 1 dodatkového protokolu k EDĽP:

„Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.

Predchádzajúce ustanovenie však nebráni právu štátov prijímať zákony, ktoré považujú za nevyhnutné, aby upravili užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom a zabezpečili platenie daní a iných poplatkov alebo pokút.“

Podľa oficiálnych vysvetlení k Charte (Ú.v. C 303 z roku 2007, str. 17, ďalej len „vysvetlenia“) ide o základné právo spoločné pre všetky národné ústavy. Znenie bolo aktualizované, avšak v súlade s článkom 52 ods. 3 Charty sú význam a rozsah tohto práva rovnaké ako význam a rozsah práva zaručeného v EDĽP, pričom obmedzenia tohto práva nesmú presiahnuť obmedzenia v ňom uvedené.

Toto konkrétne právo pri viacerých príležitostiach uznala judikatúra Súdneho dvora – prvýkrát v rozsudku Hauer z 13. decembra 1979. Treba však spomenúť, že jurisprudencia luxemburského súdu podľa ustálenej judikatúry opakovane rozhodla, že v práve Únie nemajú tieto základné práva absolútnu ochranu,

ale treba na ne hľadieť vo vzťahu k ich funkcii v spoločnosti. V dôsledku uvedeného je možné obmedziť výkon tohto práva za predpokladu, že tieto obmedzenia skutočne zodpovedajú cieľom všeobecného záujmu, ktoré Únia sleduje, a nepredstavujú neprímeraný a neprípustný zásah do samotnej podstaty zaručeného práva. Pri posudzovaní jednotlivých prípadov komentovaného práva a jeho údajného porušenia je tak kľúčovým faktorom zásada proporcionality ako jedna zo všeobecných zásad práva EÚ, ktorá vyžaduje, aby opatrenia implementované v ustanoveniach právnych predpisov EÚ boli primerané na dosiahnutie legitímnych cieľov sledovaných predmetnou právnou úpravou a nezachádzali nad rámec toho, čo je na dosiahnutie týchto cieľov nevyhnutné (viď veci C-84/95 Bosphorus, T-202/12 Bouchra Al Assad a spojené veci C-539/10 a C-550/10 Al-Aqsa v. Rada a Holandsko v. Al-Aqsa).

Z hľadiska ochrany poškodených možno toto právo analyzovať v kontexte konkrétneho nástroja spolupráce v rámci EÚ v trestných veciach, a síce rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie (Ú.v. EÚ L 76 z roku 2005, str. 16). Tento nástroj sa vzťahuje na finančné sankcie uložené súdnymi alebo správnyimi orgánmi v záujme uľahčenia vymáhania týchto sankcií v inom členskom štáte než je štát, v ktorom boli uložené. Podľa článku 1(b)(ii) tohto rámcového rozhodnutia na jeho účely pojem „peňažná sankcia“ znamená aj povinnosť zaplatiť náhradu uloženú v prospech obetí. Článok 13 rámcového rozhodnutia však stanovuje, že finančné prostriedky získané z vykonania rozhodnutí prípadnú vykonávajúcemu štátu. Znamená to, že pri prevode takejto peňažnej sankcie do iného členského štátu za účelom jej vykonania smerujú všetky finančné prostriedky týmto spôsobom získané priamo do rozpočtu vykonávajúceho štátu, a nie poškodenej osobe, ktorá má na tieto prostriedky jasný právny nárok. Uvedené sa v skutočnosti javí ako zbavenie osoby majetku v zmysle článku 17 Charty, nakoľko uvedeným konštruktom zrejme Únia nesleduje žiaden záujem. Práve naopak, zavedenie a dodržiavanie tohto ustanovenia určite nepredstavuje neprímeraný a neprijateľný zásah odporujúci samotnej podstate predmetného základného práva. A v neposlednom rade je toto riešenie zrejme v rozpore s koncepciou v pozadí článku 16 Smernice 2012/29/EÚ, ktorá poskytuje právo rozhodovať o náhrade zo strany páchatel'a v priebehu trestného konania a ukladá členským štátom povinnosť vyniesť takéto rozhodnutie v záujme účinnej náhrady.

1.4. Rovnosť pred zákonom

Článok 20 stanovuje, že pred zákonom sú si všetci rovní. Tento článok zodpovedá všeobecnej právnej zásade, ktorá je obsiahnutá vo všetkých európskych ústavách. V rámci právnych predpisov EÚ je táto zásada zjavne staršia ako samotná Charta. Súdny dvor ju uznáva svojou jednotnou a koherentnou jurisprudenciou (viď veci 283/83 Racke, 203/86 Španielsko v. Rada, C-15/95 EARL, C-292/97 Karlsson, C-351/92 Graff v. Hauptzollamt Köln-Rheinau, C-2/92 Kráľovná v. Ministerstvo poľnohospodárstva, rybolovu a výživy ex parte Bostock). Tieto indikatívne rozsudky ujasnili, že akékoľvek ustanovenia európskeho práva s cieľom zakázať diskrimináciu v oblasti spoločnej politiky EÚ sú len osobitným vyjadrením všeobecnej zásady rovnakého zaobchádzania, základnej zásady práva Spoločenstva, ktorá vyžaduje nezaobchádzať s porovnateľnými situáciami rozdielne a s rozdielnymi situáciami obdobne, pokiaľ takéto zaobchádzanie nie je objektívne odôvodnené. Súdny dvor taktiež opakovane rozhodol, že nakoľko sú členské štáty viazané základnými zásadami práva Spoločenstva pri implementácii právnych predpisov Spoločenstva, platí toto pravidlo aj pre vnútroštátne právne predpisy určujúce najrôznejšie oblasti života v súlade s právnymi predpismi Spoločenstva.

1.5. Nediskriminácia

Článok 21 stanovuje zákaz akejkoľvek diskriminácie. Zákaz je absolútnej povahy, ak ide o diskrimináciu z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie (odsek 1). Tento odsek je potrebné čítať spolu s článkom 19 ZFEÚ, ktorý priznáva Únii právomoc prijímať legislatívne akty, vrátane harmonizácie zákonov a právnych predpisov členských štátov, v boji proti niektorým formám diskriminácie taxatívne vymenovaným v uvedenom článku. Takéto právne predpisy sa môžu vzťahovať na činnosť orgánov členského štátu (ako aj na vzťahy medzi jednotlivcami) v akejkoľvek oblasti v rámci právomocí Európskej únie. Ustanovenia článku 21 ods. 1 Charty naopak nevytvárajú žiadnu právomoc prijímať antidiskriminačné zákony v týchto oblastiach činnosti členského štátu alebo jednotlivca, ani nestanovujú celoplošný zákaz diskriminácie v týchto širokospektrálnych oblastiach. Uvedený článok namiesto toho upravuje iba diskrimináciu zo strany inštitúcií a orgánov samotnej Európskej únie pri výkone právomocí prenesených podľa zmlúv, a ďalej zo strany členských štátov len vtedy, ak vykonávajú právo Únie. Odsek 1 preto nemení rozsah právomocí udelených podľa článku 19 ani výklad k nemu poskytnutý.

Na druhej strane, vzhľadom na špecifickosť štátnej príslušnosti ako rozlišovacieho faktora je zákaz z tohto dôvodu relatívny v tom zmysle, že musí byť vykonaný v rozsahu pôsobnosti zmlúv a bez toho, aby boli dotknuté ich osobitné ustanovenia (odsek 2). Toto ustanovenie dôsledne zodpovedá prvému odseku článku 18 ZFEÚ a musí sa uplatňovať v súlade s uvedeným článkom.

Zásadu nediskriminácie na základe štátnej príslušnosti, tak ako je platná v oblasti pôsobnosti Zmluvy o ES, považuje právna doktrína EÚ za princíp jasne sa vyvíjajúci v najzákladnejšiu zložku občianstva Európskej únie. Pohybujúci sa občan Európy je chránený pred všetkými formami diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, a to bez ohľadu na motiváciu jeho pohybu. Táto koncepcia občianstva EÚ a jej zdôvodnenie budú Chartu bezpochyby stimulovať a vytvoria na ňu tlak priznať všetky v nej uvedené práva pohybujúcim sa občanom Európy (Eeckhout P., str. 945).

Eeckhoutova intuícia pred vyše desiatich rokov sa plne potvrdila vývojom práva EÚ v oblasti ochrany poškodených. Smernica 2012/29/EÚ členským štátom stanovuje povinnosť prijať opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby práva ustanovené v tejto smernici neboli podmienené povahou pobytu obete na ich území, občianstvom ani štátnou príslušnosťou obete (odôvodnenie 10 preambuly). Túto myšlienku rozvíja článok 17, ktorý ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby ich príslušné orgány mohli prijať primerané opatrenia na minimalizáciu ťažkostí, ktorým obeť čelí, keď má pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný, najmä pokiaľ ide o organizáciu konania. Toto konkrétne pravidlo treba chápať ako priamy dôsledok vyššie uvedenej zásady nediskriminácie.

1.6. Ochrana detí

Článok 24 ods. 2 Charty stanovuje, že pri všetkých opatreniach prijatých orgánmi verejnej moci alebo súkromnými inštitúciami, ktoré sa týkajú detí, sa musia v prvom rade brať do úvahy najlepšie záujmy dieťaťa. Článok vychádza z Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý bol podpísaný v New Yorku 20. novembra

1989 a ratifikovali ho všetky členské štáty. Mimochodom, musíme si uvedomiť, že dieťaťom sa rozumie každá osoba mladšia ako 18 rokov (článok 2(a) Smernice 2012/29/EÚ). Uvedený systém sa zjavne týka aj ochrany záujmov dieťaťa v trestnom konaní, v ktorom je dieťa buď páchatelom alebo obeťou.

Ak je dieťa obeťou, pozornosť treba venovať nariadeniu (EÚ) č. 1382/2013 zo 17. decembra 2013, ktorým sa ustanovuje program Spravodlivosť na obdobie rokov 2014 – 2020. V súlade s odôvodnením 12 jeho preambuly, podľa článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii (ZEÚ), článku 24 Charty a podľa Dohovoru Organizácie Spojených národov z roku 1989 o právach dieťaťa by sa programom mala podporovať ochrana práv dieťaťa vrátane práva na riadny proces, práva porozumieť priebehu súdneho konania, práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života a práva na nedotknuteľnosť osoby a ľudskú dôstojnosť. Program by sa mal predovšetkým zamerať na zlepšenie ochrany detí v rámci súdnych systémov a uľahčenie prístupu detí ku spravodlivosti, pričom presadzovanie práv dieťaťa by malo byť súčasťou vykonávania všetkých opatrení programu. O tejto zásade možno uvažovať vtedy, keď je dieťa účastníkom súdneho konania všeobecne, ale aj v prípade, keď v ňom vystupuje ako obeť.

Článok 5 tohto nariadenia hovorí, že program sa okrem iného usiluje o presadzovanie práv dieťaťa, a to aj prostredníctvom súdnictva zohľadňujúceho potreby detí, čo musí taktiež znamenať aj presadzovanie súdnictva zohľadňujúceho potreby obetí v detskom veku.

Vyššie uvedená zásada sa výslovne odráža v Smernici 2012/29/EÚ. Jej článok 1 ods. 2 znie takto:

„Členské štáty zabezpečia, aby sa pri uplatňovaní tejto smernice v prípade, že je obeťou dieťa, bral hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa posudzuje individuálne. Prevláda prístup zameraný na dieťa, pri ktorom sa prihliada na vek, vyspelosť, názory, potreby a obavy dieťaťa. Dieťa a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo jeho ďalší právny zástupca sú informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa.“

Obeť v detskom veku by sa nepochybne mala v zásade vždy považovať za zraniteľnú osobu v zmysle tejto smernice. Dieťa by preto mohlo požívať osobitné ochranné opatrenia uvedené v článku 23. Ide okrem iného o osobitný režim výsluchov vedených v priestoroch prispôbených na tento účel a vykonávaných riadne vyškolenými odborníkmi a pokiaľ možno rovnakými osobami, ak to nie je v rozpore s riadnym výkonom spravodlivosti. Čo sa týka súdneho konania, k osobitným opatreniam patrí zamedzenie vizuálneho kontaktu medzi obeťami a páchatelmi, vypočutie obete v súdnej sieni bez toho, aby bola osobne prítomná a bez prítomnosti verejnosti, alebo zamedzenie zbytočnému kladeniu otázok týkajúcich sa súkromného života obete. Je potrebné pripomenúť, že smernica nezaväzuje členské štáty využiť všetky tieto opatrenia pri každom prípade zraniteľnosti obete, ale zaväzuje ich zaistiť dostupnosť opatrení v prípade potreby. V súvislosti s obeťou v detskom veku sa však môžeme domnievať, že v konkrétnom prípade by mal súdny orgán aspoň dôkladne zvážiť použitie uvedených opatrení, ak ich nepoužije automaticky v plnom či čiastočnom rozsahu. Z praktického hľadiska, a to najmä v prípade vypočutia obete v detskom veku ako svedka, by sa nevyužitie týchto osobitných opatrení mohlo považovať za východisko pre napadnutie konečného rozhodnutia v dôsledku porušenia procesných pravidiel.

V neposlednom rade sa vyššie uvedená zásada musí považovať za nanajvyš dôležité meradlo v súvislosti s trestnými činmi konkrétne namierenými proti dieťaťu, ako sú pedofília, sexuálne zneužívanie či iné trestné činy proti fyzickej alebo psychickej nedotknuteľnosti dieťaťa. Jedným z najdôležitejších právnych prostriedkov v tejto oblasti je Smernica 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú.v. EÚ L 335 z roku 2011, str. 1). Prvé odôvodnenie smernice znie takto:

„Sexuálne zneužívanie a sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia predstavujú závažné porušenie základných práv, najmä práv detí na ochranu a starostlivosť nevyhnutné pre ich blaho, ako je stanovené v Dohovore Organizácie Spojených národov o právach dieťaťa z roku 1989 a Charte základných práv Európskej únie“.

Odôvodnenie 6 ďalej znovu hovorí:

„Závažné trestné činy, akým je sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, si vyžadujú komplexný prístup zahŕňajúci trestné stíhanie páchatelov, ochranu obetí v detskom veku a predchádzanie tomuto fenoménu. Pri realizácii akýchkoľvek opatrení na boj proti týmto trestným činom je potrebné zohľadňovať predovšetkým najlepší záujem dieťaťa, a to v súlade s Chartou základných práv Európskej únie a Dohovorom Organizácie Spojených národov o právach dieťaťa. Rámcové rozhodnutie 2004/68/SVV by sa malo nahradiť novým nástrojom, ktorý poskytne komplexný právny rámec potrebný na splnenie daného cieľa.“

Tieto ustanovenia odrážajú zásady zakotvené v Charte, i keď s prihliadnutím na právny rámec vypracovaný v priebehu mnohých rokov činnosti rôznych verejných orgánov v tomto ohľade. Smernica 2011/93/EÚ okrem toho stanovuje predmet daného základného práva s tým, že opatrenia na ochranu obetí v detskom veku by sa mali prijímať v ich najlepšom záujme pri zohľadnení posúdenia ich potrieb. Pre obeť v detskom veku by mali byť ľahko dostupné právne opravné prostriedky a opatrenia na riešenie konfliktu záujmov v prípadoch, ak sa sexuálne zneužívanie alebo sexuálne vykorisťovanie dieťaťa vyskytne v rámci jeho rodiny. Ak sa má pre dieťa počas vyšetrovania trestného činu alebo počas trestného konania vymenovať osobitný zástupca, túto úlohu môže vykonávať aj právnická osoba, inštitúcia alebo orgán. Okrem toho by obeť v detskom veku mali byť chránené pred sankciami súvisiacimi napríklad s vnútroštátnymi právnymi predpismi v oblasti prostitúcie, ak svoj prípad oznámia príslušným orgánom. Okrem toho účasť na trestnom konaní by obetiam v detskom veku nemala v rámci možností spôsobovať ďalšiu traumu v dôsledku vypočúvania alebo vizuálneho kontaktu s páchatelom. Dobré porozumenie detí a ich správania sa v prípade traumatických skúseností pomôže zabezpečiť kvalitné dôkazy a znížiť mieru stresu, ktorému sú deti vystavené počas vykonávania nevyhnutných opatrení.

2. Práva špecifické pre spravodlivosť

Základné práva relevantné pri výkone spravodlivosti sú uvedené v hlave VI Charty. Prijímajú sa väčšinou ako záruky pre podozrivých a obvinených, jedno právo je však relevantné aj v súvislosti s postavením poškodeného. Článok 47 v tomto ohľade predkladá 4 rôzne opatrenia zásadného významu pre obeť trestných činov, ktoré vystupujú ako účastníci trestného konania.

2.1. Účinný prostriedok nápravy

Článok 47 ods. 1 stanovuje právo na účinný prostriedok nápravy s tým, že každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom. Toto pravidlo svojou podstatou i znením vychádza z článku 13 EDLP, ktorého znenie je nasledovné:

„Každý, koho práva a slobody priznané týmto Dohovorom boli porušené, musí mať účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností.“

V práve Únie je však ochrana rozsiahlejšia, pretože zaručuje právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.

Podobne ako mnohé zo základných práv uvedených v Charte aj právo na účinný prostriedok nápravy Súdny dvor primárne uznáva. Vo veci 222/84 Johnston týkajúcej sa problematiky diskriminácie Súdny dvor uviedol, že požiadavka súdnej kontroly stanovená sekundárnym právom EÚ odráža všeobecnú právnu zásadu, ktorá je základom ústavných tradícií spoločných pre členské štáty. Z tohto pohľadu majú všetky osoby právo získať pred príslušným súdom účinný prostriedok nápravy proti opatreniam, ktoré považujú za protirečiacie zásadám stanoveným v práve Únie. Úlohou členských štátov je zabezpečiť účinnú súdnu kontrolu ohľadom súladu s príslušnými ustanoveniami práva EÚ a vnútroštátnych právnych predpisov určených na uplatňovanie práv, ktoré stanovuje právo Únie. Vo veci 222/86 Heylens Súdny dvor rozhodol, že vzhľadom na základné práva stanovené v zmluvách je existencia prostriedku nápravy súdnej povahy proti akémukoľvek rozhodnutiu vnútroštátneho orgánu, ktorým sa zamieťa priznanie tohto práva, nevyhnutná pre zabezpečenie účinnej ochrany práva jednotlivca (pozri tiež vec C-97/91 Borelli). Podľa Súdného dvora sa táto všeobecná zásada práva Únie vzťahuje aj na členské štáty, keď vykonávajú právo Únie. Začlenenie tejto judikatúry do Charty nemalo za cieľ zmeniť systém súdneho preskúmania ustanovený v zmluvách, konkrétne pravidlá týkajúce sa prípustnosti priamych žalôb na Súdnom dvore Európskej únie. Článok 47 ods. 1 sa vzťahuje na inštitúcie Únie a členských štátov pri ich výkone práva Únie, a to na všetky ním zaručené práva.

Je azda vhodné spomenúť, že poskytnutie práva na účinný prostriedok nápravy na úrovni EÚ samo osebe neurčuje potrebu jeho prijatia a špecifikovania na tej istej úrovni. Práve naopak, uvedené je záležitosťou vnútroštátnych systémov v súlade so zásadou procesnej autonómie členských štátov. Táto zásada vyplýva z absencie komplexného súboru procesných pravidiel EÚ, ktorými by sa riadil na jednej strane výkon práv odvodených na úrovni členského štátu z právnych predpisov EÚ a na druhej strane výkon súvisiacej povinnosti každého členského štátu zabezpečiť zodpovedajúci procesný rámec pre ich výkon v súlade so zásadou lojálnej spolupráce. Táto povinnosť celkom zjavne úzko súvisí s plnou účinnosťou právnych predpisov EÚ a dá sa chápať aj ako prejav všeobecnej zásady účinnej súdnej ochrany (Beysen E., Trstenjak V., str. 95).

Pozri aj veci C-415/11 Aziz, C-539/14 Morcillo a Garcia, T-593/11 Al-Chihabi, C-562/13 Abdid, v ktorých Súdny dvor objasnil, čo znamená „účinnosť“ prostriedku nápravy.

2.2. Spravodlivý proces a právna pomoc

Článok 47 ods. 2 stanovuje, že každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom.

Uvedený druhý odsek zjavne zodpovedá článku 6 ods. 1 EDĽP, ktorý znie:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.“

V súlade s vysvetleniami k Charte sa v právnych predpisoch Únie právo na spravodlivý proces neobmedzuje na spory týkajúce sa práv a povinností občianskeho práva. Je to jeden z dôsledkov skutočnosti, že Únia je spoločenstvom založeným na zásadách právneho štátu. S výnimkou rozsahu ich pôsobnosti sa však záruky priznané v EDĽP vo všetkých ohľadoch vzťahujú podobným spôsobom aj na Úniu.

Ustálenou jurisdikciou Súdneho dvora je, že právo byť vypočutý predstavuje relevantný prvok práva na obhajobu uvedeného medzi základnými právami, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť právneho poriadku Európskej únie. Súdny dvor však rozhodol, že základné práva, ako je napríklad dodržanie práv na obhajobu, nepredstavujú neobmedzenú výsadu a môžu sa obmedziť za predpokladu, že tieto obmedzenia v skutočnosti zodpovedajú cieľom všeobecného záujmu, ktorý predmetné opatrenie sleduje, a že vzhľadom na sledované ciele nepredstavujú neprimeraný a neúnosný zásah porušujúci samotnú podstatu takto zaručených práv (pozri vec C-383/13 M.G, N.R., C-28/05 Dokter a ďalší, spojené veci C-584/10 P, C-593/10 P a C-595/10 P Komisia a ďalší v. Kadi).

V spojených veciach C-129/13 a C-130/13 Kamino a Datemathe Súdny dvor pripomenul cieľ sledovaný zásadou práva byť vypočutý. Podľa Súdneho dvora účelom pravidla, že adresátovi nepriaznivého rozhodnutia musia byť vytvorené podmienky na predloženie svojich pripomienok pred prijatím uvedeného rozhodnutia, je umožniť príslušnému orgánu účinne zohľadniť všetky relevantné informácie. S cieľom zabezpečiť skutočnú ochranu danej osoby alebo podniku je účelom tejto úpravy okrem iného umožniť im opravu chyby alebo predloženie takých informácií ohľadom ich osobných okolností, ktoré zavážia v prospech prijatia či neprijatia uvedeného rozhodnutia alebo v prospech konkrétneho obsahu tohto rozhodnutia. Právo byť vypočutý zaručuje každej osobe príležitosť účinne vyjadriť svoje stanovisko v priebehu konania a pred prijatím akéhokoľvek rozhodnutia, ktoré by mohlo nepriaznivo ovplyvniť záujmy tejto osoby. Toto právo je potrebné aj v tom prípade, keď platné právne predpisy takúto formálnu náležitosť výslovne nestanovujú. V súlade s uvedeným Súdny dvor vo veciach C-349/07 Sopropé a C-277/11 M.M. dodal, že rešpektovanie práva na obhajobu znamená, že na to, aby osobu s nárokom na tieto práva bolo možné považovať za osobu s vytvorenými podmienkami na predloženie jej pripomienok, musia orgány

so všetkou potrebnou pozornosťou vziať na vedomie pripomienky vznesené danou osobou alebo podnikom, starostlivo a nestranne preskúmať všetky relevantné aspekty jednotlivého prípadu a podať podrobné odôvodnenie svojho rozhodnutia (pozri aj veci C-287/02 Španielsko v. Komisia, C-141/08 P Foshan Shunde Yongjian Housewares & Hardware v. Rada, C-27/09 P Francúzsko v. People's Mojahedin Organization of Iran, C-269/90 Technische Universität München).

Toto základné pravidlo dôsledne korešponduje s článkom 10 ods. 1 Smernice 2012/29/EÚ, ktorý znie:

„Členské štáty zaistia možnosť vypočutia obetí počas trestného konania a umožnia obeti predložiť dôkazy. V prípade vypočúvania detskej obete sa náležite zohľadní vek a vyspelosť dieťaťa.“

Podľa druhej vety odseku 2 článku 47 každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať. Hoci je toto právo primárne určené podozrivým alebo obvineným osobám, môže mať svoj význam aj pre obeť trestného činu najmä vtedy, keď je obeť účastníkom trestného konania. Súdny dvor ani právna doktrína toto základné právo ako také doposiaľ náležite neuznali a nepodali k nemu výklad. Technicky sa považuje za jedno z práv na obhajobu a za prvok práva na spravodlivý proces.

2.3. Právna pomoc

Podľa článku 47 ods. 3 sa právna pomoc poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti. V súvislosti s tretím odsekom je potrebné poznamenať, že v súlade s judikatúrou ESĽP by právna pomoc mala byť poskytnutá vtedy, keď by absencia takejto pomoci znemožnila zabezpečenie účinného prostriedku nápravy (rozsudok ESĽP z 9. októbra 1979, Airey, séria A, zväzok 2, str. 11). Systém právnej pomoci existuje aj pre veci riešené Súdnym dvorom. Pre justičných pracovníkov je však najzaujímavejšou problematikou uplatňovanie tohto práva vo vnútroštátnych prípadoch.

Patrí sa spomenúť, že pokiaľ ide o obeť, toto právo uvádza Smernica 2012/29/EÚ. Jej článok 13 stanovuje, že členské štáty zaistia, aby obeť mali prístup k právnej pomoci, pokiaľ majú postavenie účastníka trestného konania. Podmienky alebo procesné pravidlá, ktoré upravujú prístup obete k právnej pomoci, sa stanovujú vo vnútroštátnom práve.

Základná literatúra:

1. Beyens E., Trstenjak V., European consumer protection law: Curia semper dabitremedium?, Common Market Law Review 2011/1
2. Eeckhout P., The EU Charter of Fundamental Rights and the Federal Question, Common Market Law Review, 2002/5
3. Kenner J., European Union Legislation 2011-2012, London 2012
4. Peers S., Hervey T., Kenner J., Ward A. (edit.), The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary, Oxford 2014

5. VerLoren van Themaat W., Reuder B., European Competition Law: A Case Commentary, edit., Northampton 2014
6. Spronken T., Vermeulen G., de Vocht D., van Puyenbroeck L., EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Maastricht 2009

Rafał Kierzyńska, Ph.D. – vyslaný sudca pri poľskom Ministerstve spravodlivosti, špecializuje sa na európske trestné právo, je autorom mnohých akademických a odborných publikácií. Vyučuje na Národnej škole súdnictva a prokuratúry. Zastupuje Poľsko v pracovných skupinách Európskej únie a Rady Európy, ktoré sa zaoberajú trestným právom. Vedúci delegácie pri CDPC (Európsky výbor pre problémy zločinnosti) a GRECO (Skupina štátov proti korupcii) Rady Európy.

Slávka Karkošková: Čo číní maloleté obeť sexuálneho zneužívania osobitne zraniteľnými?

1. Faktory zraniteľnosti vyplývajúce zo Smernice 2012/29/EÚ a zo špecifických črt prípadov CSA

Sexuálne zneužívanie detí (ďalej len „CSA“, z angl. *Child Sexual Abuse*) sa zaradzuje medzi obzvlášť závažné sociálno-patologické javy. Z hľadiska porušenia právnych noriem je CSA trestným činom, zatiaľ čo z hľadiska intenzity psychickej záťaže ide o špecifickú traumu, pri ktorej je proces psycho-sociálneho zotavovania obetí obzvlášť náročný. Spôsob, akým sa laické i profesionálne okolie s prípadmi CSA vysporiadáva, neraz naplňa atribúty *sekundárnej viktimizácie obetí*.

Vzhľadom na tieto skutočnosti Smernica 2012/29/EÚ priznáva obetiam CSA **status zvlášť zraniteľných obetí**¹¹⁹, z ktorého im vyplýva nárok na osobitnú úroveň ochrany a podpory vo všetkých štádiách trestnoprávneho konania, ako i po jeho skončení. V kontexte CSA sú faktormi osobitnej zraniteľnosti obetí najmä: vek obetí, prevaha páchatela, vzťah k páchatelovi alebo závislosť od páchatela, komunikačné ťažkosti, fakt, že sa vôbec jedná o delikt sexuálnej povahy.

CSA má viacero špecifických črt, ktoré vyžadujú špecifickú odpoveď systému trestnej justície – takú, ktorá reflektuje a nie ignoruje tieto črty.¹²⁰ Medzi hlavné črty prípadov CSA možno zaradiť najmä nasledovné:

- a) Obeť je zvyčajne **jediným svedkom** a navyše svedkom, ktorý je spravidla **vystavený masívnej manipulácii** (a umlčivaniu) zo strany páchatela i zo strany okolia.
- b) Nízky **vek** obete, ktorý môže byť zneužitý na podkopanie dôveryhodnosti jej výpovede napriek tomu, že dieťa je práve kvôli svojmu veku zraniteľnejším voči sexuálnej viktimizácii a má právo na osobitnú úroveň ochrany.
- c) **Nedostatok forenzných dôkazov** - dokonca i v prípadoch, kde došlo k penetrácii nemusia byť prítomné medicínske dôkazy (vzhľadom na pružnosť tkanív a rýchle hojenie).
- d) **Kontraintuitívne reakcie** (primárnych i sekundárnych) **obetí** - teda reakcie, ktoré nezodpovedajú očakávaniam priemerného človeka ohľadne toho, ako by obeť mala správne alebo logicky reagovať. Reakcie obetí CSA sú vzhľadom na kontext situácie a mechanizmy traumy nanajvýš opodstatnené, no priemerný človek (z radov laikov i profesionálov) nemá vedomosti o špecifikách traumy CSA a preto hodnotí správanie obetí predpojat.
- e) **Viacnásobné útoky**, teda skutočnosť, že CSA sa môže odohrávať v priebehu dní, týždňov, mesiacov, rokov. Kvôli množstvu útokov môže byť pre dieťa ťažké pamätať si presné detaily každého individuálneho útoku.

¹¹⁹ Porovnaj: Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, bod 38, 55 - 57, čl. 22.

¹²⁰ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, čl. 10.

f) **Dôraz na dôveryhodnosť dieťaťa** - kombinácia kontraintuitívnych reakcií, chýbajúci svedkovia a/alebo forenzné dôkazy, vedie k tomu, že spochybňovanie dôveryhodnosti poškodeného je jadrom obrany obvineného.¹²¹

1. Nepochopenie kontraintuitívnych reakcií ako faktor osobitnej zraniteľnosti obetí CSA pred orgánmi činnými (nielen) v trestnom konaní

Za jeden z častých determinantov zlyhaní v procese objasňovania, vyšetrovania a stíhania prípadov CSA možno označiť *sústredenie sa na vyšetrovanie vierohodnosti obetí bez náležitého zohľadnenia tzv. kontraintuitívnych reakcií*. Preto sa pokúsime priblížiť najčastejšie podoby *kontraintuitívnych reakcií*, ku ktorým patrí predovšetkým: 1) „pasivita“ obetí, 2) oneskorené oznámenia, 3) nekonzistentná výpoveď, 4) odvolanie výpovede, 5) pozitívne postoje k páchatelovi, 6) absentujúce symptómy traumy a 7) nekonzistentné reakcie protektívneho rodiča.

1.1 „Pasivita“ obeť

Bežný človek očakáva, že „normálnou“ reakciou pri napadnutí agresorom je viditeľná a hlasná obrana - útek, boj, krik, protest. Ak obeť takéto znaky odporu neprejavuje, človek by sa mohol domnievať, že nešlo o sexuálne napadnutie.¹²² V tomto kontexte stojí za zmienku, že klasický zoznam okolností, ktoré pri trestnom čine sexuálneho zneužívania musia byť v trestnom konaní objasnené a preukázané obsahuje i položku, **či sa obeť bránila**, aký bol rozsah a intenzita obrany, či existujú stopy, ktoré mohli byť v dôsledku obrany zanechané na odevu a tele páchatela.¹²³

Takéto očakávania, resp. takto stroho zadané úlohy pre vyšetrovateľov, môžu viesť k predpojatým záverom, pretože nezohľadňujú všetky varianty inštinktívnej obrany organizmu. Traumatický podnet vyvoláva v zásade **dva typy automatickej obrannej reakcie** organizmu: 1. **hyperarousal** - celkové nabudenie organizmu umožňujúce aktívne bojovať, alebo utiecť, a 2. **hypoarousal** - celkové ochromenie, „zamrznutie“ organizmu, pri ktorom nie je možné reagovať navonok aktívne. Dôležité je vedieť, že ide o inštinktívne obrany organizmu, ktoré **nie sú pod vôľovou kontrolou** a ani nič nevytvádzajú o charaktere a hodnotovej orientácii človeka. Táto skutočnosť má zásadný význam pre pochopenie reakcií obetí v kontexte CSA.

Z výskumov vyplýva, že faktory, ktoré automaticky navodzujú ochromujúcu reakciu, sú napr. strach, vnímaná bezmocnosť a predovšetkým koncept **zrady** - dieťa, ktoré je zneužívané, páchatelovi dôveruje.¹²⁴

¹²¹ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006; Porovnaj tiež: The Crown Prosecution Service : Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013.

¹²² Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, Annex C.

¹²³ Porovnaj: CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 116 - 117.

¹²⁴ Porovnaj: FREYD, J., BIRRELL, P. Blind to betrayal, s. 26, 57. Autorky publikácie podotýkajú, že tradične sa psychická trauma chápala ako výsledok terorizujúcich, život ohrozujúcich udalostí, ktoré navodzujú extrémny strach. Avšak zistilo sa, že udalosti zahŕňajúce nízku mieru hrôzy a strachu, ale **vysokú mieru sociálnej zrady** (čo platí aj pri CSA) môžu ďaleko viac devastovať psychiku než iné traumy, ktoré prvok zrady nezahŕňajú. Trauma zo zrady (*betrayal trauma*) predstavuje špecifickú kategóriu

CSA je špecifickou formou násilia, pri ktorej útok nemusí byť sprevádzaný použitím fyzickej sily. Útok sa tu skôr prejavuje v nejasných kontúrach, nakoľko páchatel môže pristupovať k obeti milo, nežne a láskavo¹²⁵ a využívať mnohoraké formy manipulácie, aby obeť primäl k spolupráci. Táto skutočnosť je zdôrazňovaná aj v definíciách CSA obsiahnutých v dôležitých medzinárodných dokumentoch: Za trestné má považovať také úmyselné konanie, ktoré zahŕňa „sexuálne aktivity s dieťaťom, ak sa používa nátlak, sila alebo hrozby; alebo zneužíva uznávaná **pozícia dôvery, autorita alebo vplyv** na dieťa vrátane rodiny; alebo zneužíva osobitne zraniteľná situácia dieťaťa, predovšetkým z dôvodu mentálneho alebo fyzického postihnutia alebo z dôvodu jeho odkázanosti.“¹²⁶ „Mnohé deti zažijú sexuálnu viktimizáciu, ktorá nie je sprevádzaná fyzickou silou (...), napriek tomu však rušivo vplýva na ich psychiku, je koristnícka a traumatizujúca“¹²⁷.

Ak orgány činné v trestnom konaní nemajú náhľad na dynamiku CSA, môžu prehliadnúť techniky manipulácie, ktoré páchatel používa a bežné reakcie obeť na zneužívanie môžu nesprávne chápať ako dôkaz o nedostatočnej dôveryhodnosti obeť. Preto sa v zozname stratégií, ktoré by mali byť použité v trestnom konaní proti páchatelom CSA, ktorí sú rodinnými príslušníkmi obeť, na prvom mieste uvádza **odhalenie manipulatívnych techník páchatela**.¹²⁸

Páchatelovou primárnou zbraňou v páchaní CSA sú dôvera a láska, ktorú k nemu prechováva obeť a ostatní členovia rodiny. Jedinci, ktorí sa CSA dopúšťajú v domácnostiach, sú často vnímaní ako menej nebezpeční. Avšak práve oni sú skúsenejší, prekračujú viac hraníc, sú viac chránení pred odhalením, viac zrádzajú a vytvárajú viac rodinných konfliktov, sú viac psychicky a emočne pohrúžení do zneužívania. Je veľmi dôležité uvedomiť si, že páchatel manipuluje tak obeť, ako aj rodinných príslušníkov obeť. Okrem dôvery a lásky, páchatel používa iné netradičné zbrane. Mocnou zbraňou je napr. príjemné vystupovanie. Keď je niekto milý, je ťažké ho konfrontovať, vymedziť mu hranice, alebo mu nedôverovať. Páchatel ráta s tým, že v spoločnosti pretrváva presvedčenie, že milota nemôže koexistovať s násilím, zlom, alebo deviáciou. Páchatelia používajú dôveru a lásku, ktorá je už votkaná vo vzťahu, aby narušili všetky hranice a prevrátili rolu opatrovateľov na príležitosť k zneužívaniu. S využitím rôznych manipulatívnych techník progresívne normalizujú svoje sexuálne správanie a úmysly, desenzitizujú dieťa voči prekročeniu sexuálnych hraníc, a posilňujú lojalitu obeť k nim.¹²⁹

Pasívna reakcia obeť býva (nielen) páchatelmi zvyčajne interpretovaná ako znak súhlasu obeť a zároveň ako dôkaz toho, že v podozrivom konaní nešlo o nič vážne či škodlivé. No rozdiel moci (spočívajúci najmä v bohatých možnostiach manipulácie) a rozdiel poznania medzi páchatelom a obeťou spôsobuje, že

---

trauma, ktorá celkom osobitým spôsobom **komplikuje obetiam proces identifikácie zla, jeho odhalenia (konfrontácie) a psychosociálneho zotavovania**.

¹²⁵ Iba 2-5 % jedincov, ktorí sa dopúšťajú CSA spadá do kategórie tzv. sadistických - títo dieťaťu zámerne spôsobujú bolesť a zážitky hrôzy. Obeť sadistických páchatelov dokážu skôr identifikovať konanie páchatela ako zlé, pretože má jasné kontúry. (Porovnaj: SALTER, A. C. Transforming Trauma, 1995.)

¹²⁶ Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, 2007, čl. 18, odsek 1).

¹²⁷ OSN. Dohovor o právach dieťaťa : Všeobecný komentár č. 13, čl. 25.

¹²⁸ Porovnaj: LONG, J. et al. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011; Porovnaj tiež: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006; The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013, Annex C.

¹²⁹ Porovnaj: LONG, J. et al. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011; The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013, Annex C; COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

ak aj dieťa „spolupracovalo“, ak aj dalo k sexuálnej aktivite nejaký „súhlas“, v nijakom prípade to nemohol byť súhlas slobodný a informovaný, a teda ani platný. Súhlas neznamená nič, je bezpredmetný, ak sa *nie* nenachádza medzi možnosťami volieb.¹³⁰

Treba mať na pamäti, že nedostatok vonkajších známkov obrany neznamená, že obrana neprebíha vo vnútri organizmu. Ako vysvetlíme ešte neskôr v texte, v stave *hypoarousalu* (ako aj v existenčnej pasci, v ktorej sa obeť nachádza) sa aktivujú veľmi komplikované psychické obranné mechanizmy (medzi iným aj *disociácia*), ktoré zdanlivo nelogické správanie obete objasňujú.

1.2 Oneskorené oznámenie

Bežný človek očakáva, že „normálnou“ reakciou po napadnutí agresorom je bezprostredné vyhľadanie pomoci. Vo vzťahu k CSA však výskumné zistenia nezodpovedajú týmto očakávaniam.

V EÚ je 20 % detí obeťou nejakej formy CSA, pričom cca 70 až 85 % prípadov CSA je spáchaná niekým, koho dieťa pozná a komu dôveruje.¹³¹ Napriek značnej prevalencii CSA, ide o trestný čin s obzvlášť vysokou mierou latencie. O väčšine prípadov CSA nie sú orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČvTK“) nikdy upovedomené.¹³² Iba 4 - 10 % prípadov CSA je oznámených nejakej autorite, resp. OČvTK.¹³³ Spontánne a relatívne rýchle odhalenia (teda učené v čase zneužívania alebo krátko po ňom) sa vyskytujú zriedkavo.¹³⁴ Menej než 1 zo 4 obetí odhalí CSA okamžite¹³⁵, **skúsenosť CSA prezradí značná časť obetí až s odstupom času** (ak vôbec). Výskumníci zistili, že typické časové rozpätie medzi zneužívaním a jeho odhalením je 8 až 15 rokov.^{136 137} Krátkosť časového odstupu medzi CSA a vypovedaním o ňom pred autoritami nie je teda spoľahlivým indikátorom dôveryhodnosti.¹³⁸ Resp. oneskorené odhalenie nie je nevyhnutným indikátorom falošného (krivého) obvinenia.¹³⁹

V kontexte vyššie uvedeného nie je teda prekvapivé, že do zoznamu stratégií, ktoré treba aplikovať v trestnom konaní proti páchatelom CSA, sa zaraďuje aj rozoznanie, pochopenie a vysvetlenie dôvodov, pre

¹³⁰ Porovnaj: KARKOŠKOVÁ, S. Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami, s. 17.

¹³¹ Porovnaj: Council of Europe. One in Five : Council of Europe campaign to stop sexual..., 2012; CHEUNG, M. Child Sexual Abuse : best Practices for Interviewing and Treatment, 2012.

¹³² Porovnaj: LEVENTHAL, J. M. Epidemiology of sexual abuse of children, 1998; HANSON, R. F. et al. Factors Related To The Reporting Of Childhood Rape, 1999; MAY-CHAHAL, C. a HERCZOG, M. Child sexual abuse in Europe, 2003.

¹³³ Porovnaj: KELLOGG, N. The evaluation of sexual abuse in children, 2005; CHEIT, R.E. a FREYD, J. J. Let's have an honest fight against child sex abuse, 2005; LONDON, K. et al. Disclosure of Child Sexual Abuse, 2007; BOTTOMS, B. L. et al. A Retrospective Study of Factors Affecting the Disclosure of Childhood Sexual and Physical Abuse, 2007; LYON, T.D. a AHERN, E.C. Disclosure of child sexual abuse, 2011.

¹³⁴ Porovnaj: HERMAN, J. Father-daughter incest, 1981; SAUZIER, M. Disclosure of child sexual abuse, 1989; LAWSON, L., CHAFFIN, M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews, 1992; BRADLEY, A. R. a WOOD, J. M. How do children tell? The disclosure process in child sexual abuse, 1996; SMITH, D. et al. Delay in disclosure of childhood rape, 2000.

¹³⁵ Porovnaj: HÉBERT, M. et al. Prevalence of childhood sexual abuse and timing of disclosure., 2009.

¹³⁶ Porovnaj: SOMER, E., SZWARCBERG, S. Variables in delayed disclosure of childhood sexual abuse, 2001.

¹³⁷ No značná časť obetí zachováva mlčanie o CSA aj v dospelosti: vo viacerých retrospektívnych výskumoch sa ukázalo, že cca 30 % respondentov svoju traumatickú skúsenosť pred výskumným interview nikomu neprezradilo (Porovnaj: FINKELHOR, D. et al. Sexual abuse in a national survey of adult men and women, 1990; SPRINGS, F. E. a FRIEDRICH, W. N. Health risk behaviors and medical sequelae of childhood sexual abuse, 1992; SMITH, D. et al. Delay in disclosure of childhood rape, 2000.

¹³⁸ The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013.

¹³⁹ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

ktoré obeť prezradí svoju skúsenosť oneskorene, alebo odmieta o nej vypovedať (keď oznámenie bolo učinené treťou stranou). Obeť CSA môže mať **množstvo** pádných **dôvodov k mlčaniu**.¹⁴⁰

Niektoré dôvody mlčania súvisia s **rizikami** odhalenia - obeť sa môže obávať, že ak prehovorí, dôjde k uskutočneniu hrozieb násilia, dostane seba samu do ťažkostí alebo že prezradením ublíži páchateľovi, či celej rodine. Ďalším faktorom výrazne sa podieľajúcim na umlčovaní obetí CSA je **distorzia reality** (t.j. skreslenie, prekrútenie reality)¹⁴¹ cez manipuláciu zo strany páchateľa a tiež cez neprímerané postoje okolia (ktoré nedokáže správne diagnostikovať situáciu, lebo samo podlieha manipulácii).¹⁴² Závažným faktorom prispievajúcim k umlčovaniu obetí CSA sú **nepodporujúce reakcie nezneužívajúceho rodiča (resp. rodičov)**. Výskumníci zistili, že v prípadoch, kde páchateľ je osobou dieťaťa známou, je až 89 %-ná pravdepodobnosť, že obeť pri odhalení narazia na nepodporujúce reakcie rodičov; zatiaľ čo deti, ktoré sú zneužívané cudzím páchateľom sa s neadekvátnou reakciou rodičov stretnú iba v 25 % prípadov.¹⁴³ V niektorých rodinách je realita CSA rodinným tajomstvom, **tabu témou**, o ktorej nie je žiaduce hovoriť. CSA akoby sa odohrávalo v inej dimenzii, ktorá je oddelená od reality, akú pociťujú nezúčastnení členovia rodiny. Zatiaľ čo trauma sa odohráva v akomsi „svete traumy“, rodina má ešte aj iný „zdieľaný svet“. Tieto dve reality ležia paralelne vedľa seba, sú avšak oddelené jasnými hranicami, ktoré zabraňujú ich integrácii.¹⁴⁴ Členovia rodiny sa snažia za každú cenu udržiavať status, resp. ideál dobrej a slušnej rodiny, preto sa tvária, akoby nič nevideli, popierajú existenciu problému, jeho závažnosť a svoju zodpovednosť. „Tabuizované oblasti a nimi postihnuté osoby sú obohané múrom mlčania. Tak sa tabuizované témy majú dostať z dosahu vnímania: nemáme ich ani vidieť, ani počuť a ani ich nemáme cítiť. Hovoriť o nich je ‘nepatričné’ - a iba ten, kto je tomuto morálnemu apelu poslušný, smie zostať v spoločenstve. Kto však príkaz mlčania neuposlúchne, stane sa sám nedotknuteľným, teda tabu - stane sa čímsi neľudským: buď mu nikto nevenuje pozornosť, nepočúva ho, a predovšetkým s ním nesúcíť, alebo sa na neho ostatní pozerajú ako na niekoho, kým nie je (...). A čím menej má takáto osoba, zbavená (...) pocitu vlastnej hodnoty ako vnímajúceho človeka, príležitosť takéto hodnotenie korigovať (čím menej sa dostane k slovu, čím menej dôjde u niekoho k vypočutiu, čím menej má šancu prepracovať sa k uznaniam), tým viac dochádza v dôsledku jednostranného tlaku k jej „zmrzačeniu“ (...)“¹⁴⁵.

Významnú rolu pri umlčovani obetí zohrávajú tiež **ambivalentné pocity**. Pocity, ktoré obeť CSA prežíva, nemusia byť rýdzo *negatívne* - omnoho pravdepodobnejšie je, že budú *ambivalentné*.¹⁴⁶ Zvlášť, ak je páchateľom osoba, ktorá je vo vzťahu k dieťaťu osobou blízkou, väčšina detských obetí sa zmieta v ambivalentných pocitoch. Toto je jedna z primárnych odlišností v dynamike CSA zo strany rodiča alebo zo strany osoby (dieťaťa známej), ktorá je v pozícii dôvery - naproti dynamike CSA zo strany osoby, ktorá je vo

¹⁴⁰ Porovnaj: LONG, J. et al. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse, at the Hands of a Family Member, 2011; COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

¹⁴¹ Teda prekrútenie reality, jej nadefinovanie cez optiku, potreby a želania páchateľa.

¹⁴² Nakoľko manipulácia je časťou črtou CSA, pre obeť je ťažké porozumieť tomu, čo sa deje. Páchatelia môžu manipulovať nielen dieťaťom ale aj okolím, v dôsledku čoho rodič alebo iná osoba starajúca sa o dieťa páchateľovi dôveruje. (Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse. London, 2013, čl. 12) .

¹⁴³ Porovnaj: LAMB, M.E. et al. Tell Me What Happened: Structured Investigative Interviews..., 2008, s. 201.

¹⁴⁴ Porovnaj: IDISIS, Y., OZ, S. Disclosing the Secret: Working with Families..., 2011, s. 402 - 403.

¹⁴⁵ PERNEROVÁ, R. A. Tabu v rodinné komunikaci, s. 122.

¹⁴⁶ Ambivalencia znamená dvojakoť/dvojznačnosť, vnútornú rozporupnosť/rozpoltenosť. V psychologickom ponímaní označuje zvláštny duševný stav, kedy človek má súčasne celkom protichodné pocity vo vzťahu k tej istej osobe, napr. pocity lásky a nenávisťi zároveň.

vzťahu k dieťaťu osobou cudzou.¹⁴⁷ Obete CSA nedokážu urobiť rózny krok k vyhľadaniu pomoci, ak k páchatel'ovi prechovávajú ambivalentné pocity.¹⁴⁸ Na jednej strane môže páchatel' (v rámci taktiky manipulácie) pristupovať k obeti milo, nežne a láskavo a zahŕňať ju nejakými privilégiami, pričom ponúkanú „lásku“ kontaminuje zradou. Na druhej strane môže byť obeť reálne existenčne závislá od páchatel'a, čím sa otvorená konfrontácia stáva príliš ohrozujúcou (a teda neprijateľnou) voľbou. Ak páchatel' zabezpečuje obeti stravu, šatstvo, strechu nad hlavou a ďalšie základné potreby, potom je **zachovanie vzťahovej väzby prioritnou potrebou** a psychika obete je nútená aktivovať obranné mechanizmy, ktoré obeti umožnia fungovať v prostredí presýtenom zradou. Základným psychickým obranným mechanizmom sa v týchto prípadoch javí byť **disociácia**, ktorá umožňuje vytlačovať z vedomia príliš ohrozujúce informácie.^{149 150 151}

Pocity viny a zahanbenia sú ďalším významným faktorom prispievajúcim k umlčivaniu obetí CSA.¹⁵² Techniky manipulácie, ktoré páchatel' používa, zážitok sexuálneho vzrušenia (ktorý je prirodzenou fyziologickou reakciou na dráždenie erotogénnych zón), ako i ochromujúca inštinktívna reakcia môžu spôsobiť, že obeť sa cíti vinná pretože sa „nebránila“. Ak obeť seba samu obviňuje, prirodzene sa potom hanbí zdôveriť.

(Ne)odhalenie silne súvisí s tým, či obeť vníma svoje skúsenosti ako zneužívanie, pričom u obetí, ktoré sa identifikujú ako obeť, je približne 2-krát vyššia pravdepodobnosť, že CSA odhalia. Znepokojujúcim faktom je, že **až 40 % obetí zlyháva v označení seba samých ako obetí**, a to aj v prípade, ak ich zážitky sú výskumníkmi a odborníkmi v oblasti CSA považované za zneužívajúce a aj podľa právnych definícií by boli považované za zneužívanie. To implikuje, že páchatelia sú celkom úspešní v mätení obetí.¹⁵³ Obeť nemusí mať dostatok informácií, aby dokázala rozoznať, že to, čo sa deje, má charakter zneužívania. Navyše páchatel' v rámci procesu manipulácie usilovne uisťuje obeť o normálnosti a neškodnosti daného správania. Obeť môže mať ťažkosti vnímať svoju skúsenosť ako zneužívanie i preto, že páchatel' (v rozpore so stereotypnými predstavami) v prístupe k obeti neuplatňuje fyzické násilie, ale používa skôr jemné, manipulujúce stratégie. Napriek tomu, že v kontexte zneužívania obeť môže prežívať distress, k uvedomeniu

¹⁴⁷ Porovnaj: RYAN, B. et al. Treatment of Intrafamilial Crime Victims, 2001.

¹⁴⁸ Porovnaj: CHEUNG, M. Child Sexual Abuse: best Practices for Interviewing and Treatment, 2012; RYAN, B. et al. Treatment of Intrafamilial Crime Victims, 2001.

¹⁴⁹ Porovnaj: FREYD, J. a BIRRELL, P. Blind to betrayal, s. 53 - 54.

¹⁵⁰ U približne 20 % obetí CSA sa dokonca vyskytuje tzv. **disociatívna amnézia** - fenomén potlačených/zabudnutých a neskôr obnovených spomienok (Porovnaj: LOFTUS, E. F. et al. Memories of childhood sexual abuse, 1994; ELLIOTT, D. M., BRIERE, J. Posttraumatic stress associated with delayed recall of sexual abuse, 1995; MELCHERT, T.P., PARKER, R. L. Different Forms Of Childhood Abuse And Memory, 1997).

¹⁵¹ V tomto kontexte je nepochybne aktuálne konštatovanie, že pri trestnom čine CSA musí byť v trestnom konaní objasnená a preukázaná (okrem iných okolností) i forma závislosti obete na páchatel'ovi (CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 116 - 117). Zároveň, „k objasneniu incestu je nevyhnutné realizovať **analýzu rodinných vzťahov**, vzťahov obeti k páchatel'ovi a druhému rodičovi, prípadne k iným osobám. Analýza týchto vzťahov poskytuje podklad pre psychologickú interpretáciu správania a reakcií obete“ (CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 132).

¹⁵² Porovnaj: GOODMAN-BROWN T.B. et al. Why children tell: a model of children's disclosure of sexual abuse, 2003; FREYD, J., BIRRELL, P. Blind to betrayal, 2013.

¹⁵³ Porovnaj: BOTTOMS, B. L. et al. A Retrospective Study of Factors Affecting the Disclosure..., 2007.

si toho, že išlo o zneužívanie, dospeje až s odstupom času, zvyčajne počas adolescencie.¹⁵⁴ K rozpoznaniu zneužívajúcej povahy vzťahu v mnohých prípadoch obeť potrebujú podporu.¹⁵⁵

Napriek tomu, že početné výskumy odhalili dynamiku CSA a prispeli k identifikovaniu príčin oneskorených ohlásení, u odbornej i laickej verejnosti pretrvávajú predsudky, ktoré je potrebné odstraňovať vysvetlením relevantných súvislostí. Pochopenie faktorov podieľajúcich sa na umlčovaní obeť má kritický význam pre porozumenie dynamike CSA a vytvorenie adekvátnej teórie prípadu. Objasnenie fenoménu oneskoreného oznámenia môže byť použité k podporení dôveryhodnosti obeť - prehovorením o CSA totiž obeť nemá čo získať, ale naopak - v jej ponímaní - môže veľa stratiť.¹⁵⁶ Ak sa dieťa vôbec zdôverí, pravdepodobne sa obráti na človeka, ktorému bude dôverovať a urobí tak v čase, kedy bude cítiť, že prehovorí je bezpečné.¹⁵⁷

1.3 Nekonzistentná výpoveď

Bežný človek očakáva, že obeť svoje zážitky súvisle a bez akýchkoľvek protirečení vyrozpráva. Avšak nekonzistentná výpoveď nie je u obeť CSA zriedkavým javom.

Najaktuálnejšia anglická smernica k trestnému stíhaniu prípadov CSA, upozorňuje, že **obeť CSA nemusí podať svoju najlepšiu a najúplnejšiu výpoveď počas prvého** (nahrávaného) **interview**. Dôvody môžu byť rôzne: lojalita voči páchatelovi, obavy o seba a rodinu, podozrenie z CSA mohlo byť nahlásené inou osobou a v danom štádiu sa obeť môže zdráhať spolupracovať, obeť neidentifikuje seba samú ako obeť, strach z nedôvery zo strany OČvTK, počiatočná nedôvera k polícii, použitie interview ako testu dôveryhodnosti polície. Kompletizácia výpovede môže vyžadovať niekoľko interview. Proces vypočúvania obeť CSA je teda primeranejšie chápať ako sériu niekoľkých na seba nadväzujúcich interview, resp. jedného interview rozdeleného do viacerých fáz. Dieťa môže odkrývať svoje zážitky po kúskoch (postupne), nechávajúc si to najhoršie nakoniec, keď sa ubezpečí, že môže dôverovať osobe, ktorej výpoveď poskytuje. Starostlivo premyslená a trpezlivá intervencia polície a iných inštitúcií môže napokon narušiť vlákna lojalít obeť voči páchatelovi. Zdanlivo protichodné počiatočné vyjadrenia preto nie sú samé osebe dôvodom neveriť nasledujúcim vyjadreniam obeť. Naopak, tieto protichodné vyjadrenia by mali byť vnímané ako prinajmenšom symptomatické vo vzťahu k CSA.¹⁵⁸

Deti nemajú rovnaké štandardy logiky, porozumenia a konzistencie ako dospelí. Nemajú rovnakú životnú skúsenosť ako dospelí a sú menej sofistikovaní v ich porozumení tomu, čo sa stalo. Dieťa nemusí plne rozumieť významu sexuálnej aktivity - a to sa môže odraziť v tom, ako si veci pamätá a ako ich opisuje. Taktiež **proces, akým sa ukladajú traumatické informácie do pamäte môže ovplyvňovať konzistenciu výpovede**. Dieťa si nemusí byť schopné presne spomenúť, kedy a v akom poradí sa udalosti odohrali,

¹⁵⁴ Porovnaj: CRISMA, M. et al. Adolescents who experienced sexual abuse, 2004.

¹⁵⁵ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013, čl. 70.

¹⁵⁶ Porovnaj: LONG, J., WILKINSON, J. a KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011.

¹⁵⁷ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

¹⁵⁸ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013, čl. 38 - 40.

nemusi byť schopné opísať kontext, v ktorom sa udalosti odohrali.¹⁵⁹ To, čo si zapamätáme a ako si to zapamätáme závisí od toho, ktorá časť mozgu je v danom čase zasiahnutá, teda ktorá je nútená spracovávať prichádzajúce informácie. Skúsenosti psychológov i výskumy neurobiológov potvrdili, že traumatické udalosti sa kvalitatívne líšia od iných osobne významným udalosti v spôsobe, akým sa zaznamenávajú a vybavujú v mozgu.

Spomienky na netraumatické udalosti sú explicitné, to znamená, že pozostávajú zo slov a symbolov. Keď ľudia vnímajú zmyslové podnety, vo všeobecnosti automaticky zhrnú tieto prichádzajúce informácie do naratívnej formy. Pritom si ani neuvedomujú tento automatický proces prekladania (tlmočenia) zmyslových vnemov do osobného príbehu. Naproti tomu **spomienky na traumy sú implicitné**, teda **pozostávajú z obrazov, vnemov, emócií a behaviorálnych stavov**. Keď je jedinec v stave ohrozenia, jeho vedomie sa výrazne zúži a zameriava sa iba na vnímateľné detaily. Spomienky na traumy obeť zakúšajú v podobe zmyslových útržkov udalosti, ako sú zrkové obrazy, čuchové, zvukové a pohybové vnemy a intenzívne vlny emócií. Počas traumy sa môže zúženie vedomia niekedy vyvinúť až do straty pamäti na celé udalosti alebo ich časti. Pomocou metód, zobrazujúcich mozgovú aktivitu, sa zistilo, že v čase, keď ľudia zažívajú traumatické spomienky, dochádza k poklesu aktivity v časti mozgu, ktorá zohráva podstatnú rolu pri prekladaní subjektívnych skúseností do reči - avšak v častiach mozgu, ktoré spracovávajú intenzívne emócie a zrkové obrazy, dochádza k výraznému zvýšeniu aktivity. Trauma sa teda zaznamenáva v časti mozgu, ktorá spracováva emócie a vnemy, ale nie jazyk alebo reč. V podmienkach vysokého stresu „explicitná“ pamäť skrátka zlyhá. Obeti chýbajú sprievodné slová a symboly, ktorými by popísala, čo sa stalo. Aj preto traumatizovaní jedinci (prinajmenšom spočiatku) nie sú schopní vyrozprávať súvislý príbeh o tom, čo prežili. Spočiatku žijú s implicitnými spomienkami na strach, hnus, hnev, smútok, zmätok atď., ale majú len málo alebo nijaké explicitné spomienky, aby vysvetlili svoje pocity či správanie.¹⁶⁰

Výskumy zamerané na hodnotenie kvality detskej výpovede dospeli k záverom, že deti nie nevyhnutne podávajú kompletnú a koherentnú správu o ich viktimizácii, napriek pravdivosti ich sexuálnej viktimizácie. Ich výpovede boli charakterizované ako **falošné popierania v 20 - 60 %**, a keď zážitky oznámili, často minimalizovali svoju sexuálnu viktimizáciu. Evidentne teda hrozí, že hoci je vypočúvanie dieťaťa realizované expertom na CSA, v značnej časti prípadov pravdepodobne povedie k zlyhaniu v odhalení skutočného CSA, alebo pôjde o menej než kompletne odhalenie. Popieranie reálneho CSA sa javí ako problém omnoho väčších rozmerov, než ojedinelo sa vyskytujúce krivé obvinenia z CSA oznámené zo strany detí.^{161 162}

¹⁵⁹ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013.

¹⁶⁰ Popis ďalších odlišností v zapamätávaní a vybavovaní si traumatických a netraumatických udalostí možno nájsť v publikácií: KARKOŠKOVÁ, S. Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami, s. 96 - 99.

¹⁶¹ Porovnaj: LYON, T. D. 2007. False Denials..., 2007; MYERS, J. E. B. Expert Testimony in Child Sexual Abuse Litigation, 2010; BIDROSE, S. a GOODMAN, G. S. Testimony and evidence..., 2000; FALLER, K. C. Criteria for judging the credibility ..., 1988; LAWSON, L., CHAFFIN, M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews, 1992; SORENSON, T., SNOW, B. How children tell..., 1991.

¹⁶² V tejto súvislosti stojí za zmienku unikátny výskum, ktorý realizovali Sjöberg a Lindblad v r. 2002. Cieľom výskumu bolo zistiť, do akej miery deti, ktoré boli sexuálne zneužitú, odhalia informácie o svojich skúsenostiach. Skúmalo sa 10 detí, ktoré boli zneužitú rovnakým páchatelom dokopy 102 - krát. Videonahrávky zachytávajúce CSA boli nájdené pri domovej prehliadke. Páchatel nebol pre deti cudzincom. Žiadne dieťa neodhalilo svoju viktimizáciu v dobe pred policajným vyšetrovaním. Priemerný vek detí bol 5,6 rokov pri poslednom zneužití a 6,9 rokov pri policajnom vyšetrovaní. Žiadne dieťa nepoužilo falošné vyhlásenia o CSA (teda

K pozoruhodným zisteniam dospeli výskumníci, ktorí analyzovali viac než 26 tisíc prípadov fyzického násillia a sexuálneho zneužívania detí, ktoré boli vypočúvané iba podľa výskumne overeného štruktúrovaného NICHHD protokolu.¹⁶³ Celková miera verbálnych odhalení počas vypočúvania bola 65 %, v prípadoch CSA miera odhalení predstavovala až 71 %. Avšak ochota detí prezradiť CSA v tých prípadoch, kde podozrivým páchatelom bol rodič, klesla na 20,9 % u dievčat a 14,2 % u chlapcov. Tieto zistenia potvrdzujú predpoklad, že blízkosť vzťahu medzi dieťaťom a páchatelom negatívne ovplyvňuje ochotu dieťaťa prehovoriť.¹⁶⁴ Prokurátori musia pochopiť, akým následkom by čelilo dieťa v prípade, že sa vzoprie páchatelovi - a toto by malo byť súčasťou stratégie, ako v procese trestného stíhania riešiť zistené nedostatky alebo anomálie vo výpovedi obeť.¹⁶⁵

1.4 Odvolanie výpovede

Bežný človek by očakával, že ak obeť raz niečo vypovie, bude si za tým za každých okolností pevne stáť. Avšak na verbálne odhalenie treba nazerať skôr ako na proces, než udalosť. Nebýva elegantné, stručné a upravené, ale často je skôr chaotické, spleťité a posiate nejasnosťou.¹⁶⁶ Niektoré štúdie identifikovali vzorec odhalenia, ktorý zahŕňa štádia popierania, zdráhania, odhalenia, odvolania výpovede (t. j. popretia zneužívania, ktoré sa objaví po predošlom odhalení) a opätovného potvrdenia výpovede.¹⁶⁷

Malloy a kolektív skúmali výskyt a **príčiny odvolania výpovede** počas formálneho alebo neformálneho vypočúvania na vzorke 257 obetí CSA (vo veku 2 - 17 rokov), pričom všetky prípady boli podložené a vylučovali možnosť, že by odvolanie výpovede mohlo súvisieť s tým, že prvotná výpoveď bola krivá (falošná). Fenomén odvolania výpovede sa celkovo vyskytol v 23,1 % prípadov, pričom v kontexte formálneho vypočúvania sa objavil v 18,9 % prípadov. Pri viacrozmernej analýze sa potvrdilo, že **tlak rodiny** je najsilnejším faktorom prispievajúcim k tomu, že obeť odvolá svoju výpoveď. Deti sú najzraniteľnejšie voči tlakom rodiny, ak sú mladšie, ak páchatelom je rodič, a ak nezneužívajúci rodič po tom, čo bolo zneužívanie odhalené, neposkytuje obeť dostatočnú podporu.¹⁶⁸

Podobné zistenia uvádzajú aj iné štúdie. Odvolanie výpovede dieťaťa je zvlášť časté v prípadoch, kedy páchatelom je osoba, ktorá je obeť blízka.¹⁶⁹ V pozadí odvolania výpovede je najmä tlak zo strany rodiny, resp. zo strany osoby, ktorá sa o dieťa stará.¹⁷⁰ Pravdepodobnosť, že obeť poprie svoju viktimizáciu, je vyššia, ak osoba, ktorá sa o dieťa stará, ho nepodporuje v procese odhalenia a objasňovania prípadu.¹⁷¹

---

nepopisovalo udalosti, ktoré sa nestali). U detí sa prejavila silná tendencia popierať alebo podceňovať skúsenosti, čoho dôvodom sa javil byť nedostatok porozumenia zneužívajúcim aspektom udalostí, amnézia a aktívne pokusy zabudnúť alebo sa vyhýbať spomienkam na CSA. Výskumníci konštatujú, že profesionáli nebudú zrejme nikdy schopní identifikovať všetky obeť CSA prostredníctvom výpovede dieťaťa. (Porovnaj: SJÖBERG, R.L. a LINDBLAD, F. Limited disclosure of sexual abuse..., 2002).

¹⁶³ National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Investigative Interview Protocol.

¹⁶⁴ Porovnaj: HERSHKOWITZ, I. et al. Trends in children's disclosure of abuse in Israel, 2005.

¹⁶⁵ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013, čl. 54.

¹⁶⁶ Porovnaj: GOODYEAR-BROWN, P. et al. Child Sexual Abuse: The Scope of the Problem, 2012.

¹⁶⁷ Porovnaj: SORENSON, T. a SNOW, B. How children tell..., 1991; SUMMIT, R. C. The child sexual abuse accommodation syndrome, 1983.

¹⁶⁸ Porovnaj: MALLOY, L.C. et al. Filial Dependency and Recantation ..., 2007.

¹⁶⁹ Porovnaj: FOYNES, M. M. et al. Child abuse : Betrayal and disclosure, 2009; LYON, T.D. 2007. False Denials..., 2007.

¹⁷⁰ Porovnaj: SHIU, M. H. Unwarranted Skepticism, 2009; BRADLEY, A. R. a WOOD, J. M. How do children tell?, 1996.

¹⁷¹ Porovnaj: LAWSON, L., CHAFFIN, M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews, 1992.

Ďalší autori medzi zvyčajné motívy odvolania výpovede zaraďujú: nedostatok podpory zo strany rodiny; tlak od rodiny alebo od iných; obviňovanie od rodiny alebo iných; pocit obete, že jej neveria; izolácia; vzdanie sa nádeje; neférové zaobchádzanie; neposkytnutie pomoci; narušenie kvality života; vnímanie odvolania ako cesty k riešeniu problému.¹⁷² Jedným z možných vysvetlení fenoménu odvolania výpovede je i to, že deti, ktoré trpia symptómami *posttraumatickej stresovej poruchy* (PTSD) a ocitnú sa vo *fáze vyhýbania*, môžu v tejto fáze popierať alebo odvolať pôvodnú výpoveď, pretože nedokážu zniesť úzkosť, navodenú traumatickými spomienkami.¹⁷³

V zozname stratégií, ktoré treba aplikovať v trestnom konaní proti páchatelom CSA, figuruje aj nutnosť vysvetliť a riešiť fenomén odvolania výpovede. Pri popise tejto stratégie sa zdôrazňuje, že páchatelia CSA a nanešťastie niekedy aj nezneužívajúci rodič, vyvíjajú mimoriadny tlak na detskú obeť potom, čo prezradí CSA. Tieto **tlaky** môžu byť **zjavné**, napr. prejavy odmietnutia, zastrašovanie alebo ovplyvňovanie svedkov. Môžu byť však aj **jemné**, a ťažko detekovateľné alebo opísateľné, ako napr. to, že nezneužívajúci rodič naďalej udržiava kontakt alebo vzťah s páchatelom, alebo že páchatel má naďalej prístup k dieťaťu cez nezneužívajúceho rodiča. Bez ohľadu na spôsob tlaku, dopad je rovnaký: detská obeť cíti tlak, že má odvolať svoju výpoveď, aby udržala rodinu pohromade. Preto by pri výskyte fenoménu odvolania výpovede mali prokurátori hľadať dôkazy, ktoré by rehabilitovali a potvrdili pôvodné pravdivé tvrdenia obete. Je veľmi dôležité predložiť dôkazy, ktoré objasňujú kontext toho, že dieťa odvolalo svoju výpoveď. Napr. matka obete sa vyjadrila, že neverí obeti alebo že rodina bude zničená, ak páchatel pôjde do väzenia? Prokurátori sa tiež môžu snažiť predložiť vyhlásenie, ktoré dieťa učinilo pred priateľmi, súrodencami, príbuznými, zdravotníkmi či sociálnymi pracovníkmi, alebo pred políciou.¹⁷⁴

Na vyššie uvedenú stratégiu nadväzuje potreba reagovať na zastrašovanie a ovplyvňovanie svedkov a marenie ich účasti v konaní.¹⁷⁵ Páchatelia, ale i nezneužívajúci rodičia, sa často priamo vyhrážajú detskej obeti, navádzajú ju k tomu, aby odvolala výpoveď, alebo inak ovplyvňujú jej schopnosť zúčastniť sa trestného konania. Páchatelia, ktorí sú v príbuzenskom vzťahu s obeťou, majú široký prístup k obeti a informácie o jej osobe, ktoré sa snažia využiť preto, aby ju primáli podrobiť sa želaniam páchatela (smerujúcim buď k pokračovaniu zneužívajúcich praktík, alebo k zamedzeniu odhalenia a trestného stíhania). Bežnou taktikou páchatelov je vyhrážanie sa tým, že zverejnia o nej informácie, týkajúce sa nejakých jej pochybení v minulosti, a tým ju zahanbia alebo zdiskreditujú. Preto by v záujme ochrany obetí mali byť prijaté systémové opatrenia, ktorých súčasťou by malo byť okrem iného i **edukovanie obetí** a všetkých **profesionálov**, prichádzajúcich do kontaktu s obeťami CSA, **o taktikách, ktoré páchatelia používajú k zastrašovaniu** obetí a svedkov. To by posilnilo schopnosť obetí i profesionálov detekovať tieto

¹⁷² Porovnaj: MARX, S. P. Victim recantation in child sexual abuse cases, 1996; CHEUNG, M. Child Sexual Abuse : Best Practices for Interviewing and Treatment, 2012.

¹⁷³ Porovnaj: KOVEROLA, C., FOY, D. Post traumatic stress disorder symptomatology..., 1993.

¹⁷⁴ LONG, J., WILKINSON, J., KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse ..., 2011.

¹⁷⁵ V tejto súvislosti u nás dostupné učebnice venované problematike mravnostnej kriminality síce konštatujú (ale bližšie nešpecifikujú), že pri trestnom čine sexuálneho zneužívania musia byť v trestnom konaní objasnené a preukázané, okrem iných okolností, i rozsah a forma ovplyvňovania obete, aby trestný čin zastierala (CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosti kriminalita, s. 116 - 117).

snahy páchatel'a a **uchovať dôkazy o zavražďovaní**, ktoré by následne mali byť prokurátormi použité k rehabilitovaniu dôveryhodnosti obeť.¹⁷⁶

1.5 Pozitívne postoje k páchatel'ovi

Bežný človek očakáva, že obeť CSA bude mať k páchatel'ovi jednoznačne negatívne postoje. Ak sú postoje obeť v rozpore s týmto očakávaním, vzbudzuje to pochybnosti o tom, či je obeť vôbec obeťou. Tieto predsudky sa objavujú i u OČVTK. Stretli sme sa s argumentáciou dozorujúcej prokurátorky, podľa ktorej, *ak malo dieťa k otcovi pred podaním trestného oznámenia matkou, resp. aj po podaní trestného oznámenia, prejavy pozitívneho vzťahu k otcovi, tak otec nemohol dieťa zneužívať.*

Ako však už bolo uvedené v texte vyššie, u obeť CSA (zvlášť v prípadoch, kde páchatel'om je niekto z príbuzných alebo rodine blízkych ľudí) sa bežne vyskytujú **ambivalentné** pocity a postoje voči páchatel'ovi. Zneužívanie zo strany páchatel'a, ktorý je vo vzťahu k dieťaťu osobou cudzou, zvyčajne nevyvoláva ambivalentné alebo zmätené pocity. Situácia je jasnejšia a dieťa sa môže ľahšie spoľahnúť na to, že okolie mu prejaví emočnú podporu. Taktiež je jasné to, kam majú byť pocity zlosti nasmerované. Pri intrafamiliárnom CSA avšak situácia býva omnoho komplikovanejšia. Rodinné vzťahy sú komplexné a väčšina detských obeť má voči svojim rodičom ambivalentné (tak pozitívne, ako aj negatívne) pocity.¹⁷⁷ Tá istá osoba, ktorá dieťaťu ubližuje, mu totižto v mnohých iných ohľadoch môže prejavovať starostlivosť, zabezpečovať napĺňanie základných existenčných potrieb, ako aj realizáciu množstva väčších či menších želaní. Je veľmi ťažké vzdať sa obrazu „dobrého“ rodiča (žiadne dieťa nechce mať negatívny obraz vlastného rodiča). Vzhľadom na to, že vo vzťahu boli alebo sú i dobré „časy“, obeť môže sponchyňovať seba samú, či ohľadne CSA „nepreháňa“. Alebo možno zneužívanie bolo jediným časom, kedy dieťaťu bola prejavovaná nejaká náklonnosť. Jedinec, ktorý má smäd, sa napije aj otrávenej vody, ak iná k dispozícii nie je.¹⁷⁸

Medzi obeťou a páchatel'om môže vzniknúť tzv. **traumatické puto**. Tento fenomén sa objavuje u zneužívaných detí, týraných žien, vojnových zajatcov ale i v iných situáciách, kedy sa ľudia ocitnú v stave zajatia. Násilník môže byť zároveň zdrojom občasným odmiem a útechy - a násilníci vedia, že toto je účinný nástroj na presadzovanie kontroly. Zneužívaný jedinec cíti lásku, vďačnosť, empatiu a lojalitu voči násilníkovi.¹⁷⁹ Ak sa traumatické puto objavuje u rukojemníkov, ktorí nemali žiadne predchádzajúce pozitívne puto so svojimi únoscami, o koľko pevnejšie bude u dieťaťa vo vzťahu k rodičovi, ktorý je vnímaný ako zdroj života?¹⁸⁰ Obeť, ktorá je vystavená masívnej manipulácii zo strany páchatel'a, sa (bez vedomej snahy) naučí uvažovať spôsobom, ktorý plne vyhovuje potrebám a želaniam páchatel'a. Vyvinú sa tu tzv. **kognitívne distorzie**,¹⁸¹ vykoreňovanie ktorých môže vyžadovať dlhodobú psychoterapiu.

Faktory, ktoré sa podieľajú na umlčovaní obeť (distorzia reality, chýbajúca podpora, komplicita okolia v podobe masívnej tabuizácie CSA, neidentifikovanie sa ako obeť, potreba zachovania vzťahovej

¹⁷⁶ LONG, J., WILKINSON, J., KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse ..., 2011.

¹⁷⁷ RYAN, B. et al. Treatment of Intrafamilial Crime Victims, 2001.

¹⁷⁸ Porovnaj: PANDORA'S PROJECT. Adult Survivors Continuing Relationships With Abusive Family, 2010.

¹⁷⁹ Porovnaj: HERMAN, J. Trauma And Recovery, s. 72.

¹⁸⁰ Porovnaj: PANDORA'S PROJECT. Adult Survivors Continuing Relationships With Abusive Family, 2010.

¹⁸¹ Pre ich bližší popis pozri publikáciu KARKOŠKOVÁ, S. Obeť sexuálneho zneužívania detí, s. 69 - 71.

väzby, disociácia), sýtia aj ambivalentné pocity voči páchatelovi. Absencia negatívnych prejavov pri kontakte s páchatelom môže byť s veľkou pravdepodobnosťou znakom toho, že u obeť sú aktivované silné psychické obranné mechanizmy, najmä *disociácia*.¹⁸²

1.6 Absentujúce alebo nevýrazné symptómy traumy

Bežný človek očakáva, že dieťa, ktoré je obeťou CSA bude vykazovať výrazné symptómy traumy. Skúmanie následkov CSA (vrátane druhu a rozsahu zranení obeť) je samozrejmom súčasťou toho, čo má byť pri tomto trestnom čine v trestnom konaní objasnené a preukázané.¹⁸³ Otázka, či suspektná obeť trpí symptómami traumy, je chronickou súčasťou súboru otázok, zodpovedanie ktorých sa požaduje od prizvaného súdneho znalca -psychológa.

Vedecké výskumy avšak odhalili, že **asymptomatické obeť** tvoria až 40 % spomedzi všetkých prípadov CSA; a ďalších 30 % obeť vykazuje len málo symptómov.¹⁸⁴ Škála možných reakcií obeť na traumy CSA je veľmi široká - od normálneho pozitívneho fungovania v každodennom živote, ktoré nevykazuje nijaké varovné signály, cez málo výrazné signály, až po očividné, extrémne negatívne signály.

Je možné, že v čase prebiehajúceho CSA a *krátko* po ňom mnohé obeť nevykazujú žiadne príznaky traumy, resp. vykazujú len príznaky nepatrné, a hĺbka traumy vyjde najavo až v neskoré adolescencii alebo v dospelosti. V tejto súvislosti niektorí autori hovoria o tzv. **spiacich následkoch** traumy.¹⁸⁵ Fenomén oneskoreného prepuknutia následkov traumy možno vysvetliť tým, že rany zasadené v detstve a dospievaní, teda v kritickom období formovania osobnosti, ukážu svoje ovocie aj tak až s odstupom času. Okrem toho, obranné mechanizmy, ktoré sa pri traume aktivujú v organizme obeť, ich na čas môžu „prepnúť do režimu fungovania“, v ktorom je poškodenie spôsobené traumou zastreté, nevedomované, aby sa vôbec zabezpečilo prežitie.

Nenájdenie (predpokajato) predpokladaných symptómov traumy môže viesť OČvTK k unáhlenému záveru, že dieťaťu ublížené nebolo. No paradoxne i nájdenie nejakých symptómov môže byť zneužitie k podkopaniu dôveryhodnosti obeť. Niekedy, akoby si tí, ktorí hodnota dôkazy, svojvoľne vytvárali vlastnú kategorizáciu symptómov traumy - v rámci ktorej rozlišujú symptómy oprávnené/neoprávnené, tolerovateľné/nepripustné, vzbudzujúce súcit/alebo vzbudzujúce odpor. A tak sa napr. chlapec, ktorý sa správa agresívne v kolektíve rovesníkov, nepovažuje za dôveryhodnú obeť.

1.7 Nekonzistentné reakcie protektívneho rodiča

Bežný človek predpokladá, že rodič mal vedieť o tom, čo sa deje obeť a mal byť schopný to zastaviť, resp. mal okamžite zaujať vo vzťahu k dieťaťu jasný ochranný postoj. Ak tieto očakávania nenaplnil, je to

¹⁸² Pre podrobný popis rôznych foriem disociácie pozri: KARKOŠKOVÁ, S. Obete sexuálneho zneužívania detí ..., s. 78 - 81.

¹⁸³ Porovnaj: CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 116 - 117.

¹⁸⁴ Porovnaj: FRIEDRICH, W. Developmental Perspectives on Sexual Behavior..., 2003; KENDALL-TACKETT, K. A. et al. Impact of sexual abuse on children, 1993.

¹⁸⁵ Porovnaj: BRIERE, J. Methodological issues in the study of sexual abuse effects, 1992.

jeho vina. Zabúda sa tu však na to, že ak nezneužívajúci rodič páchatel'a pozná, ak má k nemu blízky vzťah a dôveruje mu, potom je i on sám zradený, traumatizovaný. Je sekundárnou obeťou.

Rodič nemusí byť schopný identifikovať, čo sa deje/stalo. Manipulácii zo strany páchatel'a je vystavené nielen dieťa, ale i rodič, v dôsledku čoho prechováva k podozrivému jedincovi dôveru. Aj keď má podozrenie, že niečo nie je v poriadku, jeho pozícia mu nemusí dovoliť ochrániť dieťa (páchatel' môže mať obeť pod svojou kontrolou). Rodič sám môže byť v ohrození, keď sa snaží ochrániť dieťa a môže potrebovať podporu obdobne ako dieťa.¹⁸⁶

U nezneužívajúceho rodiča sa môžu prejavovať obdobné psychické obranné mechanizmy ako u primárnych obetí, ako napr. disociácia. Môže trvať dlhý čas, kým nezneužívajúci rodič uverí, že CSA je realitou v jeho vlastnej rodine. Inštinkt chrániť vlastné dieťa preto môže byť aktívovaný akoby oneskorene, a nemusí sa prejavovať veľmi vyhranene. Často sa objavujú ambivalentné reakcie. Výskumy ukázali, že rodičia, ktorí sú sami uviaznutí v ambivalentných pocitoch voči páchatel'ovi, nemusia byť primerane podporní vo vzťahu k viktimizovanému dieťaťu. Ambivalentné reakcie sa definujú ako také, kedy rodič vykazuje **nekonzistentné reakcie** nesúhlasu voči páchatel'ovi.¹⁸⁷ Zistilo sa, že dokonca aj matky, ktoré boli vo všeobecnosti vo vzťahu k svojmu sexuálne zneužitému dieťaťu podporné a protektívne, niekedy vykazovali nekonzistentné a ambivalentné reakcie.¹⁸⁸ **Ambivalencia** a podporné správanie môžu u daného rodiča koexistovať súbežne a z času na čas môžu vytvárať príležitosti pre intervenciu.¹⁸⁹

Reakcie nezneužívajúceho rodiča sa môžu líšiť v závislosti od rôznych faktorov, ako je jej/jeho vzťah k páchatel'ovi/páchatel'ke, vlastná história zneužívania v detstve, vek a pohlavie dieťaťa. Výskumy odhalili, že starajúce sa osoby sú menej podporujúce v situáciách, ak medzi nimi a údajným páchatel'om je blízky vzťah, ďalej v situáciách domáceho násillia, alebo ak starajúca sa osoba je závislá, alebo ak bola v detstve zanedbávaná.¹⁹⁰ Zistilo sa, že matky boli náchylnejšie uveriť tomu, že k CSA došlo, ak neboli aktuálnymi sexuálnymi partnerkami páchatel'a.¹⁹¹ Adolescentné obeť vnímali svoje matky ako menej podporné, ak žili s páchatel'om v čase zneužívania a viac podporné, ak žili oddelene od páchatel'a.¹⁹² Klimeš popisujú dynamiku partnerských rozchodov uvádza, že jedinec „*síce zákonite trpí nepríjemnými vlastnosťami partnera, ale miera, do akej mu vadia, a či mu pripadajú neznesiteľné, závisí na tom, ako veľmi si pripustí možnosť rozchodu*“.¹⁹³ Z uvedeného sa dá vyvodiť, že nezneužívajúci rodič môže byť sám uviaznutý v pasci popierania a ambivalencie, pokiaľ si nepripustí možnosť ukončenia vzťahu.

¹⁸⁶ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013, čl. 12, Annex C.

¹⁸⁷ Porovnaj: BOLEN, R., LAMB, J. L. Can non offending mothers of sexually abused children be both ambivalent and supportive?, 2007.

¹⁸⁸ Porovnaj: ELLIOTT, A., CARNES, C. Reactions of Nonoffending Parents to the Sexual Abuse..., 2001.

¹⁸⁹ Porovnaj: LEVENSON, J. S., MORIN, J. W. Treating nonoffending parents..., 2001.

¹⁹⁰ Porovnaj: OLAFSON, E. a LEDERMAN, J. C. S. The State of the Debate About Children's Disclosure..., 2006; PAINE, M. L., HANSEN, D. Factors influencing children to self-disclose sexual abuse, 2002.

¹⁹¹ Porovnaj: ELLIOTT, A., CARNES, C. Reactions of Nonoffending Parents to the Sexual Abuse..., 2001.

¹⁹² Porovnaj: CYR, M. et al. Predictors of Maternal Support, 2003.

¹⁹³ KLIMEŠ, K. Partneri a rozchody, s. 15 - 22.

Myšlienky, emócie a reakcie nezneužívajúceho rodiča sa často menia v priebehu času akýmkoľvek smerom, a to podľa okolností.¹⁹⁴ V praxi sa žiaľ tieto zmeny predpojaté interpretujú ako znak nevierohodnosti svedka/oznamovateľa trestného činu. Je nevierohodný, ak trestné oznámenie podával až s odstupom času, odkedy sa o veci dozvedel, alebo ak v priebehu konania zmenil svoju výpoveď, alebo ak inkriminovaný skutok neskôr definuje s použitím inej terminológie než prvotne, alebo ak trestné oznámenie ani nepodal, alebo ak trestné konanie prebieha paralelne s civilným konaním o úpravu styku rodičov a maloletých detí, alebo ak sa napriek zastaveniu trestného stíhania snaží v záujme ochrany dieťaťa, aby boli aplikované legitímne opravné prostriedky po tom, čo sa oneskorene dostal k informáciám, ktoré mu predtým ako rodičovi - oznamovateľovi (ktorý nie je účastníkom konania) neboli sprístupnené, atď. Raz sa javí byť jeho postoj k dieťaťu ako hypoprotektívny, inokedy ako hyperprotektívny, skrátka v očiach tých, ktorých sa vec osobne netýka, nie je jeho postoj nikdy adekvátny či správny.

Pritom je nepochybné, že i nezneužívajúci rodič je obeťou - sekundárnou. Je v nezávideniahodnej situácii a potrebuje podporu k tomu, aby si príliš krutú realitu vôbec pripustil, a následne sa s ňou vysporiadal spôsobom, ktorý bude v súlade s najlepším záujmom dieťaťa. Väčšina rodičov sa s problematikou CSA nestretla nikdy predtým, než táto problematika postrela ich. Na takúto situáciu ich nepripravila ani výchova, ani škola, ani média. I keď v rámci právneho povedomia vedia, aké konanie je asi trestné, sotva majú predstavu o tom, čo všetko zahŕňa trestno-právne konanie a aké prostriedky v rámci existujúceho systému majú, resp. nemajú k dispozícii na ochranu vlastného dieťaťa. So všetkým sa oboznamujú „za pochodu“, neraz dostávajú rozporuplné informácie alebo rady, tápu a snažia sa konať najlepšie, ako v danom čase vedia a v daných okolnostiach smú alebo vládzu (finančne, časovo i psychicky). Navyše, systém sociálnoprávnej ochrany sa len ťažko vie vysporiadať so situáciou, kedy nezneužívajúci rodič nechce kriminalizovať správanie druhého rodiča, chce však chrániť dieťa. Predpojaté posudzovanie reakcií rodiča - oznamovateľa rozhodne neprispieva k objasneniu a zmysluplnému riešeniu prípadov CSA.

Vzhľadom na to, že neznalosť kontraintuitívnych reakcií môže viesť k predpojatému posudzovaniu prípadov CSA, k neopodstatnenému sponchyňovaniu dôveryhodnosti obetí a k ich sekundárnej viktimizácii, je nutné k prípadom CSA prizývať expertov na predmetnú problematiku, aby zdanlivo neadekvátne reakcie obetí vysvetlili vyšetrovateľom, prokurátorom či sudcom.¹⁹⁵ Princíp *prezumpcie statusu obeti* musí byť rešpektovaný bez ohľadu na to, či sa nám reakcie obetí zdajú byť správne alebo nie. Návody na vysporiadanie sa s traumou totiž nie sú súčasťou školských osnov ani výchovy. A napokon žiadne návody ani nie sú. Reakcie obetí CSA sú podmienené dynamikou fyziologickej, psychickej, sociálnej a kultúrnej „pasce“, v ktorej sú lapené.

2. Zlyhania na strane profesionálov ako faktor osobitnej zraniteľnosti obetí CSA

¹⁹⁴ Porovnaj: LEVENSON, J.S. et al. Experiences of nonoffending parents..., 2012.

¹⁹⁵ Porovnaj: LONG, J.G. Introducing Expert Testimony to Explain Victim Behavior..., 2007; MYERS, J.E.B. Expert Testimony in Child Sexual Abuse Litigation, 2010; The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013; LONG, J., WILKINSON, J. a KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011.

Za azda najčastejšie podoby zlyhaní na strane orgánov činných (nielen) v trestnom konaní možno považovať najmä: 1) neaplikovanie osobitných ochranných opatrení, 2) nevhodne vedený výsluch maloletých obetí CSA, 3) nevhodnú formuláciu otázok a očakávaní adresových súdnym znalcom, a 4) nerešpektovanie prezumpcie statusu obete ak sa na trestnoprávnej rovine podozrenie nepreukáže.

2.1 Neaplikovanie osobitných ochranných opatrení

Podľa Smernice 2012/29/EÚ (57) u obetí (...) násilia páchaného blízkou osobou, násilných sexuálnych deliktov alebo sexuálneho vykorisťovania, (...) a u detských obetí sa zvyčajne vyskytuje vyššia úroveň sekundárnej a opakovanej viktimizácie, zastrašovania a pomsty. Pri posudzovaní toho, či sú takéto obeť ohrozené takouto viktimizáciou, zastrašovaním a pomstou, by sa malo postupovať zvlášť opatrne a malo by sa vychádzať z pevnej domnienky, že osobitné ochranné opatrenia budú pre tieto obeť užitočné.

V tomto kontexte je obzvlášť kritickou situáciou to, ak suspektným páchatelom CSA je rodič dieťaťa, a ak má k dieťaťu prístup aj v dobe kým prípad nie je riadne vyšetrený. Po odhalení prípadu CSA dieťaťu v rodine totiž hrozí ďalšie zneužívanie, emočné týranie a najmä **manipulovanie dieťaťa** páchatelom v takom smere, aby boli zážitky zneužívania v pamäti dieťaťa významovo pozmenené, spochybnené a páchatel „vyvinený“.¹⁹⁶

Uvedené okolnosti odôvodňujú aplikáciu inštitútu **predbežného opatrenia**, ktorým môže súd dočasne zamedziť stretávanie s jedným z rodičov (zakázať dočasne styk), alebo môže stretávanie obmedziť (určením miesta stretávania, prípadne účasťou tretích osôb). Opomenutie alebo podcenenie týchto legitímnych opatrení na ochranu dieťaťa môže mať ďalekosiahle nepriaznivé následky zvlášť v prípadoch, kde bolo podané trestné oznámenie pre dôvodné podozrenie z CSA, a vec ešte nebola riadne vyšetrená, resp. aj vtedy, ak bolo trestné konanie zastavené, ale existujú dôvody na podanie opravných prostriedkov.

V praxi sa žiaľ vyskytujú aj prípady, kedy dieťa nie je kompetentnými orgánmi v dostatočnej miere chránené, pričom je takýto postoj postavený na **zdôrazňovaní prezumpcie nevinny**. Zabúda sa ale na to, že **pri kolízii práv** (najmä práva rodiča na styk s dieťaťom a aj jeho práva na dobré meno *versus* práva dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia), stojí toto **právo dieťaťa hierarchicky vyššie**. Postup súdu, ktorý zamietne alebo zruší predbežné opatrenie ešte v štádiu vyšetrovania, pričom týmto „vydá“ dieťa do rúk práve toho rodiča, na ktorého bolo trestné oznámenie podávané, čím zároveň aj v podstatnej miere prispeje k zmareniu vyšetrovania prípadu – nemožno hodnotiť inak, než ako hrubé porušenie medzinárodných záväzkov, vyplývajúcich z *Dohovoru o právach dieťaťa*.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Porovnaj: CHMELÍK, J. et al. 2003. *Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita*. Praha : Portál, 2003, s. 125. Porov. tiež.: KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

¹⁹⁷ Bližšie k tejto problematike pozri štúdiu: KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

2.2 Nevhodne vedený výsluch maloletých obetí CSA

Hoci je forenzné interview iba jedným dielikom vyšetrovania, je nepochybne dielikom, ktorý má centrálny význam. Vo vedeckom svete (ktorého primárnym jazykom je angličtina) sa už 25 rokov systematicky pracuje na vývoji manuálov pre výsluch maloletých obetí CSA.

Najvýznamnejší pokrok vo vývoji takéhoto manuálu predstavuje tzv. NICHD protokol (*National Institute of Child Health and Human Development: Protokol NICHD*). Tento protokol bol vyvinutý na základe medzinárodnej spolupráce – USA, Izrael, Anglicko, Škótsko, Kanada, Švédsko. Pri jeho vyvíjaní sa realizoval rozsiahly výskum (na vzorke viac než 40 000 forenzných interview). Išlo konečne o terénny výskum (*field research*) oproti dovtedajšiemu laboratórnemu výskumu. Aktuálne existuje okolo 100 článkov a 5 kníh, ktoré popisujú výskum zameraný na Protokol NICHD. Protokol bol preložený do čínštiny, fínčiny, francúzštiny, gruzínčiny, hebrejčiny, taliančiny, japončiny, portugalčiny a španielčiny. Oplyvnil mnoho iných protokolov, ktoré začlenili komponenty z neho do svojej štruktúry interview.¹⁹⁸

NICHD protokol pozostáva z jedenástich fáz¹⁹⁹. Revidovaná verzia protokolu kladie dôraz na **nadviazanie rapportu s dieťaťom**²⁰⁰, na **priateľské, podporujúce vystupovanie**, pri ktorom profesionál berie na vedomie pocity dieťaťa (ale bez toho, aby ich neinterpretoval).

Tak v pôvodnej ako aj revidovanej verzii protokolu je dôležitou fázou **prestávka**, počas ktorej profesionál opustí miestnosť a podľa potreby naformuluje špecificky zamerané otázky na získanie doplňujúcich detailov. Táto fáza má osobitný význam aj z hľadiska **zaistenia zásady kontradiktórnosti výsluchu**²⁰¹.

Z výskumov vyplýva, že pri aplikácii NICHD protokolu dokážu mnohé **deti už vo veku 4 či 5 rokov** bohato a podrobne vyrozprávať podstatu udalostí, ktoré sú predmetom vyšetrovania. Tieto rozprávania často vedú k odhaleniu množstva vodítok, ktoré možno použiť na potvrdenie alebo vyvrátenie detskej výpovede. Výskumy ukazujú, že súčasné protokoly štruktúrovaného výsluchu (aj tie ktoré boli inšpirované NICHD) najlepšie fungujú u detí, ktoré z vlastnej vôle už predtým odhalili zneužívanie. Výsluchy sú **menej účinné u detí, ktoré nie sú vo fáze aktívneho odhalenia**. Štruktúrované výsluchy sú **najmenej účinné u detí, ktoré majú významné psychologické zábrany alebo strach** v súvislosti s odhalením. Populácia vo veku 3 a menej rokov sa nedá efektívne vypočúvať pomocou súčasnej štruktúry forenzného výsluchu.²⁰²

¹⁹⁸ FALLER, K.C. 2015. Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks. In: *Social Sciences*. 2015, 4, 34–65.

¹⁹⁹ Jednotlivé fázy sú bližšie opísané v PowerPointovej prezentácii s názvom „Problematika výsluchu maloletej obeť sexuálneho zneužívania“ (S. Karkošková), viď materiály zo seminára Omšenie, 29.-30. jún 2015.

²⁰⁰ Nadviazanie vzťahu s dieťaťom má prednosť pred oboznámením dieťaťa so základnými pravidlami. To znamená, že po predstavení sa a upozornení na to, že rozhovor sa nahráva, odborník sa dieťaťa spýta na to, čo rado robí a pokúša sa doceliť, aby dieťa začalo samostatne rozprávať. Až následne ho informuje o základných pravidlách výsluchu.

²⁰¹ Bližšie k zásade kontradiktórnosti pozri článok M. Pirošíkovej s názvom “Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva” (pripravený v rámci seminára Omšenie, 29.-30. jún 2015).

²⁰² Porovnaj: Everson, M.D.: 2015. Child Forensic Interviewing: A 30-Year Perspective. In: *Children’s Services Practice Notes*, v. 20, n. 2. Porovnaj tiež: FALLER, K.C. 2015. Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks. In: *Social Sciences*. 2015, 4, 34–65.

Aktuálna prax výsluchov maloletých obetí CSA na Slovensku vykazuje viacero vážnych nedostatkov. Profesionáli, ktorí tieto suspektné obeť vypočúvajú neabsolvovali školenia špecificky zamerané na vypočúvanie suspektných obetí CSA, (čím sa zvyšuje riziko dopúšťania sa chýb pri výsluchu)²⁰³ a nedisponujú ani žiadnym štruktúrovaným protokolom, ktorého aplikácia by mohla prispieť k efektívnemu vedeniu výsluchu. Navyše výsluch sa často realizuje v nevyhovujúcich priestoroch, nakoľko u nás nie sú na vypočúvanie maloletých zriadené špeciálne výsluchové miestnosti. Počet osôb prítomných v miestnosti, kde je dieťa vypočúvané, by nepochybne pôsobil rušivo aj na dospelého, nieto ešte na dieťa. Existujú dokonca aj prípady, kedy samotná osoba podozrivá z CSA, bola prítomná v miestnosti pri vypočúvaní suspeknej maloletej obete. Závažným nedostatkom je aj absentujúca špecializácia vyšetrovateľov, nedostatočná príprava na výsluch, neposkytnutie dostatočného času dieťaťu, a nesprávne pochopenie legislatívnej zásady, že je potrebné zamedziť opakovaniu výsluchu maloletého.

V tejto súvislosti viacerí vedci upozorňujú, že prevládajúca prax ohľadne počtu výsluchov (len jeden výsluch dieťaťa) nemusí byť vhodná pri vyšetrovaní mnohých prípadov CSA. Dôvera v efektívnosť jediného forenzného výsluchu dieťaťa sa ukazuje byť prehnaná. Naproti doterajšej praxi jednorázových interview sa odporúča skôr **model viacerých sekvenčných výsluchov s deťmi**. Môžu byť potrebné 2 alebo 3 (nadväzujúce) výsluchy, aby boli deti schopné uviesť úplné a informatívne cenné informácie. Je dôležité, aby si OČvTK boli vedomé tohto problému pri výsluchu detí a pri vyhodnocovaní spoľahlivosti (reliability) udaní o CSA. Upozorňujeme, že pokiaľ ide o počet výsluchov, je dôležité **rozlišovať medzi viacnásobnými výsluchmi zo strany rôznych odborníkov** (čo sa rozhodne neodporúča) **a viacerými výsluchmi zo strany toho istého odborníka**, čo je vhodné vo veľkom počte prípadov.²⁰⁴

2.3 Nevhodná formulácia otázok a očakávaní adresových súdnym znalcom

Znalecký posudok má povahu dôkazného prostriedku. V pomere k ostatným druhom dôkazov nemá privilegované či nadradené postavenie, predsa sa však OČvTK pri objasňovaní prípadov CSA v značnej miere spoliehajú práve na závery znalca. Medzi otázkami, na ktoré sa od prizvaného znalca očakáva „smerodajná“ odpoveď, sa často objavujú otázky typu: *Či maloletý/maloletá javí známky sexuálne zneužívaného dieťaťa.*

²⁰³ K bežným pochybeniam vyšetrovateľov pri výsluchu sa zaradzuje najmä: 1) presadzovanie vlastnej („ja“) osobnostnej teórie, 2) nepochopenie fungovania pamäte, 3) nepochopenie klamaní a hovorenia pravdy, 4) nevedomovanie si seba samého, 5) nezvažovanie viacerých možných vysvetlení, 6) nenaplánovanie výsluchu, 7) nenadviazanie vzťahu (rapportu), 8) zanedbanie aktívneho pozorovania a aktívneho počúvania, 9) zlé načasovanie otázok, 10) zlé naformulovanie otázok. Blížší popis týchto chýb možno nájsť v PowerPointovej prezentácii s názvom „Problematika výsluchu maloletej obete sexuálneho zneužívaní“ (S. Karkošková), viď materiály zo seminára Omšenie, 29.-30. jún 2015.

²⁰⁴ Porovnaj: EVERSON, M.D. 2015. Child Forensic Interviewing: A 30-Year Perspective. In: Children's Services Practice Notes, v. 20, n. 2., Porovnaj tiež: FALLER, K.C. 2015. Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks. In: *Social Sciences*. 2015, 4, 34–65., MELING, L. 2015. The Timing and Number of Interviews. paper presented at: *Conference on handling child evidence within the framework of a child-friendly justice system 19. – 20. February 2015 in Tallinn.*, HERSHKOWITZ, et al. "Dynamics of forensic interviews with suspected abuse victims who do not disclose." In: *Child Abuse & Neglect* 30 (2006): 753–70, LEANDER, L. 2010. Police interviews with child sexual abuse victims: Patterns of reporting, avoidance and denial. In: *Child Abuse & Neglect* 34 (2010) 192–205, LaROOY, D., & LAMB, M. (2008). What happens when young witnesses are interviewed more than once. *Forensic Update*. Retrieved from <http://www.laroy.net/FU.pdf>, CARNES, C. N. et al. (2001). Extended forensic evaluation when sexual abuse is suspected: A multi-site field study. In: *Child Maltreatment*, 6, 230–242., DUNN, Sarah E., "Interviewing Pre-school Age Victims of Child Sexual Abuse: Interviewing Methods and Disclosure Outcomes" (2006). *Psychology Theses*. Paper 13.

Aká je vierohodnosť výpovede maloletého dieťaťa? Je však otázne či tieto očakávania nie sú prehnané, alebo dokonca zavádzajúce.

Hoyano a Keenan, renomované právničky špecializujúce sa na problematiku zneužívania detí, ktorých rozsiahla publikácia s názvom „*Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*“²⁰⁵, získala v roku 2008 prestížne ocenenie „Inner Temple Book Prize“, konštatujú, že **znalecký dôkaz ohľadne psychických znakov CSA alebo ohľadne vierohodnosti obete CSA je kontroverznou témou.**

Použitie výsledkov psychologického znaleckého vyšetrenia ako „**diagnostického dôkazu**“, ktorým by sa malo potvrdiť alebo vyvrátiť, či k CSA došlo, má svoje úskalia. Vychádza totiž z premisy, že obeť CSA vykazujú predvídateľné behaviorálne/psychické charakteristiky, ktoré môžu byť presne profilované. Výskumy ale preukázali, že neexistuje žiadne správanie alebo symptóm, pozorovateľný u všetkých alebo u väčšiny detských obetí CSA, neexistuje ani jediná konštelácia psychologických symptómov alebo behaviorálnych indikátorov, ktorá by mohla potvrdiť, že k CSA došlo. Zistilo sa, že viac než tretina reálnych obetí CSA prinajmenšom v čase posúdenia nevykazuje žiadne vonkajšie symptómy traumy. Napriek tomu však prítomnosť určitých správania a symptómov môže poskytnúť nejaké dôkazy, ktoré môžu opodstatňovať klinický úsudok, že dieťa bolo sexuálne zneužívané. Spoľahlivejšie sú však také symptómy, ktoré sa častejšie vyskytujú u obetí CSA než u obetí iných traum, najmä sexualizované správanie v kombinácii s ďalšími symptómami. Treba však pamätať na to, že vo forenznom kontexte môže precenenie prítomnosti alebo absencie určitého správania vyústiť k mylne pozitívnym (*false positive*) alebo mylne negatívnym (*false negative*) záverom.²⁰⁶

Obdobne aj vyjadrenie priameho názoru na vierohodnosť dieťaťa vníma väčšina expertov ako neprípustné – a to vzhľadom na to, že psychologické dôkazy musia byť založené na faktoroch nezávislých od výpovede dieťaťa o zneužívaní. Navyše reliabilita výpovede môže byť narušená neprímeranými technikami či okolnosťami vypočúvania.

Za nevhodnú (a pritom veľmi frekventovane sa objavujúcu) možno považovať aj otázku (adresovanú znalcom) **Či podozrivý rodič trpí sexuálnou deviáciou?** Neprimeranosť tejto otázky vyplýva zo skutočnosti, že výskyt pedofílie u jedincov, ktorí sa dopúšťajú sexuálnej trestnej činnosti na deťoch, je približne 50%. Parafilici, t.j. jedinci s diagnostikovateľnou sexuálnou deviáciou predstavujú heterogénnu skupinu a nijako podstatne sa nelíšia od ostatných ľudí vo väčšine sociodemografických alebo osobnostných charakteristík. **Nenájdenie diagnózy sexuálnej deviácie teda nie je dôkazom toho, že daný jedinec sa nedopustil nelegálnych sexuálnych aktivít,** a nie je ani zárukou toho, že mu možno bez rizík umožniť kontakt s deťmi bez dozoru.²⁰⁷

2.4 Nerešpektovanie prezumpcie statusu obete ak sa na trestnoprávnej rovine podozrenie nepreukáže

²⁰⁵ porovnávajúca legislatívu Veľkej Británie, USA, Kanady, Austrálie a Nového Zélandu

²⁰⁶ Porov. HOYANO, L. a KEENAN, C. *Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*, 2010, s. 884-885.

²⁰⁷ Porov. KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

Ak spoločnosť prostredníctvom autority súdu jasne deklaruje obeť ako obeť a vinníka ako vinníka, potom je rozsudok terapeutickým aktom.²⁰⁸ Aký akt a s akým dopadom však činí spoločnosť, ak zaznie rozsudok, ktorý páchatel'a oslobodí, alebo ak je trestnoprávne konanie zmarené a predčasne skončené? Vskutku absurdné situácie (s ďalekosiahlymi negatívnymi dôsledkami na život obetí CSA) vznikajú vtedy, keď sa štátny systém, ktorý je zodpovedný za ochranu detí pred všetkými formami násillia, vysporiada so situáciou jednostranne – tak, že páchatel'a chráni skrz **princíp prezumpcie neviny**, no opomína chrániť obeť skrz **princíp prezumpcie statusu obeť**.

Princíp *prezumpcie statusu obeť*²⁰⁹ vyplýva z ustanovenia obsiahnutého v Smernici Európskeho parlamentu a rady 2012/29/ EÚ podľa ktorého „osoba by sa mala považovať za obeť bez ohľadu na skutočnosť, či bol páchatel' identifikovaný, zaistený, stíhaný alebo odsúdený, a bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi.“²¹⁰

Nepreukázanie viny suspektnému páchatel'ovi neznamená automaticky aj nulové riziko pre suspektnú maloletú obeť. V tomto ohľade je preto potrebné venovať náležitú pozornosť procedúram posudzovania rizika a použiť primerané opatrenia na ochranu dieťaťa.²¹¹

---

²⁰⁸ Porovnaj: BRICHČÍN, S. Kněží jako svědci svých svěrenců? In AUGUSTYN, J. et al. Hluboce zranění : Církev a fenomén sexuálního zneužívání, 2003.

²⁰⁹ Porovnaj: JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol. Poškozený a obeť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, s. 26.

²¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a rady 2012/29/ EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, bod 19.

²¹¹ Bližšie k tejto problematike pozri štúdiu: KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

Marica Pirošíková: Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

1. Pozitívne záväzky vyplývajúce z práva na život, súkromie a zákazu ponižujúceho zaobchádzania

Z práva na život, súkromie a zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania vyvodil Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) pozitívne záväzky štátu, na základe ktorých je možné od vnútroštátnych orgánov vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom. Štáty majú povinnosť chrániť život, fyzickú a morálnu integritu jednotlivca pred inými osobami a musia prijať primerané kroky s cieľom zabrániť zlému zaobchádzaniu páchanému súkromnými osobami, pokiaľ o ňom štátne orgány vedia alebo mali vedieť (napr. rozsudok *Z. a ďalší proti Spojenému kráľovstvu* z 10. mája 2001, ods. 73). V tomto ohľade sú povinné zachovávať a v praxi aplikovať primeraný právny rámec poskytujúci ochranu voči aktom násillia zo strany súkromných osôb (pozri napr. rozsudok *X. a Y. proti Holandsku* z 26. marca 1985a rozsudok *M.C. proti Bulharsku* zo 4. decembra 2003). Najmä deti a ďalšie zraniteľné osoby sú oprávnené na účinnú ochranu. Pozitívne záväzky štátov sú v judikatúre Súdu formulované tak na úrovni hmotnoprávnej, t.z. prijatie opatrení na ochranu života a fyzickej a morálnej integrity jednotlivcov, ako aj na úrovni procesnoprávnej, t.z. uskutočnenie účinného oficiálneho vyšetrovania vedúceho k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb.²¹²

1.1 Povinnosť chrániť právo na život (hmotnoprávny aspekt)

Pokiaľ ide o právo na život, Súd pripomenul, že prvá veta článku 2 ods. 1 Dohovoru ukladá štátu nielen zdržať sa úmyselného a nezákonného pozbavenia života, ale tiež uskutočniť primerané kroky za účelom ochrany života osôb podliehajúcich jeho právomoci (pozri rozsudok *L.C.B. proti Spojenému kráľovstvu* z 9. júna 1998, ods. 36). Tento záväzok zahŕňa primárnu povinnosť štátu zabezpečiť právo na život tým, že zavedie účinné trestnoprávne ustanovenia odstrašujúce od páchania trestných činov proti jednotlivcovi a systém orgánov činných v trestnom konaní za účelom prevencie, potlačania a trestania porušení týchto ustanovení. Zároveň môže tento záväzok za určitých okolností prerásť do pozitívnej povinnosti štátnych orgánov uskutočniť preventívne operatívne opatrenia za účelom ochrany osoby, ktorej život je v ohrození z dôvodu trestnej činnosti inej osoby (pozri rozsudok *Osman proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok z 28. októbra 1998, ods. 115). V prípadoch *Kontrová proti Slovenskej republike* (pozri rozsudok z 31. mája 2007) a *Opuz proti Tureckej republike* (rozsudok z 9. júna 2009) berúc do úvahy tento pozitívny záväzok Súd rozhodol, že v prípade, ak štátne orgány vedeli alebo mali vedieť o možnom riziku porušenia práv obetí a nevykonali potrebné opatrenia, došlo zo strany štátu k porušeniu článku 2 Dohovoru.

1.2 Povinnosť viesť účinné oficiálne vyšetrovanie násilnej smrti (procesnoprávny aspekt)

Povinnosť chrániť právo na život v zmysle článku 2 Dohovoru ďalej vyžaduje, aby sa uskutočnilo účinné oficiálne vyšetrovanie, ak boli jednotlivci násilne usmrtení. Hlavným cieľom takéhoto vyšetrovania je zabezpečiť účinnú implementáciu vnútroštátneho práva, ktoré chráni právo na život a v prípadoch, ktoré sa týkajú zamestnancov alebo orgánov štátu, zistiť ich zavinenie na úmrtiach, ku ktorým došlo v rámci ich

²¹² Bližšie pozri Pirošíková M.: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska aktuálnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, *Zo súdnej praxe*, 4/2013, s. 146 a nasl.

zodpovednosti. Aká forma vyšetrovania naplní tieto ciele sa môže meniť v závislosti od odlišných okolností. Avšak akýkoľvek spôsob je použitý, orgány musia konať z vlastnej iniciatívy bezprostredne po tom, ako sa o prípade dozvedeli. Nemôžu ponechať na iniciatíve blízkeho príbuzného, aby podal formálnu sťažnosť alebo bral zodpovednosť za priebeh akéhokoľvek vyšetrovania. Aby bolo vyšetrovanie namietaného nezákonného usmrtienia zamestnancami štátu účinné, môže byť všeobecne považované za nevyhnutné pre osoby zodpovedné a vykonávajúce vyšetrovanie, aby boli nezávislé od tých, ktoré boli zúčastnené na udalosti. Uvedené znamená nielen absenciu hierarchického a inštitucionálneho vzťahu ale tiež reálnu nezávislosť. Vyšetrovanie musí byť tiež účinné v tom zmysle, že je spôsobilé viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb. Uvedené nie je povinnosťou vo vzťahu k výsledku, ale pokiaľ ide o spôsoby. Orgány musia uskutočniť primerané kroky umožňujúce im zaistiť dôkazy týkajúce sa prípadu, vrátane *inter alia*, výpovedí očitých svedkov, znaleckých dôkazov a ak je to vhodné, pitvy poskytujúcej úplnú a presnú správu o zranení a objektívnu analýzu klinických záverov, vrátane príčiny smrti. Pri akýchkoľvek nedostatkoch vyšetrovania, ktoré znemožnia zistenie príčiny smrti alebo zodpovednej osoby alebo osôb hrozí, že budú v rozpore s týmto štandardom. Požiadavka promptnosti a primeranej rýchlosti je obsiahnutá v tomto kontexte. Zatiaľ čo môžu vzniknúť prekážky alebo ťažkosti, ktoré zabraňujú pokroku vo vyšetrovaní v osobitnej situácii, rýchla odpoveď orgánov vyšetrujúcich použitie smrteľného násillia môže byť všeobecne považovaná za nevyhnutnú pre udržanie dôvery verejnosti v ich oddanosť právnemu štátu a prevenciu akéhokoľvek zdania kolúzie alebo tolerancie nezákonných konaní. Z rovnakých dôvodov musia existovať dostatočné prvky verejnej kontroly vyšetrovania alebo jeho výsledkov, aby bola zabezpečená zodpovednosť v praxi, ako aj v teórii. Stupeň verejnej kontroly sa môže samozrejme meniť od prípadu k prípadu. Akokoľvek, vo všetkých prípadoch blízki príbuzní poškodeného musia byť zapojení do konania v rozsahu nevyhnutnom na zabezpečenie ich legitímnych záujmov.

1.3 Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich z práva na život

V rozsudku *Kontrová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 31. mája 2007) si Súd všimol, že v prípade sťažovateľky polícia nezabezpečila splnenie povinností vyplývajúcich z príslušných ustanovení Trestného poriadku a služobných predpisov, ako napr. prijatie a riadne zaznamenanie sťažovateľkinho trestného oznámenia, začatie vyšetrovania trestnej veci a neodkladné začatie trestného konania proti sťažovateľkinmu manželovi, vykonanie riadneho záznamu tiesňového volania, upovedomenie nasledujúcej služby o situácii, a tiež prijatie opatrení v súvislosti s oznámením, že sťažovateľkin manžel má strelnú zbraň a vyhráža sa s ňou. Súd mal za preukázané, že priamym následkom týchto pochybení bolo usmrtenie sťažovateľkiných detí jej manželom. Uvedené však *de facto* skonštatoval už najvyšší súd pri zrušení rozhodnutia krajského súdu z 21. januára 2004 a rozsudku okresného súdu z 20. októbra 2003. Okresný súd obvinených policajtov spod obžaloby oslobodil. Mal za to, že trestný čin marenia úlohy verejného činiteľa predpokladá zmarenie úlohy úplne alebo aspoň na určitý čas. Nepostačuje iba zdržiavanie splnenia úlohy. Dospel k záveru, že v posudzovanom prípade konanie policajtov neprerástlo do takéhoto zmarenia ich úlohy a ich konanie nemalo priamy vzťah k tragédii. Krajský súd zamietol odvolanie proti tomuto rozsudku. Najvyšší súd vo veci rozhodoval na základe sťažnosti pre porušenie zákona podanej generálnym prokurátorom. Mal za to, že oba sudy vyhodnotili dôkazy nelogicky, nevzali do úvahy všetky relevantné skutočnosti a dospeli k nesprávnym záverom. Najvyšší súd bol toho názoru, že je zrejmé, že obvinení policajti zanedbali plnenie svojich úloh. Uviedol, že medzi ich protiprávnym konaním a fatálnym následkom bola priama príčinná súvislosť. Najvyšší súd vrátil vec okresnému súdu na opätovné prejednanie a poukázal

na to, že podľa § 270 ods. 4 Trestného poriadku je tento súd viazaný jeho vyššie uvedeným právnym názorom. Následne okresný súd uznal policajtov B., P. Š. a M. Š. za vinných v zmysle obžaloby a odsúdil ich na tresty odňatia slobody v trvaní šiestich, štyroch a štyroch mesiacov. Súd tiež skonštatoval, že sťažovateľka nemala k dispozícii účinný prostriedok nápravy, prostredníctvom ktorého by sa mohla domôcť na vnútroštátnej úrovni náhrady za utrpenú nemajetkovú ujmu, ktorá jej vznikla v súvislosti s usmrtením jej detí, k čomu došlo v dôsledku opomenutia štátu splniť si povinnosti obsiahnuté v pozitívnom záväzku vyplývajúcom z článku 2 Dohovoru.²¹³

V prípade *Branko Tomašić a ďalší proti Chorvátsku* (rozsudok z 15. januára 2009) boli sťažovateľmi príbuzní bábätko a jeho matky, ktorých zabil ich manžel/otec a potom zabil sám seba. Tento skutok sa stal mesiac po tom, ako bol prepustený z väzenia, kde vykonal trest za vyhrážanie sa smrťou svojej manželke. Pôvodne mu bolo nariadené povinné psychiatrické liečenie, ktoré mal absolvovať počas pobytu vo väzení, ako aj po skončení trestu odňatia slobody ak to bude potrebné, avšak odvolací súd nariadil, aby liečenie bolo po jeho prepustení ukončené. Sťažovatelia namietali, že chorvátsky štát nevykonal primerané opatrenia na ochranu dieťaťa a jeho matky a nevykonal účinné vyšetrovanie prípadnej zodpovednosti štátu za smrť matky aj dieťaťa. Súd skonštatoval porušenie článku 2 Dohovoru z toho dôvodu, že chorvátske orgány nevykonali potrebné kroky k tomu, aby zabránili smrti dieťaťa a jeho matky. Konkrétne uviedol, že zistenia vnútroštátnych súdov a závery psychiatrického vyšetrenia nepochybne preukazovali, že orgány si boli vedomé skutočnosti, že hrozby voči matke a dieťaťu boli závažné, a že mali byť vykonané všetky opatrenia na ich ochranu. Súd si ďalej všimol niekoľko pochybení pri konaní vnútroštátnych orgánov: aj keď psychiatrický posudok, vypracovaný na účely trestného konania, zdôraznil potrebu pokračovania v psychiatrickom liečení, chorvátska vláda nepreukázala, že toto liečenie bolo v skutočnosti náležite vykonané; z predložených dokumentov vyplývalo, že liečenie manžela vo väzení pozostávalo z niekoľkých sedení so zamestnancami väznice, z ktorých ani jeden nebol psychiatrom; ani relevantné nariadenia, ani rozsudok súdu podrobnejšie neuvádzali, ako má byť liečenie vykonané; a nakoniec, manžel pred jeho prepustením z väzenia nebol vyšetrený za účelom zistenia, aké predstavuje riziko pre dieťa a jeho matku. Súd preto vyvodil záver, že vnútroštátne orgány nevykonali opatrenia potrebné na ochranu ich životov.

1.4 Povinnosť štátov chrániť jednotlivcov pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie (hmotnoprávny aspekt)

Podobné pozitívne záväzky ako Súd vyvodil z práva na život, sformuloval aj pokiaľ ide o článok 3 (zákaz ponižujúceho zaobchádzania) a 8 (právo na súkromie) Dohovoru.

Z článku 3 Dohovoru Súd vyvodil povinnosť štátov zabezpečiť, aby jednotlivci podliehajúci ich právomoci neboli vystavení zlému zaobchádzaniu alebo trestom vrátane zlého zaobchádzania zo strany ostatných jednotlivcov. Podľa judikatúry Súdu je teda štát povinný zabezpečiť *inter alia* ochranu dieťaťa pred zneužitím. K porušeniu Dohovoru preto dochádza ak sociálni pracovníci alebo štátne orgány vedeli alebo mali vedieť o tom, že obeť bola vo vážnom ohrození a neurobili potrebné kroky, aby predišli porušeniu práv (pozri napríklad *A. proti Spojenému Kráľovstvu* rozsudok z 23. septembra 1998). V prípade

²¹³ Bližšie k možnosti poškodených domôcť sa nemajetkovej ujmy pozri Pirošíková M.: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska aktuálnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, *Zo súdnej praxe*, 4/3013, s. 149-151.

E. a ďalší proti Spojenému Kráľovstvu (rozsudok z 26. novembra 2002) Súd vytvoril štandard pre porušenie práv dieťaťa z dôvodu zlyhania zabrániť sexuálnemu zneužitiu, ktorý sa aplikuje na sociálnych pracovníkov. Podľa Súdu k porušeniu pozitívnych povinností dochádza už vtedy, ak daný pracovník neuskutočnil dostupné primerané opatrenia, ktoré skutočne mohli zmeniť alebo zmierniť spáchanú škodu. V prípade *E. S. a ďalší proti Slovenskej republike* (rozsudok z 15. septembra 2009) Súd rozšíril túto zodpovednosť nielen na nečinnosť individuálnych sociálnych pracovníkov, ale aj na procesy v rámci systému, ktoré viedli k neúčinnnej ochrane.

Podobne je obsiahnutý pozitívny záväzok štátu v článku 8. Na jeho základe je možné vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom. Zatiaľ čo voľba prostriedkov k zabezpečeniu súladu s článkom 8 vo sfére ochrany proti konaniam jednotlivcov patrí v zásade do priestoru štátu pre voľnú úvahu, účinný postup proti závažným trestným činom, pri ktorých ide o základné hodnoty a prvky súkromného života, vyžaduje náležité ustanovenia trestného práva. V tomto ohľade Súd uviedol, že v určitých situáciách (napr. ublíženie na zdraví, znásilnenie, domáce násilie) si efektívne odstránenie od útokov na fyzickú integritu osoby vyžaduje účinný trestno-právny mechanizmus na zabezpečenie adekvátnej ochrany (pozri rozsudok *Sandra Janković proti Chorvátsku* z 5. marca 2009, ods. 36). V prípade *M.T. a S.T. proti Slovenskej republike* (rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti z 29. mája 2012) Súd zdôraznil, že tento postoj v zásade nie je obmedzený na prípady fyzického násillia, ale naopak osobitne v prípadoch domáceho násillia sa môže vzťahovať aj na psychické násillie. Z uvedených dôvodov odmietol argument slovenskej vlády o nevyčerpaní žaloby o ochranu osobnosti ako účinného prostriedku nápravy, ktorou sa podľa nej sťažovateľky mohli domáhať zdržania sa zásahov do ich osobnej integrity.²¹⁴ Podobne v prípade *M. C. proti Bulharsku* (rozsudok zo 4. decembra 2003) Súd zdôraznil, že účinná ochrana pred znásilnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy a odmietol argument vlády, že vnútroštátny systém poskytoval možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom.

Podľa Súdu majú teda štáty povinnosť prijať také legislatívne a iné opatrenia, ktoré efektívne zabránia porušeniu alebo budú mať odstrašujúci efekt na potencionálnych páchatelov.

1.5 Požiadavka viesť účinné oficiálne vyšetrovanie zlého zaobchádzania a neprimeraných zásahov do práva na súkromie (procesnoprávny aspekt)

Ak niektorá osoba obhájitelným spôsobom tvrdí, že bola vystavená zaobchádzaniu, ktoré je nezákonné a v rozpore s článkom 3 Dohovoru, potom toto ustanovenie v spojení so všeobecnou povinnosťou, ktorú zmluvným štátom ukladá článok 1 Dohovoru – „priznať každému, kto podlieha ich právomoci, práva a slobody uvedené v (...) tomto Dohovore“ – implikuje požiadavku viesť účinné oficiálne

---

²¹⁴ Vláda poukázala vo svojom stanovisku na to, že Najvyšší súd SR vo svojom rozsudku sp. zn. 1 Co 25/94 z 19. apríla 1994 rozhodol, že skutočnosť, že určité správanie fyzickej osoby bolo ako skutok predmetom trestného konania alebo občianskeho súdneho konania nebránila tomu, aby sa následná reakcia iných osôb na toto správanie stala predmetom konania o ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. Ďalej poukázala na rozsudok z 20. júna 2007 sp. zn. 11 C 99/2006, v ktorom Okresný súd Čadca vyhovel žalobe na ochranu osobnosti podanej rozvedenou ženou vo vzťahu k jej bývalému manželovi. Súd nariadil žalovanému, aby sa zdržal zásahov do osobnej integrity žalobkyne (ohrozovanie na živote a zdraví a verbálne útoky) a aby sa k nej nepribližoval na vzdialenosť 30 metrov.

vyšetrovanie. Táto povinnosť musí viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb a nemožno ju obmedziť len na prípady zlého zaobchádzania zo strany zamestnancov štátu.

Podľa judikatúry Súdu môže byť pozitívny záväzok štátu obsiahnutý v článku 8 zaručiť telesnú integritu jednotlivca rozšírený aj na otázky týkajúce sa účinnosti vyšetrovania.

1.6 Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania a z práva na súkromie

Postoj Súdu, ktorý skúma, či štáty pri zaoberaní sa prípadmi spadajúcimi do poľa pôsobnosti článkov 3 a 8 Dohovoru porušili svoj pozitívny záväzok možno demonštrovať aj na nasledovných rozhodnutiach.

1.6.1 Telesné tresty

V prípade *A. proti Spojenému Kráľovstvu* (rozsudok z 23. septembra 1998) riaditeľ školy, ktorú A. navštevoval, oznámil sociálnemu úradu, že podľa brata A. ho nevlastný otec bije. Následné lekárske vyšetrenia ukázali, že A. mal na tele pomliaždeniny, ktoré boli spôsobené silnými a opakovanými údermi palicou. Nevlastný otec sťažovateľa bol obvinený z ublíženia na zdraví a následne postavený pred porotný súd. Obhajoba nepopierala, že obžalovaný uštedril A. pri niekoľkých príležitostiach rany palicou, ale tvrdila, že to bolo nevyhnutné a primerané, lebo A. bol ťažko zvládnuteľné dieťa, s ktorým boli problémy doma aj v škole. Porota dospela väčšinou hlasov k záveru, že nevlastný otec sťažovateľa nie je vinný z ublíženia na zdraví. Vo vzťahu k prejednávánemu prípadu vláda pripustila, že článok 3 bol porušený. Súd sa napriek tomu domnieval, že je nevyhnutné, aby prípad posúdil sám. Uviedol, že lekárske vyšetrenie ukázalo, že sťažovateľ bol opakovane a veľkou silou bitý palicou a že takéto zaobchádzanie dosahuje stupeň závažnosti, ktorý je zakázaný článkom 3. Zostávalo posúdiť, či je štát z pohľadu článku 3 zodpovedný za to, že sťažovateľ bol bitý svojím nevlastným otcom. Podľa anglického práva sa dalo proti obvineniu z násilia spáchaného na dieťati obhajovať tvrdením, že inkriminované zaobchádzanie predstavovalo „rozumný trest“ („*reasonable chastisement*“) a bolo na obžalobe, aby preukázala nad všetku rozumnú pochybnosť, že násilie prekročilo medze zákonného trestu. Pokiaľ ide o prejednávany prípad, porota oslobodila nevlastného otca sťažovateľa napriek tomu, že ho vystavil takému závažnému zaobchádzaniu. Podľa Súdu príslušný zákon dostatočne neochraňoval sťažovateľov proti zaobchádzaniu alebo trestu nezlučiteľnému s článkom 3. Aj vláda pripustila, že zákon nezaručil deťom dostatočnú ochranu a musí byť zmenený. Súd preto dospel k záveru o porušení článku 3 Dohovoru.

1.6.2 Znásilnenie

Prípad *M. C.* sa týkal namietaného porušenia pozitívneho záväzku štátu chrániť telesnú integritu a súkromný život jednotlivcov a zaistiť účinné prostriedky nápravy. Sťažovateľka pred Súdom namietala, že bola dvakrát znásilnená (31. júla 1995 a 1. augusta 1995)²¹⁵, avšak bulharské právo neposkytuje účinnú

²¹⁵Vo svojej výpovedi vyšetrovateľom sťažovateľka uviedla, že bola znásilnená vo veku 14 rokov a 10 mesiacov. Pred vchodom do diskotéky v meste K. sťažovateľka stretla troch mladých mužov – A., P. a V. A. (prvých dvoch poznala, A. bol bratom jej spolužiačky) a akceptovala ich pozvanie na diskotéku do neďalekého mesta. Uviedla, že cestou A. navrhol, aby zastavili pri jazere a okúpali sa. Sťažovateľka uviedla, že tam išli aj napriek jej námietkam a že o zámeroch mužov nemala potuchy. Po príchode k priehrade zostala

ochranu proti znásilneniu a sexuálnemu zneužívaniu, pretože stíhané sú iba prípady, keď sa obeť aktívne bráni, a že bulharské orgány náležite nevyšetřili udalosti z 31. júla 1995 a 1. augusta 1995. Súd skonštatoval, že § 152 ods. 1 Trestného zákona²¹⁶ sa nezmieňuje o požiadavke fyzického odporu obete a definuje znásilnenie spôsobom, ktorý sa výrazne nelíši od ustanovení v ostatných členských štátoch. Rozhodujúcim však je zmysel daný výrazom ako „sila“, „hrozba“ alebo ďalším pojmom používaným v právnych definíciách. Ďalej, že v prejednávanej príhode pri absencii judikatúry výslovne sa zaoberajúcej otázkou, či každý sexuálny akt vykonaný bez súhlasu obete je trestný podľa bulharského práva, je ťažké spoľahlivo dospieť k všeobecným záverom v tomto ohľade. Súd tiež poznamenal, že nepotrebuje získať definitívne odpovede o praxi bulharských orgánov v prípadoch znásilnenia vo všeobecnosti a že na účely prejednávanej príhody stačí zistiť, že tvrdenie sťažovateľky o reštriktívnej praxi je založené na odôvodnených argumentoch a vláda ho nevyvrátila. Pri skúmaní konkrétnych okolností príhody Súd skonštatoval, že v priebehu vyšetrovania bolo vypočutých množstvo svedkov a boli vypracované psychologické a psychiatrické posudky. Uznal, že bulharské orgány čelili ťažkej úlohe, pretože boli konfrontované s dvoma protikladnými verziami udalostí a malým množstvom priamych dôkazov. Na druhej strane však Súd dospel k názoru, že orgány nevyužili všetky možnosti na zistenie skutkových okolností a nedostatočne posúdili dôveryhodnosť vzájomne si

sťažovateľka v aute na prednom sedadle pre spolujazdcov so slovami, že sa nechce kúpať. Traja muži odišli k vode, ale krátko potom sa P. vrátil späť a sadol si vedľa sťažovateľky. Začal ju stíkať a bozkávať. Sťažovateľka uviedla, že sa ho pokúšala odtisnúť, on ale pokračoval, pričom odsunul sedadlo do horizontálnej polohy, chytil jej ruky a pritlačil jej ich na chrbát. Ďalej tvrdila, že bola vydesená a nemala silu brániť sa alebo kričať. Pokusy sťažovateľky odtlačiť P. boli neúspešné, keďže bol oveľa silnejší. P. ju čiastočne vyzliekol a donútil k pohlavnému styku. Vo výpovedi sťažovateľka poznamenala, že to bol jej prvý pohlavný styk a veľmi to bolelo. P. uviedol, že mal v aute pohlavný styk so sťažovateľkou s jej plným súhlasom. Traja mladí muži vypovedali, že všetci štyria následne navštívili reštauráciu, čo sťažovateľka poprela. Ich výpoveď potvrdila aj speváčka v danej reštaurácii T., ktorá navyše tvrdila, že sťažovateľka sa jej zdala rozjarená. Sťažovateľka ju neskôr obvinila z krivej výpovede. Potom, namiesto návratu do mesta K., skupina odišla do susedného mesta, kde mali príbuzní V. A. dom. A., V.A. a sťažovateľka vystúpili z auta a P., majiteľ auta, odišiel. Sťažovateľka uviedla, že sa cítila bezmocná a potrebovala ochranu, ktorú očakávala od A., vzhľadom na to, že bol bratom jej spolužiačky. Nasledovala jeho a V.A. do domu. V miestnosti bola jedna posteľ, na ktorú si sadla. V. A. následne odišiel. Sťažovateľka tvrdila, že v tej chvíli si A. vedľa nej sadol, donútil ju ľahnúť si, vyzliekol ju a prinútil k pohlavnému styku. Uviedla, že nemala silu odporovať mu. Iba ho prosila, aby prestal. Potom, ako skončil, plakala až do rána, kedy zaspala. V. A. ju zobudil s tým, že A. šiel pre auto, aby ju odviezol späť do mesta K. A. polícii uviedol, že s ňou mal pohlavný styk s jej plným súhlasom. Sťažovateľka povedala svojej matke, že bola znásilnená. Išli ihneď do nemocnice. Lekár dospel k záveru, že panenská blana bola čerstvo perforovaná a na krku sťažovateľky našiel štyri škrabance a štyri malé oválne podliatiny. Podľa lekárskej správy sťažovateľka uviedla len jedno znásilnenie, ku ktorému malo dôjsť medzi 22.30 a 23.00 hodinou na priehrade. Túto skutočnosť sťažovateľka neskôr odôvodnila tým, že žila v konzervatívnom meste, kde je panenstvo považované za vklad do manželstva. Cítila sa zahanbená, že sa „jej panenstvo nepodarilo uchrániť a čo si o tom povedia ľudia.“ Prvý večer po udalosti navštívil P. rodinu sťažovateľky. Matka a sťažovateľka tvrdili, že prosil o odpustenie a tvrdil, že sa so sťažovateľkou ožení akonáhle dosiahne plnoletosť. P. a V.A. uviedli, že im matka sťažovateľky povedala, že „za každé potešenie sa platí a pokúšala sa ich finančne vydierať.“ To potvrdila aj babička P., ktorá tvrdila, že v bližšie neurčený deň ich navštívila matka sťažovateľky a žiadala peniaze. Matka sťažovateľky tvrdila, že sa rozhodla porozprávať sa s rodičmi P. Keď prišla spolu so svojou priateľkou k nemu domov, jeho babička im povedala, aby odišli, lebo sťažovateľka nespala len s P. ale aj s A. Až v tomto okamihu sa matka sťažovateľky dozvedela aj o druhom znásilnení. Dňa 10. augusta 1995 sa domov po niekoľkodňovej neprítomnosti vrátil otec sťažovateľky. Po diskusii sa rozhodli podať trestné oznámenie. V priebehu vyšetrovania znalci vo svojom vyjadrení uviedli, že sťažovateľka si vzhľadom na jej dôverčivú povahu a neskúsenosť zrejme neuviedla možnosť, že môže byť sexuálne napadnutá. Nebolo zistené, že bola ohrozená alebo zranená alebo, že by bola počas udalosti v šoku. Podľa znalcov počas aktu u nej došlo k vnútornému konfliktu medzi prirodzeným sexuálnym záujmom a tým, že ide o niečo nedovolené, čo znížilo jej schopnosť brániť sa a odmietnuť. Znalci dospeli k záveru, že bola schopná rozpoznať, čo sa deje. Dňa 17. marca 1997 okresný prokurátor vydal uznesenie, ktorým zastavil trestné stíhanie. Sťažovateľka sa odvolala na krajskú a generálnu prokuratúru. Odvolania boli zamietnuté. V rozhodnutí generálneho prokurátora bolo uvedené: „V predmetnom prípade je rozhodujúce, že nebolo jednoznačne preukázané použitie fyzického či psychického násillia a že k pohlavnému styku došlo proti vôli sťažovateľky a napriek jej odporu. Chýbajú stopy použitia fyzického násillia, ako sú modřiny, roztrhané oblečenie a podobne... Je pravda, že je neobvyklé, aby neploleté dievča, ktoré je pannou, malo dva pohlavné styky v krátko časovom rozmedzí s dvoma rôznymi mužmi, ale táto skutočnosť sama osebe neznamená, že došlo k trestnému činu, keď chýbajú dôkazy.“

²¹⁶ Toto ustanovenie definuje znásilnenie ako pohlavný styk so ženou (1) nespôsobilou sa brániť, ak nedala k tomu súhlas; (2) bola prinútená silou alebo hrozbou; (3) ktorá bola uvedená do stavu bezbrannosti páchatelom.

odporujúcich výpovedí. Je významné, že dôvodom pre takýto postup bol očividne názor vyšetrovateľa a prokurátora, že to, čo sa udialo, bolo „znásilnenie na schôdzke“, kde chýbali priame dôkazy znásilnenia ako je násilie, odpor alebo volanie o pomoc. Okrem toho prokuratúra nevylúčila možnosť, že sťažovateľka nemusela súhlasiť, ale prijala názor, že pri absencii dôkazov o odpore nie je možné skonštatovať, že páchatelia boli uzročení s tým, že sťažovateľka nesúhlasí. Súd bol toho názoru, že v praxi môže byť niekedy obtiažne preukázať nesúhlas pri absencii „priameho“ dôkazu, ako sú stopy po násilí alebo priami svedkovia. Štátne orgány však musia skúmať všetky skutočnosti a rozhodnúť na základe zhodnotenia všetkých okolností prípadu. Vyšetrovanie a jeho závery sa musia zamerať na otázku nesúhlasu. To sa v prejednávacom prípade nestalo. Súd skonštatoval, že prístup štátnych orgánov bol reštriktívny a prakticky povyšoval „kladenie odporu“ pri znásilnení do pozície definujúceho prvku skutkovej podstaty trestného činu. Kritizoval aj to, že sa málo zaoberali skutočnou zraniteľnosťou mladých ľudí a osobitnými psychologickými faktormi, ktoré sa vyskytujú v prípadoch znásilnenia mladistvých. Pri vyšetrovaní tiež došlo k značným prietahom. Súd bez toho, aby sa vyjadroval k otázke viny P. a A., dospel k záveru, že účinnosť vyšetrovania a najmä prístup vyšetrovateľov a prokurátorov k prípadu nespĺňa požiadavky obsiahnuté v pozitívnom záväzku štátu – z hľadiska relevantných moderných štandardov v porovnávacom a medzinárodnom práve – t.j. zaviesť a účinne aplikovať systém trestného práva trestajúci všetky formy znásilnenia a sexuálneho zneužívania. K argumentu vlády, že vnútroštátny systém poskytol možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom, Súd uviedol, že toto tvrdenie je nepodstatné a zdôraznil, že účinná ochrana pred znásilnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy. Na základe uvedeného dospel k záveru, že došlo k porušeniu pozitívneho záväzku obsiahnutého v článkoch 3 a 8 Dohovoru.

1.6.3 Domáce násilie

V prípade *E.M. proti Rumunsku* (rozsudok z 30. októbra 2012) sťažovateľka namietala, že vyšetrovanie jej trestného oznámenia vo veci domáceho násillia spáchaného v prítomnosti jej dcéry (ktorá mala v tom čase jeden a pol roka) nebolo účinné. Rumunské súdy zamietli sťažnosť sťažovateľky z toho dôvodu, že jej tvrdenia o násilnom správaní manžela voči nej sa nepodarilo preukázať. Súd skonštatoval porušenie článku 3 Dohovoru v jeho procesnej časti, pretože spôsob, akým bolo vyšetrovanie vedené, neposkytoval sťažovateľke účinnú ochranu tak, ako to vyžaduje článok 3. Najmä uviedol, že sťažovateľka už pri podaní prvého trestného oznámenia požiadala o asistenciu a ochranu pre seba aj pre svoju dcéru voči agresívnemu správaniu jej manžela. Napriek tomu, že zákonný rámec umožňoval uskutočnenie spolupráce medzi rôznymi orgánmi a vykonanie mimosúdnych opatrení vo vzťahu k domácejmu násilliu, a aj napriek tomu, že sťažovateľka podložila svoje tvrdenia lekáorskými správami, nezdalo sa, že by rumunské orgány boli vykonali nejaké opatrenia za účelom prešetrenia jej tvrdení.

V prípade *Bevacqua a S. proti Bulharsku* (rozsudok z 12. júna 2008) prvá sťažovateľka, ktorá tvrdila, že bola pravidelne bitá svojím manželom, ho opustila a podala žiadosť o rozvod, pričom zobrala so sebou aj svojho trojročného syna (druhý sťažovateľ). Akokoľvek, jej manžel ju bil naďalej. Strávila štyri dni v centre pre týrané ženy so svojím synom, avšak bolo jej povedané, že môže byť stíhaná za únos dieťaťa a môže to viesť k rozhodnutiu súdu o striedavej starostlivosti. Podanie trestného oznámenia vyprovokovalo ďalšie násillie. Jej žiadosť o vydanie predbežného opatrenia týkajúceho sa zverenia syna do jej starostlivosti nebola posúdená prioritne a syn jej bol zverený až keď boli rozvedení o viac ako rok neskôr. Nasledujúci rok bola

zbitá svojím bývalým manželom a jej žiadosti o jeho trestné stíhanie boli odmietnuté z toho dôvodu, že sa jedná o „súkromnú vec“ ktorá vyžadovala súkromné trestné stíhanie. Súd konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), berúc pri tom do úvahy účinnok zlyhania súdov pri vydávaní predbežného opatrenia, ktoré sa sťažovateľky a jej syna dotklo veľmi negatívne, a zároveň nevykonanie dostatočných opatrení vnútroštátnymi orgánmi, ktorými by reagovali na správanie bývalého manžela prvej sťažovateľky. Podľa názoru Súdu, toto nekonanie v prípade sťažovateľov predstavovalo porušenie pozitívneho záväzku štátu podľa článku 8 Dohovoru. Súd najmä zdôraznil, že posúdenie záležitosti ako „súkromnej veci“ bolo nezlučiteľné so záväzkom štátnych orgánov ochrániť rodinný život sťažovateľov.

V prípade *Eremia a ďalší proti Moldavsku* (rozsudok z 28. mája 2013) sa prvá sťažovateľka a jej dve dcéry sťažovali na to, že moldavské orgány ich neochránili pred násilným a zneužívajúcim správaním ich manžela a otca, ktorý bol policajtom. Súd skonštatoval, že bol porušený článok 3 Dohovoru vo vzťahu k prvej sťažovateľke v tom, že napriek tomu, že vnútroštátne orgány vedeli o zneužívaní, nevykonali účinné opatrenia voči jej manželovi a neochránili ju pred ďalším domácim násilím. Ďalej konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru vo vzťahu k jej dcéram, pričom zbral do úvahy skutočnosť, že napriek negatívne psychologickému účinku ich svedectva každodenného násillia voči ich matke, neboli vykonané žiadne, alebo iba minimálne opatrenia na to, aby sa takéto správanie neopakovalo. Nakoniec, Súd konštatoval aj porušenie článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 3 Dohovoru vo vzťahu k prvej sťažovateľke, zistiť, že konanie vnútroštátnych orgánov nebolo iba obyčajným zlyhaním pri prešetrovaní násillia voči nej, ale tým, že bolo opakovane prehliadané odrážalo diskriminačný prístup voči prvej sťažovateľke ako žene. V tomto ohľade Súd uviedol, že závery osobitného spravodajcu OSN týkajúce sa násillia na ženách ako aj dôvodov a následkov tohto násillia, iba podporili dojem, že moldavské orgány plne nedocenili závažnosť a rozsah problému domáceho násillia v Moldavsku a jeho diskriminačný účinok na ženy.

2. Špecifiká vyšetrovania sexuálnych trestných činov

2.1 Práva obhajoby v. záujmy poškodených trestnými činmi sexuálneho zneužívania

Pokiaľ ide o vyšetovanie sexuálnych trestných činov, špeciálne ak je obeťou dieťa, je potrebné prijať osobitné opatrenia na jeho ochranu v trestnom konaní a preto je v takýchto prípadoch v zmysle judikatúry Súdu možné použiť v konaní pred súdom ako dôkaz aj výpovede z prípravného konania. Aby však nedošlo k porušeniu práv obhajoby do takej miery, že by to malo za následok porušenie článku 6 ods. 3 písm. a) Dohovoru, je potrebné aby jej už v tomto štádiu konania bolo umožnené položiť poškodenému trestným činom otázky, napr. tým, že sa na výsluchu zúčastní advokát sťažovateľa, alebo aby obhajoba mohla položiť otázky nepriamo – prostredníctvom vyšetrovateľa alebo psychológa.

Vo veci *S. N. proti Švédsku* (rozsudok z 2. júla 2002) bol sťažovateľ odsúdený za pohlavné zneužívanie 10-ročného chlapca. Výsluch poškodeného uskutočnený políciou bol zachytený na video. Na žiadosť obhajcu bol nepľnoletý chlapec znovu vypočutý v neprítomnosti obhajcu, ktorý však mal možnosť formulovať otázky, ktoré boli svedkovi položené. Tento výsluch bol zachytený na magnetofón. Počas hlavného pojednávania bolo premietnuté video a prečítaný prepis druhého výsluchu. Boli to jediné dôkazy viny. Výpovede matky a učiteľky sa týkali iba zmien osobnosti nepľnoletého. Súd nezistil porušenie článku 6

ods. 3 písm. d) Dohovoru. Obhajca nežiadal, aby bol prítomný pri druhom výsluchu nepľnoletého, a preto nedošlo pri tomto výsluchu k porušeniu práv obhajoby. Podľa Súdu článok 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru nemožno interpretovať tak, že v každom prípade sa vyžaduje, aby položil otázky svedkovi priamo obvinený alebo obhajca. Za daných okolností postačovalo vykonanie dôkazu audiovizuálnym záznamom a čítaním prepisu magnetofónového záznamu. Obhajoba mala dostatočnú možnosť vyjadriť sa k týmto dôkazom a spochybňovať vierohodnosť nepľnoletého.

V prípade *Eduardo González Nájera proti Španielsku* (rozhodnutie z 11. februára 2014) bol sťažovateľ odsúdený za pohlavné zneužívanie šiestich 5-ročných dievčat počas cvičenia zameraného na psychomotorický rozvoj. Výsluch dievčat v prípravnom konaní bol zachytený videom. Počas hlavného pojednávania bolo premietnuté video, poškodené na pojednávani vypočuté neboli. Ich výpoveď v prípravnom konaní bola jediným priamym dôkazom, na základe ktorého bol sťažovateľ odsúdený. Sťažovateľ v žiadnom štádiu konania nekládol obetiam otázky. Súd konštatoval, že sťažovateľova sťažnosť podľa článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru je zjavne nepodložená. Uviedol, že sťažovateľ nepožadoval, aby boli obe vypočuté na pojednávani a nepožadoval ani ich výsluch prostredníctvom súdu alebo odborníkov. Sťažovateľ napadol iba prípustnosť výpovedí maloletých ako dôkazu. Vzhľadom na zraniteľnosť obetí podľa názoru Súdu nemožno vnútroštátnym súdom vyčítať, že neiniciovali výsluch obetí, keďže žiadna zo strán výsluch na pojednávani nepožadovala. Súd zoberal do úvahy, že v prípravnom konaní uskutočnil výsluch forenzný sociálny pracovník a forenzný sociálny psychológ, správa z výsluchu bola doručená sťažovateľovi, ktorý ju v prípravnom štádiu nenapadol a nežiadal ďalšie vyšetrovanie, a že správa expertov, ktorí výsluch uskutočnili, obsahovala detailný záver o dôveryhodnosti obetí. Súd tiež zoberal do úvahy, že videonahrávka výsluchu bola premietnutá na pojednávani; že experti, ktorí výsluch uskutočnili, boli na pojednávani vypočutí; že boli ako svedkovia vypočutí aj rodičia obetí a že sťažovateľ mal možnosť predniesť svoju verziu prípadu a poukázať na akúkoľvek nezrovnalosť vo vyjadreniach svedkov.

Na druhej strane vo veci *P. S. proti Nemecku* (rozsudok z 2. júla 2002) Súd zistil porušenie článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru. Sťažovateľ bol odsúdený za pohlavné zneužívanie 8-ročného dievčatka. Súd poškodenú nevypočul s odôvodnením, že výsluch by bol z psychologického hľadiska škodlivý. Odsúdenie založil na výpovedi policajta, ktorý poškodenú vypočul v prípravnom konaní, a na výpovedi matky. Návrh sťažovateľa na psychologické vyšetrenie poškodenej odmietol. Odvolací súd síce vykonal dôkaz na dôveryhodnosť poškodenej psychologickým posudkom, ale zamietol návrh na jej výsluch. Poškodená teda nikdy nebola súdom vypočutá a sťažovateľ nemal nikdy možnosť sledovať jej správanie a reakcie na otázky a preverovať tak jej vierohodnosť. Psychologický posudok bol podaný so značným odstupom od udalosti. Svedectvo poškodenej, tlmočené len tretími osobami, tak nemohlo byť nikdy overené obhajobou, hoci išlo o jediný dôkaz viny.

K záveru o porušení článku 6 ods. 1 a 3 písm. d) Dohovoru Súd dospel aj v prípade *Vronchenko proti Estónsku* (rozsudok z 18. júla 2013), v ktorom bol sťažovateľ odsúdený za pohlavné zneužívanie maloletej nevlastnej dcéry. Poškodená bola vypočutá v prípravnom konaní, avšak znalci z odboru psychológie a psychiatrie neodporúčali jej výsluch pre súdom (ani výsluch na diaľku). Súd konštatoval, že v prípade sexuálnych trestných činov, špeciálne ak je obeťou dieťa, je potrebné prijať osobitné opatrenia na ochranu obetí v trestnom konaní, preto existoval dostatočný dôvod na to, že bol zamietnutý návrh sťažovateľa, aby jeho nevlastná dcéra bola vypočutá na pojednávani. Ďalej Súd konštatoval, že výpoveď obeť bola jediným

priamym dôkazom a že ostatné osoby vypovedali iba o tom, čo im povedala obeť a vo všeobecnejšom rovine o správaní obete. Nakoniec Súd skúmal, či existovali dostatočné vyvažovacie opatrenia na zabezpečenie práv obhajoby (vrátane silných procesných záruk umožňujúcich spravodlivé a dôkladné posúdenie dôveryhodnosti dôkazov). Obeť bola v prípravnom konaní vypočutá 3 krát, pričom posledný výsluch bol nahrávaný, keďže vyšetrovacie orgány už rátali s možnosťou, že nebude vypočutá pred súdom. Napriek tomu neurobili žiadne kroky, aby obhajobe umožnili položiť otázky v tomto štádiu konania, napr. umožnením, aby sa na výsluchu zúčastnil advokát sťažovateľa, alebo aby obhajoba mohla položiť otázky nepriamo – prostredníctvom vyšetrovateľa alebo psychológa. Po premietnutí videa z výsluchu poškodenej na hlavnom pojednávaní obhajoba požadovala, aby bola obeť vypočutá na pojednávaní. Podľa názoru Súdu vnútroštátnym súdom nemožno vyčítať, že zamietli výsluch obete na pojednávaní, pretože toto rozhodnutie bolo prijaté v najlepšom záujme dieťaťa. Podľa Súdu však bolo preto dôležité, aby obhajoba dostala možnosť klásť otázky v prípravnom konaní. Súd konštatoval, že znalci z odboru psychológie a psychiatrie, ktorí vyšetrovali dieťa, neuviedli názor na dôveryhodnosť nahranej výpovede a neboli vypočutí na pojednávaní. Ostatné znalecké dokazovania (vrátane DNA a vnútorného vyšetrenia obete) nepriniesli dôkaz proti sťažovateľovi.

2.2 Situácia v Slovenskej republike

2.2.1 Výsluch osôb mladších ako 18 rokov

Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, vzhľadom na právnu úpravu výsluchu osôb mladších ako 18 rokov v ustanovení § 135 Trestného poriadku v nadväznosti na ustanovenie § 263 Trestného poriadku a § 270 Trestného poriadku, orgány činné v trestnom konaní musia dbať na to, aby sa zákonne vykonaný dôkaz (výsluch maloletého) nestal dôkazom neprípustným, ale aby bol použiteľným aj v prípadnom súdnom konaní. Ako vyplýva z vyššie uvedenej judikatúry Súdu prípustnosť dôkazu môže zmariť aj skutočnosť, že tento nebol vykonaný kontradiktórnym spôsobom, t.j. so zachovaním práva obvineného na obhajobu.²¹⁷ S poukazom na vyššie uvedené musí prokurátor ako nositeľ dôkazného bremena zabezpečiť, aby bol výsluch svedka mladšieho ako 18 rokov (najmä v prípade ak sa jedná o dôležitého svedka obžaloby) vykonaný v prípravnom konaní postupom podľa § 135 Trestného poriadku tak, aby bol použiteľný v konaní pred súdom. Z tohto dôvodu musí zabezpečiť obžalovanému možnosť uplatnenia jeho práva na obhajobu. Vzhľadom na osobitosť výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov, ktorá nie vždy (najmä v prípade maloletých obetí násilných a sexuálne motivovaných trestných činov) umožňuje priamu účasť obhajoby na tomto úkone, do úvahy prichádza aj jej nepriama účasť upravená v ustanovení § 135 ods. 3 Trestného poriadku, t.j. výsluch osoby s využitím technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu.²¹⁸ V prípade, ak výsluch osoby mladšej ako 18 rokov nebol vykonaný v prípravnom konaní kontradiktórnym spôsobom a je jediným, prípadne rozhodujúcim dôkazom proti obžalovanému, je nevyhnutne potrebné tento zopakovať aj v konaní pred súdom tak, aby bolo obhajobe umožnené vykonať výsluch v súlade s článkom 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru. V takomto prípade nemôže opätovnému výsluchu svedka mladšieho ako 18 rokov brániť ani

²¹⁷ Centés J., Kolcúnová M.: Výsluch maloletej osoby v trestnom konaní, publikované na internetovom portáli www.paneuroni.com/files/sk/fp/casopis/1-2010-notifae.pdf, s. 5.

²¹⁸ Centés J., Kolcúnová M.: Výsluch maloletej osoby v trestnom konaní, publikované na internetovom portáli www.paneuroni.com/files/sk/fp/casopis/1-2010-notifae.pdf, s. 7.

odporúčanie psychológa výsluch neopakovať. Vyjadrenie znalca psychológa má totiž len odporúčajúci charakter, ktoré nie je záväzné pre orgány činné v trestnom konaní, ani pre súd.²¹⁹ Berúc do úvahy osobitnú zraniteľnosť detských obetí trestných činov, by mali príslušné orgány v prípravnom konaní zabezpečiť výsluch tak, aby jeho opakovanie v konaní pred súdom nebolo potrebné. Rezervy, pokiaľ ide o Slovenskú republiku zaznamenávame aj pokiaľ ide o vedenie výsluchu maloletých²²⁰ vrátane zriaďovania a využívania špeciálnych výsluchových miestností, určených na vykonávanie úkonov s deťmi.²²¹

2.2.2 Ochrana dieťaťa nariadením predbežného opatrenia v občianskoprávnom konaní

Pokiaľ je údajným páchatelom násilného alebo sexuálne motivovaného trestného činu jeden z rodičov potom zabezpečeniu náležitého vyšetrenia udalostí má byť nápomocný aj občianskoprávny súd, ktorý vydaním predbežného opatrenia dočasne zamedzí stretávaniu s rodičom, ktorý je údajným páchatelom. Zamedzí sa tým nielen ďalšiemu sexuálnemu zneužívaniu, telesnému, či emočnému týraniu v rôznych podobách po podaní trestného oznámenia, ale aj manipulácii dieťaťa páchatelom, v takom smere, aby boli zážitky zneužívania v pamäti dieťaťa významovo pozmenené, spochybnené a páchatel „vyvinený“.²²² Opačný postoj občianskoprávneho súdu, kedy tento predbežné opatrenie nenariadi, alebo súdu vyššieho stupňa, ktorý nariadené predbežné opatrenie zruší odvolávajúc sa na prezumpciu nevinu údajného páchatela je len ťažko zlučiteľný s vyššie opísanými pozitívnymi záväzkami štátu vyplývajúcimi z judikatúry Súdu. Dieťa sa tak vystaví nielen riziku ďalšieho ponížujúceho zaobchádzania, ale môže to podstatne zmať vyšetrovanie prípadu. Bohužiaľ v praxi slovenských súdov sa vyskytuje aj takéto reštriktívny prístup. Bežne sa potom stáva, že dieťa odmieta styk s údajným páchatelom realizovať, pričom tento následne úspešne podáva žiadosti o nútený výkon rozhodnutia, či trestné oznámenia na matku za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia, ktorá je následne zaň aj odsúdená. V tomto ohľade pripomínam judikatúru Súdu k problematike starostlivosti o maloletých vrátane výkonu rozhodnutí o styku s maloletými, podľa ktorej je rozhodujúcim kritériom pri rozhodovaní v týchto otázkach najlepší záujem dieťaťa („best interest of child“). Vo všeobecnosti platí, že vnútroštátne orgány musia vyvíjať snahu, aby napomohli spolupráci rodičov k výkonu práva styku. Ich povinnosť využiť donucovacie prostriedky však nemôže byť neobmedzená; musia brať ohľad na záujmy, práva a slobody dotknutých osôb a osobitne na najlepší záujem dieťaťa a jeho práva, ktoré mu priznáva článok 8 Dohovoru. Najlepší záujem dieťaťa môže v závislosti na svojej povahe a závažnosti prevážiť nad záujmom rodiča. Súd v tomto ohľade opakovaně konštatoval, že článok 8 v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa (pozri napr. rozsudok *Fiala proti Českej republike* z 18. júla 2006, ods. 96). Osobitne významným je tento aspekt v prípadoch, ak dieťa vyslovene styk s rodičom odmieta a jeho odmietanie je zapríčinené správaním tohto rodiča, teda ak sa tento rodič nechoval vo vzťahu k dieťaťu vždy vhodne a empaticky (pozri napr. *Pedovič proti Českej republike*, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 112 alebo

²¹⁹Bližšie pozri Odaloš P.: Právna úprava výsluchu maloletého svedka v prípravnom konaní v kontexte s medzinárodnou právnou úpravou, II. ročník workshopu „Ochrana ľudských práv v prípravnom konaní“, 2014, s. 65 – 72.

²²⁰Riedlová M.: Všeobecne k ochrane maloletých z pohľadu prokuratúry a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, II. ročník workshopu „Ochrana ľudských práv v prípravnom konaní“, 2014, s. 50 – 51.

²²¹Lučanský M.: Ochrana ľudských práv v činnosti Policajného zboru a ochrana práv dieťaťa v prípravnom konaní v podmienkach Policajného zboru, II. ročník workshopu „Ochrana ľudských práv v prípravnom konaní“, 2014, s. 37 – 42.

²²²Pozri aj Karkošková S.: Problematika podozrení/obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí, *Justičná Revue*, 8-9/2014, s. 971 a nasl.

Drenk proti České republice, rozsudok zo 4. septembra 2014). Berúc do úvahy vyššie uvedené ako aj pozitívnu povinnosť štátu účinne vyšetriť prípady zlého zaobchádzania zo strany súkromných osôb (pozri napr. rozsudok *Šečić proti Chorvátsku* z 31. mája 2007) je vyššie opísaný postup orgánov verejnej moci v Slovenskej republike zjavne v rozpore s judikatúrou Súdu podľa ktorej domáce násilie a sexuálne zneužívanie predstavujú závažné porušenie ľudských práv, na ktoré musí štát zodpovedajúcim spôsobom reagovať (pozri napr. rozsudok *Opuzproti Turecku* z 9. júna 2009).

2.2.3 Ochrana slobody prejavu osôb oznamujúcich trestné činy sexuálneho zneužívania

Významný je aj prípad *Juppala proti Fínsku* (rozsudok z 2. decembra 2008), v ktorom Súd rozhodol, že došlo k porušeniu slobody prejavu sťažovateľa, ktorý bol odsúdený za ohováranie zaťa T. po tom, ako zobral svojho vnuka k lekárovi podozrievajúc zaťa z násilia voči nemu. Súd poznamenal, že upozornenie na zneužívanie dieťaťa, ktoré bolo *bona fide*, by nemalo byť kvalifikované ako trestný čin. V tomto ohľade pokiaľ ide o protichodné záujmy, ktoré boli v hre, zdôraznil význam, aké má predchádzanie zneužívaniu dieťaťa.

2.2.4 Nízka miera výskytu krivých obvinení v prípade trestných činov sexuálneho zneužívania

Orgány verejnej moci by mali mať pokiaľ ide o oznamovanie podozrení zo sexuálneho zneužívania na zreteli aj skutočnosť, že v kruhoch odborníkov na predmetnú problematiku prevláda konsenzus, že miera výskytu krivých obvinení je pod hranicou 10 percent. Hoyano a Keenan upozorňujú, že prípady takýchto krivých obvinení sú extrémne zriedkavé, a to práve kvôli špecifickým charakteristikám tohto trestného činu. Celý rad súvislostí, ktoré podporujú mlčanie obetí (vrátane pocitov hanby, strachu či lojality obete voči páchatelovi) totiž nielenže robia krivé obvinenia nepravdepodobnými, naopak zvyšujú pravdepodobnosť popierania aj tých zločinov sexuálneho zneužívania, ktoré sa reálne stali.²²³ Viacerí odborníci upozorňujú aj na to, že rozvod môže byť jednak kontextom, v ktorom staršie sexuálne zneužívanie môže byť konečne oznámené – a jednak situáciou, ktorá môže sexuálne zneužívanie podnietiť. Je teda nanajvýš nevhodné, ak sú rodičia, ktorí chcú chrániť dieťa a eliminovať riziko jeho ďalšieho poškodzovania – „systémom“ vnímaní ako zákerní, manipulujúci, paranoidní, hysterickí, či hyperprotektívni.²²⁴

2.2.5 Limity znaleckého dokazovania

Pokiaľ ide o túto problematiku sociálni pracovníci, vyšetrovatelia, prokurátori, ako aj sudcovia, by sa mali oboznámiť zároveň s možnosťami a limitami znaleckého posudzovania v danej oblasti. V praxi sa často objavujú aj zle naformulované otázky kladené znalcom. Za nevhodnú (a pritom veľmi frekventovanú) možno považovať predovšetkým otázku, či dieťa trpí symptómami traumy a otázku, či podozrivý rodič trpí sexuálnou deviáciou. Neprimeranosť prvej otázky spočíva v to, že až 40 percent obetí sexuálneho zneužívania je asymptomatických a ďalších 30 percent obetí vykazuje len málo symptómov. Neprimeranosť druhej otázky vyplýva zo skutočnosti, že výskyt pedofílie u jedincov, ktorí sa dopúšťajú sexuálnej trestnej

²²³ Hoyano, L., Keenan, C.: *Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*. New York: Oxford University Press, USA, 2010, s. 494.

²²⁴ Pozri Karkošková S.: Problematika podozrení/obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí, *Justičná Revue*, 8-9/2014, s. 962.

činnosti na deťoch, je približne 50 percent. Nenájdenie diagnózy sexuálnej deviácie teda nie je dôkazom toho, že daný jedinec sa nedopustil nelegálnych sexuálnych aktivít.²²⁵

---

²²⁵Pozri aj Karkošková S.: Problematika podozrení/obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí, Justičná Revue, 8-9/2014, s. 962 a nasl.

Ludmila Čírtková: Forezně psychologické poznatky k domácímu násilí

1. Diferenciace typů domácího násilí

Intimní terorismus jako klasická varianta domácího násilí

V roce 1974 byl v USA založen první azylový dům pro týrané ženy. (Wallace 2008) Postupně vznikaly další. V azylových útlucích se koncentrovaly případy, které odzátkovaly problém domácího násilí v teorii i praxi. Předkládaly skutečně strastiplné osudy žen po boku jejich manželů. Ženy čelily těžko pochopitelným, opakovaným a dlouhodobým, úmyslným a nebezpečným útokům ze strany svých životních partnerů.

Příklad ilustrující chronické a těžké domácí násilí

Po roce klidného vztahu začaly problémy. První facku dostala za to, že koupila špatné maso. Pak už stačilo cokoliv: že mu vyprala tričko, které si chtěl vzít, že si namalovala příliš výrazně oči, že cinkají talíře, když je utírá, že neumí utišit dítě, které pláče. Ačkoliv se snažila nezavdat partnerovi příčinu, násilné incidenty nedovedla odvrátit. Druhý den se manžel ptal, proč má monokly, dělal, že se vůbec nic nepříhodilo. Opakovaně jí vysvětloval, že stačí, když bude myslet jako on, pak bude jejich manželství v pořádku. Po nástupu manželky do zaměstnání si partner dával pozor, aby nebyla zraněná v obličeji. Po dalším napadení nožem jí zakázal, aby šla s řeznou ranou k lékaři. Násilí se stupňovalo, kopal do ní, když ležela na zemi, přidával škracení. Po jednom takovém incidentu se probrala, až když jí muž sprchoval nad vanou. Poprvé a naposled se omluvil slovy: „Asi jsem to přehnal, promiň.“ Krátce na to jí při útoku na hlavu rozlomil zub, přinutil ji, aby si ho slepila vteřinovým lepidlem. Když chtěla odejít, vyhrožoval jí, že skončí na vozíčku, že jí sebere děti, že jí přejede auto. Kromě toho jí zakazoval kontakt s rodiči, směla chodit jenom do práce. Čas na cestování do zaměstnání byl přesně stanoven, nesměla se opozdit ani přijít dříve. Partner určoval veškerý chod rodiny. K incidentům docházelo i před dětmi. Manželka nakonec skončila v nemocnici s vážným poraněním páteře. Vzhledem k celkovému stavu (nápadně nízká tělesná hmotnost, špatný psychický stav) je vyšetřena i psychiatricky, přičemž dojde k odhalení domácího násilí.

Podobné obrazy domácího násilí líčily i ženy, které se odhodlaly v 70tých a 80tých letech minulého století k útěku do azylových domů. Právě jejich příběhy formovaly první vědecké představy o domácím násilí. To bylo dobově definováno jako chronické a stupňující se fyzické, psychické a eventuálně sexuální násilí muže vůči partnerce. Závažnost (v intenzitě a četnosti) útoků a s tím spojené následky sloužily jako argumenty pro kriminalizaci domácího násilí. V ČR k ní dochází v roce 2004, kdy je do tehdejšího trestního zákona včleněna skutková podstata týrání osoby žijící ve společném obydlí (dnes § 199 trestního zákoníku).

Po dlouhou dobu byly odborné poznatky o domácím násilí navázány právě na tuto podobu. Výzkumné projekty se totiž zaměřovaly právě na skupiny ženských obětí v azylových domech. Tím vznikl stereotyp týrané ženy, která je traumatizována a bezmocná. (Walker 1979) Postupem doby přicházejí však oficiální instituce do kontaktu s oběťmi, které tomuto stereotypu neodpovídají. Souvisí to se zavedením zákonů *na ochranu před domácím násilím*. V nové legislativě, která si klade za cíl včasnou intervenci a také prevenci domácího násilí, je klíčovým prvkem vykázaní a podpora oběti. (v ČR jde o zákon 135/2006 Sb.) V tomto novém právním prostředí se oběti chovají jinak. Obracují se na oficiální instituce, tedy na policii, intervenční centra i na soudy, *dříve a tudíž s „jiným“ domácím násilím*. Zdaleka ne vždy se musí jednat o klasickou podobu těžkého chronického a eskalujícího násilí. Původní stereotyp proto padl, jednoduše obraz

obětí domácího násilí se roztržil. Oficiální instituce se tak mohou setkat s celou plejádou různých typů obětí i domácího násilí. Někdy je pomoc vyhledávána již po prvních lehkých incidentech, u kterých není zřejmé, zda jde spíše o konfliktní soužití nebo již o domácí násilí.

Teorie na tyto skutečnosti zareagovala rychle. Vznikají výzkumy, které usilují o empiricky ověřenou diferenciaci domácího násilí do jeho základních typů, variant či vzorců. (Piispa 2002, Johnson & Leone 2005, Helfferich 2006). Původní klasické domácí násilí představuje dnes pouze jednu z jeho variant. Je srozumitelné, že jde o variantu vykazující nejvyšší společenskou škodlivost. Vzhledem k charakteristikám tento typ domácího násilí vždy naplňuje znaky trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí. V teorii je označován jako *partnerský* či *intimní terorismus* (Piispa 2002, Johnson 2004).

Michael P. Johnson ve své knížce „Typy domácího násilí“ z roku 2008 popisuje intimní terorismus jako vysoce traumatizující vzorec obsahující kontrolování a manipulaci s obětí. Agresor kombinuje fyzické násilí s emocionálním týráním a vynuceným sexem bez intimity. Tento mix představuje úmyslnou taktiku k vytvoření asymetrického vztahu. Motivy násilné osoby nelze hledat v nízké frustrační toleranci, impulzivité či absentujícím sebevědomí. Agresor ani ve fázi incidentu nejedná „pod ztrátou kontroly“, nýbrž za účelem získání či udržení kontroly. Příznačná pro tento typ domácího násilí je skutečnost, že incidenty nesouvisí s konflikty mezi partnery. Konflikty ve smyslu "střetu dvou více méně rovnocenných stran" se ve vzájemném soužití příliš nevyskytují. Týraná partnerka si totiž netroufá oponovat rozhodnutím a příkazům partnera. Jednotlivým incidentům tedy nepředchází hádky či spory mezi partnery. Startéry intimního terorismu bývají rozmanité drobné podněty (viz výše uvedený příklad). Následky intimního terorismu na oběti jsou závažné a komplexní, projevují se v tělesné i psychosociální dimenzi. Jsou označovány jako syndrom týrané osoby či syndrom týraného partnera. Ten představuje tzv. viktimizační syndrom nikoli oficiální diagnostickou jednotku ve smyslu mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10). Přednost zmíněného viktimizačního syndromu spočívá v tom, že brání psychopatologizaci obětí, nevtiskuje jim etiketu psychiatrických případů. Výhodou je rovněž fakt, že odkazuje na příčinu vzniku potíží a připouští určitou variabilitu či rozpětí konkrétních příznaků. U různých obětí může tudíž zahrnovat různé klinické diagnózy (např. posttraumatickou stresovou poruchu, depresivní reakci či úzkostnou neurotickou poruchu), ale také "jen" popisný výčet následků viktimizace, které nespádají pod konkrétní psychopatologické poruchy. (Gomola 2009)

Další vzorce domácího násilí

Devadesátá léta minulého století jsou ve znamení diferenciaci domácího násilí. Johnson a Ferraro v průlomovém článku píše: " Nejslibnějším směrem do budoucna je rozlišování různých typů domácího násilí. Je těžké nalézt praktické otázky, pro jejichž zodpovězení by identifikace jednotlivých variant domácího násilí byla zbytečná. Vývoj efektivních strategií je handicapován právě tím, že neumíme rozlišovat různé vzorce násilí mezi partnery." (Johnson & Ferraro 2000, s. 948) Dnes lze v odborné literatuře nalézt různé pokusy o klasifikaci typů domácího násilí. Na následujících řádkách zmíníme vzorce, které se vyskytují u více autorů. Panuje o nich tedy shoda a jejich výskyt v praxi lze považovat za relativně častý.

Partnerské psychické týrání

Pro tento typ je používán anglický výraz **mental tortment** (MT). Jde o závažné domácí násilí, ve kterém dominuje hrubé psychické týrání. K fyzickému napadení oběti dochází zřídka.

Ilustrativní výňatky z líčení psychicky týrané partnerky

Manžel kontroloval vše, co dělám. Peskoval mne opravdu za malichernosti, třeba že jsem dala něco o centimetr jinak, než to bylo, a hned jsem byla drzá, když jsem mu oponovala. Vyčítal mi, že např. špatně zavírám víčka od krému, od limonády, od kečupu, že se synem chodím mezi lidi ven, že s ním nejsem jen na zahradě. Když jsem chtěla debatovat o něčem, co se mi nelíbí, tak začal vytahovat své argumenty. Říkal, že debatováním ohrožuji naši společnou budoucnost. Nenechal se vůbec přesvědčit. Nakonec jsem se omlouvala, že ta víčka skutečně špatně zavírám, že se polepším a odcházela jsem z několikahodinové debaty úplně psychicky rozložená. Musela jsem několikrát za sebou opakovat: slibuji, že budu milá, poddajná, submisivní, oddaná, věrná, budu se chovat s respektem...

Když manžel našel mé deníky, začal mě vyslyšet. Nesměla jsem jít spát. Řekl mi, že je má ofocená a že je má jako důkaz proti mně, že zde jsou moje myšlenky a pocity. Na základě tohoto mne začal krutě terorizovat. A to tak, že jsem v noci spala, on rozsvítil, stáhl ze mne deku, přidržel mi nos nebo mě polil vodou. Musela jsem chodit spát nahá a nesměla jsem se k němu otočit zády. Neměla jsem už žádné soukromí.

Manžel mne vyhazoval a říkal, že si mám jít, ale bez dětí. Když se dovtíпил toho, že chci skutečně odejít, začal na mne tlačit čím dál víc, že se musím chovat tak, jak on chce, že pokud se tak chovat nebudu, nebude náš vztah nikdy dobrý. Zda si uvědomuji čeho je schopen, že by se mohla stát nějaká tragédie a kam až to já doženu...

Podle něj jsou všichni mimo rodinu cizí a já se s nimi bavím víc než s ním, což je špatné. Proto mi začal dělat naschvály takového rázu, že jsem jela do práce autem. Šla jsem z práce a auto nikde. Musela jsem podrobně referovat, s kým jsem se ten den bavila. Když jsem odmítala, zavolal děti. "Tak máma mi nechce říct pravdu, s kým mluvila, a tak zavoláme policii a těm to bude muset říct". Na to děti reagovaly pláčem a křikem, bály se, že mě odvede policie. Slíbil mi, že navštívíme rodiče, otec měl totiž narozeniny. Když jsem vše připravila a s dětmi si sedla do auta, přišel a řekl, že nikam nepojedeme, protože si to nezasloužím.

Šla jsem do terapie. Manželovi vadilo, že nemá kontrolu nad tím, co tam říkám. Tvrdil, že věci říkám nepravdivě. Výstup z této terapie byl takový, že nám oběma byla doporučena manželská poradna. Do manželské porady jsme nešli, byl proti tomu.

Když jsem si nechtěla dát na krk obojek pro psa, on mne začal rvát za vlasy, ale tak, že jsem si myslela, že mne skalpuje, začal mi mlátit hlavou o roh postele. Řekl, že nikomu nic říkat nebudu a lámal mi ruce, ležel na mě...

Popisovaný vzorec se blíží intimnímu terorismu (IT) svou dlouhodobostí a tendencí k eskalaci. Jediný rozdíl spočívá v tom, že násilná osoba nepoužívá fyzické násilí, respektive se k němu uchyluje zřídka kdy. Psychologickou podstatou je opět uplatňování moci vyplývající z představ a víry tyрана, že asymetrický

vztah mezi partnery je ideální pro společné soužití. Případy mentálního týraní (MT) spadají do kriminalizovatelných podob domácího násilí podle § 199 trestního zákoníku. Empirické výzkumy domácího násilí naznačují, že psychické týraní v partnerském vztahu je spíše doménou žen. (viz např. Buriánek & Kuchař 2006) Zřejmě to však platí pro lehčí podoby zahrnující epizodické intervaly psychického násilí bez eskalačního potenciálu, které jsou proloženy dlouhou fází klidu. V případech, které lze označit za mentální týraní, se totiž ocitají v roli obviněných především muži.

Dysforické domácí násilí

Jde o specifickou variantu, která je odvozena od osobnostního typu násilné osoby. Pro zařazení do této podskupiny není tedy určující pouze popis projevů násilí, jak tomu bylo u IT či MT. Kromě toho se více přihlíží k osobnosti násilníka. Zatímco u IT či MT se předpokládá, že klíčovým motivem násilné osoby je uplatňování moci a kontroly, u dysforického domácího násilí tkví hlavní problém v závislé (dependentní) osobnosti tyрана. (Dre3ing & Gass 2009) Ten trpí stálými obavami, že by mohl být opuštěn. Tomu se snaží zabránit excesivní kontrolou a porušováním hranic ve vztahu. Zcela rozruší dynamiku mezi distancí a intimitou, která panuje u běžných párů. Na ztrátu možnosti sebeurčování reaguje kontrolovaná a týraná partnerka (ve většině případů jsou obětí tohoto typu domácího násilí skutečně ženy) pokusy o narovnání vztahu. V těchto konfliktních situacích se frustrovaný závislý partner emocionálně vybudí, pak se uchyluje k prudké fyzické agresi. V odborné literatuře je tato varianta označována jako Dysphoric-Borderline-Violence. (Johnson & Ferraro 2000)

Ilustrativní výňatky k typu dysforické domácí násilí.

Hned po svatbě mě začal omezovat tím, že jsem nikam nesměla bez něj chodit. Do práce jsme jezdili spolu. Pořád mi telefonoval, zda tam jsem. Občas mi nečekaně přijel naproti. Mimo zaměstnání mě všude doprovázel, nechtěl, abych sama jezdila za rodiči. Nechtěl, abych se stýkala s kamarádkami. Řekl, že jedině v případě, že by tam jel se mnou. Volal mi několikrát denně, pomalu každé dvě hodiny, domů, zda tam jsem. Občas mi dělal nečekané přepadovky. Nikam jsem chodit nesměla, protože mi to zakázal. Když jsem šla např. na kontrolu s dětmi, dělal přepadovky i v čekárně lékaře. Manžel to své jednání odůvodňoval tím, že se bojím, aby se nám něco nestalo. Když se v mém okolí pohyboval nějaký muž, hned se mě ptal, jestli to není můj milenec. Někdy se ptal i několikrát za sebou, musela jsem přísahat i na smrt svých dětí. Když jsem byla po druhém porodu v šestinedělí, chtěl jet za svými rodiči. Já jsem byla unavená a nechtěla jsem tam jet a tehdy mě poprvé napadl. Třísknul se mnou o lednici, až jsem měla obrovské modřiny. Ten útok byl tak brutální, až jsem se ho začala bát. Vyřešila jsem to tím, že jsem začala se vším souhlasit. Pro své povahové nápadnosti musel manžel odejít ze zaměstnání. Tím se jeho chování ještě zhoršilo. Stopoval mě, jak dlouho mi trvá cesta (tj. se synem do školky). Cesta trvala 12 minut. Když jsem přišla dřív, myslel si, že jsem s někým jela autem, když později, že jsem s někým někam zašla či se bavila. Byla jsem ve stresu, když jsem třeba čekala na semaforu. Nejhorší je, že chce sex denně, ne proto, že by to potřeboval, on chce, abych se unavila a neměla chuť dělat to s někým jiným. Sex musí trvat minimálně 20 minut, kouká při tom na budík. Manžel mi zakázal se líčit, nesmím si holiť nohy a v podpaží, ke kadeřnici smím, jen když mi to dovolí. Hlavu si smím mýt jen v pátek. Nesmím vynášet smetí, když je na toaletě, protože by mne nemohl sledovat z okna. Koupat se musíme spolu. Když se mu zdá, že jsem dlouho pod sprchou, nadává mi, že smívám pach milence. I na toaletě si musím nechat otevřené dveře. Když jsem minulý týden v supermarketu kousek poodjela s vozíkem,

strašně mě seřval, že jsem jeho manželka a musím stát přímo u něj. Když jsem jeho žena, tak musím dělat, co mi přikáže, a nemám právo na svůj názor. Vyžadoval, aby všichni viděli, že je to u nás v pořádku. Denně mě vyzvedával po práci, musela jsem k němu přiběhnout a dát mu pusu. Pak mu to nestačilo, vyžadoval, abych radostně popoběhla a dala mu pusu...

Dysforické domácí násilí se co do jevových stránek blíží typu MT (viz popisovaný případ). Při vyšší úrovni frustrace závislého partnera způsobené různými rizikovými faktory (ztráta zaměstnání, dekompenzace narušené osobnosti, pokusy týrané partnerky o vyvázání ze vztahu) může sklouznout i do podoby IT. Vyčlenění dysforického domácího násilí jako samostatného typu má praktický význam. Umožňuje totiž včas postihnout nebezpečný profil partnera, u kterého je zvýšená pravděpodobnost likvidační agrese vůči odcházející partnerce eventuálně i společným dětem. Sankce v podobě vykázání či trestního stíhání vedeného na svobodě nemusí představovat spolehlivou ochranu potenciálních obětí. Terapeutická podpora násilníka je vhodná.

Situační párové násilí

V literatuře se nejčastěji používá anglický pojem "common couple violence" čili obecné párové násilí, zkráceně CCV. Jde o takové projevy násilí, které jsou navázány na vyhocení konfliktů mezi partnery. To znamená, že hnacím motorem není získání *generální vztahové kontroly (moci)* nad tím druhým, nýbrž zajištění krátkodobé kontroly spojené s řešeným problémem. Michael P. Johnson, který popsal a zavedl tento typ, poznamenává, že jde o nejčastější variantu násilí mezi partnery, která patří do běžného obrazu intimního soužití. (Johnson & Ferraro 2000) Občas jde totiž v každém páru o uplatnění moci a převahy ve vazbě na konkrétní řešený problém. CCV spolkne celých 80 % výskytu partnerského násilí, zbývajících 20 % připadá na případy IT, MT a dysforické domácí násilí. Dále M. P. Johnson konstatuje, že CCV je celkem rovnoměrně rozloženo mezi ženy a muže v pozici občasných násilných osob (56% agresorů tvoří muži, 46% tvoří agresivní ženy). Pro CCV je charakteristické, že četnost incidentů není velká, jsou mezi nimi dlouhé klidové fáze a *nedochází* k eskalaci násilí. Je zřejmé, že by pává do této kategorie mohly spadat varianty označované jinými autory (Piispa 2002) jako

- krátká historie domácího násilí (cyklus domácího násilí se zopakoval jen několikrát, pak dojde k vymizení incidentů, partneri obvykle pokračují ve vztahu)
- epizoda v minulosti.

Johnson a jeho spolupracovníci do této skupiny však zahrnují i případy, ve kterých si partneri střídají postupem doby role oběti a agresora. To znamená, že první cykly incidentů pro svou mírnost a krátkodobost (a jistě i jiné faktory) nevzbuzují strach u oběti a nevedou tudíž k instalaci trvalé a hluboké vztahové nerovnováhy. Sečteno a podtrženo - tento vzorec naprosto vybočuje z původních představ a definic domácího násilí, neboť se vytrácí jeho klíčové znaky, jako je strach a naučená bezmoc, nápadně asymetrický vztah mezi partnery a typický kruhový cyklus násilí.

Další varianty domácího násilí

Zmíním dva problémy, kterým se věnuje současný výzkum a to:

- **separační násilí a**
- **nátlakové kontrolující násilí.**

Pojem separační násilí označuje obecně agresi mezi partnery v době jejich rozchodu či rozvodu. V podstatě jde o konfliktní a „divoké“ ukončování intimních vztahů. Zásadní rozdíl však spočívá v tom, zda končící vztah byl již v době trvání zatížený nějakou podobou domácího násilí anebo byl běžný, nenápadný, tj. domácí násilí v jakékoliv variantě se v něm nevyskytovalo. Pro takovou konstelaci (tj. bez předcházejícího týrání či agresivních incidentů) prosazují teoretikové pojem *separací podnícené násilí*. Separací podnícené násilí má svou vlastní dynamiku, probíhá jako konfrontace dvou konfliktních stran a obvykle utichá po rozvodu. K účinným nástrojům řešení patří např. i mediace mezi rozvádějícími se manželi. (Tanha 2009) Z praktických důvodů je důležité od něj odlišit **separační násilí**, které je **pokračováním** předcházejícího domácího násilí. Takové separační násilí vykazuje zcela jinou dynamiku i nebezpečnost. Právě v případech obecného (situačního) párového násilí dochází v době separace k **eskalaci** násilných incidentů. U případů intimního terorizování a u nátlakového kontrolujícího násilí hrozí dokonce, že separační násilí může přejít k likvidačním útokům na odcházející oběť. Z pohledu policie je tedy jemnější posuzování separačního násilí potřebné např. pro vyhodnocení, zda vykazovat anebo poskytnout oběti krátkodobou ochranu.

Nátlakové kontrolující násilí (*coercive controlling violence*) představuje poslední novinku v teorii domácího násilí. (např. Stark 2007, Kelly & Johnson 2008). Jde vlastně o variantu psychického týrání, pro kterou je typický *permanentní deprimující nátlak a z normy vybočující kontrola vůči oběti*. Mizí tedy klasický cyklus, tj. střídání fází: incident – usmiřování- klid/postupné narůstání napětí. Místo něj lze ve vztahu zaregistrovat průběžně projevy jako: zastrašování, emocionální zneužívání, izolování, upírání potřeb, devalvování, očeňování a obviňování, prosazování vlastních privilegií, ekonomické zneužívání, nátlak a vyhrožování. Tyto projevy vedou k instalaci *zjevné vztahové asymetrie*, tzn., že slabšímu partnerovi vnutí násilná osoba pozici zcela podřízené a sloužící loutky, která ve všem (včetně intimity) musí žádat o souhlas. Nenásilné techniky bývají efektivní i bez použití fyzického násilí. U tohoto typu domácího násilí se obvykle setkáváme s jedním či dvěma fyzickými incidenty v raných fázích vztahu. Ty budoucí oběť tak emocionálně zaskočí a zpracují, že později „stačí“ vyhrožování, zastrašování a jiné nefyzické nátlakové postupy. Podle E. Starka (2007) je oběť oloupena o svou svobodu a sebeurčování. Hlavní psychologickými efekty této podoby domácího násilí jsou strach a obavy z tyрана, ztráta sebedůvěry a pocitu vlastní hodnoty, depresivita a v závažných případech i posttrauma. Oběť lze doslova připodobnit uvařené žábě, jejíž plaché a podrobné chování vůči partnerovi se jeví jako sotva srozumitelné, zvláště když je schopná se prosadit v jiných oblastech, např. v pracovním životě.

Tabulka: Přehled rozlišovaných typů domácího násilí

1. Závažné (kriminalizovatelné) vzorce DN podle § 199 tr. zákoníku

NÁZEV	TYPICKÉ ZNAKY	DALŠÍ CHARAKTERISTIKY
-------	---------------	-----------------------

<p>Intimní terorizování</p> <p>Klasická původní varianta DN</p>	<ul style="list-style-type: none"> • cyklus DN (tj. dlouhodobé a opakující se incidenty) • vztahová asymetrie • převažuje fyzické násilí • eskalace • uplatňování kontroly a moci 	<p>V 97% případů jsou pachateli muži, ve 3% případů jsou pachatelkami ženy.</p> <p>U oběti vzniká syndrom týrané osoby.</p> <p>Startéry incidentů jsou malichernosti.</p>
<p>Psychické DN</p> <p>(mental tortment)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • cyklus DN (tj. opakující se incidenty) • vztahová asymetrie • převažuje psychické násilí • uplatňování kontroly a moci 	<p>Závažné podoby psychického týrání výrazně omezující kvalitu života oběti. Oběť je zbavena spolurozhodování o chodu rodiny i o svém sebeurčování.</p> <p>U oběti může vzniknout syndrom týrané osoby.</p> <p>Fyzické násilí řídké, nevede obvykle k závažnějšímu zranění oběti.</p>
<p>Dysforické DN</p>	<ul style="list-style-type: none"> • cyklus DN (tj. opakující se incidenty) • vztahová asymetrie • převažuje psychické násilí • uplatňování kontroly a moci • žárlivost 	<p>Tyran vykazuje znaky DEPENDENTNÍ OSOBNOSTI.</p> <p>Nápadná je snaha mít partnera jen pro sebe, excesivně kontrolovat jeho pohyb a kontakty, dostat jej do sociální izolace.</p> <p>Frustrace u tyrana uvozuje násilné incidenty.</p> <p>U oběti může vzniknout syndrom týraného partnera.</p>

2. Další vzorce DN

<p>Psychické DN v podobě trvalé nátlakové kontroly</p>	<ul style="list-style-type: none"> • permanentní z normy vybočující (excesivní) nátlak a kontrolování partnera/ky 	<p>Varianta psychického DN, ve které je cyklus (tj. střídání klidu a incidentů) nahrazeno permanentním a z normy</p>
---	--	--

<p>(coercive controlling violence – zkratka CC)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • vztahová asymetrie • výjimečně fyzické násilí jako reakce na „vzdorování“ utlačovaného partnera • uplatňování moci a kontroly 	<p>vybočujícím tlakem, decimováním a kontrolou slabšího partnera.</p> <p>Eventuální trestnost této varianty záleží na konkrétních okolnostech případu.</p> <p>Syndrom týrané osoby se projevuje typicky, tj. neschopností oběti řešit partnerský vztah.</p>
<p>Situační párové násilí (též obecné párové násilí)</p> <p>Common couple violence CCV</p>	<ul style="list-style-type: none"> • cyklus DN s přítomností relativně dlouhých fází klidu • dominuje lehčí fyzické násilí • startéry incidentů jsou konfliktní situace • vztahová asymetrie kolísá v čase a i v intenzitě anebo není ve vztahu přítomna vůbec („každý chvilku tahá pilku“) 	<p>Ze strany násilné osoby chybí trvalé uplatňování moci a kontroly. Cyklus DN může být „protáhlý“, tj. výskyt násilí je epizodický.</p> <p>V horkých fázích soužití může vznikat vztahová asymetrie a částečný (parciální) obraz syndromu týrané osoby.</p> <p>Intervence např. v podobě vykázaní se jeví jako efektivní opatření.</p>

Z dnešního pohledu nelze domácí násilí vnímat jako jednobarevný jev. Nemá smysl mluvit o domácím násilí, jestliže současně neřekneme, o jaký typ se jedná. Byly představeny relativně časté a typické vzorce domácího násilí. V odborné literatuře „kolují“ i další vzácnější podoby domácího násilí. Je třeba také zdůraznit, že případy domácího násilí představují živé příběhy, které se v čase různě vyvíjejí. Mohou se tudíž i přelévat z jedné podoby do druhé. Diferenciace domácího násilí není ryze teoretickou záležitostí. Utřídění domácího násilí do přesněji vymezených typů sleduje praktické cíle. V první řadě jde o efektivní řešení živých případů, tj. o nalezení vhodných strategií intervence. V centru zájmu odborníků je momentálně problematika psychického domácího násilí. Zejména "objev" permanentní nátlakové kontroly bez výraznějšího fyzického násilí vůči oběti poutá pozornost. Diskuse se vedou jak ohledně právního posouzení této varianty, tak ohledně jasných deskriptorů (tj. identifikačních znaků) pro tzv. duševní násilí.

Ilustrace

Po rozvodu zůstali bývalí partneři ve společném rodinném domě. Ex-manžel se snažil „osladiť“ rozvod“ své bývalé ženě soustavným šikanováním a terorizováním. Před civilní soud se tak dostal případ domácího násilí ve formě psychického nátlaku (tj. duševní násilí ve smyslu § 751 zákona č. 89/2012 Sb.), kdy se navrhovatelka domáhala vydání rozhodnutí, na jehož základě by byl odpůrce vyloučen ze společného bydlení, a to právě kvůli pro navrhovatelku nesnesitelnému soužití z důvodu duševního násilí vůči její osobě ze strany odpůrce. Navrhovatelka rovněž pro soud uvedla, že na základě jednání odpůrce, které v návrhu popisuje (posměšné řeči, výsměch její snaze o udržení bydlení, nestarání se o společné věci, konzumace jídla navrhovatelky a jejich dětí, úmyslné zamezení možnosti parkování v garáži v zimních měsících, shazování její osoby před dětmi...), které je dlouhodobé a opakované, musela vyhledat odbornou lékařskou pomoc. Psychiatr pak soudu uvedl, že je v jeho péči pro úzkostně depresivní poruchu.

Je nepochybné, že systematické šikanování a terorizování může oběti způsobit řadu psychických potíží včetně úzkostně depresivní poruchy. Pro právní posouzení duševního násilí však nemusí být následky a dopady na oběť vždy tím nejpádňějším argumentem. Důležité je vyhodnocení intenzity či míry duševního násilí. V tomto případě bylo možné dokázat, že navrhovatelka zcela ztratila možnost kontroly (a volby) v životních aktivitách, neboť jenom reagovala a hasila následky zlomyslných schválností způsobených odpůrcem. Nakonec ji odpůrce bránil žít běžný denní rytmus (dovzít děti na trénink, dát jim večeři atp.) a tak zásadně snížil kvalitu života u ní i u dětí. Z toho je zřejmé, že učinil společné soužití záměrně nesnesitelným.

2. Současné trendy: interaktivní přístupy k domácímu násilí

Interaktivní přístup představuje celkem logické vyústění výzkumů domácího násilí. Lenore E. Walker, průkopnice v bádání o domácím násilí a zakladatelka Institutu domácího násilí, měla na mušce především závažné a nejtěžší varianty týrání v partnerských vztazích. To se odrazilo i v její první publikaci z roku 1979, ve které se zabývala týranými ženami. Téma získalo z mnoha oprávněných důvodů značnou pozornost. Lavina výzkumů v následujících letech však přinesla podrobnější a diferencovanější pohledy na problematiku soužití mužů a žen v intimních vztazích. Vedle týrání popisují badatelé i psychologicky komplikovanější varianty partnerského násilí. Pro některé z nich je příznačné, že na konfliktním vztahu se podílí oba partneři. Pro jiné zase, že oběť zcela *bezděčně* přispívá k upevnění či opakování násilných epizod v soužití s *problematickým* partnerem.

Hlavní poučení z více než 40letých výzkumů lze shrnout do tvrzení, že důležité je odlišovat *týrání* (tj. intimní terorizování či nátlakové kontrolující násilí) od jiných podob násilí v partnerském soužití. Původní výchozí pozice, že „každé domácí násilí je vždy také týrání“ a tím i trestný čin, se ukázala jako neudržitelná. K diferenciaci a správné diagnóze násilí lze dospět na základě *analýzy vývoje vztahu mezi partnery na časové ose*. Taková analýza zahrnuje *chování obou partnerů*.

Janet Johnston a Linda Campbell (1993) zpracovaly dvě studie, ve kterých zkoumaly páry ve fázi konfliktních rozvodů a probíhajících sporů o svěřením dítěte do péče. Měly k dispozici celkem 140 rodičů. Z historie jejich kolabujících manželství odvodily autorky 4 základní typy: týrání ženy partnerem (battering by males), interaktivní násilí kontrolované mužem (male-controlled interactive violence), násilí iniciované

ženou (female-initiated violence) a separační či porozvodové násilí. Vedle týrání partnerky tedy badatelky opět potvrdily i výskyt smíšeného násilí v páru.

Jak popsaly **násilí iniciované ženou a interaktivní násilí kontrolované mužem**? V případě „female-initiated violence“ spatřují badatelky startéry konfliktů ve vnitřní tenzi ženy, která je nespokojena s tím, jak jí či rodinu (ne)dokáže partner zabezpečit. Žena mu vyčítá pasivitu či neschopnost, často ho peskuje, může po něm házet i předměty atp. Svými projevy agrese chce partnera vyprovokovat k aktivitě dle svých představ. Varianta „male-controlled interactive violence“ začíná u střetů a hádek, které vedou ke vzájemnému napadání mezi partnery. V nich se ovšem prosadí fyzicky silnější muž a násilím si vynutí svoji vůli. Tento scénář se v průběhu soužití opakuje. V takovém konfliktním vztahu je tedy přítomno *opakující se násilí*, ovšem chybí v něm *týrání*

K podstatě vzájemného násilí v páru patří, že je navázáno na konfliktní situace a vyhocené interakce. Oba partneři mohou sáhnout k násilí, aby prosadili své *cíle či zájmy*, o které v daném střetu s partnerem právě jde. Naopak u týrání jde o svévolné, záměrné a systematické uplatňování moci a kontroly, které vyplývá hlavně z *povahy* násilné osoby. Proto je také týrání popisováno jako *charakterologické* násilí vykazující klasickou dynamiku emocionálního zneužívání. (Friend et al. 2011) Zásadní rozdíl mezi situačním a „charakterologickým“ domácím násilím spočívá tedy ve startérech a v motivaci k použití násilí.

Zhruba od přelomu století silněji zaznívají hlasy *o nutnosti zkoumat oba partnery a také dynamiku vývoje jejich vztahu, jestliže chceme pochopit a správně vyhodnotit momentální stav* (obraz), se kterým je konfrontována justice, sociální služby či intervenční centra. Interaktivní, dynamický přístup je spojen i se změnou terminologie. Opouští výraz „domácí násilí“ a místo toho razí pojem „**intimate partner violence**“ (dále jen IPV), což lze do češtiny snad nejlépe přeložit jako „násilí v intimním partnerském vztahu“. Už samotná změna názvosloví signalizuje, že pod nově prosazovaný pojem jsou zahrnovány různé podoby násilí mezi intimními partnery, nejen jednostranné týrání. (Friend & Bradley & Thatcher & Gottman 2011, Kelly & Johnson 2008, Kuijpers & van der Kaap & Lodewijks 2011)

Snad největší novinku ve zkoumání IPV představují současné studie, které se zaměřují na probádání rizikových faktorů u obětí, které zvyšují pravděpodobnost rozvoje domácího násilí v daném partnerském vztahu. Tím se otevřel prostor pro dříve odmítaný a zpochybňovaný dyadický respektive interaktivní přístup k domácímu násilí.

Rizikové faktory jsou vnímány jako okolnosti, které obvykle sehrávají důležitou roli při hledání příčin domácího násilí. Zajímavé je, že stejné rizikové faktory mohou platit jak pro oběti, tak pro pachatele. Následující výčet zmiňuje okolnosti, které mohou vést k roli oběti (tj. k viktimizaci) stejně tak jako k roli pachatele, tj. k násilnickému chování. Mezi takové faktory individuálního rázu se například řadí:

- nízké sebevědomí či pocit nízké vlastní hodnoty
- deprese
- hostilita a vztek
- zážitky zneužívání či týrání z dětství
- sociální izolace

- emocionální závislost a pocity nejistoty
- víra ve striktní genderové role
- dopouštění se psychického násilí
- přísná disciplína v dětství
- rysy hraniční osobnosti.

Domácí násilí se odehrává ve vztahu a tak je zcela evidentní, že na konkrétní dynamiku vztahu včetně projevů násilí má vliv chování obou aktérů, tj. násilné i ohrožené osoby. Předmětem současných teoretických úvah i výzkumů je otázka, jaký vliv má oběť na *pokračování* násilí ve vztahu. Jinak řečeno jde o zásadní otázku, zda ohrožená osoba může *bezděčně* přispívat k opakování či pokračování násilných incidentů ze strany partnera, tím že reaguje „nekompetentně“ na první projevy násilí. Je třeba zdůraznit, že takové výzkumy nezpochybňují typologický přístup. V centru zájmu je pouze otázka reviktimizace. Jak ovlivňují charakteristiky a chování oběti další vývoj vztahu? Předpokládá se, že takto zaměřené studie by mohly ovlivnit strategie intervence. Z lepších terapeutických programů by mohly profitovat právě oběti, neboť by se naučily více kontrolovat svůj partnerský život.

Samotné téma, jaký vliv má oběť na opakování násilí ve vztahu, otevřel tým soustředěný kolem badatelky E. B. Foa. Článek tohoto týmu (Foa & Cascardi & Zoellner & Feeny 2000) patří mezi top 10 nejcitovanějších příspěvků v oboru. Foa a její spolupracovníci předpokládají, že násilí partnera vyvolává „psychické potíže“ u ohrožené osoby. U znejistěného a stresovaného partnera/ky pak vzrůstá riziko reviktimizace, neboť dochází k poklesu schopností dobře zvládat partnerské soužití.

Aktuální výzkumy (Kuijpers & van der Knaap & Winkel 2011, Kuijpers & van der Knaap & Lodewijks 2011) naznačují, že vliv oběti na pokračování či ukončení násilných incidentů se uplatňuje u typu konfliktního soužití. Zmíněné holandské výzkumnice tvrdí, že typické konfliktní soužití zahrnuje emocionálně frustrovaného muže a ženu s odmítavým stylem vazby. Jednoduše řečeno: muž se cítí nespokojen ve svých potřebách a představách o intimním soužití, reaguje agresí, což u ženy vede k opětovnému odmítavému chování. Vyhýbá se jeho blízkosti, ztrácí o něj zájem. Agrese muže vůči odmítavé partnerce je tak vlastně dysfunkčním pokusem o upevnění partnerského vztahu.

V platnosti zůstává poznatek, že vzorce spadající pod týrání či závažné domácí násilí se vyznačují *jednostranností násilí*. V těchto případech oběť nemá prakticky šanci se podílet na vytváření podoby vztahu, ať už jde o jeho udržení či ukončování. Nemá možnost s partnerem vyjednávat, neboť ten o to nemá ani zájem. Místo toho nastupuje šikanování či terorizování, tak jak o něm mluvil M. Johnson v roce 1995.

Mnozí badatelé (Johnson & Ferraro 2000, Stark 2007, Füllgrabe 2011) zdůraznili fakt, že postupem doby může u týrání fyzických útoků ubývat, neboť kontrolujícímu partnerovi stačí dva tři násilné incidenty k tomu, aby získal na druhou osobou moc. Pak už převládá „jen“ psychické terorizování. Oběť je poslušná, trápí se, cítí se bezmocná a netroufne si usilovat o narovnání vztahu. Tato vývojová dynamika vztahu je typická pro vzorec soužití, který E. Stark (2007) pojmenoval jako nátlaková kontrola (coercive control). Pro posuzovatele z vnějšku se pak chování oběti jeví jako kontralogické i kontraintuitivní a právě viktimologické expertízy mají soudům vysvětlit, proč se oběť nechá tak zesměšňovat a šikanovat, když není vystavena

fyzickým útokům. Vulnerabilita oběti domácího násilí může být daná například nízkým věkem, absencí sociální podpory, předcházející viktimizací, psychickými či jinými handicapy atp. (Dutton 2002)

S jednostranným šikanováním se typicky setkáváme také u *separačního násilí* v případech konfliktních rozvodů. Zhrzený ex-partner sám iniciuje (připravuje a realizuje) drobné či větší události, kterými cíleně poškozují kvalitu života oběti. Kontroluje život oběti např. tím, že jí propíchne pneumatiky u vozidla, zlikviduje kosmetické prostředky či léky, podá oznámení na úřady atd. Oběť tak ztrácí normální kontrolu nad svým životem, neboť neumí ovlivnit ani čas či dobu, kdy se setká s inscenovanými problémy. Podstatnou náplň jejího denního času pak tvoří pokusy o zvládnutí důsledků „nepříjemných překvapení“, které bývalý partner připravil. Šikanovaný partner netuší, kdy a co druhý partner vyvede. Výsledkem je permanentní vnitřní napětí se všemi psychosomatickými důsledky (deprese, úzkosti, atd.). Možnosti vlivu oběti na zastavení násilí jsou v těchto případech omezené.

Jak převést výzkumné poznatky o IPV do praxe? To je zatím otevřená otázka.

Typologie IPV jsou pro právní či sociálně právní praxi zatím málo přehledné, často spolu přístupy různých autorů ani neladí. A především chybí jednoduché a dostupné diagnostické nástroje či manuály pro diagnostikování typu IPV. Navíc i samotní badatelé upozorňují na některé komplikace při aplikaci výzkumných poznatků do praxe:

- v živých případech se nemusí vždy jednat o diskrétní typ IPV,
- v rámci různých typů např. u separačního násilí se můžeme setkat s různou intenzitou agresivních projevů,
- vždy existuje riziko chybného posouzení konkrétního případu atd.

Tváří v tvář těmto rizikům proto někteří experti prosazují názor, že v praxi je třeba vždy vycházet z předpokladu o týrání partnera/ky, dokud se neprokáže jiná skutečnost. Argumentují tím, že podceňování závažnosti IPV v živém případě může ohrozit zdraví a život oběti. Objevují se dokonce i autoři, kteří kritizují interaktivní přístup a jeho typologie s tím, že bagatelizují týrání žen. Clare Dalton (1999) v rámci kritiky typologie IPV klade například otázku: jak časté a závažné má být tedy fyzické a psychické násilí, abychom ho mohli označit za týrání? Objevují se i názory, že typologie IPV nahrávají advokátům násilných mužů, kteří se pak před soudem snaží obhajovat tím, že v jejich případě se nejedná o týrání nýbrž o konfliktní soužití či dokonce ženou opakovaně vyprovokované násilí.

Bez ohledu na zmíněné teoretické a ideologické konfrontace je pro praxi užitečné akceptovat poznatek, že domácí násilí (či IPV) je rozvrstvený jev a není vhodné strkat všechny případy do jednoho pytle. Posouzení konkrétního partnerského soužití vyžaduje analyzovat vývoj vztahu a chování obou partnerů v průběhu času. Takovému časovému snímku se říká „**kalendář IPV**“. Ten může odhalit, že pár prošel v průběhu soužití různými typy IPV, např. od konfliktního soužití k týrání. (Capaldi & Kim 2007) Pracovníci intervenčních center stejně jako další odborníci by při posuzování konkrétního případu měli vyhodnotit následující hlediska:

- situační versus charakterologické násilí,

- epizodické versus kontinuální (chronické) násilí
- nízká či vysoká intenzita násilí
- pokusy o řešení ze strany ohrožené osoby
- chování násilné osoby po incidentech
- startéry či spouštěče incidentů (konflikt versus uplatňování moci a kontroly).

Kalendář IPV má mapovat časovou linii vývoje partnerského vztahu. To znamená, že začíná fází seznámení se a dvoření. Konkretizace dalších fází závisí na dynamice ve vývoji vztahu. Dalším uzlovým bodem bývá obvykle fáze vzniku prvních konfliktů, incidentů či instalování kontroly nad ohroženou osobou. V každém případě u závažných podob domácího násilí by měl kalendář IPV zachytit, kdy a jak vzniká částečná či úplná vztahová asymetrie.

3. Posuzování týrání v partnerských vztazích

Z právního hlediska zahrnuje týrání tzv. trýznivé útrapy, které tyran způsobuje svým úmyslným chováním oběti. Obecně platí, že trýznit může pachatel svou obětí fyzicky, ale také psychickým či sexuálním násilím nebo zanedbáváním. Obecně platí rovněž, že týrání vede u oběti k patřičným prožitkům. Týraná osoba prochází tzv. fází percepce, ve které cítí nejdříve bolest a emocionální zmatek (stud, vztek, výčitky, ponížení). Postupně se přidává strach a např. problémy se spánkem, záchvaty pláče, stavy emocionálního otupění střídající stavy předráždění, klesá důvěra v lidi atp. Nakonec se týraná osoba propracuje k pocitu, že je obětí.

Procesy percepce jsou převážně pocitové a intuitivní, ovšem ve většině případů korespondují s objektivní realitou. Jednoduše řečeno, jedinec vnímá svou situaci útrpně, tj. strádá a projevuje příznačné následky na těle a hlavně na duši. Lze si představit i lehčí či hraniční případy týrání, kdy z různých důvodů probíhají pochody percepce u oběti komplikovaně, např. kvůli důvěrnému vztahu k tyranovi. Pak oběť váhá s interpretací útrap, které zažívá, neumí jim přisoudit jasný význam, bagatelizuje je třeba tím, že jde o zvláštní projevy lásky. U domácího násilí se však můžeme setkat i s opačnou variantou. Jeden z partnerů pociťuje konflikty a hádky probíhající v intimním soužití natolik intenzivně, že je v pochodech percepce označí jako týrání. Rozhodne se proto v dobré víře podat trestní oznámení, ačkoliv ve skutečnosti o týrání nejde.

V nejednoznačných případech, kdy je vhodné detailně objasnit průběh intimního partnerského vztahu a odborně analyzovat poruchy, které se v něm objevily, bývají přizváni soudní znalci. Znalec psycholog se nevyjadřuje k právním otázkám, nicméně poskytuje orgánům činným v trestním řízení důležité informace pro jejich řešení. K tomu uvádím následující ilustrativní kasuistiku.

Znalec psycholog byl přizván k posouzení soužití konkrétního manželského páru s tím, že měl odpovědět na otázku, zda jde o konfliktní soužití anebo o domácí násilí. Následně bylo třeba učit, o jaký typ domácího násilí se dle současného stavu poznání (teorie) jedná. Soud požadoval, aby znalec vyslechl v hlavním líčení poškozenou. K přípravě výsledku byl dán k dispozici celý trestní spis. Toto **atypické zadání** bylo reakcí na vývoj případu. První znalec, který byl přizván k objasnění psychologických skutečností, totiž dospěl k závěru, že jde o konfliktní, kalamitní soužití manželů, nikoliv však o domácí násilí. Protože soud o

tomto závěru pochyboval, žádal další znalecký posudek. Je třeba zdůraznit, že v posuzované kauze bylo prokázáno, že mezi manželi docházelo dlouhodobě a opakovaně k zjevnému středně závažnému fyzickému násilí, což dokládaly i lékařské zprávy. V daném okamžiku byly tedy prokázány pouze některé znaky svědčící pro domácí násilí (výskyt násilí, opakovanost, dlouhodobost). Tyto znaky se však současně mohou vyskytovat i v tzv. *konfliktních vztazích typu common couple violence*. Klíčové, definiční znaky závažného domácího násilí ve smyslu *týrání*, však zatím nebyly předmětem posuzování v psychologickém znaleckém posudku. K **diferenciálně diagnostickým znakům** v tomto ohledu dle teorie domácího násilí patří zejména:

- přítomnost výrazné vztahové asymetrie
- jednoznačné a trvající rozdělení rolí na pachatele/agresora a oběť
- umístění startérů násilných incidentů na ose „konflikt versus kontrola, moc“.

Právě na projasnění těchto okolností se zaměřil ve svém výslechu poškozené v hlavním líčení přizvaný znalec. Po vyhodnocení výpovědi poškozené a forenzně psychologické analýze spisu mohl znalec formulovat závěr, že původně konfliktní soužití manželů (vzájemné střetávání dvou více méně rovnocenných stran) se vlivem dalších okolností změnilo na asymetrický vztah s jasným a neměnným rozdělením rolí. Násilné incidenty byly přitom uvozeny nikoli konfliktní situací mezi partnery, nýbrž bagatelními startéry (příliš horký čaj, dlouho schnoucí prádlo, na šikmo položený ovládač k TV atp.), což dokládá motiv moci a kontroly příznačný pro tzv. *charakterologické domácí násilí* neboli týrání. Znalec ve svém posudku podrobně charakterizoval fáze manželského soužití a dospěl k závěru, že poslední fázi soužití lze charakterizovat jako domácí násilí typu týrání (v teorii jde o tzv. intimní terorizování).

Forenzně psychologická vodítka k posuzování týrání

V první řadě je třeba konstatovat, že posouzení dynamiky vývoje a kvality vztahu mezi údajným *pachatelem a jeho obětí* představuje zatím **atypické zadání**. Klasické psychodiagnostické metody neskýtají dostačující oporu pro jeho řešení. V tomto ohledu platí, že znalecký posudek představuje svým způsobem *vědeckou forenzně psychologickou studii*. (Greuel 2004) K zodpovězení zadané otázky je totiž nezbytné pracovat se současným stavem relevantního poznání, např. teorií domácího násilí, která vymezuje diagnostické znaky a také klasifikace různých typů – týráním počínaje a třeba separačním násilím konče. Komparace v teorii definovaných vzorců s posuzovaným případem umožňuje učinit závěr, zda dotyčné partnerské soužití obsahuje patřičné znaky a lze ho tudíž podřadit pod závažné domácí násilí, respektive týrání. Znalec musí mít na paměti, že mu **nepřísluší se vyjadřovat k právním otázkám** a že se nesmí uchýlit k právnímu hodnocení zjišťovaných skutečností. Ve svém posudku může tedy pouze konstatovat, jaké formy opakovaného násilí (fyzického, psychického, sexuálního, atp.) se v daném vztahu vyskytovaly, zda se odvíjely na bázi vztahové asymetrie a jakému vzorci či typu domácího násilí se blíží.

Pro vyhodnocování týrání v partnerských vztazích lze obecně odkázat i na rozvíjející se obor **psychotraumatologie**. (Fischer & Riedesser 2009, Resick 2003, Butollo & Hagel 2003) Tento obor mimo jiné popisuje subjektivní a objektivní znaky traumatu. Lze v něm najít i rozlišení na trauma typu I a trauma typu II. *Týrání* pro svou opakovanost a dlouhodobost je typickou ilustrací traumatu typu II. (viz např. Čírtková 2014)

Particia A. Resick patří k průkopnicím psychotraumatologie. Před 30 lety na sebe upozornila studií o následcích znásilnění. Ve své publikaci o základech psychotraumatologie z roku 2003 poznamenává, že je především třeba odlišit stres a trauma. Nedostatek finančních prostředků, rozvod či ztráta zaměstnání jsou příklady silně stresujících životních událostí. Také partnerské hádky, různé schválnosti a rozepře spadají do kategorie stresů. Pojem traumatu je pak vyhrazen pro situace, které *přesahují rozměry stresů*. Jaké charakteristiky musí tedy splňovat situace, abychom ji mohli označit jako traumatizující? Za klíčový znak je považována míra ohrožení *kontinuity* dalšího života jedince. Trauma ohrožuje život anebo duševní či fyzickou integritu jedince a vzbuzuje silné pocity strachu (děsu), bezmoci a hrůzy. (Butollo & Hagel 2003) Například incest či sexuální zneužívání ohrožují duševní identitu jedince, proto bývají také obrazně nazývány jako „vražda duše“. Zajímavým znakem jsou dále tzv. *traumatické kleště*. Tento pojem označuje bezvýchodnost situace z pohledu oběti, tj. oběť nemá či nevidí možnost, jak z ohrožující, traumatizující situace uniknout. Protože týrání je traumatizující situací, musí v daném případě splňovat výše naznačená kritéria. Týrání musí tedy obsahovat takové podoby násilí, které ohrožují životní kontinuitu (neboli zdravý vývoj) oběti.

V aplikaci na domácího násilí to znamená, že tyran kontroluje informace, které se k oběti dostávají a že má kontrolu nad jejím tělesným a emocionálním stavem. U *týrané ženy* předpokládáme, že byla vystavena situacím, kdy zažívala důvodný strach o sebe (a děti). Předpokládáme rovněž, že zažila traumatické kleště. Při znaleckém vyšetření by týraná žena měla spontánně o odpovídajících zážitcích referovat. Například v průběhu strukturovaného interview k partnerskému soužití s údajným tyranem by oběť měla líčit incidenty, které jí uvízly v paměti a tvoří tudíž prožitkové dominanty. Právě tyto prožitkové dominanty lze pak analyzovat a vyhodnotit podle kritérií nastavených v teorii domácího násilí, eventuálně psychotraumatologie. K tomu následující ilustrace.

Poškozená podala trestní oznámení na manžela pro *týrání osoby* žijící ve společném obydlí. Při prvním znaleckém zkoumání se podrobila zejména testovému vyšetření osobnosti, ze kterého vyšel závěr, že dotyčná vykazuje typický profil týrané osoby a trpí dlouhodobými závažnými psychickými následky. Druhé vyšetření následovalo s relativně malým časovým odstupem. V něm žena uvedla, že

- svého bývalého manžela se nebojí a nikdy nebála, vždyť i pokus o sebevraždu nebyl schopen dotáhnout do konce, chtěl jen vzbudit její lítost
- je nyní šťastná v práci a má vynikajícího šéfa
- s dětmi si užívá klid, jezdí na výlety, chodí plavat, má radost ze života
- má „kamaráda“ a i syn by chtěl nového tatínka
- dobře spí, nemá žádné zdravotní potíže.

I další metody nepotvrdily výsledek původního znaleckého posudku. Např. testování vztahové asymetrie ukázalo, že poškozená se podílela na určování o sobě i chodu rodiny (např. mohla jezdit s dětmi sama na výlety, rozhodovala o svém zaměstnání, na domácích pracích se podíleli oba partneři). Dále při popisu soužití s manželem uvedla, že projevům násilí předcházely vzájemné konflikty a hádky. Po prvním konfliktu kvůli její údajné nevěře se odstěhovala ze společné ložnice. Od té doby se soužití manželů dále zhoršovalo. Za nejzávažnější projevy násilí či nejhorší incidenty považovala:

- že na ní a děti pořád řval

- že po ní hodil hrnek s čajem
- že jí sledoval, kontroloval, extrémně často volal do práce
- že jí na Valentýna dal facku
- že šoupal pantofly
- že na ní otevíral okno.

Uvedené projevy poškozená subjektivně vnímala jako *týrání své osoby*. V soužití s manželem byla nepochybně nešťastná. Je však zřejmé, že popsané násilí nesplňuje kritéria pro traumatizující situace. Dynamika vývoje a následný kolaps partnerského vztahu tak neodpovídá obrazu partnerského týrání tak, jak ho popisuje současná teorie. (Fried et al. 2011, Johnson & Leone 2005, Kelly & Johnson 2008) Dokonce v tomto případě chyběly i důležité definiční znaky závažného domácího násilí.

Následky týrání

Hodnocení následků týrání v případech domácího násilí rozhodně nepředstavuje rutinní záležitost. Proč tomu tak je, objasňují poznatky současné **viktimologie**. Lze je shrnout do následujících bodů:

- následky týrání jsou individuální
- následky týrání určuje do značné míry osobnost oběti, nikoli jen podoby týrání (viz výzkumy osobnosti typu D)
- trauma je proces, uplatňují se i vlivy v postviktimizační fázi (sekundární viktimizace škodí, sociální opora léčí).

K typickým následkům týrání patří především posttraumatická stresová porucha (PTSP) a dále porucha přizpůsobení. U obětí domácího násilí však nelze považovat uvedené následky za pravidlo. Současné výzkumy ukazují, že vyšší pravděpodobnost vzniku dlouhodobých následků v podobě PTSP mají oběti týrání v partnerských vztazích, u kterých se projevují určité osobnostní zvláštnosti. Zatím byly ověřeny vážnější následky pro oběti s rysy hraniční osobnosti a pro oběti s tzv. D osobností. Písmeno D je odvozeno od výrazu „distressed“. Autorem tohoto konceptu je Johan Denollet (2000). K hlavním rysům takové povahy se řadí dle něj převládající negativní emocionalita a sociální inhibice projevující se například neschopností vyjadřovat emoce.

Kromě klasických diagnóz dle MKN-10 či DSM-V jsou následky viktimizace (týrání) zahrnovány též pod tzv. **viktimizační syndromy**. K těm nejznámějším patří např. „rape trauma syndrom“ či „syndrom týrané osoby“. Viktimizační syndromy popisují a objasňují zejména **kontraintuitivní** chování a prožívání obětí. Vypichují tedy *zvláštní následky viktimizace*, které jsou obvykle v rozporu s obecně zakořeněnými mýty o „správných“ obětech. Také původní pojetí **syndromu týrané ženy** (Battered woman syndrom, BWS) u L. Walkerové (1979, 1984) korespondovalo s tímto přístupem. Walkerová totiž popsala BWS pomocí následujících čtyř charakteristik:

1. Žena věří, že je to její chyba.
2. Žena není schopná přesunout zodpovědnost za násilí jinam.
3. Žena se bojí o svůj život i život dětí.
4. Žena věří, že tyran je vševědoucí a všudypřítomný (omniscient and omnipresent).

Konstatování přítomnosti viktimizačního syndromu tedy pomáhá zodpovědět otázky typu: proč si to oběť nechala líbit, proč neodešla, proč si pořídila zbraň atp. Experti respektive znalci mohou pomocí viktimizačních syndromů lépe vysvětlit orgánům činným v trestním řízení zdánlivě nelogické, paradoxní či jinak „nerozumné“ chování a prožívání oběti, které se vyskytlo v průběhu *konkrétní* viktimizace či následovalo v postviktimizační fázi. Například zdánlivě nepochopitelný soucit k tyranovi či identifikace s agresorem mohou být reakcí na tzv. traumatické kleště, tj. prožitky bezmoci vůči týrající osobě. K tomu následující ilustrace.

V případě závažného týrání družky byl obžalovaný odsouzen k 4 letům výkonu trestu odnětím svobody. Závažnost domácího násilí poodhaluje i fakt, že již po dobu trvání přípravného řízení pobýval ve vyšetřovací vazbě. Zhruba rok a půl po odsouzení soud projednával obnovu řízení. Novou skutečností byl totiž jednostránkový dopis sepsaný na počítači, který ovšem podepsala bývalá družka. Dopis tvrdil, že družka v roli poškozené si vše vymyslela, protože na svého druha žálila. Úrazy, pro které byla opakovaně lékařsky ošetřena či hospitalizována si prý způsobila vlastní nešikovností. V jednacím síni soudu působila mladá žena nešťastně, očním kontaktu s odsouzeným, kterého přivedla eskorta, se úzkostlivě vyhýbala. Potvrdila, že dopis skutečně podepsala a to poté, co jí ho přinesla nová partnerka odsouzeného. Ta byla jednání rovněž přítomna a častovala bývalou družku hlasitými devalvačními výroky. Soud k jednání přizval rovněž znalce, který psychologicky zkoumal poškozenou v původním trestním řízení. Od znalce chtěl nyní objasnit chování oběti. Expertní svědectví bylo založené na objasnění *viktimizačního syndromu týrané osoby*. S jeho pomocí bylo možné vysvětlit, že strach z bývalého partnera je u této týrané ženy větší než strach z postihu za křivé svědectví.

Závěr

Tradiční působení znalců psychologů směřovalo k vyšetření osobnosti (původně) zejména pachatele a logicky se opíralo především o poznatky klinické psychologie a psychodiagnostické metody (výkonové, projektivní, dotazníkové testy a interview). Výstupem bylo posouzení osobnosti pachatele. V poslední době jsme svědky změn. S novými trestnými činy postihujícími např. domácí násilí či stalking se přirozeně objevují nové otázky, které je třeba při trestním řízení projasnit. Svou roli sehrává i větší společenský zájem o oběti trestných činů a s tím související rozvoj viktimologie. Vzniká potřeba odborně objasnit rovněž

otázky důležité pro účely trestního řízení, které souvisí s obětí. Důsledky těchto trendů se projevují v posunu (či rozšíření) znalecké psychologické činnosti od klasických posudků o osobnosti pachatele směrem k forenzně psychologickým tématům. Do agendy forenzně psychologické specializace patří dle mezinárodní teorie i praxe například posuzování věrohodnosti výpovědi oběti (Volbert & Dahle 2010, Herbst 2012, Greuel 2004), viktimologické expertízy, objasňování dynamiky vztahu mezi pachatelem a obětí zejména v případech sexuálního a domácího násilí na ženách. (Long 2007, Turvey & Petherick 2009).

Literatura:

Butollo, W. & Hagl, M. *Trauma, Selbst und Therapie. Konzepte und Kontroversen in der Psychotraumatologie*. Bern: Verlag Hans Huber 2003.

Capaldi, D. M. & Kim, H. K. Typological approaches to violence in couples: a critique and alternative conceptual approach. *Clin Psychol Rev.* 2007, April, 27 (3), 253 – 265.

Čírtková, L.: *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada 2008.

Čírtková, L. *Forenzní psychologie*. 3. upravené vydání. Plzeň : A.Čeněk 2013.

Čírtková, L.: Jak se vyznat v domácím násilí. *Právo a rodina*, 2011, 7, 4 - 12.

Čírtková, Ludmila. Posuzování obětí týrání v partnerských vztazích. *Právo a rodin.* 2014, 6, 6 – 11.

Čírtková, Ludmila. Interaktivní přístupy k domácímu násilí. *Právo a rodin.* 2014, 4, 6 – 12.

Čírtková, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál 2014.

Daigle, L.E. *Victimology. A text reader*. London: Sage Publications 2012.

Dalton, C. When paradigms collide: protecting battered parents and their children. *Family and Conciliation Courts Review.* 1999 (37), 3, 273 —296.

Davis, R.C. & Lurigio, A.J. & Herman, S. *Victims of crime. 3rd Edition*. London: Sage Publication 2007.

Dear, G. *Blaming the victim: Domestic violence and the codependency model*. Cambera: Australian Institute of Criminology 1996.

Denollet, J. Type D personality: a potential risk factor. *Journal of psychosomatic research.* 2000, 49, 255-266.

Doerner, W. G & Lab, S.P. *Victimology*. Third Edition. Cincinnati: Anderson Publishing 2002.

Downs, D., A.: *Battered Woman Syndrom*. In. Loseke, D. – Gelles, R. J.-Gavanaugh, M. M.: *Current controversies of domestic violence*. UK: Sage Publications 2004.

Dutton, K. *Psychopathen. Was man von Heilige, Anwälten und Serienmördern lernen kann*. München: DTV 2013.

Dutton, M. A. *Gewalt gegen Frauen*. Bern: Hans Huber Verlag 2002.

Fisher, B. *Violence against women and family violence*. Washington DC: National Institute of Justice 2003.

Fischer, G. & Riedesser, P. *Lehrbuch der Psychotraumatologie*. 4. Auflage. München: Ernst Reinhardt Verlag 2009.

Foa, E. B. & Cascardi, M. & Zoellner, L. A. Psychological and environmental Factors associated with partner violence. *Trauma, Violence & Abuse.* 2000, 1, 67 – 91.

Friend, D. J. & Cleary Bradley R. P. & Thatcher, R. & Gottman J. Typologies of intimate partner violence. *Journal of Family Violence.* 2011 . DOI 10.1007/s10896-011-9392-2

Gomola, A.: Posttraumatische Belastungsstörung bei Frauen und Kindern nach Häuslicher Gewalt. *Polizei und Wissenschaft*, 2009, č. 3, s. 27 - 42.

Goode, W. J.: Force und Violence in the Family. *Journal of Marriage and the Family.* 1977, 33, 624-636.

Gottmann, J. Typologies of intimate partner violence: Evaluation of screening instruments for differentiation. *Journal Family Violence* 2011. DOI 10.1007/s10896-011-9392-2.

Greuel, L. Methodenkritische Stellungnahmen im Zivil- und Strafrecht. *Praxis der Rechtspsychologie.* 2004, 13 (Sonderheft 1), 36-45.

- Helferich, C.: Muster von Gewaltbeziehungen – ein Beitrag zur hermeneutischen Diagnostik. In: Hoffmann, J.-Wondrak, I. (Ed.): *Häusliche Gewalt und Tötung des Intimpartners*. Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2006.
- Herbst, B. *Glaubhaftigkeitsdiagnostik von Zeugenaussagen*. Saarbrücken: AV Akademieverlag 2012.
- Jacobson, N. & Gottmann, J. *When men batter women: new insights into ending abusive relationships*. New York: Simon & Schuster 1998.
- Johnson, M. Patriarchal terrorism and common couple violence: two forms of violence against women. *Journal of marriage and Family*. 1995 (57), 2, 283 – 294.
- Johnson, M. - Feraro, K.J.: Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and the Family*, 2000, 11, 948 - 963.
- Johnson, M.: Conflict and control. Image of Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. In: Booth, A. (Ed.) : *Couples in Conflict*. Hillsdale: Erlbaum 2000.
- Johnson, J. & Campbell, L. A clinical typology of interparental violence in disputed-custody divorces. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1993,(63), 2, 190 -199.
- Johnson, M.P. & Leone, J.M. The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence. *Journal of Family Issues*. 2005, 26 (3), 322 – 349.
- Kelly, J.B. & Johnson, M.P. Differentiation among types of intimate partner violence. *Family Court Review*. 2008, 46 (3), 476 – 499.
- Kuijpers, K. & van der Knaap, L. M. & Lodewijks, I. A. Victim's influence on IPV revictimization: a systematic review of prospective evidence. *Trauma, Violence & Abuse*, 2011, 12 (4), 198 – 219. DOI: 10.1177/1524838011416378.
- Kuijpers, K. & van der Knaap, L. M. & Winkel, F. W. Risk of revictimization of IPV: the role of attachment, anger and violent behavior of victim. *Journal Family Violence*. 2012, 27, 33 – 44. DOI: 10.1007/s10896-011-9399-8.
- Long, J.G. Introducing expert testimony to explain victim behavior in sexual and domestic violence prosecutions. American Prosecutors Research Institute. 2007.
- Loseke, D. R. & Gelles, R. J. & Cavanaugh, M. M.: *Current controversies of domestic violence*. UK : Sage Publications, 2004.
- Loseke, D.R. & Kurz, D.: Men's violence toward women is the serious social problem. In: *Current controversies of domestic violence*. UK : Sage Publications, 2004.
- Resick, P. A. *Stress und Trauma. Grundlagen der Psychotraumatologie*. Bern: Hans Huber Verlag 2003.
- Schneider, H.J.: *Internationales Handbuch der Kriminologie*. Band 2. Besondere Probleme der Kriminologie. Berlin: De Gruyter Recht 2009.
- Stark, E. Coercive control: How men entrap women in personal life. New York: Oxford University Press 2007.
- Volbert, R. & Dahle, K.-P. *Forensisch- psychologische Diagnostik im Strafverfahren*. Göttingen: Hogrefe Verlag 2010.
- Tanha, M. et al.: Sex differences in intimate partner violence and the use of coercive control as a motivational factor for intimate partner violence. *J. Interpers. Violence*, 2009, 12, 1 – 19.

Turvey, B.E. & Petherick, W. *Forensic Victimology*. London: Elsevier Inc., 2009.

Walker, L.E.A. *The Battered Woman*. New York: Harpers & Row 1979.

Walker, L.E.A. *The Battered Woman syndrome*. New York: Springer 1984.

Wallace, H.: *Family violence. Legal, Medical and Social perspectives*. NY: Pearson Education 2008.

Ludmila Čírtková, Policejní akademie ČR v Praze

Tomáš Durdík: Vybraná práva poškozených a obětí trestných činů v trestním řízení

1. Vymezení pojmů

Fyzická osoba, jíž bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil, má podle § 43 tr. řádu v rámci probíhajícího trestního řízení postavení **poškozeného**, a to bez ohledu na svůj věk či charakter trestného činu, protože je nadána všemi procesními právy, s nimiž zákon toto postavení spojuje. Identické postavení poškozeného je v trestním řízení přiznáno i právnickým osobám, pakliže jim byla trestným činem např. způsobena majetková škoda nebo jestliže se pachatel trestným činem na jejich úkor obohatil. Poškozeným a tedy ani adresátem procesních práv, která zákon této osobě přiznává, napropti tomu není ten²²⁶, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněným jednáním pachatele nebo její vznik není v přímé příčinné souvislosti s trestným činem (§ 43 odst. 2 tr. řádu).

S účinností od 01.08.2013 jsou fyzické osoby, kterým bylo (nebo mělo být) trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejichž úkor se pachatel trestným činem obohatil, stejně jako pozůstalý manžel, druh, registrovaný partner, osvojenec, osvojitel, sourozenec či příbuzný v pokolení přímém po oběti, jíž byla trestným činem způsobena smrt, podle § 2 odst. 2 a 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, současně **obětí** a tedy i adresátem dalších práv deklarovaných tímto zvláštním zákonem. Za oběť je přitom třeba považovat každou fyzickou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, nevjde-li najevo opak nebo nejde-li o zjevné zneužití zákona (tzv. presumptce viktimizace), přičemž na postavení oběti nemá vliv, zda byl pachatel daného trestného činu zjištěn a odsouzen či nikoli.

Za určitých podmínek může fyzická osoba požívat zvýšené právní ochrany, jíž zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, s účinností od 01.08.2013 přiznává kategorii tzv. **zvlášť zranitelných obětí**, jimiž jsou podle § 2 odst. 4 tohoto zákona vedle dětí (tj. osob mladších 18-ti let bez ohledu na charakter trestné činnosti, jíž byly dotčeny) a obětí trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 tr. zákoníku rovněž osoby s fyzickým, psychickým nebo mentálním hendikepem nebo s takovým smyslovým poškozením, které může této osobě bránit v jejím plném uplatnění ve společnosti, stejně jako oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (tj. např. trestných činů znásilnění, sexuálního nátlaku, pohlavního zneužití apod.) nebo trestných činů, které zahrnovaly násilí či pohrůžku násilím, je-li v konkrétním případě současně dáno zvýšené riziko vzniku druhotné újmy (tzv. sekundární viktimizace), a to zejména s ohledem na věk této oběti, její pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, vyjadřovací schopnosti, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na její vztah k podezřelému nebo závislost na něm. V říjnu 2015 byl vládě předložen ke schválení návrh novely zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, zpracovaný Ministerstvem spravedlnosti ČR, dle kterého by v případě úspěšného dokončení celého legislativního procesu mělo s účinností od 01.07.2016 dojít mimo jiné k rozšíření okruhu zvlášť zranitelných obětí o osoby vysokého věku (a to bez ohledu na charakter spáchaného trestného činu)²²⁷, dále o oběti trestného činu teroristického útoku podle § 311 tr. zákoníku,

²²⁶ tj. fyzická či právnická osoba

²²⁷ Návrh novely nepočítá s plošným vymezením zvýšené zranitelnosti seniorů ve vztahu k riziku jejich sekundární viktimizace, neboť dle předkladatele návrhu vysoký věk sám o sobě s sebou nenesou žádnou potřebu zvláštního zacházení, neboť ta vzniká až v důsledku některých biologických či sociálních jevů provázejících proces stárnutí, jež se vyskytují individuálně, navíc u každé osoby

oběti trestných činů spáchaných z nenávisti²²⁸ a oběti trestných činů spáchaných ve prospěch organizované zločinecké skupiny²²⁹.

S přiznáním statutu zvlášť zranitelné oběti zákon č. 45/2013 Sb. spojuje mimo jiné právo na bezplatné poskytnutí odborné pomoci ze strany příslušných subjektů věnujících se pomoci obětem trestných činů (§ 5 citovaného zákona), a to bez zbytečného odkladu na žádost oběti, dále právo na zvlášť šetrné a ohleduplné vedení výslechu osobou k tomu vyškolenou (§ 20 citovaného zákona), právo žádat v kterémkoliv stadiu trestního řízení, popř. i před jeho zahájením, aby při úkonech, kterých se tato osoba účastní, byla učiněna potřebná opatření vedoucí k zabránění kontaktu oběti s osobou, již označila za pachatele trestného činu a jež je podezřelá ze spáchání trestného činu nebo vůči níž se vede trestní řízení (§ 17 citovaného zákona), stejně jako právo žádat v rámci přípravného řízení provedení výslechu, včetně zajištění jeho tlumočení, osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 citovaného zákona) či právo na provedení opakovaného výslechu zvlášť zranitelné oběti před stejným orgánem stejnou vyslychající osobou, nebrání-li tomu důležité důvody (§ 20 odst. 3 citovaného zákona), když takovým žádostem je třeba vyhovět, nevylučuje-li to povaha prováděného úkonu nebo jiné důležité důvody.

1.1 Právo poškozeného a oběti trestného činu na aktivní účast v trestním řízení

V souvislosti s aktivní účastí poškozeného, který je dle § 12 odst. 6 tr. řádu jednou z jeho stran, v průběhu trestního řízení, lze zmínit jednak **právo podat trestní oznámení** o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu, k jehož přijetí jsou povinni státní zástupce a policejní orgán, včetně práva žádat vyrozumění (do jednoho měsíce od podání oznámení) o opatřeních, která byla při prověření trestního oznámení učiněna (§ 158 odst. 2 tr. řádu). Kdykoliv v rámci přípravného řízení má poškozený rovněž právo žádat státního zástupce, který vede v dané věci nad postupem policejního orgánu dozor, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo určité závady v postupu policejního orgánu. O výsledku přezkumu musí být poškozený jako žadatel státním zástupcem, který je povinen takovou žádost neprodleně po jejím předložení vyřídit, vyrozuměn (§ 157a odst. 1 tr. řádu)²³⁰.

Poškozený, jehož místo pobytu nebo sídlo jsou soudu známa, má rovněž **právo na doručení opisu podané obžaloby či návrhu na potrestání** (§ 196 odst. 1, 3 tr. řádu), jakož i **vyrozumění o konání hlavního líčení**, pakliže k němu není současně předvolán jako svědek. Zaslání obžaloby včetně sdělení termínu konání hlavního líčení jsou přitom pro poškozeného důležitými informacemi z hlediska možnosti uplatnění jeho

v jiném věku. Osoba seniorského věku tak bude požívat statutu zvlášť zranitelné oběti pouze za předpokladu, že jí faktor vysokého věku bude ve spojení s různými překážkami (např. zhoršeným zdravotním stavem, sociální izolací, závislostí na pomoci okolí apod.) bránit v plném a účelném uplatnění ve společnosti (a to ve srovnání s ostatními jejími členy). Podle stávající soudní praxe je přitom za osobu vysokého věku považován příjemce starobního důchodu a osoba ve věku od 60 let, pakliže jí nárok na starobní důchod doposud nevznikl.

²²⁸ Jedná se o oběti trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob.

²²⁹ V případě obětí trestných činů spáchaných z nenávisti a obětí trestných činů spáchaných ve prospěch organizované zločinecké skupiny by přitom měla být jednou ze základních podmínek pro přiznání statutu tzv. zvlášť zranitelné oběti skutečnost, že v konkrétním případě je na straně oběti shledáno zvýšené riziko způsobení sekundární viktimizace (druhotné újmy), a to zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se aktuálně nachází nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelá ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

²³⁰ Poškozený se může domáhat rovněž odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu státního zástupce, přičemž příslušným k vyřízení takovéto jeho žádosti je státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství (§ 157a odst. 2 tr. řádu).

práva na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, která mu byla trestným činem způsobena, nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného pachatelem na jeho úkor trestným činem, neboť takový nárok je dle § 43 odst. 3 tr. řádu možné uplatnit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 tr. řádu)²³¹. Jestliže tedy poškozený v daném případě svůj návrh na přiznání nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy²³², popř. na vydání bezdůvodného obohacení doposud nepodal, poučí jej o jeho právu takový návrh podat procesní soud, a to právě při doručení opisu obžaloby. Pakliže se poškozený k hlavnímu líčení řádně nedostaví, avšak jeho návrh je již obsažen v trestním spise, je takový návrh (zpravidla učiněný ve fázi přípravného řízení v rámci výslechu poškozeného v postavení svědka) před zahájením dokazování ze spisu přečten předsedou senátu.

Současně je poškozený předsedou senátu (samosoudcem) vyzván, aby soudu včas sdělil případné návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení, včetně uvedení okolností, které mají být těmito navrhovanými důkazy objasněny (§ 196 odst. 2 tr. řádu). Obdobným způsobem má poškozený právo být vyrozuměn o termínu konání veřejného zasedání o odvolání, jakož i o konání veřejného zasedání o návrhu na schválení dohody o vině a trestu, jež byla sjednána mezi obviněným a státním zástupcem (§ 314q odst. 1 tr. řádu).

Je-li poškozeným cizí státní příslušník, popř. osoba bez státní příslušnosti, která prohlásí, že neovládá český jazyk, tedy jazyk, ve kterém orgány činné v trestním řízení vedou celé trestní řízení, má **právo používat v kontaktu s orgány činnými v trestním řízení** (včetně řízení před soudem) **svého mateřského jazyka**²³³, popř. jazyka, o kterém prohlásí, že jej ovládá (§ 2 odst. 14 tr. řádu). Veškeré náklady spojené s ústním tlumočením v rámci realizovaného procesního úkonu (např. při podání vysvětlení či výslechu svědka v přípravném řízení nebo při výslechu poškozeného v procesním postavení svědka v rámci řízení před soudem), popř. s pořízením písemných překladů (např. předvolání jako svědka k hlavnímu líčení) nese orgán činný v trestním řízení, který daný úkon provádí, jenž je také povinen vhodného tlumočnicka sám zajistit.

Poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem, popř. návrh na vydání bezdůvodného obohacení získaného na jeho úkor trestným činem, má **právo v přiměřené lhůtě prostudovat vyšetřovací spis**, včetně všech jeho příloh, **a činit návrhy na doplnění vyšetřování**²³⁴, na což musí být policejním orgánem předem upozorněn²³⁵ (§ 166 odst. 1 tr. řádu). Dané právo přitom náleží poškozenému pouze za předpokladu, že jeho pobyt nebo sídlo jsou orgánům činným v trestním řízení známy.²³⁶ Pakliže poškozený tohoto svého práva nevyužije, učiní o tom policejní orgán záznam do spisu a pokračuje v postupu tak, jako by k seznámení došlo, tzn. předloží spis dozorovému

²³¹ Z návrhu poškozeného musí být patrno, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody (včetně úroků z prodlení jako zákonného příslušenství pohledávky) nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení je přitom poškozený povinen doložit, o čemž musí být předem ze strany orgánů činných v trestním řízení řádně poučen.

²³² v trestním řízení musí být vždy vyčíslena v penězích

²³³ Jedná se o úřední jazyk státu, jehož je poškozený státním příslušníkem.

²³⁴ o odmítnutí návrhů na doplnění vyšetřování musí být poškozený policejním orgánem vyrozuměn

²³⁵ ve lhůtě nejméně 3 dnů, již lze zkrátit jen se souhlasem poškozeného

²³⁶ Je-li počet poškozených velmi vysoký, tzn. v řádech stovek či tisíců osob, lze dané právo uplatnit jen prostřednictvím tzv. společného zmocněnce (viz § 44 odst. 2 tr. řádu).

státnímu zástupci s návrhem na podání obžaloby, popř. s návrhem na jiný postup vedoucí k meritornímu vyřízení dané trestní věci.

V případě méně závažných trestných činů, tj. přečinů²³⁷, má poškozený **právo uzavřít s obviněným dohodu o způsobu náhrady škody** nebo o vydání bezdůvodného obohacení, která je nezbytným předpokladem pro podmíněné zastavení trestního stíhání²³⁸ (§ 307 tr. řádu) a stejně tak má právo udělit souhlas (nesouhlas) k rozhodnutí soudu (a v přípravném řízení státního zástupce) o schválení narovnání (§ 309 tr. řádu)²³⁹, jímž může být daná trestní věc meritorně skončena.

Poškozený má rovněž **právo podávat v průběhu trestního řízení různé návrhy a podněty** (např. na doplnění dokazování, na zajištění jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, popř. na vydání bezdůvodného obohacení na majetku obviněného apod.), jakož i **opravné prostředky**²⁴⁰. Ty je však poškozený oprávněn podat jen proti těm rozhodnutím orgánům činných v trestním řízení, popř. jeho jednotlivým výrokům, které se jej přímo dotýkají. Poškozený má tedy právo podat odvolání proti rozsudku, avšak pouze proti výroku o jím dříve uplatněném nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které bylo trestným činem na jeho úkor získáno (viz § 228 a § 229 tr. řádu).²⁴¹ Současně má poškozený právo podat stížnost proti usnesení soudu či státního zástupce o uložení či zrušení předběžného opatření zákazu styku obviněného s určitými osobami, resp. s poškozeným či osobami jemu blízkými (§ 88d tr. řádu) či zákazu vstupu obviněného do obydlí, které sdílí společně s poškozeným (§ 88e tr. řádu), dále proti usnesení policejního orgánu či státního zástupce o odložení věci (§ 159a odst. 1, 5 tr. řádu), proti usnesení státního zástupce (nikoli soudu) o postoupení věci jinému orgánu § 171 odst. 1 tr. řádu), proti usnesení státního zástupce (nikoli soudu) o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 1, 2 tr. řádu), proti usnesení státního zástupce či soudu o podmíněném zastavení trestního stíhání obviněného (§ 307 tr. řádu)²⁴², proti usnesení státního zástupce či soudu o ponechání podmíněného zastavení trestního stíhání obviněného v platnosti za současného prodloužení zkušební doby až o jeden rok (§ 308 tr. řádu), proti usnesení státního zástupce či soudu o osvědčení obviněného ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 308 tr. řádu), proti

---

²³⁷ Přečiny se podle § 14 odst. 2 tr. zákoníku rozumí všechny nedbalostní trestné činy (bez ohledu na výši trestní sazby stanovenou zákonem) a dále ty úmyslné trestné činy, na které trestní zákoník (ve své zvláštní části) stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let (včetně této hranice).

²³⁸ pokud již nedošlo k její náhradě (či vydání bezdůvodného obohacení), popř. pokud obviněný neučinil jiná opatření vedoucí k náhradě škody, resp. k vydání bezdůvodného obohacení

²³⁹ Výslovný souhlas poškozeného je nezbytným předpokladem pro schválení narovnání.

²⁴⁰ Jedná se pouze o řádné opravné prostředky, tedy stížnost proti usnesení a odvolání proti rozsudku, které doposud nenabýly právní moci; poškozený není naproti tomu osobou oprávněnou k podání žádného z mimořádných opravných prostředků (tj. dovolání, stížnosti pro porušení zákona ani návrhu na povolení obnovy řízení), jež směřují proti pravomocnému rozhodnutí ve věci samé (a to ani ve prospěch či v neprospěch obviněného proti výroku o náhradě škody)

²⁴¹ a to i v případě schválení dohody o vině a trestu, pokud neodpovídá jím předem odsouhlasenému rozsahu a způsobu náhrady škody (pokud poškozený s návrhem dohody souhlasil a ta byla poté v této podobě schválena rozhodnutím soudu, poškozenému právo odvolání nepřisluší – viz § 245 odst. 1 tr. řádu)

²⁴² A to i při předběžném projednání obžaloby či rozhodnutí soudu mimo hlavní líčení (§ 188 odst. 1 písm. f) tr. řádu a § 231 odst. 3 tr. řádu).

usnesení státního zástupce či soudu o schválení narovnání (§ 309 tr. řádu)²⁴³ či proti usnesení státního zástupce o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g tr. řádu). Poškozenému naproti tomu nepřísluší právo podat odpor proti trestnímu příkazu (a to ani proti výroku o náhradě škody)²⁴⁴, neboť podle § 314g odst. 1 tr. řádu není osobou k tomu oprávněnou. Podání odporu v zákonné lhůtě k tomu oprávněnou osobou vede přímo ze zákona ke zrušení celého trestního příkazu, načež samosoudce ve věci nařídí hlavní líčení, protože nelze podat odpor jen proti některému z dílčích výroků trestního příkazu.

Poškozený má jako jedna ze stran trestního řízení rovněž **právo se osobně účastnit hlavního líčení**, a to i v případě, kdy je jednání (zcela nebo jen z části) vedeno s vyloučením veřejnosti²⁴⁵. V rámci hlavního líčení má pak poškozený právo klást vyslychaným osobám, tedy obžalovaným, svědkům, jakož i znalcům, otázky (§ 215 odst. 1 tr. řádu)²⁴⁶, dále právo činit návrhy na doplnění dokazování, právo přednést závěrečnou řeč²⁴⁷, a je-li u hlavního líčení slyšen jako svědek, má rovněž nárok na náhradu nutných výdajů (na tzv. svědečné podle § 104 tr. řádu)²⁴⁸. Účast poškozeného na hlavním líčení může být soudem omezena jen na nezbytně nutnou dobu, navíc je-li to nezbytné z hlediska objasnění věci, zejména má-li být poškozený vyslechnut jako svědek²⁴⁹. Poškozený by tak měl být vyslechnut na samém počátku dokazování ihned po výslechu obžalovaného, přičemž ještě v průběhu dokazování je třeba jej seznámit s obsahem výpovědi obžalovaného, jíž nebyl osobně přítomen, tak aby se mohl k této výpovědi vyjádřit v rámci své závěrečné řeči (§ 202 odst. 6 tr. řádu).

2. Právo na zajištění ochrany a bezpečí

V souvislosti s přijetím zákona o obětech trestných činů byla mezi základní zásady trestního řízení vložena mimo jiné i **povinnost všech orgánů činných v trestním řízení vést trestní řízení vždy s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti** (§ 2 odst. 15 tr. řádu).

Jedním z prostředků vedoucích k posílení ochrany oběti trestného činu v procesním postavení poškozeného před případnou sekundární viktimizací v souvislosti s projednáváním, zejména závažných násilných a sexuálně motivovaných trestných činů, je mimo jiné i důsledné využití ustanovení § 209 odst. 1 tr. řádu o **provedení výslechu poškozeného** v procesním postavení svědka u hlavního líčení **v nepřítomnosti obžalovaného**. Citované ustanovení přitom netřeba aplikovat pouze na základě žádosti

²⁴³ A to i při předběžném projednání obžaloby či rozhodnutí soudu mimo hlavní líčení (§ 188 odst. 1 písm. f) tr. řádu a § 231 odst. 3 tr. řádu).

²⁴⁴ Byť v případě nabytí právní moci se trestní příkaz, jímž byl poškozenému přiznán nárok na náhradu trestným činem způsobené škody nebo nemajetkové újmy, popř. na vydání bezdůvodného obohacení, jež bylo na jeho úkor trestným činem získáno, stává vykonatelným exekučním titulem, tzn. že má v tomto ohledu stejné právní účinky jako pravomocný odsuzující rozsudek, jímž bylo identickým způsobem rozhodováno o témže nároku poškozeného.

²⁴⁵ Např. v řízení proti mladistvému obviněnému či za podmínek § 200 tr. řádu (tzn. při projednávání utajovaných informací, při ohrožení bezpečnosti, mravnosti nebo nerušeného průběhu jednání nebo při ohrožení důležitého zájmu svědka)

²⁴⁶ Platí absolutní zákaz kladení tzv. sugestivních (tj. návodných) a kapciózních (tj. klamavých) otázek, jakož i zákaz kladení otázek směřujících do intimní oblasti svědka, jestliže jejich kladení není nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení.

²⁴⁷ Poškozený, popř. jeho zmocněnec, přednáší závěrečnou řeč bezprostředně po státním zástupci, tedy ještě před závěrečnou řečí obhájce a samotného obžalovaného.

²⁴⁸ Jedná se o náhradu ušlé mzdy či ušlého zisku, dále o náhradu cestovních výdajů a stravného, popř. nocležného, přičemž nárok na náhradu těchto nutných výdajů zaniká, pokud není uplatněn do tří dnů od podání svědecké výpovědi, na což musí být svědek příslušným orgánem činným v trestním řízení předem řádně upozorněn.

²⁴⁹ tak, aby jeho výpověď u hlavního líčení byla spontánní, nikoliv ovlivněna ostatními prováděnými důkazy, zejména výpovědí obžalovaného apod.

poškozeného, popř. jeho zmocněnce, nýbrž i na základě doporučení znalce, který již v přípravném řízení provedl odborné psychologické či psychiatrické vyšetření poškozeného, popř. na základě vlastní úvahy soudce, jenž s ohledem na charakter projednávané věci a dosavadní způsob vedení trestního řízení dospěje k závěru, že hrozí obava, že viktimizovaná osoba jako svědek v přítomnosti obžalovaného nevypraví u hlavního líčení pravdu, popř. jí z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, a to i psychického rázu, nebo jiné vážné nebezpečí.

K posílení ochrany a bezpečí oběti trestného činu, již v souvislosti s podáním svědecké výpovědi²⁵⁰ podle zjištěných okolností zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí stran porušení jejich základních práv, může v konkrétním případě přispět rovněž přijetí takových **opatření** ze strany orgánů činných v trestním řízení, **jež vedou k utajení její totožnosti i podoby** (§ 55 odst. 2 tr. řádu). Jméno a příjmení takového utajeného svědka, včetně dalších osobních údajů, nejsou zapisovány do příslušného trestního spisu, nýbrž jsou vedeny odděleně, a mohou se s nimi seznamovat jen orgány činné v trestním řízení, jež v dané věci působí. Svědek sám naproti tomu podepisuje protokol o svém výsledku pod smyšleným jménem a příjmením, pod kterým je následně v dané trestní věci veden.²⁵¹

V této souvislosti je namístě zmínit rovněž možnost **vyloučení veřejnosti z hlavního líčení**, popř. jeho části zahrnující např. výslech oběti trestného činu v postavení poškozeného, je-li ohrožena bezpečnost nebo jiný důležitý zájem tohoto svědka (§ 200 odst. 1 tr. řádu) či možnost **využití videokonferenčního zařízení** jako nového prostředku při provedení výslechu svědka (§ 111a tr. řádu), jež může nemalou měrou přispět k eliminaci případných škodlivých vlivů působících na psychický stav oběti trestného činu ve fázi projednání věci v řízení před soudem. Pádným důvodem pro případné využití videokonferenčního zařízení při provádění úkonů trestního řízení může být mimo jiné i ochrana práv vyslychaných osob, a to zejména s ohledem na jejich vysoký věk nebo zhoršený zdravotní stav, které jim v kombinaci se zhoršenou mobilitou brání v osobní účasti u tohoto úkonu konaného ve větší vzdálenosti od místa jejich bydliště.

Je-li poškozený osobou mladší 18-ti let nebo stal-li se obětí vybraných trestných činů (např. vraždy podle § 140 tr. zákoníku, zabití podle § 141 tr. zákoníku, týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku, týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku, nebezpečné pronásledování podle § 354 tr. zákoníku, trestných činů v sexuální oblasti, některých trestných činů, kterým mu byla způsobena těžká újma na zdraví apod.) platí přímo ze zákona **zákaz jakéhokoli zveřejňování informací** umožňujících zjištění totožnosti tohoto poškozeného (§ 8b odst. 2 tr. řádu). V praxi takový zákaz znamená mimo jiné i nemožnost zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení či veřejného zasedání, které by mohly vést ke zjištění totožnosti poškozeného. Výjimkou z tohoto zákazu je např. zveřejnění určitých informací pro účely pátrání po osobách, pro dosažení účelu trestního řízení nebo z důvodu veřejného zájmu, který převažuje nad právem poškozeného na ochranu jeho soukromí, či dal-li k takovému zveřejnění souhlas sám poškozený apod. (§ 8d tr. řádu).

---

²⁵⁰ popř. osobám jí blízkým, tedy zejména jejímu manželovi, partnerovi, potomkům, rodičům, prarodičům, sourozencům, osvojení či osvojiteli

²⁵¹ Jakmile pomínou důvody pro utajení podoby svědka a oddělené vedení jeho osobních údajů, zruší orgán, který v dané době trestní řízení vede, stupeň utajení těchto informací a dříve utajené údaje připojí k trestnímu spisu, načež se podoba tohoto svědka ani údaje o jeho skutečné totožnosti nadále neutajují.

Konkrétním projevem požadavku na posílení ochrany a bezpečí oběti trestného činu je rovněž **omezení údajů o osobních a rodinných poměrech poškozeného, jež jsou uváděny při sepisu protokolu o provedení jednotlivých úkonů trestního řízení**²⁵² (§ 55 odst. 1 písm. c) tr. řádu). Dané omezení přitom dopadá na údaje o bydlišti, doručovací adrese, místě výkonu zaměstnání či podnikání poškozeného, svědka, zákonného zástupce, opatrovníka, zmocněnce nebo důvěrníka, jakož i na uvádění údajů o osobních, rodinných a majetkových poměrech poškozeného a svědka. Citované údaje nejsou do protokolu o prováděném úkonu trestního řízení uváděny pouze na žádost těchto osob (nikoliv automaticky), jichž se týkají, nejsou-li nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení, přičemž se vedou tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Na odůvodněnou žádost obhajoby jí mohou být potřebné osobní údaje poškozeného (nezbytné pro řádné uplatnění práva na obhajobu) sděleny, o čemž je však třeba učinit do příslušného protokolu záznam. Identická ochrana vybraných osobních údajů poškozeného či svědka je zabezpečena rovněž pro případ nahlížení do spisu (viz § 55 odst. 1 písm. c) a § 65 odst. 6 tr. řádu). Předmětná úprava přitom dopadá na ochranu osobních údajů oběti obecně, nejen při provádění úkonů v rámci trestního řízení (§ 16 zákona o obětech trestných činů).

Určité prvky ochrany oběti trestného činu lze zaznamenat rovněž v modifikované **úpravě způsobu vedení jejího výsledku** orgány činnými v trestním řízení, neboť otázky směřující do intimní oblasti lze oběti trestného činu v postavení svědka klást jen tehdy, je-li to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Vždy je však třeba zachovávat zvlášť šetrný a ohleduplný způsob kladení otázek, který bude po obsahové stránce vyčerpávající, aby nebylo nutné výslech znovu opakovat (§ 101 odst. 2 tr. řádu a § 18 zákona o obětech trestných činů), přičemž oběť má právo podat námitky proti zaměření otázky²⁵³. Formulaci dotazů je třeba vždy přizpůsobit věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu svědka, přičemž osobě mladší 18-ti let lze klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení, který výslech vede (§ 102 odst. 3 tr. řádu). Zvláštní úprava pak dopadá na výslech osob mladších 18-ti let, kdy je třeba při jejím výsledku z důvodu minimalizace rizika nežádoucího dopadu tohoto úkonu, resp. způsobu jeho provedení, na psychický stav vyslychaného dítěte a jeho zdravý duševní vývoj, zajistit účast zástupce orgánu sociálně právní ochrany dětí nebo jiné osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže, nikoli nutně pedagoga (§ 102 odst. 1 tr. řádu). Oběť trestného činu má právo žádat provedení výsledku či podání vysvětlení²⁵⁴ a zajištění tlumočení osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 zákona o obětech trestných činů)²⁵⁵. Žádostem zvlášť zranitelné oběti je přitom třeba vyhovět, nebrání-li tomu důležité důvody, přičemž tuto kategorii obětí je nutno v trestním řízení vyslyšet obzvláště citlivě, a to s přihlédnutím k okolnostem, které ji činí zvlášť zranitelnou (§ 20 zákona o obětech trestných činů). Výslech či podání vysvětlení zvlášť zranitelnou obětí v rámci přípravného řízení by měly být prováděny osobou k tomu vyškolenou a to tak, aby nemusely být později opakovány. V případě opakování by pak měl být výslech (podání vysvětlení) zpravidla prováděn stejnou osobou (nebrání-li tomu vážné důvody²⁵⁶). Orgány činné

²⁵² tj. při sepisu úředního záznamu o podání vysvětlení poškozeným, sepisu protokolu o výsledku jeho osoby, sepisu protokolu o hlavním líčení či veřejném zasedání apod.

²⁵³ námitky se zaznamenávají do protokolu; o jejich důvodnosti rozhoduje vyslyšající orgán

²⁵⁴ dopadá jen na přípravné řízení

²⁵⁵ lze uplatnit v přípravném řízení i v řízení před soudem

²⁵⁶ např. personální, časové či jiné okolnosti případu

v trestním řízení by měly na žádost oběti²⁵⁷ současně **přijmout vhodná opatření bránících bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu oběti s podezřelým** (obviněným) při úkonech, kterých se oběť osobně účastní (§ 17 zákona o obětech trestných činů)²⁵⁸, a to v kterékoli fázi trestního řízení, resp. i před jeho zahájením. Nelze-li žádosti oběti vyhovět, zabráni se kontaktu oběti s pachatelem alespoň před a po skončení prováděného úkonu. Daným postupem však nesmí být porušeno právo na obhajobu (z tohoto důvodu dochází např. k využití audiovizuální techniky, jež zabraňuje bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu mezi obětí a obviněným, aniž by došlo ke zkrácení obviněného na jeho právu na obhajobu). V neposlední řadě nelze pominout ani vyloučení konfrontace mezi poškozeným mladším 18-ti let a obviněným v případech trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (§ 104a odst. 5 tr. řádu).

Jedním z prostředků vedoucích k rehabilitaci respektu poškozeného jako jedné ze stran trestního řízení je zavedení institutu **prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život** s účinností od 01.08.2013²⁵⁹ (§ 22 zákona o obětech trestných činů a § 43 odst. 4 tr. řádu a § 212a tr. řádu). V praxi by měl tento institut oběti v postavení poškozeného v rámci probíhajícího trestního řízení zajistit vhodný prostor pro důstojné vyjádření jejích pocitů a potřeb vyvolaných dopadem spáchaného trestného činu na její osobu. V kterémkoli stadiu trestního řízení, nejpozději v závěrečné řeči pronášené v rámci konaného hlavního líčení, tak má poškozený zákonné právo²⁶⁰ náležitým způsobem se vyjádřit k ovlivnění nejen svého fyzického a psychického zdraví či způsobení hmotné újmy v důsledku řešeného trestného činu, ale i k případnému narušení dalších stránek svého života, zejména v oblasti dlouhodobého zásahu, ovlivnění a případné změny svých rodinných, partnerských, sociálních a jiných vazeb. Předmětné prohlášení tak může představovat významný důkazní prostředek pro rozhodovací činnost soudu²⁶¹, zejména o otázce viny (tj. při posouzení škodlivosti a závažnosti jednání obviněného, včetně nebezpečnosti jeho osoby), i vhodného druhu a výměry trestu, který by měl mimo jiné vyjadřovat význam společenského zájmu, který byl protiprávním jednáním obviněného v daném případě narušen či ohrožen. Bez významu pak není ani případný dopad tohoto prohlášení v podobě vyjádření vlastních pocitů oběti na osobu obžalovaného, zejména jeho uvědomění si závažnosti vlastního protiprávního jednání, jež mnohdy invazivním způsobem zasáhlo do dosavadního způsobu života poškozeného, a z toho plynoucí přijetí následků vlastní trestní odpovědnosti za takové jednání.²⁶² Dané prohlášení lze učinit v písemné nebo ústní podobě, přičemž písemné prohlášení je v řízení před soudem posléze provedeno jako listinný důkaz²⁶³. Jelikož stávající česká právní úprava oproti zahraniční praxi postrádá jakoukoli formu standarizovaného formuláře k uplatnění daného práva oběti,

²⁵⁷ žádosti zvláště zranitelné oběti je příslušný orgán činný v trestním řízení povinen vyhovět, nevylučuje-li to povaha prováděného úkonu

²⁵⁸ podání vysvětlení, výslech, rekonstrukce in natura, rekonstrukce na místě činu, vyšetřovací pokus apod.

²⁵⁹ tj. zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

²⁶⁰ nikoli povinnost

²⁶¹ popř. v rámci přípravného řízení státního zástupce při jeho úvahách o splnění zákonných podmínek pro případné postoupení věci jako přestupku jinému orgánu podle § 171 tr. řádu, zastavení trestního stíhání pro neúčelnost podle § 172 odst. 2 písm. a) tr. řádu, podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 tr. řádu, popř. schválení narovnání podle § 309 tr. řádu

²⁶² Má-li mít prohlášení oběti trestného činu v rámci probíhajícího trestního řízení požadovanou váhu, je třeba, aby se jednalo o její vlastní vyjádření pocitů a potřeb, nikoli o sumarizovaný text písemně zpracovaný zástupcem některé z pomáhajících organizací, na které se oběť v průběhu řízení obrátila s žádostí o poskytnutí odborné pomoci. V opačném případě by totiž dané prohlášení představovalo z hlediska rozhodovací činnosti příslušných orgánů činných v trestním řízení, stejně jako z hlediska zajištění důstojného postavení poškozeného coby jedné ze stran řízení při ochraně jeho práv a oprávněných zájmů, zcela bezvýznamné podání.

²⁶³ tj. přečtením za podmínek § 213 tr. řádu s možností obžalovaného se k takovému důkazu ve smyslu § 214 tr. řádu ústně vyjádřit

bude na místě, a to zejména ve vztahu k zvláště zranitelným obětem, poskytnout poškozenému ze strany subjektů věnujících se odborné pomoci obětem trestných činů či specifickým skupinám osob²⁶⁴ potřebnou součinnost při vlastní realizaci prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její dosavadní život.

Jedním z dalších faktorů majícím klíčový význam z hlediska ochrany práv poškozeného je včasnost poskytovaných informací, např. o existenci **oddělené čekárny v budově soudu**, neboť pouze tehdy, je-li poškozený o možnostech ochrany svých oprávněných zájmů poučen včas, je schopen prostředky garantované zákonnými a podzákonnými právními normami účinně využívat. Institut oddělených čekáren pro poškozené, svědky a jejich doprovod, jež jsou zřizovány v budovách jednotlivých obecných soudů, představuje jeden z významných prostředků ochrany oběti před zbytečným stresem a sekundární viktimizací spojenou s veřejným projednáním dané věci.

Nejen v souvislosti s případy domácího násilí lze využít rovněž možnost provést **výslech svědka** (zejména poškozeného) **ve formě protokolu** podle § 158 odst. 9 tr. řádu **ještě před samotným zahájením trestního stíhání** dle § 160 odst. 1 tr. řádu. K tomuto postupu se policejní orgán zpravidla uchýlí v případě, má-li pochybnosti o schopnosti poškozeného správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat prožité skutečnosti s ohledem na jeho zhoršený psychický stav (např. vyvolaný projevy domácího násilí), popř. jedná-li se o osobu mladší 15-ti let. Takovýto výslech přitom nemá povahu neodkladného a neopakovatelného úkonu, přičemž k jeho provedení není nutná účast soudce ve smyslu § 158a tr. řádu. Stejným způsobem lze postupovat i tehdy, jestliže lze předpokládat, že další prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání bude trvat delší dobu, zejména proto, že nebyla zjištěna osoba, u níž je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin spáchala, a v důsledku toho nelze zahájit trestní stíhání, přičemž hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi svědka²⁶⁵. Za tohoto stavu je možné vyslechnout jako svědka i osobu, jejíž výpověď má podle odůvodněného předpokladu rozhodující význam pro zahájení trestního stíhání, nasvědčující-li zjištěné skutečnosti tomu, že by mohl být na takovou osobu pro její výpověď vyvíjen nátlak, anebo hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna její výpověď²⁶⁶. Pokud výslech takového svědka není po zahájení trestního stíhání proveden znovu podle § 164 odst. 4 tr. řádu, lze protokol o jeho předchozím výslechu v hlavním líčení číst pouze za podmínek § 211 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. b), c) tr. řádu, tedy jednak za souhlasu procesních stran (tj. státního zástupce a obžalovaného), dále tehdy, pokud taková osoba zemřela nebo se stala nezvěstnou, pro dlouhodobý pobyt v cizině se stala nedosažitelnou, nebo onemocněla chorobou, která natrvalo nebo po dohlednou dobu znemožňuje její osobní výslech, dále pokud bylo zjištěno, že taková osoba byla předmětem násilí, zastrasování, podplácení či příslibů jiných výhod a tak vedena k tomu, aby nevyprávěla nebo vyprávěla křivě, nebo pokud by byl obsah výpovědi ovlivněn průběhem výslechu v hlavním líčení, zejména v důsledku chování obžalovaného nebo přítomné veřejnosti. V ostatních případech lze takovému svědkovi pouze předestřít jeho předchozí výpověď podle § 212 tr. řádu k vysvětlení rozporů, pokud se v podstatných bodech odchyľuje od své dřívější

²⁶⁴ např. občanské sdružení Život 90, Bílý kruh bezpečí, o.s., ROSA, La Strada, In Iustitia a další

²⁶⁵ např. s ohledem na jeho vysoký věk či zhoršený zdravotní stav

²⁶⁶ např. vzhledem k blízkosti vzájemného vztahu a četný kontakt s pachatelem, na jehož péči může být poškozený do značné míry odkázán

výpovědi, aby soud mohl v rámci volného hodnocení důkazů posoudit věrohodnost a pravdivost jeho pozdější výpovědi učiněné v hlavním líčení.²⁶⁷

V souvislosti s řešením případů domácího násilí je velmi vhodné zvážit **použití audiovizuální techniky** již při prvotním výslechu poškozeného, čímž se orgánům činným v trestním řízení nabízí možnost zachycení aktuálního psychického stavu poškozeného, jeho poranění apod. Pořízený záznam pak může sloužit orgánům činným v trestním řízení, zejména soudu, k posouzení věrohodnosti a pravdivosti výpovědi svědka v dalších fázích trestního řízení, resp. přehráním takového záznamu lze za podmínek § 211 tr. řádu, tedy zpravidla za souhlasu procesních stran, nahradit osobní výslech poškozeného v řízení před soudem a tím i přispět k možné eliminaci zhoršení jeho zdravotního, zejména psychického stavu v souvislosti s podrobným znovuožíváním prožité viktimizace.

V souvislosti s požadavkem na zajištění ochrany a bezpečí poškozeného, který se stal obětí trestného činu, je zákonnou povinností každého policisty, příslušníka Vězeňské služby ČR, vojenského policisty a strážníka obecní policie provést úkon nebo přijmout vhodné opatření vedoucí k zajištění bezpečí oběti, dochází-li k jejímu ohrožení (§ 14 odst. 1 zákona o obětech trestných činů), přičemž vedle institutů trestního práva procesního může být takovým vhodným opatřením např. vykázaní násilné osoby ze společného obydlí v případech domácího násilí podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR (§ 44 až § 47) či ochrana osoby ohrožené domácím násilím formou předběžných opatření ukládaných v občanskoprávním řízení podle § 400 a násled. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, popř. zajištění zvláštní ochrany svědkovi poskytované podle zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, nebo poskytnutí krátkodobé ochrany osob²⁶⁸ podle § 50 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR.

2.1 Zajištění práva na ochranu a bezpečí oběti trestného činu prostřednictvím institut předběžných opatření v trestním řízení

S účinností od 01.08.2013, kdy byl zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, do systematiky trestního řádu vtělen nový **instit předběžných opatření**, mohou soudy, a v přípravném řízení za určitých podmínek i státní zástupci, v odůvodněných případech rozhodnout o uložení některého z devíti taxativně vymezených druhů předběžných opatření, jejichž smyslem je posílení ochrany poškozeného, dalších osob, zejména svědků či celé společnosti před opakováním protiprávního jednání obviněného, které je předmětem aktuálně vedeného trestního stíhání jeho osoby (viz § 88b a násled. tr. řádu). Orgány činné v trestním řízení tak mohou obviněnému²⁶⁹ uložit např. zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo jinými osobami, zejména svědky (§ 88d tr. řádu), dále zákaz vstupu do společného obydlí obývaného

²⁶⁷ aniž by soud mohl při svých hodnotících úvahách vycházet z obsahu předchozí výpovědi svědka provedené podle § 158 odst. 9 tr. řádu ještě před zahájením trestního stíhání

²⁶⁸ tj. ve formě a) fyzické ochrany, b) dočasné změny pobytu osoby, c) použití zabezpečovací techniky, nebo d) poradensko-preventivní činnosti

²⁶⁹ nikoli podezřelému, neboť jednou ze základních podmínek tohoto postupu je vedle obavy z možného opakování či dokonání stíhané trestné činnosti, důvodného předpokladu, že byl stíhaný skutek skutečně spáchán, má znaky některého z trestných činů a spáchal jej obviněný, přičemž účelu předběžného opatření nelze dosáhnout jiným způsobem a jeho uložení si vyžaduje ochrana oprávněných zájmů poškozené fyzické osoby, popř. osob jemu blízkých nebo ochrana zájmů společnosti, faktické zahájení trestního stíhání

s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, včetně zákazu zdržovat se v něm (§ 88e tr. řádu), zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami (§ 88f tr. řádu), zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě (§ 88g tr. řádu), zákaz vycestování do zahraničí (§ 88h tr. řádu), zákaz držení a přechování věcí, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti (§ 88i tr. řádu), zákaz užívání, držení nebo přechovávání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek (§ 88j tr. řádu), zákaz hazardních her a sázek (§ 88k tr. řádu) či zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti (§ 88l tr. řádu).

Jelikož příslušným státním orgánem zvolený druh předběžného opatření musí vždy souviset se stíhanou trestnou činností obviněného, tedy se skutkovými okolnostmi projednávaného případu, budou mít z hlediska posílení ochrany osob ohrožených domácím násilím v postavení poškozeného v rámci probíhajícího trestního stíhání, tedy ještě před pravomocným rozhodnutím soudu o otázce viny a trestu, zásadní význam zejména první dvě jmenovaná opatření, tedy zákaz styku s určitými osobami podle § 88d tr. řádu a zákaz vstupu do obydlí, které je místem společného bydliště obviněného i poškozeného podle § 88e tr. řádu. V konkrétním případě lze přitom dosáhnout zvýšené ochrany poškozeného, a to na úrovni teritoriální i personální, souběžným uložením, tedy kumulací obou citovaných druhů předběžných opatření. Ježto předběžné opatření v podobě zákazu vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, včetně zákazu zdržovat se v něm, podle § 88e tr. řádu po obsahové stránce navazuje na obdobné instituty upravené v jiných právních předpisech²⁷⁰, počíná zákaz vstupu uložený dle trestního řádu až prvním dnem následujícím po skončení výkonu vykázání uloženého dle jiného právního předpisu, což je třeba uvést přímo do rozhodnutí soudu, jímž je toto předběžné opatření nařízeno. Ačkoli se při předchozím vykázání učiněného podle jiného právního předpisu důvody pro vyslovení zákazu vstupu posuzují samostatně, není předchozí vykázání podmínkou pro uložení daného typu předběžného opatření v rámci trestního řízení. Při kumulaci obdobných typů ochranných opatření je nicméně třeba k dříve uloženým opatřením přihlídnout a v rámci trestního řízení zvážit hledisko vhodnosti uložení daného opatření, jež může být s ohledem na identický charakter duplicitní. Obviněný, kterému byl předmětný zákaz v rámci trestního řízení uložen, je ze zákona neprodleně povinen vymezené obydlí, včetně jeho okolí opustit a nadále se zdržet vstupu do něj. Soud obviněného přímo v usnesení současně poučí o jeho právech a povinnostech, včetně důsledků neuposlechnutí výzvy k opuštění obydlí a neplnění uloženého předběžného opatření. Obviněný má právo odnést si ze společného obydlí sdíleného s poškozeným věci osobní potřeby (tj. oblečení, hygienické a zdravotnické pomůcky), osobní cennosti a své doklady, přičemž za účasti příslušného orgánu činného v trestním řízení nebo pověřeného probačního úředníka tak, aby došlo k eliminaci jakéhokoli nevhodného působení na poškozeného, si dále může v průběhu trvání předběžného opatření vzít z obydlí i další věci nezbytné pro výkon svého podnikání nebo povolání. Dojde-li ze strany obviněného k opakovanému nebo závažnému porušení rozhodnutí soudu o uloženém předběžném opatření, může být obviněnému uložen jiný druh předběžného opatření či pořádková pokuta až do výše 50.000,- Kč nebo může být rozhodnuto o jeho vzetí do vazby (z důvodů uvedených v § 67 písm. c) tr. řádu), popř. za určitých podmínek může být obviněný trestně stíhán pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 2 tr. zákoníku.

²⁷⁰ tj. v § 44 až § 47 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky a v § 76b občanského soudního řádu, který je od 01.01.2014 nahrazen § 400 a násled. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

S účinností od 01.08.2013 jsou tedy příslušné orgány činné v trestním řízení povinny pečlivě vážit, zda není na místě posílit ochranu poškozeného vhodným typem předběžného opatření, jehož trvání je přímo ze zákona omezeno dosažením jeho účelu, přičemž nejdéle může trvat až do právní moci rozsudku nebo jiného meritorního rozhodnutí, jímž je dané trestní stíhání obviněného ukončeno. Bude-li třeba poskytnout poškozenému účinnou ochranu i nadále, je zcela na místě uložit obviněnému, u něhož nejsou dány podmínky pro uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, obdobný zákaz styku s určitými osobami, zejména poškozeným, či zákaz vstupu do společného obydlí jako v rámci předchozího předběžného opatření, a to ve formě přiměřených omezení a přiměřených povinností ukládaných dle § 48 odst. 4 tr. zákoníku jako součást alternativních trestů. Tímto způsobem tak lze poškozenému zajistit komplexní ochranu jeho osoby po celou dobu trestního řízení, resp. již od okamžiku zahájení trestního stíhání až do ukončení výkonu uložené sankce.

3. Důvěrník oběti a zmocněnec poškozeného v trestním řízení

Jedním z významných institutů, jež mají přispět ke zlepšení postavení poškozeného v rámci trestního řízení, především ke zvýšení ochrany jeho práv, je s účinností od 01.08.2013 nově zakotvené právo poškozeného jako oběti trestného činu na **doprovod důvěrníka** (§ 21 zákona o obětech trestných činů a § 50 odst. 1 tr. řádu). Podle současné právní úpravy tak může být osoba, která se stala obětí jakéhokoli trestného činu, při všech úkonech trestního řízení, kterých se osobně účastní (tj. při výslechu v postavení svědka²⁷¹ či podání vysvětlení realizovaného dle trestního řádu²⁷², při rekognici in natura nebo fotorekognici²⁷³, rekonstrukci či prověrce na místě činu²⁷⁴, vyšetřovacím pokusu²⁷⁵, seznámení se s výsledky vyšetřování²⁷⁶, nahlížení do spisu²⁷⁷, účasti u hlavního líčení²⁷⁸, účasti při veřejném zasedání o odvolání²⁷⁹ apod.), stejně jako při podání vysvětlení realizovaného podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, doprovázena jí zvolenou fyzickou osobou²⁸⁰, jež jí bude skýtat morální podporu, jakož i psychickou oporu a pomoc při provedení daného úkonu.

Obětí zvolený důvěrník nemůže nikterak zasahovat do průběhu prováděného úkonu, při kterém oběť doprovází, přičemž účastní-li se hlavního líčení, je podle § 201 odst. 2 tr. řádu oprávněn zůstat v jednacím síni i tehdy, koná-li se hlavní líčení, popř. jeho část s vyloučením veřejnosti²⁸¹. Příslušný orgán činný v trestním řízení, který provádí úkon, jehož se vedle oběti účastní i důvěrník, může tuto osobu z úkonu vyloučit, avšak

²⁷¹ včetně neodkladných a neopakovatelných úkonů provedených dle § 158 odst. 9 tr. řádu ve spojení s § 158a tr. řádu a výslechů realizovaných ještě před zahájením trestního stíhání za podmínek § 158 odst. 9 věta druhá tr. řádu

²⁷² viz § 158 odst. 3 písm. a) tr. řádu

²⁷³ za podmínek § 104b tr. řádu

²⁷⁴ za podmínek § 104d a § 104e tr. řádu

²⁷⁵ za podmínek § 104c tr. řádu

²⁷⁶ za podmínek § 166 odst. 1 tr. řádu

²⁷⁷ viz § 43 odst. 1 tr. řádu za podmínek § 65 tr. řádu

²⁷⁸ viz § 43 odst. 1 tr. řádu

²⁷⁹ viz § 233 odst. 1 tr. řádu ve spojení s § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu

²⁸⁰ plně svéprávnou, tedy nikoli mladší 18-ti let

²⁸¹ V řízení proti dospělému obžalovanému lze vyloučit veřejnost z hlavního líčení, které je v obecné rovině veřejné, jen za podmínek uvedených v § 200 odst. 1 tr. řádu. V řízení proti mladistvému delikventovi je hlavní líčení přímo ze zákona neveřejné (§ 54 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

pouze tehdy, narušuje-li průběh tohoto úkonu nebo ohrožuje-li dosažení účelu daného úkonu. Poté je třeba oběti trestného činu poskytnout prostor ke zvolení si nového důvěrníka, nehrozí-li ovšem nebezpečí z prodlení nebo nepřiměřené náklady.

Důvěrník oběti může být zároveň **zmocněncem**²⁸², který je přímo ze zákona nadán oprávněním aktivně hájit práva a oprávněné zájmy poškozeného. Na rozdíl od důvěrníka je zmocněnec mimo jiné oprávněn za poškozeného činit návrhy (např. na přiznání nároku na náhradu škody či na provedení důkazu ve vztahu k uplatněnému nároku na náhradu škody, na uložení předběžného opatření apod.), podávat za něj žádosti (např. o přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu podle § 51a tr. řádu) a opravné prostředky (např. odvolání proti výroku o náhradě škody v rámci odsuzujícího rozsudku, stížnost proti usnesení soudu²⁸³ o podmíněném zastavení trestního stíhání či schválení narovnání nebo proti usnesení o zrušení předběžného opatření²⁸⁴). Zmocněnec se může jménem poškozeného zúčastnit všech procesních úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený, přičemž od 01.08.2013 má právo již od zahájení trestního stíhání žádat být ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení předem vyzooměn o všech prováděných úkonech, chce-li se jich zúčastnit. Toto právo dopadá nikoli na všechny procesní úkony realizované v rámci trestního řízení, nýbrž pouze na ty, které jsou významné z hlediska uplatnění práv poškozeného a které mohou být současně použity jako důkaz v řízení před soudem.²⁸⁵ Poškozený, potažmo jeho zmocněnec má podle § 166 odst. 1 tr. řádu taktéž právo prostudovat vyšetřovací spis a činit návrhy na doplnění vyšetřování. V rámci konaného hlavního líčení má pak zmocněnec poškozeného rovněž právo klást vyslychaným osobám otázky, činit návrhy na doplnění dokazování, jakož i právo přednést závěrečnou řeč.

Jelikož s účinností od 01.08.2013 může být zmocněncem poškozeného vedle fyzické osoby²⁸⁶ i právnická osoba, tedy např. subjekty poskytující odbornou pomoc obětem trestných činů či určitým skupinám osob²⁸⁷, je třeba zajistit kvalitní výběr osoby zmocněnce tak, aby fakticky přispíval k posílení ochrany práv poškozeného, nikoli k jejich oslabení. V této souvislosti nelze pominout, že veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou sám uvede, avšak má-li zmocněnce, doručují se veškeré písemnosti pouze jím zvolenému zmocněnci²⁸⁸. Vzhledem k výše uvedenému je tedy při výběru vhodné osoby, jež by měla v rámci probíhajícího trestního řízení v roli zmocněnce efektivně hájit práva poškozeného, třeba klást značný důraz na vyšší míru vzájemné důvěry, která by měla mezi zmocněncem a jím zastoupeným poškozeným panovat.

---

²⁸² Důvěrníkem naproti tomu nemůže být osoba, která je v téže věci v postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočnicka.

²⁸³ a v přípravném řízení proti usnesení státního zástupce

²⁸⁴ viz § 88n odst. 4 tr. řádu

²⁸⁵ Přítomnost zmocněnce při prováděném úkonu lze vyloučit, pokud by byl zmařen účel trestního řízení nebo provedení úkonu nelze odložit a vyzoomění o něm zajistit. Zmocněnec má při úkonu, kterého se jménem poškozeného osobně účastní, právo klást vyslychaným osobám dotazy, stejně jako právo vznést námitky proti způsobu provádění úkonu, a to kdykoli v jeho průběhu.

²⁸⁶ tou nemusí být na rozdíl od obhájce obviněného advokát ani jiná osoba dosahující právnického vzdělání

²⁸⁷ např. občanské sdružení Život 90, Bílý kruh bezpečí, o.s., ROSA, La Strada, In Iustitia a jiné

²⁸⁸ to neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal, např. předvolání jeho osoby jako svědka k hlavnímu líčení či veřejnému zasedání apod.

Osoba, která se stala obětí trestného činu²⁸⁹, protože v rámci probíhajícího trestního řízení zastává procesní postavení poškozeného, může za podmínek § 51a tr. řádu uplatnit **nárok na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem**, popř. na právní pomoc poskytovanou za sníženou odměnu. V konkrétním případě bude takový nárok poškozenému soudem přiznán tehdy, jestliže osvědčí nedostatek prostředků na úhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce a současně bude zvláště zranitelnou obětí ve smyslu § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů²⁹⁰ nebo pokud mu byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, popř. je-li pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt²⁹¹, a to bez ohledu na případné uplatnění či neuplatnění nároku na náhradu trestným činem způsobené škody. V ostatních případech může poškozený dosáhnout na přiznání nároku na bezplatnou pomoc zmocněncem, popř. na pomoc poskytovanou za sníženou odměnu, jestliže osvědčí nedostatek finančních prostředků a v rámci trestního řízení uplatňuje nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy, popř. na vydání bezdůvodného obohacení, přičemž vzhledem k povaze uplatňované náhrady nebo její výši není zastoupení zmocněncem zjevně nadbytečné. Přímou ze zákona je nárok na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem automaticky přiznán pouze poškozeným mladším 18-ti let (vyjma trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 tr. zákoníku), a to bez ohledu na jejich majetkové poměry a případně uplatněný či neuplatněný nárok na náhradu škody v rámci probíhajícího trestního řízení.

Pakliže si poškozený, jemuž byl přiznán nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, zmocněnce sám nezvolí, je mu ustanoven usnesením soudu²⁹² z řad advokátů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (na jejich vlastní žádost)²⁹³, popř. mu je ustanoven jiný advokát²⁹⁴. Náklady za přibrání zmocněnce v daném případě nehradí poškozený, který se stal obětí trestného činu, nýbrž stát, který je v případě pravomocného rozhodnutí o vině vymáhá po odsouzeném.

4. Peněžitá pomoc poskytovaná dle zákona č. 45/2013 Sb. obětem trestných činů

Jestliže bylo fyzické osobě, která se stala obětí trestného činu, ublíženo na zdraví, nebo jí byla v důsledku trestného činu způsobena těžká újma na zdraví²⁹⁵, popř. se stala obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti²⁹⁶, kterým jí vznikla nemajetková újma, má za podmínek stanovených v § 23 a

²⁸⁹ a to bez ohledu na charakter tohoto trestného činu

²⁹⁰ tj. podle § 2 odst. 4 písm. b) zákona č. 45/2013 Sb. osobou s fyzickým, psychickým nebo mentálním hendikepem nebo s takovým smyslovým poškozením, které může této osobě bránit v jejím plném uplatnění ve společnosti nebo podle § 2 odst. 4 písm. d) zákona č. 45/2013 Sb. obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, je-li v konkrétním případě současně dáno zvýšené riziko vzniku druhotné újmy (tzv. sekundární viktimizace), a to zejména s ohledem na věk této oběti, její pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, vyjadřovací schopnosti, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na její vztah k podezřelému nebo závislost na něm

²⁹¹ např. pozůstalý manžel poškozené ženy, která v důsledku dlouhodobého týrání ze strany jejich spoluzijícího syna, zemřela

²⁹² pominou-li důvody vedoucí k jeho ustanovení, popř. nemůže-li zmocněnec z důležitých důvodů poškozeného nadále zastupovat, soud jej ustanovení zmocněncem poškozeného zproští

²⁹³ podle místa jejich působení a pořadí; seznam je veřejně dostupný na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR

²⁹⁴ za podmínek uvedených v § 39 odst. 2, 3 tr. řádu

²⁹⁵ viz definice v § 122 odst. 2 tr. zákoníku

²⁹⁶ např. trestný čin znásilnění podle § 185 tr. zákoníku, trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 tr. zákoníku, trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 tr. zákoníku aj.

násled. zákona č. 45/2013 Sb.²⁹⁷ nárok na poskytnutí peněžité pomoci ze strany státu.²⁹⁸ Tato pomoc přitom spočívá v jednorázovém poskytnutí finanční částky sloužící k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené trestným činem, jehož se stala daná osoba obětí.

Peněžitá pomoc je oběti poskytnuta na její žádost, a to zpravidla do tří měsíců od podání žádosti²⁹⁹, kterou je třeba podat u Ministerstva spravedlnosti ČR nejpozději do dvou let ode dne, kdy se jako oběť dozvěděla o újmě způsobené jí trestným činem, nejpozději však do pěti let od spáchání trestného činu, jinak toto právo zaniká.³⁰⁰

V případě ublížení na zdraví může viktimizovaná fyzická osoba čerpat peněžitou pomoc v paušální částce ve výši 10.000,- Kč nebo ve výši, která představuje jí prokázanou ztrátu na výděлку (je-li zaměstnána) a prokázané náklady spojené s jejím léčením, snížené o součet všech částek, které jako oběť z titulu náhrady škody již obdržela, přičemž takto poskytnutá peněžitá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu celkovou částku 200.000,- Kč. Při způsobení těžké újmy na zdraví může oběť trestného činu čerpat peněžitou pomoc v paušální částce ve výši 50.000,- Kč nebo ve výši, která opětně představuje jí prokázanou ztrátu na výděлку a prokázané náklady spojené s jejím léčením, snížené o součet všech částek, které z titulu náhrady škody již obdržela, přičemž peněžitá pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu celkovou částku 200.000,- Kč.³⁰¹ Pakliže se fyzická osoba stala obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, v důsledku čehož jí byla způsobena nemajetková újma, má nárok na úhradu nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby (tj. včetně nezbytné lázeňské péče, nejsou-li náklady na tyto služby přímo hrazeny z veřejného zdravotního pojištění), a to až do celkové výše 50.000,- Kč. To vše ovšem platí za předpokladu, že oběti nebyla peněžitá pomoc poskytnuta již v souvislosti s ublížením na zdraví. Naproti tomu ve vztahu k peněžité pomoci poskytované téže oběti v téže věci v souvislosti se souběžným způsobením těžké újmy na zdraví a nemajetkové újmy v důsledku sexuálně motivovaného trestného činu, je kumulace zákonem stanovených částek možná, byť v současné době projednávaný návrh novely zákona o obětech trestných činů počítá mimo jiné s odstraněním této možnosti kumulace jednotlivých peněžitých nároků obětí.³⁰²

²⁹⁷ zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, s účinností od 01.08.2013 nahradil předchozí úpravu obsaženou v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

²⁹⁸ Nárok na poskytnutí peněžité pomoci má rovněž osoba, která je pozůstalým dítětem, rodičem, manželem, registrovaným partnerem, nebo sourozencem oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, pakliže v době její smrti spolu žili ve společné domácnosti, nebo je-li osobou, které zemřelý poskytoval (tj. i druh žijící se zemřelým ve společné/rodinné domácnosti) nebo byl povinen poskytovat výživu.

²⁹⁹ lhůtu lze prodloužit až o 30 dnů při nařízení ústního jednání či místního šetření, popř. u zvlášť složitých případů nebo o dobu nutnou k provedení dožádání, zpracování znaleckého posudku či doručení písemnosti do ciziny

³⁰⁰ do 31.07.2013 byla tato propadná lhůta pouze subjektivní a trvala 1 rok

³⁰¹ Do 31.07.2013 mohla oběť čerpat paušální částku ve výši 25.000 Kč nebo ve výši prokázaných nákladů s max. výší 150.000 Kč.

³⁰² Je-li žadatel pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, má nárok na peněžitou pomoc v paušální částce 200.000,- Kč (jde-li o pozůstalého rodiče, manžela, registrovaného partnera nebo dítě oběti, s nímž v době její smrti žil ve společné domácnosti, nebo jde-li o osobu, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu) a jde-li o spoluzijícího sourozence zemřelého peněžitou pomoc v paušální částce 175.000,- Kč, přičemž peněžitá pomoc nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 600.000,- Kč. Pakliže by peněžitá pomoc ve svém součtu přesáhla tuto částku, částka poskytovaná každé z oprávněných pozůstalých osob po oběti se přiměřeně zkrátí (do 31.07.2013 činila paušální částka 150.000,- Kč, u většího počtu pozůstalých byla poskytována do maximální výše 450.000,- Kč).

S účinností od 01.08.2013 již není podmínkou poskytnutí peněžité pomoci výše bodového hodnocení za bolest, když do 31.07.2013 bylo třeba, aby celkový součet bodového ohodnocení za bolest dosáhl nejméně 100 bodů ve smyslu vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. Peněžítá pomoc není i nadále poskytnuta, jestliže oběť trestného činu v postavení poškozeného nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu, ačkoli je tento souhlas podle § 163 tr. řádu podmínkou zahájení trestního stíhání. Překážkou v poskytnutí peněžité pomoci není naproti tomu skutečnost, že došlo ke zproštění obžaloby obviněného pro jeho nepřičetnost³⁰³ nebo k odložení věci z důvodu neznámého pachatele³⁰⁴, popř. brání-li trestnímu stíhání zákonná překážka nebo pokud doposud nedošlo k vyhlášení rozsudku či tento nenabyl právní moci, nejsou-li podle výsledků dosavadního šetření orgánů činných v trestním řízení důvodné pochybnosti o tom, že se trestný čin, kterým byla oběti způsobena újma, skutečně stal.

S účinností od 01.08.2013 již není oběť trestného činu, jíž byla poskytnuta jednak peněžítá pomoc ze strany státu a současně náhrada škody ze strany pachatele (byť částečná), povinna státu odvést poskytnutou peněžitou pomoc ve výši odpovídající čerpané náhradě škody, a to až do výše celkově poskytnuté peněžité pomoci. Nárok oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli trestného činu totiž okamžikem poskytnutí peněžité pomoci nově přechází na stát, a to v rozsahu jím poskytnuté peněžité pomoci.³⁰⁵

Podle výše uvedených kritérií je peněžítá pomoc státem poskytována jednak občanům ČR s trvalým pobytem v ČR nebo pokud se v ČR obvykle zdržují, dále občanům ČR, kteří nemají na území ČR trvalý pobyt, ale stali se zde obětí trestného činu, cizincům s trvalým pobytem nebo s oprávněním pobývat na území jiného členského státu EU, kteří se stali v ČR obětí trestného činu, cizincům, kteří v ČR v souladu se zákonem pobývají nepřetržitě nejméně 90 dnů a stali se v ČR obětí trestného činu, jakož i cizincům, kteří se stali obětí trestného činu v ČR a požádali zde o mezinárodní ochranu nebo jim byl udělen azyl, zatímco ostatním cizincům pouze za podmínek a v rozsahu vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je ČR vázána.

5. Další oblasti práv poškozených a obětí trestných činů v rámci trestního řízení

Mezi další oblasti práv obětí trestných činů a poškozených v rámci trestního řízení lze řadit zejména:

A. právo na náhradu škody

Osoba, jíž byla trestným činem způsobena škoda na zdraví či na majetku nebo nemajetková újma, popř. na jejíž úkor obviněný získal bezdůvodné obohacení, může bez ohledu na charakter trestného činu v postavení poškozeného žádat, aby soud obžalovanému v odsuzujícím rozsudku, popř. v trestním příkazu, uložil povinnost nahradit jí způsobenou škodu či újmu v penězích³⁰⁶. Návrh na náhradu škody či jiné újmy dle § 43 odst. 3 tr. řádu je poškozený oprávněn podle § 206 odst. 2 tr. řádu učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování nebo při prvním jednání o dohodě o vině a trestu podle § 175a odst. 2 tr. řádu, a to ústně do protokolu nebo písemně, osobně

³⁰³ viz § 226 písm. d) tr. řádu

³⁰⁴ viz § 159a odst. 5 tr. řádu

³⁰⁵ stát může nárok vymáhat v adhézním řízení či občanskoprávním řízení

³⁰⁶ viz § 43 odst. 3 tr. řádu

nebo prostřednictvím svého zmocněnce. Pakliže není takový návrh v dané lhůtě řádně učiněn, nelze o něm v rámci probíhajícího trestního řízení jakkoli rozhodnout, a to ani při jeho dodatečném uplatnění (např. v rámci pozdějšího výsledku poškozeného v postavení svědka v rámci hlavního líčení). Podle současné rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR³⁰⁷ však může poškozený dříve stanovenou výši požadované náhrady škody (nemajetkové újmy), kterou řádně a včas uplatnil, v dalším průběhu řízení libovolně měnit (a důkazně dokládat), a to nejpozději do doby, než se soud I. stupně odebere k závěrečné poradě v rámci hlavního líčení nebo v rámci veřejného zasedání o odvolání.

B. právo na náhradu nákladů

Vedle nároku na náhradu škody způsobené trestným činem má poškozený podle § 154 a § 155 odst. 4, 5, 6 tr. řádu rovněž právo na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění svého nároku na náhradu škody, a to včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněncem či nákladů vynaložených na posudky a odborná vyjádření sloužící k prokázání jím uplatněného nároku na náhradu škody. Daný návrh je přitom třeba účinně uplatnit nejpozději do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku (trestního příkazu), tzn. poté, co došlo k pravomocnému uznání viny obviněného žalovaným skutkem (jinak nárok zaniká), a to bez ohledu na skutečnost, zda byl poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody či nikoli.

C. právo oběti na poskytnutí odborné pomoci

Zákon o obětech trestných činů v § 4 zakotvil možnost každé oběti trestného činu čerpat odbornou pomoc ze strany subjektů orientujících se na podporu a pomoc obětem trestných činů, přičemž tato pomoc je poskytována ve formě psychologického poradenství, sociálního poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací a restorativních programů subjekty zapsanými v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, který představuje veřejný seznam dostupný na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR. V obecné rovině je taková pomoc oběti poskytována na základě její žádosti, a to až do doby, dokud to vyžaduje její účel, přičemž zvláště zranitelné oběti je třeba pomoc poskytnout na základě její žádosti bez zbytečného odkladu a vždy bezplatně.

D. právo na informace

Zejména jde o právo žádat informace o propuštění obviněného z vazby na svobodu, odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, ochranného léčení či zabezpečovací detence, popř. o jeho útěku, dále o změně formy ochranného léčení z ústavní na ambulantní, přerušení výkonu trestu odnětí svobody, změně zabezpečovací detence na ochranné léčení a jakémkoli vydání obviněného/odsouzeného do cizího státu nebo o jeho předání do jiného členského státu EU (§ 103a tr. řádu a § 11 zákona o obětech trestných činů). Dále jde o povinnost subjektů, kteří přicházejí do kontaktu s obětí trestného činu jako první, podat této osobě základní informace o jejích právech a možnostech dalšího postupu včetně informace o existenci registrovaných poskytovatelů odborné pomoci obětem trestných činů (§ 8 zákona o obětech trestných činů). Orgány činné v trestním

---

³⁰⁷ viz R 5/2015

řízení jsou povinny oběti poskytnout informace o stavu trestního řízení, jakož i stejnopis pravomocného rozhodnutí, kterým se trestní řízení v dané věci končí. Podle § 2 odst. 15 tr. řádu jsou přitom orgány činné v trestním řízení povinny v každém stadiu řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv (výslovně upravených v trestním řádu, jakož i v zákoně o obětech trestných činů), o kterých je třeba ho podle § 46 tr. řádu vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků.

E. dispoziční oprávnění poškozeného

Vedení trestního stíhání je u vybraných trestných činů, jejichž taxativní výčet je dán v § 163 tr. řádu, podmíněno výslovným souhlasem poškozeného, je-li ve vztahu k obviněnému osobou blízkou, přičemž poškozeným jednou odepřený souhlas již nelze znovu udělit. Možné výjimky, kdy souhlas poškozeného není ani u vybraných trestných činů k zahájení a následnému vedení trestního stíhání obviněného třeba, stanoví § 163a tr. řádu.

Tomáš Durdík: Autor je soudcem Městského soudu v Praze, viceprezidentem a dobrovolným právním poradcem Bílého kruhu bezpečí, nestátní neziskové organizace pro pomoc obětem trestných činů, členem Komise pro trestní právo Legislativní rady vlády ČR, lektorem Justiční akademie a členem zkušební komise pro advokátní zkoušky pro obor trestní právo a odborným lektorem České advokátní komory.

Pavel Šámal: Právní úprava domácího násilí v ČR. Seminář Justiční akademie „Domácí násilí a práva obětí v trestním řízení“. 2.–3. listopadu 2015

1. Úvod

Domácí násilí je společensky nežádoucím a tíživým jevem, který představuje všeobecný, velice závažný problém a dotýká se všech evropských států, jak zdůraznil v rozsudku ve věci Opuz proti Turecku i Evropský soud pro lidská práva.³⁰⁸ Podle nedávno publikovaných průzkumů se obětí domácího násilí v České republice stala každá šestá žena a každý dvaadvacátý muž³⁰⁹. Česká republika v tomhle ohledu nicméně není výjimkou, protože podle celounijního průzkumu zažilo v EU fyzické násilí ze strany partnera 22 % žen a psychické násilí až 43 % žen.³¹⁰ Domácí násilí je přitom jevem, který zůstává velice často skryt, jelikož k němu dochází v úzkém kruhu osob, typicky v rodinách nebo v obdobných formách společného soužití. Domácí násilí už dávno není spojováno výhradně s násilím na ženách; lze jej obecně charakterizovat jako násilné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývaném násilníkem a osobou, proti níž útok směřuje.³¹¹ Jedná se o násilí, které má opakovaný, dlouhodobý a eskalující charakter a lze v jeho rámci jednoznačně identifikovat útočníka i oběť, respektive ohroženou osobu. Domácí násilí může mít řadu podob a kromě fyzického násilí je v poslední době kladen důraz na jeho další formy, a to sexuální, psychické a ekonomické násilí, přičemž podíl psychického násilí v případech domácího násilí podle posledních průzkumů narůstá.³¹²

Vzhledem k tomu, že *oběti domácího násilí jsou zvláště zranitelné* a často nedokážou nebo nemohou na násilí upozornit příslušné orgány (jak také plyne i z rozsudku ESLP ve věci T. M. a C. M. proti Moldavsku³¹³), je vytvoření právního rámce zajišťujícího komplexní ochranu velice důležitým a současně náročným úkolem. V České republice je právní zakotvení domácího násilí stále právní úpravou ještě relativně novou, protože prvním významným krokem zákonodárce ve vztahu k ochraně před domácím násilím bylo *přijetí zákona č. 91/2004 Sb., kterým byl doplněn trestní zákon* (zákon č. 140/1961 Sb.) o novou skutkovou podstatu trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě. Přestože některé aspekty domácího násilí byly postižitelné i podle jiných ustanovení trestního zákona (kupř. prostřednictvím trestných činů proti životu a zdraví, trestného činu násilí proti skupině obyvatelů či jednotlivci, trestného činu omezování osobní svobody, vydírání, porušování domovní svobody), nová skutková podstata reagovala na specifika domácího násilí, které má obvykle dlouhodobý a systematický charakter a v konkrétním okamžiku nemuselo dosahovat dostatečné intenzity pro zahájení trestního stíhání

³⁰⁸ Rozsudek ESLP ve věci Opuz proti Turecku ze dne 9. června 2009, č. stížnosti [33401/02](#), odst. 132.

³⁰⁹ Výzkum prováděný agenturou Sociofactor v rámci projektu Asociace pracovníků intervenčních center ČR Mlčení bolí, jehož podrobné výsledky budou publikovány v únoru 2016. Pro doposud zveřejněné výsledky viz kupř. Obětí domácího násilí je každá šestá žena v Česku, ukázal průzkum. *Ihned* [online]. Pub. 13. 10. 2015 [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné z: <http://domaci.ihned.cz/c1-64741150-obeti-domaciho-nasili-je-kazda-sesta-zena-v-cesku-ukazal-pruzkum>

³¹⁰ Agentura Evropské unie pro základní práva. Násilí na ženách: průzkum napříč EU. Stručně o výsledcích. [online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2014 [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_cs.pdf

³¹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb.

³¹² Výzkum Sociofactor, op. cit.

³¹³ Rozsudek ESLP ve věci T. M. a C. M. proti Moldavsku ze dne 28. ledna 2014, č. stížnosti [26608/11](#).

za trestný čin ublížení na zdraví. Odrážela rovněž specifika týkající se pachatele, který u domácího násilí zneužívá postavení vůči osobám, jež jsou na něm materiálně či citově závislé.³¹⁴

Dalším důležitým počinem zákonodárce bylo *přijetí zákona č. 135/2006 Sb.*, kterým došlo ke změně některých zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím a posílení ochrany obětí. Zákon zakotvil tři základní pilíře ochrany proti domácímu násilí: (1) policejní intervenci, umožňující okamžitý policejní zásah proti násilníkovi prostřednictvím institutu policejního vykazání; (2) sociální pomoc otevřením intervenčních center a (3) soudní ochranu, zajišťovanou rozhodnutím o předběžném opatření, umožňujícím tzv. soudní vykazání. V případě, kdy nestačí využití uvedených institutů, lze v souladu se zásadou „ultima ratio“ postupovat i podle trestněprávních předpisů, kde koncepčně novým přístupem bylo *přijetí trestního zákoníku* (zákon č. 40/2009 Sb.), který vyváženým způsobem vyřešil trestněprávní ochranu domácího násilí zpřesněním formulací zejména skutkových podstat trestných činů týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku a týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku (pojem „obydlí“, sladění návaznosti těchto skutkových podstat a nová formulace zvláště přitěžujících okolností). Trestní zákoník v návaznosti na všechny shora zmíněné zákony tedy napomohl zvýšit ochranu obětí trestných činů a vytvořil komplexní systém ochrany obětí domácího násilí spočívající v soukromoprávní, správněprávní i trestněprávní ochraně před domácím násilím. V poslední době byla pozornost zaměřena spíše na změny v soukromoprávní oblasti, spojené s účinností nového občanského zákoníku, který pro případ domácího násilí omezuje právo manžela bydlet ve společné domácnosti. Trestněprávní oblast ale prošla ve vztahu k obětem domácího násilí také zajímavým vývojem. V rámci trestněprávní ochrany proti domácímu násilí se v první řadě zaměřím na právní úpravu trestných činů, jejichž skutková podstata se vztahuje na případy domácího násilí, tj. trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí, trestný čin týrání svěřené osoby a trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykazání. Následně se budu věnovat procesním změnám zvyšujícím v této souvislosti ochranu obětí v trestním právu.

2. Trestné činy týrání osoby žijící ve společném obydlí a týrání svěřené osoby

Aniž bych měl za cíl přesně definovat *pojem domácího násilí*, lze tento společenský jev přiblížit především poukazem na heterogenitu útoků násilníka na oběť domácího násilí. I v období intenzivních diskusí o komplexním trestněprávním uchopení této problematiky byly v právním řádu přítomné dílčí prostředky postihující jednotlivé projevy domácího násilí. Jednalo se kupříkladu o skutkové podstaty jako zanedbání povinné výživy, pomluva, ohrožování mravní výchovy mládeže, vražda, ublížení na zdraví, omezování či zbavení osobní svobody, znásilnění nebo vydírání, a tyto trestné činy jsou při naplnění zákonných znaků použitelné i dnes. I přes existenci mnoha prostředků postihujících jednotlivé projevy domácího násilí, nevystihovala zde zmiňovaná ustanovení podstatu situace u tzv. vztahových trestných činů, za něž můžeme považovat podstatnou část trestné činnosti spojenou s domácím násilím. Jejich smysl totiž směřuje poněkud jinam a ochrana veřejného zájmu se tak vyznačovala svojí nedůsledností.³¹⁵ Pro účely zhodnocení přínosu zvláštní úpravy domácího násilí, která byla předmětem mnoha diskusí, je tak především nutné poukázat na specifika této úpravy. Lze přitom vycházet z premisy, že zvláštní úprava domácího násilí přinesla kvalitativně odlišnou ochranu oběti takového násilí, než by představovala ochrana poskytovaná

³¹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 91/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

³¹⁵ RŮŽIČKA, M. Domácí násilí – impulsy ze zahraničních trestněprocesních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo. Trestněprávní revue č. 8/2003, s. 223.

izolovaným postihem jednotlivých projevů domácího násilí. Esenciálními znaky této zvláštní ochrany jsou především společné bydlení násilné osoby a oběti, jehož doprovodným jevem je také zvýšená závislost v jejich vztahu a obsahově komplexní pojem týrání oběti.

Jak již bylo uvedeno výše, zájem společnosti na zamezení tak nežádoucího jevu, jakým je domácí násilí, se na legislativní úrovni přetavil mimo jiné i do *formulace dvou skutkových podstat* kriminalizujících násilné chování v rodině. *Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí* se sankcí v základní skutkové podstatě odnětí svobody na šest měsíců až čtyři léta, resp. *týrání svěřené osoby*, sankcionované sazbou odnětí svobody na jeden rok až pět let nalezneme v části druhé hlavě třetí tr. zákoníku, tedy mezi trestnými činy proti rodině a dětem. *Objekt trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí* podle § 199 tr. zákoníku, kterého se dopustí ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, je zájem společnosti na *ochraně osob před tzv. domácím násilím*, tedy jak osob blízkých, tak i jiných osob žijících ve společném obydlí (např. bývalé manželky nebo podnájemníka), avšak s výjimkou osob svěřených pachateli do péče nebo výchovy (u nich se uplatní § 198 tr. zákoníku). V případě *trestného činu týrání svěřené osoby* podle § 198 tr. zákoníku, jehož se dopustí pachatel, jenž týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, je pak předmětem ochrany zájem společnosti na *ochraně takových osob, které vzhledem ke svému věku (děti) nebo z jiných důvodů jsou v péči nebo výchově jiných osob*, a to z jakéhokoli důvodu (např. i pro nemoc, tělesnou vadu, duševní poruchu apod.).

V případě týrání osoby žijící ve společném obydlí je základním pojmem *obydlí*. Ten nahradil původní pojem společně obývaný byt nebo dům. Prostorový aspekt tohoto trestného činu nabyl tedy širší rozměr, a mimo obytných domů a bytů tak zahrnuje taktéž obytné chaty, ubytovny nebo i vysokoškolské koleje, tedy veškeré prostory sloužící k bydlení lidí. Zákonný znak „ve společném obydlí“ je vyjádřením zvláštního vztahu mezi pachatelem a týranou osobou, není však určením místa spáchání trestného činu, neboť k týrání může docházet i jinde.³¹⁶ Pro naplnění znaku společného obydlí je rozhodující faktický stav společného soužití a bydlení pachatele a poškozeného. Vedení společné domácnosti není v tomto kontextu nutné. Taktéž je irelevantní povaha právního vztahu k obydlí.³¹⁷ Jestliže pachatel byl např. vlastníkem domu a poškozená osoba bydlela jako družka společně s pachatelem v tomto domě, aniž by měla nad rámec konkludentního souhlasu pachatele formální právní titul k bydlení (např. v podobě spoluvlastnictví domu, jeho nájmu, věcného břemena apod.), není tato situace důvodem k závěru, že nešlo o „společné obydlí“ ve smyslu § 199 odst. 1 tr. zákoníku.³¹⁸ Společné obydlí lze vnímat jako specifický znak tohoto trestného činu. Mezi pachatelem a týranou osobou je tak dána specifická forma vzájemné závislosti vyplývající ze skutečnosti společného obydlí, přičemž týrané osoby mají ztíženou možnost toto obydlí opustit. Existence společného obydlí je tak podmínkou sine qua non pro naplnění znaků tohoto trestného činu. Pokud totiž týraná osoba ukončí společné soužití s pachatelem, nicméně i poté je vystavená útokům ze strany pachatele, nelze již aplikovat § 199 tr. zákoníku. V úvahu tak připadají trestné činy ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku, vydírání podle § 175 tr. zákoníku, útisku podle § 177 tr. zákoníku nebo nebezpečného pronásledování podle § 354 tr. zákoníku. Při splnění podmínky společného obydlí ovšem může být předmětem útoku nejen osoba blízká, ale také jiná osoba. Na důvodu takového spoluzití přitom nezáleží;

³¹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 638.

³¹⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 1941.

³¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012.

může se jednat jak o podílové spoluvlastnictví, tak o společné jmění manželů nebo i o nájem bytu,³¹⁹ rozhodující je však faktický stav společného bydlení pachatele a poškozeného, nikoli právní vztah poškozené osoby k objektu bydlení.

Při vymezení jednotlivých prvků skutkové podstaty týrání osoby ve společném obydlí je nutné především přiblížit pojem týrání. Definice poskytnutá Nejvyšším soudem, v usnesení ze dne 14. září 2005, sp. zn. [3 Tdo 1160/2005](#), ztotožňuje týrání s jednáním pachatele, které se vyznačuje zlým nakládáním a současně je také charakterizováno určitou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobitelné vyvolat stav, který pociťuje osoba jako těžké příkoří, resp. psychické nebo fyzické útrapy. K tomu je třeba uvést, že trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevýžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající [srov. § 198 odst. 2 písm. d) a § 199 odst. 2 písm. d) tr. zákoníku]. Podle okolností činu lze dovodit, že týrání svěřené osoby ve smyslu znaků trestného činu podle § 198 tr. zákoníku se může stát i opomenutím povinné péče, k níž byl pachatel povinen, jestliže se svěřená osoba vzhledem ke svému věku nebyla schopna sama o sebe starat, například zanedbáním osobní hygieny dítěte, neposkytováním přiměřené stravy (srov. č. 11/1984, s. 83 Sb. rozh. tr.). Zákon přitom u obou skutkových podstat nevyžaduje, aby týrání mělo povahu fyzického násilí, popřípadě aby bylo spojené s následky na zdraví týrané osoby. Za týrání lze tedy považovat i působení psychických útrap, může se projevit také v rovině sexuálního násilí, ekonomického násilí, vyvolání stavu sociální izolace, či představovat různorodou kombinaci těchto forem. Vyšší stupeň hrubosti a bezcitnosti lze taktéž považovat za charakteristické znaky týrání, ty je ovšem nutné vázat k chování pachatele jako celku, jelikož jednotlivé dílčí, izolovaně posuzované, akty takového jednání nemusí být příliš závažné.³²⁰ Za příklady týrání lze uvést bití otevřenou rukou i pěstí nebo za pomoci různých předmětů (gumové hadice, dutek, řemene, dřevěné tyče apod.), kopání, pálení cigaretou, doutníkem nebo jinými žhavými předměty, působení elektrickým proudem, bolestivé tahání za vlasy, po dlouhou dobu trvající přivazování k radiátorům ústředního topení nebo jiným pevným předmětům, ponechávání týrané osoby v chladném prostředí bez nutného oblečení, nucení k provádění těžkých prací nepřiměřených věku a tělesné konstituci týrané osoby, déletrvající odpírání dostatečné potravy, časté buzení týrané osoby v noci apod. Trestný čin podle § 198 tr. zákoníku byl dán i v případě, kdy pachatel nechával dítě svěřené jeho péči často a po dlouhou dobu klečet i s předpaženými rukama, surově je bil a nedával mu řádně najíst (srov. č. 18/1963 Sb. rozh. tr).³²¹

Pojem „domácí násilí“ může skrývat v rámci obou uvažovaných skutkových podstat různorodé projevy nerovnováhy moci mezi dvěma osobami nebo v malé sociální skupině, a tak se v postavení oběti mohou ocitnout různé osoby. Může se jednat o týrání dětí rodiči, týrání rodičů dospívajícími dětmi, napadání osob duševně nebo fyzicky postižených nebo tzv. seniorů, tedy osob vyššího věku či příp. i přestárlých. V souvislosti se zaměřením útoku pachatele dochází někdy k diferenciaci mezi obětí přímou a nepřímou. Jedním z nejfrekventovanějších příkladů nepřímé oběti je dítě, jakožto oběť vlastního útoku i na matku.³²² Skutková podstata *týrání svěřené osoby* pamatuje právě na ochranu dětí vystavených domácímu násilí. Ochrana se zde ovšem nevztahuje pouze na děti, má mnohem širší záběr, a zahrnuje také zletilé

³¹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 1941.

³²⁰ DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 1097; In: ASPI, § 199 tr. zákoníku.

³²¹ Srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 1935.

³²² FENYK, Jaroslav. Některé úvahy o postižitelnosti „domácího násilí“ z hlediska současného trestního práva a záměru de lege ferenda. Právní rozhledy č. 12/2002, s. 630.

osoby, které jsou pro nemoc, stáří, invaliditu nebo mentální retardaci odkázány na péči jiných osob. Obdobně, jako u týrání osoby žijící ve společném obydlí, je i zde *určující fakticita stavu*. Vztah mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí je vymezen jako péče nebo výchova, může tedy vzniknout jen fakticky, tj. neformálně na podkladě byť konkludentní dohody. Konkrétní způsob svěření týrané osoby pachateli není zákonným znakem trestného činu, proto se ani nevyžaduje, aby byl naplněn určitý zvláštní akt, jímž by byla týraná osoba výslovně svěřena do péče nebo výchovy pachatele.³²³ Z těchto důvodů pojmy *péče nebo výchova* se rozumí nejen péče nebo výchova rodičů ve vztahu k nezletilým dětem, ale i jakákoli jiná péče nebo výchova, ať už jejím důvodem je trvalý či přechodný vztah a bez ohledu na to, čím byl tento vztah založen. Základ péče nebo výchovy může spočívat v platné právní úpravě (dítě je v péči a výchově svých rodičů), v úředním rozhodnutí (osoba omezená ve svéprávnosti podle § 55 a násl. n. o. z., dříve zbavená nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům je na základě soudního rozhodnutí v péči svého opatrovníka), v pracovní smlouvě (dítě je po dobu vyučování nebo na lyžařském kursu, popř. v internátní škole v péči svého učitele), v jiné smlouvě (děti jsou v péči svých příbuzných v době zahraniční dovolené svých rodičů) nebo i v konkludentních činech (bratranec fakticky pečuje o svou nemocnou sestřenicí) apod.

Pachatelem obou uvedených trestných činů, které mají trvalý povahu (srov. č. 17/2015 Sb. rozh. tr.), může být jen *fyzická osoba*; nemůže jím být právnická osoba (srov. § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim). Přířímým *pachatelem* trestného činu *týrání svěřené osoby* tohoto trestného činu může být jen ten, kdo vykonává ve vztahu k týrané osobě péči nebo výchovu. Mohou to tedy být nejen rodiče, resp. jeden z nich, ale i příbuzní, učitelé, vychovatelé, ošetřovatelky, sportovní trenéři, přátelé a známí rodičů týrané osoby i jiné osoby, jejichž vztah k týranému je založen zcela nahodilým úkonem (např. faktickým převzetím péče). Může to být i manžel matky, který není rodičem dítěte, nebo druh matky, jestliže byl pověřen pomáhat při výchově dítěte (pokud by byl pověřen takovou výchovou, dopustil by se trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198). *Účastníkem* (§ 24 tr. zákoníku) na tomto trestném činu pak může být kterákoli fyzická osoba.

Pachatelem trestného činu *týrání osoby žijící ve společném obydlí* může být jen *ten, kdo s týranou osobou žije ve společném obydlí*. Mohou to tedy být nejen příbuzní či jiné osoby blízké, ale i jiné osoby, jejichž vztah k týranému je založen jen spolužitím ve společném obydlí. Může to být i manžel matky, který není rodičem dítěte, nebo druh matky, jestliže nebyl matkou pověřen pomáhat při výchově dítěte (pokud by byl pověřen takovou výchovou, dopustil by se trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198). *Účastníkem* na tomto trestném činu pak může být kterákoli fyzická osoba, tedy i osoba, která s pachatelem nežije ve společně obývaném bytě nebo domě.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby u obou uvedených trestných činů se sazbou odnětí svobody na dvě až osm let jsou spáchání činu zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li jím těžkou újmu na zdraví, spáchání takového činu nejméně na dvou osobách, páchaní takového činu po delší dobu, a dále se sazbou odnětí svobody na pět až dvanáct let způsobení tímto činem těžké újmy na zdraví nejméně dvou osob nebo smrti.

---

³²³ Srov. č. 23/2007 Sb. rozh. tr., shodně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2006, sp. zn. 7 Tdo 870/2006, publikované pod č. T 920-1. v sešitě č. 28/2006 Souboru tr. rozh. NS.

3. Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání

Trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku se dopustí pachatel, který spáchá závažné nebo opakované jednání, aby zmařil vykázání provedené podle jiného právního předpisu nebo rozhodnutí o předběžném opatření soudu, kterým se ukládá povinnost dočasně opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a zdržet se vstupu do něj nebo povinnost zdržet se styku s navrhovatelem a navazovat s ním kontakt. Uvedený trestný čin je sankcionován sazbou trestu odnětí svobody až na dvě léta.

Za jeden z nejvýznamnějších prostředků ochrany obětí domácího násilí lze považovat institut *vykázání*. Ústřední roli zde sehrává Policie ČR, která na žádost oběti nebo i dalších osob může zasáhnout proti chování násilníka. K vykázání se přistoupí tehdy, pokud lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti.³²⁴ Součástí vykázání je taktéž zákaz návratu do obydlí a dalšího vymezeného prostoru. Ochrana oběti je tak zajištěna především tím, že násilníkovi je uložena povinnost neprodleně opustit policistou vymezený prostor, zdržet se vstupu do tohoto prostoru a rovněž se zdržet styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou. Násilník je pak na dobu alespoň deseti dnů vykázán ne jenom ze společného obydlí, ale taktéž z jeho bezprostředního okolí. Územní rozsah, na který se vykázání vztahuje, je určen policistou, a to podle míry požadavku účinné preventivní ochrany osoby ohrožené útokem. Pro zajištění efektivity tohoto institutu je osoba také povinna odevzdat všechny klíče od společného obydlí policistovi. Vykázané osobě je v průběhu vykázání povoleno vztít osobní věci a věci nezbytné k výkonu povolání, smí tak ale s ohledem na ohroženou osobu učinit pouze jednou, v přítomnosti policisty a při předběžném poskytnutí informace ohrožené oběti o plánovaném výkonu tohoto práva. Osobu lze dokonce vykázat i za její nepřítomnosti, v takovém případě je toto rozhodnutí účinné v okamžiku, kdy se o něm tato osoba dozví. Pokud osoba poruší toto vykázání, dopustí se trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku.

Rozhodnutí o *předběžném opatření soudu ve věci ochrany proti domácímu násilí* bylo původně až do nabytí účinnosti zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále z. ř. s.), upraveno v § 76b občanského soudního řádu. Nyní je uvedené rozhodnutí soudu o předběžném opatření upraveno v § 400 a násl. z. ř. s., přičemž ho lze vydat jen na návrh (k náležitostem návrhu srov. § 402 z. ř. s.). Účastníky jsou navrhovatel a odpůrce, popřípadě osoba, vůči níž násilí směřuje (§ 403 z. ř. s.). O návrhu rozhodne ve smyslu § 404 z. ř. s. soud do 48 hodin bez jednání. Vyhoví-li soud podle § 405 z. ř. s. návrhu, uloží odpůrci předběžným opatřením zejména, aby

- a) opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval,
- b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam,
- c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo

---

³²⁴ § 44 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.

V rozhodnutí soud poučí odpůrce o právu odnést si ze společného obydlí věci uvedené v § 493 ř. z. s. Navrhovatele soud poučí o dalších vhodných opatřeních směřujících k jeho ochraně, zejména o právu podat návrh na zahájení řízení ve věci samé. Soud navrhovatele poučí také o možnosti podat návrh na prodloužení doby trvání předběžného opatření podle § 410 z. ř. s. Výjimky vyplývající z plnění povinností uložených předběžným opatřením odpůrci stanoví soud, a to s přihlédnutím k jeho oprávněným zájmům.

Předběžné opatření podle § 405 z. ř. s. trvá 1 měsíc od jeho vykonatelnosti. Předcházelo-li rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření vykázaní podle jiného právního předpisu, a jestliže neuplynula před nabytím vykonatelnosti předběžného opatření lhůta stanovená v jiném právním předpise pro trvání vykázaní, prodlužuje se doba trvání předběžného opatření o tu dobu, jež do vykonatelnosti předběžného opatření neuplynula (srov. § 408 z. ř. s.).

Navrhovatel může před uplynutím doby uvedené v § 408 z. ř. s. podat návrh na prodloužení doby trvání předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí. Podáním návrhu se prodlužuje doba trvání takového předběžného opatření do doby, než soud o návrhu na prodloužení rozhodne. Při rozhodování o návrhu na prodloužení trvání předběžného opatření soud vezme v úvahu zejména trvání stavu ohrožení navrhovatele, majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, na které se vztahuje předběžné opatření, a další rozhodné okolnosti včetně dalších probíhajících řízení mezi účastníky. O návrhu na prodloužení doby trvání soud rozhodne do 2 měsíců od jeho podání, přičemž soud může *prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen na dobu nezbytně nutnou*. Pokud navrhovatel neprokáže své majetkové či jiné poměry, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, může soud prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen z důvodů zvláštního zřetele hodných. Předběžné opatření podle § 405 z. ř. s. zanikne nejpozději uplynutím 6 měsíců od jeho vykonatelnosti (srov. § 410 – 414 z. ř. s.). Zákon také upravuje v § 414 z. ř. s. rozhodnouti o zrušení předběžného opatření podle § 405 z. ř. s.

Pachatel trestného činu podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku se musí úmyslně dopustit závažného nebo opakovaného jednání směřujícího ke zmaření vykázaní nebo předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí, aby jeho jednání představovalo tento trestný čin. Musí se tedy jednat buď o intenzivnější jednání pachatele, které je způsobilé u ohrožené osoby vyvolat obavu o život, zdraví či svobodu, nebo zde musí být přítomné jednání opakované. Naplnění kritéria opakovanosti ovšem nevyžaduje ani opakování totožného jednání, ani závažnost útoku.³²⁵ Vykázaná osoba spáchá trestný čin dokonce i v případě, že s nerespektováním vykázaní dotčená osoba, tedy oběť, souhlasí.³²⁶

Ve vztahu k oběti domácího násilí a činnosti Policie ČR nebo soudu je nutné v tomto bodě taktéž poukázat na moment zahájení trestního stíhání. Zatímco u řady trestných činů mezi osobami blízkými se vyžaduje podle § 163 odst. 1 tr. řádu souhlas k zahájení trestního stíhání, v případech týrání osob žijících ve společném obydlí tento souhlas vyžadován není. Tento krok lze rovněž odůvodnit snahou o efektivní

³²⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3194-3195.

³²⁶ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka a kol. Právo proti domácímu násilí. Skripta. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 85.

ochranu oběti, jelikož ta se často nachází v závislém postavení a má důvěrný vztah s násilníkem, přičemž tyto okolnosti by mohly poskytnutí souhlasu značně ohrozit.

4. Ochrana obětí domácího násilí v trestním řízení

Jedním z dalších momentů, které výrazně napomohly ochraně obětí v trestním řízení, včetně obětí domácího násilí, bylo přijetí zákona o obětech trestných činů (zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů), který je zásadním právním předpisem řešícím problematiku obětí trestných činů, jímž zároveň došlo i k novelizaci několika dalších zákonů vztahujících se také k problematice ochrany obětí. Přijetím daného zákona došlo k odstranění situace, kdy absentovala komplexní úprava práv oběti jako subjektu zvláštní péče a současně k transpozici několika unijních směrnic, směřujících k posílení práv oběti. Ochrana oběti přitom i podle většinových reakcí veřejnosti hraje klíčovou roli a má být první reakcí také v případě domácího násilí.³²⁷ Přestože daný zákon necílí specificky na oběti domácího násilí, přináší několik institutů, které posilují jejich ochranu. Pro oběti domácího násilí je zvláště relevantní úprava předběžných opatření v trestním řízení a postupu při jejich ukládání v § 88b – 88o tr. řádu, kterými mimo jiné rovněž došlo k vytvoření nových procesních institutů, jejichž účelem je také ochrana poškozeného, osob jemu blízkých, zabránění obviněnému v páchání trestné činnosti a zajištění účinného provedení trestního řízení. Naléhavá potřeba prozatímne upravit poměry nebo vztahy obviněného s obětí se totiž intenzivně projevuje i v souvislosti s domácím násilím, zvláště trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku a dalších shora uvedených trestných činů, ale také např. nebezpečným vyhrožováním či nebezpečným pronásledováním, tedy tzv. stalkingem.

Významnými ochrannými instituty nebo preventivními opatřeními vůči domácímu násilí mohou být zejména předběžná opatření zákazu styku s určitými osobami (§ 88d tr. řádu) a zákazu vstupu do obydlí (§ 88e tr. řádu), která navazují i na příslušnou shora uvedenou občanskoprávní úpravu v zákoně o zvláštních řízeních soudních a na institut vykázání. Opatření zákazu styku s určitými osobami podle § 88d tr. řádu spočívá v nepřipustnosti jakéhokoli kontaktování nebo vyhledávání poškozeného, osob mu blízkých nebo jiných osob (zvláště svědků), a to i prostřednictvím sítě elektronických komunikací nebo jiných obdobných prostředků. Je tedy zákazem jakýchkoliv kontaktů, ať už vyhledávání, sledování, nebo vytrvalých kontaktů, přímých nebo zprostředkovaných.³²⁸ V kontextu ochrany proti domácímu násilí je pak ještě výrazněji uplatnitelné předběžné opatření zákazu vstupu do obydlí upravené v § 88e tr. řádu, které bezprostředně souvisí s dalšími „netrestními“ ochrannými instituty. Může buď navazovat na vykázání či předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí, anebo může být aplikováno zcela nezávisle na dalších opatřeních. Spočívá v nepřipustnosti vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a v nepřipustnosti toho, aby se obviněný v takovém obydlí zdržoval. Předběžná opatření v trestním řízení tak vytvořila legislativní předpoklady pro ještě účinnější ochranu obětí trestných činů charakterizovaných jako domácí násilí.

5. Závěr

³²⁷ Výzkum Sociofactor, op. cit.

³²⁸ GRÍVNA, Tomáš., ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 334–339.

Závěrem bych rád zdůraznil, že uvedený přehled trestněprávní legislativy upravující problematiku domácího násilí ukazuje, že právní úprava v současné době obsahuje hned několik institutů, které směřují k ochraně obětí domácího násilí a k represii pachatele. Za posledních 10 let se tak povedlo vytvořit legislativní rámec, který obětem napomáhá získat příslušnou ochranu a účinně se bránit proti pachateli. Vytvoření odpovídajícího právního rámce však automaticky neznamená jeho faktické využívání a práce v boji proti domácímu násilí tím nekončí. Zvláštnosti tohoto jevu totiž často vedou k situaci, kdy se oběť obává svého trýznitele, v důsledku čehož nedokáže institutů garantovaných zákonem využít, přičemž skrytá povaha domácího násilí současně brání příslušným orgánům psychické, fyzické, ekonomické či jiné týrání odhalit. Chtěl bych proto ocenit, že diskuse o ochraně obětí domácího násilí dále pokračuje, a to i prostřednictvím dnešního semináře, a věřím, že se nám podaří přispět k dalšímu boji proti tomuto negativnímu fenoménu dnešní doby a k posílení ochrany jeho obětí.

Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph. D. - předseda Nejvyššího soudu ČR v Brně

Autor děkuje Mgr. Bc. Alžbetě Králové a Mgr. Kataríně Deákové za zpracování podkladů a rešerše k problematice domácího násilí a ochraně jeho obětí.

Marica Pirošíková: Práva vyplývajúce z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k poškodeným trestnými činmi

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) neobsahuje ustanovenie, ktoré by sa týkalo výlučne práv osoby poškodenej trestným činom. Napriek tomu však Európsky súd pre ľudské práva (ďalej v len „Súd“) formuloval vo svojej judikatúre k jednotlivým článkom Dohovoru významné záruky, ktoré ovplyvňujú postavenie poškodeného v konaní pred vnútroštátnymi orgánmi. V prípade, ak sú tieto záruky zo strany vnútroštátnych orgánov porušené, môžu sa poškodení obrátiť so svojou sťažnosťou na Súd.³²⁹

1. Právo na život

1.1 Povinnosť chrániť právo na život (hmotnoprávny aspekt)

Pokiaľ ide o právo na život, Súd pripomenul, že prvá veta článku 2 ods. 1 Dohovoru ukladá štátu nielen zdržať sa úmyselného a nezákonného pozbavenia života, ale tiež uskutočniť primerané kroky za účelom ochrany života osôb podliehajúcich jeho právomoci (pozri rozsudok *L.C.B. proti Spojenému kráľovstvu* z 9. júna 1998, ods. 36). Tento záväzok zahŕňa primárnu povinnosť štátu zabezpečiť právo na život tým, že zavedie účinné trestnoprávne ustanovenia odstrašujúce od páchania trestných činov proti jednotlivcovi a systém orgánov činných v trestnom konaní za účelom prevencie, potlačania a trestania porušení týchto ustanovení. Zároveň môže tento záväzok za určitých okolností prerásť do pozitívnej povinnosti štátnych orgánov uskutočniť preventívne operatívne opatrenia za účelom ochrany osoby, ktorej život je v ohrození z dôvodu trestnej činnosti inej osoby (pozri rozsudok *Osman proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok z 28. októbra 1998, ods. 115). V prípadoch *Kontrová proti Slovenskej republike* (pozri rozsudok z 31. mája 2007) a *Opuz proti Tureckej republike* (rozsudok z 9. júna 2009) berúc do úvahy tento pozitívny záväzok Súd rozhodol, že v prípade, ak štátne orgány vedeli alebo mali vedieť o možnom riziku porušenia práv obetí a nevykonali potrebné opatrenia, došlo zo strany štátu k porušeniu článku 2 Dohovoru.

V prípade *Branko Tomašić a ďalší proti Chorvátsku* (rozsudok z 15. januára 2009) boli sťažovateľmi príbuzní bábätko a jeho matky, ktorých zabil ich manžel/otec a potom zabil sám seba. Tento skutok sa stal mesiac po tom, ako bol prepustený z väzenia, kde vykonal trest za vyhrážanie sa smrťou svojej manželke. Pôvodne mu bolo nariadené povinné psychiatrické liečenie, ktoré mal absolvovať počas pobytu vo väzení, ako aj po skončení trestu odňatia slobody ak to bude potrebné, avšak odvolací súd nariadil, aby liečenie bolo po jeho prepustení ukončené. Sťažovatelia namietali, že chorvátsky štát nevykonal primerané

---

³²⁹ Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, v prípade, že vo vyšetrovaní dochádza k prieťahom možno sa obrátiť ešte počas konania na ústavný súd a namietajú porušenie pozitívnych povinností vyplývajúcich z článku 2, 3 a 8 Dohovoru (pozri napr. I. ÚS 72/04 – ústavný súd skonštatoval porušenie článku 3 Dohovoru, prikázal dotknutým policajným orgánom vo veci konať a sťažovateľovi priznal 100 000 Sk ako primerané finančné zadosťučinenie). Pred tým je možné pokúšať sa o nápravu podaním podnetu a opakovaného podnetu podľa zákona o prokuratúre (pozri *Zubaľ proti Slovensku*). V niektorých prípadoch však so zreteľom na konkrétne okolnosti prípadu Súd odmietol podmieňovanie ústavnej sťažnosti predchádzajúcim vyčerpaním týchto prostriedkov nápravy (pozri *Koky proti Slovensku*, či *Puky proti Slovensku*). Ak dôjde k zastaveniu trestného konania možno v prípade pochybností o účinnom vyšetrení požadovať s odkazom na uvedené články Dohovoru od ústavného súdu zrušenie takéhoto rozhodnutia, pričom v ďalšom konaní sú orgány činné v trestnom konaní povinné postupovať v súlade s právnym názorom ústavného súdu (pozri napr. III. ÚS 86/05). Ak nedôjde k náprave v konaní pred ústavným súdom, je možné podať sťažnosť na Súd a vzhľadom na závažnosť žiadať o jej prioritné preskúmanie.

opatrenia na ochranu dieťaťa a jeho matky a nevykonali účinné vyšetrovanie prípadnej zodpovednosti štátu za smrť matky aj dieťaťa. Súd skonštatoval porušenie článku 2 Dohovoru z toho dôvodu, že chorvátske orgány nevykonali potrebné kroky k tomu, aby zabránili smrti dieťaťa a jeho matky. Konkrétne uviedol, že zistenia vnútroštátnych súdov a závery psychiatrického vyšetrenia nepochybne preukazovali, že orgány si boli vedomé skutočnosti, že hrozby voči matke a dieťaťu boli závažné, a že mali byť vykonané všetky opatrenia na ich ochranu. Súd si ďalej všimol niekoľko pochybení pri konaní vnútroštátnych orgánov: aj keď psychiatrický posudok, vypracovaný na účely trestného konania, zdôraznil potrebu pokračovania v psychiatrickom liečení, chorvátska vláda nepreukázala, že toto liečenie bolo v skutočnosti náležite vykonané; z predložených dokumentov vyplývalo, že liečenie manžela vo väzení pozostávalo z niekoľkých sedení so zamestnancami väznice, z ktorých ani jeden nebol psychiatrom; ani relevantné nariadenia, ani rozsudok súdu podrobnejšie neuvádzali, ako má byť liečenie vykonané; a nakoniec, manžel pred jeho prepustením z väzenia nebol vyšetrený za účelom zistenia, aké predstavuje riziko pre dieťa a jeho matku. Súd preto vyvodil záver, že vnútroštátne orgány nevykonali opatrenia potrebné na ochranu ich životov. Zároveň rozhodol, že nie je potrebné skúmať samostatne sťažnosť na porušenie procesných aspektov článku 2 Dohovoru. Pokiaľ ide o spravodlivé zadostučinenie, Súd sťažovateľom priznal 40 000 EUR z titulu nemajetkovej ujmy a 1 300 EUR z titulu nákladov a výdavkov.

V rozsudku *Kontrová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 31. mája 2007) Súd poznamenal, že v prípade sťažovateľky polícia nezabezpečila splnenie povinností vyplývajúcich z príslušných ustanovení Trestného poriadku a služobných predpisov, ako napr. prijatie a riadne zaznamenanie sťažovateľkinho trestného oznámenia, začatie vyšetrovania trestnej veci a neodkladné začatie trestného konania proti sťažovateľkinmu manželovi, vykonanie riadneho záznamu tiesňového volania, upovedomenie nasledujúcej služby o situácii, a tiež prijatie opatrení v súvislosti s oznámením, že sťažovateľkin manžel má strelnú zbraň a vyhráža sa s ňou. Súd mal za preukázané, že priamym následkom týchto pochybení bolo usmrtenie sťažovateľkiných detí jej manželom. Uvedené však *de facto* skonštatoval už najvyšší súd pri zrušení rozhodnutia krajského súdu z 21. januára 2004 a rozsudku okresného súdu z 20. októbra 2003. Okresný súd obvinených policajtov spod obžaloby oslobodil. Mal za to, že trestný čin marenia úlohy verejného činiteľa predpokladá zmarenie úlohy úplne alebo aspoň na určitý čas. Nepostačuje iba zdržiavanie splnenia úlohy. Dospel k záveru, že v prejednávanom prípade konanie policajtov neprerástlo do takéhoto zmarenia ich úlohy a ich konanie nemalo priamy vzťah k tragédii. Krajský súd zamietol odvolanie proti tomuto rozsudku. Najvyšší súd vo veci rozhodoval na základe sťažnosti pre porušenie zákona podanej generálnym prokurátorom. Mal za to, že oba sudy vyhodnotili dôkazy nelogicky, nevzali do úvahy všetky relevantné skutočnosti a dospeli k nesprávnym záverom. Najvyšší súd bol toho názoru, že je zrejmé, že obvinení policajti zanedbali plnenie svojich úloh. Uviedol, že medzi ich protiprávnym konaním a fatálnym následkom bola priama príčinná súvislosť. Najvyšší súd vrátil vec okresnému súdu na opätovné prejednanie a poukázal na to, že podľa § 270 ods. 4 Trestného poriadku je tento súd viazaný jeho vyššie uvedeným právnym názorom. Následne okresný súd uznal policajtov B., P. Š. a M. Š. za vinných v zmysle obžaloby a odsúdil ich na tresty odňatia slobody v trvaní šiestich, štyroch a štyroch mesiacov. Súd tiež skonštatoval, že sťažovateľka nemala k dispozícii účinný prostriedok nápravy, prostredníctvom ktorého by sa mohla domôcť na vnútroštátnej úrovni náhrady za utrpenú nemajetkovú ujmu, ktorá jej vznikla v súvislosti s usmrtením jej detí, k čomu došlo v dôsledku opomenutia štátu splniť si povinnosti obsiahnuté v pozitívnom záväzku vyplývajúcom z článku 2 Dohovoru. Vláda v konaní pred Súdom tvrdila, že žaloba na ochranu osobnosti je prostriedkom nápravy, ktorý mala sťažovateľka využiť vo vzťahu k svojim námietkam podľa článkov 2 a 8

Dohovoru za účelom splnenia požiadavky vyčerpania vnútroštátnych prostriedkov nápravy podľa článku 35 ods. 1 Dohovoru. Na podporu tohto argumentu sa vláda odvolávala na vnútroštátne súdne rozhodnutia a trvala na tom, že tieto rozhodnutia preukazujú, že uvedená žaloba bola pre sťažovateľku dostupná v teórii aj v praxi. Vláda uviedla, že v konaní o žalobe pred Okresným súdom Nitra (sp. zn. 10 C 142/2002) matka požadovala, okrem iného, náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch v súvislosti so smrťou jej dcéry. Odvolávala sa na predchádzajúce odsúdenie vodiča automobilu za neúmyselné usmrtenie jej dcéry. V rozsudku z 15. mája 2006 okresný súd uznal, že žalobkyňa utrpela nemajetkovú ujmu a priznal jej odškodnenie 200 000 Sk. V konaní o žalobe pred Okresným súdom Žiar nad Hronom (sp. zn. 7 C 818/96) matka požadovala, okrem iného, finančné odškodnenie za nemajetkovú ujmu spôsobenú jej a jej synovi v súvislosti s jeho násilnou smrťou. Odvolávala sa na prechádzajúce odsúdenie žalovaného za obzvlášť násilnú a rasisticky motivovanú vraždu jej syna. Okresný súd rozhodol, že žalobkyňa a jej syn utrpeli nemajetkovú ujmu a v rozsudku z 9. septembra 2004 priznal žalobkyni 100 000 Sk z titulu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpela a 200 000 Sk z titulu ujmy, ktorá bola spôsobená jej synovi. Dňa 19. januára 2005 Krajský súd v Banskej Bystrici potvrdil prvostupňový rozsudok. Súd však námietku vlády o nevyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov nápravy zamietol. Dospel k záveru, že neexistuje dostatočne ustálená judikatúra v podobných prípadoch, ako je sťažovateľkin, ktorá by preukazovala, že možnosť získať náhradu vo vzťahu k nemajetkovej ujme využitím dotknutého prostriedku nápravy je v praxi dostatočne určitá a ponúka primerané šance na úspech, tak ako to vyžaduje príslušná judikatúra Súdu. Pripomenul, že už v štádiu prijateľnosti zistil, že v teoretickom ponímaní aj v súdnej praxi došlo k určitému vývinu, pokiaľ ide o oblasť uplatnenia žalôb na ochranu osobnosti. K udalostiam, na základe ktorých vznikol posudzovaný prípad došlo v roku 2002. Rozhodnutia, na ktoré sa v neskoršom štádiu odvolala vláda boli z roku 2006. Akýkoľvek význam, ktorý by mohli mať vo vzťahu k prejednávanému prípadu je tak potlačený tým, že boli prijaté až po relevantnom čase. Pokiaľ ide o spravodlivé zadosťučinenie, Súd sťažovateľke priznal 25 000 EUR z titulu nemajetkovej ujmy a 4 300 EUR z titulu nákladov a výdavkov.

Z uvedeného vyplýva, že k odsúdeniu Slovenskej republiky v prípade Kontrová došlo z dôvodu, že Súd sa stotožnil s tvrdením sťažovateľky o neexistencii účinného vnútroštátneho prostriedku nápravy vo vzťahu k namietanému porušeniu práva na život, prostredníctvom ktorého by získala náhradu za utrpenú nemajetkovú ujmu.

V prípade *Furdík proti Slovenskej republike* (rozhodnutie z 2. decembra 2008) sťažovateľ *inter alia* namietal porušenie článku 2 Dohovoru v tom, že dotknutý štát neprijal potrebné opatrenia na ochranu života jeho dcéry, ktorá zomrela v dôsledku zranení, ktoré utrpela pri horolezeckom výstupe na vrch Široká veža vo Vysokých Tatrách. Uviedol, že právna úprava v Slovenskej republike neposkytovala dostatočné záruky zabezpečujúce účinnú organizáciu záchranej zdravotnej služby v podobných prípadoch. Predovšetkým nebol stanovený osobitný časový limit, v ktorom by bola záchranná služba povinná dostať sa k zranenej osobe. Podľa sťažovateľa to malo byť v priebehu 10 - 15 minút po prijatí tiesňového volania, s výnimkou prípadov *vis major*. Sťažovateľ tvrdil, že by mohol úspešne požiadať o odškodnenie pred vnútroštátnymi orgánmi, iba ak by vo vnútroštátnej právnej úprave bola inkorporovaná podobná záruka. Vláda namietala, že sťažovateľ nevyčerpal vnútroštátne prostriedky nápravy, tak ako požaduje článok 35 ods. 1 Dohovoru. Predovšetkým mohol žiadať o odškodnenie prostredníctvom žaloby podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov, ako aj prostredníctvom žaloby na ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. Vo

vzťahu k oboj rozhodnutiam občianskoprávných súdov o takých nárokoch a vyššie uvedeným záverom, ku ktorým dospeli orgány činné v trestnom konaní, sťažovateľ napokon mohol žiadať o nápravu pred ústavným súdom na základe článku 127 ústavy. Vláda tiež tvrdila, že vnútroštátna právna úprava obsahovala komplexné a dostatočné záruky na zabezpečenie účinnej a včasnej pomoci osobám nachádzajúcim sa v naliehavých situáciách. Nebolo reálne, aby bol v príslušnej právnej úprave stanovený osobitný časový limit, v ktorom by sa mala Letecká záchranná služba dostať k osobe, ktorej život bol v ohrození, tak ako navrhoval sťažovateľ.

Súd nepovažoval príslušnú právnu úpravu v Slovenskej republike za nezlučiteľnú s požiadavkami článku 2 Dohovoru. Súd bol toho názoru, že pozitívny záväzok štátu podľa článku 2 Dohovoru nezachádza až tak ďaleko, aby vyžadoval inkorporovať do príslušnej právnej úpravy povinnosť dosiahnuť výsledok, ktorým je splnenie lehoty, v ktorej sa ambulancia leteckej záchrannej zdravotnej služby musí dostať k osobe vyžadujúcej si nevyhnutnú lekársku starostlivosť, tak ako navrhoval sťažovateľ. Viaceré limitujúce činitele sprevádzajúce zásahy leteckej záchrannej zdravotnej služby, ako jej závislosť na meteorologických podmienkach, prístupnosti terénu a technickom vybavení, by mohli spôsobiť, že taký záväzok by bol ťažko splniteľný a uvalil by na štátne orgány zodpovedných štátov neúmerné bremeno.

Pokiaľ ide o žalobu na ochranu osobnosti vláda v konaní pred Súdom okrem rozsudkov uvedených v prípade Kontrová uviedla ďalší prípad vnútroštátnej praxe potvrdzujúci účinnosť tohto prostriedku nápravy. Konkrétne išlo o konanie vedené na Okresnom súde Prešov pod sp. zn. 6 C 67/2004, v ktorom žalobkyňa požadovala odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpela v dôsledku skutočnosti, že počas pôrodu jej v dôsledku nesprávneho postupu službukonajúceho lekára zomrela matka. Dňa 17. mája 2006 okresný súd čiastočne vyhovel návrhu. Odvolal sa na znalecké závery konštatujúce, že matka žalobkyne nedostala primeranú zdravotnú starostlivosť, tak ako vyžadoval zákon. Uložil žalovanému zdravotníckemu zariadeniu povinnosť zaplatiť žalobkyni 400 000 Sk ako odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy. Rozsudok nadobudol právoplatnosť 6. novembra 2006.

Súd vo vzťahu k námietke vlády týkajúcej sa nevyčerpania uvedeného vnútroštátneho prostriedku nápravy najskôr poznamenal, že k vnútroštátnym rozhodnutiam významným v prípade sťažovateľa došlo v roku 2006. V tejto súvislosti pripomenul, že 7. novembra 2005 Odborná komisia Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou zistila porušenie príslušnej právnej úpravy týkajúcej sa poskytovania zdravotnej starostlivosti Leteckou záchrannou službou. Ministerstvo zdravotníctva v tomto ohľade zastavilo konanie 28. júna 2006, majúc za to, že Letecká záchranná služba neporušila žiadnu z povinností uložených zákonom. V kontexte trestného konania, ktoré skončilo 13. novembra 2006, prokurátor Krajskej prokuratúry v Prešove vyjadril názor, že pri organizácii záchrannej akcie sa vyskytli nedostatky, tieto však nebolo možné kvalifikovať ako trestný čin. Neodôvodnené meškanie pri príchode záchranného tímu bolo tiež uvedené v správe predloženej Českým horolezeckým zväzom. Súd ďalej poukázal na ďalší príklad vnútroštátnej praxe z roku 2006, preukazujúci účinnosť žaloby na ochranu osobnosti v prípade úmrtia osoby (vyššie uvedený rozsudok Okresného súdu Prešov, ktorý nadobudol právoplatnosť 6. novembra 2006). Súd následne dospel k záveru, že sťažovateľ mohol preukázateľne žiadať o odškodnenie prostredníctvom § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka a v prípade neúspechu podať na ústavný súd sťažnosť, odvolávajúc sa na záruky článku 2 Dohovoru alebo jeho ústavného ekvivalentu.

1.2 Povinnosť viesť účinné oficiálne vyšetrowanie násilnej smrti (procesnoprávny aspekt)

Povinnosť chrániť právo na život v zmysle článku 2 Dohovoru ďalej vyžaduje, aby sa uskutočnilo účinné oficiálne vyšetrowanie, ak boli jednotlivci násilne usmrtení. Hlavným cieľom takéhoto vyšetrowania je zabezpečiť účinnú implementáciu vnútroštátneho práva, ktoré chráni právo na život a v prípadoch, ktoré sa týkajú zamestnancov alebo orgánov štátu, zistiť ich zavinenie na úmrtiach, ku ktorým došlo v rámci ich zodpovednosti. Aká forma vyšetrowania naplní tieto ciele sa môže meniť v závislosti od odlišných okolností. Avšak akýkoľvek spôsob je použitý, orgány musia konať z vlastnej iniciatívy bezprostredne po tom, ako sa o prípade dozvedeli. Nemôžu ponechať na iniciatíve blízkeho príbuzného, aby podal formálnu sťažnosť alebo bral zodpovednosť za priebeh akéhokoľvek vyšetrowania. Aby bolo vyšetrowanie namietaného nezákonného usmrtenia zamestnancami štátu účinné, môže byť všeobecne považované za nevyhnutné pre osoby zodpovedné a vykonávajúce vyšetrowanie, aby boli nezávislé od tých, ktoré boli zúčastnené na udalosti. Uvedené znamená nielen absenciu hierarchického a inštitucionálneho vzťahu ale tiež reálnu nezávislosť. Vyšetrowanie musí byť tiež účinné v tom zmysle, že je spôsobilé viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb. Uvedené nie je povinnosťou vo vzťahu k výsledku, ale pokiaľ ide o spôsoby. Orgány musia uskutočniť primerané kroky umožňujúce im zaistiť dôkazy týkajúce sa prípadu, vrátane *inter alia*, výpovedí očitých svedkov, znaleckých dôkazov a ak je to vhodné, pitvy poskytujúcej úplnú a presnú správu o zranení a objektívnu analýzu klinických záverov, vrátane príčiny smrti. Pri akýchkoľvek nedostatkoch vyšetrowania, ktoré znemožnia zistenie príčiny smrti alebo zodpovednej osoby alebo osôb hrozí, že budú v rozpore s týmto štandardom. Požiadavka promptnosti a primeranej rýchlosti je obsiahnutá v tomto kontexte. Zatiaľ čo môžu vzniknúť prekážky alebo ťažkosti, ktoré zabraňujú pokroku vo vyšetrowaní v osobitnej situácii, rýchla odpoveď orgánov vyšetrujúcich použitie smrteľného násillia môže byť všeobecne považovaná za nevyhnutnú pre udržanie dôvery verejnosti v ich oddanosť právnemu štátu a prevenciu akéhokoľvek zdania kolúzie alebo tolerancie nezákonných konaní. Z rovnakých dôvodov musia existovať dostatočné prvky verejnej kontroly vyšetrowania alebo jeho výsledkov, aby bola zabezpečená zodpovednosť v praxi, ako aj v teórii. Stupeň verejnej kontroly sa môže samozrejme meniť od prípadu k prípadu. Akokoľvek, vo všetkých prípadoch blízki príbuzní poškodeného musia byť zapojení do konania v rozsahu nevyhnutnom na zabezpečenie ich legitímnych záujmov.

V prípade *Mižigárová proti Slovenskej republike* (rozsudok zo 14. decembra 2010) sťažovateľka podľa článku 2 Dohovoru namietala porušenie práva na život v dôsledku toho, že jej manžel zomrel na následky smrteľného zranenia, ktoré utrpel v priebehu policajného predvedenia, a že slovenské orgány neuskutočnili dôkladné a skutočné vyšetrowanie okolností jeho smrti. Podľa článku 3 Dohovoru tiež namietala, že s jej manželom bolo počas policajného predvedenia zle zaobchádzané, a že orgány neuskutočnili dostatočné vyšetrowanie vo vzťahu k tomuto zlému zaobchádzaniu. Sťažovateľka ďalej tvrdila, že vo vzťahu k jej sťažnostiam podľa článkov 2 a 3 nemala účinný prostriedok nápravy v zmysle článku 13 Dohovoru. Nakoniec namietala, že jej práva a práva jej zosnulého manžela podľa článkov 2, 3 a 13 Dohovoru v spojení s článkom 14 boli porušené z dôvodu etnickej príslušnosti.

Skutkové okolnosti prípadu možno zhrnúť nasledovne. Dňa 12. augusta 1999 približne medzi 20.00 hod. a 20.30 hod. polícia zadržala manžela sťažovateľky spolu s ďalšou osobou. Polícia ich podozrievala z

krádeže bicyklov, na ktorých jazdili. Počas zadržania policajti proti nim použili hmaty a chvaty a odviezli ich na Okresné oddelenie Policajného zboru Poprad. V čase zadržania bol manžel sťažovateľky (pán Šarišský) v dobrom zdravotnom stave. Potom, ako ho vypočuli štyria policajti, bol odvedený do inej miestnosti za účelom ďalšieho výsluchu policajtom, ktorý bol mimo služby a s ktorým sa už pred tým stretol, por. F. Počas výsluchu bol manžel sťažovateľky postrelený do brucha. Po štyroch dňoch strávených v nemocnici tomuto zraneniu podľahol. Dňa 29. mája 2000 podala prokurátorka proti por. F. obžalobu za trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 224 ods. 1 a 2 Trestného zákona, ku ktorému došlo v dôsledku toho, že nedbanlivosťou porušil dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania. V obžalobe bolo okrem iného uvedené, že pri vyšetrovaní pokuse zo 4. mája 2000 bolo preukázané, že výpoveď por. F., podľa ktorej mal zbraň v puzdre, ktoré zakrývala košeľa, nebola pravdivá, pretože ak by tomu bolo tak, manžel sťažovateľky by nemohol vytiahnuť z neho zbraň. Dňa 18. októbra 2000 sudca Okresného súdu Poprad vydal podľa § 314e Trestného poriadku trestný rozkaz. Ním uznal por. F. vinným z trestného činu ublíženia na zdraví v zmysle § 224 ods. 1 a 2 Trestného poriadku, ku ktorému došlo v dôsledku toho, že nedbanlivosťou porušil dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania. V trestnom rozkaze bolo uvedené, že podľa príslušných predpisov si nezabezpečil zbraň, v dôsledku čoho manžel sťažovateľky zbraň vytiahol z puzdra a spôsobil si ňou smrteľné zranenia. Por. F. bol odsúdený na trest odňatia slobody vo výmere 1 roka, ktorý mu bol podmienene odložený na skúšobnú dobu dva a pol roka. Ani prokurátor, ani por. F. nepodali proti trestnému rozkazu odvolanie a tak nadobudol právoplatnosť. Por. F. následne, dňa 23. januára 2001, spáchal samovraždu.

Rozsudkom zo 14. decembra 2010 Súd vo vzťahu k podstate sťažnosti konštatoval, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru. V tomto ohľade Súd uviedol, že aj ak manžel sťažovateľky spáchal samovraždu spôsobom, aký opísali vnútroštátne orgány, tieto porušili svoju povinnosť uskutočniť primerané opatrenia na ochranu jeho zdravia a telesnej integrity počas policajného zadržania. Poznamenal zároveň, že okolnosti prípadu neodôvodňovali, aby službukonajúci policajt mal pri sebe zbraň počas výsluchu sťažovateľkinho manžela, ktorý bol podozrivý z krádeže bicyklov. Ďalej poukázal na to, že vnútroštátna právna úprava, účinná v danom čase, vyžadovala, aby si policajti zabezpečili služobnú zbraň s cieľom vylúčiť akékoľvek „neželečné“ následky. Vzhľadom na to, že dotknuté orgány tak nepostupovali, Súd konštatoval, že došlo k porušeniu článku 2 Dohovoru v jeho hmotnej časti.

Pokiaľ ide procesnú časť článku 2 Dohovoru, t. j. o vyšetrovanie okolností smrti manžela sťažovateľky, Súd dospel k záveru, že nebolo dostatočne nezávislé. Nad vyšetrovaním dohliadali pracovníci sekcie kontroly a inšpekčnej služby ministerstva vnútra. Súd uviedol, že títo pracovníci boli podriadení ministerstvu vnútra. Aj keby sa Súd domnieval, že títo pracovníci boli dostatočne nezávislí na účely článku 2 Dohovoru, je podľa neho poľutovaniahodné, že začali svoje vyšetrovanie až 13. augusta 1999, kedy pracovníčka vypočúvala zraneného p. Šariškého v nemocnici. Vyšetrovacia skupina, ktorá bola vytvorená hneď po postrelení sa skladala z policajtov z Popradu, čo bol okres, ku ktorému prináležal por. F. Boli to títo policajti, ktorí uskutočnili počiatočné forenzné preskúmanie miesta činu. Navyše, po tom, ako prípad prevzali pracovníci sekcie kontroly a inšpekčnej služby, boli policajti z Popradu naďalej zúčastnení na vyšetrovaní. Konkrétne, zo záznamu o vyšetrovaní pokuse uskutočnenom 4. mája 2000 je zrejmé, že technici vykonávajúci pokus boli z Okresného riaditeľstva Policajného zboru Poprad, čo bol okres por. F. Ďalšie vyšetrovanie bolo tiež vykonávané Krajským úradom vyšetrovania Prešov. Zatiaľ čo Súd uznal, že miestna polícia nemôže zostať pasívna do príchodu nezávislých vyšetrovateľov, za absencie osobitných okolností,

okamžité konanie miestnej polície by malo byť obmedzené na zabezpečenie inkriminovaného miesta. V predmetnom prípade vyšetrovacia skupina ohliadla miesto činu, fotograficky ho zdokumentovala, zabezpečila odtlačky prstov, balistické, biologické a hmotné dôkazy. Avšak nemali potrebné technické vybavenie na odobratie povýstrelových splodín z rúk por. F. a namiesto toho mu umožnili vrátiť sa domov aj keď uviedli, že bol pod stálym policajným dozorom. Neboli poskytnuté žiadne detaily o identite tohto policajta alebo rozsahu dozoru. Akokoľvek, vzhľadom na to, že pracovníci sekcie kontroly a inšpekčnej služby ministerstva vnútra prišli až nasledujúci deň, predpokladá sa, že policajt bol tiež z okresu por. F. v Poprade. Súd si tiež všimol pokračujúcu prítomnosť technika z okresu por. F. v Poprade vo vyšetrovaní, predovšetkým počas vyšetrovacieho pokusu uskutočneného 4. mája 2000. Jeho účasť minimalizuje zdanie nezávislosti vyšetrovania a uvedené nemôže byť napravené následnou účasťou sekcie kontroly a inšpekčnej služby. Súd preto dospel k záveru, že vyšetrovanie nebolo dostatočne nezávislé.

Navyše, Súd dospel k záveru, že vážnym nedostatkom týkajúcim sa smrti p. Šariškého bola skutočnosť, že vyšetrovatelia nevenovali náležitú pozornosť tvrdeniu p. Šariškého, že sa postrelil potom, ako mu por. F. podal zbraň. Tvrdenie, že por. F. dal dobrovoľne zbraň p. Šariškému je vážnejším argumentom proti por. F ako ten o spôsobení škody na zdraví z nedbanlivosti avšak nevyzerá, že by sa ním vyšetrovatelia zaoberali uprednostniac namiesto toho spoliehanie sa na tvrdenie por. F., že mu p. Šarišký násilne odňal zbraň. Súd ďalej uviedol, že v prípadoch, ako je predmetný, v ktorom neexistovali nezávislí očití svedkovia incidentu, malo zabezpečenie forenzných stôp rozhodujúcu dôležitosť pri zisťovaní, kto bol zodpovedný za smrť p. Šariškého. Ak by vyšetrovatelia priniesli na policajnú stanicu potrebné vybavenie, povýstrelové splodiny mohli byť odobraté z rúk por. F. bezprostredne po streľbe. Ak by takéto stopy boli zabezpečené, bolo by možné vylúčiť alebo potvrdiť, či stlačil spúšť. Namiesto toho boli stopy zabezpečené až na ďalší deň. Napriek tomu, že vláda uviedla, že por. F. zostal pod policajným dozorom, až kým neboli vzorky odobraté, Súd mal pochybnosť o nezávislosti policajta vykonávajúceho dozor, ktorý bol pravdepodobne z okresu, ku ktorému prináležal por. F. V dôsledku toho sa podľa Súdu nebolo možné spoliehať na výsledky testu týkajúceho sa povýstrelových splodín. Napriek tomu, že balistický posudok neskôr potvrdil, že p. Šarišký sa „s najväčšou pravdepodobnosťou“ postrelil sám, náležité vykonaný test týkajúci sa povýstrelových splodín by bol rozhodujúci. Vyšetrovatelia teda neuskutočnili všetky primerané kroky na zabezpečenie dôkazov týkajúcich sa incidentu, v dôsledku čoho nebolo vyšetrovanie spôsobilé zistiť nad akúkoľvek pochybnosť, kto bol zodpovedný za smrť p. Šariškého. Nakoniec Súd uviedol, že bola venovaná veľmi malá pozornosť tvrdeniu sťažovateľky, že manžel mal poranenia na tvári, ramene a uchu, napriek tomu, že pitva prítomnosť týchto zranení potvrdila. Vláda následne uviedla, že týmto zraneniam nebola venovaná pozornosť, pretože neboli relevantné pre zistenie príčiny smrti. Akokoľvek, boli relevantné pre zistenie, či bolo s p. Šariškým zo strany policajtov zle zaobchádzané, či už počas zadržania alebo predvedenia, čo by bolo následne relevantné pre vyšetrenie možného porušenia článku 2 Dohovoru, ako aj samostatného porušenia podľa článku 3. Súd preto dospel k záveru, že nedostatok vyšetrovania vo vzťahu k tvrdeniu sťažovateľky, že s jej manželom bolo zo strany policajtov zle zaobchádzané pred tým, ako došlo k postreleniu, bolo vážnym pochybením vo vyšetrovaní a zabránilo orgánom v získaní jasného a presného obrazu udalostí vedúcich k smrti p. Šariškého. Vo svetle vyššie uvedeného, Súd dospel k záveru, že na vnútroštátnej úrovni nebolo uskutočnené účelné vyšetrovanie spôsobilé zistiť pravdivosť skutočností týkajúcich sa smrti p. Šariškého. Z uvedeného dôvodu dospel k záveru o porušení procesnej časti článku 2 Dohovoru. Pokiaľ ide o spravodlivé zadostučinenie, Súd priznal sťažovateľke 45 000 EUR z titulu nemajetkovej ujmy a 8000 EUR za náklady a výdavky, zvyšok jej nárokov zamietol.

V prípade *Puky proti Slovenskej republike* (rozhodnutie zo 14. februára 2012) sa sťažovateľ podľa článku 2, samostatne a aj v spojení s článkom 13 Dohovoru, pred Súdom sťažoval, že slovenské orgány nevykonali rýchle, dôkladné a efektívne vyšetrovanie okolností smrti jeho brata, ku ktorej malo údajne dôjsť počas policajnej akcie zameranej na potlačenie Rómov na východnom Slovensku vo februári 2004. Rovnako s odkazom na svoj a bratov rómsky etnický pôvod a skutkové okolnosti prípadu namietal porušenie článku 14 v spojitosti s článkom 2. Tvrdil najmä, že orgány nevykonali všetky potrebné úkony na odhalenie rasistického motívu a nezistili, či pri udalostiach vedúcich k smrti jeho brata zohrali úlohu etnická nenávisť alebo predsudok. Súd dospel k záveru, že vnútroštátne orgány vykonali účinné vyšetrovanie okolností smrti sťažovateľovho brata. V tejto súvislosti predovšetkým vyzdvihol, že bolo promptne ohliadnuté a zadokumentované miesto nálezu tela sťažovateľovho brata, následne bola vykonaná pitva a nariadené znalecké dokazovanie. Okrem toho boli vypočutí ôsmi svedkovia, vrátane družky sťažovateľovho brata. Trestné stíhanie bolo zastavené orgánmi činnými v trestnom konaní až po tom, ako dva tímy znalcov nezávisle jeden na druhom stanovili, že príčinou smrti sťažovateľovho brata bolo udusenie v dôsledku utopenia, pričom nebola zistená účasť tretej osoby. Súd ďalej podotkol, že vyšetrovanie v predmetnom prípade bolo podrobené dohľadu verejnosti, čoho dôkazom bola účasť advokátov z Ligy pre ľudské práva na vyšetrovacích úkonoch, ako aj dohľadu Výboru pre zabránenie mučenia, ponižujúceho a neľudského zaobchádzania, ktorý sa zaoberal predmetným prípadom na medzinárodnej úrovni. Napokon s poukazom na to, že rozhodnutie o zastavení trestného stíhania bolo vydané po 16 mesiacoch od začatia trestného stíhania, pričom počas tohto obdobia bolo vykonaných množstvo úkonov, Súd dospel k záveru, že vyšetrovanie spĺňalo aj požiadavku rýchlosti. Vzhľadom na uvedené Súd odmietol námietku podľa článku 2 Dohovoru, posudzovanú aj v kontexte článku 13 Dohovoru, z dôvodu zjavnej nepodloženosti. Zároveň odmietol aj námietku sťažovateľa podľa článku 14 Dohovoru, keď uviedol, že predmetnému prípadu bola venovaná osobitná pozornosť zo strany orgánov činných v trestnom konaní, pričom nezistil žiaden náznak diskriminačného zaobchádzania.

2. Zákaz zlého zaobchádzania a právo na súkromie

Podobné pozitívne záväzky ako Súd vyvodil z práva na život, sformuloval aj pokiaľ ide o článok 3 (zákaz zlého zaobchádzania) a 8 (právo na súkromie) Dohovoru.

Aby zlé zaobchádzanie spadalo do pôsobnosti článku 3, musí dosiahnuť určité minimum závažnosti. Stanovenie tohto minima je relatívne, závisí od všetkých okolností prípadu, ako sú povaha, kontext zaobchádzania alebo trestu, jeho trvanie, fyzické a psychické následky, v niektorých prípadoch tiež pohlavie, vek a zdravotný stav obete. (Pozri napr. rozsudky *Raninen proti Fínsku* zo 16. decembra 1997, ods. 55, *Kudla proti Poľsku* z 26. októbra 2000, ods. 91 a *Peers proti Grécku* z 19. apríla 2001, ods. 67)

Tvrdenia o zlom zaobchádzaní musia byť pred Súdom podložené primeranými dôkazmi. Na účely preukázania skutkového stavu Súd používa kritérium dôkazu „nad všetku rozumnú pochybnosť“ („*au-delà de tout doute raisonnable / beyond any reasonable doubt*“). Taký dôkaz môže vyplývať aj zo súboru indícií alebo nevyvrátených, dostatočne závažných, presných a rovnakým smerom ukazujúcich domnienok. (pozri napr. rozsudky *Selmouni proti Francúzsku* z 28. júla 1999, ods. 88 a *Aydin proti Turecku* z 25. septembra 1997, ods. 73)

Koncepcia súkromného života zahŕňa fyzickú a psychickú integritu osoby. Podľa článku 8 štáty majú

povinnosť chrániť fyzickú a morálnu integritu jednotlivca pred inými osobami. (pozri napr. rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti *M.T. a S.T. proti Slovenskej republike* z 29. mája 2012)

2. 1 Povinnosť štátov chrániť jednotlivcov pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie (hmotnoprávny aspekt)

Z článku 3 Dohovoru Súd vyvodil povinnosť štátov zabezpečiť, aby jednotlivci podliehajúci ich právomoci neboli vystavení zlému zaobchádzaniu alebo trestom vrátane zlého zaobchádzania zo strany ostatných jednotlivcov.

Podobne je obsiahnutý pozitívny záväzok štátu v článku 8. Na jeho základe je možné vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom. Zatiaľ čo voľba prostriedkov k zabezpečeniu súladu s článkom 8 vo sfére ochrany proti konaniam jednotlivcov patrí v zásade do priestoru štátu pre voľnú úvahu, účinný postup proti závažným trestným činom, pri ktorých ide o základné hodnoty a prvky súkromného života, vyžaduje náležité ustanovenia trestného práva.

V tomto ohľade Súd uviedol, že v určitých situáciách (napr. ublíženie na zdraví, znásilnenie, domáce násilie) si efektívne odstrašenie od útokov na fyzickú integritu osoby vyžaduje účinný trestno-právny mechanizmus na zabezpečenie adekvátnej ochrany (pozri rozsudok *Sandra Janković proti Chorvátsku* z 5. marca 2009, ods. 36). V prípade *M.T. a S.T. proti Slovenskej republike* (rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti z 29. mája 2012) Súd zdôraznil, že tento postoj v zásade nie je obmedzený na prípady fyzického násillia, ale naopak osobitne v prípadoch domáceho násillia sa môže vzťahovať aj na psychické násillie.

Podľa Súdu majú teda štáty povinnosť prijať také legislatívne a iné opatrenia, ktoré efektívne zabránia porušeniu alebo budú mať odstrašujúci efekt na potencionálnych páchatel'ov.

V prípade *B. proti Moldavsku* (rozsudok zo 16. júla 2013) bola sťažovateľka pravidelne bitá svojím manželom. Násillie preukazovalo 7 lekárskech správ. Súd prijali 6 administratívnych rozhodnutí. Manželovi sťažovateľky bola 4 krát uložená pokuta vo výške od 9 do 18 EUR. Začalo sa voči nemu aj trestné stíhanie pre pokus znásillenia, avšak sťažovateľka trestné oznámenie vzala späť a konanie bolo zastavené. Súd po preskúmaní prípadu rozhodol, že došlo k porušeniu článku 3 a článku 8 Dohovoru. Konštatoval, že moldavské právo poskytuje právny rámec umožňujúci orgánom prijať opatrenia na ochranu obetí domáceho násillia a že moldavské orgány si uvedomovali násillné správanie manžela sťažovateľky, keďže ho sankcionovali niekoľkokrát. Poznamenal, že hoci neostali úplne pasívne, opatrenia, ktoré prijali, nezabránili v páchaní ďalšieho násillia. Súd v tomto smere poukázal na veľmi nízke pokuty, ktoré nemali žiadny odstrašujúci účinok. Pokiaľ ide o späťvzatie trestného oznámenia sťažovateľkou, Súd uviedol, že v prípadoch domáceho násillia sú orgány pri rozhodovaní o konaní povinné stanoviť rovnováhu medzi právami obeť podľa článkov 2, 3 a 8 Dohovoru, a že čím je trestný čin závažnejší alebo čím je väčšie riziko v jeho pokračovaní, tým skôr by sa malo pokračovať v jeho stíhaní vo verejnom záujme, aj keď obeť trestné oznámenie vzala späť. V posudzovanom prípade orgány neanalyzovali, či závažnosť útokov na sťažovateľku nevyžadovala pokračovanie vo vyšetrovaní, aj keď sťažovateľka vzala trestné oznámenie späť. Napriek uvádzanému pokusu o znásillenie doloženému lekárskou správou potvrdzujúcou toto tvrdenie, orgány nezačali z vlastného podnetu žiadne vyšetrovanie a obmedzili sa iba na správne konanie. Ďalej Súd zbral do úvahy, že súdy nevyhoveli návrhu sťažovateľky na vystaňovanie manžela zo spoločného bytu. Napriek

vydanému zákazu, aby sa manžel sťažovateľky k nej priblížil, súdy tým, že mu umožnili naďalej bývať v spoločnom byte spôsobili, že toto opatrenie sa stalo neúčinným. Pokiaľ ide o článok 8 Dohovoru, Súd konštatoval, že súdy pri rozhodovaní o návrhu na vysťahovanie manžela z bytu vôbec neskúmali, či manžel sťažovateľky vykonával svoje právo na užívanie bytu spôsobom, ktorý porušoval práva sťažovateľky podľa článku 8. Súd preto rozhodol, že vnútroštátne orgány nespĺnili pozitívny záväzok štátu podľa článku 8, keďže nestanovili rovnováhu medzi dotknutými právami a teda sťažovateľka bola nútená naďalej znášať riziko násilia alebo opustiť domácnosť. Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 15 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 3 000 EUR.

V prípade *Bevacqua a S. proti Bulharsku* (rozsudok z 12. júna 2008) prvá sťažovateľka, ktorá tvrdila, že bola pravidelne bitá svojím manželom, ho opustila a podala žiadosť o rozvod, pričom zobrala so sebou aj svojho trojročného syna (druhý sťažovateľ). Akokoľvek, jej manžel ju bil naďalej. Strávila štyri dni v centre pre týrané ženy so svojím synom, avšak bolo jej povedané, že môže byť stíhaná za únos dieťaťa a môže to viesť k rozhodnutiu súdu o striedavej starostlivosti. Podanie trestného oznámenia vyprovokovalo ďalšie násilie. Jej žiadosť o vydanie predbežného opatrenia týkajúceho sa zverenia syna do jej starostlivosti nebola posúdená prioritne a syn jej bol zverený až keď boli rozvedení o viac ako rok neskôr. Nasledujúci rok bola zbitá svojím bývalým manželom a jej žiadosti o jeho trestné stíhanie boli odmietnuté z toho dôvodu, že sa jedná o „súkromnú vec“ ktorá vyžadovala súkromné trestné stíhanie. Súd konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), berúc pri tom do úvahy účinnosť zlyhania súdov pri vydávaní predbežného opatrenia, ktoré sa sťažovateľky a jej syna dotklo veľmi negatívne, a zároveň nevykonanie dostatočných opatrení vnútroštátnymi orgánmi, ktorými by reagovali na správanie bývalého manžela prvej sťažovateľky. Podľa názoru Súdu, toto nekonanie v prípade sťažovateľov predstavovalo porušenie pozitívneho záväzku štátu podľa článku 8 Dohovoru. Súd najmä zdôraznil, že posúdenie záležitosti ako „súkromnej veci“ bolo nezlučiteľné so záväzkom štátnych orgánov ochrániť rodinný život sťažovateľov. Súd priznal sťažovateľom z titulu nemajetkovej ujmy 4 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 3 000 EUR.

V prípade *A. proti Chorvátsku* (rozsudok zo 14. októbra 2010) v súčasnosti už bývalý manžel sťažovateľky (trpiaci post-traumatickou stresovou poruchou, paranojou, stavmi úzkosti a epilepsiou) túto vystavoval opakovanému fyzickému násiliu a vyhrážal sa jej smrťou po mnoho rokov, a taktiež ju zneužíval v prítomnosti ich malej dcéry. Po tom, ako sa začala skrývať, sťažovateľka požiadala súd o to, aby zakázal manželovi priblížiť sa k nej. Súd jej žiadosť zamietol s tým, že nepreukázala bezprostredné a okamžité ohrozenie na živote. Súd konštatoval, že článok 8 Dohovoru bol porušený, pretože chorvátske orgány nevyužili mnohé z opatrení za účelom ochrany sťažovateľky alebo za účelom vysporiadania sa s psychickými problémami jej bývalého manžela, pričom sa zdalo, že tieto problémy boli príčinou jeho násilného správania. Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 9 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 4 470 EUR.

V prípade *Kalucz a proti Maďarsku* (rozsudok z 24. apríla 2012) sťažovateľka nedobrovoľne zdieľala byt so svojím násilným partnerom počas trvania niekoľkých konaní o vlastníctve k spornému bytu. Tvrdila najmä, že maďarské orgány ju neochránili pred neustálym fyzickým a psychickým týraním v jej byte. Súd prijal záver, že maďarské orgány si nespĺnili svoj pozitívny záväzok, ktorý mali podľa článku 8 Dohovoru. Konkrétne uviedol, že napriek tomu, že sťažovateľka podala niekoľko trestných oznámení na partnera pre

ublíženie na zdraví, niekoľkokrát požadovala vydanie príkazov na obmedzenie ich styku a iniciovala občianskoprávne konanie týkajúce sa jeho vystaňovania z bytu, vnútroštátne orgány nevykonali dostatočné opatrenia na jej účinnú ochranu. Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 5 150 EUR.

V prípade *Eremia a ďalší proti Moldavsku* (rozsudok z 28. mája 2013) sa prvá sťažovateľka a jej dve dcéry sťažovali na to, že moldavské orgány ich neochránili pred násilným a zneužívajúcim správaním ich manžela a otca, ktorý bol policajtom. Súd skonštatoval, že bol porušený článok 3 Dohovoru vo vzťahu k prvej sťažovateľke v tom, že napriek tomu, že vnútroštátne orgány vedeli o zneužívaní, nevykonali účinné opatrenia voči jej manželovi a neochránili ju pred ďalším domácim násilím. Ďalej konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru vo vzťahu k jej dcéram, pričom zobral do úvahy skutočnosť, že napriek negatívnemu psychologickému účinku ich svedectva každodenného násilia voči ich matke, neboli vykonané žiadne, alebo iba minimálne opatrenia na to, aby sa takéto správanie neopakovalo. Nakoniec, Súd konštatoval aj porušenie článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 3 Dohovoru vo vzťahu k prvej sťažovateľke, zistiť, že konanie vnútroštátnych orgánov nebolo iba obyčajným zlyhaním pri prešetrovaní násilia voči nej, ale tým, že bolo opakovane prehliadané odrážalo diskriminačný prístup voči prvej sťažovateľke ako žene. V tomto ohľade Súd uviedol, že závery osobitného spravodajcu OSN týkajúce sa násilia na ženách ako aj dôvodov a následkov tohto násilia, iba podporili dojem, že moldavské orgány plne nedocenili závažnosť a rozsah problému domáceho násilia v Moldavsku a jeho diskriminačný účinok na ženy. Súd priznal sťažovateľkám z titulu nemajetkovej ujmy spoločne 15 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 2 150 EUR.

V prípade *Hajduová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 30. novembra 2010) sťažovateľka pred Súdom namietala, že vnútroštátne orgány porušili jej práva garantované článkom 8 Dohovoru tým, že okresný súd si nespĺnil svoju zákonnú povinnosť a nenariadil vykonanie ochranného liečenia jej bývalého manžela A. ihneď po jeho odsúdení.

Skutkový stav možno stručne zhrnúť nasledovne. Dňa 21. augusta 2001 sťažovateľkin (teraz už bývalý) manžel A., fyzicky aj slovne napadol sťažovateľku na verejnosti. Sťažovateľka utrpela menšie zranenie a obávala sa o svoj život a o svoju bezpečnosť. Spolu s deťmi sa odsťahovala zo spoločnej domácnosti do zariadenia mimovládnej organizácie v Košiciach. Dňa 27. a 28. augusta 2001 sa A. opakovane vyhrážal sťažovateľke *inter alia* tým, že zabije ju aj niekoľko ďalších osôb. Bolo voči nemu začaté trestné stíhanie a bol vzatý do väzby. V priebehu trestného konania znalci zistili, že obžalovaný trpí vážnou poruchou osobnosti. Odporučili jeho umiestnenie do psychiatrického zariadenia. Dňa 7. januára 2002 Okresný súd Košice I A. uznal vinným. Súd sa rozhodol neodsúdiť ho na trest odňatia slobody a skonštatoval, že by sa mal podrobiť psychiatrickému vyšetreniu. Zároveň bol A. prepustený z väzby a prevezený do nemocnice v Košiciach. Táto nemocnica neposkytovala liečenie, ktoré bolo v prípade A. potrebné, a ani okresný súd nenariadil, aby takéto bolo liečenie vykonané. Preto bol prepustený z nemocnice 14. januára 2002. Po svojom prepustení z nemocnice sa A. opätovne vyhrážal sťažovateľke a jej právnej zástupkyňi. Dňa 14. a 16. januára 2002 sťažovateľka a jej právna zástupkyňa podali na neho trestné oznámenie. Taktiež informovali okresný súd o jeho správaní a o nových trestných oznámeniach, ktoré boli voči nemu podané. Dňa 21. januára 2002 A. opätovne navštívil právnu zástupkyňu a vyhrážal sa jej, ako aj jej zamestnancovi. V ten istý deň ho zatkla polícia a obvinila zo spáchania trestného činu. Dňa 22. februára 2002 okresný súd v súlade so svojím rozhodnutím zo 7. januára 2002 nariadil A. ochranné liečenie. Následne bol prevezený do nemocnice v Plešivci. Sťažovateľka sa obrátila aj na ústavný súd so sťažnosťou

podľa článku 127 ústavy. Tento však jej sťažnosť odmietol, nakoľko nepodala žalobu na ochranu osobnosti.

Súd vo svojom rozsudku z 30. novembra 2010 dospel k záveru o porušení článku 8 Dohovoru. Pokiaľ ide o prijateľnosť sťažnosti Súd konštatoval, že vláda s odkazom na demonštratívne uvedenú konzistentnú judikatúru v prípadoch podobných ako je sťažovateľkin nepreukázala, že jej interpretácia rámca žaloby na ochranu osobnosti bola v danom čase dostatočne určitá nie len v teórii, ale taktiež aj v praxi, a že poskytovala aspoň minimálne vyhladky na úspech. Pri prijímaní tohto záveru Súd taktiež vzal do úvahy osobnú situáciu sťažovateľky, najmä zraniteľnosť obetí domáceho násillia s potrebu aktívnej účasti štátu na ich ochrane. Námietku vlády, ktorá sa týkala vyčerpania vnútroštátnych prostriedkov nápravy v podobe žaloby na ochranu osobnosti preto neakceptoval. Čo sa týka podstaty sťažnosti Súd s ohľadom na skutkové okolnosti prípadu ako aj uznanie vlády, že sťažnosť nie je zjavne nepodložená, dospel k záveru, že absencia opatrení prijatých vnútroštátnymi orgánmi ako reakcia na správanie A., konkrétne nesplnenie zákonnej povinnosti nariadiť vykonanie ochranného liečenia A. po jeho odsúdení okresným súdom 7. januára 2002, znamenala porušenie pozitívneho záväzku štátu podľa článku 8 Dohovoru zabezpečiť rešpektovanie súkromného života sťažovateľky. Pokiaľ ide o spravodlivé zadostučinenie, Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 4 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 1 000 EUR.

2.2 Požiadavka viesť účinné oficiálne vyšetrowanie zlého zaobchádzania a neprimeraných zásahov do práva na súkromie (procesnoprávny aspekt)

Ak niektorá osoba obhájitelným spôsobom tvrdí, že bola vystavená zaobchádzaniu, ktoré je nezákonné a v rozpore s článkom 3 Dohovoru, potom toto ustanovenie v spojení so všeobecnou povinnosťou, ktorú zmluvným štátom ukladá článok 1 Dohovoru – „priznať každému, kto podlieha ich právomoci, práva a slobody uvedené v (...) tomto Dohovore“ – implikuje požiadavku viesť účinné oficiálne vyšetrowanie. Táto povinnosť musí viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb a nemožno ju obmedziť len na prípady zlého zaobchádzania zo strany zamestnancov štátu.

Podľa judikatúry Súdu môže byť pozitívny záväzok štátu obsiahnutý v článku 8 zaručiť telesnú integritu jednotlivca rozšírený aj na otázky týkajúce sa účinnosti vyšetrowania.

Prípád *M. C.* sa týkal namietaného porušenia pozitívneho záväzku štátu chrániť telesnú integritu a súkromný život jednotlivcov a zaistiť účinné prostriedky nápravy. Sťažovateľka pred Súdom namietala, že bola dvakrát znásilnená (31. júla 1995 a 1. augusta 1995), avšak bulharské právo neposkytuje účinnú ochranu proti znásilneniu a sexuálnemu zneužívaniu, pretože stíhané sú iba prípady, keď sa obeť aktívne bráni, a že bulharské orgány náležite nevyšetrili udalosti z 31. júla 1995 a 1. augusta 1995. Súd skonštatoval, že § 152 ods. 1 Trestného zákona³³⁰ sa nezmieňuje o požiadavke fyzického odporu obeť a definuje znásilnenie spôsobom, ktorý sa výrazne nelíši od ustanovení v ostatných členských štátoch. Rozhodujúcim však je zmysel daný výrazom ako „sila“, „hrozba“ alebo ďalším pojmom používaným v právnych definíciách. Ďalej, že v prejednávanom prípade pri absencii judikatúry výslovne sa zaoberajúcej otázkou, či každý sexuálny akt vykonaný bez súhlasu obeť je trestný podľa bulharského práva, je ťažké spoľahlivo dospieť k všeobecným záverom v tomto ohľade. Súd tiež poznamenal, že nepotrebuje získať definitívne odpovede

³³⁰ Toto ustanovenie definuje znásilnenie ako pohlavný styk so ženou (1) nespôsobilou sa brániť, ak nedala k tomu súhlas; (2) bola prinútená silou alebo hrozbou; (3) ktorá bola uvedená do stavu bezbrannosti páchatelom.

o praxi bulharských orgánov v prípadoch znásilnenia vo všeobecnosti a že na účely prejednávaneho prípadu stačí zistiť, že tvrdenie sťažovateľky o reštriktívnej praxi je založené na odôvodnených argumentoch a vláda ho nevyvrátila. Pri skúmaní konkrétnych okolností prípadu Súd skonštatoval, že v priebehu vyšetrovania bolo vypočítaných množstvo svedkov a boli vypracované psychologické a psychiatrické posudky. Uznal, že bulharské orgány čelili ťažkej úlohe, pretože boli konfrontované s dvoma protikladnými verziami udalostí a malým množstvom priamych dôkazov. Na druhej strane však Súd dospel k názoru, že orgány nevyužili všetky možnosti na zistenie skutkových okolností a nedostatočne posúdili dôveryhodnosť vzájomne si odporujúcich výpovedí. Je významné, že dôvodom pre takýto postup bol očividne názor vyšetrovateľa a prokurátora, že to, čo sa udialo, bolo „znásilnenie na schôdzke“, kde chýbali priame dôkazy znásilnenia ako je násilie, odpor alebo volanie o pomoc. Okrem toho prokuratúra nevylúčila možnosť, že sťažovateľka nemusela súhlasiť, ale prijala názor, že pri absencii dôkazov o odpore nie je možné skonštatovať, že páchatelia boli uzročení s tým, že sťažovateľka nesúhlasí. Súd bol toho názoru, že v praxi môže byť niekedy obtiažne preukázať nesúhlas pri absencii „priameho“ dôkazu, ako sú stopy po násilí alebo priami svedkovia. Štátne orgány však musia skúmať všetky skutočnosti a rozhodnúť na základe zhodnotenia všetkých okolností prípadu. Vyšetrovanie a jeho závery sa musia zamerať na otázku nesúhlasu. To sa v prejednanom prípade nestalo. Súd skonštatoval, že prístup štátnych orgánov bol reštriktívny a prakticky povyšoval „kladenie odporu“ pri znásilnení do pozície definujúceho prvku skutkovej podstaty trestného činu. Kritizoval aj to, že sa málo zaoberali skutočnou zraniteľnosťou mladých ľudí a osobitnými psychologickými faktormi, ktoré sa vyskytujú v prípadoch znásilnenia mladistvých. Pri vyšetrovaní tiež došlo k značným prietahom. Súd bez toho, aby sa vyjadroval k otázke viny P. a A., dospel k záveru, že účinnosť vyšetrovania a najmä prístup vyšetrovateľov a prokurátorov k prípadu nespĺňa požiadavky obsiahnuté v pozitívnom záväzku štátu – z hľadiska relevantných moderných štandardov v porovnávacom a medzinárodnom práve – t.j. zaviesť a účinne aplikovať systém trestného práva trestajúci všetky formy znásilnenia a sexuálneho zneužívania. K argumentu vlády, že vnútroštátny systém poskytol možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom, Súd uviedol, že toto tvrdenie je nepodstatné a zdôraznil, že účinná ochrana pred znásilnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy. Na základe uvedeného dospel k záveru, že došlo k porušeniu pozitívneho záväzku obsiahnutého v článkoch 3 a 8 Dohovoru. Pokiaľ ide o spravodlivé zadosťučinenie, Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 8 000 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 4 110 EUR.

V prípade *Valiulienė proti Litve* (rozsudok z 26. marca 2013) žena, ktorá bola obeťou domáceho násillia pred Súdom namietala, že vnútroštátny orgány nevyšetrili jej tvrdenia o zlom zaobchádzaní a nestíhali za to jej partnera. Súd konštatoval porušenie článku 3 Dohovoru z toho dôvodu, že prax a spôsob, akým bol aplikovaný mechanizmus trestného práva v sťažovateľkinom prípade, jej neposkytoval účinnú ochranu voči skutkom domáceho násillia. Konkrétne, pri vyšetrovaní boli prietahy a prokurátor rozhodol o zastavení vyšetrovania. Pokiaľ ide o spravodlivé zadosťučinenie, Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 5 000 EUR.

V prípade *E.M. proti Rumunsku* (rozsudok z 30. októbra 2012) sťažovateľka namietala, že vyšetrovanie jej trestného oznámenia vo veci domáceho násillia spáchaného v prítomnosti jej dcéry (ktorá mala v tom čase jeden a pol roka) nebolo účinné. Rumunské súdy zamietli sťažnosť sťažovateľky z toho dôvodu, že jej tvrdenia o násilnom správaní manžela voči nej sa nepodarilo preukázať. Súd skonštatoval porušenie článku 3 Dohovoru v jeho procesnej časti, pretože spôsob, akým bolo vyšetrovanie vedené,

neposkytoval sťažovateľke účinnú ochranu tak, ako to vyžaduje článok 3. Najmä uviedol, že sťažovateľka už pri podaní prvého trestného oznámenia požiadala o asistenciu a ochranu pre seba aj pre svoju dcéru voči agresívnemu správaniu jej manžela. Napriek tomu, že zákonný rámec umožňoval uskutočnenie spolupráce medzi rôznymi orgánmi a vykonanie mimosúdnych opatrení vo vzťahu k domácejmu násiliu, a aj napriek tomu, že sťažovateľka podložila svoje tvrdenia lekáorskými správami, nezdalo sa, že by rumunské orgány boli vykonali nejaké opatrenia za účelom prešetrenia jej tvrdení. Pokiaľ ide o spravodlivé zadosťučinenie, Súd priznal sťažovateľke z titulu nemajetkovej ujmy 7 500 EUR a z titulu náhrady výdavkov a nákladov 178 EUR.

3. Účinný prostriedok nápravy

Článok 13 Dohovoru zaručuje na vnútroštátnej úrovni dostupnosť prostriedku nápravy za účelom vymoženía podstaty práv a slobôd uvedených v Dohovore, a to bez ohľadu na to, v akej podobe ich zaručuje vnútroštátny právny poriadok. Článok 13 teda vyžaduje vytvorenie vnútroštátneho prostriedku nápravy, ktorý sa bude zaoberať podstatou „hájitelnej námietky“ podľa Dohovoru a poskytne primeranú nápravu, aj keď zmluvným štátom priznáva určitú mieru voľnej úvahy, pokiaľ ide o spôsob, ktorým splnia svoje povinnosti vyplývajúce im z tohto ustanovenia Dohovoru. Rozsah povinnosti podľa článku 13 závisí od charakteru sťažovateľovej námietky vznesenej podľa Dohovoru. Prostriedok nápravy vyžadovaný článkom 13 však musí byť „účinný“ v praxi, rovnako ako v teórii. Predovšetkým, orgány dotknutého štátu nemôžu jeho výkonu neodôvodnene brániť svojim konaním alebo opomenutím (pozri *Aksoy proti Turecku*, rozsudok z 18. decembra 1996, ods. 95, a *Aydın proti Turecku*, rozsudok z 25. septembra 1997, ods. 103). Súd sám v prípadoch, ktoré si to vyžadujú, priznáva spravodlivé zadosťučinenie, keďže uznáva bolesť, stres, obavy a frustráciu ako aspekty, ktoré sú dôvodom na odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy. Podľa Súdu v prípade porušenia článkov 2 a 3 Dohovoru, ktoré sa zaraďujú medzi najzákladnejšie ustanovenia Dohovoru, by odškodnenie za nemajetkovú ujmu prameniaca z porušenia v zásade malo byť dostupné ako jeden z možných prostriedkov nápravy (pozri *Keenan proti Spojenému kráľovstvu*, ods. 130).

3.1 Situácia v Slovenskej republike

V zmysle § 11 Občianskeho zákonníka má fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.

V zmysle § 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka má fyzická osoba právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadosťučinenie. V zmysle odseku 2 tohto ustanovenia má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadosťučinenie podľa odseku 1 najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti. V zmysle § 13 ods. 3 Občianskeho zákonníka výšku náhrady podľa odseku 2 určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.

Ak v dôsledku trestného činu alebo iného neoprávneného zásahu došlo k usmrteniu osoby, majú osoby uvedené v § 15 Občianskeho zákonníka možnosť požadovať náhradu za nemajetkovú ujmu z titulu neoprávneného zásahu do života, telesnej integrity ich blízkej osoby. Takýmto neoprávneným zásahom do práva na život dochádza zároveň k neoprávnenému zásahu do súkromného, prípadne rodinného života blízkych osôb, a preto môžu tieto požadovať aj náhradu za utrpenú nemajetkovú ujmu do svojich

osobnostných práv. Pokiaľ ide o výšku náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch táto je súdom určená voľnou úvahou, avšak s prihliadnutím na zákonné kritériá závažnosti vzniknutej ujmy a okolnosti, za ktorých k neoprávnenému zásahu do osobnosti došlo. Určenie konkrétnej výšky náhrady potom musí zohľadňovať všetky okolnosti prípadu a musí byť v súlade s požiadavkou spravodlivosti.

Ak ide o poškodených trestnými činmi, pripomínáme, že podľa § 4 ods. 2 písm. i) zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov je s účinnosťou od 1. januára 2006 navrhovateľ v konaní o náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, ktoré mu boli spôsobené trestným činom, oslobodený od súdneho poplatku.

V rozsudku *Kontrová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 31. mája 2007) sa Súd stotožnil s tvrdením sťažovateľky o neexistencii účinného vnútroštátneho prostriedku nápravy vo vzťahu k namietanému porušeniu práva na život, prostredníctvom ktorého by získala náhradu za utrpenú nemajetkovú ujmu. Uviedol, že sťažovateľka mala mať možnosť domáhať sa náhrady za nemajetkovú ujmu, ktorú utrpela ona a jej deti v súvislosti s ich smrťou a že žaloba na ochranu osobnosti jej nezabezpečovala takýto prostriedok nápravy. Dôvodom bol jeho názor, vyslovený už v štádiu skúmania prijateľnosti sťažnosti na poli článku 35 Dohovoru, že neexistuje dostatočne ustálená judikatúra v podobných prípadoch, ako je sťažovateľkin, ktorá by preukazovala, že možnosť získať náhradu vo vzťahu k nemajetkovej ujme využitím dotknutého prostriedku nápravy je v praxi dostatočne určitá a ponúka primerané šance na úspech, tak ako to vyžaduje príslušná judikatúra Súdu.

Súd však následne s odkazom na ďalší príklad vnútroštátnej praxe z roku 2006, preukazujúci účinnosť žaloby na ochranu osobnosti v prípade úmrtia osoby v prípade *Furdík proti Slovenskej republike* (rozhodnutie z 2. decembra 2008) dospel k jednoznačnému záveru o tom, že sťažovateľ namietajúci porušenie článku 2 Dohovoru (právo na život) je povinný vyčerpať tento vnútroštátny prostriedok nápravy pred tým, ako sa naň obráti.

V prípade *Baláž a ďalší v. Slovensko* (rozhodnutie z 28. novembra 2006) sťažovatelia namietali, že k porušeniu článku 8 Dohovoru došlo v dôsledku zlého zaobchádzania zo strany polície. Sťažovali sa aj na nedostatky v následnom vyšetrowaní a telefonické vyhrážky. Vláda tvrdila, že dvaja zo sťažovateľov (pán Baláž ml. a pani Konečníková) nevyčerpali vnútroštátne prostriedky nápravy, pretože sa nedomáhali náhrady škody podľa zákona č. 58/1969 Zb. a podľa príslušných ustanovení zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore. Podľa vlády mali zároveň možnosť domáhať sa ochrany osobnostných práv a požadovať náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. Súd zistil, že tvrdenia pána Baláža ml. a pani Konečníkovej o zlom zaobchádzaní zo strany polície boli preskúmané políciou, inšpekčnou službou ministerstva vnútra a všetkými úrovňami prokuratúry, ktoré ich vyhodnotili ako neopodstatnené. Ak pán Baláž ml. a pani Konečníková nesúhlasili s týmto záverom, mali na výber viacero spôsobov, ktorými si mohli uplatniť svoje práva podľa Dohovoru. Tie zahŕňali možnosť napadnúť rozhodnutie o odložení veci, v dôsledku ktorého nebolo vznesené obvinenie proti policajtom zúčastneným na prípade, a možnosť napadnúť odsúdenie pána Baláža ml. On a pani Konečníková si ďalej mohli pred všeobecnými súdmi uplatniť nárok na náhradu škody podľa zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore alebo sa mohli domáhať ochrany svojich osobnostných práv podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka.

Dňa 1. júla 2004 nadobudol účinnosť zákon č. 514/2003 Z. z., v zmysle ktorého môžu poškodení nesprávnym úradným postupom alebo nezákonným rozhodnutím požadovať aj náhradu za utrpenú nemajetkovú ujmu v peniazoch. Práve vďaka tomuto ustanoveniu možno tento prostriedok nápravy považovať v zmysle judikatúry Súdu za účinný. Zodpovednosť za škodu podľa cit. zákona sa vzťahuje na škodu spôsobenú rozhodnutiami, ktoré boli vydané odo dňa nadobudnutia účinnosti tohto zákona, t. j. od 1. júla 2004. To isté platí, aj pokiaľ bola škoda spôsobená nesprávnym úradným postupom. Poškodení nesprávnym úradným postupom alebo nezákonným rozhodnutím po tomto dátume si odškodnenie za utrpenú nemajetkovú ujmu budú uplatňovať podľa tohto zákona, a nie podľa ustanovení § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka.

Pokiaľ ide o účinný prostriedok nápravy ďalej pripomíname, že v určitých situáciách si efektívne odstránenie od útokov na fyzickú integritu osoby podľa Súdu vyžaduje účinný trestno-právny mechanizmus na zabezpečenie adekvátnej ochrany (pozri rozsudok *Sandra Janković proti Chorvátsku* z 5. marca 2009, ods. 36). V prípade *M. T. a S. T. proti Slovenskej republike* (rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti z 29. mája 2012) Súd zdôraznil, že tento postoj v zásade nie je obmedzený na prípady fyzického násillia, ale naopak osobitne v prípadoch domáceho násillia sa môže vzťahovať aj na psychické násillie. Z uvedených dôvodov odmietol argument slovenskej vlády o nevyčerpaní žaloby na ochranu osobnosti ako účinného prostriedku nápravy, ktorou sa podľa nej sťažovateľky mohli domáhať zdržania sa zásahov do ich osobnej integrity.³³¹ Podobne Súd vo veci *Hajduová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 30. novembra 2010, ods. 36-38) preskúmal a odmietol v zmysle článku 35 ods. 1 Dohovoru účinnosť žaloby na ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka v situácii, o ktorej sa zistilo, že viedla k pochybeniu orgánov, v rozpore s článkom 8 Dohovoru, ktoré si nespĺnili svoju zákonnú povinnosť nariadiť ochranné liečenie bývalému manželovi pani Hajduovej v ústave psychiatrickej liečby v nadväznosti na jeho odsúdenie z týrania a vyhrážania. V prípade *M. C. proti Bulharsku* (rozsudok zo 4. decembra 2003) Súd zdôraznil, že účinná ochrana pred znásillnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy a odmietol argument vlády, že vnútroštátny systém poskytoval možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom.

Hoci teda podľa Súdu v prípade porušenia článkov 2 a 3 Dohovoru, ktoré sa zaraďujú medzi najzákladnejšie ustanovenia Dohovoru, by odškodnenie za nemajetkovú ujmu prameniaca z porušenia v zásade malo byť dostupné ako jeden z možných prostriedkov nápravy, neznamená to, že štáty sa môžu zbaviť zodpovednosti za závažné porušenia Dohovoru iba s odkazom na možnosť odškodnenia v občianskoprávnom konaní. Musia na ne adekvátne zareagovať prostredníctvom účinného trestno-právneho mechanizmu. Zároveň však platí že tento musí byť doplnený o možnosť domôcť sa náhrady aj za utrpenú nemajetkovú ujmu (viď rozsudok *Kontrová*). Hoci nie je podmienkou, aby sa tak udialo priamo v trestnom konaní, v súvislosti so situáciou v Slovenskej republike upozorňujeme na nasledovné.

---

³³¹ Vláda poukázala vo svojom stanovisku na to, že Najvyšší súd SR vo svojom rozsudku sp. zn. 1 Co 25/94 z 19. apríla 1994 rozhodol, že skutočnosť, že určité správanie fyzickej osoby bolo ako skutok predmetom trestného konania alebo občianskeho súdneho konania nebránila tomu, aby sa následná reakcia iných osôb na toto správanie stala predmetom konania o ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. OZ. Ďalej poukázala na rozsudok z 20. júna 2007 sp. zn. 11 C 99/2006, v ktorom OS Čadca vyhovel žalobe na ochranu osobnosti podanej rozvedenou ženou vo vzťahu k jej bývalému manželovi. Súd nariadil žalovanému, aby sa zdržal zásahov do osobnej integrity žalobkyne (ohrozovanie na živote a zdraví a verbálne útoky) a aby sa k nej nepribližoval na vzdialenosť 30 metrov.

V zmysle § 287 zákona č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť škodu, ak je jej výška súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, pokiaľ škoda nebola uhradená. Výrok o povinnosti obžalovaného na náhradu škody musí presne označovať osobu oprávneného a nárok, ktorý mu bol prisúdený. V odôvodnených prípadoch môže súd vysloviť, že záväzok má byť splnený v splátkach, a súčasne určí podmienky ich splatnosti, pritom berie na zreteľ aj vyjadrenie poškodeného. Pôvodne ustanovenie § 287 ods. 1 znelo: „Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému majetkovú škodu, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť škodu, ak je jej výška súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, pokiaľ škoda v tam uvedenej výške nebola dosiaľ uhradená.“ Hoci bol poškodený v zmysle § 46 zákona č. 301/2005 Z. z. definovaný ako osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, možnosť uplatnenia náhrady inej ako majetkovej škody v trestnom konaní vylučovalo práve znenie spomínaného ustanovenia § 287 ods. 1. K zmene tohto ustanovenia došlo zákonom č. 650/2005 Z. z., čím bola uvedená prekážka odstránená. V tomto ohľade upozorňujeme na komentár k Trestnému poriadku k ustanoveniu § 287 ods. 1, v ktorom je *inter alia* uvedené: „Vzhľadom na definíciu pojmu škoda (§ 46 ods. 1), povinnosť rozhodnúť o nej v odsudzujúcom rozsudku, ak bol riadne uplatnený, sa vzťahuje na škodu majetkovú, morálnu aj inú, aj na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „škoda“ vo vzťahu ku škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona treba v prípade smrti, znásilnenia alebo sexuálneho násillia vykladať v súlade s výkladom pojmu "nemajetková ujma" v občianskom súdnom konaní.“

Uvedenou legislatívnou zmenou došlo k zosúladieniu právnej úpravy s európskym štandardom, ktorým je, že poškodený si náhradu nemajetkovej ujmy (morálnej škody) môže uplatniť už v trestnom konaní. V tejto súvislosti poznamenávame, že kým dokazovanie výšky majetkovej škody spôsobenej trestným činom môže významne presahovať rámec trestného konania, v prípadoch určenia výšky náhrady za nemajetkovú ujmu, bude vo väčšine prípadov postačujúce dokazovanie vykonané v súvislosti zo zisťovaním okolností a spôsobu spáchania trestného činu. Aj Súd, ktorý často priznáva náhradu nemajetkovej ujmy, sa pri odôvodňovaní svojho výroku v tejto časti vo väčšine prípadov obmedzuje na slovné spojenie „uskutočniac odhad na spravodlivom základe Súd sťažovateľovi priznáva ...“, pretože skutkové okolnosti prípadu dostatočne vyhodnotil už pri odôvodnení svojho výroku o porušení práv zaručených Dohovorom.

V súvislosti s uplatnením nároku poškodeného na náhradu nemajetkovej ujmy v adhéznom konaní je potrebné uviesť, že trestný súd v procesnom postupe aplikuje ustanovenia Trestného poriadku, ale ohľadom podmienok samotného nároku aplikuje ustanovenia občianskeho hmotného práva, a to ustanovenia upravujúce osobnostné práva fyzických osôb, ktoré sú v Občianskom zákonníku zaradené ako ochrana osobnosti v ustanoveniach § 11 až 16. Hoci finančné odškodnenie poškodeného za morálnu škodu, utrpenie (resp. za násilným trestným činom vyvolanú smrť blízkej osoby) nikdy samo o sebe nemôže dostatočne nahradiť stratu blízkej osoby, môže však do istej miery kompenzovať emocionálne útrapy

poškodeného trestným činom vyvolané. Ak sa k finančnému zadostučineniu pripojí aj spravodlivý trest pre páchatela, môže sa skutočne stať, že poškodený bude z pojednávacej miestnosti odchádzať s dobrým pocitom a vierou v spravodlivosť v tom najširšom slova zmysle. S ohľadom na uvedené je namieste vysloviť, že trestné súdy v Slovenskej republike majú v rámci adhézneho konania dostatočné zákonné prostriedky na to, aby mohli v odsudzujúcich rozsudkoch rozhodovať aj o náhrade nemajetkovej ujmy.³³² Zrejme je len otázkou času, kedy začnú vo väčšom rozsahu tieto prostriedky využívať. Tým by sa zavřil proces zadostučinenia pre poškodeného už v trestnom konaní bez toho, aby sa svojho nároku musel domáhať v ďalšom už civilnom súdnom konaní.³³³

4. Niektoré práva poškodeného vyplývajúce z článku 6 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie)

Subjektom práv uvedených v „trestnej časti“ článku 6 Dohovoru môže byť len obvinený. Poškodenému nevyplývajú z článku 6, pokiaľ je jeho aplikovateľnosť založená na „trestnom obvinení“ inej osoby, nijaké práva v trestnom konaní, menovite ani právo začať a viesť trestné stíhanie proti niekomu. Ak ale právny poriadok pripúšťa súkromnú žalobu, v ktorej možno súčasne uplatňovať nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom, alebo ak možno takýto nárok uplatniť v adhéznom konaní, je článok 6 ods. 1 aplikovaný vo vzťahu k poškodenému vo svojej „civilnej časti“.

Kým Súd posudzuje sťažnosti poškodených, ktorí si uplatnili nárok na náhradu škody v adhéznom konaní, a to najmä pokiaľ ide o namietané porušenie práva na prerokovanie veci v primeranej lehote, judikatúra ústavného súdu v tomto ohľade nie je vždy súladná s týmto prístupom.

V prípade *Loveček a ďalší proti Slovenskej republike* (rozsudok z 21. decembra 2010) sťažovatelia, klienti nebankovej spoločnosti SUN, a.s., žalovali Slovenskú republiku pre porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru z dôvodu neprimeranej dĺžky trestného konania, v ktorom si ako poškodení uplatnili svoj nárok na náhradu škody. Individuálne nároky na náhradu škody poškodených sťažovateľov boli neskôr vylúčené najvyšším súdom z trestného konania, pričom sťažovatelia boli odkázaní na občianskoprávne konanie. Okrem toho podľa článku 13 Dohovoru namietali, že vo vzťahu k neprimeranej dĺžke trestného konania nemali na vnútroštátnej úrovni k dispozícii účinný prostriedok nápravy. Dĺžkou konania sa zaoberal aj ústavný súd, ktorý však podanú sťažnosť sťažovateľov v auguste 2002 odmietol. V odôvodnení uznesenia ústavný súd uviedol, že rozhodovanie o nároku na náhradu škody poškodených nepatrí medzi základne ciele trestného konania, a že pôvodný účel odhaliť a potrestať páchatelov bol podľa ústavného súdu zachovaný. Zároveň poukázal na to, že sťažovatelia si mohli uvedený nárok na náhradu škody uplatniť v občianskoprávnom konaní.

Súd rozsudkom z 21. decembra 2010 vyhlásil sťažnosť na neprimeranú dĺžku konania za prijateľnú a

³³² Pozri napr. rozsudok Krajského súdu v Žiline sp. zn. 1To/10/2011 z 22. februára 2011, ktorým tento uložil obžalovanému s poukazom na § 287 ods. 1 Trestného poriadku nahradiť poškodenej a poškodenému nemajetkovú ujmu vo výške 10 000 EUR pre každého, či rozsudok Krajského súdu v Prešove sp. zn. 8To/13/2013 z 25. marca 2015, ktorým tento uložil obžalovanému s poukazom na § 287 ods. 1 Trestného poriadku nahradiť dvom poškodeným okrem majetkovej aj nemajetkovú škodu ujmu vo výške 20 000 EUR pre každú z nich.

³³³ Bližšie pozri Bargel M.: Zadostučinenie a jeho význam pre poškodeného v trestnom konaní, s. 8 a nasl. (http://www.ja-sr.sk/files/Bargel%20Martin_Zadostučinenie%20a%20jeho%20význam%20pre%20poškodeného%20v%20trestnom%20konaní.pdf)

zvyšok sťažnosti za neprijateľný. Súd sa nestotožnil s argumentáciou vlády, že článok 6 ods. 1 Dohovoru nebol aplikovateľný na uvedený prípad, vzhľadom na to, že sťažovatelia boli vylúčení so svojimi individuálnymi nárokmi na náhradu škody z trestného konania. V tomto ohľade Súd poznamenal, že až do rozhodnutia najvyššieho súdu o vylúčení poškodených z trestného konania sťažovatelia mali právo, aby ich individuálne nároky na náhradu škody boli prerokované v primeranej lehote. Následne konštatoval, že dĺžkou konania, ktorá nespĺňala požiadavku „primeranej lehoty“ došlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru. Po preskúmaní všetkých predložených materiálov Súd čiastočne pripustil, že dĺžka trestného konania bola zapríčinená aj zložitou vecí, na druhej strane však poukázal na to, že trvalo 2 roky a 3 mesiace, kým bol zriadený osobitný vyšetrovací tím na objasnenie predmetnej trestnej veci. Okrem toho Súd poukázal aj na to, že Okresná prokuratúra Bratislava V pripustila, že v prípravnom konaní došlo k prietahom. Súd priznal sťažovateľom spolu 56 150 EUR z titulu nemajetkovej ujmy a 63,50 EUR za administratívne výdavky.

V prípade *Javor a Javorová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 15. septembra 2015) sťažovatelia namietali dĺžku trestného konania podľa článku 6 ods. 1 Dohovoru, v ktorom mali postavenie poškodených. Trestné konanie bolo uznesením vyšetrovateľa zastavené z dôvodu, že trestný čin nebol spáchaný a teda sa skončilo bez vznesenia obvinenia voči konkrétnej osobe. Sťažovatelia sa obrátili na ústavný súd prostredníctvom ústavnej sťažnosti podľa článku 127 ústavy, v ktorej namietali dĺžku trestného konania v časti týkajúcej sa ich nároku na náhradu škody. Ústavný súd ich sťažnosť odmietol v súlade so svojou ustálenou judikatúrou z toho dôvodu, že sťažovatelia ako poškodení v trestnom konaní vedenom vo veci bez vznesenia obvinenia sa nemôžu domáhať vyslovenia porušenia svojho základného práva na konanie bez zbytočných prietahov podľa článku 48 ods. 2 ústavy, čo platí aj vo vzťahu k článku 6 ods. 1 Dohovoru. Sťažovatelia sa následne obrátili na Súd, ktorý rozhodol, že ich právo podľa článku 6 ods. 1 Dohovoru bolo porušené.

Vláda odkazujúc na rozhodnutie ústavného súdu uplatnila vo vzťahu k prijateľnosti sťažnosti námietku, že až vznesenie obvinenia voči konkrétnej osobe je tým momentom, ktorý dáva možnosť poškodenému v trestnom konaní uplatňovať si ochranu proti konkrétnemu možnému pôvodcovi svojho poškodenia, a teda z nej robí „vec“, na ktorej prerokovanie bez zbytočných prietahov má nárok v zmysle článku 48 ods. 2 ústavy. Nárok sťažovateľov uplatnený v trestnom konaní preto nepožíval ochranu podľa článku 6 Dohovoru. Vo svojom rozsudku Súd vo vzťahu k prijateľnosti uviedol, že v prípade ak sa Zmluvná strana rozhodne poskytnúť tretím osobám možnosť podať nárok na náhradu škody v rámci trestného konania, musia byť zároveň dodržané záruky článku 6 Dohovoru. Slovenský právny poriadok nepochybne takúto možnosť poskytuje. Súd poznamenal, že ak je takýto nárok riadne uplatnený, predstavuje prekážku uplatnenia rovnakého nároku pred všeobecnými súdmi a vyplývajú z neho ďalšie právne dôsledky. Aby bol takýto nárok považovaný za riadne uplatnený, musí byť z neho zrejme voči komu smeruje, právny nárok a výška sumy. Podľa slovenskej legislatívy a praxe všeobecných súdov je takýto nárok od momentu uplatnenia súčasťou trestného konania bez ohľadu na to, či bolo vznesené obvinenie voči konkrétnej osobe, alebo nie. Súd preto nevidel žiaden dôvod na odchýlenie sa od svojej predchádzajúcej judikatúry, podľa ktorej sa garancie procesnej časti článku 6 Dohovoru aplikujú na nároky poškodených v trestnom konaní v Slovenskej republike, a že v tomto ohľade požívajú záruky článku 6 od momentu, kedy boli uplatnené. Preto sťažnosť vyhlásil za prijateľnú. Vo vzťahu k dĺžke konania konštatoval, že trestné konanie trvalo neprímerane dlho a článok 6 bol preto porušený.

Čo sa týka spravodlivého zadosťučinenia, Súd priznal sťažovateľom spoločne 5 200 EUR ako nemajetkovú ujmu a 1 000 EUR za vynaložené výdavky a náklady.

JUDr. Marica Pirošíková, zástupkyňa SR pred Európskym súdom pre ľudské práva

Tomáš Gřivna: Stručný pohled na historický vývoj legislativních nástrojů EU na ochranu poškozených a obětí trestných činů, úskalí implementace v České republice

I. Úvodem

Oběti trestného činu je věnována pozornost v mezinárodním měřítku od padesátých letech 20. století. Uvádí se, že pozornost světa k oběti vyvolal svým referátem pro rumunskou psychiatrickou společnost v roce 1946 advokát Benjamin Mendelsohn, k systematickému zkoumání dochází až později.³³⁴ První viktimologická konference se konala v roce 1959 v Japonsku. První mezinárodní dokumenty, které se zabývaly oběťmi trestných činů, vznikají později, v letech sedmdesátých.

Z mezinárodních dokumentů lze zmínit Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci přijatou Valným shromážděním OSN (č. 40/34) dne 29.11.1985, která je považována za Magnu chartu obětí trestných činů. Deklarace stanovila minimální standard pro zacházení s oběťmi trestných činů. Významně ovlivnila tvorbu dalších mezinárodních dokumentů.³³⁵ Komise OSN pro prevenci trestné činnosti a trestní justici v květnu 1996 přijala na svém zasedání rezoluci vyzývající mimo jiné k vytvoření Příručky o použití a aplikaci Deklarace. Tato příručka byla vytvořena v roce 1999.

V rámci Rady Evropy působí i Výbor pro trestní problémy, který přidal problematiku odškodnění obětí trestných činů v roce 1970 do svého pracovního programu a v letech 1982 až 1983 připravil návrh Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů, která byla přijata a otevřena k podpisu 24. listopadu 1983. Mocným nástrojem k ochraně lidských práv a základních svobod je i Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Úmluva nemá ustanovení speciálně upravující práva obětí trestných činů. Úmluva nezaručuje právo oběti na podání žaloby a vedení trestního stíhání proti pachateli, negarantuje ani právo uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody v rámci trestního řízení. Jestliže však vnitrostátní právo umožňuje oběti podat soukromou žalobu v trestním řízení nebo uplatnit v něm nárok na náhradu škody, pak se oběť stává subjektem práv zaručených čl. 6 (právo na spravedlivý proces) Úmluvy.³³⁶ Jiná je situace u osob, které byly poškozeny porušením čl. 2 (právo na život) nebo čl. 3 (zákaz mučení), popř. čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života) Úmluvy. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva³³⁷ má tato osoba právo na reálnou účast na řízení vedeném proti odpovědným osobám, právo být informován o jeho průběhu, právo nahlížet do spisu. Konečně má velmi významné právo, aby její stížnost byla projednána kontradiktorně.³³⁸ Je třeba zdůraznit dvě specifika. Za prvé, uvedená práva se posuzují z hlediska čl. 2, čl. 3, čl. 8, resp. čl. 13 a nikoliv z hlediska čl. 6 Úmluvy. Za druhé, čl. 3 Úmluvy je závazkem na existenci prostředků, nikoliv závazkem na dosažení výsledku.

³³⁴ Srov. Koubová, E. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. Čs. kriminalitika. 1991, č. 4. str. 133.

³³⁵ Srov. Karabec, Z. Současné mezinárodní přístupy k ochraně obětí mezinárodních trestných činů. Prokuratura, 1990, č. 1 a 2, str. 21.

³³⁶ Rozsudek *Helmerts vs. Švédsko*, 29.10.1991, A č. 212-A.

³³⁷ Srov. např. rozhodnutí ve věci *Aksoy vs. Turecko* (publikované ve Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu. Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek. Přílohový sešit XIII/1998. Praha: Orac, 1997, str. 30 a n.) nebo *Labita vs. Itálie* (publikované ve Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu. Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek. Přílohový sešit XLIII-XLIV/2005. Praha: LexisNexis, 2005, str. 9 a n.), *Selmouni vs. Francie* (publikované v *Beger, V. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. 7. vydání (Francie), 1. vydání (ČR). Praha: IFEC, 2003, str. 33 – 38) a další rozhodnutí publikovaná v dílech B. Repíka a M. Pirošíkové (viz poznámka č. 5)

³³⁸ Repík, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Orac: Praha, 2002, str. 99 – 100.

II. Vývoj právních nástrojů v právo ES/EU

V evropském právu lze identifikovat především tyto směrnice týkající se obětí trestných činů. Jde o:

- 1) Směrnici Parlamentu a Rady EU 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů, která nahradila Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV),³³⁹
- 2) Směrnici Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodňování obětí trestných činů a
- 3) Směrnici Parlamentu a Rady EU 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu.³⁴⁰

Ad 1)

Jak plyne z názvu Směrnice, tato nahradila předchozí rámcové rozhodnutí. Z důvodu zásadního významu rámcového rozhodnutí, považuji za vhodné se zabývat i tímto rozhodnutím.

Cílem Rámcového rozhodnutí Rady EU ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV)³⁴¹ bylo zajistit obětem srovnatelně vysokou úroveň ochrany bez ohledu na členský stát, ve kterém se nachází. Rámcové rozhodnutí se neomezovalo na řešení otázky ochrany pouze v trestním řízení, ale též na pomoc obětem před zahájením trestního řízení a po jeho skončení. Soustřeďovalo se na sblížení pravidel a praxe týkající se postavení a základních práv obětí, převážně byla pozornost věnována těmto právům:

- právo na respektování důstojnosti oběti,
- právo poskytovat a přijímat informace,
- právo rozumět a být pochopen,
- právo být chráněn v jednotlivých etapách řízení,
- právo na přihlídnutí k znevýhodnění způsobeném bydlištěm v jiném členském státě.

Výkladem některých článků rámcového rozhodnutí se ve své rozhodovací činnosti v řízení o předběžných otázkách zabýval i Evropský soudní dvůr. Průlomovým byl především rozsudek ve věci Pupino (C-105/03 ze dne 16.6.2006). Tento rozsudek měl širší dosah, neboť obecně stanovil povinnost členských

---

³³⁹ Úř. věst. L 82, 22.3.2001, s. 1.

³⁴⁰ Úř. věst. L 261, 6.8.2004, s. 15.

³⁴¹ Úř. věst. L 82, 22.3.2001, s. 1.

států k eurokonformnímu výkladu rámcových rozhodnutí.³⁴² Existuje však i celá řada dalších rozsudků týkajících se výkladu tohoto rámcového rozhodnutí.³⁴³

Za dobu účinnosti rámcového rozhodnutí vydala Komise Evropských společenství dvě hodnotící zprávy (16. 2. 2004,³⁴⁴ 20. 4. 2009³⁴⁵). Obě hodnotící zprávy shodně konstatují, že cíle rámcového rozhodnutí nebylo dosaženo. Zpráva z roku 2009 u některých článků uvádí výhrady i vůči právnímu stavu v České republice, ale i v jiných zemích, Maďarsko, Polsko a Slovensko nevyjímaje. V Implementační zprávě ze dne 20. 4. 2009 se ČR výtýká nedostatečné provedení těchto článků:

- čl. 6, který se týká zvláštní pomoci obětem, že ČR nezajišťuje bezplatný přístup obětí k jinému poradenství než k právnímu poradenství a k právní pomoci.
- čl. 8 odst. 3, který se týká práva na ochranu, cílem ustanovení čl. 8 odst. 3 je zamezit kontaktům mezi obětí a pachatelem, zejména vytvořením oddělených čekáren v soudních budovách. ČR uvádí, že praxe je v souladu s tímto ustanovením (ačkoliv ne právní předpisy).
- čl. 13, který se týká specializovaných služeb a subjektů pro pomoc obětem. Článek 13 vyžaduje, aby členské státy podporovaly zapojení služeb pro pomoc obětem při přijímání, doprovázení a podpoře obětí. ČR uvádí, že stát finančně podporuje subjekty pro pomoc obětem a popisují jejich funkce, nepředkládá však žádný právní základ.

Rada Evropské Unie ve svém usnesení ze dne 10. 6. 2011 o plánu posílení práv a ochrany obětí, zejména v trestním řízení (tzv. „Budapeštský plán“), uvedla, že na úrovni Unie by měla být přijata opatření na posílení práv, podpory a ochrany obětí trestných činů. Za tímto účelem a v souladu s uvedeným usnesením bylo cílem revidovat a doplnit zásady uvedené v rámcovém rozhodnutí 2001/220/SVV a významným způsobem pokročit v úrovni ochrany obětí v celé Unii, a to zejména v rámci trestního řízení. I z tohoto důvodu bylo rámcové rozhodnutí nahrazeno směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. 10. 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochrany obětí trestných činů. Právní základ pro směrnici nalezneme v Lisabonské smlouvě (2007) v čl. 82 v odstavci 2, který umožňuje formou směrnic stanovit minimální pravidla týkající se „... (c) práv obětí trestných činů“.

Směrnice 2012/29/EU, která nahradila rámcové rozhodnutí, je co do svého rozsahu širší a na rozdíl od rámcového rozhodnutí dále posiluje postavení poškozených. Souladu vnitrostátních právních úprav se směrnicí má být dosaženo 16. 11. 2015. Česká republika však již v době přijímání této směrnice připravovala a také nakonec přijala samostatný zákon o obětech trestných činů (č. 45/2013 Sb.).

Úskalí nového zákona spočívá právě v době jeho přijetí, kdy návrh zákona byl předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky v době, kdy nebylo známo konečné znění směrnice, v důsledku

³⁴² Vnitrostátní soud je povinen vzít v úvahu všechna pravidla vnitrostátního práva a vykládat je v co největším možném rozsahu ve světle znění, jakož i účelu uvedeného rámcového rozhodnutí.

³⁴³ Dell'Orto (C-467/05), György Katze proti Istvánu Rolandu Sósovi (C-404/07), Eredics, Sági (C-205/09), Magatty Gueyev (C-483/09) a Valentin Salmeron Sanchez (C-1/10), X (C-507/10), Maurizio Giovanardi (C-79/11)

³⁴⁴ COM(2004) 54 v konečném znění.

³⁴⁵ COM(2009) 166 v konečném znění.

čehož přijatý zákon koresponduje textu směrnice nedůsledně. Např. rozsah poskytovaných informací oběti podle čl. 4 odst. 2 směrnice není zcela v souladu s § 8 až § 13 zákona o obětech. Stejně tak není zcela v souladu definice zvlášť zranitelné oběti podle § 2 odst. 4 zákona o obětech s čl. 22 směrnice, který upravuje individuální posouzení oběti s potřebou zvláštní ochrany. Tyto rozpory je třeba řešit standardním způsobem, kterým se aplikuje právo EU. Vnitrostátní právo je tak třeba vykládat v co možná největším rozsahu ve světle znění a účelu unijní normy, aby se dosáhlo výsledku zamýšleného touto normou. Přitom platí, že nejprve se přistoupí ke konformnímu výkladu a teprve není-li to možné, pak k aplikaci přímého účinku unijní normy. Pokud tedy lze ustanovení zákona o obětech vyložit různým způsobem, je třeba zvolit takový výklad, který bude odpovídat znění (a duchu) Směrnice. Teprve, je-li zde takový rozpor mezi zákonem a Směrnicí, který nelze odstranit výkladem, lze přistoupit k aplikaci přímého účinku unijní normy.

Připravovaná novela zákona o obětech trestných činů, která je v současnosti v legislativním procesu (Sněmovní tisk č. 658, 7. volební období), by měla uvést obsah zákona do souladu se směrnicí.

Ad 2)

Oběti trestných činů v Evropské unii by měly mít právo na spravedlivé a přiměřené odškodnění za újmu, kterou utrpěly bez ohledu na to, kde v Evropské Unii byl trestný čin spáchán (viz též rozsudek ve věci Cowan, C-186/87). Směrnice Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodňování obětí trestných činů stanoví systém spolupráce pro usnadnění přístupu k odškodnění obětí trestných činů v přeshraničních situacích, který by měl fungovat na základě systémů členských států pro odškodnění obětí úmyslných násilných trestných činů spáchaných na jejich územích. Proto by ve všech členských státech měl existovat mechanismus pro odškodnění. Většina členských států již takové systémy odškodnění zavedla, některé z nich v rámci plnění závazků podle Evropské úmluvy ze dne 24. listopadu 1983 o odškodnění obětí násilných trestných činů. Je třeba zavést systém spolupráce mezi orgány členských států, který usnadní přístup k odškodnění v případech, kdy byl trestný čin spáchán v jiném členském státě, než je stát bydliště oběti. Tento systém by měl zajistit, aby se oběti trestných činů mohly vždy obrátit na orgán v jejich státě bydliště, a měl by zmírnit praktické a jazykové obtíže, které vznikají v přeshraničních situacích. Systém by měl obsahovat ustanovení umožňující oběti trestného činu nalézt informace nezbytné k podání žádosti a umožňující účinnou spolupráci mezi dotčenými orgány.³⁴⁶

Směrnice především upravuje přístup k odškodnění v přeshraničních situacích a to takovým způsobem, aby administrativa spojená s žádostí oběť co nejméně zatěžovala. Členské státy musí zajistit, aby oběť mohla podat žádost o odškodnění v členském státě bydliště, i když byl trestný čin spáchán v jiném členském státě. Za tím účelem jsou členské státy povinny určit jeden nebo více orgánů (subjektů) příslušných k přijetí žádosti (tzv. asistenční orgány) a k rozhodování o žádostech (tzv. rozhodující orgány).³⁴⁷

Ad 3)

---

³⁴⁶ Úvodní část Směrnice Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodňování obětí trestných činů, která byla publikována v Úředním věstníku EU, L 261, 6.8.2004, s. 15.

³⁴⁷ V ČR je asistenčním i rozhodujícím orgánem Ministerstvo spravedlnosti ČR, Odbor odškodňování (http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_information_cs.htm?countrySession=16&).

Cílem směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2011/99/EU z 13. 12. 2011, o evropském ochranném příkazu, je stanovit pravidla umožňující justičnímu nebo rovnocennému orgánu ve členském státě, v němž bylo přijato ochranné opatření s cílem ochrany osoby před trestným činem jiné osoby, jenž může ohrozit její život, tělesnou nebo duševní integritu, důstojnost, osobní svobodu nebo sexuální integritu, vydat evropský ochranný příkaz umožňující příslušnému orgánu v jiném členském státě pokračovat v ochraně této osoby na území tohoto jiného členského státu, v důsledku spáchání trestného činu nebo údajného spáchání trestného činu podle vnitrostátního práva vydávajícího státu.

Evropským ochranným příkazem se rozumí rozhodnutí přijaté na základě žádosti chráněné osoby justičním nebo rovnocenným orgánem členského státu v souvislosti s ochranným opatřením, na jehož základě justiční či rovnocenný orgán jiného členského státu přijme jakékoli vhodné opatření nebo jakákoliv vhodná opatření podle svého vnitrostátního práva s cílem pokračovat v ochraně chráněné osoby. Ochranným opatřením je rozhodnutí v trestních věcech přijaté vydávajícím státem v souladu s jeho vnitrostátním právem hmotným i procesním, jímž se osobě, která představuje nebezpečí, ukládá jeden nebo více zákazů nebo omezení uvedených v článku 5 směrnice za účelem ochrany chráněné osoby před trestným činem, který může ohrozit její život, tělesnou nebo duševní integritu, důstojnost, osobní svobodu nebo sexuální integritu;

Evropský ochranný příkaz lze vydat pouze tehdy, pokud bylo ve vydávajícím státě již přijato ochranné opatření ukládající osobě, která představuje nebezpečí, jeden nebo více z těchto zákazů nebo omezení:

- a) zákaz vstupu do určitých lokalit, míst nebo vymezených oblastí, kde chráněná osoba pobývá nebo které navštěvuje;
- b) zákaz nebo omezení kontaktů, v jakékoli formě, s chráněnou osobou, včetně kontaktů prostřednictvím telefonu, elektronické či běžné pošty, faxem či jakýmkoli jinými prostředky; nebo
- c) zákaz nebo omezení týkající se přiblížení se chráněné osobě blíže než na předepsanou vzdálenost.

Evropský ochranný příkaz může být vydán, pokud se chráněná osoba rozhodne pobývat, nebo již pobývá, v jiném členském státě, nebo pokud se chráněná osoba rozhodne se zdržovat, nebo se již zdržuje v jiném členském státě. Při rozhodování o vydání evropského ochranného příkazu zohlední příslušný orgán ve vydávajícím státě mimo jiné dobu či doby, po které se chráněná osoba hodlá zdržovat ve vydávajícím státě, a závažnost potřeby ochrany.

Příslušný orgán vykonávajícího státu neprodleně po obdržení evropského ochranného příkazu předaného v souladu s článkem 8 směrnice tento příkaz uzná a přijme rozhodnutí o přijetí jakéhokoli opatření, které by bylo podle jeho vnitrostátního práva v obdobném případě dostupné, aby zajistil ochranu chráněné osoby, pokud se nerozhodne uplatnit některý z důvodů pro odmítnutí uznání stanovených v článku 10 směrnice. V souladu se svým vnitrostátním právem může vykonávající stát použít opatření trestněprávní, správní nebo občanskoprávní povahy.

Evropský ochranný příkaz se vydává v souladu s formulářem uvedeným ve směrnici.

Členské státy měly povinnost uvést v účinnost právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu se směrnicí nejpozději do 11. 1. 2015.

III. Závěrem

V historickém kontextu je v právu Evropských společenství, resp. Evropské Unie zřejmá snaha docílit srovnatelnou úroveň ochrany, podpory a práv obětí trestného činu ve všech členských státech EU. Klíčovou roli v této oblasti sehrálo rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV). V rámci evaluačních hodnocení Komisí se však zjistilo, že patřičné srovnatelné úrovně nebylo dosaženo. To byl také hlavní důvod, pro který byla přijata Směrnice Parlamentu a Rady EU 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů a která nahradila rámcové rozhodnutí. Speciální pozornost je též věnována odškodňování obětí trestných činů (Směrnice Rady Evropské Unie 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodňování obětí trestných činů) a ochrannému příkazu (Směrnice Parlamentu a Rady EU 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu).

Česká republika byla stejně jako většina členských států kritizována za nedůslednou implementaci rámcového rozhodnutí. Tento nedostatek měl odstranit nový zákon o obětech trestných činů. Byl však přijímán v době, kdy se teprve přijímala směrnice, která měla nahradit rámcové rozhodnutí. Došlo k situaci, kdy ani nový zákon o obětech není zcela v souladu s nově přijatou směrnicí. Drobné nedostatky lze překlenout standardními postupy, které jsou aplikovatelné na takové případy. I přesto se český zákonodárce rozhodl odstranit tento nesoulad novelizací zákona o obětech. Lze doufat, že po nabytí účinnosti připravované novely by měl být v oblasti ochrany a práv obětí zajištěn plný soulad vnitrostátní úpravy s právem EU.

Editor:

Jana Michaličková, odborný referent pre medzinárodné vzťahy

Justičná akadémia Slovenskej republiky

Suvorovova 5/C

902 01 Pezinok

Slovenská republika

www.ja-sr.sk

akademia@ja-sr.sk

MAGYAR IGAZSÁGÜGYI AKADÉMIA

